WŁADYSŁAW REYMONT

Comedianta
Frământări

Roman

Editura Univers

CLU

Coperta colecției: *Vasile Socoliuc*

WŁADYSŁAW REYMONT
Pisma
Komediantka-Fermenty
Nakład Gebethnera i Wolffa
Warszawa, 1949

Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate Editurii UNIVERS.

Władysław Reymont

COMEDIANTA — FRĂMÎNTĂRI

Roman

Traducere, prefață și note de STAN VELEA

București, 1984

Editura Univers

PREFAȚĂ

Imaginea care se desprinde din prozele reymontiene, traduse pînă acum în românește[1], este aproape exclusiv aceea a unui excelent pictor al lumii rurale. Oricît de prestigioasă prin prezența capodoperei, ea acoperă însă numai una din fațetele unei fizionomii artistice dintre cele mai complexe. În realitate, opera celui de-al doilea deținător polonez al Premiului Nobel este mult mai întinsă, realizînd cuprinzătoare ambiții balzaciene. Mediile sociale înfățișate asamblează o adevărată frescă, policromă în tipologie și problematică, a societății polone de la cumpăna veacurilor. Afirmația își află întemeieri concludente, printre altele, în nuvelele și romanele care circumscriu ambianța intelectualilor, creatori de valori spirituale cel mai adesea nonconformiști, în rîndul cărora se încadrează scriitorul însuși. Fiindcă Reymont[2]

---

[1] Ladislav Reymont, *Povestiri*, trad. de Al. Iacobescu, București, 1928; Wladyslaw Reymont, *Țăranii*, trad. de Th. Holban și B. Iordan, București, 1942 și 1965 (ediție revizuită și substanțial îmbunătățită prin contribuția lui C. Toiu și M. Mitu; prefață de St. Velea); *Cățeaua* și *Tomek Baran*, trad. de I. Petrică, notă biobibliografică de I.C. Chițimia, în vol. *Nuvele clasice polone*, București, 1963, p. 245—304; *Fiu de nobili*. Nuvele, trad. și prefață de St. Velea, București, 1967.

[2] Wladyslaw Stanislaw Reymont s-a născut la Kobiele Wielkie, o localitate la sud-est de Varșovia, la 7 mai 1867, în familia organistului din sat. Copilăria îi este marcată de chinurile pianului și atmosfera religioasă, școala medie constituind un adevărat calvar; n-a izbutit s-o termine niciodată. Încearcă diferite meserii — croitor, actor în diferite trupe provinciale, supraveghetor de linie la căile ferate etc. — pentru ca din 1893 să se consacre literaturii. Mediile sociale în care a trăit și propria experiență de viață, la care se adaugă călătoriile în Franța, Italia, America, Germania și Anglia, vor fi răsfrînte în operă. A scris numeroase schițe, povestiri, reportaje și nuvele, epica de largă respirație impunîndu-l printre cei mai mari creatori de la confluența secolelor XIX și XX. A publicat dilogiile *Comedianta (Komediantka*, 1895) — *Frămîntări (Fermenty*, 1896) și *Pămîntul făgăduinței (Ziemia obiecana*, 1897—1898), tetralogia campestră *Țăranii (Chłopi*, 1902—1908), distinsă cu Premiul Nobel în 1924, romanele *Vampirul (Wampir*, 1904) și *Visătorul (Marzyciel*, 1909) și trilogia istorică: *Ultimul seim al Republicii (Ostatni sejm Rzeczypospolitej*, 1912), *Nil desperandum* (1913) și *Insurecția (Insurekcja*, 1917). Încercările poetice și teatrale de tinerețe nu se ridică la valoarea prozei.
A murit la 25 decembrie 1925 la Varșovia.

a fost un vizionar hăituit de intense drame interioare. Veşnic nemulţumit de filistinismul împrejurărilor de viaţă, tinde mereu să se refugieze nostalgic într-o ambianţă lipsită de contururi ferme în ordinea realităţii. Cu sorgintea în vagul modernist şi perceptibil la nivelul subconştientului emoţional, dorul acesta neostoit spre ţinte nedefinite, mai ales în vîrsta de început a creaţiei sale, a făcut din el un agitat receptiv la cele mai diferite idei ale timpului. Neastîmpărul vieţii mărturiseşte anxietăţile şi căutările înfrigurate ale unei conştiinţe zbuciumate, întemeind aportul masiv al criticii biografice, alături de alte metodologii interpretative, la explicitarea operei. Resortul care declanşază aceste drame îl constituie neputinţa intelectualului cu aspiraţii superioare de a se adapta unei vieţi de reptilă. Lipsa de orizont îl înăbuşe, iar mediocritatea rebarbativă îi repugnă. Din acest nonconformism ţîşneşte firesc împotrivirea şi implicit năzuinţa spre o lume fundată pe alte principii etice. De aceea, Reymont va fi în permanenţă un inadaptabil, al cărui protest transpare în forme variate la multe din personajele sale, explicîndu-le substanţa intimă. Desele-i călătorii în străinătate şi refugiul în preocupările spiritiste reprezintă, la un mod specific, tot o evaziune dintr-o realitate apăsătoare.

În creaţia nuvelistică îndeosebi, sînt inşi care nu visează decît să se conformeze întru totul imperativelor înconjurătoare, renunţînd aprioric la o personalitate care i-ar obliga să şi-o afirme. Se mulţumesc cu un trai obscur, cameleonic, cu privirea veşnic aţintită în jos. Goana ameţitoare şi adesea riscată pe înălţimile unui ideal le inspiră teamă, emoţiile puternice îi înspăimîntă. Unul din aceştia este Józio din nuvela *De lucru!* (*Pracy!* 1928). Tipuri similare, axate însă pe alte laturi, sînt Haliua şi părinţii ei din *File de jurnal* (*Z pamiętnika*, 1902). Întregul jurnal nu este decît un badinaj superficial care alunecă izglobiu la suprafaţa lucrurilor. Printre rînduri nu se strecoară nici o observaţie mai profundă. În această formă uşoară, Reymont ironizează subtil precaritatea cunoştinţelor culturale şi mărginirea universului cerebral şi afectiv al personajelor.

Cei mai mulţi însă încearcă să se împotrivească într-un fel sau altul piedicilor care le stăvilesc elanul. Dar protestul multora dintre ei îmbracă forme improprii, deoarece nu intuiesc de la început cauzele zbuciumului lor şi, mai ales, nu întrezăresc o cale care să-i ducă la rezolvarea pozitivă a dramei lor. Genio din nuvela *Idila* (*Idylla*, 1928) este un retardatar romantic care vegetează răpus de o melancolie aidoma lui René, eroul lui Chateaubriand. Faţă de incongruenţa existentă între diurnul vieţii şi visurile lui, reacţionează doar printr-un plictis apatic, refugiindu-se într-o intimitate metafizică. Ceea ce îl deosebeşte pe Genio de oamenii de prisos din literatura rusă a veacului al XIX-lea, de Oneghin ori Peciorin, este obsesia morţii, care îi

paralizează voinţa de acţiune. Negăsind nici o idee vrednică să i se consacre, chinul lui sfîrşeşte firesc printr-o tragedie. Înrudit cu Genio, dar de o nuanţă diferită, este Józek Pelka, personajul principal din romanul *Visătorul*. Idealul lui se constituie în planul visului şi nu are contururi distincte. Un dor nemărginit îl mînă spre o „viaţă furtunoasă, spre o iubire pasională". Pelka reprezintă un pas înainte faţă de resemnatul Genio, deoarece încearcă să scape din acest claustru spiritual. Dar tentativa lui disperată era sortită eşecului. Mai întîi din pricina mijlocului inechitabil de realizare, furtul, apoi pentru că idealul lui nu se sprijinea în viaţa socială. Visurile, mai devreme sau mai tîrziu, se destramă. Este, dealtfel, şi părerea autorului. Tînărul visător se sinucide, ajungînd la concluzia că „totul este o minciună, pînă şi visurile". În multe studii monografice, consacrate operei lui Reymont, romanul *Visătorul* a fost considerat, unilateral, doar ca o manifestare de idealism. Interpretarea este îngustă, deoarece cartea reprezintă protestul autorului, exprimat retrospectiv, faţă de viaţa redusă pe care era silit s-o ducă pe cînd era slujbaş feroviar. Avea pe atunci vîrsta marilor idealuri şi a marilor dezamăgiri. Aşadar, condamnîndu-şi eroul la dispariţie, scriitorul îşi condamnă propriile visuri din acea vreme.

Cu un eşec se vor încheia, evident, şi încercările Stabrowskăi din *Frămîntări*, Irenei din *Visătorul* şi ale lui Hiacynt din *File de jurnal*. Căci înclinarea lor spre arta decadentă, artificioasă, trebuie considerată, cel puţin în punctul de plecare, tot ca un protest faţă de nimicnicia realităţii. Ciudăţeniile naturaliste ale scriitoarei Stabrowska, fastidioase pentru cei din jur, prilejuiesc scriitorului o ridiculizare copioasă a sloganurilor pozitiviste care discreditau ştiinţele ce nu studiau fapte concrete şi utile, precum filosofia, psihologia şi muzica. De aceeaşi factură, naturalistă, sînt şi ideile despre dragoste ale Irenei, o domnişoară tomnatică ce se declară adeptă a „drepturilor sfinte ale simţurilor", promovînd drept religie „dragostea liberă" de orice prejudecăţi. Şi tot aşa, pe o direcţie eronată, evoluează elucubraţiile ermetice ale studentului Hiacynt; acesta, împreună cu cîţiva confraţi, vrea să editeze o revistă cu file negre şi litere verzi, în care să declare război simboliştilor. Impulsurile Stabrowskăi, ale Irenei şi ale lui Hiacynt, deşi oneste în intenţia iniţială, dezvoltîndu-se într-o direcţie primejdioasă, savuros criticată de Reymont, vor sfîrşi într-o fundătură contradictorie.

Un intelectual în devenire, modest în aspiraţii, este şi Jan din nuvela *De lucru!* Ascultînd îndemnurile pozitiviştilor, Jan, fecior de ţărani, urmează cu greu gimnaziul, visînd la o îndeletnicire care să-i permită ulterior să se afirme. Dar, lipsit de protecţie, nu găseşte nicăieri

de lucru. În cele din urmă, stăpînit doar de un egoism animalic, se îndrăgostește de iubita unui prieten pe care-l strangulează, nutrind iluzia că-i va ocupa locul vacant la căile ferate. Destinul lui Jan, de un tragism elevat, este îndreptat acuzator de către autor împotriva burgheziei pozitiviste care, neîngrijindu-se ca elementele pregătite să-și găsească un loc, unde să-și valorifice utilul cunoștințele căpătate, le lăsa în voia întîmplării. Multe din aceste cadre capabile își consumau eforturile în gol, sfîrșind ca victime ale contextului social.

Zbaterea protestatară a intelectualilor de felul lui Genio. Pelka, Jan și ceilalți s-a irosit fără să izbîndească, fiindcă strădania lor țintea solitar spre o finalitate contrazisă de realitate. Pe de altă parte, mijloacele alese de ei pentru a-și împlini idealurile erau utopice și nu corespundeau exigențelor unei etici elementare. Scriitorul motivează sugestiv prăbușirea lor iminentă.

Printre creațiile în care Reymont abordează problematica intelectualului nonconformist, dilogia *Comedianta—Frămîntări* ocupă locul central, înscriindu-se într-o direcție tematică foarte populară la răspîntia secolelor XIX și XX. Conceput în convenția personajului-călăuză, aproape întreaga naratiune este filtrată prin individualitatea eroinei principale, acest *kunstlerroman* prefigurează romanul modern polonez prin implicațiile autotematice ale relatării și inserțiile de teatru în teatru[1]. Așa cum prin valențele peisajului înfățișat panteist, a cărui capacitate de vizualizare impresionează, relația om-natură, tipologia și conflictele rurale, prevestește apariția tetralogiei *Țăranii*. Interpretabil fie ca o prezentare la modul critic a situației artei în societatea poloneză de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, fie ca o expresie a conflictului dintre două generații, romanul are semnificații mai largi, exprimînd protestul inadaptabilului Reymont față de realitatea vremii lui; la baza *Comediantei* se află povestirea Hankăi, o actriță care își dorea altă viață, pe care romancierul o cunoscuse pe cînd juca el însuși într-o trupă de actori provinciali. Janka Orlowska, eroină de prim-plan care transfigurează numeroase momente și trăiri ale autorului, marchează o treaptă superioară a împotrivirii intelectualului, depășind deconcertanța inactivă a lui Genio ori himerele cețoase ale lui Pelka. Visînd să se realizeze ca artistă, se angajează într-un teatru aflat sub conducerea lui Cabiński. La fel ca ea procedase și Wladek din nuvela *În stradă (Na bruku*, 1894), care își părăsise iubita și părinții pentru a se consacra muzicii. Teatrul lui Cabiński reprezenta o situație caracteristică pentru toate teatrele din provincie din acea vreme. Repertoriul se alcătuia în funcție de interesele bănești ale direcțiunii,

[1] Vezi și J. Rurawski, *Władysław Reymont*, Varșovia, 1977, p. 149 și 175.

iar artiștii, exploatați feroce, se întreceau într-un cinism de culise, în care cu greu se mai puteau depista rămășițe împrăștiate din vechile idealuri de consacrare scenică. Aici Janka întîmpină primele dificultăți, primele dezamăgiri. Templul Melpomenei adăpostea o viață obscură și trivială, pe reliefurile căreia tînăra entuziastă nu voia să se plieze. Greutățile se abat tot mai des peste umerii ei slabi, epuizîndu-i dîrzenia. Părăsită de actorul Niedzielski, pe care începuse să-l iubească, păstrîndu-și asupra lui o ascendență morală și intelectuală ce-l contraria, hărțuită de mizerie și de intrigile de culise, Janka nu mai găsește puterea să lupte. Cuprinsă de o deprimare adîncă, lesne de înțeles în starea de graviditate în care se afla, cedează disperării și încearcă să se sinucidă prin otrăvire.

Tentativa de sinucidere este explicată în maniera naturalistă, autorul relevînd scientist-pozitivist relația cauză-efect; biologic prin creditatea unora dintre înclinațiile patologice ale părinților, și social prin viața promiscuă care o împinge spre concesii ce-i contrazic idealul moral. Tribulațiile eroinei în mediul actoricesc imund, demitizat stăruitor, sînt expuse de Reymont cu competența celui care s-a înfruptat copios din amarul vieții de scenă; între 1885—1890 a jucat în cîteva trupe provinciale, îndurînd, asemenea eroinei, oprobriul familiei, foamea și cinismul colegilor. Salvată de la moarte și transportată în casa tatălui ei, Janka își revine cu încetul sub privegherea duioasă a lui Orłowski. Ambele personaje au o construcție lineară, posedînd bogate resurse de energie afectivă. Acum, după ce au fost apropiați din nou în urma unui concurs de împrejurări, care le-a zdruncinat sufletele, tatăl și fiica se regăsesc într-o dragoste puternică. Trecerile de la o dominantă la alta, de la ura inițială la iubire, se săvîrșesc ca rezultat al unor intense zguduiri psihologice, caracteristice firilor pasionale. Scena împăcării este impresionantă, sondajele întreprinse în sufletele personajelor vădind profunzime și complexitate. Chiar dacă modalitățile expunerii trimit în proporții funcționale spre poetici diferite: realistă, naturalistă, impresionistă și expresionistă, toate cultivate, e drept, diferențiat în epocă.

După otrăvire, în *Fermenty*, Janka intră într-o fază de declin. Procesele de conștiință iau tot mai rar forma unor conflicte între visurile ei și mediul înconjurător. În rarele clipe de trezire, simte că se înăbușe în acest cadru redus și mereu același, dar nu mai are curajul s-o ia de la capăt. Toate gîndurile de odinioară, toate vechile aspirații, le simte dormitînd în ea, dar dacă odată credea în ele, visînd fericirea prin realizarea lor, acum a devenit sceptică față de aceste „prostești iluzii ale tinereții". Asistînd la o criză de nebunie a tatălui său, în conștiința Jankăi se dezlănțuie o luptă dramatică între avîntul spre o viață cu orizonturi vaste și obligațiile filiale, luptă care se încheie

în sensul alternativei din urmă. Prezența în roman a unor tipuri patologice, ca Orłowski sau Świerkoski, atestă urme ale înclinațiilor lui Reymont spre descripția naturalistă, caracteristică pentru creațiile de început, unde stăruiau obsesiv situațiile morbide, faptele brute, sîngele etc. Pînă la urmă, Janka acceptă și jugul conjugal, iar ultima vizită a lui Głogowski la Krosnowa o găsește aproape fericită în mijlocul familiei și al grijilor gospodărești. Cîțiva ani fuseseră deajuns ca noroiul mediocrității casnice să acopere cu o crustă groasă înflăcărarea juvenilă a Jankăi. Aceleași condiții vor irosi și talentul muzical al Zaleskăi, din același roman, o tînără ce va sfîrși ca roabă a bărbatului și a copiilor, și tot din aceleași motive se va prăbuși și Władek din *În stradă*, ajungînd într-un spital cu bolnavi de tifos.

Într-o recenzie asupra romanului *Comedianta*, scriitoarea Gabriela Zapolska, vorbind despre pasiunea teatrală a eroinei, o socotea drept ceva cu totul trecător, deoarece nu-și afla un punct de sprijin în înclinațiile părinților. De aceea — opina — Janka rămîne învinsă la sfîrșitul cărții. Zapolska judeca însă personajul după tipicul naturalist, căutînd originea tuturor însușirilor în temperamentul moștenit de la înaintași[1]. Spre deosebire de Pełka ori Jan, a căror înfrîngere era hotărîtă de natura contradictorie a idealului lor, capitularea jalnică a Jankăi Orłowska, a Zaleskăi sau a lui Władek, este regizată în primul rînd de promiscuitatea socială. Și Janka, și Władek sînt niște icari cu aripile frînte de viață. Sacrificiile lor s-au dovedit inutile, dar zborul lor rămîne de domeniul exemplarității.

Și înfrînți sînt și cinicii de diferite nuanțe, care alcătuiesc ambianța umană a teatrului Cabiński. Cei mai mulți dintre actori au pășit în lumina rampei, nutrind idealul de a-și încununa fruntea cu laurii scenei. Urme degenerate din aceste iluzii pierdute răzbat uneori în discuțiile despre artă, dar din evlavia inocentă a începutului n-a mai rămas aproape nimic. Topolski mai visează încă să organizeze un teatru în care să joace „artiști și nu clovni", un teatru izbăvit de ifoscle „stelelor", în care totul să fie real, de la elementele decorative pînă la jocul actorului. Pînă aici, Topolski nu face decît să repete întocmai principiile teatrului naturalist francez, expuse de Zola în volumul *Le naturalisme au théâtre* (1881) și aplicate consecvent în practica spectacolului de Antoine la Théâtre libre, pe care îl înființează în 1887. Este interesant că romancierul pune în seama personajului unele idei de natură mai generală, care contrazic afirmațiile precedente. Topolski e convins la un moment dat că teatrul este „un altar, iar reprezentațiile niște ceremonii sfinte în cinstea divinității", că arta este o lume în afara

[1] G. Zapolska, *Władysław Reymont: „Comedianta"*, „Przegląd Tygodniowy", Varșovia, 1896, nr. 44, p. 490—492.

cotidianului plat, destinată unui cerc îngust de inițiați. Susținerile de acest fel aparțineau simboliștilor francezi și erau profesate la Théâtre d'Art, organizat în 1891 de Paul Fort, și, începînd din 1893, continuate de Théâtre de l'Oeuvre sub conducerea lui Lugné Poe. Această fisură în structura ideologică a lui Topolski arată o recepție nu prea clară din partea autorului a discuțiilor îndelungate purtate în Franța între naturaliști și simboliști în problema artei teatrale, discuții răsfrînte cu destulă conștiinciozitate în periodicele poloneze[1]. Un alt actor, Pieś, are reputația unui veșnic căutător de adevăruri, la care însă renunță prea lesne pentru a fi luat în serios. Concluziile lui, cîteodată pertinente, nu depășesc cadrul unei conversații întîmplătoare. Și Topolski, și Pieś, deși mai păstrează unele țeluri nu prea deslușite în legătură cu arta, sînt, de fapt, niște ratați. În comportarea lor și a altora nu se știe niciodată unde încetează jocul și unde începe trăirea adevărată. Teatralismul scenei se exteriorizează *volens nolens* și în viața de zi cu zi. Convenințele etice nu mai prezintă nici o însemnătate pentru nici unul dintre ei. Toți își îndrumă viața după dictonul odios „scopul scuză mijloacele", afișînd un libertinism moral care îl determină pe autor să califice această lume drept un „sol mlăștinos", unde virtuțile se ofilesc și caracterele se alterează.

În acest mediu al culiselor, în care triumfă ambițiile mărunte și răzbunările joase, erotismul frivol și cabotinismul cras, excepțiile sînt aproape cu neputință. Cuplul Cabiński înșală cît poate și pe cine poate, pozînd ipocrit și comic într-un menaj fericit. Doar bătrîna și înțelcapta dădacă, ce îngrijește de copiii aproape părăsiți, asistă la scene intime cu adevărat grotești între cei doi soți care își aruncă pătimaș în față tot ce gîndesc unul despre altul. Și aceste gratulații conjugale nu sînt deloc agreabile. Sowińska, din răzbunare pentru unicul fiu care s-a împușcat din cauza unei actrițe, grăbește cît poate căderea tinerelor care se angajează la teatru. E o maestră a colportajului. Kotlicki e convins că orice împotrivire față de influența nefastă a realității actoricești viciate este zadarnică, de aceea îndeamnă pe ceilalți să se înfrupte cît pot la ospățul plăcerilor pe care le oferă viața, el însuși procedînd în consecință. Frumosul Władek nu manifestă decît o singură înclinație: crîșma, banii și femeile, acestea din urmă cît mai puțin inteligente, pentru că sînt mai comode.

Așadar, nicăieri nici o preocupare cu adevărat serioasă, pretutindeni calambururi și cabale de multe ori licențioase, care chiar dacă nu pornesc totdeauna din ură, au totuși urmări identice. În aceste condiții, cedează pînă și obstinația voluntară a Jankăi Orłowska. Topolski

[1] Vezi, de pildă, corespondența Gabrielei Zapolska publicată în „Kurier Codzienny", Varșovia, 1890, nr. 173; 1893, nr. 327, 331, 334; 1895, nr. 87—90 și „Przegląd Tygodniowy", Varșovia, 1892, nr. 47.

și Pieś, Cabiński și Sowińska, Wladek și Kotlicki etc. evoluează inexorabil pe drumuri diferite fie spre filosofia negativistă a indiferenței senile față de viață, proprie bătrînului pescar din *Comedianta*, care o îndeamnă pe Janka să nu tindă spre nimic în afară de liniște, căci liniștea constituie adevărata fericire, fie spre o pasivitate cu rădăcini mistice à la Witowska, fie, în sfîrșit, și aceasta este perspectiva cea mai întunecată, spre pierderea oricărui simț al demnității umane, ceea ce înseamnă corupția totală.

Dezamăgirile încercate nu rareori de Reymont i-au presărat viața cu momente de adîncă descurajare, în timpul cărora scriitorul, meditînd retrospectiv asupra zbuciumului său, conchidea pesimist asupra zădărniciei eforturilor cheltuite. Perioadele acestea de restriște transpar pregnant în creația sa, explicînd în bună măsură numărul apreciabil de intelectuali înfrînți în luptă cu viața. Dar Reymont, în opera lui mare, nu este un învins. Slăbiciunea lui este trecătoare; o nădejde nelămurită stăruie permanent ca un fundal stimulator, hrănindu-i încrederea într-o lume mai bună. Deși nu întrezărește contururile acestei lumi, tînjește după ea, presimțind că se va înfăptui odată. Încrederea îi generează hotărîrea de a nu se lăsa îngenunchiat de vitregia socială. Gustul amar, de cenușă, pe care îl lasă cititorului înfrîngerea unor intelectuali ca Janka Orlowska, se șterge repede sub jetul de lumină ce irumpe din exemplul altor inadaptabili, precum dramaturgul Glogowski din *Comedianta—Frămîntări* ori pictorul Buczek din *Visătorul*. Unicul țel spre care se consumă eforturile lui Glogowski — personaj în care sînt evidente unele elemente din biografia autorului — este literatura. Nici un sacrificiu nu i se pare prea mare pentru a-și îndeplini acest ideal prestigios. Are ceva din dîrzenia inițială a Jankăi, dar o dîrzenie fanatică, ce nu se va pleca în fața loviturilor. Căci e convins că trebuie să învingă. Împotriva incompetenței criticii teatrale și a superficialității unui public capricios, va lupta cu talentul său viguros. Pentru că teatrul nou trebuia fundat pe alte opere decît pe ale clasicilor. Pentru Glogowski, Schiller este doar un ecou al enciclopediștilor și al revoluției franceze, Goethe nu este decît Faust, iar acesta, chiar dacă întrupează tipul ideal al omului, este doar un experimentator, Byron este doar un răzvrătit individualist care a pălmuit Anglia cu capodopere, iar Shelley un poet al elementelor, nu al oamenilor. Îi prețuiește doar pe Shakespeare, în care vede întregul univers ce poate fi meditat, dar nu și înțeles, și pe Ibsen care prevestește apariția unui mare talent. Noile opere menite să inoveze dramaturgia nu sînt nici elucubrațiile concupiscente ale Stabrowskăi, pe care le osîndește fără rezerve. Teatrul modern are nevoie de creații care să reflecte realist și în profunzime oamenii. Și Głogowski își păstrează pînă la sfîrșit acest ideal, chiar dacă uneori vitregiile vieții par să-l încovoaie.

Răzvrătirea lui, izvorîtă din repulsia pentru mediocritatea sufocantă a vieții, crește în intensitate, alimentîndu-i tăria de a lupta. Sincer îndurerat de căderea Jankăi în mocirla fipicioasă a filistinismului casnic, nu acceptă nici un fel de compromis și luptă neabătut mai departe. Perspectiva dezvoltării lui este antrenantă, presupunînd, e adevărat, riscul suferinței, dar și satisfacția idealului împlinit. În cadrul unei narațiuni schimbate, se înțelege, va evolua asemănător și pictorul Buczek din *Visătorul*. Ajuns la Paris cu o bursă, studiază cu sîrg pentru a-și îmbogăți cunoștințele și a-și perfecționa meșteșugul. Venirea lui Pelka îl află trăind modest, dar muncind intens, neclintit în hotărîrea de a se afirma.

Și cu o izbîndă se încheie și zbaterea lui Franek și Lili din nuvelele cu aceleași titluri. Amîndoi trăiesc în mediul viciat al culiselor, Franek ca slugă a tuturor, Lili ca artistă. Ei nu sînt niște intelectuali decît în perspectiva timpului, amîndoi avînd o cultură de tot precară. Însuflețit de chemarea talentului, Franek reușește după chinuri îndelungate să dramatizeze un roman, *Ulana* de J.Ig. Kraszewski. Manuscrisul îi este furat, dar Franek e hotărît să scrie piesa din nou. Iar Lili își sacrifică propria iubire pentru fericirea celui divinizat, conștientă că nu va putea învinge prejudecățile exclusiviste ale clasei din care provenea acesta.

Toți acești inadaptabili, a căror luptă împlinește semnificații optimiste, trăiesc într-o epocă de restriște cînd, după un avînt al progresului, burghezia pozitivistă instaurează o reacțiune socială care stîrnește împotrivirea intelectualilor cu vederi largi. Chiar dacă protestul lor rămîne victorios, în sensul că nu și-au înfrînat idealurile prin concesii și nici nu au renunțat la ele, conflictul existent între ei și realitatea opresivă continuă să se dezvolte atîta vreme cît ființează împrejurările care i-au dat naștere. În toate aceste ipostaze de intelectuali neconformiști, transpare cu limpezime personalitatea robustă a celui care le-a plăsmuit. Reymont, ca și Głogowski, nu s-a lăsat doborît de vitregia condițiilor de viață, mai ales în perioada adolescenței, a biruit piedicile care îi stăteau în cale și a lăsat în urmă o operă monumentală, a cărei perenitate înfruntă temerar timpul.

STAN VELEA

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Dilogia lui Wladysław Reymont, *Comedianta—Frămîntări*, apare pentru prima dată în românește în traducerea de față. Transpunerea a fost făcută după originalul cuprins în prima ediție critică alcătuită de Adam Bar: Wł. Reymont, *Scrieri (Pisma)*, Varșovia, 1949—1952, vol. 1—20; respectiv volumele II, 1949 *(Comedianta)* și III, IV, 1949 *(Frămîntări)*.

Autorul tălmăcirii s-a străduit să păstreze și în limba română particularitățile distinctive ale stilului reymontian, cu originea în curentele estetice care s-au înfruntat în epoca elaborării. Descrierea realistă a mediilor sociale, cîteodată cu îngroșări naturaliste, se împletește fără bruscări supărătoare cu muzicalitatea tablourilor de natură și fiorii nostalgiei nelămurite, cultivate de școlile moderniste. Cît va fi izbutit să realizeze din această intenție lăudabilă, vor aprecia cititorii care cunosc sau nu originalul polonez.

În transcrierea numelor proprii, a fost respectată grafia originală, cu toate că citirea lor implică nu o dată dificultăți pentru lectorul de la noi din cauza abundenței de consoane sau a unor litere cu valori sonice specifice limbii polone. Dăm, de aceea, cîteva indicații de pronunție, menite să ușureze receptarea lor: *ą=o*^{n} *(o* nazal); *ę=e*^{n} *(e* nazal*)*; *c=ț; j=ĭ (i* scurt); *ł=u; ó=u; cz, ci, ć =č* (ci); *rz, zi, ź=j; sz, si, ś=ș* (și). Excepție de la această regulă au făcut doar cîteva denumiri care au intrat demult în limba noastră și sînt cunoscute în scrierea fonetică proprie limbii române; Varșovia, Cracovia, de pildă.

ST. VELEA

COMEDIANTA

Lui Marian Gawalewicz[1]
AUTORUL

I

Bukowiec, stația de cale ferată de pe linia spre Dąbrowa, se află într-un loc minunat... S-a tăiat un drum cotit printre colinele acoperite cu fagi și stejari, iar acolo unde locul era mai plat, între un munte uriaș, care își înalță vîrfurile stîncoase deasupra pădurilor, și o vîlcea lungă și îngustă, plină de ochiuri de apă și de noroaie năpădite de verdeață, a fost așezată stația. Gara de cărămidă netencuită, cu un etaj, unde locuiau șeful de gară și ajutorul lui, o căsuță de lemn, într-o latură, pentru telefonist și angajații mai mărunți, alta la fel, aproape de macazuri, pentru supraveghetorul de linie, trei gherete pentru pază plasate în diferite colțuri pe terenul stației și o rampă descoperită pentru încărcarea mărfurilor — cam aceasta era totul.

Pădure se-ntindea în spatele gării, pădure fremătă și-n fața ei. Fișia de văzduh albăstrui, presărată cu nori cenușii, se înălța ca un acoperiș în lărgimea tăriilor.

Soarele se apropia de amiază, lumina tot mai alb, dogorînd din ce în ce mai tare; povîrnișurile roșcate ale muntelui de piatră, cu vîrful zdrențuit, scobit parcă violent de torentele primăverii, se scăldau în strălucirea soarelui.

Stăpînea liniștea unei amiezi de primăvară. Copacii încremeniseră în tăcere. Frunzele verzi de fag, ascuțite, atîrnau parcă somnoroase, îmbătate de lumină, căldură și liniște.

Rareori se auzea vreun ciripit în desișul pădurii, doar țipetele păsărelului de apă din mlaștini și bîzîitul slab al țînțarilor răsunau în văzduh.

Peste linia lungă, de un albastru intens, a șinelor ce se așterneau în depărtare ca un lanț neîntrerupt cu zigzaguri și curbe, aerul încins juca în ape violete.

[1] Marian Gawalewicz (1852—1910) — dramaturg, ziarist, regizor și director de teatru polonez.

Din biroul șefului stației ieși un bărbat scund și lat în umeri, cu părul deschis, aproape cinepiu. Era îmbrăcat sau mai degrabă vîrît într-un surtuc elegant; își ținea pălăria într-o mînă și se îmbrăca în paltonul pe care i-l ținea un muncitor.

Șeful gării sta înaintea lui, își mîngîia barba lungă, încărunțită, cu o mișcare automată și zîmbea prietenos. Era și el tot atît de îndesat, solid și lat în spete, iar în ochii albaștri ce fulgerau sub sprîncenele stufoase și fruntea înaltă, se citeau aceeași hotărîre și fire puternică, neînduplecată. Nasul drept, buzele groase, un fel anume de a-și apropia sprîncenele și privirea deschisă, care lovea ca un stilet, arătau un caracter violent.

— La revedere, pe mîine, rosti vesel măruntacul bălai, întinzînd mîna-i mare.

— La revedere! Hai, lasă-mă să te pup... Mîine bem aldămașul!

— Eu mă cam tem de ziua de mîine...

— Curaj, băiete! Să nu-ți fie frică. Cuvîntul meu îți garantează un rezultat bun. Îi spun îndată Janiei totul... Mîine vii la noi la masă, îi ceri mîna, ți se acordă, peste o lună facem nunta și... vom fi vecini... Ehei!... Eu țin la dumneata, domnule Andrzej! Totdeauna mi-am dorit un asemenea fecior, dar dacă n-am avut, ce să fac... măcar un ginere să am!...

Se sărutară din toată inima, tînărul urcă în brișca ușoară, de munte, care aștepta la intrare, și porni repede pe drumeagul îngust prin pădure. Privi înapoi, își scoase încă o dată pălăria, apoi se înclină adînc spre fereastra de la etaj și dispăru în umbra pădurii. Aici sări din brișcă, îi porunci vizitiului să plece, iar el o luă de-a dreptul pe jos.

Cînd nu-l mai văzu, șeful stației se întoarse în birou și se apucă să-și rezolve corespondența oficială.

Era foarte mulțumit că Grzesikiewicz îi ceruse mîna fiicei; i-o făgăduise, fiind cum nu se poate mai sigur că și ea va fi de acord.

Cu toate că nu sărea în ochi de frumos, Grzesikiewicz era foarte deștept și foarte bogat. Pădurile în care se afla gara și cele cîteva conace vecine erau proprietatea tatălui său.

Bătrînul Grzesikiewicz era înainte de toate un țăran care din circiumar ajunsese negustor și făcuse o mare avere din tăierea pădurii și negoțul cu grăsuni.

Mulţi oameni din împrejurimi îşi mai aduceau aminte că în tinereţe bătrînul se numea Grzesik*. Glumeau adesea pe socoteala lui, dar nimeni nu-l condamna că-şi schimbase numele, pentru că nu făcea pe boierul şi nu se lăuda niciodată cu averea dobîndită.

Descindea din ţărani şi, cu toate schimbările survenite, rămăsese ţăran pe de-a-ntregul. Fiul primise o bună educaţie şi acum îşi ajuta părintele. Cu doi ani în urmă o cunoscuse pe fiica şefului de gară, după ce aceasta se întorsese de la gimnaziul din Kielce, şi se îndrăgostise de ea la prima vedere. Bătrînul nu se arătase împotrivă, îi spusese doar de-a dreptul că dacă vrea, n-are decît să se însoare.

Se văzuse deseori cu domnişoara Janka şi o îndrăgise din ce în ce mai mult, dar nu cutezase niciodată să-i vorbească despre dragostea lui. Ea se purtase foarte amabil cu el, se bucura că se întîlneau, dar în acelaşi timp se arăta ciudat de simplă şi de deschisă, încît lui cuvintele de iubire i se opriseră întotdeauna pe buze.

Presimţea în ea o femeie de rasă, inaccesibilă pentru „necioplitii" ca el, cum se considera nu o dată cu francheţe, dar tocmai din această cauză o iubea şi mai mult.

În cele din urmă, se hotărîse să-i vorbească tatălui ei. Orlowski îl întîmpinase cu braţele deschise şi de la început îl asigurase fără nici o rezervă că totul se va sfîrşi cu bine. De aceea se gîndea acum că nici Janka nu-l va refuza, după ce va sta de vorbă cu tatăl ei.

— Chiar aşa! şopti.

Era tînăr, bogat şi o iubea foarte mult.

— Peste o lună facem nuntal... adăugă repede şi se simţea atît de bucuros, încît alerga prin pădure, rupea crengi din copaci, izbea cu piciorul în trunchiurile bătrîne, scorburoase, reteza pălăriile ciupercilor de primăvară, fluiera şi zîmbea, închipuindu-şi mulţumirea mamei, cînd îi va spune că se însoară, fiindcă mama lui dorea foarte mult această căsătorie.

Era o ţărancă bătrînă care, sub înrîurirea banilor, nu-şi schimbase nimic din obiceiurile şi gîndurile ei, afară doar de îmbrăcăminte. La Janka se gîndea ca la o regină. Visul ei era să aibă ca noră o domnişoară adevărată, o cucoană care să-i impună prin frumuseţe şi naşterea aleasă, fiindcă

* În limba polonă numele proprii cu terminaţia *-ik* sînt folosite mai des pentru populaţia rurală, *-iewicz* reprezentînd mai degrabă o altă stare socială.

bărbatul şi banii lui, respectul care i se arăta de către cei din jur, nu-i erau de ajuns. Se simţea totdeauna ţărancă şi primea totul cu o neîncredere autentic ţărănească.

— Jędruś! îi spunea uneori feciorului, Jędruś, însoară-te cu domnişoara Orlowska. Asta cucoană! Cînd se uită la tine, ţi se încreţeşte pielea de frică, îţi vine să i te ploconeşti pînă la pămînt şi s-o rogi ceva... Trebuie să fie şi bună, pentru că de cîte ori se întîlneşte cu oamenii prin pădure, le dă bineţe, vorbeşte cu ei, le mîngîie copiii... alta n-ar şti să facă aşa! Neam de boieri, ce mai. I-am trimis şi eu un coşuleţ cu ciuperci şi cînd ne-am întîlnit, pe urmă, mi-a sărutat mîna... Ei, se vede că e tare deşteaptă, ho, ho, ştie ea că am un băiat ca o cadră. Însoară-te, Jędruś! Grăbeşte, ţapinare, cît mai e mîncare! sfîrşea mai totdeauna cu un proverb.

Jędruś rîdea, de obicei, săruta mîinile mamei şi-i promitea că-i va îndeplini curînd rugămintea.

— O să fie regina noastră, o punem să stea în odaia bună! Să n-ai grijă. Jędruś, n-am s-o las să-şi murdărească mîinile cu nimic; am să stau numai pe lîngă ea, s-o slujesc să-i fie toate la îndemînă... ea să citească franţuzăşte sau să cînte la pian. Că de-aia e cucoană! continua mama visînd la fericirea viitoare.

— Sînt femeie bătrînă, Jędruś, şi-mi trebuie nepoţi!... îi spunea adesea fiului cu tristeţe.

În adîncul fiinţei lui era şi el tot ţăran; sub aparenţele omului civilizat, manierat şi educat, fremăta o energie nestăpînită şi dorinţa de a avea o soţie de neam. Acest atlet, care în clipele de înflăcărare arunca singur în căruţă sacii de şase puduri[1] de grîu şi nu o dată trebuia să trudească asemenea unui argat ca să obosească şi să-şi domolească setea năvalnică de viaţă şi furtunile ce se iscau în sîngele-i sănătos, neistovit de zeci de generaţii, visa la Janka, era robit de farmecul ei, de frumuseţea ei. Avea neapărat nevoie de un stăpîn care să-l tiranizeze cu slăbiciunea lui.

Acum aproape că zbura prin pădure ca vijelia, apoi, drept peste cîmpurile înverzite de grîul fraged şi sănătos, alerga să-i împărtăşească mamei fericirea lui. Ştia că o va găsi în încăperea preferată cu pereţii împodobiţi de trei rînduri de icoane în rame aurite; era singurul lux pe care şi-l îngăduia.

[1] Veche unitate de măsură de 16,38 kg.

În acest timp, șeful gării sfîrși nu știu ce raport, îl semnă, îl înregistră în condica, îl introduse într-un plic, scrise adresa „Către expeditorul stației Bukowiec" și strigă:

— Antoni!

Curierul se arătă în prag.

— Du-l la expediție! îi porunci Orłowski.

Curierul luă plicul în tăcere și, cu cea mai serioasă înfățișare din lume, îl așeză pe masa de cealaltă parte a ferestrei.

Șeful stației se ridică de pe scaun, se întinse, își scoase șapca roșie de pe cap și trecu la masa vecină; își puse pe cap o șapcă obișnuită cu dungi roșii și deschise cu seriozitate plicul expediat cu o clipă înainte. Îl citi și notă pe verso cîteva cuvinte drept răspuns, semnîndu-se iarăși; scrise apoi „Către șeful stației, loco" și-i spuse lui Antoni să-l ducă.

Era un maniac, pe seama căruia se distrau toți cei ce lucrau la căile ferate. La Bukowiec lipsea expeditorul, așa că tot el îndeplinea și obligațiile acestuia; la altă masă însă, nu la aceea a șefului de gară.

Ca șef de gară era propriu-i superior, așa că avea cîteodată clipe de adevărată, de-a dreptul nebunească satisfacție cînd, observînd vreo greșeală de calcul, vreo neglijență în munca expeditorului, scria îndată un raport și se pedepsea singur.

Rideau cu toții de el, dar nu-i lua în seamă și își făcea treaba mai departe, dezvinovățindu-se astfel:

— Totul se întemeiază pe ordine și disciplină; fără ele se duce totul de ripă!...

Sfîrșind ce avea de făcut, închise sertarele, inspectă peronul cu privirea și se duse acasă. Nu intră prin anticameră, ci trecu mai întîi pe la bucătărie. Trebuia să știe totul, ce și cum se făcea. Se uită în cămin, ațință focul cu vătraiul, certă slujitoarea pentru că vărsase apă pe dușumea, apoi intră în sufragerie.

— Unde-i Janka?

— Domnișoara Janina vine numaidecît, îi răspunse Kręska, un fel de menajeră și damă de companie, o blondină frumoasă cu fața foarte mobilă.

— Ce pregătiți pentru prînz? întrebă cu același ton inchizitorial.

— Ce-i place domnului șef atît de mult: mîncare de pui cu sos, supă de măcriș, cotlete...

— Ce risipă!... Pe Dumnezeul meu, asta-nseamnă risipă!... Supă și un fel cu carne socot că este prea deajuns și pentru un rege! O să mă ruinați, pe Dumnezeul meu!...

— Bine, domnule șef, dar numai pentru dumneavoastră am poruncit înadins să se gătească așa.

— Fleacuri! pe Dumnezeul meu, fleacuri!... Voi, femeile, n-aveți în cap decît mîncăruri alese, dulcegării, delicatese și nimic altceva. Toate astea nu-s decît nimicuri, ptiu, ptiu!

— Nu ne judecați cu dreptate, domnule șef; noi economisim de obicei mai mult decît bărbații.

— Aha, economisiți, ca pe urmă să vă cumpărați mai multe zdrențe. Știu eu, pe Dumnezeul meu!

Kręska nu-i mai răspunse și începu să pregătească masa.

Tocmai atunci intră și Janka.

Era o fată de douăzeci de ani, bine făcută, cu umerii largi și privirea mîndră, impunătoare. Trăsăturile nu-i erau prea regulate; ochii negri, fruntea dreaptă, puțin prea largă, sprîncenele negre, puternic desenate, nasul roman, buzele pline și roșii. Ochii aveau parcă expresia unor priviri întoarse spre înlăuntru, iar gura strînsă arăta seriozitate sau o răutate ascunsă. Părul blond cu reflexe roșcate, foarte frumos ca nuanță, și înfoiat, îi acoperea ca o coroană capul rotund și mic. Avea tenul auriu, ca piersica, și glasul cîndat, de altistă, care răsuna uneori cu accente bărbătești de bariton. Își salută tatăl înclinînd din cap și se așeză de cealaltă parte a mesei.

— Astăzi a fost Grzesikiewicz la mine, rosti șeful stației, turnînd fără grabă supa celorlalți; el le punea totdeauna mîncarea în farfurie.

Janka îl privi liniștită, așteptînd ce avea să spună mai departe.

— A fost și mi-a cerut mîna ta, Jania.

— Și ce răspuns i-ați dat, domnule șef? întrebă Kręska repede.

— Asta-i treaba noastră, răspunse cu asprime. Ne privește numai pe noi... I-am spus că-i bine, o să vie mîine aici la masă și o să vă înțelegeți...

— N-are rost! Tată, dacă dumneata i-ai spus că-i bine, apoi mîine să-l primești dumneata și să-i spui din partea mea că, dimpotrivă, nu e bine... Eu nu vreau să stau de vorbă cu el. Mîine plec la Kielce! îi replică Janina impulsiv.

— S-a urcat în păr, a cules pătrunjel și-o să crească ceapă!... pe Dumnezeul meu! răspunse Orłowski disprețuitor. Dacă n-ai fi o nebună, ai înțelege ce fel de om și ce partidă reprezintă Grzesikiewicz; deși se trage din țărani,

pentru tine face mai mult decît un prinţ, pentru că te vrea... şi te vrea, pentru că e un prost; oricînd poate lua pe alta mai dihai ca tine!... Ar trebui să-i fii recunoscătoare. Te va cere mîine şi peste o lună vei fi doamna Grzesikiewicz.

— Nu voi fi doamna Grzesikiewicz! Dacă se poate căsători cu alta, s-o facă...

— Pe Dumnezeul meu, vei fi doamna Grzesikiewicz!

— Nu! Nici pe el, nici pe altcineva n-am să-l iau! N-am să mă căsătoresc cu nimeni, nu vreau!...

— Eşti o proastă! o întrerupse cu brutalitate. O să te căsătoreşti, pentru că trebuie să mănînci, să stai undeva, să te îmbraci şi să fii ceva... Eu n-am de gînd să ajung în supă de lemn... dar cînd nu-mi va mai ajunge nici mie, ce se va întîmpla?

— Îmi rămîne dota mea; o să mă descurc şi fără Grzesikiewicz. Dumneata, tată, vrei aşadar să-mi asiguri prin această căsătorie numai întreţinerea!... strecură, privindu-l sfidător.

— Da, pe Dumnezeul meu!... pentru ce altceva se căsătoreşte o femeie cu un bărbat?...

— Se căsătoreşte din dragoste şi cu cel pe care-l iubeşte.

— Eşti o proastă, ascultă la mine! strigă apăsat, punîndu-şi mîncare. Dragostea e ca sosul ăsta, puiul se poate mînca şi fără el; iar sosul e o născocire, o poveste, o nouă prejudecată!

— Nimeni nu se vinde primului venit numai pentru că acesta are ce să-i dea să mănînce!

— Eşti proastă, pe Dumnezeul meu! Toate fac aşa, toate se vînd. Iubirea nu-i decît flecăreală de pension, o prostie, pe Dumnezeul meu! Nu mă supăra...

— Acum nu e vorba de supărare şi nici dacă iubirea este o prostie sau nu; e vorba de viitorul meu, tată, de care dumneata dispui după bunul plac. Ţi-am spus şi atunci cînd m-a cerut Zielenkiewicz că n-am de gînd să mă căsătoresc.

— Zielenkiewicz nu era decît Zielenkiewicz, pe cînd Grzesikiewicz e cineva, nu mai încape îndoială; un om bun, să-l pui pe rană, nu altceva!... inimă de aur, deştept, doar a terminat Dublany[1], şi puternic ca un taur, pe Dumnezeul meu; un om în stare să ţină în frîu calul cel mai sălbatic, un om care odată, cînd l-a pocnit pe un argat cu pumnul

[1] Şcoală agricolă, înfiinţată la Dublany, lîngă Lwów, în anul 1856.

în faţă, i-a scos şase dinţi dintr-o dată — nu-i bun pentru tine?! Pentru Dumnezeu, e ideal, cel mai ideal ideal!

— Grozav mai este idealul dumitale, tată! Schilodeşte oamenii şi poate să se arate şi la circ!

— Eşti o nebună, ca şi maică-ta. Stai tu c-o să-ţi pună Jędrek zăbală dublă şi ai să te domoleşti... N-o să-i pară rău de bici.

Janka împinse scaunul cu violenţă, aruncă lingura pe masă şi ieşi trîntind uşa în urma ei.

— Dumneata nu mai căsca gura şi spune să se aducă la masă cotletele! ţipă la menajera care se uita cu o mină îndurerată după Janka. Kręska îi întinse farfuria cu umilinţă şi şopti îngrijorată:

— Domnule şef, o să vă îmbolnăviţi de atîta supărare.

— E curată otravă pentru mine!... oftă prelung. Nici la masă nu pot să stau liniştit, totdeauna certuri, gălăgie!...

Şi începu să se jeluiască şi să se plîngă de încăpăţînarea Jankăi, de firea ei şi de necazurile pe care i le făcea mereu.

Kręska aproba din cap, subliniind din cînd în cînd unele amănunte; se văicărea discret că şi ea trebuie să îndure multe, foarte multe din pricina ei; ofta adînc şi căuta să-i facă pe plac de fiecare dată. Aduse cafeaua, puse lichiorul alături şi-i turnă cu mîna ei, aşezîndu-i totul la îndemînă şi atingîndu-l întruna, chipurile din întîmplare, cînd mîinile, cînd umerii; îşi lăsa ochii în jos, cocheta mereu şi se străduia vizibil să-i provoace vreo reacţie... Făcea toate acestea, urmărind un scop anume.

Orłowski se domolea tot mai mult, iar după ce-şi bău cafeaua, spuse:

— Dumnezeu să te răsplătească!... Pe Dumnezeul meu, numai dumneata mă înţelegi... eşti o femeie foarte bună...

— Dacă aş putea arăta tot ce simt eu, ce... se bîlbîi ea plecîndu-şi ochii.

Orłowski îi strînse mîna şi plecă să-şi facă siesta în camera lui.

Kręska porunci să se strîngă masa, iar cînd rămase singură, îşi luă ceva de lucru şi se aşeză la fereastra care dădea spre peron; privea în răstimpuri spre pădure şi peste linii, dar nicăieri nu se vedea ţipenie de om, pretutindeni se înstăpînise liniştea. Se ridică, pentru că nu mai putea sta locului, şi începu să meargă în jurul mesei cu paşi uşori, de felină, zîmbind în acelaşi timp propriilor gînduri.

— O să fie al meu... al meu!... În sfîrșit, o să mă pot și eu odihni ca lumea!... Se va termina cu toate!... își spunea, văzîndu-se deja soția șefului de gară.

Se și vedea stăpîna casei... Lepădă cu o ușurare uriașă această mască de bunătate, supușenie, umilință și economie, pe care era nevoită s-o poarte față de ceilalți, făgăduindu-și să se răzbune pentru tot ce... îndurase.

Era singurul ei scop spre care tindea stăruitor de doi ani.

Apoi iarăși îi veniră în minte crîmpeie din trecut, ani întregi de vagabondaj cu o trupă de actori provinciali...

Renunțase la teatru, fiindcă pusese mîna pe un tînăr care se căsătorise cu ea. Trăise cu el doi ani... doi ani pe care și-i amintea cu amărăciune. Soțul era nebun de gelozie și o bătea de multe ori, cînd nu-și ținea în frîu temperamentul focos.

În cele din urmă, devenise liberă, dar nu-i mai plăcea teatrul; se obișnuise întrucîtva cu o bunăstare relativă, cu o viață mai liniștită. Se cutremura la gîndul că s-ar putea întoarce la rătăcirile dintr-un oraș în altul, la lipsurile veșnice. Văzînd că îmbătrînește și se urîțește, vînduse tot ce avea, căpătase un ajutor de la direcția unde lucrase soțul răposat și, timp de o jumătate de an, jucase rolul văduvei; voia neapărat să se căsătorească a doua oară. Își întinsese plasa, dar în zadar, propriul temperament se arătase împotrivă. Cu banii pe care-i simțea în buzunar, se trezise în ea vechea actriță, superficială și focoasă, căreia îi plăcea să se distreze, să-și trăiască viața... Era încă atrăgătoare, așa că avea mereu în jurul ei un roi de admiratori de duzină, cu care irosise tot ce avea, odată cu reputația pe care și-o făcuse cu ajutorul soțului.

Nu știa nimic, dar avusese tupeu și atîta minte că nu-și pierduse curajul și, îndată ce ultimul admirator o părăsise, anunțase în „Gazeta de Kielce" cum că văduva unui funcționar, înaintată în vîrstă, caută un loc de menajeră, într-o familie sau la vreun văduv.

Nu așteptase prea mult. Apăruse Orłowski; acesta avea neapărată nevoie de cineva care să-i conducă gospodăria, întrucît Janka era încă la gimnaziu, iar el nu se putea descurca singur cu slujitorii. N-o mai întrebase nimic, atît i se păruse de liniștită, supusă și îndurerată de pierderea soțului, așa că o luase numaidecît acasă.

Orłowski era văduv, avea un salariu bunicel, bani gheață peste zece mii de ruble și o singură fiică, absentă, pe care

n-o putea suferi. La început, voia să le succească mintea funcționarilor de la gară, dar își dăduse seama de greșeală destul de repede, așa că acum își juca rolul întruna, vrînd să-și realizeze visul — căsătoria.

Orłowski se obișnuise cu ea. Știa să se facă necesară; totdeauna se pricepea să-și sublinieze utilitatea cu atîta îndemînare, încît nu supăra pe nimeni.

Dealtminteri, serile lungi de iarnă și ploile de toamnă o apropiaseră și mai mult de înfăptuirea scopului, deoarece Orłowski avea cincizeci și opt de ani și reumatism; fusese întotdeauna maniac, dar în timpul crizelor devenea de-a dreptul nebun. Numai ea era în stare să-l îmblînzească și să-l manevreze cu mintea-i ascuțită de practica scenică îndelungată.

Rămăsese o singură piedică — Janka.

Kręska înțelesese că atîta vreme cît Janka era acasă, nu putea face nimic. Hotărîse deci să aștepte și aștepta cu răbdare.

Orłowski își iubea fata cu ură, o iubea pentru că o ura.

O ura pentru că era fiica soției, a cărei amintire o blestema cu îndîrjire, a soției care, după doi ani de căsnicie, plecase cu copilul la părinți, nemaiputînd suporta tirania și ciudățeniile lui. Se judecase, voise s-o oblige să se întoarcă, dar sentința îi despărțise pentru totdeauna. Înnebunise de furie, dar îndărătnicia, încăpățînarea nemaiauzită și orgoliul nebunesc nu-i îngăduiseră să-și roage soția să revină; rugată, poate că s-ar fi întors sub acoperișul soțului, fiindcă era o femeie bună. Doar că tot timpul era chinuită de boli necunoscute medicilor din provincie. Avea un suflet de mimoză, pe care fiecare lacrimă, fiecare durere sau supărare îl cufundau în disperare; în plus, se temea de trăznete, de ploaie, broaște, camere întunecate, zile cu ghinion și de orice sunete mai puternice, așa că un bărbat ca Orłowski o ucidea cu brutalitățile lui.

La cîțiva ani după divorț, murise de epuizare nervoasă, lăsînd-o pe Janka orfană la vîrsta de zece ani. O luase îndată cu forța de la familia soției, pentru că nu voiau să i-o dea de bună voie, avînd în vedere firea lui și atmosfera schimbată în care crescuse fetița pînă atunci.

O mai ura și pentru că era fată. Cu violența-i sălbatică, el își dorise un băiat, pe care să-și poată încerca nu numai pumnul, ci și umorile de fiecare zi. Visase atîta să aibă un fiu! Își închipuise că avea să fie un flăcău voinic, pe jumă-

tate sălbatic, puternic ca un stejar și, cînd colo, i se născuse o fiică.

Pentru toate și-ar fi iertat soția, dar pentru asta nu.

O dăduse imediat pe Janka la un pension, așa că se vedeau numai o dată pe an, deoarece Crăciunul și sărbătorile Paștelui le petrecea la unchii ei.

De prin al treilea an începuse să aștepte aceste vacanțe cu nerăbdare, fiindcă se plictisea singur în gara izolată; nu se apropiase de nimeni, așa că îndată după venirea Jankăi începea războiul între ei.

Janka se înălțase repede, se dezvoltase de minune, dar zămislită, născută și crescută în scandaluri și certuri neîntrerupte, hrănită cu plînsul și văicărelile mamei, începuse să-l urască și să se teamă de ironiile lui. De aceea devenise ascunsă și îndîrjită. Se răzvrătea împotriva despotismului și zgîrceniei lui.

Moștenise cîteva mii de ruble de la mama ei și tatăl îi declarase ritos că trebuie să se descurce numai cu dobînda de la această sumă, pentru că el n-are de gînd să-i dea nici un sfanț.

Învățase la un pension de mîna întîi, dar, după plata taxelor de întreținere și a gimnaziului de mai tîrziu, îi rămînea atît de puțin pentru diferite lucruri absolut necesare, încît era nevoită să se gîndească mereu cum să lege capăt cu capăt și să se rușineze ba pentru pantofii rupți, ba pentru rochiță sau pentru lipsa cine știe cărui lucru mărunt. Fetele de la pension rîdeau de ea, și asta o umilea cel mai mult.

După cîțiva ani începuseră să se teamă de ea; pînă și îndrumătoarele de clasă îi cedau adesea, fiindcă avea firea impulsivă a tatălui, care nu suporta nici o zăbală. Nu plîngea niciodată și niciodată nu se plîngea de nimic, dar era gata oricînd să plătească nedreptatea cu pumnul fără să se gîndească la ce i s-ar fi putut întîmpla; pe deasupra, era și cea mai înzestrată elevă.

Nu era iubită cu adevărat, dar trebuia să i se acorde întîietatea, pentru că și-o adjudeca singură cînd își simțea superioritatea față de mulțimea colegelor care o tratau de sus, ca pe o fiică de funcționar, rîdeau de pantofii ori de rochițele ei rupte și nu-i îngăduiau să se apropie de ele. Mai tîrziu se răzbunase și ea cu vîrf și îndesat.

Era o fire sălbatică ce se dezvolta în singurătate. Avea o singură prietenă care devenise pentru ea un fel de cățeluș ce făcea sluj la orice chemare.

Nu iubea pe nimeni, pînă și mama ocupa în inima-i sălbatică un loc foarte mic.

— Tatăl tău e așa!... tatăl tău a făcut asta!... tatăl tău este atît de josnic!... tatăl tău... se văicărea fără încetare, vărsînd ploaie de lacrimi în timpul crizelor de isterie.

I se făcea lehamite de asemenea manifestări, începuse să urască orice slăbiciune, iar chipul tatălui atingea în închipuirea ei proporții uriașe. Și-l imagina rău, josnic, dar mare și puternic.

Îl cunoscuse mai bine după moartea mamei și-l urîse din cauza fricii pe care i-o inspira. Venise în vacanță la Bukowiec, pentru că aici erau păduri uriașe, munți stîncoși, pîraie repezi, sălbăticia care o hipnotiza cu farmecul ei și-i domolea temperamentul. Nu-i plăcea orașul, fiindcă îi aducea aminte de școală, de colege și de umilințele îndurate. Aici se simțea în largul ei, liberă. Se certa cu tatăl ei în fiecare zi, nelăsîndu-se cu nimic mai prejos. În timpul acestor luni de odihnă pentru ea, Orłowski devenea de-a dreptul imposibil; o provoca înadins, stîrnindu-i izbucnirile de mînie și se bucura nespus cînd Janka, furioasă, devenea o panteră tînără, gata să se arunce asupra lui și să muște.

Îi plăcea grozav forța și vedea cu o bucurie amară că fiica lui are această forță înnăscută, iar atunci îi părea și mai rău că era fată.

Îi spunea deschis că-i e silă de ea, pentru că este femeie; rîdea de ea că, afară de andrele și cărți, nu e în stare să țină nimic în mînă; îi arăta pușca de vînătoare și o punea la loc cu tristețe, plîngîndu-se că numai un băiat ar ști să prețuiască asemenea lucruri cum se cuvine.

Erau lovituri care lăsau urme usturătoare în sufletul ei.

Se repezea atunci ca un mînz șfichiuit de bici, lua pușca și rătăcea zile întregi prin mlaștini și bungetele pădurii după păsări; învățase să tragă atît de bine, încît aducea acasă nu puține rațe sălbatice și sitari pe care-i arunca triumfătoare la picioarele tatălui.

În asemenea clipe, Orłowski înebunea pur și simplu de furie; se simțea umilit că, față de vitalitatea ei, el însuși rămînea neputincios, că nu putea s-o îndoaie și s-o zdrobească... și atunci regreta și mai mult că o fată ca ea are atîta rezistență sălbatică.

Citeodată, era mîndru de ea și o apăra cu înflăcărare față de cunoscuți, fiindcă toată lumea din împrejurimi era scandalizată de spiritul ei de aventură. Se întîlneau cu ea prin

pădure, noaptea, pe ploaie și vreme rea, totdeauna singură, ca un mistreț tînăr răzlețit de turmă. Nu se rușina deloc să se cațere în copaci după cuiburi ori să se ia la întrecere, călărind fără șa, pe imașuri cu flăcăii din sat.

Lipsea zile întregi din casa tatălui, visînd să se întoarcă la școală, iar la școală nu se gîndea decît la singurătatea de acasă.

Așa fusese pînă pe la optsprezece ani. După absolvirea gimnaziului, venise acasă pentru totdeauna.

Părea că se liniștise, dar mintea i se înflăcăra tot mai mult. Începuse să viseze și să caute ceva, un scop sau vreo idee care să-i călăuzească viața.

De vechea prietenă, Hela Walder, ideal de frumoasă și ideal de visătoare în privința independenței femeilor, se despărțise. Hela plecase la Paris, la naturale; ea nu voise, fiindcă pur și simplu nu simțea nevoia învățăturii. Dorea ceva mai puternic, care să acționeze asupra temperamentului ei... ceva care s-o acapareze în întregime și pentru totdeauna.

Rămăsese singură și începuse să se uite cu luare aminte la oameni. Căuta acea idee, dar familiile din împrejurimi o plictiseau de moarte. Pentru ea, toate acestea însemnau prea puțin, aceste distracții modeste și somnolente, acești oameni care o înconjurau.

Această viață liniștită, măsurată, împărțită în trezirea la o anumită oră, micul dejun, masa de prînz, cina, preferansul, joia la ei, sîmbăta la ajutorul tatălui, iar duminica la supraveghetorul de linie, o ucidea cu monotonia ei. Se sufoca.

Pe bărbați aproape că-i evita, deoarece o înfuriau cu obrăznicia lor; femeile o plictiseau cu veșnica bîrfă, văicărelile și intrigile lor. Mai toți se îndepărtaseră de ea.

Prin împrejurimi, circulau pe socoteala ei tot felul de versiuni, mai mult sau mai puțin mincinoase.

Pentru toți era o ciudățenie.

În acest timp, ea se lupta cu sine însuși, cu propriu-i suflet, cu dorințele nelămurite pe care nu știa să le concretizeze. Nu știa pentru ce trăiește și cu ce scop?... Se chinuia cu cititul, dar nu-și afla liniștea în cărți. Presimțea că trebuie să găsească ceva care s-o pasioneze, că va găsi cîndva... dar deocamdată se zbuciuma în chinurile așteptării.

Îi ceruse mîna Zielenkiewicz, proprietarul unui sat destul de împovărat de datorii. Îi risese bătjocoritor în față, spu-

nîndu-i fără ocolișuri că n-are de gînd să-i plătească datoriile cu zestrea ei.

Trecuse de douăzeci de ani și începea să-și piardă răbdarea.

Un lucru de nimic, prea obișnuit, avea să-i hotărască viața.

În orășelul din apropiere, se înființase un teatru de amatori. Se alesese trei piese de cîte un act, se împărțiseră rolurile, apoi totul se împotmolise, fiindcă nimeni nu voia să joace rolul Pawlowei din *Cavalerul tomnatic* de Bliziński.[1]

Inițiatorul, în același timp regizor, ținea morțiș să se joace această piesă, vrînd să-i facă în necaz unui vecin, dar nici una dintre amatoare nu accepta să joace pe Pawłowa sau pe Eulalia.

Cineva sugerase s-o roage pe Orłowska, se știa doar că ei nu-i pasă de nimic. Într-adevăr, Janka primise rolul Pawlowei cu destulă indiferență, iar Kręska, în care rămăseseră amintirile trecutului, îl convinsese pe Orłowski să anunțe personal că mai era o amatoare și pentru rolul Eulaliei...

Repetaseră vreo trei luni de zile, întrucît componența actorilor se schimbase de cîteva ori. Șicane prea obișnuite în teatrele de provincie, unde nimeni nu vrea să joace personaje bătrîne, rele, arțăgoase, de caracter, ambigue sau cameriste, toată lumea feminină dîndu-se în vînt după rolurile de eroine.

Kręska, pe care Janka o ținea la distanță, nu i se destăinuia și nu-i asculta sfatul niciodată, se apropiase de ea din cauza spectacolului. Începuse să-i dea lecții de mișcare pe scenă, arătîndu-se o îndrumătoare neobosită; abia sub influența ei Janka începuse să se intereseze cu adevărat de rol și de spectacol.

Era atît de prinsă de rol, intrase atît de bine în datele personajului care i se potrivea atît de bine, încît juca foarte bine. Era țărancă Pawlowa întrutotul, astfel că la sfîrșitul piesei sala răsunase de aplauze.

Atunci, în acea clipă de stăpînire asupra mulțimii, simțise o bucurie sălbatică, vecină cu nebunia; coborîse de pe scenă aproape cu lacrimi în ochi, părîndu-i rău că totul se sfîrșise și simțind că înăuntrul ei, undeva în subconștient, ceva nou începea să se trezească...

[1] Józef Bliziński (1827–1893) – scriitor polonez de comedii cu subiecte extrase din lumea rurală.

Kręska făcuse și ea adevărate furori... Primise un rol pe care-l mai jucase cîndva cu succes pe o scenă adevărată. În pauze, se vorbea numai despre ea și despre Janka.

— E o comediană, o comediană înnăscută! șopteau femeile cu o compătimire superioară.

Orłowski, căruia i se mulțumise și fusese felicitat pentru asemenea fiică și menajeră, dăduse din mînă a lehamite.

— Dacă era băiat, ați fi văzut voi de ce sînt în stare!...

Cu toate acestea, fusese mulțumit, pentru că se dusese în culise, o mîngîiase pe Janka pe obraz, iar Kręskăi îi sărutase mîna.

— Bine, bine!... Bucuria nu-i prea mare, dar cel puțin nu ne-am făcut de rîs, le spusese în loc de laude.

După acest spectacol, Janka se apropiase mai mult de Kręska, iar aceasta, într-un moment de slăbiciune, îi mărturisise taina ei, ascunsă cu grijă pînă atunci, perindînd pe dinaintea Jankăi asemenea lumi necunoscute, atît de ciudate și de ademenitoare, încît inima ei începuse să bată cu putere.

Asculta într-o concentrare pioasă povestirile despre teatru, despre triumfuri și spectacole, despre viața colorată de actor. Kręska se înflăcărase și povestea cu emoție; nu-și mai aducea aminte de mizeriile îndurate și-i înfățișa fetei uluite numai tablourile luminoase. Scotea din cufăr caiete îngălbenite cu rolurile jucate odinioară și-i citea, juca entuziasmată de amintirile trecutului.

Janka era orbită, se trezeau în ea dorințe puternice, dar nu se înflăcăra încă, nu era acel „ceva" pe care-l aștepta de atîta vreme.

Mai jucase, după aceea, de cîteva ori, pentru că morbul teatrului începuse s-o cuprindă cu încetul.

Începuse să citească atentă prin gazete criticile teatrale și amănuntele despre actori. În cele din urmă, de plictiseală sau dintr-o pornire instinctivă, făcuse rost de Shakespeare și atunci se... prăbușise.

Găsise acel „ceva", aflase eroul, scopul, ideea — era teatrul.

Și-l apropiase pe Shakespeare cu toată violența firii ei, în întregime și dintr-o dată.

Ar fi mult de scris, ca să cuprinzi fie și în rezumat această lărgire bruscă a sufletului, zborul nebun al închipuirii, creșterea lăuntrică de după lectură. Se pomenise înconjurată de un roi de suflete rele și nobile, nimicnice și plate, eroice

și suferinde, totdeauna mărețe prin rasa lor, după care nu mai rămăsese nici urmă pe lume. O străbăteau asemenea sunete și cuvinte, gînduri și sentimente atît de puternice, încît se simțea aidoma întregului univers!

După ce citise de cîteva ori aceste cărți nemuritoare, se hotărîse să devină actriță, neapărat, fiindcă preocupările zilnice i se păreau atît de serbede, oamenii atît de mărunți, încît se și mira că nu-și dăduse seama mai devreme. Simțea că are suflet de artistă, pe care-l strălumina flacăra unui fulger și-l trezise la viață; că arta era minunea așteptată și atît de dorită.

Începea s-o mistuie patima teatrului, setea unor emoții neobișnuite.

Iernile i se păreau prea calde, zăpezile prea mici; primăverile veneau prea încet, căldurile erau reci, toamnele prea uscate, prea puțin cețoase; ea le trăia în lăuntrul ei de o sută de ori mai puternic. Voia să cunoască frumosul suprem, răul măcar în forma unei crime, orice faptă să atingă proporții gigantice.

— E prea puțin!... Mai mult!... striga adesea toamna, cînd vijelia îndoia cu vuiet copacii și frunzele cădeau pe jos ca niște pete roșii de sînge, cînd ploua cu găleata săptămîni la rînd și toate drumurile, șanțurile și rîpele se umpleau de apă, iar nopțile erau de-a dreptul înfricoșătoare din cauza beznei și zbuciumului stihiilor.

În zilele în care părea că totul se stinge, se șterge și se amestecă în cer și pe pămînt, cînd se mai zărea doar pulberea cenușie a lumii sparte, iar în văzduh se împrăștia de pretutindeni o mohoreală ce umplea sufletul de tristețea fără margini a agoniei, se refugia în pădure, se întindea peste pîraie ori pe vreo colină golită de verdeață și așa, în bătaia ploii, a vîntului și în frig, se lăsa în voia închipuirii care o purta în zbor într-o lume de uriași; atunci aproape că-și pierdea mințile de fericire. Se zbănțuia odată cu uraganul care bătea și se lua la trîntă cu pădurea, urla pe sub coroanele copacilor și schelălăia jalnic asemenea animalului sălbatic prins în laț.

Îi plăceau asemenea zile și nopți, se da în vînt după tînguirea pătrunzătoare a naturii agonizînd în noroaiele toamnei. Și-l închipuia atunci pe Lear[1] și, cu un glas cu care

[1] Erou principal din tragedia *Regele Lear* de Shakespeare.

în zadar se străduia să acopere furtuna și vuietul pădurii, arunca în lumea ceţoasă blesteme tragice...

Trăia atunci viaţa personajelor lui Shakespeare. Rătăcirile minţii aproape că atingeau zenitul. Îndrăgise cu toată puterea aceste măreţe figuri tragice.

Orłowski știa cîte ceva despre boala ei, dar rîdea dispreţuitor.

— Comedianto! îi arunca în faţă cu brutalitatea-i obișnuită.

Kręska aţiţa cît putea această flacără, vrînd s-o îndepărteze de acasă cu orice preţ.

Începuse s-o convingă că are talent și lăuda teatrul cu entuziasm.

Janka nu se putea hotărî să facă acest pas decisiv. Se temea de presentimentele întunecate, nelămurite, și de spaimele care o năpădeau cîteodată.

Știa că ar fi trebuit să rupă cu toţi și să pornească singură în lume, într-o lume de care se temea instinctiv. Nu trăise niciodată după capul ei. Îngheţa la gîndul că trebuie să-și deschidă drumul cu pumnii. Pînă atunci fusese condusă de alţii; mîna care o ducea, era aspră, nemiloasă, dar oricum avea grijă de ea, veghea asupra ei. Aici avea colţișorul ei, pădurea, locurile preferate de care se legase organic, pe cînd acolo, undeva în lumea largă, ce avea să găsească acolo?...

Nu, nu se putea hotărî. Era nevoie de o furtună care s-o smulgă și s-o arunce departe de aici, cum smulgea copacii și-i împrăștia pe cîmpurile goale. Aștepta deci să se întîmple ceva. Între timp, Kręska o informa mereu despre trupele provinciale. Dealtfel, știa din presă numele directorilor și reputaţia de care se bucurau. Se pregătea totuși și făcea economii. Tatăl îi înmîna regulat procentele de la dotă, așa că într-un an izbutise să strîngă peste două sute de ruble.

Cererea lui Grzesikiewicz și asigurările tatălui că trebuie să-l ia de bărbat o revoltaseră.

— Nu, nu și nu! își spunea acum, preumblîndu-se prin cămăruţa ei. Nu mă căsătoresc.

Nu se gîndise niciodată la căsătorie. Cîteodată i se înfiripa în minte o iubire mare, cutremurătoare, visa o clipă la ea, dar la căsătorie nu se gîndise niciodată.

Ţinea destul de mult la Grzesikiewicz, fiindcă nu-i vorbise niciodată cu jumătăţi de cuvinte despre sentimentele lui, nu jucase faţă de ea comedii sentimentale de felul celor cu

care o obișnuiseră alţi admiratori; ţinea la el pentru simplitatea cu care-i povestea ce trebuise să îndure prin școli, cum îl jigniseră, spunîndu-i ţărănoi și fecior de cîrciumar, cum îl umiliseră și cum le plătise ţărănește, cu pumnul.

Rîdea în timp ce povestea, dar în rîsul lui răzbăteau urmele părerilor de rău sau ale ranchiunei.

Se plimbaseră de multe ori împreună; însoţită de tatăl ei, fusese nu o dată în vizită la el acasă și-i plăcea foarte mult bătrîna Grzesikiewiczowa, dar să-l ia de bărbat!... Gîndul i se părea atît de năstrușnic și caraghios, încît o făcu să izbucnească în rîs.

Deschise ușa de la camera tatălui, ca să-i spună hotărît că Grzesikiewicz n-are de ce să mai vie la ei. Orłowski dormea însă după masă în fotoliul său, cu picioarele sprijinite de pervazul ferestrei. Lumina îi cădea drept în faţa aproape arămie din cauza soarelui.

Se întoarse. După neliniștea care creștea în ea, presimţea că furtuna va fi înfricoșătoare, pentru că tatăl nu va ceda, simţea însă că nici ea nu va ceda.

— Nu, nu și iar nu!... Chiar de-ar trebui să fug de acasă, nu mă căsătoresc!...

Dar după acest gînd hotărît, o cuprinse iarăși descurajarea și privi aproape cu spaimă în golul în care i se părea că se vede fugind singură de acasă.

— O să plec la unchiu'... da!... iar de acolo la teatru... Nu mă poate obliga nimeni să rămîn aici.

Indignată, simţi aproape că o apucă ameţeala la gîndul că cineva vrea s-o silească și îndată privirile i se îndreptară cu mîndrie spre viitor; acum era hotărîtă să facă orice, numai să nu cedeze.

Își auzi tatăl sculîndu-se, apoi se uită pe fereastră la trenul personal care tocmai pleca; răsună semnalul clopoţeilor de la staţie, murmurul cîtorva oameni care urcau; vedea șapca roșie a tatălui, dungile galbene ale telegrafistului care vorbea cu o doamnă de la fereastra unui vagon: vedea și auzea totul, dar nu înţelegea nimic. Era cu totul în stăpînirea clipei hotărîtoare de mîine.

Kręska intră și, înainte de a spune ceva, începu să dea ocol încăperii, cum îi era obiceiul, cu mișcări furișate de felină. Pe faţă i se întipărise compătimirea, iar în glas i se simţea înduioșarea.

— Domnișoară Janina!

Janka se uită la ea și-i înţelese limpede teama.

— Nu, doamnă! crede-mă că nu! îi răspunse apăsat.

— Tata și-a dat cuvîntul... și-ți va cere să te supui... ce va ieși din asta?...

— Nu! nu mă căsătoresc!... Tata n-are decît să-și ia cuvîntul înapoi; pe mine nu mă poate sili...

— Bine... dar va începe un scandal de pomină!...

— Am îndurat atîta, voi îndura și mai mult.

— Mie mi-e frică... asta nu se poate sfîrși cu bine. Tata e așa de violent... Nu pricep cum de poți dumneata să suporți atîta... Dacă aș fi în locul dumitale, apoi eu aș ști ce să fac... și asta numaidecît, astăzi!

— Sînt curioasă... dă-mi și mie un sfat.

— În primul rînd, aș pleca de aici, ca să evit tărăboiul. Aș pleca la Varșovia...

— Ei, și pe urmă? întrebă Janja cu glasul tremurător.

— M-aș angaja la un teatru și întîmple-se ce s-o întîmpla!

— Într-adevăr, e o idee bună, dar... dar...

Și nu mai apucă să sfîrșească, deoarece vechea descurajare și vechile temeri puseră din nou stăpînire pe ea; sta încurcată și nu-i mai răspunse Kręskăi care, văzînd că proiectul ei nu va fi îndeplinit, ieși îmbufnată.

Janka se îmbrăcă într-o jachetă, își puse pe cap o șapcă de fetru, își luă bățul și plecă în pădure. Astăzi însă nu era în stare să rătăcească fără gînduri și nici să simtă vreo plăcere în singurătate: nici măcar la teatru nu se putea gîndi.

Urcă pe vîrful pietros al muntelui, de unde se deschidea o priveliște întinsă spre păduri, spre satele de dincolo de ele și spre orizontul necuprins. Se uita în jur, dar liniștea văzduhului, teama, presimțirea furtunii și spaima nelămurită nu-i dădeau pace. Știa că mîine se va hotărî ceva, se va întîmpla ceva, ceva ce-și dorea și de care se temea totodată...

Se întoarse acasă pe înserat. Nu mai vorbi nici cu Orłowski nici cu Kręska, ci îndată după cină se duse în camera ei, unde citi multă vreme *Consuelo* de George Sand[1].

Noaptea o chinuiră vise urîte, se trezea mereu transpirată, iar spre ziuă i se sperie somnul și nu mai putu să doarmă. Sta întinsă în pat cu ochii larg deschiși și privea în tavanul pe care se desena o pată de lumină de la felinarul de pe peron. Trecu un tren cu vuiet mare și-i auzi multă vreme

[1] Romanul *Consuelo* de George Sand conține viața unei cîntărețe italiene din secolul al XVIII-lea.

zgomotul ritmic; cohorte întregi de glasuri pătrundeau prin geamuri ca niște rîuri de sunete.

În fundul încăperii năpădite de întuneric, plină de lucirile ce se iteau ca iradierile unor lumini stinse de mult, i se părea că vede aievea năluci, contururile unor scene, siluete, sunete... Fantomele creierului obosit umpleau camera cu halucinații. Văzu o clădire uriașă, lungă, cu șiruri de coloane, care începea să se desprindă din întuneric... nu știa ce este, dar se uita...

Urmară, apoi, scene și figuri tragice, spații luminate, sunetele unei muzici, o mulțime de oameni, un oraș mare cu străzi lungi și case înalte... multă înghesuială pe străzi.

Dimineața se sculă atît de vlăguită, încît abia se mai putea ține pe picioare.

Auzea că tatăl ei comandă o masă îmbelșugată, că se fac pregătiri pentru o primire de sărbătoare. Kręska umbla pe lîngă ea în vîrful picioarelor, privind-o cu un zîmbet subtil, ironic, care o enerva. Era buimăcită din cauza extenuării și a clocotului din suflet. Se uita indiferentă la toate, cu gîndul la lupta cu Orłowski. Vru să citească, să-și ocupe mintea cu ceva, dar toate îi scăpau din mîinile fără putere.

Porni spre pădure, dar se întoarse repede, fiindcă nu mai știa ce caută acolo... Descurajarea i se revărsa în suflet, iar teama îi acoperea gîndurile cu o pîclă din ce în ce mai deasă. Nu era chip să scape de această indispoziție.

Începu să cînte mașinal gamele, dar notele monotone, adormitoare îi accentuau și mai mult starea proastă.

După aceea, cîntă nocturnele de Chopin, cîntă îndelung, ascultînd pierdută aceste tonuri aidoma unui cînt de pe alt tărîm, care purta în el accente de lacrimi, suferință, țipete, disperare neputincioasă, strălucirea nopților reci de pe lună, gemete ce semănau cu șoapta sufletelor agonizînde, murmure, lumini, zîmbetul despărțirilor, fiorul unei vieți subtile și triste...

Și izbucni într-un plîns cu sughițuri. Plînse multă vreme, fără să știe de ce plînge, ea care de la moartea mamei nu vărsase nici o lacrimă.

Se simțea extenuată pentru prima oară într-o viață care fusese pînă acum numai zbucium și răzvrătire continuă. Se trezi în ea dorința puternică de a-i împărtăși cuiva mîhnirea sufletului; voia să destăinuie unei inimi binevoitoare aceste gînduri nebune, simțămintele sfîșiate, suferințele nelămurite și teama. Jinduia compătimirea, simțind că exte-

nuarea i-ar fi mai puțin adîncă, durerea mai mică și lacrimile mai puține dacă și-ar putea deschide inima unei prietene devotate.

Înțelegea acum că, în anumite situații, singurătatea înseamna nefericire.

Kręska o chemă la masă, spunîndu-i că Grzesikiewicz o așteptа.

Își șterse urmele lacrimilor, își aranjă părul și se duse.

Grzesikiewicz îi sărută mîna și se așeză lîngă ea.

Orlowski era într-o dispoziție de sărbătoare, arunca priviri triumfătoare spre Janka și făcea glume pe socoteala ei.

Domnul Andrzej era tăcut și neliniștit: din cînd în cînd spunea cîte ceva, dar atît de încet, că Janka abia putea să-l audă. Pe fața Kręskăi se citea iritarea.

Stăruia o atmosferă mohorîtă.

Prînzul se desfășura greoi și plictisitor. Orlowski cădea uneori pe gînduri și atunci își încrunta sprîncenele, se trăgea mînios de barbă și arunca priviri ucigătoare spre Janka.

După masă, trecură în salonaș.

Li se servi cafea neagră și coniac.

Orlowski își luă repede cafeaua și, ieșind, o sărută pe Janka pe cap și mormăi ceva de neînțeles.

Rămaseră singuri.

Janka privea pe fereastră; Grzesikiewicz, roșu la față, tulburat, ciudat parcă, începu să spună ceva, sorbind din cafea cu înghițituri mici, apoi dădu ceașca peste cap și o împinse pe masă, răsturnînd-o odată cu farfurioara.

Janka începu să rîdă de stîngăcia lui și de înfățișarea pe care o avea cînd încercă să se explice.

— Să nu fii mirată, domnișoară, dar într-o clipă ca asta omul este în stare să înghită și o lampă fără să bage de seamă...

— Ar fi cam greu, îi răspunse și iarăși se scuturâ de rîs.

— Rîzi de mine?... o întrebă, privind-o neliniștit în ochi.

— Nu, dar ideea de a înghiți o lampă mi se pare foarte caraghioasă.

Apoi tăcură amîndoi. Janka atingea ușor abajurul cu mîna, iar Grzesikiewicz își tot trăgea mănușile și fără să vrea, instinctiv, își mușca mustața; emoția îi luase grăiul.

— Mi-e greu... teribil de greu!... începu, ridicîndu-și implorător privirile spre ea.

— De ce? îl întrebă ea scurt și imprevis.

— E, pentru că... pentru că... Pe viul Dumnezeu, nu mai rezist!... O, nu, nu mai pot să mă chinuiesc, am să ți-o spun de-a dreptul, te iubesc, domnișoară, și te rog să-mi acorzi mîna! strigă și aproape că răsuflă ușurat, dar își lovi fruntea cu palma și, luîndu-i mîna Jankăi, continuă:

— Domnișoară, te iubesc de mult, mi-a fost teamă să ți-o spun și nici acum nu prea știu cum să ies din încurcătură, nu mă pricep să vorbesc și să arăt așa cum aș dori... Te iubesc, domnișoară, și te implor să fii soția mea...

Îi sărută mîna apăsat și își plimbă asupra ei ochii albaștri, cinstiți, în care se citeau devotamentul și o dragoste sinceră și adîncă. Buzele-i tremurau nervos și fața i se făcuse palidă.

Janka se ridică de pe scaun și, privindu-l drept în ochi, răspunse încet și rar:

— Eu nu te iubesc.

Sfîrșeala-i pierise; știa că venise în fine clipa așteptată și era pregătită s-o întîmpine. O hotărîre liniștită se citea în ochii-i care priveau cu răceală.

Grzesikiewicz se dădu brusc înapoi, ca și cînd ar fi primit o lovitură puternică în piept, dar reveni și, neînțelegînd încă sensul cuvintelor auzite, rosti cu glasul tremurător:

— Domnișoară Janina... te rog să fii soția mea... Te iubesc!

— Eu nu te iubesc... de aceea nu pot să-ți acord mîna mea... nu vreau să mă căsătoresc... răspunse cu același glas, dar în vorbele ei se simțea că-i era milă de el.

— Isuse, Marie! strigă Grzesikiewicz, luîndu-și capul în mîini. Ce spui, domnișoară?... Ce înseamnă asta?!... Nu vrei să te căsătorești!... nu vrei să fii soția mea?!... Nu ma iubești!...

Îngenunche pe neașteptate în fața ei, îi apucă mîinile și, acoperindu-i-le de sărutări, aproape cu lacrimi de spaimă în ochi, începu s-o roage cu atîta convingere, cu atîta umilință... glasul îi tremura atît de tare în izbucnirile iubirii uriașe, încît se oprea din cînd în cînd, ca să răsufle și să-și adune gîndurile.

— Nu mă iubești?... O să mă iubești mai tîrziu. Îți jur că eu, mama și tatăl meu vom fi robii dumitale... La urma urmei, mai pot aștepta... Spune-mi că peste un an... peste doi... peste cinci... și am să aștept. Domnișoară, îți jur că vom aștepta!... Numai nu spune nu!... Pentru numele lui Dumnezeu, nu mai spune nu, că înnebunesc de disperare! Cum așa?... dumneata nu mă iubești!... dar eu te iubesc... noi toți te

iubim... noi nu mai putem trăi fără dumneata!... nu... Tata mi-a spus că... şi cînd colo!... Isuse, Marie, îmi pierd mintile!... Ce faci cu mine, domnişoară!... ce faci!...

Zvîcni în picioare şi luîndu-şi în mîini capul ciufulit, aproape că striga de durere.

Janka avea lacrimi în ochi şi-i părea rău de el; disperarea lui, atît de sinceră şi de simplă, atît de sfîşietoare, avea o înrîurire ciudată asupra ei.

La un moment dat, simţi că-i împărtăşeşte lacrimile şi disperarea, o simpatie amestecată cu milă punea stăpînire pe ea, şi instinctiv vru să-i întindă mîna şi să-i spună că va fi soţia lui, dar asta nu dură decît o clipă.

Acum stătea iarăşi cu lacrimi de înduioşare în ochi, dar cu indiferenţa în inimă, şi-l privea cu răceală.

— Domnişoară Janina, te implor să-mi răspunzi!... Gîndeşte-te că refuzul dumitale ne ucide pe mine, pe mama, pe tata, pe toţi...

— Ai prefera să mă sacrific eu, nu-i aşa? răspunse rece şi se aşeză iar pe scaun.

— Ah!... i se smulse din gît şi îşi înclină capul puţin pe spate, parcă temîndu-se că tavanul se va prăbuşi îndată peste el.

Îşi scoase mănuşile ca un automat, le rupse, mai degrabă le sfîşie şi le aruncă pe jos, apoi se încheie la toţi nasturii de la surtuc şi, în sfîrşit, străduindu-se să fie liniştit, rosti:

— La revedere, domnişoară... dar... să ştii că totdeauna... că pretutindeni... niciodată... şopti cu greutate, îşi lăsă capul în jos şi se îndreptă spre uşă.

— Domnule Andrzej!... îl strigă.

Grzesikiewicz se întoarse de la uşă cu luciri de speranţă în ochi.

— Domnule Andrzej, îi spuse rugătoare, nu te iubesc, dar te respect... nu sînt în stare să mă căsătoresc cu dumneata, nu pot, dar totdeauna îmi voi aminti de dumneata ca de un om cinstit. Cred că mă înţelegi, ar fi o josnicie să mă căsătoresc cu un om pe care nu-l iubesc... Dumitale nu-ţi place prefăcătoria şi minciuna pe care şi eu le urăsc. Iartă-mă, dar şi eu sufăr... nici eu nu sînt fericită... o nu!...

— Domnişoară Janina... dacă ai vrea... dacă...

Se uită la el cu atîta durere, încît tăcu şi ieşi încet.

Janka privea încă spre uşa pe care ieşise, în minte îi răsunau încă vorbele lui, cînd intră Orłowski.

Se întîlnise cu Grzesikiewicz pe scară şi din înfăţişarea acestuia aflase totul.

Janka aproape că ţipă de frică, atît de groaznic se schimbase. Faţa tatălui devenise vînăt murdară, ochii îi ieşiseră din orbite, iar capul i se clătina cu mişcări dezordonate.

Se aşeză la masă şi întrebă încet, cu glasul înăbuşit:

— Ce i-ai spus lui Grzesikiewicz?

— Ce ţi-am spus şi dumitale ieri, că nu-l iubesc şi nu mă căsătoresc cu el, răspunse cu îndrăzneală, dar se sperie de încetineala şi liniştea aparentă cu care vorbea Orłowski.

— De ce? aruncă scurt, parcă neînţelegînd.

— I-am spus că nu-l iubesc şi că nu vreau să mă căsătoresc.

— Eşti o proastă!... proastă!... proastă!... strecură printre dinţi şi se ridică încet de pe scaun.

Se uită liniştită la el, simţind că-i revine hotărîrea de mai înainte.

— Eu ţi-am spus că te vei căsători cu el... mi-am dat cuvîntul că te vei căsători cu el şi aşa vei face!

— Nu mă voi căsători!... nu mă poate obliga nimeni!... răspunse Janka posomorîtă, privind curajoasă în ochii strălucitori ai tatălui.

— Te voi duce cu sila în faţa altarului. Vei face cum îţ spun eu!... musai!... ameninţă surd.

— Nici nu-mi trece prin minte!

— Te vei căsători cu Grzesikiewicz, ţi-o spun eu, tatăl tău, îţi poruncesc s-o faci! Trebuie să te supui, numaidecît, altfel am să te omor!...

— Prea bine, n-ai decît să mă omori, dar nu pot să te ascult.

— Te voi goni de acasă!... aproape că strigă, recăpătîndu-şi puterile şi strîngînd nervos spătarul scaunului.

— Bine!

— Am să te reneg!

— Bine! răspundea tot mai apăsat.

Simţea acum că după fiecare cuvînt al tatălui sufletul i se aspreşte tot mai mult, întărindu-i hotărîrea.

— Te voi goni de acasă!... auzi?... şi... de-ar fi să mori de foame, să te aud scîncind la uşa mea, n-am să-ţi deschid, n-am să vreau să mai ştiu de tine niciodată!...

— Bine...

— Janka, nu mă face să-mi pierd cumpătul. Fata mea, copilul meu, căsătoreşte-te cu Grzesikiewicz, te rog eu!...

va fi numai spre binele tău. Nu mă ai decît pe mine pe lume; eu sînt bătrîn... o să mor... şi o să rămîi singură, fără nimeni care să aibă grijă de tine... Janka, tu nu m-ai iubit niciodată!... Dac-ai şti cît de nefericit am fost toată viaţa, ţi-ar fi milă de mine!... o ruga, dar în glasul lui se simţea mînia şi ameninţarea.

— Nu!... niciodată!... răspunse neclintită la reproşurile şi rugăminţile tatălui.

— Te întreb pentru ultima dată! strigă înebunit de răspunsul ei.

— Pentru ultima dată îţi răspund că nu!

Orłowski izbi scaunul de duşumea cu atîta forţă, încît bucăţile se împrăştiară în toate părţile; îşi rupse gulerul de la cămaşă, fiindcă se înneca de furie, şi cu restul spătarului în mînă, se repezi la Janka, s-o lovească, dar expresia de pe chipul ei, rece, aproape dispreţuitoare, îl linişti într-o clipă şi aruncă scîndura cît colo.

— Afară!!... ţipă, arătîndu-i uşa, afară!... auzi?... Nu mai ai ce căuta în casa mea!... Cît trăiesc eu, să nu-mi mai calci pragul, că am să te omor ca pe un cîine turbat şi am să te arunc în drum!... Nu mai eşti fata mea!...

— Bine, o să plec... răspunse maşinal.

— Nu mai eşti fata mea! Nu vreau să mai ştiu de tine, nu vreau să mai aud de tine!... piei!... Te omor!... te omor!... răcnea alergînd prin încăpere ca un ieşit din minţi.

Nebunia lui izbucnea acum cu toată forţa.

Apoi ieşi în fugă şi Janka îl văzu pe fereastră cum alerga spre pădure.

Sta aşa asurzită, mută, îngheţată... Se aştepta la orice, dar nu se gîndise niciodată că propriu-i tată o va goni de acasă. Era foarte pornită împotriva lui, dar nici o lacrimă nu i se ivi în ochi. Privea uluită în gol, fiindcă îi răsunau mereu în urechi ţipetele acelea răguşite: „Afară! afară!"

— O să plec, o să plec... răspundea supusă, cu glasul întrerupt, printre lacrimile care-i inundau inima, o să plec...

Era totuşi atît de copleşită, îşi simţea sufletul atît de împovărat, încît rămînea locului, încremenită de durere. I se părea că blestemul părintesc, cuvîntul „afară", o izbea ca un drug de fier, acoperind-o de sîngele supliciului...

Menajera, care auzise totul, veni repede şi începu s-o mîngîie cu lacrimi în ochi, dar Janka o dădu la o parte cu blîndeţe. N-avea nevoie de asemenea vorbe, de asemenea mîngîieri!

— Tata m-a gonit de acasă... trebuie să plec... rosti, mirîndu-se în sinea ei că aceste sunete, numai cîteva, închideau în ele atît de mult.

— Bine, dar nu e cu putinţă!... Tata se va lăsa convins şi te va ierta...

— Nu, nu mai pot să rămîn aici. M-am săturat de suferinţă, destul!...

— Vrei să te duci la unchiul dumitale?

Janka căzu pe gînduri, dar după o clipă faţa-i mohorîtă se lumină; rosti hotărîtă:

— Plec la teatru. Asta e!

Kręska se uită la ea cu o mirare prefăcută şi încercă să-i schimbe hotărîrea.

— Doamnă, ajută-mă să-mi împachetez lucrurile. Plec cu primul tren... o rugă Janka.

— Personalul de acum nu trece prin Kielce.

— Mă duc la Strzemieszyce, iar de acolo, pe linia spre Viena, la Varşovia.

— Domnişoară Janka, mai gîndeşte-te... un pas ca ăsta îl faci o dată în viaţă. Mai tîrziu s-ar putea să-ţi pară rău...

— N-are rost!... Se vede că aşa a trebuit să fie şi altfel nu va fi.

Începu să-şi strîngă lucrurile cu înfrigurare, fără să mai ia seama la Kręska. Rufăria, îmbrăcămintea, cărţile şi notele, diferite mărunţişuri — toate le aşeza cu grijă într-un cufăr vechi, de pe vremea pensionului, de parcă pleca în vacanţă.

Nu se mai gîndea la altceva şi nu mai simţea nimic, decît că trebuie să plece chiar acum, numaidecît; că trebuie să ajungă undeva, cît mai departe de Bukowiec, ca şi cînd înăuntrul sufletului se temea că mai tîrziu nu va mai avea curajul şi puterea s-o facă.

Se despărţi de Kręska destul de indiferentă. Părea liniştită, rece şi chiar aşa era, doar tremurul uşor al buzelor şi fiorul lăuntric pe care nu-l putea stăpîni, trădau furtuna prin care trecuse.

Spuse să i se ducă lucrurile jos şi, cum mai avea încă o oră pînă la tren, plecă spre pădure. Se aşeză sub un fag ramuros şi îşi aţinti privirile înainte.

— Pentru totdeauna!... răspunse cu jumătate de glas desişului care parcă începuse să-şi freamăte frunzele şi să foşnească aplecîndu-se spre ea.

— Pentru totdeauna!... șopti cu privirile ațintite la lucirile roșcate ale soarelui coborînd spre apus, care răzbăteau printre crengile împletite ale fagilor și străluceau pe pămînt.

Pădurea încremenise în tăcere, ascultîndu-i parcă ultimele cuvinte de despărțire și minunîndu-se tăcută că cineva care se născuse în ea, crescuse și trăise înfrățit în sentimente cu ea, care vărsase atîtea lacrimi în îmbrățișarea ei și visase atîta în ea, poate să-și ia la revedere și să plece pentru totdeauna; în căutarea unei sorți mai bune și a unor prieteni mai sinceri.

Copacii începură să foșnească jalnic... Ceva ce semăna cu un cîntec de adio, plin de regrete nostalgice, înfioră pădurea; evantaiele verzi de ferigă se cutremurară, frunzele noi de alun începură să fluture, pinii să fîșîie din acele subțiri și un geamăt prelung învioră pădurea întreagă. Păsărelele izbucniră și ele într-un ciripit întrerupt, înfricoșat, iar pe cer, pe pămîntul așternut cu frunze, mușchi galben și lăcrămioare albe, prin pădurea verde se alergau aievea umbre și sunete nebănuite, parcă niște bocănituri ce semănau cu ecoul unor hohote de plîns...

— Rămîi!... eu îți ajung pentru toate... rămîi!... părea să-i spună pădurea cu glasul puternic al dragostei părintești.

Torentul vuia mînios, se bulbucea la vale, arunca crengile și pietrele care-i stăteau în cale, le da la o parte, le ocolea și, învolburat și acoperit de spumă, se prăpăstuia într-o cascadă de pulbere, care strălucea în bătaia soarelui în toate luminile curcubeului, alergînd mereu nestăpînit înainte, șoptind victorios și părînd să spună:

— Du-te... du-te...

Apoi se înstăpîni o liniște adîncă, întreruptă de bîzîitul țînțarilor și de bufnetul conurilor de anul trecut, care cădeau de pe crengi.

Cucul cîntă undeva departe.

— Pentru totdeauna!... șopti Janka.

Se ridică și porni înapoi spre stație. Păși încet, privirile-i alunecau cu dragoste peste copaci, peste poteci, peste povîrnișurile colinelor de care se despărțea adînc înduioșată, pătrunsă de o durere neînțeleasă.

Simțea că o podidosc lacrimile: lacrimi amare de părere de rău că trebuia să plece din aceste locuri cu care se înfrățise organic și pe care era silită să le părăsească pentru totdeauna...

Abia acum, în această clipă, simțea întreaga amărăciune a despărțirii; nu era adevărat că nu iubea pe nimeni și nimic aici, că nu lăsa nimic scump în urmă. Lăsa pădurea, cea mai dragă inimii ei. Lăsa munții, poienele, cerul senin, viața aceasta nedomolită, dar liberă, clipele acestea de singurătate — trecutul întreg, presărat cu împotriviri și lupte, cu certuri, încîntare și visuri...

Lăsa mai mult decît putea să înțeleagă deocamdată.

Privea cu invidie la tot ce rămînea și se gîndea cu amărăciune că soarele va lumina la fel peste această fîșie scumpă de pămînt, pădurile vor fremăta la fel, chemîndu-se cu mii de glasuri în nopțile furtunoase de toamnă; primăverile vor veni și ele, vor îmboboci florile și locul acesta însingurat, plin de melancolie, care-i aparținea, nopțile cu lună, îngînduirarea pădurii — toate vor continua să existe... numai ea trebuie să plece... doar pe ea soarta o smulge și o aruncă departe... și pentru totdeauna...

Se gîndi apoi la viața nouă spre care se îndrepta și regretele trecutului se șterseră; creștea încet în ea, conștientă de sine, o forță vitală nestăvilită, dîndu-i puterea să se îndrepte, să privească tot mai îndrăzneață înainte și să ridice capul cutezătoare.

Văzîndu-și tatăl pe peron, nici nu clinti; între ei se așezase mirajul lumii noi, spre care fugea, ademenind-o cu făgăduieli de fericire și glorie.

Cunoscuții se apropiară de ea și îi dădură binețe, o întrebară apoi de sănătate, unde pleacă etc.

Le spuse tuturor că pleacă la familia mamei și își păstră liniștea. Era atît de calmă, încît se duse singură să-și ia bilet de la casă.

Se opri în fața ghișeului și-l ceru cu voce tare.

Orlowski, el însuși vindea biletele, își ridică brusc capul: o umbră purpurie îi trecu parcă asemenea unui fulger peste față, dar nu zise nimic. Îi înapoie restul și se uită la ea liniștit și rece, mîngîindu-și barba, de parcă n-o cunoscuse niciodată.

Cînd să plece, Janka întoarse capul și-i întîlni privirile arzătoare.

Se întoarse brusc de la ghișeu, înjură apăsat și ea plecă, numai că acum mergea parcă mai încet și îi tremurau picioarele.

Sclipirea ochilor lui, însîngerați parcă de lacrimi, o izbise, îngreunîndu-i inima.

Trenul sosi și... ureă. Se mai uită o dată de la fereastra vagonului spre stație.

Kręska își flutura batista la o fereastră de la etaj și se prefăcea că-și șterge lacrimile.

Orlowski, în șapca-i roșie și cu mănușile albe, imaculate, se plimba pe peron; nu-i aruncă nici măcar o privire.

Clopoțelul dădu semnalul, se auzi șuieratul locomotivei, apoi fluierul conductorului și trenul porni.

Telegrafistul o salută înclinîndu-se, dar nu-l văzu; îl văzu numai pe Orlowski întorcîndu-se încet și intrînd greoi în biroul lui.

— Pentru totdeauna!... șoptea, aplecîndu-se pe fereastră și îmbrățișînd totul cu privirea; pădurile, satele, colinele și ulaștinile îi zburau pe dinaintea ochilor ca niște umbre fantastice, în timp ce se simțea cuprinsă de o forță atotputernică, uriașă, care o smulgea din cuib și o ducea într-o lume necunoscută, urmîndu-i destinul.

Se lăsa noaptea.

Luna plutea pe albastrul întunecat al cerului ca o luntre argintie pe marea nesfîrșită, dar ea continua să se aplece pe fereastră și să privească spre Bukowiec, șoptind din cînd în cînd fără glas și abia auzit:

— Pentru totdeauna!... pentru totdeauna!...

Orlowski veni la cină ca de obicei.

Cu toată bucuria, Kręska era neliniștită; se uita cu teamă în ochii lui, pășea și mai încet, străduindu-se să pară mai mică și mai supusă ca oricînd.

Dar el, parcă se lupta cu sine însuși, nu izbucni în blesteme și nu spuse nici o vorbă despre Janka.

Numai că a doua zi închise camera Jankăi cu cheia pe care o ascunse într-un sertar de la birou.

Nu dormise toată noaptea, avea ochii încercănați și tenul cadaveric. Kręska îl auzise umblînd tot timpul prin încăpere; își făcu totuși serviciul ca în fiecare zi.

La prînz, Kręska își luă inima în dinți și-l întrebă de vorbă.

— Aha!... trebuie să rezolv și problema dumitale!...

Kręska păli. Începu să-i vorbească despre Janka, despre bunăvoința cu care se străduise să-i schimbe hotărîrea de a pleca, cît de mult o rugase...

— Proastă mai ești, cucoană!... A vrut să plece și a plecat... N-are decît să-și frîngă gîtul!...

Kręska îl căină, apoi, pentru singurătatea lui.

— Cățeaua!... mormăi, scuipînd cu dispreț. Dumneata, cucoană, poți să pleci chiar astăzi. Îți plătesc ce ți se cuvine și afară din casa mea, altfel pun muncitorii să-ți scoată boarfele!... Dacă trebuie să stau singur, nu mai am nevoie de îngrijitoare!... Cățeaua!... pe Dumnezeul meu!...

Sparse un pahar, lovindu-l de masă, și ieși.

II

Grădina în care se afla teatrul de vară se trezea.

Cortina se ridică scîrțiind și apăru un flăcăiandru ciufulit, desculț și numai în cămașă, care se apucă să măture templul artei. Norii de praf se împrăștiară prin grădină, depunîndu-se pe scaunele tapițate în roșu și pe frunzele celor cîțiva castani pipernicițî.

Garsonii și ajutorii lor de la restaurant făceau curățenie înaintea verandei uriașe. Se auzeau clinchetul halbelor spălate, bătutul prețurilor, hîrșîitul scaunelor împinse și șoaptele bufetierei care așeza cu mare grijă rîndurile de sticle, farfuriile cu gustări și buchetele uriașe à la Makart,[1] care semănau cu niște mături uscate.

Într-o latură, soarele lumina puternic și un cîrd de vrăbii aproape negre, neastîmpărate, zburdau pe ramuri și se așezau pe spătarele scaunelor, cerșind firimituri.

Ceasul de la bufet tocmai bătuse ora zece, cînd pe verandă intră în fugă un băietan înalt și slab; își purta șapca ponosită pe vîrful capului acoperit de cîrlionți roșcați, avea fața plină de pistrui și numai ris, iar nasul puțin cîrn. Se repezi drept spre bufet.

— Încet, Wicek, că-ți rupi pingelele!... îl certă bufetiera.

— Nu-i nimic, le dau la refăcut! răspunse vesel, privindu-și pantofii care numai printr-o minune îi mai stăteau în picioare, cu toate că nu mai aveau nici tocuri, nici vîrfuri.

— Dați-mi, vă rog și mie un degetar de votcă! ceru, ploconindu-se pînă la pămînt.

— Bani ai? îl întrebă bufetiera, întinzînd mîna.

— N-am, dar voi avea... Vi-i dau diseară, pe cuvîntul meu, vi-i dau negreșit, se rugă subliniind cuvintele.

Bufetiera se mulțumi să ridice disprețuitoare din umeri.

[1] Hans Makart (1840—1884) — pictor austriac ale cărui tablouri se caracterizau prin bogăția culorilor, fastul decorativ și frumusețea costumelor.

— Dați-mi, doamnă... o să vă pun o vorbă bună la șahul Persiei... Vai de mine, o țipesă atît de arătoasă, cu siguranță că...

Garsonii izbucniră în hohote de ris, iar bufetiera trînti pe masă tava de metal.

— Wicek! strigă cineva de la intrare.

— Vă ascult, domnule regizor.

— Au venit toți la repetiție?

— Oho, să tot fie!... răspunse zîmbind strengărește.

— I-ai anunțat?... I-ai pus să semneze condica?...

— I-am pus, au semnat toți.

— Ai fost cu afișul la director?

— Păi, dacă directorul era încă în culise; era culcat și își admira un pantof.

— Trebuia să i-l dai soției lui.

— Păi, doamna director avea probleme cu copiii; era cam multă gălăgie, așa că m-am dat la fund.

— Ai să duci o scrisoare pe strada Hoża, știi tu cui, nu?...

— Cum de nu. „Femeii prea cinstite!" cum i-a spus ieri un domn din sală domnișoarei Nicoleta.

— Te duci, capeți răspuns și te întorci într-un suflet.

— Da, domnule regizor, dar pică ceva?... că sînt atît de sărac, pe legea mea...

— Doar ai căpătat și tu un acont aseară.

— Ptiu!... o rublă! Am schimbat-o imediat pe bere și sardelușe. Din ce mi-a mai rămas, am plătit chiria, i-am dat un acont cismarului, am achitat rata la loterie și acum sînt lefter!

— Ești un maimuțoi șmecher!... Uite pentru drum.

— Binecuvîntate fie mîinile care împart monede de patruzeci! exclamă comic, își tîrși călcîiele și dispăru, țopăind de bucurie.

— Pregătiți scena pentru repetiție! strigă regizorul și se așează în fața verandei.

Actorii se adunau încet. Se salutau în tăcere și se împrăștiau prin grădină.

— Dobek! strigă regizorul la un bărbat înalt care se îndrepta spre bufet, torni în tine de dimineață, iar la repetiție abia te auzi, sufli sub orice critică!...

— Domnule regizor, am avut un vis groaznic. Noapte... fîntînă... mă împiedic... cad în adînc... M-am îngrozit... strig... nici un ajutor... pleosc!... în apă... Brr... mi-e atît de frig, că nu pot să mă încălzesc cu nimic.

— Nu-mi mai bate capul cu visurile tale! Bei de dimineața pînă seara.

— Pentru că nu pot să beau ca toți ceilalți, de seara pînă dimineața. Mi-e frig... dezgustător de frig!...

— Îți comand un ceai.

— Domnule Topolski, sînt un om sănătos, iar ierburi folosesc numai cînd sînt bolnav. Păi, *herbateus*[1], *team* sau *herbatum*... înseamnă iarbă! Numai vinul, extractul, distilatul de secară sînt vrednice de un om în toată puterea cuvîntului, iar eu un asemenea om am onoarea să mă consider, domnule regizor.

Veni directorul și Dobek plecă spre bufet.

— Ai dat cuiva rolul lui Nitouche? îl întrebă pe regizor după ce se salutară.

— Încă nu m-am hotărît. Cu femeile astea... Sînt trei candidate pentru Nitouche.

— Bună ziua, directore! spuse Majkowska, unul dintre stîlpii teatrului, o actriță bine făcută, într-o rochie de culoare deschisă, șal de mătase la fel și cu o pălărioară albă la care purta înfiptă o pană uriașă de struț. Era roșie la față din cauza somnului și a stratului foarte subțire de fard. Avea ochii mari, de un albastru închis, buzele pline și rujate, trăsăturile clasice și mișcări foarte mîndre. Juca rolurile principale.

— Directore, vino puțin, am să-ți spun ceva.

— Totdeauna la dispoziția dumitale. Ceva bani?... întrebă directorul îngrijorat.

— De astă dată... nu. Ce bei, directore?

— Ho! Ho! aici se va vărsa sîngele cuiva! exclamă, ridicîndu-și comic brațele.

- Directore, te-am întrebat ce bei?...

— Știu și eu. Aș bea un coniac, dar...

— Ți-e frică de soție?... Doar nu joacă în *Nitouche*?[2]

— Asta-i sigur, dar...

- Coniac și gustări de două ori. Directore, ai să-i dai rolul lui Nitouche Nicoletei, nu-i așa?... Te rog, directore, țin foarte mult la asta. Nu uita, Cabiński, că eu nu cer niciodată nimic și fă ce te rog...

— Asta-i a patra amatoare!... Doamne, cîte trebuie să îndur din cauza acestor femei!

---

[1] *Herbateus* (lat.) = de iarbă.

[2] Este vorba de *Mam'zelle Nitouche*, opereta compozitorului francez Florimond Hervé.

— Cine mai vrea rolul?

— Păi, Kaczkowska, soţia mea, Mimi şi acum Nicoleta.

— Încă un rînd! strigă, bătînd cu paharul în tavă.

— Directore, să-i dai rolul Nicoletei. Ştiu sigur că nu-l va primi, deoarece cu vocea ei lemnoasă ar putea să danseze, nu să şi cînte, dar, directore, tocmai de aceea trebuie să-i oferi ei acest rol.

— Lăsînd-o la o parte pe nevastă-mea, Mimi şi Kaczkowska îmi vor tăia capul!

— Nu vei pierde prea mult. Îţi promit că le voi explica eu cum stă treaba. O să fie o farsă grozavă, pentru că, vezi dumneata, astăzi va veni aici curtezanul ei. Ieri s-a lăudat faţă de el că pe ea ai avut-o în vedere cînd ai anunţat în presă că rolul lui Nitouche va fi jucat de foarte frumoasa şi picanta XX.

Cabiński începu să rîdă încet.

— Dar nici o vorbă nimănui. Ai să vezi, directore, ce se va întîmpla. De formă, faţă de el, ea o să primească rolul, ca să iasă în evidenţă. Halt va începe imediat repetiţiile, şi Nicoleta... va claca în faţa tuturor; atunci dumneata îi vei lua rolul şi-l vei da cui doreşti.

— Eşti formidabilă în ura dumitale.

— Tocmai în asta stă puterea noastră.

Ieşiră în grădină, unde peste zece persoane aşteptau să înceapă repetiţia.

Pe scaune şedeau în grupuri actorii şi actriţele de dramă. Risetele, glumele, istorisirile şi reproşurile răsunau din toate părţile pe fondul acordării instrumentelor care alcătuiau orchestra.

Pe verandă se aduna tot mai multă lume. Se auzeau murmure, zgomotul farfuriilor, hîrşciitul scaunelor trase. Fumul ţigărilor se înălţa în rotocoale pînă sub grinzile de metal ale acoperişului. Se instăpînea treptat atmosfera obişnuită într-un restaurant cu vad mare.

Intră Janka Orlowska. Se aşeză la o măsuţă şi întrebă un garson:

— Spune-mi, te rog, directorul teatrului a venit?

— Uite-l acolo!

— Care este?

— Poftim, domnişoară?

— Iartă-mă, care dintre domnii de acolo este Cabiński?

— Şapte!... de patru ori votcă! se comandă de la masa de alături.

— Vine, vine!

— Bere!

— Care din domnii aceia este directorul? întrebă Janka a doua oară fără să-şi piardă răbdarea.

— Aşteptaţi o clipă, domnişoară! răspunse ascultînd şi înclinîndu-se în toate părţile.

Se simţea foarte intimidată. Avea impresia că toată lumea se uită la ea, iar garsonii, în trecere, cu mîinile încărcate de halbe şi farfurii, se apleacă spre ea şi-i aruncă priviri ciudate care o făceau să roşească fără voie.

Aşteptă destul de mult pînă cînd garsonul veni în fugă şi-i aduse cafeaua comandată.

— Vreţi să vorbiţi cu directorul?

— Da.

— Stă în primul rînd de scaune dinspre grădină. Grasul acela în vestă albă... îl vedeţi?...

— Îl văd. Mulţumesc!

— Doriţi să-l chem aici?

— Nu. Dealtfel este ocupat...

— E, discută doar aşa...

— Şi domnii cu care vorbeşte cine sînt?

— Tot de-ai noştri, actori.

Janka plăti cafeaua, dîndu-i o monedă de patruzeci. Căută multă vreme să-i dea restul, dar văzînd-o că priveşte în altă parte, îi mulţumi pentru bacşiş.

— Mă duc să-i spun....

— Bine, dar numai după ce se depărtează ceilalţi...

— Înţeleg! rosti cu un zîmbet prostesc şi plecă.

Janka sorbi în grabă cafeaua şi ieşi în grădină. Trecu pe lîngă director şi-l privi cu luare aminte. Nu văzu decît o faţă mare, de o paloare anemică, acoperită cu pete vineţii, nu prea simpatică.

Cei cîţiva actori, care se aflau lîngă el, îi făcură impresia unor oameni frumoşi.

În gesturile lor, pe feţele bărbierite proaspăt şi în risetele necenzurate, i se păru că observă ceva mult mai interesant decît văzuse la bărbaţii pe care-i cunoscuse pînă atunci, aşa că ascultă cu atenţie ce vorbeau.

Scena deschisă, plină de umbre, misterioasă, îi atrăgea privirile.

Vedea pentru prima dată de aproape teatrul şi actorii în afara scenei. Teatrul i se părea asemenea unui templu grec, iar pe oamenii aceştia, ale căror profiluri le vedea acum şi

ale căror glasuri suave le auzea mereu, îi socotea adevărați capelani ai artei, la care visase adesea.

Privea toate acestea pentru prima dată și cu ochii unei entuziaste.

Era foarte mulțumită că putea respira în voie aerul teatrului adevărat.

Se uita foarte curioasă la toate, cînd deodată îl văzu pe garson șoptindu-i ceva directorului și arătînd discret spre ea.

O trecu parcă un fior de teamă, neînțeleasă și enervantă; nu se mai uită nicăieri, simțind că cineva venea spre ea, că privirile cuiva întîrziau pe fața ei examinîndu-i înfățișarea.

Habar nu avea cu ce să înceapă, ce să spună și cum să procedeze, dar intuia că acum trebuia să facă față discuției.

Cînd îl văzu pe Cabiński în fața ei, se ridică.

— Sînt directorul Cabiński...

Din cauza emoției puternice, Janka nu fu în stare să rostească nici o vorbă.

— Dumneata m-ai chemat, domnișoară?... o întrebă și se înclină cu demnitate, în semn că este gata s-o asculte.

— Da... domnule... director. Voiam să vă rog... poate că... se bîlbîi neputînd să găsească vorbele de care avea nevoie.

— Domnișoară, ia loc, te rog... liniștește-te... E ceva chiar atît de important?.... șopti, aplecîndu-se spre ea, clipind semnificativ din ochi în același timp spre actorii care-i priveau.

— O, e foarte important!... răspunse, înălțîndu-și ochii spre el. Voiam să vă rog să mă primiți și pe mine la teatru.

Rosti repede ultima propoziție, parcă temîndu-se că-și va piede glasul și curajul.

— A!... numai atît?... dumneata vrei să te angajezi?...

Se îndreptă și își pironi ochii mijiți disprețuitor pe fața ei, examinînd-o atent.

— Am venit anume... Domnule director, n-o să mă refuzați, nu-i așa?...

— La cine ai mai fost?

— Nu prea înțeleg... nu știu ce...

— În trupa cui?... unde?...

— N-am mai fost nicăieri. Am venit anume din provincie.

— Nicăieri!?... N-am locuri!

Și se întoarse să plece.

Janka fu cuprinsă de o spaimă disperată, că va pleca fără să-i promită nimic, așa că începu să vorbească repede cu un glas în care răsuna o mare rugăminte:

— Domnule director!... Am venit să mă angajez în trupa dumneavoastră. Iubesc atît de mult teatrul, încît nu pot trăi fără el!... Nu mă refuzați, vă rog! N-am pe nimeni la Varșovia. Am venit aici, pentru că am citit multe lucruri în presă despre dumneavoastră. Simt că aș putea juca... Știu pe dinafară atîtea roluri!... O să vedeți, numai să pot juca... o să vedeți!...

Cabiński tăcea.

— Poate doriți să vin mîine?... pot să mai aștept cîteva zile... adăugă, văzînd că nu-i răspunde și doar o cercetează stăruitor.

Vorbea greu, întretăiat, rugămintea și surescitarea se simțeau în glasu-i tremurător care se modula cu ușurință și avea atîta originalitate, atîta căldură, încît Cabiński o asculta cu plăcere.

— Acum n-am timp, dar o să vorbim mai mult după repetiție, răspunse.

Vru să-i strîngă mîna și să-i mulțumească, dar n-avu curajul s-o facă, deoarece erau tot mai mulți cei care se uitau la ei.

— Hei, Cabiński!

— Omule!

— Ce-i asta, directore?... O întîlnire?... la lumina zilei, în văzul tuturor și la numai trei etaje de Pepa?...

Îi strigară din scaune cînd se despărți de Janka.

— Așa întîlnire!

— Cine-i tipa?...

— Directore, nu ne mai arunca praf în ochi, bagă de seamă... E cam imprudent, așa în avanscenă...

— Ești în mîinile noastre!... Făceai pe îngerașul, împielițatule!... îl scărmănă unul dintre actori, slab, cu gura veșnic strîmbă și parcă îmbălată de fiere și răutate.

— Du-te dracului, dragule!... nici prin gînd nu-mi trece!... Acum o văd pentru prima dată.

— Frumoasă femeie!... Ce vrea?...

— O amatoare... vrea să se angajeze.

— Ia-o, directore. Pe scenă nu sînt niciodată prea multe femei frumoase.

— E, directorul e sătul de atîtea viețuișe naive.

— Da, dar corul?...

— Nu te teme, Wladek, nu ele împovărează bugetul, pentru că Caban are obiceiul de a nu plăti un sfanț mai ales femeilor tinere, frumoase și începătoare.

— Glas exagerează întotdeauna... e defectul lui cel mai mare!...

— Directore, l-ai uitat pe cel mai important, acela că te strîng cu ușa pentru salarii. Sau asta-i o caliate, ai?...

— Oho, nu și iar nu!... protestă Cabiński cu înflăcărare.

Izbucniră cu toții în rîs.

— Directore, comandă un șnaps și-ți spun una bună, începu iarăși Glas.

— Ei, zii?

— Regizorul comandă pe-al doilea....

— Domnul meu, îți crește burta pe seama glumelor... ai început să spui prostii!...

— Numai pentru proști, îi răspunse Glas cu răutate lui Wladek și plecă spre culise.

— Mehes[1], toval de bocanci! bodogăni Wladek în urma lui.

— Jaś!... strigă soția directorului de pe verandă..

Cabiński se repezi în întîmpinarea ei.

Era o femeie înaltă, bine clădită, cu fața plină de urmele unei mari frumuseți întreținute cu mult fard; avea trăsături îngroșate, ochii mari, gura mică și fruntea foarte scundă. Se îmbrăca tinerește, în culori prea deschise, astfel că de departe părea o femeie tînără.

Era foarte mîndră de soțul director, de talentul ei dramatic și de cei patru copii. În viață îi plăcea să joace rolul matroanei ocupate numai cu casa și creșterea copiilor, dar era cea mai mare comediantă în realitate și în culise; pe scenă deținea partiturile mamelor și ale tuturor femeilor bătrîne și nefericite; nu-și înțelegea niciodată bine rolul, dar îl juca patetic și cu suflet.

Se purta îngrozitor cu slujitorii, proprii copii și actrițele începătoare, pe care le bănuia că au talent. Avea o fire răutăcioasă, mascată în lume de liniștea-i exagerată, de leșinuri prefăcute și de bolile de nervi.

— Bună ziua, domnilor!... spuse, agățîndu-se cu nonșalanță de brațul soțului.

Se strînseră cu toții în jurul ei. Majkowska o întîmpină, sărutînd-o apăsat.

— Ce bine arătați astăzi, doamnă director! se miră Glas.

[1] Mehes (ebr.) = evreu botezat

— Ai avut tu orbul găinilor, pentru că doamna director arată bine totdeauna! îl certă Wladek.

— Cum stați cu sănătatea?... fiindcă spectacolul de ieri trebuie să vă fi costat destul de mult?...

— N-ar trebui să mai primiți roluri atît de obositoare.

— Doamnă director, ați jucat minunat... v-am văzut cu toții din culise...

— Presa a plîns... L-am văzut pe Żarski ștergîndu-și ochii cu batista.

— A și strănutat... are un guturai pe cinste, se auzi un glas de alături.

— Publicul a fost de-a dreptul uluit și captivat de actul al treilea... mulți s-au sculat în picioare...

— Voiau să dea bir cu fugiții de atîta plăcere.

— Doamnă director, cîte buchete ați primit?

— Întrebați-l pe director, el a plătit nota.

— Ah!... Maestre, astăzi ești un uricios! îl certă soția directorului, învinețindu-se de furie, deoarece actorii începuseră să se strîmbe de rîs.

— N-am spus-o cu răutate... De vreme ce toți vorbesc numai de lucruri frumoase, atunci am să vorbesc eu de cele de bun simț.

— Maestre, ești un obraznic!... Cum se poate?... La urma urmei, ce-mi pasă mie de teatru!... Dacă am jucat bine, e meritul lui Janek, iar dacă am jucat prost, e vina directorului care mă obligă să primesc roluri noi și să apar pe scenă!... Mult aș vrea să mă închid în casă, numai cu copiii mei, să nu mă intereseze nimic afară de treburile casei... O, Doamne, arta e un lucru mare!... iar noi toți sîntem atît de mici alături de ea, atît de mărunți, încît mă tem ca de foc de fiecare spectacol!... declama soția directorului.

— Doamnă director, te rog, vreau să-ți spun un cuvințel! o chemă Majkowska.

— Vezi, maestre, nici măcar despre artă n-avem timp să mai vorbim! oftă adînc și plecă.

— Paparudă bătrînă!

— Debutantă veșnică!... i se pare că e mare artistă!

— Ieri mugea atît de tare pe scenă, că... pe Dumnezul meu, puteai să turbezi!

— Se zvîrcolea pe scenă de parcă o lovise damblaua!

— Tăcere!... după ea asta înseamnă realism!...

— Pentru teatru și pentru Caban n-ar fi o pierdere prea mare, dacă i-ar da drumul la iarbă...

— Cu atîția copii!...

— Crezi că ea se ocupă de ei?... cum de nu!... Directorul și doica fac toată treaba.

Asemenea fraze și păreri se încrucișau după plecarea soției directorului cu Majkowska.

Comedia exclamațiilor de emoție, a complimentelor binevoitoare, durase doar o clipă.

În acest timp, pe verandă, Majkowska încheia discuția:

— Îmi dai cuvîntul de onoare?

— Ți-l dau, rezolv imediat.

— Trebuie s-o facem. Nicoleta a devenit de-a dreptul imposibilă. Îndrăznește să te critice pînă și pe dumneata!... Ieri am auzit-o cum te încondeia în fața redactorului, spuse Majkowska.

— Cum așa?... Se leagă de mine?... întrebă soția directorului cu răutate.

— Nu mi-a plăcut bîrfa niciodată, nu mă pricep la intrigi, dar...

— Ce-a spus?... Redactorului, zici?... Cocheta mizerabilă!

Majkowska zîmbi abia vizibil, dar îi răspunse repede:

— Nu-ți spun... nu-mi place să repet prostiile altora!...

— O să-și primească răsplata!... Îi venim noi de hac!... șopti soția directorului.

— Dobek! sufleorul!... în cușcă!

— Începe repetiția!

— Pe scenă! pe scenă!... începură să strige din sală.

— Să mergem!... Soția directorului joacă ceva astăzi?...

— Nu.

— Directore! exclamă Majkowska, se poate... soția dumitale e de acord.

— Bine, dragele mele, bine...

Se duse pe verandă, unde se afla Nicoleta cu un domn nu prea tînăr, îmbrăcat foarte bine.

— Poftim la repetiție... Bună ziua, binefăcătorule!...

— Ce se repetă? întrebă Nicoleta.

— *Nitouche*... dumneata joci rolul principal, am și anunțat în presă...

Kaczkowska, care venise tocmai atunci și se uita la ei, se acoperi repede cu umbrela, ca să nu izbucnească în rîs de încurcătura Nicoletei.

— Nu sînt dispusă acum pentru repetiție... răspunse, privind cu luare aminte la Cabiński și la Kaczkowska.

Se vede că presimțea vreo capcană... Dar Cabiński îi înmînă rolul cu cea mai serioasă înfățișare.

— Poftim rolul... Începem numaidecît, spuse la plecare.

— Directore, dragă domnule director, faceți repetiția fără mine astăzi!... mă doare capul groaznic și nu știu dacă voi fi în stare să cînt, se rugă.

— Nu se poate, începem imediat.

— Hai, cîntă!... mie îmi place foarte mult cum cînți dumneata!... o îndemnă admiratorul, sărutîndu-i mîinile.

— Directore!

— Ce-i, soprană dragă?...

Soția directorului arătă spre culise, unde aștepta Janka.

— Aha, amatoarea...

— O angajezi?

— Avem nevoie la cor... Surorile din Praga[1] au rămas de căruță, pentru că făceau numai scandaluri.

— E destul de urîțică!... își dădu cu părerea Cabińska.

— Dar fața-i e foarte expresivă!... are o voce foarte frumoasă, deși cam stranie...

Janka nu pierdea nici un cuvînt din această conversație purtată cu jumătate de glas; tot așa cum ascultase corul de laude la adresa soției directorului și pe celălalt, care o blagoslovea.... Privea la toți cu mirare, neînțelegînd nimic.

— Eliberați scena! Eliberați scena!

Ieșiră cu toții în culise, pentru că pe scenă se năpusti în goană o întreagă mulțime.

Vreo cincisprezece femei, cele mai multe tinere, cu fețele machiate, uscate, marcate de surescitare și de viața trepidantă a teatrului. Erau blonde, brunete, scunde și înalte, firave și grase, o adunătură pestriță din toate straturile vieții. Unele aveau chipuri de madonă cu priviri sfidătoare, altele fără relief, rotunde, inexpresive și năuce, asemenea unor fete din popor.

Doar două trăsături comune aveau, toate erau îmbrăcate mai mult sau mai puțin exagerat, în pas cu moda, și li se citea în ochi acel ceva ce se capătă pe scenă, o expresie de nepăsare lejeră și de cinism blazat.

Începură să cînte în cor.

— Halt!... De la început! aproape că răcniră perciunii uriași și fața mare, roșie, a dirijorului orchestrei.

[1] Cartier din Varșovia.

Se retraseră și intrară alene, lălăind o melodie colectivă, întreruptă mereu de bagheta dirijorului care bătea în pupitru, și de strigătul:

— Halt!... De la început! Turmă!... mormăia pe sub nas, gesticulînd cu bagheta.

Repetiția corului se prelungi destul de mult.

Actorii, risipiți pe scaunele din sală, căscau de plictiseală, iar cei care luau parte la spectacolul de seară, se plimbau prin spatele culiselor, așteptînd blazați să le vie rîndul la repetiție.

Wicek lustruia pantofii regizorului la garderobă și-i povestea la repezeală rezultatul escapadei de pe strada Iloża.

— I-ai dat-o?... ai răspunsul?...

— Oho!...

Și-i înmînă lui Topolski un plic lung, trandafiriu.

— Wicek, maimuțoiule, știi ce te-așteaptă dacă sufli cuiva vreo vorbă!...

— Nu-i nici o noutate!... Și dumneaei mi-a spus la fel, numai că a adăugat și o rublă.

— Moryś! îl chemă înțepată Majkowska, ivindu-se în ușa garderobei.

— Așteaptă puțin... nu pot să plec cu un pantof nelustruit!...

— De ce nu ți i-a făcut servitoarea?

— Servitoarea stă mereu la tine; eu nu pot s-o rog niciodată nimic.

— Atunci angajează-ți și tu una.

— De acord, dar numai pentru mine.

— Nicoleta, pe scenă!

— Chemați-o!... țipă Cabiński de pe scenă spre scaune.

— Vino, Moryś, o să iasă cu tărăboi!

— Nicoleta, pe scenă! strigară actorii de pe scaune.

— Vin îndată...

Nicoleta, cu sandvișul în gură și o cutie de bomboane sub braț, apăru în fugă, de duduia podeaua.

— Ce dracu!... e repetiție... așteptăm... mormăi furios dirijorul orchestrei „Halt", pentru că așa-l porecliseră în teatru.

— Doar nu mă așteptați pe mine.

— Tocmai că pe dumneata te așteptăm, știi doar că n-am venit aici la palavre... Începem!

— Eu nu știu încă nimic. Să cînte Kaczkowska... partitura i se potrivește de minune!

— Dumneata ai primit rolul, nu-i așa?... atunci ce rost are să mai discutăm!... Hai să începem..

— Directore, n-ar fi mai bine după amiază?... acum eu...

— Începem! strigă mînios Halt, bătînd în pupitru.

— Ei, hai, încearcă... Partitura e bună și pentru glasul dumitale... Eu l-am sfătuit pe director să ți-o dea, o îndemnă Cabińska cu un zîmbet prietenos.

Nicoleta asculta mutîndu-și privirile de la unul la altul, dar toate fețele erau imobile, numai admiratorul ei îi zîmbea drăgăstos de pe un scaun.

Halt făcu o mișcare cu bagheta, orchestra începu, iar sufleorul șopti primele cuvinte.

Nicoleta, de care toți știau că nu e în stare niciodată să-și învețe rolul, se poticni de la prima frază și începu să cînte cît se poate de fals.

Încercară încă o dată; mergea mai bine, dar Halt schimbă ritmul înadins și totul se sfîrși și mai prost.

Un hohot unanim de rîs răsună pe scenă.

— Vaca muzicală!

— La balet cu asemenea glas și asemenea ureche!

— E bun să cheme găinile cînd o să ajungă moșiereasă!

Nicoleta se apropie de Cabiński aproape plîngînd.

— Ți-am spus, directore, că acum nu pot să cînt... n-am avut timp nici măcar să mă uit pe rol.

— A, bine, dacă dumneata nu poți?!... Dă-mi rolul, te rog!... O să cînte Kaczkowska...

— Pot să cînt, dar acum nu știu... nu vreau să mă fac de rîs!

— Proprietarilor ai timp să le sucești capul, să te ții de intrigi, să ne vorbești de rău în fața presei, să umbli prin localuri... pentru asta îți găsești timp!... strecură Cabińska.

— Mai bine ai avea grijă de tipii și de copiii dumitale... de mine să nu te legi!...

— Domnule director, uite cum mă insultă asta...

— Te rog să-mi dai rolul... N-ai decît să cînți la cor, dacă nu ești în stare să cînți partitura...

— A, nu!... tocmai că acum am s-o cînt eu!... Nu-mi pasă de intrigile josnice.

— Cu cine vorbești dumneata așa?... se burzului Cabińska, ridicîndu-se de pe scaun.

— E, fie și cu dumneata.

— Dumneata nu mai faci parte din colectivul de actori!

— N-aveți decît să crăpați! se înfurie Nicoleta, aruncîndu-i rolul în față lui Cabiński. Se știe de mult că în colectivul vostru nu-i loc pentru o femeie cinstită!...

— Pleacă de aici, scandalagioaică josnică!

— Îmi bat joc de tine, broască bătrînă!... M-am săturat de grajdul vostru!....

— Du-te învîrtindu-te!... O să te primească în... Corint![1]

— O să se bage guvernantă la moșierul ei, interveni batjocoritoare Majkowska.

— Am să aștept pînă cînd vei înființa tu Corintul cu... fetele tale!

Cabińska se repezi la ea, dar se opri deodată la jumătatea drumului și izbucni în plîns.

— Doamne, copiii mei!... Jaś, copiii mei...

Se clătină pe picioare înecată de un spasm de răutate isterică.

— La dreapta e o canapea... poți să leșini acolo mai bine! rosti cineva de pe scaun.

Actorii rîdeau cu fețe imobile și înțepau cu jumătăți de cuvinte.

— Pepa!... draga mea!... liniștește-te... Ce Dumnezeu, niciodată nu se poate sfîrși fără bîlci?

— Păi, eu sînt de vină?...

— Nu spun că tu ești de vină, dar ai putea să te liniștești ... doar nu ți s-a întîmplat nimic!

— Uite ce bărbat, ce tată! și ce director ești!... țipa ea ca o nebună. Vezi că mă insultă o femeie de stradă, ca asta, și tu nu spui nimic?... Strică spectacolul, și ție puțin îți pasă?!...

— Nu plătești la nimeni și nici nu spui nimic!... suflă cineva din culise.

— Ține-te bine, Cabiński!

— Rezistă măcar un ceas, mucenicule, și-o să ajungi drept în cer!

— Domnule, întrebă proprietarul de moșie, răsucind un nasture de la surtucul unui actor, dragă domnule!... joacă ceva nou sau asta e *Nitouche?*...

— Mai întîi, ăsta e nasturele meu pe care mi l-ai rupt!... răspunse actorul luîndu-și înapoi nasturele din mîna proprietarului descumpănit, iar ce vezi dumneata acolo, e primul act al unui tărăboi intitulat *În culise*, are loc în fiecare zi și se bucură de mare succes!...

[1] Aluzie la femeile de moravuri ușoare din Corint; foarte cunoscute în antichitate.

Scena se goli.

Orchestra își acorda instrumentele; Halt se duse la o bere, iar actorii se împrăștiară prin grădină.

Cabiński își luase capul în amîndouă mîinile și alerga ca un nebun pe scenă, văietîndu-se cu răutate și, chipurile, compătimitor, fiindcă soția mai sughița și acum tot mai încet.

— Ce oameni! Ce oameni, ce scandal!...

Janka, speriată de brutalitatea acestor scene, se retrăsese în fundul culiselor și nu știa ce să mai facă. Își dădea seama că nu-i chip să vorbească acum cu directorul.

— Artiști!... teatru!... își spunea în gînd, pătrunsă de o dezamăgire profundă și de un sentiment de dezgust.

Se simțea rănită și-i era tare rușine.

— Se ceartă ca niște... ca niște... gîndi, neputînd să găsească deocamdată comparația potrivită.

Nu înțelegea nimic.

Începea doar să presupună că aici nimic din aceste zîmbete, discuții, priviri, pe care le auzea și le vedea, nu era adevărat. I se părea că toți joacă nu știu ce roluri, că toți se prefac în fața tuturor. Intuia toate acestea, dar nu era încă sigură, fiindcă în simplitatea ei nu putea să înțeleagă de ce se procedează astfel?...

În realitate, nu juca nimeni, erau în totul ei înșiși, erau actori.

După o pauză nu prea lungă, repetiția începu din nou cu Kaczkowska în rolul eroinei principale.

Majkowska era într-o dispoziție excelentă, deoarece se descotorosise de o rivală în unele roluri, cîștigîndu-și totodată o foarte bună prietenă, pe Cabińska.

După plecarea soției, directorul își frecă mîinile de bucurie și-i făcu semn lui Topolski. Plecară să bea o votcă la bufet. Fără îndoială, cîștigase ceva din cearta cu Nicoleta.

Stanisławski, cel mai vîrstnic din trupă, se plimba prin garderobă, scuipa și mormăia spre Mirowska, o actriță care ședea pe un scaun cu picioarele îndoite sub ea:

— Scandaluri și iar scandaluri!... cum poți să te mai gîndești la succes!...

Mirowska îi dădea în bună, zîmbind palid, și împletea mai departe un șal.

După repetiție, Janka îl abordă cu curaj pe Cabiński.

— Domnule director... începu.

— A, dumneata crai?... Te angajez. Să vii înainte de spectacol să ne înțelegem... Acum n-am timp...

— Vă mulțumesc foarte mult!... îi spuse bucuroasă.
— Ai cît de cît voce?
— Voce?
— Cînți, domnișoară?
— Am cîntat puțin acasă... dar mai mult ca sigur că n-am glas pentru scenă... dealtfel, eu...
— Să vii mîine să încercăm, dar mai devreme... o să vorbesc eu cu dirijorul...

III

Ziua era foarte frumoasă și caldă.

Łazienki[1] respira bucuria primăverii. Trandafirii înfloriseră și iasomia revărsa arome îmbătătoare prin tot parcul... Era atîta liniște și atît de frumos, încît Janka ședea de cîteva ore pe malul iazului, uitînd de toate.

Lebedele pluteau cu aripile ridicate, asemenea unor norișori albi, pe oglinda albăstruie a apei; statuile de marmură ale zeităților iradiau în jur albul lor imaculat, liniile lor nobile introduceau în liniștea parcului înverzit formele frumosului antic...

Pretutindeni se revărsa verdeața proaspătă, ca marea de smaragd saturată de aurul soarelui.

Florile roșii de castan cădeau fără zgomot pe pămînt, în apă, pe gazon, licărind ca niște flăcărui trandafirii în umbra copacilor.

Larma orașului răzbătea ca un ecou slab și se împrăștia prin desișuri.

La răstimpuri, vîntul adia printre ramuri, încrețea fața de atlas a apei și se depărta lăsînd în urmă fiorul unei liniști și mai adînci.

Janka venise aici direct de la teatru. Se obișnuise cu singurătatea și avea nevoie de ea; înconjurată de larma orașului, nu putea să gîndească și nici să-și domolească bătăile inimii legănate de bucuria angajării la teatru: pe de altă parte, voia să scape de gustul amar pe care i-l lăsase cearta de la începutul repetiției.

Era neliniștită din pricina celor văzute; o apăsa durerea surdă a dezamăgirii, nehotărîrea. O umbră o înfiora.

[1] Numele unui vechi parc din Varșovia.

Nu voia să-și aducă aminte de nimic, așa că repetă în gînd de cîteva ori:

— Am fost primită la teatru!... Am fost primită la teatru!...

De parcă ea însăși avea nevoie să se convingă că i se împlinise visul pe care-l nutrise ani întregi, că viitorul dorit cu atîta ardoare se afla înaintea ei... că ziua de mîine se desparte de cea de ieri printr-o depărtare uriașă.

— Ce va fi?... se întrebă.

Și-i trecură pe dinaintea siluetele viitoarelor colege. Simțea instinctiv că pe chipurile lor, în loc de prietenie, nu există decît invidie și prefăcătorie, că aici nu va găsi nici o mînă întinsă, nici o inimă devotată, că trebuie să se descurce singură cum se descurcase și pînă atunci.

Se lăsă în seama închipuirii și totul îi deveni indiferent: simțea în ea o forță nelămurită, talentul, și i se părea că va fi deajuns să joace o dată un rol, ca să cucerească totul și să meargă înainte.

Dar unde?... încotro?... Nu știa unde trebuie să ajungă, nu vedea nici o limită, dorea însă cu toată puterea firii ei să meargă înainte, să se înalțe mereu în zbor spre infinit...

Își alese în gînd un rol, pe care ar fi vrut să-l joace la început.

Se simțea atît de bine stînd aici și visînd, încît mai tîrziu aproape că nu se mai gîndea la nimic, se abandona doar în voia plăcerii de a respira aerul aromat și curat, privind la culorile blînde ale cerului și copacilor.

Simțea în ea pulsațiile naturii exuberante care se dezvolta neconținut, aceeași fericire vegetală a vieții, tăcută și puternică. Siluetele de marmură ale zeilor și lăstarii tineri de salcie păreau că o binecuvîntează cu mare bunăvoință și-i șoptesc cuvinte și făgăduieli încurajatoare.

Simțea în ea primăvara, impulsul vieții tinere, puternice și întreaga forță nemuritoare, mereu vie, care trece prin veacuri și prin umanitate, prin zîmbete și suferință, forța ființei și simțirii a tot ce există.

O trezi din visare scîrțîitul nisipului. Se apropia un tînăr care se așeză pe banca vecină și își scoase șapca: îi văzu atunci fruntea albă, foarte înaltă, sprîncenele bogate și ochii cenușii. Aproape că se întinse pe bancă și începu să citească o cărțulie nu prea mare.

Văzu impresiile care se perindau pe fața-i palidă, expresivă; își încruntă sprîncenele, ași își înălță ochii cenușii spre

cer, aci se cufunda într-o meditație adîncă, în timp ce pe buze îi stăruia un zîmbet îngîndurat.

Trecînd pe lîngă el, citi fără să vrea titlul cărții — Musset[1], *Poezii*.

Tînărul zvîcni în sus de pe bancă și se uită atent la ea; Janka întoarse capul, ca să nu-i mai vadă zîmbetul, și-i simți multă vreme privirile ațintite asupra ei, dar cînd îndrăzni să se uite înapoi, stătea iarăși cu capul ascuns în palme și citea.

Se opri uimită în fața unui satir care dansa parcă într-o cușcă împletită din liliac verde. Nu-și putea desprinde privirile de pe acest chip ironic, batjocoritor, cu trăsături ascuțite, care rîdea în hohot; de la scălîmbăielile-i de veselie dezlănțuită.

Cîrlionții înegriți, deși, răsuciți ca florile de zambilă, parcă-i tresăltau în joc, iar picioarele îndoite, de țap, și strîmbătura comic-bahică a trăsăturilor răutăcioase o umpleau de o teamă pe care nu știa să și-o explice.

Satirul parcă rîdea de soarele care-i aurea trupul de piatră dîndu-i aparența de viață, de primăvara care fremăta împrejur, de el însuși și de lume; rîdea și își bătea joc, indiferent la tot ce nu era întruchiparea veseliei.

Se depărtă, dar de cîteva ori avu impresia că vede ițindu-se prin desișuri fața-i strîmbată și batjocoritoare, că-i aude rîsul tăcut care o pătrundea ca un fior rece.

Se posomorî, deoarece această întîlnire avea o înrîurire destul de proastă asupra stării ei sufletești. Gura de piatră, tare, o mușca de inimă!

Merse aproape în fugă pînă la hotelul la care trăsese, ascultînd sfatul tovarășelor de călătorie. Era un hotel ieftin, situat destul de departe; aici locuiau mai mult funcționari agricoli mai mărunți și actorii din micile teatre de provincie.

I se dăduse o cămăruță la etajul trei, cu o fereastră care da spre acoperișurile roșii, ce se alergau în linii frînte, ale orașului vechi.

Era o priveliște atît de urîtă, încît venind din Łazienki, cu sufletul și ochii plini de verdeață și culori însorite, trase repede transperantul și se apucă să despacheteze o parte din lucruri.

Nu avusese încă timp să se gîndească la tatăl ei. Orașul pe care-l vedea prima dată, larma care o înconjurase imediat

[1] Alfred de Musset (1810—1857) — unul din cei mai mari romantici francezi.

după ce coborîse din tren, oboseala călătoriei și ultimele clipe de la Bukowiec, apoi stăruința înfrigurată de a se angaja la teatru, repetiția, Łazienki, așteptarea serii și prima probă, toate acestea nu-i lăsaseră o clipă de răgaz, așa că aproape uitase de casă.

Se îmbrăcă îndelung și cu grijă, fiindcă voia să arate bine.

Cînd sosi la grădină, luminile erau aprinse și publicul începuse să se adune.

Se duse cu îndrăzneală în culise.

Mașiniștii așezau decorurile; dintre actori nu venise încă nimeni.

La garderobă lămpile cu gaz ardeau luminos. Croitorul aranja niște costume fistichii, iar frizerul pieptăna fluierînd o perucă bălaie cu o coadă lungă.

La garderoba pentru femei, o bătrînă cosea ceva la lumina lămpii.

Janka se plimbă prin toate colțurile, privind totul cu luare aminte, încurajată de faptul că nu-i acorda nimeni nici o atenție.

Zidurile din spatele decorurilor uriașe erau murdare, cu tencuiala căzută și acoperite de o mucezeală lipicioasă care o umplea de scîrbă. Murdăria hălăduia pe dușumele, pe mobilele sfîșiate și pe decorurile care i se păreau niște otrepe jalnice.

Mirosul de mastic[1], rujuri și păr pîrlit, care stăruia pe scenă, îi provoca grețuri.

Admira castelele impunătoare, încăperile regilor de operetă și priveliștile minunate, care de aproape se vădeau simple mîzgăleli ce puteau să mulțumească numai simțirile grosolane. La magazie, văzu coroane de carton, mantalele de catifea erau doar tergal ieftin, hermina — bumbac pictat, aurul — hîrtie, armurile — carton, paloșele și stiletele — lemn.

Minciună! Minciună! minciună!

Privea cu o superioritate disprețuitoare la acest lux artificial, acest viitor regat al ei, vrînd parcă să se convingă ce reprezintă și ce cuprinde?... Nu se mira prea mult că ceea ce vedea, nu era decît născocire, fațadă, minciună, comedie, fiindcă dincolo de toate acestea ea întrezărea un lucru infinit superior — arta.

[1] Cleiul folosit de actori la machiaj.

Scena, încă nearanjată, era slab luminată. O parcurse mai întîi de cîteva ori, călcînd apăsat, ca o eroină, apoi cu paşi uşori, plini de graţie şi aerieni, ca de fetiţă, sau grăbiţi, înfrigurați ca aceia care poartă cu sine moartea, blestemul, nimicirea, compunîndu-şi de fiecare dată o faţă corespunzătoare; ochii îi ardeau cu vîlvoarea eumenidelor[1], aprinşi de mînie, de porniri trupeşti şi de luptă, de dragoste, dar şi neliniştе, strălucind ca stelele într-o noapte de primăvară.

Se preschimba fără să-şi dea seama sub înrîurirea pieselor şi a rolurilor pe care şi le amintea, uitînd de toate, indiferentă la cei care trebăluiau în jurul ei.

În clipa aceasta, se simţea încinsă de focul sfînt al artei, fiorul atît de familiar tuturor artiştilor adevăraţi o cutremura pînă în adîncul fiinţei...

Se concentra toată în această fericire unică a sufletelor superioare, pe care o dă cufundarea în extaz, în contemplarea unor idei sau impresii...

— La fel făcea şi Oleś al meu... da, la fel, rosti încet cineva din culise, dinspre garderoba femeilor.

Janka se opri intimidată şi se îndreptă într-acolo.

Văzu o femeie în puterea vîrstei, nu prea înaltă, cu faţa uscăţivă şi privirea aspră.

— Dumneata te-ai angajat la noi, domnişoară? o întrebă aceasta cu glasul ascuţit, energic, aţintindu-şi scrutător ochii rotunzi, de bufniţă, la Janka.

— Nu într-o totul... Dau acum o probă cu dirijorul. Adevărat, domnul Cabiński mi-a spus că va avea loc chiar înaintea spectacolului!... exclamă, aducîndu-şi aminte.

— Aha, cu beţivanul ăla...

Janka se uită la ea mirată de sunetul ascuţit al glasului.

— Vrei neapărat să rămîi aici?

— La treatru?... da!... Am venit înadins.

— De unde? întrebă scurt bătrîna.

— De acasă, răspunse Janka, mai încet şi cu anume ezitare.

— A... dumneata eşti cu totul nouă!... hm, hm! curios!...

— De ce?... că cineva care iubeşte teatrul vrea să ajungă la el?...

— E!... aşa spune fiecare, şi cînd colo, ea fuge de acasă de ceva... sau de cineva...

[1] Zeiţe ale răzbunării în mitologia greacă.

Janka simţi în glasul ei accente de răutate, aşa că nu-i mai răspunse... dar, chibzuind repede, întrebă:

— Doamnă, nu ştii cînd vine dirijorul orchestrei?

— Nu ştiu! o repezi bătrîna mînioasă şi plecă.

Janka rămase iarăşi singură; se retrase spre fundul culiselor, deoarece pe scenă se întindea o pînză cernită, uriaşă. Privea cu gîndul aiurea, cînd bătrîna apăru din nou şi-i vorbi cu mai multă blîndeţe:

— Domnişoară, îţi dau şi eu un sfat... Dirijorul trebuie să fie de partea dumitale.

— Dacă aş şti cum să-l atrag?...

— Bani ai?

— Am, dar...

— Dacă mă asculţi, îţi spun eu cum să procedezi.

— Te rog, primesc cu recunoştinţă orice sfat; n-am pe nimeni aici, nu ştiu cum să mă descurc şi cui să mă adresez... Ajută-mă, doamnă, te rog foarte mult.

— Trebuie să-i dai ceva de băut şi proba o să meargă bine..

Janka o privi mirată; nu înţelegea deloc ce vrea să spună.

Bătrîna zîmbi cu milă.

— Văd că nu pricepi, domnişoară... dar dacă cineva nu înţelege nici măcar atîta lucru, cum trebuie să-şi facă loc, apoi acela chiar că n-are ce căuta la teatru!...

— Bine, dar am vorbit cu directorul... Mi-a promis... aşa că ce-aş putea face mai mult?...

— Ha! ha! rîse încet, ha! ha!... eşti o începătoare sadea!...

Iar după o clipă şopti:

— Vino la garderobă... o să-ţi deschid eu puţin ochii!...

O trase după ea, apoi apucîndu-se să încheie o rochie pe manechin, spuse:

— Trebuie să facem cunoştinţă mai întîi.

— Orłowska, se recomandă Janka.

— E pseudonim sau numele adevărat? întrebă bătrîna, apucînd-o de mînă.

— Numele adevărat, răspunse gîndindu-se că poate era mai bine dacă folosea un pseudonim.

— Eu mă numesc Sowińska. Pot să-ţi fiu de ajutor în toate. Sînt numai croitoreasă aici, dar fac de toate la nevoie. Fiica mea are un magazin de confecţii, dacă îţi trebuie ceva, să vii la noi...

Glasul i se muiase şi se vedea cît de colo că se străduieşte să-i intre în voie şi să-i cîştige încrederea; era numai zîmbet.

— Doamnă, spune-mi te rog, cum să procedez cu dirijorul?...

— Trebuie să-i cumperi coniac... Da! ... adăugă după o clipă, coniac, bere și o gustare, poate că ajunge atîta, iar dacă nu, o să-ți spună el ce mai trebuie...

— Cît ar putea să coste?...

— Cred că trei ruble ajung, ca să-l cinstești cum se cuvine. Dă-mi mie banii și aranjez eu totul. Trebuie să mă duc numaidecît, nu mai putem întîrzia.

Janka îi dădu banii.

Sowińska plecă și, după vreun sfert de oră, reveni gîfîind.

— Gata, totu-i bine!... Du-te, domnișoară, dirijorul te așteaptă.

Dincolo de sala restaurantului se afla o încăpere cu un pian pe care-l foloseau la probele de cînt și la orele de meditații.

Halt, roșu și cu sufletul la gură, o aștepta acolo.

— Mi-a vorbit Cabiński de dumneata... începu. Ce poți să cînți?... Of! ce căldură!... Deschidem un pic fereastra? se adresă Sowińskăi.

Glasul răgușit și fața învîlvorată, de beției, o umplură de teamă pe Janka, dar se așeză la pian, neștiind ce să aleagă.

— Al... dumneata cînți la pian?... întrebă uluit.

— Da! răspunse și începu să cînte o uvertură, neobservînd semnele pe care i le făcea Sowińska.

— Domnișoară, cîntă din gură ceva... să-ți aud vocea... Poate ai putea să cînți solo?...

— Domnule dirijor... eu mă simt atrasă de dramă, în sfîrșit, de comedie, în nici un caz de operă.

— Nici nu e vorba de operă...

— Atunci?...

— De, da... de operetă! exclamă, lovindu-și genunchii ca într-un cancan avîntat. Hai, domnișoară, cîntă!... n-am timp de pierdut și iau foc de căldură.

Începu să fredoneze cu glasul tremurînd de emoție, dar cu anume suplețe, un cîntec de Tosti[1]. Dirijorul asculta și privea la Sowińska, arătînd spre buzele arse.

Cînd sfîrși, strigă:

— Bine, domnișoară... te primim... Am fugit, simt cum mă prăbușesc.

— Poate vreți să... beți... ceva cu noi?... propuse Janka timidă, înțelegînd semnele pe care i le făcea Sowińska.

[1] Francesco Paolo Tosti (1846—1916) — compozitor italian.

Se împotrivi puțin, dar în cele din urmă rămase.

Bătrîna comandă garsonului să aducă o jumătate de sticlă de coniac, trei beri și gustări, iar după ce-și bău halba, ieși în grabă, văietîndu-se că uitase ceva la garderobă.

Halt se trase cu scaunul mai aproape.

Janka, intimidată de acest tête à tête, tăcea, neștiind ce să spună.

— Hm!... domnișoară, dumneata ai glas... un glas frumos! ... spuse și-i așeză pe genunchi o mînă uriașă, roșie, iar cu cealaltă își turnă coniac în bere.

Janka se depărtă puțin jignită de această familiaritate.

— Poți să ajungi departe, domnișoară... eu am să te ajut.

Goli halba dintr-o dată.

— Dacă sînteți amabil... șopti, depărtîndu-se și mai mult; o învăluia răsuflarea lui fierbinte, îmbibată de alcool, și privirea-i tulbure o cuprindea ca într-o îmbrățișare.

— O să ne străduim... Mă ocup eu de dumneata!...

Și deodată, fără prea multă ceremonie, era totdeauna împotriva ei, îi cuprinse mijlocul și o trase spre el.

Îl împinse cu atîta putere, încît Halt căzu pe masă, iar ea se repezi la ușă gata să strige după ajutor.

— Ptiu! nu pleca... Ești un bebeluș fără minte!... nu pleca! ... Vreau să mă ocup de tine, să te ajut, dar dacă ești proastă, n-ai decît să cînți la cor pînă la moarte!...

Dădu pe gît restul de coniac și ieși.

Pe verandă stăteau Cabiński și regizorul.

— Are cît de cît voce?... întrebă cel dintîi care o văzuse pe Janka intrînd în cabinetul cu pian.

— Are! E o notă încă neatacată, adăugă izbucnind într-un rîs grosolan.

— Oricum accesibilă?... spuse Topolski.

— Încearcă. Te previn numai că astfel de viteluțe... sînt de mare preț...

— Ai vrut și tu?...

— Mai bine un butoiaș plin decît o fecioară... Garson, o bere!

— E soprană?

— Ha! ha! ceva aproape extraordinar... altistă!

Janka întîrzie vreo oră în cabinet, neputînd să-și vie în fire, să-și potolească indignarea și furia care puseseră stăpînire pe ea; erau clipe cînd voia să se ducă după el și cu orice ar fi avut la îndemînă să-i crape capul și să-l bată... să-l bată pînă-l omora.

Ceea ce i se întîmplase, era atît de brutal, atît de josnic, încît ruşinea îi umplu ochii de lacrimi de umilinţă amară. Mai să-şi iasă din minţi, cînd se gîndea că tocmai ei i se întîmplase una ca asta!...

Avea momente în care zvîcnea în picioare, de parcă voia să fugă dintre pereţii şi oamenii aceştia, dar cădea înapoi gemînd, fiindcă îşi aducea aminte că nu mai are casă.

— Unde să mă duc?... şi ce să caut? Am să rămîn!... am să îndur totul, dacă trebuie să îndur totul, dar voi ajunge acolo unde vreau să ajung... musai!... îşi spuse cu putere, musai!...

Şi se încrîncenă în hotărîrea luată. Îşi adună toate forţele pentru lupta cu viaţa, cu insuccesul, cu piedicile, cu lumea întreagă, rea şi duşmănoasă, şi o clipă se văzu pe un vîrf ameţitor, unde se aflau gloria şi îmbătarea victoriei, dar nu se simţea fericită, o, nu!... pentru că întrezări mai sus un alt vîrf mai semeţ, spre care se îmbulzeau oamenii.

— Bine-am mai plătit pentru a fi primită la teatru!... îşi spuse, intrînd în culise.

Sowińska veni în fugă la ea şi o privi în ochi îndelung, vrînd s-o cerceteze pe ocolite, dar Janka îi spuse de-a dreptul cu dispreţ:

— Doamnă, îţi mulţumesc pentru sfat şi pentru că... m-ai lăsat singură cu animalul!...

— Mă grăbeam, domnişoară... doar nu te-a mîncat... e un om bun...

— N-ai decît s-o laşi pe fata dumitale cu acest om bun!... îi spuse cu asprime Janka.

— Fata mea nu este actriţă, i-o întoarse bătrîna.

— A, nu-i nimic... numai aşa, ca să ştie, şopti depărtîndu-se de Sowińska.

Îl întîlni pe Cabiński şi, apropiindu-se de el, îl întrebă:

— Mă primiţi, domnule director?...

— Eşti angajată, domnişoară. O să vorbim de salariu într-una din zilele următoare.

— Ce-o să joc la început?... Eu aş prefera rolul Clarei din *Stăpînul forjelor*[1]

Cabiński se uită repede la ea şi îşi duse mîna la gură, ca să nu izbucnească în rîs.

— E, răbdare... răbdare... trebuie să te obişnuieşti mai întîi cu scena. Deocamdată vei intra la cor. Halt mi-a spus că

[1] Melodramă sentimentală de George Ohnet.

ştii notele şi cînţi la pian. Mîine vei căpăta partiturile din operetele pe care le jucăm, ca să înveţi intervenţiile corului.

Janka vru să mai spună ceva, dar Cabiński se întoarse şi plecă.

— Sau e o comediantă, sau e grozav de ţicnită!... şopti, oprindu-se brusc; zîmbi, dădu din mînă şi porni repede spre grădină.

Janka se duse la garderobă şi abia apucă să crape uşa, că cineva o împinse, îi trînti uşa în nas şi-i spuse cu răutate:

— Sus! acolo sînt coriştele.

Garderoba coriştelor era o încăpere scundă, îngustă şi lungă. Lămpile de gaz de pe mesele de scînduri, înşirate de-a lungul celor trei pereţi, ardeau fără abajururi. Pereţii încherbaţi din scînduri nerăşluite şi nevopsite erau acoperiţi de nume, date, glume şi caricaturi făcute cu cărbune sau cu ruj.

Pe peretele liber erau agăţate o mulţime de rochii şi costume.

Vreo douăzeci de femei tinere şedeau dezbrăcate în faţa oglinzilor de cele mai diferite forme, fiecare avînd în faţă cîte o luminare aprinsă.

Janka, văzînd o măsuţă liberă nu prea departe de uşă, se aşeză şi începu să ia seama.

— Scuză-mă, ăsta e locul meu! strigă o brunetă corpolentă.

Janka se ridică şi rămase alături, în picioare.

— Dumneata ai venit la cineva?... o întrebă aceeaşi, ungîndu-şi faţa cu vaselină, înainte de a se pudra.

— Nu. Am venit la garderobă. Sînt angajată, răspunse destul de tare.

— Da?!...

Se înălţară cîteva capete şi cîteva perechi de ochi se aţintiră asupra ei.

Janka îi spuse brunetei cum o cheamă.

— Fetelor!... asta nouă se numeşte Orłowska. Faceţi cunoştinţă! strigă bruneta.

Cîteva dintre cele care şedeau mai aproape îi strînseră mîna, apoi continuară să se machieze.

— Lodka, împrumută-mi şi mie pudra.

— Cumpără-ţi!

— Sowińska! ţipă una în jos prin uşa întredeschisă, spre garderoba solistelor.

— Ştiţi că l-am întîlnit pe tipul ăla... Mergeam pe Nowy Świat...

— Aiurea!... Crezi că ne duci cu cioara vopsită!

— Mi-am cumpărat un costum... ia uitați-vă... strigă o blondină scundă, foarte frumoasă.

— El ți l-a cumpărat?...

— O, nu, Doamne ferește!... mi l-am cumpărat singură din economii.

— Oho, ia balonul!... Te credem... Farmacistul ăla îți strînge economiile, nu?...

— E chiar violet, tu!... bluză lărguță cu guleraș din dantelă crem, fustă dreaptă cu o dunguliță la poale... pălărie cu violete... povestea alta, trăgîndu-și peste cap rochița de balet.

— Ascultă, violeto... cînd îmi dai rubla înapoi, că-mi trebuie...

— Cînd iau banii, după spectacol, ți-o dau... pe cuvîntul meu!

— Aha! Caban o să-ți dea exact atîta...

— Îți spun că mă apucă disperarea!... A tușit puțin... dar am crezut că n-are nimic... pînă ieri, cînd m-am uitat în gîtișorul lui și am văzut... pete albe... Am alergat după doctor, l-a văzut și-a zis că are difterie. Am stat toată noaptea lîngă el și l-am uns din oră în oră... nu putea să spună nimic, dar arăta cu degetul că-l doare tare... și lacrimile îi șiroiau pe obrăjori, de-mi venea să mor de durere!... Am lăsat-o pe portăreasă cu el, fiindcă trebuie să fac rost de bani... mi-am amanetat pelerina și tot nu-mi ajunge!... îi povestea cu jumătate de glas vecinei, o actriță zveltă, frumoasă, dar cu fața subțiată de suferință și sărăcie, în timp ce-și încreța părul, își dădea cu ruj pe buzele învinețite și își împrospăta cu creionul expresia ochilor obosiți de lacrimi și nesomn.

— Hela! Astăzi m-a întrebat mama de tine...

— Cred că nu-i vorba de mine... Eu am rămas de mult fără mamă.

— Nu mai spune... Majkowska vă cunoaște foarte bine și v-a văzut împreună pe Marszalkowska.

— Majkowska ar putea să-și cumpere ochelari, dacă-i oarbă... Atunci mă duceam în oraș cu portăreasa.

Începură să rîdă. Cea care își renega mama, își stinse lumînarea și ieși supărată.

— Îi este rușine cu mama ei. Ce-i drept, așa o mamă!...

— E o femeie simplă. O compromite, ar putea să nu-și afișeze dulcegăriile față de oameni!

— Cum așa? o mamă poate să-și compromită fiica?... se poate oare să-ți fie rușine cu mama ta?... exclamă Jania care sta tăcută și asculta curioasă frînturile de vorbe care ajungeau pînă la ea; ultimele cuvinte o indignaseră.

— E, ești o viețuișă naivă, dumneata nu știi nimic, îi răspunseră cîteva glasuri.

— Se poate?... întreba un glas bărbătesc de afară.

— Nu se poate! nu se poate! strigară speriate.

— Zielińska, ți-a venit redactorul.

O coristă înaltă, voinică, străbătu garderoba și ieși foșnindu-și fustele.

— Szepska, uită-te după ei.

Szepska plecă, dar se întoarse imediat.

— S-au dus jos.

Clopoțelul începu să sune strident pe scenă.

— Începem numaidecît, strigă regizorul de culise, pe scenă!

Se iscă o larmă de nedescris. Țipau toate deodată, alergau, își smulgeau acele, fierul de păr, se pudrau, certîndu-se pentru fleacuri, stingeau lumînările, își încheiau în grabă neseserurile și coborau îmbulzindu-se, pentru că clopoțelul sunase a doua oară.

Jania coborî ultima și se opri în culise.

Spectacolul începu.

Se juca o piesă fermecătoare, pe jumătate feerie, pe jumătate operetă.

Pur și simplu nu mai recunoștea oamenii, teatrul, atît de mult se schimba și se înfrumusețea totul sub fard, pudră și lumină!...

Muzica se revărsa în tonuri ușoare, mîngîietoare în liniștea în care se cufundase teatrul, pătrunzîndu-i în suflet și legănînd-o cu dulceață... apoi dansul... molatec, senzual, adormitor, o vrăjea, o legăna și o purta pe valurile ritmului, răspîndindu-i în trup o slăbiciune voluptoasă...

Se simțea tot mai mult atrasă într-o vîltoare plină de lumină, cîntece și strălucire. Firea ei senzuală și impulsivă, care se zbuciumase pînă atunci printre oameni banali și mărunțișurile zilnice, era uluită de teatru.

Așa îl văzuse totdeauna în sufletul ei, plin de lumini, muzică, tensiuni istovitoare, leșinuri extatice, culori vii și simțăminte clocotitoare, explozive, asemenea tunetelor.

Ce-i drept, pe scenă nu erau toate acestea, dar imaginația ei înflăcărată țesea din frînturile văzute alte lumi de o mie

de ori mai frumoase, orbind-o cu splendoarea propriei opere. Flajoletele viorilor îi transmiteau fiorii adînci ai unei desfătări nespuse, copleșind-o cu o căldură vlăguitoare.

I se părea că vede vechi basme populare, că se află printre nimfe și rusalce, că aceste femei puternic fardate, care dansau pe pînza dată cu cretă „pasul" de bacante cu îndîrjirea șansonetistelor, sînt umbrele fanteziei, dansînd undeva în adîncul apelor... Lumina electrică revărsa o pîclă albăstrie, abia vizibilă, sclipind în focul briliantelor de pe plăcuțele aurite, prinse pe costumele dansatoarelor.

Mirosul înăbușitor al prafului de pudră o învăluia ca un nor, iar din sala plină se înălța un val de răsuflări fierbinți, de priviri încărcate de pofte, și lovea scena ca o undă magnetică, încercînd în uitare tot ce nu era cîntec, muzică și voluptate.

Teatrul împrumuta tot mai mult pentru ea contururile unei halucinații aievea.

La sfîrșitul primului act, cînd izbucni ropotul de aplauze, aproape că leșină... Își înclină capul, ascultînd cu lăcomie aceste ropote ce semănau cu fulgerele și, ca și ele, o orbeau. Inspira cu tot pieptul strigătele publicului înveselit, cu toată puterea sufletului doritor de succes. Închidea ochii ca această impresie, această priveliște să dureze cît mai mult.

I se părea că se înalță în tării, că rupsese cu tot ce-i mărunt, mizer, cenușiu; reveni la realitate abia cînd auzi larma de glasuri pe scena care se elibera în grabă.

Tabloul vrăjit se spulberase. Pe scenă trebăluiau oameni în cămăși, fără vestă; schimbau decorurile, așezau mobila, fixau suporturile, lucrau cu înfrigurare; văzu grumazuri murdare, chipuri urîțite, supte, mîini mari și muncite, siluetele greoaie ale muncitorilor.

Își trecu mîna peste frunte, vrînd parcă să se convingă dacă nu cumva visa; dar unul o dădu la o parte, altul o împinse, al treilea trecu repede pe lîngă ea, trăgînd după el o mobilă grea...

Se duse pe scenă și prin ochiul din cortină se uită în sala întunecată, plină de lume. Vedea sute de capete tinere, femei zîmbitoare, impresionate încă de muzică, ce-și făceau vînt cu evantaiul, grațioase și vioaie; bărbații în haine negre alcătuiau pete împrăștiate regulat pe fondul toaletelor albe. Privea cu atenție la publicul acesta, pe care-l socotea drept un areopag puternic și hotărîtor în domeniul artei, areopagul care dăruia aplauzele, succesul și gloria sau care... condamna.

Îi veniră în minte, proaspete, povestirile umile ale Krșskăi despre public. Își plimba privirile curioase pe toate fețele, parcă vrînd să ghicească ce vorbesc despre artă și artiști, dar auzea numai un murmur dezordonat de glasuri, ca la iarmaroc, uneori un hohot de rîs mai puternic, halbele ciocnite pe verandă sau comanda:

— Garson, bere!

Se simți și mai dezamăgită, cînd observă că publicul avea chipuri ce semănau întru totul cu Grzesikiewicz, cu tatăl ei, cu oamenii pe care-i cunoscuse mai înainte, cu directoarea pensionului, cu profesorii de la gimnaziu ori cu telegrafistul de la Bukowiec.

La început, nu-i venea să creadă.

Cum așa?... doar știa ce trebuie să gîndească despre ei; îi împărțise de mult în cretini, prostănaci, șterși, giște, bețivani, bîrfitoare, clești casnice; în suflete meschine și joase, o turmă de mîncători de pîine obișnuiți, înecați în mocirla îmbuibării și a vegetării.

Oamenii aceștia, care umpleau teatrul și aplaudau, la care se gîndea mai înainte ca la niște semizei, puteau oare să fie la fel cu ceilalți? se întreba, găsind în ei tot mai multe trăsături comune.

Avea o intuiție dezvoltată de singurătate, cu ajutorul căreia vedea multe lucruri.

— Domnișoară! auzi pe cineva lîngă ea.

Își dezlipi fața de cortină. Alături sta un tînăr bine făcut, elegant; își duse două degete la cilindru și zîmbi de circumstanță.

— Domnișoară, dă-mi voie și mie o clipă, rosti.

Janka se dădu puțin la o parte.

— Iartă-mă!... te rog foarte mult să mă ierți...

— Poftim, domnule, eu m-am uitat destul.

— Nu e o priveliște prea interesantă, nu?... Filistini cît se poate de autentici; negustori de coloniale și cizmari!... Dumneata crezi poate că au venit să asculte, să gîndească sau să admire arta?... O, nu... au venit să facă paradă, să se laude cu hainele lor, să mănînce aici și să-și omoare timpul...

— Atunci cine vine numai pentru artă? Pe cine interesează?...

— Aici, nimeni, domnișoară!... La Teatrul Mare, la Varietăți... da, acolo mai poți găsi o mînă de oameni, foarte puțini, e drept, care iubesc arta și vin la teatru numai pentru ea. Am pus de multe ori această problemă în presă.

— Redactore, dă-mi o țigară! ceru un actor din culise.

— Poftim... îi întinse cu o înfățișare binevoitoare tabachera de argint în formă de notes.

Janka se trase puțin într-o parte și se uită la redactor curioasă și plină de respect. Cunoștea asemenea oameni numai din auzite, din considerația cu care este înconjurată această profesie la țară, așa că își făcuse în mintea ei un tip ideal de om care însemna rezumatul tuturor virtuților și etalonul ideilor generale, în care trebuie să fiinţeze talentul, înțelepciunea și noblețea.

Privea cu admirație la el, mulțumită că avea prilejul să cunoască de aproape un astfel de om.

De cîte ori la țară, ascultînd aceleași veșnice discuții despre gospodărie, grîji, politică, ploaie și vreme bună, visase la această lume nouă, la oamenii care să-i vorbească despre idei, despre artă, despre umanitate, despre progres și poezie, care să întruchipeze toate aceste deziderate cu care se hrănește lumea și tinde spre ele.

Acum dorea ca redactorul să nu plece încă și să mai vorbească puțin cu ea.

— Cred că dumneata te-ai angajat de curînd, pentru că n-am mai avut plăcerea să te văd?...

— Abia azi m-am angajat.

— Ai mai jucat și înainte?...

— Nu, pe o scenă adevărată... niciodată!... Am jucat numai într-un teatru de amatori.

— Așa începe aproape toate talentele dramatice. Cunosc, cunosc prea bine!... Modrzejewska[1] îmi vorbea adesea despre asta, spuse zîmbind îngăduitor.

— Redactore... la datorie! îl chemă Kaczkowska, întinzîndu-i mîna.

Redactorul îi încheie nasturii la mănuși, îi sărută de cîteva ori fiecare mînă, căpătă un bobîrnac și reveni iarăși lîngă cortină.

— Așadar, dumneata joci pentru prima dată?... Probabil familia... împotrivire... hotărîrea neclătinată... un fund de provincie... primul spectacol de amatori... trac... succes... presimțirea scînteii divine... visurile despre scena adevărată... lacrimi... nopți nedormite... lupta cu cei din jur... în sfîrșit, acceptarea... ori poate fuga în timpul nopții... frică, neliniște... umblatul pe la directori... angajarea... satisfacția... arta... dumnezeirea! rezumă la repezeală în stil telegrafic.

— Aproape că ați ghicit, domnule redactor... așa a fost și cu mine.

— Păi vezi, domnișoară, mi-am dat seama dintr-o dată. Intuiția e totul! Am eu grijă de dumneata, pe cuvîntul meu!... Mai întîi o notiță, apoi cîteva amănunte sub un titlu de senzație, pe urmă un articol mai mare despre noua stea de pe firmamentul artei dramatice — își luă avînt — se produce vîlvă, ceva nemaipomenit!... lumea se entuziasmează... directorii se vor bate pentru dumneata, iar după vreun an sau doi... teatrul din Varșovia[1].

— Bine, domnule redactor, dar pe mine nu mă cunoaște nimeni, nu știe încă nimeni dacă am sau nu talent pentru scenă...

— Ai, domnișoară, pe cuvîntul meu! Mi-o spune intuiția; nu trebuie să dai crezare simțurilor, de raționalitate să te ții departe, calculul aruncă-l cît colo, dar în intuiție să crezi!...

— Redactore, vino repede!... îl chemară.

— La revedere, la revedere!...

Îi trimise un sărut din buze, atinse borul cilindrului cu degetul și ieși în fugă.

Aceeași intuiție de care-i recomandase să asculte îi spunea să nu-l ia prea în serios. I se părea cam superficial, se pripea cu aprecierile; notele și articolele promise, asigurarea că avea talent i se păreau ciudate. Fața, mișcările și ciripitul lui îi aduceau aminte de Józio, un flecar vestit în împrejurimile stației Bukowiec.

Începu actul al doilea.

Privea și acum, dar fără prea mult entuziasm, nu se mai simțea atît de captivată ca înainte. Era nemulțumită că-i scăzuse înflăcărarea și nu mai cădea în extaz.

— Ce zici de teatrul nostru, domnișoară, îți place? o întrebă bruneta de la cor.

[1] Helena Modrzejewska (1840—1909) — mare actriță poloneză, renumită îndeosebi pentru rolurile tragice.

[1] Este vorba despre teatrele guvernamentale din Varșovia, cu caracter permanent: Teatrul Mare, Varietăți, Teatrul de vară, Teatrul Nou și Teatrul Mic, care aveau o conducere unică și, în principiu, același colectiv de actori. În timpul verii, cînd teatrele permanente erau închise din cauza concediilor, la Varșovia, veneau trupele particulare din provincie, așa-zisele teatre-grădină.

— Foarte mult, răspunse.

— Asta-i, teatrul e ca ciuma, cînd pune mîna pe cineva, nu mai scapă niciodată!... șopti bruneta apăsat.

În culise, trecerile aproape întunecate din spatele decorurilor erau înțesate de lume.

Actorii așteptau, unele perechi se ascundeau în întuneric; șoapte, rîsete discrete se auzeau pretutindeni.

Regizorul de culise, bătrîn, chel, numai în vestă și fără guler, cu scenariul într-o mînă și cu clopoțelul în cealaltă, străbătea în toate direcțiile spațiul din fundul scenei.

— În scenă!... Dumneata intri numaidecît!... intră! striga transpirat, încălzit și iarăși alerga, îi scotea de la garderobă pe cei de care avea nevoie în scenă, îi așeza aproape de ușile din pereții laterali și spatele scenei, asculta ce se spunea pe scenă, privea prin rupturile ușilor de pînză și în clipa potrivită șoptea:

— Intră!

Janka vedea cum discuțiile se întrerupeau brusc, actorii se opreau la jumătatea frazei, puneau pe masă halbele golite numai pe jumătate, lăsau totul și alergau spre intrări, așteptîndu-și rîndul tăcuți și nemișcați sau șoptind enervați cuvintele pentru a intra în rol; vedea fiorul buzelor, tremurul picioarelor și al genelor, paloarea de sub stratul de fard, privirile aprinse de trac...

— Intră! răsuna ca un pleznet de bici.

Aproape fiecare se cutremura, își compunea fulgerător înfățișarea potrivită, se închina de cîteva ori și intra.

Ori de cîte ori se deschideau ușile care dădeau în scenă, Janka se înfiora tăcută, cuprinsă de valul de căldură ciudată, alcătuită din privirile și răsuflările care veneau dinspre public.

Se emoționă din nou, căzînd pradă halucinațiilor; întunericul, culorile țipătoare, apărînd brusc din beznă, scăldate în lumină, sunetele muzicii nevăzute, ecourile cîntecelor, care rătăceau prin ungherele întunecate, pașii ușori, foșnetele straniu, oamenii cuprinși de fierbințeală, ochii arzători, agitația generală, aplauzele răsunînd asemenea unei ploi torențiale îndepărtate, dîrele de lumină orbitoare, beznă cețoasă; îmbulzeala oamenilor, cuvintele patetice, țipetele tragice, emoțiile pline de lacrimi, gemetele, plînsul, întreaga melodramă, jucată pompos și strident, toate acestea îi sporeau înflăcărarea, altfel decît după primul act, înflăcărarea energiei și a faptei: juca odată cu toți, suferea cu acești eroi

de hîrtie, se neliniștea odată cu ei, iubea ca și ei: avea trac înainte de a intra, mai că leșina de plăcere în unele momente ale jocului patetic; unele cuvinte și strigăte o cutremurau de fiori atît de ciudați și dureroși, încît ochii i se înecau de lacrimi și era gata să țipe de emoție.

În pauză, își veni în fire și se întoarse la gîndurile ei.

Din ce în ce mai multe persoane din public intrau în culise.

Cutiile de bomboane, buchetele de flori treceau din mînă în mînă.

Se bău bere, votcă; apăru și o tavă cu sandvișuri care dispăru într-o clipă.

Hohotele de rîs izbucneau în voie, glumele pipărate explodau ca niște rachete în aer. Cîteva coriste se îmbrăcară în rochiile obișnuite și plecară în grădină.

Janka văzu actori numai în cămașă, rătăcind prin fața garderobei; femei în fustițe albe, machiate doar pe jumătate, cu brațele goale, alergau pe scenă să privească la public prin ochiul din cortină. Fugeau înapoi chipurile speriate de persoanele străine. Țipau, zîmbeau cochet și alergau, aruncînd priviri provocătoare.

Garsonii de la restaurant, slujitoarele, mașiniștii grăbeau ca niște ogari și în fiece clipă se auzea:

— Sowińska!

— Croitorul!

— Hei, recuziter!

— Pantalonii și pelerina!

— Bastonul și scrisoarea, pe scenă!

— Wicek, zboară la director și spune-i să vie să se îmbrace pentru ultimul act!

— Pregătiți scena!

— Wacek, trimite-mi rujul, o bere și un sanviș cu carne și brînză! strigă o actriță spre bărbați.

La garderobă domnea haosul; se îmbrăcau în grabă și se machiau febril cu rujurile aproape topite de căldură, se certau...

— Dacă mai treci înaintea mea pe scenă, pe Dumnezeul meu că-ți dau un picior!...

— Îi dai un picior cîinelui dumitale!... Așa mi-e rolul... uite, citește!

— Mă acoperi înadins!

— Păi cum!... abia am intrat și s-au și iscat murmure...

— A bătut vîntul și el a crezut că a...

— A fost un murmur de... indignare, pentru că zbierai ca un animal.

— Cum să nu zbier, cînd Dobek suflă atît de prost, de-mi vine să-l pocnesc!...

— Foarte bine, vorbește dumneata, că eu am să tac... să vedem cum te descurci!... Îți arunc cuvintele în urechi cu lopata și nimic!... strig atît de tare, că Halt bate cu piciorul în scenă... iar el tot nimic!

— Eu știu totdeauna rolul la perfecție, numai că dumneata o faci înadins, ca să mă dai gata...

— E, nu mai umbla cu șoalda! îl certă careva.

— Croitor, cingătoarea, spada și pălăria... mai repede!

— „... Maria, dacă-mi vei spune să plec, voi pleca însoțit de noapte, suferință, singurătate și lacrimi... Maria, mă auzi oare?... glasul meu e glasul inimii care te iubește... e glasul ...“ repeta Władek rolul, umblînd încoace și-ncolo prin garderobă și gesticulînd cu avînt, surd la tot ce se întîmpla în jurul lui.

— Ei, Władek, nu mai țipa atîta!... gemi destul pe scenă și te rățoiești de ne spargi urechile...

— Mi se pare că acest tînăr, după ce și-a pierdut toate simțurile, a rămas numai cu organul vorbirii.

— Spune mai bine al urlatului...

— Domnilor, nu l-ați văzut cumva pe Piotruś? întrebă o figurantă, băgîndu-și capul pe ușă.

— Domnilor, ia vedeți dacă Piotruś nu s-a ascuns pe undeva pe sub masă!

— Domnișoară... Piotruś s-a dus la cabinet cu o tipă foarte frumoasă.

— Ucide-l, domnișoară!... infidelul!

Se încrucișau răspunsurile însoțite de rîsete.

Figuranta dispăru și de cealaltă parte a scenei se auzi cum îi întreba pe toți:

— Piotruś nu e aici?

— O să ajungă să turbeze de gelozie din cauza lui!...

— E o femeie cumsecade.

— Asta nu o împiedică să se poarte ca o proastă, nedreptățindu-l cu gelozia ei pe cel mai liniștit om din lume.

— Ce mai faci, redactore?

— Oho, a venit redactorul! asta e ca și cînd s-ar fi comandat berea și țigările.

— Maestrul! bună seara!...

— Ce se aude la casierie?

— Fain!... Toate locurile sînt vîndute, pentru că Gold fumează trabuc.

— Slavă Domnului, acontul va fi mai mare.

— Bolek, ce faci?... Nu intra aici, că te topești ca untul... astăzi e ca-n Africa...

— Ne răcorim numaidecît, am și comandat berea...

— Pe scenă cu toții!... Să intre poporul, capelanii și armata!... striga regizorul de culise alergînd de la o garderobă la alta.

În curînd, afară de persoanele din public, nu mai era nimeni în culise, fugiseră cu toții pe scenă.

După spectacol, în drum spre hotel, Janka se simțea lipsită de orice vlagă din cauza atîtor impresii. Camera de la hotel i se păru și mai mizeră ca înainte, atît de goală și de apăsătoare, încît se culcă imediat, dar nu putu să adoarmă.

În creier i se învălmășeau zgomote, frînturi de strigăte și de imagini, pete de culoare și fraze muzicale dezlînate; retrăia cu toată puterea seara petrecută la teatru. Vru să se gîndească la tatăl ei, la Bukowiec, dar amintirile acestea, readuse în memorie cu forța, cedau repede locul altora mai noi...

Trecutul începea să pălească, rostogolindu-se parcă în bezna uitării; îl examina prin prisma impresiilor de astăzi și i se părea străin, foarte cenușiu și atît de rece, încît parcă-i era milă de ea însăși. Se cufundă într-o stare de semisomnolență din care o treziră strigăte de bravo, hohote de rîs și muzică... Se ridică în capul oaselor în pat, uitîndu-se prin încăperea pustie, colorată de lucirile slabe ale zorilor, răsfrînte de acoperișurile clădirilor.

Apoi dormi mai mult și visă că aude vuietul trenurilor care treceau pe sub ferestre, sunetul clopoțeilor electrici de la semnal; trompetele cantonierilor semnalizau un tren de persoane.

— Personalul de la Kielce!... se gîndi și văzu pe impiegatul de mișcare, cu mănuși albe, încheiat la toți nasturii, țeapăn, plimbîndu-se pe peron.

Imaginile se întrerupeau și se amestecau... Își văzu tatăl ... apoi iarăși i se păru că doarme și că trebuie să se scoale, deoarece discul roșu al soarelui se înălțase pe cer și razele-i dogoritoare îi ardeau fața.

— Încă puțin... încă puțin!... se roagă de cineva și se simte grozav de somnoroasă... grozav!...

Strigă prin somn, fiindcă văzu faunul din Łazienki; se strîmba tot atît de urît, de batjocoritor, și dansa, iar sub el, asemenea unei vedenii contorsionate, se învălătucea teatrul: Cabiński, redactorul, Sowińska și toți ceilalți... iar faunul se tăvălea peste trupurile lor, dansa peste capetele lor. Avea pe umeri o mantie de hermină și fluturînd-o, hohotea prelung fără încetare, în vreme ce sub el oamenii se îmbulzeau și țipau, ochii plîngeau, mîinile întinse voiau să-i apuce poala mantiei, gurile căscate implorau și toți purtau pe față măști înfricoșătoare... Simți că vîrtejul o cuprinde și pe ea, că trebuie să se apere, dar mîinile acelea o înșfacă și... se învîrtește odată cu ele...

Trecuse de ora nouă, cînd se trezi obosită și aproape ametită; la început nu putea înțelege unde se află și ce încăpere era aceasta?

Dar se dezmetici repede. Își aduse aminte pe rînd de toate și că astăzi trebuie să i se dea partiturile de la cor. Se îmbrăcă în grabă.

Nu mai rămăsese nici urmă din emoțiile și înfrigurarea de ieri, dar simțea o bucurie liniștită, era mulțumită că fusese primită la teatru. La răstimpuri, această stare sufletească luminoasă era întunecată de umbra unei presimțiri sau de cine știe ce amintire din trecut; erau năluciri neplăcute care, deși piereau îndată, lăsau urme sîcîitoare în adîncul sufletului.

Sorbi în grabă ceaiul și tocmai voia să plece, cînd auzi pe cineva ciocănind încet la ușă.

— Poftim! răspunse.

Intră o evreică bătrînă, îmbrăcată cuviincios, cu o cutie uriașă sub braț.

— Bună ziua, domnișoară;

— Bună ziua! răspunse Janka mirată de această vizită.

— Poate domnișoara vrea să cumpere ceva?... Am marfă bună și ieftină. Vreo bijuterie, poate?... Mănuși, ace de păr, podoabe de argint, nu?... Am de toate, la prețuri mai mici și mai mari, marfă grozavă de la Paris!... trăncănea repede, răsfirînd pe masă conținutul cutiei, în timp ce ochișorii mici, negri, cu pleoape grele, roșii ca la ochii de erete, cotrobăiau prin cameră, cercetînd totul.

Janka tăcea.

— Ce strică să vezi... insista evreica. Am lucruri ieftine și frumoase! Poate vrei o panglică, sau o broderie, ciorapi?... ori un batic de mătase?...

Janka începu să se uite la lucrurile desfăcute pe masă și alese cîțiva coți de panglică.

— Poate și mama vrea să cumpere ceva?... aruncă bătrîna într-o doară, cercetînd-o cu luare aminte.

— Stau singură.

— Singură? țiții prelung, mijindu-și ochii.

— Da, dar nu voi locui aici, spuse parcă explicîndu-se.

— Aș putea să-ți fac eu rost de o cameră?... cunosc o văduvă care...

— Bine, o întrerupse Jania, caută-mi o cameră la o familie pe Nowy Świat, aproape de teatru...

— Domnișoara este de la teatru?...

— Da.

— Poate mai ai nevoie de ceva?... Am lucruri frumoase și pentru teatru.

— Nu, nu-mi mai trebuie nimic.

— Le dau ieftin... pe sufletul meu... sînt numai bune pentru teatru.

— Nu-mi trebuie.

— Pe sănătatea mea, că le dau ieftin!... Cu vremurile astea proaste...

Puse totul în cutie și se dădu mai aproape.

— Poate... cîștig și eu ceva?...

— Nu mai cumpăr nimic, n-am nevoie! răspunse Janka, pierzîndu-și răbdarea.

— Nu de asta-i vorba!

O privi cu atenție și începu să șoptească repede:

— Domnișoară, știi, eu cunosc la bărbați tineri și frumoși... bogați bărbați!... Eu nu mă ocup cu asta, dar ei m-au rugat... Vin singuri. Frumoși bărbați, bogați...

— Cum! Ce?! strigă abia venindu-i să-și creadă urechilor.

— De ce strigă domnișoara?... putem sa facem afacerea fără să țipăm ... așa mă doare inima...

— Cară-te, altfel chem pe cineva! strigă indignată.

— Ce pripeală!... Cumperi nu cumperi, da'poți să te tîrguiești. Eu am cunoscut zece ca domnișoara, la început, da' pe urmă îmi pupau mîinile ca să le duc la cineva...

Nu mai apucă să sfîrșească, fiindcă Janka deschise ușa, o înșfăcă de grumaz și o împinse pe coridor, iar în urma ei zbură numaidecît și cutia cu marfă.

Închise ușa cu cheia și se opri în mijlocul camerei, abia acum înțelegînd ce voise să spună.

După un timp se așeză și rămase așa multă vreme, fără gînduri și fără putere. Abia acum își dădea seama că e absolut singură și trebuie să se descurce fără ajutorul nimănui, că aici nu-l mai are pe tatăl ei și nici alți cunoscuți care s-o ferească de asemenea situații, de asemenea oameni; că lupta vieții pe care o începea nu este numai o luptă pentru glorie și scopuri mai înalte, că trebuie să lupte pentru propria demnitate și, dacă nu vrea să piară, trebuie să se apere.

— Deci, așa e pe lume! se gîndea, mergînd spre teatru. Acum i se părea că știe totul, că viața nu mai putea să aibă surprize și amărăciuni pentru ea, deoarece încercase de toate.

Se întîlni cu Sowińska pe verandă și o întrebă imediat, cît se poate de politicoasă, dacă nu știe vreo cameră de închiriat la o familie; înțelegea că la hotel, din mai multe pricini, nu mai putea sta.

— Se potrivește de minune!... Dacă ești de acord, avem chiar la noi o cameră. Ți-o putem lăsa dumitale, asigurîndu-ți și întreținerea nu prea scump. O cămăruță frumoasă, la parter, cu fereastră spre miazăzi și cu intrare separată din antreu...

Se înțeleseră și asupra prețului. Janka spuse că poate plăti pentru o lună înainte.

— Foarte bine! La noi o să ai liniște, pentru că fata mea n-are copii... Să mergem s-o vedem.

— Poate după repetiție; dacă dumneata nu poți să mă aștepți, poți să-mi lași adresa... nimeresc eu.

Sowińska îi dădu adresa și plecă.

Janka primi notele și luă parte la repetiție, cîntînd după ele.

Deși n-o prezentă nimeni, atrase atenția tuturor, deoarece Kaczkowska voia ca Halt să meargă cu ea și s-o acompanieze la pian.

— Lasă-mă în pace, n-am timp! îi răspunse dirijorul.

— Dacă vreți, pot să vă acompaniez eu, aveți partitura?... se oferi Janka.

Kaczkowska o luă repede în cabinetul cu pian și repetă acolo vreo oră. Toată lumea află astfel de corista care știe să cînte la pian.

Mai tîrziu, Cabińska discută destul de mult cu ea, rugînd-o să treacă pe la ea a doua zi după repetiție, apoi se despărți de ea, arătîndu-se foarte binevoitoare.

De la teatru, Janka se duse direct la Sowińska să vadă camera.

IV

„Direcția are cinstea să invite pe onor artistele și onor artiștii colectivului, ca și pe membrii orchestrei și pe coriști, la localul conducerii în ziua de 6 ale lunii curente, după repetiție, la un ceai și o discuție colegială.

Directorul Asociației artiștilor dramatici, semnătura Jan Cabiński Olej".

— Ei, Pepa, e bine așa? întrebă directorul, citindu-i soției greoi și cu multe sublinieri invitația scrisă.

— Bogdan, taci din gură, că n-aud ce citește tata.

— Mămico, Edek mi-a luat rola!

— Tăticule, Bogdan m-a făcut măgar prost!

— Liniște! Isuse, ce ți-e și cu copiii ăștia! Pepa, ai grijă de ei.

— Tăticule, dă-mi zece groși[1] și tac din gură.

— Și mie, și mie!

Cabiński strînse în mînă cravașa sub masă și așteptă; cînd copiii se apropiară, se repezi la ei și începu să-i altoiască pe unde nimerea.

Izbucniră văicăreli, zarvă; ușa se deschise cu zgomot și vlăstarele directorului își dădură drumul în jos pe balustrada scării.

Liniștit, Cabiński citi încă o dată invitația soției care se afla în camera vecină.

— La ce oră îi inviți?

— După spectacol, am scris.

— Ar fi bine să chemi și vreunul dintre recenzenți, dar cu invitație specială sau verbal.

— Eu nu mai am timp și nu vreau să mă fac de rîs.

— Cheamă pe cineva de la cor să scrie.

— Cum nu, să-mi facă vreo boacănă, cum mi-a făcut Karol anul trecut, de mi-a crăpat obrazul de rușine... Pepa, dragă, compune-o tu, că ai și un scris foarte frumos.

— Nu, nu se cuvine ca eu, soția directorului și o femeie, să scriu unor bărbați pe care nu-i cunosc. I-am spus... fetei pe care ai angajat-o la cor... stai, cum o cheamă?...

— Orłowska.

— Da, i-am spus să vie pe la noi. Îmi place fata asta; are ceva pe fața ei, care atrage. Kaczkowska mi-a zis că știe să cînte foarte bine la pian, așa că m-am gîndit...

---

[1] Aici zece bani; 100 de groși = 1 zlot.

— Bine, să scrie ea; de vreme ce cîntă la pian, cu siguranță că știe și să scrie.

— Lasă asta, eu cred că ar putea s-o învețe și pe Jadzia să cînte...

— A, știi că e o idee!... pentru că plata i-o socotim la salariu...

— Cît îi dai? îl întrebă, aprinzîndu-și țigara.

— N-am stabilit încă... atît cît le dau și la celelalte, răspunse, zîmbind ciudat.

— Asta înseamnă...

— Foarte, foarte mult... în viitor. Ha! ha! Începură să rîdă amîndoi și tăcură.

— Jaś, ce ai de gînd să dai la cină?

— Nu știu încă... O să discut la restaurant. O scoatem noi la capăt într-un fel...

Cabiński transcrise invitația pe curat, în timp ce Pepa își fuma țigara, legănîndu-se pe un balansoar. După o clipă, întrebă neglijentă:

— Jaś, tu n-ai observat nimic în jocul Majkowskăi?

— Nu... doar că se cam zvîrcolește pe scenă, dar ăsta e stilul ei.

— Se cam? Face adevărate crize de epilepsie, ți-e jenă să te uiți la ea cum se scălîmbăiază și se aruncă pe scenă. Redactorul mi-a spus că presa a băgat de seamă și...

— Pepa, teme-te de Dumnezeu! Vrei s-o dărîmi pe cea mai bună actriță din colectiv? Ai mătrășit-o și pe Nicoleta care era foarte iubită și avea galeria ei.

— Iar ție îți plăcea grozav, știu eu cîte ceva.

— Aș putea și eu să-ți aduc aminte de redactorul acela, dar pentru că înainte de toate îmi place liniștea...

— Asta nu te privește! Nici eu nu mă amestec cînd tu umbli cu coristele prin cabinete separate.

— Parcă eu mă interesez de ce faci tu? La urma urmei, n-are rost să ne certăm!... Numai că nu-ți dau voie să te legi de Majkowska!... Ție îți arde de intrigi, dar eu mă gîndesc la existență, doar știi foarte bine că asemenea cuplu, ca Mela și Topolski, nu se mai află în provincie, și poate nici chiar la teatrele din Varșovia. La drept vorbind, ei duc tot greul!... Tocmai de Mela ți-ai găsit să scapi?... O actriță care se bucură de simpatia publicului, e lăudată de presă... are talent... ce să mai vorbim?...

— Majkowska are talent?... Ți-ai pierdut mințile, domnule director! Majkowska are isterie, nu talent! se împotrivi cu glasul ridicat.

— Are talent, să mă bată Dumnezeu, Majkowska are talent cu caru'. Din toate femeile care joacă în trupele din provincie numai ea are talent și cea mai bună condiție fizică.

— Și eu?!... îl întrebă amenințătoare, venind în fața lui.

— Tu?... și tu ai talent, dar... răspunse mai încet, dar...

— Nici un „dar", domnule director, află că ești cel din urmă idiot!... N-ai idee de joc, de presă, de artiste și vrei să le împarți în mai mici și mai mari... Tu însuși ești un mare artist, uriaș! Știi cum l-ai jucat pe Franz[1] din *Hoții?* Dacă nu știi, îți spun eu... L-ai jucat ca un cizmar, ca unul de la cor!...

Cabiński sări în sus, de parcă l-ar fi lovit cineva cu biciul.

— Nu-i adevărat! Królikowski[2] a jucat la fel; am fost sfătuit să-l imit și l-am imitat...

— Tu și Królikowski?... Ești un mare naiv, artistule dragă!

— Pepa, taci din gură, ca să nu-ți spun și eu ce ești!

— A, spune, te rog, spune! strigă cu răutate.

— Un mare nimic, ba chiar unul mare de tot, scumpa mea.

— Vorbește limpede, ce sînt?

— Ți-am spus doar că... nu ești Modrzejewska! începu Cabiński să rîdă încet și batjocoritor.

— Mie să nu-mi scoți ochii cu cei de la teatrele din Varșovia!...

— Pepa, nu trebuie să fii supărată că nu ți-au dat voie să debutezi atunci.

— Tacă-ți gura! Ai văzut tu?... Ai auzit că bat clopotele, dar habar n-ai în care biserică. N-am vrut atunci, așa cum nu vreau nici acum!... Țin prea mult la demnitatea mea de om și de artistă.

Cabiński rîdea în hohote.

— Gura, clovnule!... țipă, aruncînd cu țigara în el.

— A, stai tu, primadonă de cabaret! strecură, învinețindu-se de mînie.

Tăcură amîndoi înecați de ură.

Cabiński, într-un halat rupt în coate, în cămașă și pantofi, începu să alerge de-a lungul încăperii după Pepa care, așa

---

[1] Este vorba de unul din personajele principale din *Hoții* de Fr. Schiller.

[2] Jan Królikowski (1820—1886) — cunoscut actor polonez; după 1845 a jucat pe scenele din Varșovia.

cum se sculase din pat, nespălată după machiajul de ieri, nepieptănată, cu părul vîlvoi, fugea atît de repede, încît numai fusta albă și murdară îi fîlfîia.

Se uitau unul la altul cu înverșunare, amenințîndu-se numai din priviri. Vechea rivalitate dintre ei izbucnea cu toată puterea. Se urau ca niște artiști, pentru că se invidiau reciproc și fără margini pentru talent și succesul de public.

Ce-i drept, se ascundeau unul față de celălalt, dar purtau în inimi răni veșnic sîngerînde, pe care orice cuvînt putea să le scormonească.

Cabiński, mai ales, care cunoștea valoarea artistică a soției sale, turba uneori, cînd auzea că jocul ei șters și artificial era răsplătit de public cu aplauze îndelungate. Fiecare succes însemna o lovitură de cuțit în inima lui; avea impresia că Pepa este o hoață mîrșavă care-i fura aplauzele ce trebuiau să i se adreseze numai lui. Una ca ea îndrăznește să-i spună în față că a jucat ca un artist de circ, lui care se simțea aproape un geniu al scenei, care era aproape sigur că dacă n-ar fi existat o clipă potrivnică ar fi trebuit să joace el toate rolurile la teatrele din Varșovia...

Alerga tot mai repede și izbea cu furie turbată tot ce întîlnea în cale; iar prin colțuri erau destule vechituri — pantofiori uzați, garderobă de teatru, saltelușele copiilor lîngă perete, teancuri de partituri muzicale, coșurile cu cărți, o grămadă de haine purtate și decoruri...

Furia îi creștea văzînd cu ochii.

— Eu am jucat prost?... eu sînt artist de circ?... Trăznite-ar Dumnezeu să te trăznească!...

Scoase un pahar din ladă și dădu cu el de pămînt, ridică un teanc de cărți și-l aruncă, apoi rupse un scaun împletit.

Se înflăcăra din ce în ce mai mult și își descărca furia pe lucrurile din casă, spărgînd numai fleacuri, dar cînd îi întîlni privirea Pepei, încărcată de ură și dispreț, se repezi la pian și izbi cu pumnul în claviatură, de plesnire cîteva corzi cu un bîzîit trist, după care se îndreptă spre fereastră; pe prichici se afla o grămadă de farfurii cu resturi de la prînzul de ieri.

Pepa sări ca arsă și le acoperi cu trupul ei.

— Dă-te la o parte!... mormăi amenințător, strîngîndu-și pumnii.

— Astea sînt ale mele! strigă și-i aruncă la picioare vraful de farfurii cu atîta putere, încît toate se prefăcură în cioburi mărunte.

— Scorpie!

— Cabotinule!

Se încrucișară adjectivele, în timp ce ei stăteau amenințători unul în fața celuilalt, gata să se repeadă și să se muște unul pe altul; ochii le ardeau de ură și scrîșneau din dinți. Tocmai atunci intră și servitoarea.

— Cocoană, dă-mi banii pentru micul dejun.

— Să-ți dea dumnealui! răspunse Pepa și cu pasul mîndru, cu care Rakiewiczowa[1] pleca de pe scenă, intră în camera alăturată, trîntind ușa în urma ei.

— Dă-mi banii, domnule, că e tîrziu și copiii plîng că le e foame.

— Du-te, doică, și cere-i cucoanei...

— Păi da!... Că eu sînt proastă! Dumneata te-ai certat ca la ușa cortului, de să auza în toată casa, și acum să mă duc eu la cocoană!... Dumneata mai bine îmbracă-te fuguța! Doamne sfinte, e ceasu' zece și dumneata umbli dezbrăcat ca un jîdan înainte de masa de sabat...

— Lasă observațiile, doică, ți-am spus de atîtea ori să nu te mai amesteci...

— Păi sigur... și cine să aibă grijă de toate?... Dumneavoastră faceți la comedii, și la copilași nu să gîndește nime.

— Au nevoie de ceva? întrebă îmbunat, deoarece copiii erau slăbiciunea lui.

— Păi cum!... Lui Edzio îi trebuie ghetuțe, lui Wacio haine, că nărodocul și-a rupt pantalonașii de tot, iar domnișoara Jadzia nu mai are nici ea ce pune pe ea... La comedii nu vă zgîrciți, da' la copii cîțiva groși sînt prea destul! bodogănea ajutîndu-l să se îmbrace.

— Să te duci prin magazine și să afli cît costă toate astea... îmi spui și-ți dau banii... uite, ține pentru micul dejun.

Îi dădu o rublă, își șterse cilindrul roșcat cu mîna și ieși.

Doica luă o cănuță, coșulețul pentru chifle și plecă.

Soții Cabiński duceau o viață de țigani nomazi, așa că aveau obiceiuri de artiști. Dar ceaiul îl făceau seara acasă, și nu într-un samovar, pe care tot promitea doamna Pepa să-l cumpere, ci pe o lampă cu benzină. Ca să nu mai aibă bătaie de cap cu menajul, toți ai casei mîncau la restaurant, directorul și soția, cei patru copii și două servitoare; dimineața se

[1] Aleksandra Rakiewiczowa (1840—1898) — cunoscută tragediană poloneză; a jucat la Cracovia și la Varșovia.

cumpăra pentru toți cafeaua de la cafenea, iar masa de prînz o luau la restaurant.

N-aveau timp să se mai gîndească la casa lor, cum nu se gîndeau nici la copii. Absorbiți de teatru, de roluri și de lupta pentru succes, nu se mai îngrijeau de nimic altceva.

Pereții de pînză ai decorurilor și culisele, înfățișînd saloane și locuințe elegante, le erau prea deajuns; acolo respirau mai adînc și se simțeau mai bine, așa cum o priveliște sălbatică, împodobită cu un castel într-un vîrf de munte de culoarea ciocolatie și cu o pădure pictată dedesupt, le țineau loc de natură vie, de pădurile și cîmpurile adevărate.

Mirosul de mastic, farduri și parfumuri era pentru ei cel mai frumos miros.

Locuiau și trăiau pe scenă și în afara culiselor, acasă mulțumindu-se numai să doarmă.

Pepa, cu sensibilitatea ei de femeie, era atît de pătrunsă de teatru, încît de cîte ori se înfuria cu adevărat, se bucura sau, în sfîrșit, povestea ceva, întotdeauna în tonul, poza și în mișcările ei erau vizibile ecourile scenei, care-i intraseră în obișnuință.

Nu era în stare să rostească două cuvinte fără accente scenice și cu asemenea glas de parcă o ascultau sute de persoane.

Cabiński era înainte de toate actor, apoi un afacerist de asemenea croială, încît nu știa niciodată ce precumpănește în el, dragostea de artă sau banii? Purta adesea lupte aprige cu sine însuși în această direcție și banul nu cîștiga totdeauna. Avea noroc la amîndouă, făcea bani pe tăcute, deși avea obiceiul să se plîngă peste tot de sărăcie și insucces, să-i păcălească pe toți cît putea. Reteza salariile, întîrzia cu socotelile și-i plăcea să plătească aconturi, pe cît cu putință mai mici. Visa în același timp la ceva măreț, de care pomenea adesea nu prea limpede, încît lumea începuse să rîdă de el, dar de cîte ori venea la Varșovia în sezonul de vară, umbla pe la arhitecți, se sfătuia cu autorii dramatici, cutreiera redacțiile și apoi făcea mereu calcule pe ascuns.

Credea că lunea este fatală pentru reprezentațiile cu piese noi și pentru călătorii, că dacă pui un rol pe pat, seara la spectacol, sala va fi goală, că toți directorii sînt niște idioți și că... el are un mare talent în rolurile tragice.

Trăia de douăzeci și ceva de ani în lumea teatrului și juca întruna, se da în vînt după fiecare rol nou, îi invidia pe ceilalți, suferea că toți jucau prost și nu o dată se gîndea

noaptea cum ar fi jucat el; atunci se scula, aprindea lumina și începea să se preumble prin cameră cu exemplarul în mînă, repetînd cine știe ce rol.

Numai țipetele Pepei sau mirarea doicăi: „cine-a mai pomenit asăminea comedii noaptea", îl goneau înapoi în pat.

Cu toate contradicțiile și ura tăinuită dintre ei, alcătuiau o pereche foarte potrivită.

Evitau cu dispreț și indiferență tot ce nu avea legătură directă cu teatrul.

Își îngrădiseră sufletele în această sferă redusă de viață artificială care le ajungea pe deplin.

În realitate, Pepa conducea teatrul, deși pe Cabiński nu-l dirija decît în aparență, întrucît, cu toată invidia, îi impunea; în schimb, era o adevărată maestră în toate bîrfele, intrigile și scandalurile de culise.

Nu pricepea niciodată nimic, își asculta doar propriul instinct și soțul cîteodată. Se da în vînt după melodramă, după situațiile încărcate care biciuiau nervii; îi plăcea gestul larg, tonul ridicat al vorbirii și originalitatea stridentă.

Adesea era exagerat de patetică, dar juca cu înflăcărare: nu o dată intra atît de mult în rol, captivată de cine știe ce accent sau cuvînt, încît și după ce părăsea scena, plîngea cu lacrimi adevărate în culise.

Totdeauna știa rolul foarte bine, îl tocea pînă-l învăța pe de rost; de copii se îngrijea tot atît cît se îngrijea și de rochiile purtate; îi năștea și-i lăsa în seama soțului și a doicăi.

Imediat după plecarea lui Cabiński, strigă prin ușa închisă:

— Doică, vino încoace!

Doica tocmai se întorsese cu cafeaua și copiii, pe care abia-i adunase din curte; le da să mănînce și le promitea:

— Edziuś!... o să ai ghetuțe... îți cumpără tătucu! Wacio o să capete hăinuțe, iar domnișoara Jadzia o rochicioară... Mîncați copii!

Îi mîngîia pe cap, îi îmbia cu chifle, îi ștergea la gură cu dragoste. Îi iubea și se purta cu ei cum s-ar fi purtat cu proprii copii.

— Doică! o chemă Pepa.

Aceasta nu auzea, deoarece îi scosese celui mai mic ghetuțele murdare de noroi și le peria cu sîrg.

— Edziuś a fost pe stradă. Edziuś n-o ascultă pe doică... da' doica o s-aducă cerșitorul să-l ia...

— Ce mai cerșetor!... Tata joacă pe cerșetori... Ce n-am văzut eu? rosti Wacek cu îndoială.

— Atunci o s-o chem pe jidanca aia care vinde scrumbii... și o să-i vînd ei, dacă n-o s-asculte de doică.

— E, proastă ești, doică!... Păi pe evreică o joacă doamna Wolska, așa că nu mi-e frică.

— Și dacă o să fie o jidancă adăvărată, nu o comediantă?

— Nu te mai preface, doică! o certă Jadzia, cea mai mare, de opt ani, cu glasul și înfățișarea unei persoane adînc convinse de superioritatea ei.

— Doică! țipă Cabińska, băgînd capul pe ușă.

— Aud, aud, da' copiii sînt întîi.

— Unde-i Antka?

— S-a dus la măngălău.

— Atunci du-te tu la Sowińska după rochie. Pe strada Widok, știi unde, nu?

— Cum să nu știu!... la aia costelivă și ra ca o căța...

— Du-te chiar acum și întoarce-te repede...

— Mămico!... mergem și noi cu doica... se rugară copiii, pentru că se temeau de mama lor.

— Să iei și copiii cu tine.

— Păi să știe, că n-o să-i las singurei!

Îi îmbrăcă, își puse zăvelca de lînă în dungi largi alb-roșii, după portul din Łowicz, se înveli cu o năframă și plecă repede cu copiii.

La teatru îi spuneau baba Jaga[1] sau nevasta. Era un tip interesant, pe cale de dispariție. Cabińska o angajase la Włocławek, ca doică la primul copil, și rămăsese la ei pentru totdeauna.

Se poate spune că, deși era calul de bătaie al tuturor, era o adevărată binefacere pentru casă. Crescuse toți copiii familiei Cabiński. Avea vreo cincizeci de ani, o fire arțăgoasă, era cinstită ca o țărancă autentică și ținea foarte mult la copii. Numai pe ea teatrul n-o schimbase deloc.

Singură pe lume, se legase de cuplul Cabiński ca un cîine.

Nu voise în ruptul capului să schimbe zăvelca pe rochie, lada împodobită cu flori roșii cu un geamantan, eresurile populare cu cele de la oraș și părerea ei despre teatru. Îi plăceau grozav spectacolele, dar socotea totul destrăbălare, comedie, prefăcătorie.

În culise îi făceau nenumărate șicane, uneori foarte dureroase, cu toate acestea, nu se supăra.

[1] Personaj din folclorul slav.

— Destrăbălaților!... o să vă bată Dumnezeu! îi certa atunci.

Își avea și ea pasiunile ei: copiii, pe care-i iubea mai mult ca orice, și gîndul la o pilotă cu puf proaspăt, pilotă de gospodină vrednică. Cînd avea bani, i se părea că puful e prea scump și nu prea bun, iar cînd se nimerea să găsească mai ieftin, nu cumpăra pentru că n-avea încredere.

— Te pomenești că l-a spurcat vro lighioană!... spunea.

Îi plăceau de asemenea foarte mult găinile. Puteau să se supere pe ea oricît, în fiecare primăvară făcea rost de o cloșcă și ouă; o punea să clocească fie și la piciorul patului ei, iar cînd ieșeau puii, avea mai multă grijă de ei decît de copii. Pentru nimic în lume nu admitea să-i taie.

Cînd creșteau mari, alegea din ei vreo trei găini și un cocoș de prăsilă, iar pe ceilalți îi punea într-un coș și-i ducea la tîrg; în fiecare an trăia atunci o adevărată sărbătoare.

Fie că era la Płock, la Lublin sau la Kalisz, se ducea printre țărănci, se așeza în rînd cu ele și vindea puii.

Merita să-i vezi atunci fața străluminată, mîndră, de gospodină sadea, sau să-i auzi glasul pițigăiat, serios, cu care îndemna cumpărătorii și vorbea cu vecinele!... Arăta ca o țărancă adevărată cu cel puțin o falcă de pămînt...

Tot colectivul teatrului se ducea *in gremio*[1] s-o vadă.

Explicațiile și batjocura nu izbutiseră s-o dezbare de acest obicei moștenit de la mama ei.

Tot așa, nu renunțase la deprinderea de a săruta mîna tuturor femeilor și de a se ploconi pînă la pămînt; toate acestea le făcea involuntar, în puterea obișnuinței, cu toate că Cabińska o certa mereu.

Această țărancă simplă, sinceră și luminoasă ca o zi de vară la țară, producea o impresie ciudată în lumea teatrului și a minciunii.

Se întoarse destul de repede cu rochia și cu copiii.

Cabińska se îmbrăcă și tocmai voia să plece, cînd sună cineva la ușă.

Doica se duse să deschidă.

Intră un domn scund, destul de rotofei și nespus de vioi.

Era maestrul.

Avea fața proaspăt bărbierită, ochelari cu rama de aur pe nasul mic și un zîmbet parcă încleiat pe buzele subțiri.

[1] Cu toții, laolaltă (lat.).

— Se poate?... îmi dai voie, doamnă?... Numai un minut, plec numaidecît... recită repede.

— A, stimate maestre, dumneata ai voie oricînd...

— Bună ziua! Dă-mi, te rog, lăbuța... Arăți minunat!... Am venit numai așa, în trecere...

— Ia loc, maestre, te rog! Doică, adu-i un scaun domnului.

Maestrul se așează, își șterse ochelarii cu batista, își aranjă părul foarte rar, dar foarte negru, își trecu repede un picior peste celălalt, clipi nervos de mai multe ori din ochi, scoase portțigaretul și i-l întinse.

— Sînt pur și simplu formidabile! Am un prieten la Cairo, care tocmai mi-a trimis...

— Mulțumesc!

Luă o țigară, o privi cu atenție și o aprinse cu un zîmbet discret.

— Pe cuvînt de onoare, sînt egiptene, originale! o asigură, observîndu-i zîmbetul.

— Într-adevăr, sînt foarte bune!

— Ce jucăm astăzi, dragă doamnă director?

— Ca să-ți spun drept, nu știu, doică, eu joc ceva azi?

Se prefăcea întotdeauna că nu-i pasă și că nu se gîndește la teatru, că trăiește numai pentru casă și copii.

— Dacă Wicek n-a adus cărticica, înseamnă că nu joci, răspunse doica, înlăturînd în grabă urmele pustiirii făcute de Cabiński.

— Am citit astăzi în „Curierul" o notă foarte laudativă despre dumneata.

— Cred că n-o merit, fiindcă numai eu știu cum trebuie jucat acest rol.

— Ai jucat foarte bine, minunat!

— Îmi faci complimente, maestre, ești rău și nu-mi vrei binele!... se alintă cu naivitate.

— Spun adevărul, adevărul adevărat, ai cuvîntul meu!

— Cocoană, păi să apropie prînzu', spuse doica, amintindu-i în acest fel musafirului că e timpul să plece.

— Mergi la teatru, doamnă director?

— Da, trec pe la repetiție, iar pe urmă ies puțin în oraș.

— Atunci mergem împreună, nu? Pe drum rezolvăm și o mică problemă...

Cabińska îl privi neliniștită, dar el nu băgă de seamă, pentru că tocmai clipea iarăși din ochi, își trecea un picior peste altul și își îndrepta ochelarii care-i tot alunecau pe nas.

— Mai mult ca sigur că vrea banii, se gîndi Pepa cînd începură să coboare scările.

În acest timp, maestrul se răsucea, zîmbea și ciripea.

Era un adevărat Mecena al trupei de actori; tuturor le spunea pe nume și se interesa de toți. Nu se știa cine e a, unde locuia și ce făcea, dar avea totdeauna buzunarul deschis.

Își făcea apariția la grădină odată cu primul spectacol și dispărea după cel din urmă pînă primăvara viitoare. Împrumuta bani care nu i se mai dau niciodată înapoi; uneori plătea masa de seară, aducea bomboane actrițelor, se îngrijea de cele mai tinere amatoare și era probabil întotdeauna îndrăgostit cu totul platonic de vreuna din actrițe.

Era un om foarte bun, dar cam ciudat.

Imediat după ce se instalase, Cabiński împrumutase o sută de ruble de la el și-l obligase să primească amanet brățara soției; o făcuse înadins de față cu toți, ca să-i convingă că n-avea bani.

Cabińska tocmai își spunea că acum își va cere banii înapoi.

Se așezară fără zgomot pe scaune, pentru că repetiția era în toi, și Majkowska și Topolski tocmai jucau o atractivă scenă de dragoste.

Maestrul ascultă, se înclină în toate părțile, zîmbi și rosti în șoaptă:

— Iubirea e un lucru minunat... pe scenă!

— Nici în viață nu-i prea rea...

— Adevărata iubire e o raritate în viață, așa că eu prefer scena, unde o am în fiecare zi, spuse repede și pleoapele începură din nou să-i tremure.

— Ești dezamăgit, maestre?...

— A, nu, ferească sfîntul!... am spus și eu așa, în general. Ce mai faci, Pieś?

— Sînt sănătos, sătul și plictisit, răspunse un actor înalt cu fața frumoasă, gînditoare, întinzîndu-i mîna și salutînd-o pe Cabińska.

— Fumezi țigări egiptene?

— Dacă-mi dai, nu refuz, răspunse cu răceală.

— Doamna Pieś e tot sănătoasă și geloasă... nu-i așa? întrebă maestrul, oferindu-i o țigară.

— Tot, ca și dumneata, care ai totdeauna umor, și-așa-i rău, și-așa nu-i bine.

— Socotești umorul un lucru rău? îl întrebă maestrul.

— Eu cred că un om normal trebuie să fie în primul rînd indiferent, rece, să nu-i pese de nimic, trebuie să rămînă liniștit înăuntrul lui.

— Nutrești de mult convingerea asta?

— Adevărul se cunoaște tîrziu, de cele mai multe ori.

— Și o să crezi multă vreme în adevărul ăsta?

— Poate totdeauna, dacă nu voi găsi ceva mai bun.

— Pieș, pe scenă!

Actorul se ridică țeapăn și porni spre culise cu pasul rar, automat.

— E un om interesant, foarte interesant! șopti maestrul.

— Dar și foarte plicticos cu veșnic căutatele lui adevăruri, idealuri și alte galanterii prostești! spuse un tînăr actor, îmbrăcat ca o păpușă într-un costum de culoare deschisă, cămașă cu dungi trandafirii și pantofi galbeni din piele de vițel.

— A, Wawrzecki, cred că ai retezat iarăși vreo floricică nevinovată, că prea strălucești ca un soare...

— N-ai decît să glumești, stimate maestre!... se apără zîmbind complice și scoase în față un picior suplu; poza cu grație ridicîndu-și mîna, ca să i se vadă inelele strălucind în soare, fiindcă soția directorului se uita la el cu ochii mijiți.

— Și cine nu-i plictisitor, după tine?... ia spovedește-te, băiețaș.

— Dumneata, maestre, pentru că ai umor și o inimă de aur; directorul, atunci cînd dă bani; publicul, cînd mă aplaudă; femeile frumoase și binevoitoare; primăvara, dacă-i caldă, oamenii, cînd sînt veseli — tot ce este frumos, drăguț și zîmbitor; iar plicticoase sînt numai lucrurile nesuferite: grijile, lacrimile, suferințele, sărăcia și bătrînețea, frigul...

— Ai uitat ceva; în care sertar așezi binele, în stînga sau în dreapta?

— Cum arată binele ăsta?... Dacă are între cincisprezece și douăzeci și cinci de ani și este frumos, la dreapta. Dar, maestre, la urma urmei, spune-mi dumneata ce este binele? Pentru Caban e bine cînd nu plătește salariile, pentru mine cînd nu plătesc croitorul și primesc salariul, așadar...

— Tot ce spui, e numai cinism de proastă calitate.

— Ei, maestre, și dumitale îți place același lucru, dar de calitate bună, răspunse actorul, zîmbind și învăluindu-i pe conlocutor și pe soția directorului într-o privire care spunea multe.

— Wawrzecki, băiatule, nu te mai lăuda cu propria-ți prostie, că și așa lumea o să-și dea seama destul de repede.

— E, maestre, ești o sugativă... o sugativă fleșcăită! răspunse acesta acru și se îndreptă grăbit spre un grup de actrițe care ședeau pe verandă și, în rochițele lor în culori deschise, proaspete, semănau cu un buchet de flori ademenitoare.

— Dragă doamnă director, cine-i cea de colo? întrebă maestrul, arătînd spre Jania care asista la repetiție.

— O amatoare de teatru.

— Arată bine. Are o față rasată și inteligentă. Nu știi cine e?

— Wicek! strigă Cabińska la băiatul care se juca de-a clasa în grădină, du-te și roag-o pe domnișoara de lîngă lojă să vie aici.

Wicek plecă în fugă, o ocoli pe Janka, o privi în ochi și-i spuse:

— Domnișoară, te cheamă bătrîna la ea.

— Care bătrînă? întrebă, neînțelegînd de cine vorbea.

— Cabanowa, doamna Popa, soția directorului!

Janka se apropie încet; maestrul o privea cu luare aminte.

— Ia loc, domnișoară. Maestrul nostru iubit, providența teatrului nostru, îl prezentă Cabińska.

— Orłowska! spuse Janka scurt, atingînd mîna întinsă.

— Iartă-mă! exclamă maestrul, reținîndu-i mîna și întorcînd-o cu palma spre lumină.

— Nu te teme, domnișoară! Maestrul are mania nevinovată de a ghici în palmă, o liniști Cabińska, privind peste umărul lui în palma la care acesta se uita.

— Ho, ho, ia te uită, ia te uită! șopti bătrînul.

Scoase din buzunar o lupă mică și cercetă cu ea liniile palmei, unghiile, încheieturile degetelor, toată mîna.

— Stimați spectatori! Aici se ghicește în palmă, în talpă și în nu mai știu ce!... Aici se prevestește viitorul, se acordă talentul, virtutea, moneda viitorului! Cinci copeici intrarea, pentru cei mai săraci numai cinci groși! Poftiți, stimați spectatori, poftiți! strigă Wawrzecki, imitînd de minune glasul scandalagiilor din piața Ujazdowski.

Actorii îi înconjurară din toate părțile pe cei care ședeau pe scaune, se uitau în palma Jankăi și rîdeau în hohote.

— Hai, maestre, dă-i drumul!

— Se căsătorește curînd?

— Cînd o trimite la vechituri pe Modrzejewska?

— O să găsească un fraier cu parale?
— Poate comandă ceva?
— Cîți au mai fost?...

Zburau întrebările frivole și batjocoritoare.

Maestrul nu răspundea, mulțumindu-se să se uite în tăcere la amîndouă palmele.

Janka auzea ironiile, dar omul acesta ciudat o ținuia pur și simplu de scaun; simțea că supărarea și rușinea puneau stăpînire pe ea, dar nu era în stare să-și retragă mîinile.

O trecu un fior de teamă superstițioasă, îi era frică de cele ce avea să-i spună.

Nu credea cu adevărat, rîsese nu o dată cu dispreț de cunoscuții care ascultau tot felul de parascovenii din gura țigăncilor, dar acum se temea de ceva nelămurit.

În cele din urmă, maestrul îi lăsă mîna și spuse celor din jur:

— Ați putea măcar o dată să nu faceți pe bufonii, pentru că uneori glumele voastre prostești sînt și inumane. Domnișoară, te rog să mă ierți că te-am expus acestor ironii, dar nu m-am putut abține să nu mă uit în palma dumitale; asta-i slăbiciunea mea...

Îi sărută mîna ostentativ și se adresă Pepei care aștepta mirată:

— Să mergem, doamnă director!

Janka ardea de curiozitate, așa că îl întrebă încet de față cu toată lumea:

— Cum, maestre, nu-mi spuneți nimic?

Maestrul se întoarse spre ea, dar văzînd că zeci de persoane așteptau să-i prindă vorbele din gură, se aplecă și-i șopti la ureche:

— Nu pot acum... Peste două săptămîni, cînd mă întorc, am să-ți spun totul.

— Hai, maestre, că acum chiar că ești plictisitor! îl chemă Cabińska. Aha, domnișoară, poți să treci pe la mine după repetiție? o întrebă pe Janka.

— Da, o să trec, răspunse, așezîndu-se pe un scaun.

— Bătrînul a înnebunit... i-a sărutat mîna ca unei prințese! șușoteau coristele.

— O să aibă grijă de ea.

— Se vede că-i destul de gros la pungă și se ține numai după începătoare... neghiob bătrîn!

Deși știa că toate acestea se refereau la ea, Janka nu răspunse nimic; atîta lucru apucase să înțeleagă că la teatru

e mai bine să nu răspunzi nimic și să privești totul cu indiferență disprețuitoare.

— Unde mergem, doamnă director? întrebă maestrul, dar acum parcă nu mai era atît de vesel; căzuse pe gînduri și șoptea ceva numai pentru sine.

— Ca de obicei, la cofetăria pe care o frecventez.

Cabińska nu se arăta curioasă, abia după ce se așezară pe scaune în cofetăria în care petrecea în fiecare zi cîteva ceasuri, sorbind din ciocolată, fumînd și privind mișcarea de pe stradă, îl întrebă, prefăcîndu-se indiferentă:

— Ce-ai văzut, maestre, în palma cotofenei ăleia?

Maestrul se mișcă nerăbdător, își potrivi ochelarii pe nas și strigă la băiatul care servea:

— Mazagran și ciocolată foarte slabă.

Apoi îi răspunse Cabińskăi:

— Vezi, dumneata, ăsta e un secret... care nu înseamnă nimic, într-adevăr, dar nu e secretul meu.

Cabińska vru neapărat să știe, pentru că e destul să spui cu voce tare „E secret!" ca toate femeile să moară de curiozitate, dar nu spuse nimic, îi comunică doar laconic:

— Plec, doamnă director.

— Unde te duci și pentru ce? îl întrebă Pepa foarte mirată.

— Musai... mă întorc peste două săptămîni. Iată de ce aș vrea să rezolvăm înainte...

Cabińska se strîmbă și așteptă să continue.

— Pentru că, vezi dumneata, s-ar putea întîmpla să mă întorc abia la toamnă, cînd nu veți mai fi la Varșovia...

— Am presimțit de mult că ești un cămătar bătrîn, își spuse Cabińska în gînd, ciocănind cu lingurița în pahar.

— Prăjituri cu fructe!

— De aceea, iubită doamnă, îți înapoiez acum brățara, își urmă vorba.

— Bine, dar noi n-am făcut încă rost de bani. Succesul se lasă așteptat... plățile mai vechi...

— Să lăsăm banii la o parte. Gîndește-te că de ziua dumitale îți dau și eu o mică amintire... Bine? o întrebă băgîndu-i brățara pe mîna durdulie.

— O, maestre, maestre, dacă nu l-aș iubi atît de mult pe Janek al meu... rosti nespus de bucuroasă că-și recăpătase brățara pe degeaba; îi strînse mîinile, privindu-l cu ochii înviorați atît de aproape, încît îi simți pe față răsuflarea și mirosul de verbină cu care își șterse obrazul.

Se trase înapoi cu delicatețe și își mușcă buzele, atît de ridicolă i se părea.

— Maestre, ești un om ideal, n-am cunoscut un suflet mai nobil ca...

— Să lăsăm asta... ți-am dat brățara astăzi, deoarece nu pot veni de ziua dumitale.

— Nici nu vreau să aud!... Dumneata trebuie să vii!

— Nu, n-am să pot... am de îndeplinit niște obligații nu prea plăcute. N-am încotro... răspunse mai încet și mai rar; ochii i se încețoșară, dar zîmbetul îi stăruia pe față.

— Cum să mă revanșez, maestre, pentru atîta bunătate?

— Să mă inviți la cumetrie.

— Ești un nesuferit!... Cum, maestre, chiar pleci?...

— Am tren peste două ore. La revedere!

Plăti la bufet și ieși zîmbindu-i încă o dată de afară.

Cabińska ședea cu ochii ațintiți pe stradă.

— Mă iubește oare?... se întreba, zîmbind unor imagini încă nelămurite, abia perceptibile, în timp ce sorbea din ciocolata răcită.

Scoase un rol din buzunar, citi cîteva rînduri și rămase iarăși cu ochii pierduți pe stradă.

Birje hîrbuite, trase de cai costelivi, se tîrau alene; tramvaiele treceau huruind; pe trotuare o mulțime de oameni umblau grăbiți, ca o panglică lungă, mișcătoare.

— Să fie oare îndrăgostit de mine?... se întrebă din nou și se adînci într-o uitare totală.

Un orologiu bătu ora trei; se ridică și porni spre casă.

Mergea încet, privind de sus la mulțimea trecătorilor.

La fereastra cofetăriei lui Blikiel îl observă pe Cabiński: ședea acolo și privirea-i îngîndurată aluneca pe stradă fără să vadă nimic.

Se îndreptă și mai mult, fiindcă tot mai multă lume se uita la ea. Negustorii, vînzătorii, birjarii chiar din cartier o cunoșteau pe doamna director.

I se părea că pe fețele lor, pe care abia și le mai amintea din sala de spectacol de la grădină, înfloresc zîmbete de încîntare, că toți își șoptesc cu umilință: „Uite-o pe soția directorului Cabiński"...

Păși tot mai încet, ca să prelungească această impresie de mulțumire. Îl văzu de departe pe redactor cu Nicoleta și orizontul gîndurilor i se întunecă brusc.

— El cu Nicoleta?!... cu intriganta asta josnică?!...

Îi țintui de departe cu priviri de gorgonă[1].

La colțul străzii Warecka, Nicoleta dispăru pe undeva, așa că redactorul se îndreptă vesel spre Cabińska.

— Bună ziua! salută, întinzîndu-i mîna.

Pepa îl măsură cu o privire mîndră și își întoarse fața în partea cealaltă.

— Ce glumă mai e și asta, Pepa? o întrebă în șoaptă, mergînd alături de ea.

— Domnule, ești un nemernic!

— Iarăși vreo comedie?

— Mie îndrăznești să-mi vorbești așa, domnule?!

— Nu-ți mai vorbesc deloc... îți spun doar la revedere! o salută furios, se înclină țeapăn și înainte ca Pepa să-și dea seama ce face, urcă într-o birjă și plecă.

Cabińska împietri de indignare; plecase fără să-și ceară scuze. O cuprinse furia; mergea repede fără să mai ia seama la nimeni și la nimic.

Probabil că era ceva între ei; lumea vorbea prin culise, dar sigur nu se știa decît că Pepa nu putea trăi fără cîteva categorii de adoratori. Dacă se întîmpla ca, într-un oraș, să nu-și găsească un curtezan printre spectatori, atunci amantul ei trebuia să fie vreun actor începător cu chip frumos și destul de naiv, ca să se lase prins de o femeiușcă plictisitoare, nu prea tînără și capricioasă. Avea nevoie întotdeauna de cineva de încredere, care să-i asculte răbdător văicărelile și destăinuirile sentimentale din trecut.

Cabiński îi îngăduia să facă ce vrea, pentru că nu-l interesau nici măcar iubiții neplatonici ai soției, pe care-i lua în rîs ori de cîte ori avea prilejul pentru soarta lor nefericită.

După ce redactorul o lăsă în drum, Pepa se întoarse acasă, unde provocă un adevărat iad; bătu copiii, țipă la doică și se închise în camera ei.

Își auzi soțul cînd veni și întrebă de ea ciocănindu-i la ușă, dar nu-i răspunse; nu ieși nici măcar la masă, umblînd mînioasă încoace și-ncolo prin încăpere.

În curînd veni și Janka. Soția directorului spuse să vie la ea, o întîmpină binevoitoare, o conduse în budoar și se scuză că trebuie să o aștepte pînă cînd mănîncă și ea de prînz; se schimbase de nerecunoscut, atît era de accesibilă și ospitalieră.

[1] Monstru din mitologia greacă; avea chip de femeie cu priviri de foc și șerpi în loc de păr.

Cînd rămase singură, Janka privi curioasă prin budoar, pentru că dacă întreaga locuință arăta ca o magazie de vechituri sau ca o sală de așteptare de clasa a treia, plină de legături, valize și cufere, camera în care se afla, impunea prin eleganță și, pînă la un punct, prin lux.

Avea două ferestre care dădeau în grădină, pereții acoperiți cu tapet de culoare închisă, imitînd brocartul, iar pe tavan erau pictați amorași.

Mobila cu îndoituri ciudate era îmbrăcată în mătase purpurie vrîstată de dungi aurii. Covorul crem, semănînd cu o veche tapiserie italiană, acoperea toată podeaua. Un volum de Shakespeare, legat în piele aurită, era așezat pe măsuța de lac cu desene chinezești.

Janka nu se arătă prea interesată de aceste lucruri, concentrîndu-și întreaga atenție asupra cununilor agățate pe pereți, ale căror panglici erau acoperite de inscripții: „Colegei, de ziua numelui", „Actriței eminente", „Din partea publicului recunoscător", „Doamnei director, din partea colectivului", „Din partea admiratorilor talentului". Lujerele de laur și frunzele de palmier îngălbeniseră și atîrnau răsucite, pline de praf. Panglicile late, albe, galbene și purpurii, coborau pe perete, depărtate unele de altele, aidoma culorilor curcubeului, amintind cu literele lor de aur clipe trăite de mult. Inscripțiile acestea pompoase, coroniţele uscate făceau ca încăperea să semene cu o criptă; privirea căuta involuntar datele despre răposată...

Jankăi i se strînse inima de tristețe și se gîndi că aici trebuie să fi murit cineva, era prea multă mîhnire...

Patul simplu cu baldachin de tul, împodobit cu buchețele de trandafiri artificiali bordo, măsuțele, albumele, fotografiile în diferite roluri și costume, caietele deschise la întîmplare pe console și taburete — toate acestea alcătuiau o imagine destul de atrăgătoare, dar mult pretenţioasă. Se vedea că această cameră este aranjată numai pentru gazdă, că aici nu sta și nu lucra nimeni.

Cînd intră pe nesimțite Cabińska, Janka tocmai se uita prin albume.

Pe față i se întipărise o expresie de suferință și melancolie. Se lăsă greoaie într-un fotoliu, oftă adînc și rosti cu o voce înceată, din care răzbătea durerea:

— Iartă-mă că te-am lăsat să te plictisești aici.

— Nu m-am plictisit deloc, sînt atîtea lucruri interesante...

— Ăsta-i sanctuarul meu. Aici mă închid cînd viața mă apasă prea tare, cînd sufăr prea mult... vin să-mi amintesc trecutul luminos și fericit, să visez la cele ce nu se vor mai întoarce! adăugă, arătînd rolurile și cununile de pe pereți.

— Doamnă director, sînteți bolnavă? Poate că vă deranjez... Știu prea bine că în unele clipe de tristețe și suferință singurătatea este cel mai bun leac, spuse Jania cu o compătimire sinceră, mișcată de sunetul glasului și de expresia de pe față.

— Nu pleca, domnișoară! Simt o adevărată ușurare să stau de vorbă cu cineva din afara acestei lumi de minciună și deșertăciune! rosti cu emfază, parcă declamînd un rol.

— Nu știu dacă merit încrederea dumneavoastră, răspunse Janka modestă.

— O, intuiția mea de artistă nu mă înșală niciodată! Domnișoară, te rog să stai mai aproape, așa! Doamne, cît sufăr!... Așadar, dumneata n-ai mai fost la teatru?

— Nu.

— Ce rău îmi pare de dumneata și cît te invidiez!... Ah, dacă aș putea să reiau totul de la început, poate că n-aș mai lucra la teatru; n-aș mai îndura atîta amărăciune și atîtea dezamăgiri. Dumneata iubești teatrul?

— Am sacrificat aproape totul pentru el.

— O, tristă-i soarta artiștilor! Să renunți la tihna și fericirea căminului, la dragoste, la familie și la relațiile de societate... și pentru ce? Pentru ce se scrie despre noi, pentru coroniţele astea care trăiesc doar cîteva zile; pentru aplauzele mulțimii plictisite? O, domnișoară, să te ferești de provincie! A, cum își mai bate joc soarta de oameni! Uite la mine... Vezi coroniţele astea... Cît sînt de frumoase și de ofilite, nu-i așa? Și nu e prea multă vreme de cînd jucam la Lwów!...

Se opri o clipă, năpădită parcă de amintiri.

— Scenele din lumea întreagă mă așteptau. Directorul Comediei franceze[1] a venit înadins ca să mă vadă și să mă angajeze...

— Vorbiți atît de bine franțuzește?

— Nu mă întrerupe. Aveam un salariu de cîteva mii: ziarele nu mai găseau cuvinte să-mi aprecieze jocul: cînd aveau loc spectacole de binefacere, tinerii deshămau caii, mă acopereau cu buchete de flori, mi se aruncau coliere!... aici își potrivi involuntar brățara. Tineri de mîna-ntîi îmi cerșeau

[1] Teatru francez de renume internațional, înființat la Paris în 1680.

bunăvoința... Numai o nenorocire mai lipsea, m-am îndrăgostit... Da, domnișoară, nu te mira! Am iubit și am fost iubită... Am iubit, atîta cît se poate iubi, pe cel mai frumos, pe cel mai bun... Era un aristocrat, un prinț singur la părinți. Ne-am jurat dragoste și trebuia să ne luăm. Nu-ți mai spun ce fericiți eram!... Deodată!... trăznet din senin!... Familia lui, prințul cel bătrîn, un magnat mîndru, un tiran fără inimă, ne-a despărțit... Pe el l-au dus departe, iar mie a vrut să-mi plătească o sută de mii de guldeni[1] sau chiar un milion, numai să renunț la iubitul meu... I-am aruncat banii la picioare și i-am arătat ușa. A plecat furios și s-a răzbunat cumplit, a răspîndit cele mai rușinoase zvonuri despre mine, a cumpărat presa, m-a persecutat netrebnicul la fiecare pas... Am fost nevoită să părăsesc orașul și viața mea a intrat pe alt făgaș...

Umbla prin cameră cu pași repeziți; zîmbetul îi răsfrîngea iubirea, avea lacrimi în ochi, tristețea amărăciunii în colțurile gurii, masca tragică a resemnării pe față, o vlăguire adîncă în atitudine și accente sălbatice de durere disperată în glas.

Își juca istorisirea cu atîta măiestrie, încît Janka o crezu întru totul, împărtășindu-i nefericirea.

— Doamnă, îmi pare atît de rău de dumneavoastră! Ce soartă necruțătoare! o compătimi.

— Gata, mi-a trecut! răspunse Cabińska, lăsîndu-se să cadă în fotoliu cu neputința unei disperări resemnate.

Ajunsese să creadă ea însăși aceste născociri, povestite de sute de ori în diferite variante tuturor celor care voiau să le asculte. Cîteodată, la sfîrșit, emoționată de sunetele propriului glas și de acest destin închipuit, izbucnea în hohote de plîns și o vreme suferea cu adevărat.

Jucase atîtea roluri de femei trădate și nefericite, încît nu mai putea să deosebească limitele propriei personalități; se confunda tot mai mult cu personajele jucate, topindu-și în ele propria simțire, așa că povestirea ei nu era o simplă minciună.

După o tăcere mai lungă, Cabińska întrebă liniștită:

— Dumneata locuiești probabil la Sowińska?

— Încă nu m-am mutat. Am închiriat camera, dar trebuie să facă puțină curățenie; era atît de murdar, încît nici vorbă să-mi pot duce lucrurile acolo, așa că deocamdată stau la hotel.

[1] Monedă de aur sau de argint care a circulat în mai multe țări europene; principala unitate monetară în Olanda.

— Kaczkowska și Halt mi-au spus că dumneata cînți foarte bine la pian.

— Da, oarecum, ca acasă...

— Voiam să te rog să-i dai lecții și Jadzici mele, dacă vrei .... Fetița e foarte talentată, are ureche excelentă și cîntă toate operetele fără greșeală.

— Cu multă plăcere. Nu știu nici eu prea multe, dar cred că aș putea s-o învăț pe fiica dumneavoastră primele noțiuni de muzică... numai să am timp!...

— O să ai, fără îndoială. Iar plata o s-o primești odată cu salariul.

— Bine... Fetița a mai luat lecții de la cineva?

— Perfect. O să te convingi numaidecît... Doică, adu-o pe Jadzia! dispuse Cabińska.

Trecură în ccalaltă încăpere, în care se afla patul directorului, cîteva pachete, coșuri și un hîrb de pian.

Janka o ascultă pe Jadzia cum cîntă, apoi hotărîră că va veni între două și trei, atunci cînd directorul și soția nu erau acasă.

— Dumneata cînd ai primul spectacol? o întrebă Cabińska.

— Astăzi, joc în *Voievodul țiganilor*[1].

— Costum ai?

— N-am apucat încă să-mi cumpăr, dar mi-a promis domnișoara Falkowska... o să-mi împrumute ea unul.

— Ia vino încoace... poate găsim ceva care să ți se potrivească...

Intrară în camera în care avusese loc scena artistică în cursul dimineții și unde dormeau copiii cu doica. Cabińska scoase dintr-un pachet un costum nu prea uzat și i-l dădu Jankăi.

— Vezi dumneata, noi avem costume pentru toată lumea, dar fetele vor să și le aibă pe ale lor; ale noastre nu pot fi atît de elegante, așa că zac aici nefolosite... ia și dumneata unul din ele, deocamdată...

— O să-mi cumpăr și eu.

— Așa-i cel mai bine, nu e plăcut să joci într-un costum îmbrăcat de altcineva.

Se despărțiră ca două prietene și doica duse costumul Jankăi la hotel.

[1] Operetă de J.Strauss.

În timp ce călca atentă costumul foarte șifonat, Janka se gîndea la Cabińska.

O compătimea și acum pe această femeie nefericită, pe care o admira fără să vrea pentru felul în care se exprimase.

Cuprinsă de febra spectacolului de astăzi, ajunse foarte devreme la teatru, unde găsi culisele pustii.

Coristele se adunau fără grabă și se îmbrăcau și mai încet. Discuțiile, rîsetele, șoaptele abia auzite își urmau cursul lor obișnuit, dar Janka, preocupată să se îmbrace, nu mai înregistra nimic.

Se grăbeau toate s-o ajute, rîzînd de stîngăcia ei, de faptul că n-avea nici măcar pudră și ruj.

— Cum, nu te-ai pudrat niciodată? o întrebară.

— Nu... de ce să mă pudrez? răspunse simplu.

— Trebuie să-i aranjăm fața, e prea palidă, propuse una.

Și o luară în primire.

Îi întinseră pe față un strat subțire de fard alb, îl închiseră apoi cu ruj, îi roșiră buzele, îi conturară ochii cu o pensulă muiată în tuș, îi frizară părul și i-l prinseră cu clame; și-o treceau din mînă în mînă, dîndu-i mii de sfaturi și avertismente.

— Cînd intri, să privești drept spre public, ca să nu te poticnești.

— Și să te închini înainte de a intra.

— Vezi să pășești cu dreptul pe scenă.

— Ei, bine... doar n-ai de gînd să ieși pe scenă în costum scurt și fără dres?...

— N-am dres!

Începură toate să rîdă de încurcătura ei.

— Ți-l dau eu pe-al meu! se oferi Zielińska. Cred că-ți vine bine.

Se arătau foarte binevoitoare, pentru că aflaseră că-i va da lecții de pian Jadziei Cabińska și că Pepa îi împrumutase costumul. Voiau s-o cîștige de partea lor pentru a avea un sprijin la direcție.

Janka se uită în oglindă și mai că strigă de uimire; aproape că nu se mai recunoștea, atît de mult o schimbase rujul, ochii dați cu negru și fardul. I se părea că are o mască pe față, foarte puțin asemănătoare cu chipul ei și mai arătoasă, dar cu expresia aceea ciudată pe care o aveau toate coristele.

Coborî de la garderobă și se duse la Sowińska.

— Doamnă dragă, spune-mi adevărul, cum arăt? întrebă cu înfrigurare.

Sowińska o cercetă din toate părțile și cu un deget îi întinse mai bine rujul pe obraji.

— Cine ți-a dat costumul, domnișoară?

— Mi l-a împrumutat doamna director.

— O, cred că s-a înduioșat de ceva, pentru că altminteri nu dă nimănui nimic.

— Într-adevăr, astăzi era cam suferindă... mi-a povestit niște lucruri atît de triste...

— Comedianta!... dac-ar juca și pe scenă tot atît de bine, ar fi cea mai bună actriță din lume.

— E, cred că dumneata glumești!... Mi-a povestit despre trecutul ei, despre Lwów...

— Minte, baba! Acolo a fost iubita unui husar, se ținea de scandaluri și au dat-o afară de la teatru. Și ce mare scofală a fost la teatrul din Lwów?... o biată coristă. Ha, ha, astea sînt bancuri vechi... Noi le știm de mult... Dacă ai să crezi întotdeauna ce spun actorii și actrițele, ai să afli mai mult de-o groază!...

Janka nu-i răspunse, nu putea și nu voia s-o creadă pe Sowińska.

— Spune-mi, doamnă, cum arăt?

— Bine... chiar foarte bine!... îți garantez că de azi încolo o să se țină și după dumneata! îi spuse apăsat și cu un tîlc anume, încît Janka se făcu stacojie.

Emoția îi creștea; umbla pe scenă, privea prin ochiul din cortină la publicul care se strîngea încet, alerga la garderobă și se privea în toate oglinzile, încerca să se așeze undeva și să aștepte, dar nu putea sta locului; atîtarea, emoția primului spectacol îi dădeau o stare febrilă. Nu putea să stea liniștită nici măcar un minut. Erau momente cînd se simțea paralizată de o frică ciudată și atunci voia să lase totul baltă și să fugă.

Nu vedea oamenii, pregătirile din jurul ei, luminile, nu vedea nici măcar scena, în creier îi stăruia imaginea unei mase mișcătoare de ochi și de fețe.

Se uita mereu cu spaimă la public și simțea că i se oprește bătaia inimii.

Cînd gongul bătu a doua oară, coborî de pe scenă și se duse lîngă cor în spatele decorului, așteptînd clipa în care avea să intre; se închină fără să vrea și tremura atît de tare din tot trupul, încît una dintre coriste o luă de braț.

— Intrați! răcni regizorul de culise și mulțimea o luă cu ea, ducînd-o în partea din față a scenei.

Liniștea bruscă și strălucirea luminilor o făcură să-și revină. Privea năucă la public, nefiind în stare să scoată nici un sunet.

Fetele îi făceau semne, o încurajau, dar habar nu avea ce se petrece cu ea. Abia dialogul și corul următor o aduseră cît de cît la realitate.

După ce ieși de pe scenă, se opri în culise și se liniști cu totul; era furioasă că se lăsase atît de ușor stăpînită de o spaimă copilărească.

A doua oară simți doar un tremur lăuntric, dar cîntă, ascultă muzica și privi drept spre public.

Se simțea mai liniștită și pentru că întîlni privirea redactorului așezat în rîndul întîi, care o încuraja zîmbindu-i binevoitor.

Se uită o vreme la el, apoi începu să distingă tot mai multe chipuri din public.

Într-o scenă în care corul se plimba, sugerînd poporul — în față se desfășura un dialog comic — Janka putu să se uite în jurul ei, în timp ce colegele își comunicau în șoaptă.

— Bronka, îl văd pe farmacistul tău, în rîndul trei spre marginea din dreapta...

— Ia te uită! Dasza a venit la teatru... o, ce gătită el

— Cum să nu fie, dacă i-a suflat bancherul lui Mimi.

— Unde joacă acum?

— La Eldorado[1].

— Siwińska, încheie-mi și mie copcile, că sînt cum îmi cade fusta. Fă-te că-mi spui ceva la ureche, să nu observe nimeni.

— Ludka, ți se lasă peruca.

— Mai bine ai grijă de lațele tale!...

— Mîine mă duc cu cineva la local... Zielińska, vii și tu?

— Uite cum îmi face cu ochiul studentul ăla de la margine.

— Nu-mi plac curtezanii cu buzunarele goale.

— Da, dar sînt niște tipi foarte veseli!

— Mersi! N-au decît votcă și sardele. Bună masă, dar numai pentru... stradă.

— Tăceți din gură, Cabanowa e în lojă.

— Ce-i cu ea de s-a îmbrăcat azi ca o tinerică?...

— Gura, cîntăm!

Asemenea situații se repetau mereu cu schimbări nu prea mari. Abordau publicul cu ajutorul privirilor și al zîmbetelor.

[1] Teatru-grădină din Varșovia.

În pauze, cîteodată între două acte, își împărtășeau observații suculente despre publicul masculin, mai ales, deoarece pe femei se mulțumeau să le critice și să facă ironii pe seama lor.

Culisele se umpleau de tot felul de chipuri: slujitoare, mașiniști, băieți de la bufet, actori care așteptau să intre — și toți priveau pe scenă.

Doica și doi dintre copii, cei mai mari, stăteau aproape de avanscenă, lîngă frînghia cortinei.

Era atît de cald, încît actorii aproape că se înăbușeau, iar fardul li se topea pe față.

Din culise, Wawrzecki făcea semne disperate către Mimi care cînta un duet cu Władek; în pauze, actrița îi arăta limba cu răutate și se apropia și mai mult de partener.

— Dă-mi cheia de la casă... mi-am uitat cizmele și am nevoie acum de ele.

— Este în buzunărașul de la rochie, la garderobă. Puteai să știi atîta lucru... îi răspunse, depărtîndu-se spre mijlocul scenei în vreme ce cînta o frază muzicală.

Halt bătu cu bagheta în pupitru, deoarece Władek sărea notele și ezita mereu; intimidat de-a binelea de iritarea dirijorului, cînta deci din ce în ce mai prost.

— O face inadins, porcul de șvab! murmura cu răutate, îmbrățișînd-o într-o scenă de dragoste pe Mimi care cînta.

— Nu mă strînge atît de tare... pentru Dumnezu, ai să-mi frîngi coastele! șopti Mimi, zîmbind în același timp pierdută.

— Căci te iubesc... ca un nebun!... căci te iubesc!... cînta Władek cu înflăcărare.

— Ai turbat, domnule?!... o să-mi faci vînătăi și...

Se întrerupse brusc, fiindcă Władek sfîrși partitura și aplauzele porniră ca o lavină, așa că-l luă de mînă și înaintară spre partea din față a scenei, înclinîndu-se publicului.

În pauză, Janka privi curioasă la primul rînd de scaune, pentru că i se spusese că acolo stau reprezentanții presei; văzuse într-adevăr înscrise pe spătarul scaunelor titlurile gazetelor.

Redactorul sta în intervalul dintre rîndurile de scaune și discuta cu un blond rotofei.

— Domnule, de la ce gazetă este redactorul care vine în culise? îl întrebă Janka pe regizorul de culise, care supraveghea aranjarea scenei pentru actul următor.

— De la nici una, mai mult ca sigur, fiindcă e un redactor sezonier, pentru teatrele-grădină.

— Nu e cu putință... Mie mi-a spus că...

— Hi, hi, rise încet, trebuie să fii tare naivă, ca să crezi tot ce spun spectatorii care vin în culise!

— Bine, dar stă în scaunele presei, aduse Janka un argument pe care-l socotea convingător.

— Ei și ce?... Mulți neisprăviți din ăștia stau acolo. Uite, domnișoară, numai blondul este scriitor adevărat și critic de teatru... ceilalți, păsări călătoare! Dumnezeu știe cine sînt, ce fac... și pentru că se au bine cu toți, vorbesc mult, au bani și sînt întotdeauna pe primele locuri, nu-i întreabă nimeni ce hram poartă...

Janka asculta surprinsă neplăcut de această descoperire.

— Splendid arăți, domnișoară, splendid! exclamă redactorul, dînd buzna pe scenă și întinzîndu-i mîna de departe. Un adevărat portret de Greuze[1]. Ceva mai mult curaj și totul o să meargă strună. Mîine dau o notiță despre apariția dumitale pe scenă.

— Mulțumesc, domnule redactor, răspunse cu răceală fără să se uite la el.

Redactorul se învîrti pe călcîie și alergă la garderoba bărbaților.

— Bună ziua, domnilor!... Ce faci, directore?...

— Cum e sala?... redactore, ai trecut pe la casă?... Recuziter, fir-ar să fie, dă-mi burta mai repede!

— Aproape toate locurile sînt vîndute...

— Cum merge piesa?

— Bine, foarte bine! Văd că ai împrospătat corul; am văzut o blondă minunată, atrage toate privirile...

— Cum... arată chiar atît de bine? Abia a venit.

— Mîine am să te laud că ai grijă de ochii publicului.

— Bine, bine... Aduceți-mi burta mai repede!

— Directore, dă-mi un bon să ridic două ruble de la casierie; trebuie să trimit numaidecît pe cineva după ghete, se rugă un actor, îmbrăcîndu-și costumul în grabă.

— După spectacol! răspunse Cabiński, ținîndu-și perna pe abdomen. Trage tare, Antek!

Îl strînseră în fețe lungi ca pe o mumie.

— Directore, am nevoie de ghete pe scenă, n-am în ce să joc!

[1] J.B. Greuze (1725—1805) — cunoscut pictor francez.

— Du-te dracului, iubitule, și nu-mi mai bate capul! Gongul! îi spuse regizorului de culise. Dați-mi vesta, repede!... Recuziter, ce mobile sînt pe scenă? întrebă aproape strigînd, dar recuziterul nu-l auzi. Frizer, peruca!... mai repede! Pe Dumnezeul meu, voi mă faceți să întîrzii întotdeauna!

Ori de cîte ori juca, Cabiński producea o adevărată vînzoleală la garderobă. Avea mereu trac și, ca să scape de el, striga și se certa din te miri ce; frizerul, croitorul, recuziterul trebuiau să alerge în jurul lui și să aibă grijă să nu uite ceva din ce-i trebuia pe scenă. Cu toate că începea să se îmbrace din timp, întîrzia totdeauna, completîndu-și de obicei îmbrăcămintea sau machiajul în culise. Abia pe scenă își recăpăta liniștea.

Acum se întîmpla la fel; își pierduse bastonul pe undeva, așa că îl căuta peste tot și striga:

— Bastonul, cine mi-a luat bastonul?... Bastonul, fir-ar să fie, că trebuie să intru în scenă!...

— La garderobă faci un tărăboi grozav, iar pe scenă abia bîzîi ca o muscă, îi spuse rar Stanisławski, căruia nu-i plăceau țipetele.

— Dacă nu vrei să asculți, ieși în grădină.

— Rămîn aici, dar vreau să am liniște. Nimeni nu se poate îmbrăca lîngă tine...

— Maestre, ai grijă de tine! strigă Cabiński furios, căutîndu-și zadarnic bastonul prin toate colțurile.

— Ucenicule, află de la mine că măiestria n-are nimic comun cu țipetele.

— Dar nici cu bolboroseala ta... Bastonul, oameni buni, dați-mi un baston!

— În nici un caz cu șopocăitul tău pe scenă! rosti cu răutate Stanisławski.

— Podesta, pe scenă! strigă regizorul de culise.

Cabiński se repezi, smulse cuiva bastonul din mînă, își înnodă batista neagră la gît și alergă pe scenă.

Stanisławski plecă în culise, se împrăștiară cu toții și garderoba rămase pustie; doar croitorul adună costumele aruncate pe jos și pe mese și le duse la magazie.

Regizorul Topolski veni și, cum avea obiceiul, se trînti pe mese, împreunîndu-și mîinile sub cap.

Pasiunea lui era să asculte de departe glasurile scenei, sunetele slabe ale muzicii, ecourile neclare ale cîntecelor, și să viseze.

Era un amestec into ca focul din cele mai diferite elemente; un actor care avea talent cu adevărat și în afară de teatru nu mai voia să știe de nimic. Juca realist pînă la exagerare, cu toate că se rîdea mult pe socoteala lui. Trăia cu Majkowska, ei doi alcătuind fruntea trupei. Se iubeau foarte mult, deși se certau aproape în fiecare zi.

— Moryś, dacă-ți spun figura pe care i-am făcut-o lui Cabiński, ai să sari drept în picioare! spuse Wawrzecki, dînd buzna la garderobă.

— Du-te dracului! mormăi regizorul și vru să-i repeadă un picior; l-ar fi lovit, dacă Wawrzecki nu se retrăgea la timp. Turba de furie cînd cineva îi întrerupea aceste momente de singurătate.

— Ai un talent special la săritura într-un picior... poți să te duci fără frică la circ și la trapez!...

— Ce vrei?... spune repede și cară-te în iad!

— Cabiński mi-a dat zece ruble... Ei, nu ți-am spus că ai să sari în sus?

— Cabiński ți-a dat zece ruble acont?... e o glumă proastă! se îndoi Topolski și se întinse din nou.

— Pe cuvîntul meu. Nu i-am spus decît că Ciepiszewski a reapărut, că și-a vîndut ultima fermă din regiunea Łomża și că înființează o nouă trupă, vrînd să stea de vorbă și cu tine.

— Maimuțoiule! Dacă Ciepiszewski mi-ar da și o mie de ruble pe lună, tot nu m-aș duce la el. Prefer să adun eu însumi o trupă de actori...

— Moryś, de ce nu înființezi tu o trupă de teatru cu adevărat?...

— Mă gîndesc s-o fac de multă vreme. Dacă n-ai fi atît de prost și ai înțelege puțin arta, ți-aș împărtăși planul meu, fiindcă bani pot să am oricînd. Tu știi că am o slăbiciune pentru tine, dar nu poți să mă înțelegi, pentru că ești un prost fără margini și o gură spartă.

Wawrzecki își lăsă capul în jos și răspunse cu naivitate:

— Și ce vină am eu!... Aș vrea și eu să știu și să înțeleg cît mai multe lucruri, dar cum încep să gîndesc sau să citesc ceva, fie că mă apucă somnul, fie că Mimi mă scoate la plimbare și nu mai pot face nimic.

— De ce trăiești cu ea?... Dă-i drumul la păscut ori vinde-o vreunui dobitoc...

— Dar tu de ce trăiești cu Mela? Că doar nici tu nu ești prea fericit cu ea...

— E cu totul altceva. Mela are talent, o iubesc și apoi îmi plac grozav femeile puternice; îmi plac femeile pătimașe, din acelea care atunci cînd se înflăcărează, mușcă în timp ce fac dragoste, iar la mînie sfîșie și bat. Una ca asta știu măcar că are suflet în ea! Urăsc oamenii încleiați artificial, manechinii cuminți... ptiu... fir-ar să fie!

— Mimi e atît de isteață și veselă. Ea mi-a dat ideea cu Ciepiszewski, fiindcă avem de gînd să organizăm o escapadă la Bielany[1]. Merge cu noi și autorul ăla... știi tu... a scris o piesă pe care o s-o jucăm noi...

— Glogowski. Ho, ho, omul ăsta are dinți, nu glumă. O să jucăm piesa luna asta; e grozavă, turbată pur și simplu, dar nu va avea succes, pentru că e prea greu de mistuit pentru publicul de la noi...

— Mimi e moartă după el, fiindcă-i spune în față că e proastă... E un tip de viață!

— Wawrzek, s-ar putea să adun o trupă, dar atunci o să ne descotorosim de femei și o să locuim împreună... ți-aduci aminte, ca la Płock și la Kalisz... o să ne gătim singuri...

— Ce vremuri bune... numai că la Grabiec era o sărăcie lucie!

— Tu nu știi, dar un artist adevărat are nevoie de puțină sărăcie și multă luptă.

Tăcură.

Hohote răzlețe de rîs năvăleau dinspre public, întrerupte de aplauze zgomotoase, care făceau geamurile să zăngăne, sau de strigăte de mulțumire ce răsunau ca o furtună în liniștea garderobei, cutremurînd flăcările lămpilor de gaz; apoi iarăși se așternea tăcerea și ecourile încete se auzeau ca și înainte... pînă cînd, brusc, se iscă o larmă asurzitoare... Se sfîrșise un act.

— Cu ce plăcere aș călca peste capetele acestor guralivi! mormăi Topolski.

— Hai, spune-mi și mie planul tău, îți dau cuvîntul de onoare că n-am să scot o vorbă.

— Merg și eu cu voi la Bielany, o să-ți spun atunci.

— O să fie o escapadă pe cinste. Mimi o să se bucure grozav; mă duc să-i spun că veniți și voi.

Topolski se ridică de pe mese și ieși în grădină, pentru că la garderobă dădură buzna cei care coborau de pe scenă. Se

[1] Pădurice, loc de agrement la marginea Varșoviei.

gîndi la Wawrzecki. Ținea foarte mult la el, cu toate că era exact opusul lui.

Wawrzecki era prost, ușuratic, risipitor, cinic și un chefliu de prima mînă, dar avea mult talent: era unul din cei mai buni amanți superficiali din trupele de provincie.

Era de-a dreptul uluitor ca el, copilul străzii și al rigolei, fiul unui paznic din Leszno, să poată juca atît de bine pe domnișorii răsfățați. Nu medita niciodată asupra rolului, nu-l completa printr-o elaborare proprie, intuia și știa dintr-o dată tot ce trebuia. Avea în sînge acel ceva care intră în alcătuirea unui talent adevărat; crea de fiecare dată tipuri și caractere noi.

Era iubit de public, mai ales de cel feminin, fiindcă era foarte frumos și foarte cinic. Nu suporta nici o zăbală; nicăieri nu rezista mai mult de două luni, deoarece făcea scandal din orice fleac și pleca în altă parte.

La Cabiński se afla încă din primăvară și nu plecase pînă acum numai pentru că era foarte legat de Topolski și de o idilă înfiripată fără știrea lui Mimi pe care o adora.

Era rău și schimbător ca un copil. Îi plăceau la nebunie hainele la modă și legăturile amoroase... suflet și culoare de fluture.

În garderoba solistelor izbucni furtuna; strigau atît de tare, încît Cabiński, care tocmai coborîse de pe scenă, alergă cît putu de repede să liniștească lucrurile.

Se repeziră la el Kaczkowska dintr-o parte și Mimi din cealaltă; îl înhățară fiecare de cîte o mînă, țipînd care mai de care și străduindu-se astfel să se facă ascultate.

— Directore, dacă dumneata îngădui să se întîmple asemenea lucruri, eu nu mai am ce căuta aici!...

— E un scandal!... Directore, a văzut toată lumea... nici o oră nu mai stau cu ea!

— Directore, ea a...

— Minți, doamnă!

— Asta-i revoltător!

— E caraghios, de-a dreptul josnic!

— Pentru numele lui Dumnezeu, ce s-a întîmplat?... Isuse, Marie! Cine m-a pus să viu aici?! se văieta Cabiński jalnic.

— Îi spun eu directorului...

— Ba eu trebuie să-i spun, pentru că dumneata minți!

— Dragele mele!... Pe legea mea, nu mai pot răbda... plec!

— Uite cum a fost! Eu am căpătat un buchet de flori, pentru că mie mi-l întindea, e limpede... iar dumneaei, care stătea mai aproape, s-a repezit, l-a luat și... în loc să mi-l dea mie, s-a înclinat cu tupeu și l-a oprit pentru ea! hohoti Kaczkowska printre lacrimi.

— Dă-i 'nainte cu născocirile! Gîndești c-o să te creadă cineva!... Numai cosarii puteau să-ți trimită dumitale flori! Dragă directore, am primit un buchet de flori după cuplet; l-am luat și asta s-a legat de mine că-i al ei... E curată prostie!... Ea crede că urletele ei răgușite trebuie răsplătite cu flori!

— Și ție-ți trimit flori?... ție care nu cînți nici o notă ca lumea?! pentru piuitul tău de șansonetistă?!

— Uite la ea, cîntă ca un elefant jupuit de piele și se mai și grozăvește!

— Tăcere, doamnă! Sînt actriță cu experiență și nu permit să fiu insultată de o debutantă, un cap de varză, o biată coristă ca dumneata.

— O debutantă ca mine face mai mult ca dumneata: pe mine nu mă țin aici de politețe, pentru merite de anțărț, pentru dinții falși, pentru perucă și bătrînețe! Cu cîntul dumitale ți-ar sta mai bine să te joci cu nepoțeii, decît să apari pe scenă.

— Directore, spune-i scandalagioaicei ăsteia să tacă, altfel părăsesc teatrul în clipa asta!

— Dacă babornița asta nu tace din gură, pe Wawrzek! pe care-l iubesc, vă las să sfîrșiți piesa fără mine... Ducă-se dracului totul!... Mi s-a acrit să joc cu asemenea oameni!

Începu să plîngă.

— Mimi, vezi să nu-ți murdărești ochii! o avertiză careva.

Mimi se opri numaidecît din plîns.

— Ce pot să vă fac eu? întrebă Cabiński, prinzînd un moment potrivit.

— Să-mi dea buchetul înapoi imediat și să-și ceară scuze! pretinse Kaczkowska.

— Pot să-ți mai dau și ceva pe deasupra, cîțiva pumni... Directore, întreabă fetele de la cor; toate au văzut foarte bine cui i s-a întins buchetul.

— Corul din actul patru! strigă Cabiński spre culise.

Intrară vreo cincisprezece femei și bărbați, îmbrăcați numai pe jumătate; printre ei se afla și Janka.

— E, acum să facem judecata lui Solomon!

În încăpere se îmbulzea o mulțime de lume și glumele usturătoare la adresa Kaczkowskăi, pe care n-o suferea nimeni, se încrucișau ca focurile de artificii.

— Cine a văzut cui i s-a dat buchetul? întrebă Cabiński.

— N-am băgat de seamă, răspunseră într-un glas, nevrînd să se pună rău cu nici una dintre părți; numai Jania, care ura orice minciună, spuse la sfîrșit:

— Domnișoarei Zarzecka i s-a dat... eram acolo și am văzut bine.

— Începătoarea asta ce caută aici?!... A venit direct de pe stradă și cutează să-și spună părerea? o certă Kaczkowska disprețuitoare.

Janka înaintă spre ea și-i spuse cu glasul răgușit întrucîtva de furie:

— Doamnă, n-ai dreptul să mă insulți! Mie n-are cine să-mi ia apărarea, dar sînt în stare să mă descurc și singură și nu permit nimănui să mă insulte! E limpede? Te pot face să-ți înghiți vorbele cu forța! Pe mine nu m-a insultat nimeni și nici n-o să mă insulte!

Ridicase glasul și aproape că țipa, firea ei nedomolită spunîndu-și cuvîntul. Se așternu o liniște ciudată, atîta demnitate și forță răsunau în cuvintele ei. Privi amenințătoare, cu ochii plini de flăcări, și plecă.

Kaczkowska făcu o criză de furie, deoarece Mimi și celelalte femei se prăpădeau de rîs.

Cabiński dădu bir cu fugiții; își dezbrăcă în grabă costumul și alergă la casierie.

— Oho, e o figură, asta nouă! murmură cineva.

— Kaczkowska n-o să i-o ierte niciodată...

— Ce poate să-i facă! O sprijină direcția...

Imediat după sfîrșitul piesei, Mimi alergă la fetele de la cor. O găsi pe Janka încă revoltată și furioasă; i se aruncă de gît și-i mulțumi din toată inima, acoperind-o de sărutări.

— Cît de bună ești, domnișoară... cît te iubesc pentru...

— Am făcut numai ce trebuia să fac.

— N-ai ținut seama, ca ceilalți, că-ți vei face o dușmancă din Kaczkowska.

— Niciodată n-am ținut seama de așa ceva. Puterea unui om se măsoară prin numărul dușmanilor săi, răspunse cu mîndrie, dezbrăcîndu-se alene.

— Vii și dumneata cu noi la Bielany, bine?...

— Cînd? Nu știu dacă... cine mai vine?

— Într-una din zilele următoare... O să meargă Wawrzek, eu, un autor, a cărui piesă o s-o jucăm aici, un băiat foarte vesel... Majkowska, Topolski și dumneata. Trebuie să mergi și dumneata. O să ne distrăm de minune, îți garantez.

După multe insistențe și sărutări, pe care Janka le primi cu indiferență, acceptă în cele din urmă.

— Știi că mîine o să fie o petrecere și mai grozavă! Cabińska își serbează ziua numelui. Hai, îmbracă-te, plecăm împreună.

Îl așteptară apoi pe Wawrzecki și se duseră cu toții la cofetărie, la un ceai, luîndu-l și pe Topolski. Acesta redactă aici convocarea pentru a doua zi; tot colectivul avea să vie neapărat la repetiție la ora zece dimineața.

V

Pentru Cabiński, toate zilele în care se juca erau importante, extraordinare însă erau numai trei: ajunul Crăciunului, prima zi de Paște și... ziua onomastică a soției, care cădea la 19 iulie, de sfîntul Wincenty à Paulo.

În aceste trei zile, direcția teatrului organiza petreceri cu mare fast. Cabiński avarul dispărea atunci și-i lua locul un Cabiński ospitalier ca un șleahtic de altădată, care manifesta înclinații ereditare de adevărat risipitor. Totul era aranjat pe picior mare, se bea peste măsură și nu se cruțau banii pentru nimic. Ce-i drept, vreo lună de zile după aceea, aconturile erau mai mici, văicărelile în legătură cu locurile nevîndute mai mari și amînările plății salariilor mai dese, dar aproape că nu observa nimeni; de distrat însă se distrau în lege, mai ales de ziua onomastică.

Numele mic al Cabińskăi era Wincentyna; de ce-i zicea soțul Pepa, nu știa nimeni, pentru că nici nu interesa pe nimeni chiar atît de mult.

Conform convocării lui Topolski, actorii sosiră punctual la repetiție. Avea să se joace *Martira* lui d'Ennery[1], în care rolul principal, unul dintre cele mai ambițioase și mai lacrimogene din repertoriul ei, îl juca de regulă o dată pe an soția directorului. Într-adevăr îl juca bine; își cheltuia în el întreaga rezervă de lacrime și toate posibilitățile glasului, trăind o mulțumire adîncă atunci cînd emoționa publicul.

[1] A.Ph. d'Ennery (1811–1899) — dramaturg francez de a doua mînă.

Reprezentația din ziua onomastică era de obicei o adevărată binefacere pentru tot felul de începătoare, cărora li se împărțeau roluri cu acest prilej, ca Pepa să iasă și mai mult în evidență.

Cabińska veni direct pe scenă; nu mai vorbi cu nimeni, tot timpul repetiției stăruindu-i pe față o expresie de înduioșare și emoție.

La sfîrșit, după ce toți actorii făcură roată în jurul ei, ieși înainte Topolski. Cabińska își lăsă ochii în jos cu modestie și așteptă, prefăcîndu-se uimită.

— Stimată doamnă director, îngăduie-mi ca în numele colegilor și al colegelor mele să-ți exprim cele mai sincere urări de ziua onomastică, dorindu-ți din tot sufletul, stimată doamnă director, să rămîi încă foarte multă vreme mîndria scenei noastre, mîngîierea soțului și a copiilor. În semn de recunoaștere a meritelor artistice și de mulțumire pentru atitudinea colegială, colectivul de actori te roagă, doamnă, să binevoiești a primi acest dar modest al inimilor noastre binevoitoare ca un omagiu neînsemnat pentru bunătatea și prietenia dumitale.

Sfîrși întinzîndu-i o cutiuță deschisă în care se afla o garnitură de safire, cumpărată prin contribuția tuturor. Apoi îi sărută mîna și se retrase mai la o parte.

Începură cu toții să se apropie de ea unul cîte unul: bărbații îi sărutau mîna, iar femeile i se aruncau de gît cu manifestări de prietenie și bunăvoință.

Wladek, care îndurase cel dintîi corvoada sărutului, îl trase pe Topolski în culise.

— Scuipă repede, domnule, că ai să te otrăvești de atîta prefăcătorie.

— Ea însă nu se otrăvește.

— Na-ți-o bună! Safirele au costat o sută douăzeci de ruble, pentru atîția bani poate asculta fie și o săptămînă întreagă.

— Mulțumesc, vă mulțumesc din toată inima. Mă faceți să roșesc, pentru că nu știu cu ce-am putut merita atîta bunăvoință, le spuse Cabińska emoționată, deoarece safirele erau într-adevăr foarte frumoase.

Directorul zîmbea, își freca mîinile și-i invita pe toți acasă după spectacol; din toată inima, întrucît nu se aștepta ca Pepa să primească un dar atît de frumos.

Soția directorului era atît de bucuroasă, încît o sărută cu o efuziune deosebită pe Jania care, îndemnată de o simpatie neprefăcută, îi aduse un foarte frumos buchet de trandafiri,

scuzîndu-se că nu participase la cumpărarea safirelor, care avusese loc înainte de angajarea ei.

Cabińska n-o mai lăsă să plece de lîngă ea și o luă să prînzească împreună.

— Sînt niște oameni foarte buni și țin la dumneavoastră, spuse Janka la masă.

— O fac numai o dată pe an, așa că nu se ruinează, răspunse Cabińska veselă.

După masă plecară la o cofetărie, ca să nu încurce pregătirile care se făceau acasă pentru masa de seară.

Cabińska întîrzie aici ca de obicei, povestindu-i Jankăi istoria acestor zile onomastice cu o înduioșare care nu-i putea înăbuși senzația de amărăciune și neliniște pricinuită de tăcerea redactorului care nu-i trimisese nici măcar un buchețel.

Spectacolul însemnă pentru ea un adevărat succes. Publicul îi dărui o mulțime de flori, iar redactorul îi trimise un coș uriaș cu flori și o brățară foarte frumoasă. Se simțea copleșită. Cînd îl văzu apărînd în culise, îl trase în colțul cel mai întunecos și-l sărută cu înflăcărare.

Locuința familiei Cabiński înfățișa o priveliște neobișnuită. Primele două camere erau aranjate scenic cu mobile folosite la teatru. În prima încăpere, pe un covor uriaș care acoperea pardoseala murdară, se afla un taburet moale cu un palmier evantai la mijloc; două oglinzi pe console de marmură erau așezate în colțuri. La uși și la ferestre atîrnau draperii grele de catifea vișinie. Cîțiva ficuși mari și rododendroni alcătuiau între două ferestre o delicioasă oază de verdeață, care punea în evidență linia frumoasă a unui tors reprezentînd pe Venus din Milo; un gips îngălbenit, pus pe un postament scurt, drapat cu purpură.

Pe pianul din fund, înconjurat cu o ghirlandă de flori artificiale, era o fructieră de aur cu picior înalt, plină cu o mulțime de cărți de vizită. Patru măsuțe, fiecare cu scaunele ei, erau risipite cu pricepere în locurile cele mai luminate. Aurîturile înnegrite și capitonate de la ramele oglinzilor erau abil acoperite cu muselină roșie, împodobită artistic cu flori, iar peste fîșiile rupte din tapet se agățaseră tablouri. Salonul arăta splendid și se distingea printr-o notă de finețe și eleganță, încît Cabińska, întorcîndu-se de la teatru, rămase uimită și exclamă cu entuziasm:

— Ce scenă grozavă!... Jaś, ai merita o mulțime de aplauze pentru asemenea aranjament.

— Doamne sfinte!... e frumos ca la comedie! adăugă doica, umblînd prin salon în vîrful degetelor.

Cabiński se mulțumi să zîmbească; trecutul lui de tapițer era răsplătit.

Cealaltă încăpere, și mai mare, care arăta de obicei ca o magazie de vechituri, atît era înțesată de tot felul de materiale necesare scenei, fusese transformată acum în sufragerie; albeața fețelor de masă, platourile strălucitoare, bucheteie de flori și tecimurile bogate încîntau privirile prin fastul caracteristic marilor restaurante.

Cabińska abia apucă să se schimbe în rochia violetă de sărbătoare, care împrumuta tenului ei ofilit și asprit de cosmetice o nuanță tinerească și prospețime, că actorii și începură să umple încăperile.

Doamnele treceau în camera Cabińskăi, a treia de lîngă budoar, iar domnii își lăsau pardesiele în bucătăria împărțită în două de un perete franțuzesc, pictat în stil Ludovic al XV-lea, care fusese adus de pe scenă.

Wicek, într-o livrea de la teatru, ghete cu carîmbi de carton, o tunică albastră împodobită cu aplicații de șnur roșu și o mulțime de nasturi auriți, cam prea mare pentru el, ajuta actorii să se dezbrace, țeapăn și serios ca un adevărat *groom*[1] dintr-o comedie englezească; dar pentru că temperamentul lui de strengar nu-i îngăduia să rămînă prea multă vreme în aceeași dispoziție, din cînd în cînd le făcea cu ochiul și se strîmba de mai mare hazul.

— Uite ce maimuță onomastică a făcut directorul din mine! Nici mama care m-a născut nu m-ar mai cunoaște! Mai mult ca sigur că pentru minunățiile astea n-am să mai capăt masa de seară sau iertarea păcatelor! șoptea rîzînd.

— Gata!... Hai să începem!... strigă Władek spre regizor, bătînd din palme.

— O scenă prea frumoasă pentru o biată farsă ca asta! completă Glas, intrînd în urma lor.

— Dumneata ai prefera o tavernă de pe strada Zapiecek, fiindcă acolo e mai murdar, îi aruncă Władek.

— Orice animal preferă grajdul salonului, și pe bună dreptate! spuse rece Stanisławski, scoțîndu-și mănușile jerpelite, nemuritoare, cum rîdeau colegii.

— Cunoscutul, prețuitul și merituosul nostru are azi umor de rîndaș.

[1] Rîndaș.

— Nicidecum! Știe doar să vorbească fiecăruia pe limba lui! răspunse Władek în locul lui Stanisławski, deoarece purta un război permanent cu Glas.

— Sfîrșiți piesa asta moralizatoare și începeți ceva dintr-o operetă, o să fie mai vesel.

Se împrăștiară.

Femeile gătite, rujate, frumoase impuneau o atmosferă înghețată, țeapănă; stăteau nemișcate, stingherite de ceva, sfioase.

Janka veni destul de tîrziu, pentru că hotelul era departe și voise să se îmbrace cu grijă. Se salută cu toți, plimbîndu-și privirea mirată peste chipuri și prin încăperi, uimită de expresia solemnă care domnea peste tot. Îmbrăcată într-o rochie de mătase crem de nuanța heliotropului, cu albăstrele în păr și la piept, înaltă, bine făcută, cu tenul ei gălbui și părul roșcat, arăta foarte frumoasă și originală. Avea mult farmec și o distincție naturală, se mișca lejer, obișnuită parcă dintotdeauna cu saloanele, spre deosebire de celelalte femei care se simțeau stînjenite de eleganța teatrală a salonului; umblau, vorbeau și zîmbeau ca pe scenă, jucînd un rol mult mai dificil care cerea o permanentă prezență de spirit; se vedea cît de colo că nu se simt în largul lor pășind pe covoare; se așezau cu teamă pe taburetele de mătase și parcă se strecurau printre lucruri de frică să nu le atingă; se simțeau doar niște figurante.

Era o recepție plină de fast; cu vin servit de garsonii de la restaurant, platouri de prăjituri și lichioruri care făceau înconjurul încăperilor în sticle pîntecoase. Erau descumpănite cu totul. Nu știau să bea și să mănînce cu eleganță; se temeau să nu-și păteze rochiile, mobila și să nu pară caraghioase, deoarece cîțiva bărbați, cărora nu le impunea deloc luxul acesta, se uitau la ele, împroșcîndu-le cu glume răutăcioase.

Majkowska, astăzi pur și simplu minunată, într-o rochie galben deschis, împodobită cu trandafiri bordo, cu părul ei negru cu reflexe albăstrii și fața oacheșă, de o frumusețe clasică, arăta ca un personaj pictat de Veronese[1]; o luă pe Janka de braț și se plimbară în voie prin salon, privind cu mîndrie la cei din jur.

[1] Paolo Veronese (1528—1588) — mare pictor italian, creatorul picturii monumentale decorative la Veneția.

Mama ei, în schimb, pe care un răutăcios o așezase pe un taburet, îndura chinuri mari; într-o mînă avea un pahar de vin, în cealaltă o tartină, iar pe genunchi o prăjitură. Băuse vinul și nu știa ce să facă cu paharul.

Privi rugătoare spre fiică, roși, apoi o întrebă pe Zielińska așezată alături:

— Domnișoară dragă, ce să fac eu cu paharul ăsta?

— Pune-l, doamnă, sub scaun...

Bătrîna o ascultă. Începură să rîdă de ea, așa că-l luă de sub scaun și rămase cu el în mînă.

Bătrîna Niedzielska, mama lui Wladek și proprietăreasa unei case pe strada Piwna, onorată întotdeauna de către familia Cabiński, ședea lîngă ficuși cu Kaczkowska, nedezlipindu-și o clipă privirile de pe feciorul ei.

Între timp, bărbații luau cu asalt bufetul în sufrageric; dispoziția creștea odată cu larma întreținută de risete ori de glumele lui Glas.

— De unde ai tu atîta umor?... îl întrebă Razowiec, cel mai posomorît dintre actori, care juca însă numai roluri de șleahtici veseli și unchiuleți nostimi.

— E secretul tuturor: nu-mi fac griji și am un stomac excelent.

— Ai tocmai ce-mi lipsește mie... Știi, am folosit leacul pe care mi l-ai recomandat și nimic... nu mai ajută la nimic. Presimt că nu mai ies din iarna care vine, mai mult ca sigur; dacă nu mă doare stomacul, mă supără ba șoldul, ba inima, ba mă străpunge o durere groaznică în grumaz sau mi se pune un junghi cumplit în șale.

— Închipuiri! Bea un coniac cu mine... Nu te mai gîndi la boală și vei fi sănătos tun.

— Tu rîzi... dar eu îți spun sincer că nu mai pot să dorm cît e noaptea de lungă, pentru că simt cum crește boala în mine; parcă văd ceva cum pătrunde în fiecare vînă, în fiecare os și mă suge atît de groaznic... atît de groaznic!... Sînt din ce în ce mai slăbit; ieri abia am fost în stare să sfîrșesc rolul, atît de tare mă înăbușeam...

— Închipuiri, ascultă la mine! Hai să bem un coniac!

— Tu o ții una și bună, dar închipuirile astea pe mine mă dor și mă omoară în fiecare zi, închipuirile astea înseamnă suferință și se termină cu moartea, auzi tu, cu moartea?!

— Tratează-te cu apă sau poruncește să te radă-n cap,

să te îmbrace într-un halat galben și să te ducă la Bunii frați[1], acolo sigur o să te vindece.

— E ușor să-ți bați joc, cînd n-ai fost bolnav niciodată.

— Am fost, pe Dumnezeul meu, am fost... Hai să bem un coniac. Am mîncat odată un cotlet la „Steaua" și-am zăcut o săptămînă; mă zvîrcoleam ca un țipar de durere...

Se traseră mai la o parte, continuîndu-și discuția la capătul bufetului, lîngă fereastră. Unul se văieta și se plîngea, iar celălalt rîdea întruna; în curînd nu se mai auzeau decît șoaptele înfrigurate ale lui Razowiec sau glasul vesel al lui Glas care spunea mereu:

— Hai să mai bem un coniac!

Topolski sta cu Pieś în ușa salonului. Pieś își înclinase capul spre conlocutor și mușca dintr-un sandviș cu carne, ștergîndu-se la gură cu fularul colorat. Ochii lui mari, de culoarea turcoazei, rătăceau neliniștiți pe fața colțuroasă, imobilă, a lui Topolski, pe care nu se citea nimic.

— Artă pentru artă!... Nu vorbi așa, nu-i adevărat... asemenea artă n-are ce căuta pe scenă... E ca și cînd ai vrea să reduci arta la o biată jucărie pentru cîțiva nătîngi, cărora le place un sos atît de leșios; ca și cînd în această artă n-ai primi impulsurile de la viață, ca și cînd ai vrea să te izolezi de ea, să ieși din tine însuți — tu, un om, un membru al unei rase, al unei colectivități.

— Nu mă interesează. Arta nu este oglinda ticăloșiilor unei rase, cum îi zici tu, a unei colectivități; nu este o trompetă cu ajutorul căreia tot felul de dobitoci să strige că e cald (sau umed, că vor să înfulece sau să danseze...

— Dar ce este arta, omule, ce este? întrebă cu înfrigurare.

— Este o lume autonomă, în sine, în afara tuturor și numai pentru cîțiva...

— Nu-i adevărat, asta-i minciună!... Arta nu există în afara tuturor, ci deasupra tuturor... este ceva superior, iar prin aceasta cuprinde totul, fiindcă totul se întrepătrunde, totul se leagă și totul trebuie să alcătuiască un întreg: binele și cunoașterea. Arta e natura însăși, dar o natură conștientă întrucîtva.

— E, lasă-mă în pace!... ce ne privesc pe noi toate astea? Și așa cortina se lasă prea repede, încheind farsa vieții! spuse Topolski cu un glas aspru în care se simțea descurajarea.

[1] Ordin de călugări catolici înființat în 1540 în Spania; în Polonia exista din 1609. Aveau în grijă și spitale pentru bolnavi mintal; acesta este sensul folosit aici.

— A, nu!... A trăi înseamnă tocmai a acționa; trebuie să-ți cheltuiești talentul, energia, sentimentele pentru oameni... să ajuți în prezent generațiile viitoare.

— Începi să declami, Pieś! Ce-a mai rămas din stoicismul tău, unde-i indiferența pe care o recomandai și căutarea liniștii interioare, ce s-a ales din aristocratismul tău spiritual?

— Mi-am dat seama că greșeam, nouă nu ne este îngăduit să ne depărtăm de viață și s-o disprețuim, fiindcă asta nu-i decît egoism. N-ai decît să rîzi, dar îți spun că abia acum am aflat adevărul.

— Și dacă nici ăsta nu-i cel adevărat?...

— Odată și odată o să-l găsesc eu... o să-l caut pîn-o să-l găsesc...

— Mai degrabă ai să găsești moartea sau spitalul de nebuni...

— Asta nu mă sperie deloc. Ce s-ar mai alege din bătăliile cîștigate, dacă de frica morții, oștenii s-ar împrăștia în cele patru vînturi înainte de luptă?

— Moryś! îl chemă încet Majkowska, dînd draperia la o parte.

Topolski se aplecă spre ea și Mela îi șopti la ureche:

— Te iubesc!... și plecă discutînd mai departe cu Janka.

— ...Asta nu mă sperie, cel puțin știu că trăiesc, că am un țel... Nimicnicia vieții personale mă atinge numai pe jumătate...

— Totu-i prostie și deșertăciune! Ce-au descoperit toți acești înțelepți și cercetători?...

— Ce vorbești, omule!... Au descoperit lumea, milioane de lucruri folositoare. Compară situația omenirii din secolul trecut cu cea din secolul nostru, și ai să observi deosebiri uriașe.

— Nu văd deloc că ar fi mai bine; ba e chiar mai rău, pentru că cei care se chinuie zadarnic, ca tine, s-au înmulțit... dar să lăsăm asta... mă gîndesc la lucruri mai importante... Pieś, în cazul că voi alcătui o trupă de actori, pot conta pe tine? întrebă mai încet.

— Totdeauna. Chiar dacă voi avea un salariu mai mic, prefer să fiu cu voi. După ce începe sezonul?

— Nu știu încă sigur. Am să-ți spun peste cîteva săptămîni... dar ține minte... să nu scoți o vorbă.

— Nu te teme. Numai că trebuie să-mi dai un acont, fiindcă am datorii.

Continuară să vorbească în șoaptă, conspirînd; ca să nu atragă atenția asupra lor, își asezonau conversația cu hohote de rîs.

În tot salonul se alcătuiseră grupuri care discutau.

Cabiński alerga mereu de colo-colo, îndemna musafirii să bea, turnîndu-le el însuși, și se săruta cu toți.

Pepa ședea alături de redactor și de Kotlicki, unul dintre sprijinitorii de totdeauna ai teatrului. Discutau cu vioiciune despre ceva vesel, pentru că redactorul izbucnea într-un rîs discret în timp ce Kotlicki își strîmba zîmbind fața prelungă de cal și își tot potrivea pulpanele surtucului. Se știa despre el doar că este bogat și blazat.

Kotlicki asculta destul de răbdător, în cele din urmă, întrebă cu un glas lemnos, spart, aplecîndu-se spre Cabińska:

— Cînd are loc punctul culminant al piesei de astăzi, cina?

— Numaidecît... așteaptă, să vie și proprietăreasa.

— De vreme ce-i acordați atîta atenție, înseamnă că n-ați plătit chiria de un trimestru, șopti ironic, nonșalant.

— Dumneata vezi întotdeauna și peste tot numai lucrurile rele! îl certă soția directorului, lovindu-l cu o floare.

— Astăzi văd doar că ești încîntătoare, doamnă director, că Majkowska are o înfățișare de leoaică, iar cea care se plimbă cu ea... dar cine e?

— O coristă proaspăt angajată.

— Tocmai... că această adeptă a artei dramatice este minunată și originală, avînd ca singură mai multă distincție decît toate la un loc, că Mimi seamănă azi cu o chiflă abia scoasă din cuptor, așa-i de albă, rotundă și rumenă; că Rosińska are fața unui pudel negru care a căzut în lada cu făină și n-a apucat să se scuture bine, în vreme ce Zosia ei este aidoma unui ogar spălat proaspăt și netezit... Kaczkowska arată ca o tigaie cu unt topit... Doamna Pieś ca o cloșcă ce-și caută puii pierduți... Brzezińska e îngîndurată ca un C alungit, iar soția lui Glas parcă-i un viței îmbrăcat în curcubeu; de unde dracu' a pus atîtea culori pe ea?

— Ești un sarcastic neîndreptățit!

— Îngăduie-mi să te îndreptățesc, doamnă director, să ne grăbim la cină...

Tăcu.

Apoi Cabińska povesti despre noul tărăboi pe care Majkowska i-l făcuse lui Topolski.

Ascultînd-o, Kotlicki se încruntă enervat, deoarece nu-i plăceau bîrfele și era prieten cu Topolski.

— Doamnă director, păcat că nu există o lege care să vă oblige să vă străpungeți limba în locul urechilor; asemenea lege ar aduce mult bine omenirii, spuse cu răutate. învăluindu-se într-un nor de fum și uitîndu-se la Jania care se plimba cu Majkowska.

Amîndouă erau radioase, se simțeau măgulite că toată lumea privea la ele. Janka avea o expresie de veselie în ochii mari, iar buzele-i rujate rideau cu atîta libertate și farmec, descoperindu-i dinții admirabili, încît Kotlicki își mijì ochii de mulțumire. Își înclina capul și se uita cu atîta naivitate la Majkowska, încît pe fața ei se citeau destul de limpede neîncrederea și curiozitatea. Doar din cînd în cînd o expresie îndîrjită îi asprea o clipă colțurile gurii și privirea; atunci degetele ei striveau nervos capetele albăstrelelor prinse la piept. Totul se petrecea fulgerător, dar nimic nu-i scăpa atenției lui Kotlicki.

Władek n-o slăbea nici el din ochi, în timp ce discuta cu mama lui. Janka îi impunea prin înfățișarea ei de femeie de societate. Îi întîlni privirea lui Kotlicki și întoarse capul, descumpănit întrucîtva.

În același timp, Majkowska povestea diferite întîmplări din viața ei de artistă, fără rețineri și cu mult cinism. Le sublinia deseori atît de expresiv cu rîsul ei strident de isterică, încît Janka se simțea înfiorată de repulsie și atunci îi aluneca pe fața foarte mobilă acea umbră de asprime.

Li se alătură Zosia Rosińska, o fetișcană de paisprezece ani, tipul copilului de actor, cu boticul slab și lung de ogar, tenul vinețiu și ochii mari de madonă. Părul scurt, frizat, îi tremura la fiecare mișcare a capului, iar buzele subțiri, mici, aproape că mușcau cu o expresie de răutate în timp ce-i povestea ceva cu înfrigurare Majkowskăi.

— Zosia, o chemă energic Rosińska.

Zosia se duse și se așeză lîngă mama ei, posomorită și rea.

— Ți-am spus de-atîtea ori, nici o legătură cu Majkowska! îi șopti Rosińska, aranjînd cu atîta dragoste cîrlionții de pe capul fiicei, încît aceasta se strîmbă de durere și răspunse abia auzit:

— Nu mă mai bate la cap, mamă!... De ce mă tot plictisești?... Mie îmi place domnișoara Mela, pentru că ea nu este o sperietoare, ca altele, ciripi răutăcioasă, zîmbind cu naivitate Niedzielskăi care se uita la ea.

— Las' că vorbim noi acasă! spuse mama mai încet.

— Bine, mamă, bine... o să vedem!

Rosińska se întoarse spre Stanisławski care stătuse tot timpul lîngă ea și discutase fără să bea nimic. Începu să vorbească rău despre Majkowska, cu care se certa mereu, deoarece aveau aproape același repertoriu, dar Majkowska avea în plus talentul, tinerețea și frumusețea, așa că Rosińska era îndepărtată treptat de la rolurile mai importante. Suferea cumplit din această cauză și făcea scandaluri de pomină întotdeauna, fiindcă invidia și umilința o rodeau adînc... Îndura chinurile de nedescris ale unei actrițe, pe care începeau s-o lase puterea, glasul și posibilitățile fizice, ale femeii care îmbătrînea și era aruncată ca un obiect nefolositor, luîndu-i locul alta mai tînără, mai înzestrată și mai frumoasă.

Ura toate femeile tinere, presimțind în fiecare o rivală, o hoață care-i fura rolurile și publicul.

Ah, de cîte ori nu plîngea cu lacrimi de nemărginită durere cînd într-un rol în care odinioară făcuse furori, acum ieșea din scenă fără aplauze!... Nu știa nimeni cîte nopți nedormite și cîte lacrimi amare o costau succesele Majkowskăi.

În ultima vreme, se apropiase de Stanisławski, intuind că și cu el se petrecea ceva asemănător; nu-i spusese nimic, nu se plînsese niciodată, dar acum, cînd își înclina spre ea fața-i slabă, palidă, încrețită de riduri subțiri ca firul de păr, în care ochii gălbejiți ardeau mohorît, cînd vedea în ei o neliniște uriașă, chinuitoare, o idee care-l rodea ascunsă în adînc, și această expresie a buzelor vineții, amară, tristă și foarte obosită, era sigură că nu greșea.

— Nu numai Majkowska... dar îi vezi pe toți cum joacă!... Ce-i teatrul ăsta al lor?

— Dumneata ai văzut cum a jucat Cabińska astăzi? îl întrebă Rosińska.

— Dacă am văzut?... eu văd în fiecare zi. Oho, eu știu de mult ce sînt ei... de mult!... Chiar și Cabiński, ce-i el?... Un bufon, un dansator pe sîrmă, căruia pe vremea mea nu i-ar fi dat să joace nici măcar un rol de lacheu!... Iar Władek, ăsta-i artist? Un animal care transformă scena într-o casă de toleranță!... El joacă numai pentru iubitele lui! Stăpînii lui sînt cizmarii și frizerii, iar frizerii și cizmarii lui sînt golani de pe malul Vistuliei. Ce aduc ei pe scenă?... Grosolănia, trotuarul, bîlbîiala, noroiul... Și Glas ce este? Că-i bețiv, treacămeargă, dar unui artist adevărat nu-i este îngăduit să bată cîrciumile cu toți nespălații; un artist n-are voie să aducă pe scenă sughițuri de bețivan sau brutalități vulgare... Să-l

vezi pe Żółkowski[1] în *Meșterul și calfa*[2]; iată tipul de beţiv sadea în sensul larg, clasic; găsești acolo și gest, și poză, și mimică, și găsești noblețe... Ce face Glas dintr-un rol ca ăsta? Un cizmar beţivan, murdar și respingător, de cea mai joasă speță. Asta-i artă?! Și Pieś?... Nici Pieś nu-i mai breaz, cu toate că pare un bun actor... totul nu-i decît biată muncă de mîntuială; pe scenă are umor, cum au cîinii cînd se încaieră... în orice caz, umorul lui nu este omenesc și nici ales... nu-i de-al nostru!...

Tăcu o vreme și se șterse la ochi cu mîna-i lungă și osoasă cu degete subțiri și noduroase.

— Dar Krzykiewicz?... dar Wawrzek?... dar Razowicc?... Ăștia sînt artiști? Aș!... Îți aduci aminte de Kaliciński?... ăsta era artist!... de Krzesiński, de Felek Stobiński, de Chełchowski?... dărîmai munții cu astfel de artiști!... Ce sînt ai noștri pe lîngă ei? întrebă, privind cu ură la cei din jur. Ce este această bandă de cizmari, croitori, tapițeri, frizeri... niște comedianți, scandalagii și bufoni!... Ptiu! Uite cît de jos a ajuns arta! Peste cîțiva ani, cînd noi o să ne dăm la fund, teatrul o să se transforme în cîrciumă, circ sau magazie publică.

Tăcu iarăși, înecat de ura-i neputincioasă și de furie.

— Auzi?... să-mi dea ei mie roluri de o jumătate de coală, cerșetori hîrbuiți, bătrîni nătîngi, mie care timp de patruzeci de ani am ținut în spinare tot repertoriul clasic... mie! A! șuiera încet, zgîriindu-și mîinile de durere sălbatică. Topolski, da! El e singurul care are talent, dar ce face cu el?... Un tîlhar care face crize de epilepsie pe scenă, în stare să aducă și un grajd pe scenă, dacă așa vor noii autori... Ei îi zic realism, dar nu e decît o porcărie, ticăloșie curată!

— Dar femeile? Dumneata, domnule, uiți de femei! interveni Rosińska. Cine joacă rolurile de amante și eroine principale?... cine cîntă la cor?... croitoresele, chelnerițele... cele mai de jos... care și-au făcut din teatru un paravan pentru moravurile ușoare. Și asta nu-i nimic... directorii au nevoie de ele; ce le pasă lor că n-au talent, că sînt proaste și urîte!... ele joacă, joacă roluri de mîna întîi, joacă roluri de eroine și arată ca niște cameriste sau ca cele care bat trotuarul!... Numai afacerile să meargă și casa să fie plină, asta-i interesează! spuse repede și un val de sînge îi năvăli pe față, de se făcu stacojie, cu tot stratul gros de pudră și fard.

[1] Alojzy Żółkowski (1814—1889) — renumit actor polonez de comedie.
[2] Comedie de moravuri de Józef Korzeniowski (1797—1863).

Tăcură amîndoi, răutatea, ura și durerea le răsuneau și le sfîșiau mărunțaiele. Nu erau în stare să înțeleagă și să accepte că vremea lor trecuse, iar oamenii și ideile noi îi împingeau spre periferie; că vîrsta lor îi lipsea de putere în această luptă mohorîtă și îndîrjită, care se ducea fără vorbe și fără istov. Se agățau de orice cu ultimele puteri, asemenea celor care se înecă. Își simțeau cu disperare propria neputință, împuținarea puterilor, cufundarea în bezna uitării...

Regizorul de culise, cîndva un actor cunoscut care juca la cîteva teatre, și bătrîna Mirowska, ținută acum mai mult de milă, avîndu-se în vedere vîrsta și trecutul ei strălucit, completau ce mai rămăsese din vechea gardă de actori, care luptase în alte timpuri, în perioada celei mai mari dezvoltări a artei actoricești[1], și privea chiorîș la cei de acum... Se aflau sub puntea vasului care se scufunda, așa că nu le mai auzea nimeni nici măcar strigătele disperate.

Kotlicki îi făcu un semn lui Władek și-l chemă lîngă el.

În trecere, Władek o măsură pe Jania cu o privire înflăcărată și se așeză frecîndu-și genunchiul care-l durea ori de cîte ori ședea mai mult pe scaun.

— Reumatismul, nu-i așa?... iar gloria și banii sînt încă departe!... începu Kotlicki batjocoritor.

— E... puțin îmi pasă mie de glorie!.. Bani însă aș vrea să am...

— Crezi că vei avea vreodată?

— Firește... sînt cum nu se poate mai convins. Uneori am impresia că-i simt deja în buzunar.

— Așa-i, doar mama are o casă.

— Da... copii o droaie și dator vîndut!... Nu, nu, cu îi aștept din altă parte...

— Între timp, după vechiul obicei, împrumuți de unde poți, nu?... continuă Kotlicki.

— Ție o să ți-i dau înapoi și încă în luna asta, sigur.

— O s-aștept, fie și pînă la cometa din 1812; va trece în anul...

— Nu-ți mai bate joc... Ești pur și simplu oribil cu ironiile tale. Cu ciomagul și nu le-ai face oamenilor atîta nedreptate, cîtă le faci cu glumele și cinismul tău.

— Asta-i arma mea! răspunse Kotlicki, încruntîndu-și sprîncenele.

[1] Este vorba de „epoca stelelor" la teatrele din Varșovia, 1863—1880, cînd joacă Modrzejewska, Królikowski, Rychter, Żółkowski ș.a.

— O să mă însor curînd și o să-mi plătesc toate datoriile...

Kotlicki se întoarse brusc, îl privi în albul ochilor și începu să rîdă încet cu glasul lui nechezat, strîmbîndu-și fața caraghios.

— E o idee formidabilă, genială chiar; poți să-ți păcălești cu ea nu numai surorile, ci și pe mama ta; patenteaz-o și dă-o în exploatare...

— Mă gîndesc serios să mă însor... am și găsit ceva: o clădire în Krzywe Koło... domnișoară de douăzeci de ani, blondă, plinuță, zveltă, dintr-o bucată... Dacă m-ajută maicămea, mă-nsor înainte de sfîrșitul sezonului.

— Și teatrul?...

— O să adun o trupă... și o să-i concurez pe toți directorii, de-o să-i ia dracu'!...

Kotlicki rîse din nou.

— Maică-ta e prea rezonabilă, ca să se lase înșelată, ferchești!... De ce te holbezi așa după rochia crem?...

— O, ce femeie grozavă, e foarte frumoasă!

— Așa-i, dar tu ai dinții prea slabi pentru asemenea nucă de cocos. Nu ești în stare s-o spargi și poți să mai pierzi și vreun dinte...

— Știi cum procedează sălbaticii? Cînd n-au la îndemînă cuțitul sau o piatră, aprind focul, și bagă nuca de cocos în jar; la căldură, aceasta se deschide singură...

— Și dacă n-au foc, ce fac? Hai, răspunde, șmechere!... Pleacă mulțumindu-se cu privitul și cu gîndul că alții o să se descurce mai bine...

Discuția le fu întreruptă de proprietăreasa casei. Se iscă rumoare. Cabiński ieși în întîmpinarea ei cu mîna întinsă și cu înfățișarea majestății radioase.

Proprietăreasa își duse la ochi lornionul cu ramă de aur și se uită de sus la toți.

— Îmi face o mare plăcere!... Mă bucur foarte mult!... repeta cu un zîmbet searbăd, întinzînd binevoitoare mîna persoanelor pe care i le prezenta Cabińska.

Se purta ca o aristocrată de neam ales, prefăcîndu-se rece, mîndră și indiferentă, dar încă de dimineață o rodea curiozitatea de a vedea mai de aproape aceste femei atît de cunoscute, despre viața cărora aflase de atîtea ori cu o indignare menită să neliniștească o femeie cu educație, care trăia în altă lume.

Cabiński se grăbi să-i ofere zîmbitor vin și prăjituri, dar Pepa îi invită pe toți la masă.

Proprietăreasa se scuză de întîrziere, dar glasul ei subțire se pierdu în larma celor care se grăbeau să stea la masă. Se așeză și ea pe locul de onoare, lîngă Pepa, Majkowska și redactor; Kotlicki se plasă la capătul mesei, alături de Janka, iar Władek se strecură grăbit între Janka și Zielińska.

Se aranjară cu toții cît putură mai bine. Numai Krzykiewicz, un omuleț cu bărbie pătrată și barba ascuțită, care juca roluri negative de caracter, rămase fără loc, ajutîndu-l pe amfitrion. În fiecare clipă fața-i hepatică, lipită parcă din bucăți, apărea în altă parte a încăperii.

Janka privea la chipurile care se înviorau cu încetul; tăcerea și rigiditatea dinainte se topeau văzînd cu ochii, privirile se înflăcărau.

Candelabrele de argint, buchetele de flori, coșulețele cu fructe, sticlele — toate alcătuiau parcă un văl prin care fețele companionilor se înroșeau tot mai mult.

După primele feluri și băuturi tari, veselia începu să irumpă, ici și colo se auzeau risete și glume spuse în șoaptă.

Mai ales după toastul redactorului în cinstea sărbătoritei, larma răbufni ca un torent care, cu o forță nestăpînită, inunda întreaga încăpere...

Începură cu toții să vorbească deodată, să rîdă și să glumească. Desfătarea acoperea tot mai mult creierii cu pîcla trandafirie a veseliei, țesînd bucuria în inimi.

Tocmai cînd petrecerea era în toi, în antreu răsună clopoțelul tras de cineva cu violență.

— Cine poate fi? întrebă Cabińska uitîndu-se la ceilalți.

Nu lipsea nimeni.

— Doică, du-te și deschide!

Doica trebăluia pe lîngă o masă laterală, unde mîncau copiii; plecă îndată, deschise ușa și se întoarse.

— Cine-a venit?

— Nimenea, afară de gălbejitul ăsta nebotezat! răspunse cu dispreț.

Cei mai apropiați izbucniră în rîs.

— Așa-i, lipsește Gold, iubitul și neprețuitul Gold!

Gold intră și începu să se încline în toate părțile, ciupindu-și barba rară, galbenă.

— Ce mai faci, nebotezatule?

— Ești după sabat?

— Hai, vino și stai aici, ai un loc cum scrie la talmud.
— Casierule, perla casierilor, hai încoace!
— Temelia trupei!

Casierul se înclina mereu și se saluta cu toți fără să ia seama la glumele răutăcioase.

— Doamnă director, vă rog să mă iertați că am întîrziat, dar familia mea locuiește tocmai în cartierul Szmulowizna și a trebuit să stau și eu cu ei pînă la sfîrșitul mesei.

— Legumele și mîncarea de sabat ți-au plăcut atît de mult, încît nu te-ai grăbit deloc să vii la o cină catolică...

— Șezi, domnule. Dacă nu vrei să mănînci, cel puțin poți să bei, îl îndemnă Cabiński, făcîndu-i loc lîngă el.

Gold se așeză cu grijă, zîmbind tuturor, în timp ce glumele tot mai răutăcioase și privirile disprețuitoare se abăteau ca grindina peste capul lui cîrlionțat de semit.

Nu se supără și se apucă să mănînce. Era foarte rezistent la astfel de insulte și atacuri, la care nu se zgîrcea nimeni, răzbunîndu-se cu toții pentru șolticăriile și camăta lui.

După ce mai uitară de el, spuse:

— V-am adus cea mai proaspătă veste, văd că n-a aflat-o nimeni.

Scoase ziarul dintr-un buzunar lateral și citi cu voce tare:

— „Domnișoara Snilowska, cunoscuta și talentata actriță a scenelor din provincie, care joacă sub pseudonimul Nicoleta, a căpătat permisiunea să debuteze la teatrele din Varșovia. Actrița va juca prima dată marțea viitoare în *Odeta* de Sardou[1]. Nădăjduim că, angajînd-o, direcția face o prețioasă achiziție pentru teatru."

După care băgă iarăși ziarul în buzunar și continuă să mănînce.

La început, încremeniră cu toții, auzind o veste atît de ciudată.

— Nicoleta pe scenele din Varșovia!... Nicoleta debutează!... Nicoleta!? se întrebau în șoaptă uimiți, jigniți, mișcați pînă în adîncul sufletului de vestea pe care o ascultaseră cu o clipă înainte.

Începură cu toții să se uite la Majkowska și la Pepa, dar acestea tăceau amîndouă.

Pe fața Majkowskăi se așternuse o expresie disprețuitoare, dar Pepa, neputînd să-și ascundă răutatea, trăgea în neștire de dantela de la mîneci...

[1] Victorien Sardou (1831—1908) — dramaturg francez destul de popular.

— Mai mult ca sigur că acum binecuvîntează scandalul din cauza căruia a plecat de la noi; asta i-a ajutat! spuse cineva.

— Sau talentul!... adăugă Kotlicki cu tîlc.

— Talentul?... exclamă Cabińska. Nicoleta și talent!... ha, ha, ha... Păi la noi nu era în stare să joace nici un rol de cameristă!

— La teatrele din Varșovia va juca alte roluri.

— Teatrele din Varșovia! Teatrele din Varșovia sînt într-o stare și mai proastă! strigă Glas.

— Ho, ho, mare procopseală teatrele din Varșovia și actorii care joacă acolo!... Ce mare scofală!... Spuneți-i-o altuia care nu știe!... țipă Krzykiewicz roșu la față, turnîndu-i vin proprietăresei.

— Măriți-ne și nouă salariul și o să vedeți de ce sîntem în stare!

— Adevărat. Pieś are dreptate... Cine poate să se gîndească numai la artă, cînd banii nu-i ajung nici pentru mîncare și chirie, cînd trebuie să lupte în fiecare zi cu sărăcia?... Mai poți juca bine în asemenea situație?

— Fals! Asta ar însemna că orice păstor sătul poate deveni actor! se opuse Stanisławski peste masă.

— Mizeria e o flacără care arde copacii, puful și tot felul de gunoaie, nu însă și metalul superior pe care-l înnobilează doar, spuse Topolski repede.

— Vorbă să fie!... Nu-l înnobilează, dar îl afumă și-l mănîncă rugina mai iute... Sticla n-are valoare pentru că poate conține cel mai grozav Tokay, ci pentru că e plină cu șnaps, la dracu'!!... bolborosi Glas.

— Teatrele din Varșovia! Dragă Doamne, păi acolo, afară de doi trei inși, sînt numai ciurucuri care n-au fost primite în teatrele din provincie!...

— Așa-i, așa-i, fir-ar al dracului! actori care nu sînt în stare să-ți joace o piesă nouă în două zile, cu o singură repetiție, să se descurce cu cea mai măruntă operetă!... Să mă ciugulească rațele, fir-ar al dracului!... cum zice iubitul nostru Cabiński. Domnilor, cer cuvîntul! striga Glas beat criță, vrînd să se ridice de pe scaun.

— Dacă presa ar avea grijă de noi, dacă ne-ar aduce spectatori în fiecare seară și-ar scrie zilnic despre noi cîte o jumătate de șpalt!...

— E, tot n-ai putea deveni altceva decît Wawrzecki!

— Da, dar ar veni publicul și ar vedea că acest Wawrzecki nu e cu nimic mai prejos, ba poate că e chiar mai sus, decît somitățile cu patent la mînă.

— La dracu', domnilor, cer cuvîntul! șopti Glas, străduindu-se zadarnic să se desprindă de scaun și să se țină pe picioare.

— Publicul!... Publicul nu-i decît o turmă de oi care se duc după cioban.

— Nu vorbi așa, Topolski...

— Nu mă contrazice, Kotlicki! Îți spun eu că publicul e un mare prost, dar cei care-l păstoresc sînt și mai proști!... Iar ceea ce vreți voi să admire, n-are nici un sens! Teatrul actual, fie că e al lui Cabiński, fie că sînt cele din Varșovia sau Comedia franceză, nu-i decît o farsă, un teatru de marionete, jucărie pentru copii sau pentru gloată! îi spuse Topolski peste masă lui Kotlicki care zîmbea ironic.

— Și tu ce fel de teatru ai vrea?

— La dracu', domnilor, cer cuvîntul! mormăi abia auzit Glas, rezemîndu-se greoi de masă și uitîndu-se în jur cu priviri încețoșate.

— Glas, du-te și te culcă, te-ai îmbătat! îl certă Topolski.

— Eu beat?... la dracu!, cer cuvîntul... eu beat?!... îngăimă Glas roșu ca focul.

Glasuri tot mai pătimașe se ridicau împotriva teatrelor din Varșovia. Se iscă o larmă de nedescris. În toate aceste proteste, ironii și nemulțumiri, în privirile înflăcărate de vin și de votcă, pe fețele îmbujorate de emoție, se vedea că teatrele din capitală, urîte doar în aparență, pătrunseseră adînc în fiecare creier, toți nutrind nădejdea că vor ajunge la ele, la acest pămînt al făgăduinței care le stăpînea sufletele.

Se bea din ce în ce mai mult și se schimbau locurile, fiecare stînd acolo unde i se părea mai comod.

Wladek se așeză între Majkowska și proprietăreasa casei, cu care începu să flirteze.

Mimi, aținată și veselă, se duse lîngă Kaczkowska cu care schimbase peste masă priviri și cuvinte binevoitoare. Acum ședeau alături, ținîndu-se de mijloc și sărutîndu-se întocmai ca două prietene adevărate.

Jania, care-i răspundea lui Kotlicki numai cu propoziții scurte, deoarece privea cu luare aminte și asculta conversația celorlalți, văzînd-o pe Mimi atît de apropiată de Kaczkowska, își îndreptă ochii mirați și întrebători spre Kotlicki.

— Te miră că le vezi sărutîndu-se, nu-i așa, domnișoară?

— Nu de mult s-au certat furcă și credeam că între ele nu mai poate fi vorba de împăcare...

— Ehe... n-a fost decît o comedie bine jucată într-o clipă potrivită...

— Comedie? Și eu care gîndeam...

— Că o să se ia la bătaie, pentru că și asta se întîmplă cîteodată în culise între cele mai bune prietene. Pentru Dumnezeu, din ce planetă ai venit la teatru, domnișoară? De ce ești atît de uimită de oameni și de slăbiciunile lor?

— Am venit de la țară, unde se vorbește numai despre teatru, nu și despre actori, răspunse cu simplitate.

— A, iartă-mă... Acum îți înțeleg mirarea și-mi îngădui să-ți spun că toate aceste certuri, scandaluri, intrigi, gelozii, bătăi chiar, sînt numai din cauza nervilor care răbufnesc ca niște strune de pian dezacordate la cea mai ușoară atingere. Lacrimile, supărările și ura nu durează decît o clipă, iar iubirile cel mult o săptămînă. Asta-i comedia vieții unor oameni cu nervii obosiți, comedie jucată de o sută de ori mai bine decît cea de pe scenă, pentru că e și trăită. Mi-aș permite să apreciez că toate femeile din teatru sînt isterice, iar bărbații, mai mari sau mai mici, neurastenici. Domnișoară, aici ai să găsești de toate, numai oameni nu! șopti, arătînd cu privirea spre ceilalți. Dumneata ești de mult la teatru?..,

— De o lună.

— Atunci e firesc ca totul să te uimească și să te enerveze, fiindcă multe lucruri văzute aici te revoltă și-ți provoacă scîrba, mîine însă, peste o lună, peste patru cel mult, nimic n-o să ți se mai pară ciudat; atunci toate vor fi normale.

— Adică voi deveni și eu o isterică?! spuse Janka.

— Întocmai. Domnișoară, ai cuvîntul meu că vorbesc cu toată sinceritatea. Dumneata crezi că poți să exiști în lumea asta fără să fii pedepsită, fără să devii la fel cu ceilalți?... E o necesitate naturală. Să dezvolt puțin ideea, ca să înțelegi mai bine?...

— Ascult cu plăcere și nu mai scot o vorbă.

— Dumneata ai crescut la țară, deci trebuie să cunoști pădurile... Ei bine, adu-ți aminte de tăietorii de lemne; nu păstrează în ei ceva din pădurea în care lucrează mereu? Sînt țepeni, puternici, posomoriți și indiferenți. După cîțiva ani de stat în pădure, nu numai în înfățișare, dar și în pri-

viri au asprimea lemnului și melancolia tăcută a vegetației... Dar măcelarul?... Un om care ucide mereu și respiră aerul îmbibat de mirosul cărnii proaspete și al sîngelui aburind, nu ajunge să aibă aceleași trăsături ca și animalele ucise?... Mai mult, el însuși devine un animal. Iar țăranii?... Dumneata cunoști bine satul?...

Janka adeveri din cap și ascultă mai departe.

— Amintește-ți de cîmpurile verzi primăvara, aurii vara, cenușiu-ruginii, învăluite în mohoreală, toamna; albe, înghețate și pustii iarna; ei bine, așa-i și țăranul de cînd se naște pînă moare. Vorbim de țăranii obișnuiți, normali. Flăcău, este sălbatic, un mînz fără zăbală, aidoma forței naturii primăvara. Țăranul matur seamănă cu vara, e un adevărat atlet, tare ca pămîntul dogorit de soarele de iulie, cenușiu ca ogoarele și pășunile lui, domol ca grîul cînd se coace... Toamnei îi corespunde întru totul bătrînețea țăranului, acea bătrînețe urîtă, disperată, cu ochii șterși, tenul pămîntiu ca ogorul arat, fără vlagă, în zdrențe, asemenea cîmpului de pe care s-a strîns recolta; unde și unde mai îngălbenesc lujerele uscate ale cartofului; zace pe prispă, nu mai gîndește, nu mai așteaptă nimic, nu se mai bucură... se întoarce încet în pămîntul care amuțește după larma recoltării, încremenind în soarele de toamnă, tăcut, îngîndurat, somnolent... Apoi vine iarna; țăranul se întinde în coșciugul alb, în ghete noi și cămașă curată, și intră în pămîntul care într-o dimineață s-a îmbrăcat și el în zăpadă și a adormit, a cărui viață a trezit-o, pe care l-a iubit sălbatic fără să-și dea seama și cu care moare odată, tot atît de rece și de tare ca brazdele înghețate de ger, care l-au hrănit. Domnișoară, țăranul nu-i un om ca noi, el nu s-a desprins de pămînt, seamănă cu el, nu s-a schimbat; pămîntul l-a creat după chipul și asemănarea lui...

Stătu o clipă dus pe gînduri, apoi își continuă vorba:

— Iar dumneata ai vrea să rămîi la teatru, să fii actriță și să joci... dar să nu devii isterică... Nu e cu putință! Viața printre fantome, această continuă creare de oameni, sentimente și gînduri noi pe suprafața mișcătoare a impresiilor, excitațiile artificiale, ambianța diversă, desfătarea, durerea, mînia și dragostea, crima și sacrificiul — trebuie să-l transforme pe orice om, distrugîndu-i vechea personalitate, remodelîndu-l, mai degrabă înmuindu-i sufletul, ca să imprime totul. Trebuie să fii cameleon, domnișoară, pe scenă pentru artă, apoi în viață de nevoie, pentru că altceva nu poți fi...

Măiestria artistică definește tocmai această disponibilitate nebunească a sensibilității cerebrale și afective de a înghiți totul, de a se revărsa peste tot, tinzînd în primul rînd spre pierderea propriului eu. Aici nu mai rămîne loc, vorbesc despre actori, pentru viața personală, pentru o conștiință mai cuprinzătoare, pentru vreun echilibru, întrucît toate dispozițiile de pe scenă se întrepătrund cu cele proprii atît de organic, încît nu se mai știe unde începe eul propriu și unde se termină cel artistic, adică cel imaginat?... De aceea, oamenii de aici se mulțumesc cu rămășițele personalității de altădată, ca și cînd ar fi propriile lor umbre...

— Adică, spunînd lucrurilor pe nume, ca să devii artist, trebuie să degenerezi, răspunse Janka.

— Exact, artă fără entuziasm nu există, așa cum nu există artist fără pasiune!... Dar de ce-ți spun eu dumitale toate astea?... Celui care pleacă la drum lung, nu trebuie să-i vorbești de toate primejdiile care-l așteaptă, pentru că s-ar putea să renunțe...

— Eu socotesc că, dimpotrivă, cunoașterea acestor pericole îi dă puteri noi.

— Niciodată. Îl descurajează... da, raționamentul slăbește voința. Să cuprinzi totul cu mintea dintr-o dată înseamnă să nu știi nimic, să te oprești la jumătatea drumului și să privești încurcat în jur... Cel mai bine e să nu știi nimic, ajunge să ai putere și să mergi înainte...

— Da, dar s-ar putea să-ți supraestimezi forțele și să te prăbușești la jumătatea drumului...

— Ei și ce?... Alții vor ajunge cu siguranță și se vor convinge că nu merita să încerce... că nu merită să tinzi spre nimic; nu trebuie să investești nici un efort, să verși nici o lacrimă, nu trebuie să-ți pară rău de nimic... pentru că totul nu-i decît iluzie și iar iluzie...

— Mă tem să înțeleg... șopti Janka.

— E mai bine să nu înțelegi niciodată, ca să nu te mai întrebi de ce și la ce bun?... E mai bine să fii un animal decît un om, crede-mă...

Tăcură.

Janka se înfioră de frig, nu se mai simțea bine; se gîndea la cele auzite și spaima dinainte, încă de la Bukowiec, de ceva necunoscut puse stăpînire pe ea. Se străduia să scape de ea și, cu privirile ațintite la șirurile de lumînări, zbura spre depărtări uriașe, pline de liniște și fericire...

Kotlicki se sprijini cu o mînă de masă, pironindu-şi ochii pe carafa de cristal plină cu lichior. Îşi turna pahar după pahar, bea şi se cufunda în apatia care-l apăsa ca o durere surdă amestecată cu teamă... Îl obosise discuţia cu Janka şi regreta că vorbise atîta. Faţa palidă, presărată cu pistrui şi acoperită de păr roşcat, tăiat scurt, părea aspră, semănînd în reflexele sîngerii ale carafei cu lichior cu un cap de cal.

Se uită la Janka şi simţi cum creşte răutatea în el; pe chipul ei vedea atîta forţă, sănătate interioară, atîtea dorinţe, visuri şi speranţe, încît aproape că şopti cu nemulţumire crudă:

— Ce rost are?... La ce bun?...

Şi dădu iarăşi de dușcă paharul de vin, ascultînd discuţiile celorlalţi. Murmurele crescuseră într-o adevărată zarvă de beţivi. Glasurile răsunau răguşite, feţele erau roşii, iar ochii străluceau prin abureala albăstruie de alcool; unii începuseră să bolborosească fără noimă. Vorbeau toţi deodată, nepăsîndu-le dacă-i ascultă cineva; toţi demonstrau cu ardoare, se certau cu voce tare, înjurau fără rezerve; ţipau sau rîdeau fără motiv; la răstimpuri, răbufnea animalitatea brutală...

Luminările, aproape arse, fură schimbate. Zorii zilei care se apropia, pătrundeau în fişii subţiri, cenuşii, prin storurile de trestie, întunecînd flăcările luminărilor.

Începură să se ridice de la masă şi să se împrăştie prin celelalte încăperi.

Cabińska, urmată de cîteva femei, se duse în budoar să ia acolo ceaiul care se servea în cești.

În camera din faţă se aranjară la repezeală cîteva mese şi bărbaţii începură să joace cărţi.

Doar Gold mai rămăsese la masă şi continua să mănînce, povestindu-i ceva lui Glas care se îmbătase în aşa hal, încît se temea să se mai ridice de pe scaun, ca să nu cadă.

— Sînt oameni săraci... Sora mea e văduvă şi are şase copii; eu o ajut cît pot, dar ce pot face eu?... Iar copiii cresc odată cu nevoile, povestea Gold.

— Atunci fură-ne şi mai mult, ce dracu'!... Opreşte-ne procente mai mari şi ajută-ţi plozii.

— Cel mai mare o să urmeze medicina, următorul e ucenic într-o prăvălie, iar ceilalţi sînt încă mici şi atît de slabi, de bolnăvicioşi, că te apucă groaza!

— Să-i înece potopul ca pe niște căței, la dracu'!... Potopul şi basta! mormăia Glas aproape inconştient.

— Domnule, eşti beat criță... şopti Gold cu dispreţ.

Dumneata habar nu ai ce fel de copii sînt!... Cît sînt de buni şi cît îi iubesc eu! N-aş mai pleca niciodată de lîngă ei...

— Însoară-te şi o să ai odraslele tale, la dra...

Începu să sughită.

— Nu pot... mai întîi trebuie să-i scot la lumină pe ăştia, răspunse Gold, luînd paharul cu ceai în amîndouă mîinile şi sorbind cu înghiţituri mici. Trebuie să fac oameni din ei, adăugă şi ochii i se înceţoşară de bucuria acestei iubiri.

Trecînd pe lîngă el, Krzykiewicz îl lovi atît de tare pe Gold, încît acesta aproape că ţipă de durere, dar continuă să zîmbească cu gîndul la grămada de nepoţi.

Krzykiewicz, care era cel mai treaz dintre toţi, deoarece nu se putea îmbăta niciodată, alergă mai departe, fără măcar să-şi ceară scuze de la Gold.

Se apropia de grupurile care se formaseră, îşi înclina capul ascuţit, rostea cîteva cuvinte şi-şi urma drumul. Bîrfea, îl învinovăţea pe Cabiński de risipă şi colporta pe furiş noutatea că Ciepiszewski angajează actori; dădea de înţeles că ştie mai multe amănunte.

— Ştiu sigur că dacă dumneata te-ai duce la el, ţi-ar încredinţa conducerea trupei, şopti la urechea lui Topolski.

— N-are decît să ţi-o dea dumitale, fiindcă eu nu-mi bag în cîrd cu Ciepiszewski.

— De ce?... Tipul are intenţii bune şi bani mulţi... salariul e sigur...

— Pentru că Ciepiszewski e un prostănac. El vrea să-şi adune o trupă numai ca să aibă un harem şi funcţia de director. E limpede, domnule Krzykiewicz?...

— E limpede, domnule Topolski, că dacă mai adăugăm ceva la cele dinainte, iese un mare nimic, pe care nu trebuie să-l luăm în seamă, dar banul rămîne ban.

Topolski îi întoarse spatele şi plecă să bea un pahar cu sifon.

Pretutindeni era fierbere, ca într-un stup în care roiul tînăr se pregăteşte să-şi ia zborul.

Toate poftele ţinute pînă atunci în frîu, invidia, certurile şi supărările răbufneau cu putere. Vorbeau în gura mare, se acuzau fără cruţare, se bîrfeau şi se batjocoreau fără milă. Acum erau ei înşişi; nimeni nu mai purta mască, nu mai era îngrădit de tiparul vreunui rol; jucau cu toţii mii de roluri. Cabotinismul din sufletele lor îşi găsea aici scena, spectatorii şi actorii, cîteodată geniali.

Janka, puțin amețită de vinul băut și de această adunare numeroasă, discuta cu Wawrzecki despre teatru. I se părea atît de naivă cu ideile ei, încît nu mai putea de rîs.

Apoi Janka dădu o raită prin toate încăperile; se uită la cei care jucau cărți, ascultă diferite conversații și dispute, dar simțea că-i lipsește ceva pentru a fi pe deplin mulțumită.

Cîndva visase la această lume, la oamenii aceștia printre care se afla; acum avea totul, dar i se părea că lumea închipuirilor ei este de o sută de ori mai puternică și mai mare, ca și satisfacția pe care ar fi putut să i-o provoace. Oamenii aceștia, afară de Kotlicki pe care-l uitase, erau pentru ea totuna cu publicul. Nu putea să vadă în ei niște artiști. Sowińska o lămurise în legătură cu toți, povestindu-i cu o mulțumire răutăcioasă că numai Topolski și Pieś nu se știe ce făcuseră înainte de a veni la teatru, ceilalți însă erau foști meșteșugari, funcționari mărunți, negustorași etc.

Valoarea lor ca actori scăzuse în ochii ei. Acum îi veni în minte o scenă din *Visul unei nopți de vară* de Shakespeare.

— Eu sînt luna! Eu sînt leu! spunea un biet dulgher, căznindu-se în zadar să imite groaza și măreția regelui pustiei.

— Și ei sînt la fel, la fel! șoptea, privindu-i cu ochii ageri ai cunoașterii. Să fi rîs oare Shakespeare cu bună știință de toți, să fi vrut să spună prin sforțările acestor naturi simple și necioplite că toți arată și sînt la fel față de talentul adevărat... Toate acestea nu erau oare decît intenții stîngace, aspirația inconștientă a orbilor spre soare! se gîndea cu amărăciune și iarăși studia chipurile din jur; parcă voia să vadă măcar vîrfurile aripilor crescute pe umeri, o licărire de infinit oricît de slabă în ochii vreunuia; vedea însă doar mulțimea care părea să-i spună:

— Eu sînt zid! Eu sînt luna! Eu sînt Priam! Eu sînt leu!... Nu vă temeți de noi, sîntem doar niște bieți oameni, cărora numai Dumnezeu știe de ce li s-a poruncit să joace o comedie! Tăcere! Altfel îmi veți auzi răgetul de leu numaidecît!...

Da, erau croitori, cizmari, tapițeri, chelnerițe, lenjerese și soții care își părăsiseră bărbații și pe care fatalitatea le obligase să joace comedia... Da, nu erau decît niște minți înguste, individualități mediocre, suflete mărunte — o gloată cenușie; în această gloată însă, provenită din toate straturile vieții, era atîta entuziasm și dragoste de artă, de teatru, îndrăgiseră cu toții atît de mult această himeră, încît își părăsiseră atelierele, prăvăliile, bunăstarea relativă,

soții și copiii, bunul renume, lumea în care crescuseră și fără să le pese de nimic, însoțeau carul triumfal al Melpomenei[1].

Nu înțelegeau, ca Topolski și Pieś, ce este arta, dar îi puneau la picioare întreaga viață, mintea și inima lor, erau sclavii ei, fără rezerve și pentru totdeauna. Pentru ea îndurau sărăcia, sufereau, încetau să fie oameni numai pentru ea...

Poate că aveau suflete rele, perfide, brutale, din acelea care pe taraba lumii erau întîmpinate cu hohote de rîs, aproape cu dispreț; cu toate acestea, asemenea suflete erau superioare fie și pentru că nu erau împinse spre teatru de instinctul josnic de pradă și luptau pentru o idee pe care mintea lor n-o înțelegea prea bine.

Da, erau suflete superioare, fiindcă urmau chemarea naturii și sufereau.

Janka se trezi din îngîndurare, deoarece Kotlicki se opri lîngă ea cu o ceașcă de ceai în mînă și o întrebă cu zîmbetul lui acru de plictiseală:

— Te uiți la ei, domnișoară?... Ce-i drept, cîtă energie în mișcările lor, ce suflete puternice au acum; dacă toate aceste tensiuni nervoase ar putea fi strînse într-un rezervor, s-ar crea o forță de cîțiva cai putere, o forță care se irosește în palavre...

— Și răutatea dumitale este o forță... rosti Janka rar, pentru că începea s-o irite.

— Care se irosește în ironii și bîrfeli... asta voiai să zici, domnișoară?...

— Da, cu observația că și una și alta sînt...

Ezită.

— Ce?... Te implor, domnișoară, spune... îmi place grozav cînd femeile... nu mint.

— Un flirt destul de comun și plictisitor, spuse repede.

— Oho, e tare, tare de tot!... Aștept cu nerăbdare să ciripești mai departe.

— Doar atît am avut de spus. Am vorbit pe șleau, fiindcă nu-mi place limonada mai mult sau mai puțin îndulcită cu banalitatea bunelor maniere. Îmi place să văd și să vorbesc limpede, urăsc superficialitatea și o apuc de obicei spre dreapta sau spre stînga, numai să nu rămîn locului.

— Drumul de mijloc înseamnă echilibrul de aur al înțelepților, numai cu ajutorul lui se poate vedea întregul.

---

[1] Una din cele nouă muze din mitologia greacă; zeița cîntecului și a poeziei tragice.

— Aș, este locul nătîngilor care, neavînd voința, puterea și dorința de a făptui ceva, preferă să privească și să se laude cu observații făcute de departe. Au impresia că văd totul foarte bine, dar văd numai reflexele, spuse Janka apăsat, înflăcărîndu-se.

— Tare, tare de tot!... Vreau să cred că numai sinceritatea poate vorbi astfel, șopti Kotlicki zîmbind.

— Mie mi se pare că totdeauna trebuie să stai în rînd, de o parte sau de cealaltă, și să dorești, să faci ceva, să muncești și să pui tot sufletul, să trăiești cu pasiune...

— Și să te amăgești prostește cu iluzia că asta va duce unde? sfîrși Kotlicki.

— Nu, și să nu-ți pese unde ajunge, numai să nu te blazezi.

— Domnișoară, și ăsta-i tot un flirt, numai că în altă variantă. Sînt curios la ce vei ajunge dumneata cu această pasiune; ce vei dobîndi cu această energie fulminantă.

— Poate că nu voi dobîndi ce-aș vrea să dobîndesc, răspunse mai încet, copleșită de aceeași teamă nelămurită de necunoscut.

— O să vedem, o să mai vedem... spuse încet, sublinîndu-și cuvintele, așeză ceașca pe o măsuță, apoi se despărți de Janka și plecă neobservat de nimeni.

În antreu, în timp ce Wicek îi ținea somnoros pardesiul, auzi după un perete despărțitor glăscioarele copiilor șoptind monoton. Dădu draperia la o parte și văzu pe cei patru copii ai lui Cabiński care, în genunchi și numai în cămășuțe, spuneau rugăciunea cu doica.

Candela mică, aprinsă la icoana agățată deasupra patului doicăi, arunca o lumină slabă peste grupul copiilor și femeia bătrînă, cărunță, care bătea mătănii cu umilință și îngîna cu glas lăcrimos:

— „Fiul Domnului, care ștergi păcatele lumii!"

Copiii repetau cu glăscioare somnoroase și se băteau cu pumnișorii în piept.

Privi uimit și se retrase încet; zîmbetul îi dispăruse. Abia pe scară, răspunzînd parcă și acestei imagini și ultimelor cuvinte ale Jankăi, rosti:

— Hm, hm! O să vedem, o să mai vedem...

Janka se îndrepta spre budoar, dar Niedzielska îi ațîmă calea și o chemă să stea de vorbă; mai tîrziu veni lîngă ele și Władek.

Începură să se împrăștie cu toții pe la casele lor.

— Dumneata stai departe? o întrebă Niedzielska.

— Pe Podwale, dar peste cel mult o săptămînă mă voi muta pe strada Widok.

— Atunci e foarte bine, pentru că noi stăm pe Piwna, așa că o să mergem împreună....

Și plecară îndată.

Niedzielska o luă de braț pe Janka, iar Władek păși de partea cealaltă, puțin nemulțumit că trebuia să-și conducă mama acasă; bodogănea încet, din cînd în cînd formulînd observații melancolice despre dimineața frumoasă.

Străzile erau pustii, tăcute.

Zorile albeau depărtările întunecate ale orizontului, casele se deslușeau destul de limpede. Felinarele, semănînd cu un fir de aur cu noduri de flăcări palide, se înșirau într-o linie nesfîrșită, răspîndind o pulbere gălbuie peste trotuarele acoperite de rouă și zidurile cenușii ale clădirilor. Adierile proaspete ale dimineții de iulie răcoreau străzile, răspîndind pretutindeni farmec și liniște. Casele și străzile așteptau tăcute, adîncite încă în somnul nopții; oamenii mai dormeau, iar visele filfîiau împrejur cu aripile lor, călătorindu-se în lucirile încenușate ale zorilor.

O conduseră în tăcere pînă la hotel; Niedzielska, împinsă de o bunăvoință neașteptată, o sărută și se despărțiră.

VI

— O să te simți bine, domnișoară?

— Cred că da. Dacă e liniște și lumină, mi-ajunge... Cine a stat înainte aici?

— Domnișoara Nicoleta. Acum e la unul din teatrele din Varșovia, e un semn bun.

— E, n-a fost încă primită. S-ar putea să n-o mai angajeze...

— O s-o angajeze... Domnișoara Śniłowska e tare isteață, se descurcă ea. Dacă nu i-au venit de hac Majkowska și Cabińska, dacă n-au doborît-o cei șase ani cît a jucat pe scenele din provincie, apoi n-o mai doboară nimeni și nimic! spuse adînc convinsă Madame Anna, fiica Sowińskăi, la care se muta Janka acum.

Era o femeie la douăzeci și patru de ani, nici frumoasă, nici urîtă; ochii și părul n-aveau o culoare hotărîtă, în schimb era neînchipuit de slabă și de o răutate neîntrecută.

Avea un magazin de confecții cu firma „M-me Anna", scrisă cu litere aurii, uriașe, deasupra intrării. Numele-i era comun, Stępniak, de aceea, probabil, se adăpostise sub streașină franțuzească. Se îmbrăcau la ea mai mult actrițele și lumea de mijloc. Avea vreo cincisprezece fete la atelier și un soț care lucra pesemne într-un birou, cel mai adesea rătăcind însă prin sălile de biliard și prin cîrciumi. N-aveau copii, ceea ce Sowińska le reproșa întotdeauna cu destulă asprime; se temeau amîndoi de ea, fiindcă ținea totul din scurt și nu-i scăpa nimic.

Madame Anna mai avea încă o însușire; deși trăiau de pe urma actrițelor și nu o dată căpăta pe gratis bilete la teatru, nu se ducea niciodată și-i ura pe artiști. Soțul îi ținea isonul din toată inima. De multe ori se certau cu Sowińska din această pricină, dar bătrîna nu voia în ruptul capului să renunțe la slujba de la teatru.

Intrase atît de mult în viața scenei, încît nu se mai putea smulge de lîngă ea, iar Madame Anna se îmbolnăvea de gălbenare de rușine că mama ei este croitoreasă la teatru. Era dezgustător de zgîrcită, proastă, crudă și invidioasă...

Cercetă garderoba Jankăi cu o răutate abia ascunsă.

— Totul trebuie schimbat, transformat, fiindcă miroase a provincie de la o milă, decretă.

Janka încercă să se împotrivească, spunînd că văzuse deseori pe stradă modele identice.

— Da, domnișoară, dar să bagi de seamă cine le poartă: vînzătoarele sau fetele cizmarilor, o femeie care se respectă nu pune pe ea asemenea zdrențe!

— Atunci să refacem totul, deși mie mi-e totuna. Pot să plătesc înainte manopera și chiria pe prima lună.

— Nu-i nici o grabă. Doar trebuie să-ți cumperi și dumneata cîteva costume, asta-i urgent.

— Mi-ajung banii...

Îi dădu treizeci de ruble chiria pe o lună, căci așa se înțelesese cu Sowińska.

— M-am aranjat definitiv, îi spuse mai tîrziu bătrînei care trecu pe la ea.

— E, definitiv! Peste două luni, iar mutare, iar... Viață de nomazi, din căruță-n căruță, din oraș în oraș... Nu-ncălzești locul nicăieri, ce plăcere mai e și asta!...

— Odată și odată poate voi putea să mă stabilesc undeva..

Sowińska zîmbi neîncrezătoare și spuse:

— La început așa crezi, și pe urmă... pe urmă se duc dracului toate și te trezești că vagabondezi pînă la moarte... Ajungi o zdreanță și-ți dai sufletul într-o cameră de hotel...

— Nu sfîrșesc toți așa! răspunse Janka veselă, fără să-i acorde prea multă atenție, fiindcă tocmai alegea și așeza la locul lor tot felul de lucruri mărunte.

— De ce rîzi, domnișoară?... Nu-i nimic de rîs!... se supără Sowińska.

— Nu rîd, nu rîd! Spun doar că nu toți sfîrșesc așa, pentru că ăsta-i adevărul...

— Da, dar toți ar trebui să sfîrșească așa! strigă cu răutate și plecă.

Janka nu-i putea înțelege nici mînia neașteptată, nici cuvintele de la urmă. Continua să aranjeze diferite mărunțișuri, dar în camera de alături, în care sta Sowińska, auzi pe cineva umblînd cu pași repezi, lovindu-se de mobile și blestemînd cu voce tare.

Zilele se scurgeau neabătut înainte și, asemenea valurilor unui flux neîntrerupt, se buluceau spre țărmul infinitului, se izbeau de el și se prăbușeau în abisul timpului în tăcere și definitiv, încît doar urma trecerii lor rămînea în inimile oamenilor.

Janka se contopea tot mai mult cu viața teatrului.

Se ducea regulat la repetiții, apoi la cele două ore de pian de la familia Cabiński, după care venea la masă, își pregătea îmbrăcămintea pentru spectacol, și la opt se întorcea din nou la teatru.

În zilele în care nu jucau operete și corul era liber, se ducea la Teatrul de vară și acolo, înghesuită la balcon, petrecea visînd seri de-a rîndul. Studia cu atenție actrițele, mișcările lor, costumele, mimica, glasul. Urmărea acțiunea piesei cu atîta luare aminte, încît pe urmă putea să și-o depene de la început pînă la sfîrșit în minte: nu o dată, după ce se întorcea de la teatru, aprindea lumînările, venea în fața oglinzii uriașe, pe care Madame Anna i-o adusese în cameră, și repeta rolul văzut, cercetînd atentă tremurul feței și încercînd diferite poze; dar rareori era mulțumită.

Piesele pe care le vedea, n-o entuziasmau deloc; rămînea rece și apatică. N-o înflăcărau melodramele burgheze, veșnicile conflicte sentimentale și de moravuri, flirtul superficial

pe care-l practicau actorii. Le repeta frazele cu răceală, se oprea la jumătatea scenelor și se culca. Toate aceste piese din repertoriul contemporan erau prea mici pentru ea.

Nu știa nimeni, deoarece nu-i plăcea să se destăinuiască nimănui și nu-și făcuse nici o prietenă printre colegele pe care le trata cu anume superioritate. Scria scrisori în locul lor, le asculta cu răbdare veșnicele mărturisiri și secretele, dar ea nu se dezvăluia niciodată. Se simțea aproape tot atît de singură ca și la Bukowiec, i se părea că furnicarul omenesc, care o înconjura, îi era mai străin și mai depărtat decît fagii și pinii de acolo.

Îi ceru lui Cabiński un rol într-o piesă nouă care abia se punea în scenă, dar acesta o expedie fără să-i promită nimic.

— Ne gîndim mereu la dumneata, dar mai întîi trebuie să te obișnuiești cu scena... Cînd o să jucăm o melodramă sau o piesă populară, o să-ți dăm un rol mai mare...

Între timp, jucau numai operete, pentru că acestea aveau mare succes.

Zîmbi, auzindu-i răspunsul, deoarece își eam pierduse răbdarea, dar învățase să se stăpînească și să poarte masca indiferenței zîmbitoare. Se mîngîia cu gîndul că n-o să cînte veșnic la cor, că odată și odată va sosi timpul cînd va juca.

Închise ochii de plăcere, pentru că se transportă fulgerător în viitor și se văzu apărînd pe scenă într-un rol important, văzu privirile magnetice ale publicului numeros, își auzi bătăile inimii și zîmbi cu nostalgie acestei imagini.

Momentele în care cînta la cor pe scenă sau făcea figurație erau pentru ea veacuri întregi de visare. Asculta cu lăcomie manifestările de mulțumire, strigătele entuziaste ale publicului. Ah, cît îi invidia pe cei cărora li se adresau aceste aplauze, de parcă o frustrau pe ea de ceea ce i se cuvenea în viitor.

Se contopea treptat cu atmosfera în care trăia.

Și publicul acesta atît de ciudat și capricios, pe care unii îl acuzau de prostie și de absența oricărui gust și aspirații mai înalte, iar alții de indiferență, în fața căruia făceau cu toții temenele, plecîndu-se pînă la pămînt, tremurau și-i cerșeau bunăvoința, publicul acesta o umplea de furie. În purtarea Jankăi față de el, era ceva ciudat. Se îmbrăca foarte elegant pentru scenă, ca să atragă atenția, deseori se strecura în partea din față și poza cît mai fermecător, dar ori de cîte ori simțea privirile mulțimii, se înfiora și se retrăgea minioasă cît putea de repede.

— Gloata! șoptea disprețuitoare și toată seara rămînea în umbră.

La garderobă, nu ceda în fața nimănui, coristele îi acordau întîietatea fără să lupte, deoarece presimțeau în ea o forță superioară și se temeau de ea, știind că este în relații strînse cu direcția; le impunea și faptul că Władek îi căuta mereu compania, iar Kotlicki, care mai înainte rareori se întîmpla să treacă prin culise, venea acum în fiecare zi și sta tot timpul cît dura reprezentația, discutînd cu ea cu cilindrul în mînă. O învăluia aura invizibilă a unui respect involuntar; cu toate că pe socoteala ei și a lui Kotlicki se discuta în fel și chip, nu îndrăznea nimeni să-i reproșeze pe față.

La început, încercase să se apropie de actrițe, vrînd să le cunoască mai bine, dar o dezamăgiseră profund, fiindcă ori de cîte ori începea să discute cu ele despre teatru și despre artă, tăceau sau își aduceau aminte de succesele lor, de chefuri, roluri grozave și spectacole de binefacere... Ce puteau să știe ele despre artă? Se tîrau după carul lui Thespis[1], visînd la aplauze și aconturi mari; obosite de viață, totdeauna îngrijorate de ziua de mîine și preocupate de lupta permanentă cu toți și toate, ascultau batjocoritoare smulgerile unei entuziaste ca Janka. Rîdeau de visurile și convingerile ei, pentru că cele mai multe dintre ele nu știau să viseze, știau numai să trăiască așa cum visa ea.

Bătrînul Stanisławski, în schimb, și regizorul de culise erau prietenii ei adevărați. De cîte ori, în timpul repetițiilor, nu se duceau sus, în garderoba goală sau în cămăruța de lîngă scenă, plină de tot felul de vechituri, și-i povesteau întîmplări din teatrele unde jucaseră, întîmplări dintr-o epocă apusă; îi descriau figuri, suflete și pasiuni mărețe care semănau cu cele visate de ea.

Cîteodată se duceau împreună în parcul Łazienki. Îi ruga s-o însoțească, deoarece începea să se înăbușe în oraș. Tot mai des erau momentele cînd îi era dor de sat, de pădure, de cîmpurile semănate, fremătătoare, de liniștea întreruptă doar de cîntecul ciocîrliei. Se furișau în cea mai îndepărtată alee și acolo, ascunși într-un crîng sau într-un desiș, jucau în fața ei fragmente din vechile roluri de eroi; îi povesteau glume din vemurile de altădată. Renășteau atunci și o captivau cu înflăcărarea lor. Sîngele le împurpura fețele galbene,

[1] Thespis din Atena (sec. VI î.e.n.)—este socotit creatorul tragediei; călătorea într-un car și dădea reprezentații în orașele grecești.

ochii stinși se învîlvorau de fulgere, statura li se îndrepta și pentru o clipă le revenea tinerețea, memoria, talentul și fericirea pierdută demult.

Janka rîdea și plîngea cu ei, era un copil, ca și ei.

Și cîte sfaturi nu-i împărtășeau, în legătură cu pronunția, clasicitatea pozei și o bună rostire a versurilor!

Îi asculta cu interes, dar cînd se întorcea acasă și încerca să joace nu știu ce fragment după metoda lor, se împotmolea; i se păreau atît de țepeni, de patetici și de nenaturali, încît de la o vreme începuse să-i trateze cu anume îngăduință.

Cu Madame Anna se afla în relații de politețe rece și evita cu grijă orice discuție cu ea, întrucît o scotea din sărite, astfel că nu o dată îi arunca în față vorbe pline de dispreț și se închidea în camera ei. Se apropiase mai mult de Sowińska, deoarece bătrîna se purta cu ea, cum te porți cu o chiriașă care plătește înainte, și avea grijă să nu-i lipsească nimic.

Sowińska era grosolană și violentă, la ginerele ei se repezea deseori cu pumnul, uneori gonea lucrătoarele de la atelier fără cel mai mic motiv și țipa toată ziua la toată lumea. Avea zile în care nu mînca nimic, nu se ducea nici măcar la teatru, stînd închisă în camera ei și plîngînd tot timpul sau blestemînd la răstimpuri cu toată înverșunarea ei de femeie simplă.

După asemenea zile, era și mai energică, aruncîndu-se cu și mai multă ardoare în intrigile de culise. Atunci putea fi văzută pretutindeni. Ținea legătura cu publicul și discuta cu tinerii care se învîrteau în jurul teatrului și pe lîngă actrițe. Devenea un fel de codoașă. Aducea actrițelor invitații la cină, buchete de flori, bomboane, scrisori și se străduia cu patimă neprefăcută să le convingă să cedeze pe cele care se împotriveau. Le însoțea la petreceri și se pricepea de minune să găsească momentul potrivit cînd să se retragă, ca să nu incomodeze.

Sub masca binevoitoare și încreștită de bătrînețe, avea atunci o expresie de bucurie crudă, plină de răutate. Pentru cele care se opuneau, ținea în rezervă un fel de filozofie, pe care le-o expunea.

Janka o auzise odată, vorbindu-i Szepskăi care venise la teatru înșelată de un corist.

— Ascultă la mine, domnișoară!... Cu ce te pricopsește drăguțul tău? Cu o locuință pe Browarna și sardele cu ceai dimineața, la prînz și seara... Mai mare rușinea să te iroșești pentru unul ca ăsta! Dumneata poți să ai locuința pe care o

poftești; poți să-i dai cu tifla lui Caban și să nu-ți pese dac-o să-ți dea două ruble după spectacol sau nu. La ce bun să-ți faci probleme!... Omul cîștigă, ca să trăiască... O fată tînără și frumoasă trebuie să se distreze, să se bucure de viață, nu să se acrească, trăind cu nu știu cine... Scuipă pe ce spune lumea. Toate fac așa și vezi că nu se plîng deloc de sărăcie sau de trai prost. O duc foarte bine, pentru că așa trebuie s-o ducă. Dumneata crezi că o să capeți mai repede vreun rol?... Oho! cînd o face plopu' mere!.... Roluri capătă cele de care direcția trebuie să țină seamă, care au pe cineva la spate să le împingă în sus.

Szepska se apăra încă, dar bătrîna aruncă în balanță ultimul argument:

— Crezi cumva că Leszcz o să-ți facă scandal?... Pot să-ți garantez că nu-i atît de prost. Doar nu trebuie s-o rupi definitiv cu el...

Și de obicei rămînea pe-a ei.

Nu primea niciodată nimic pentru asemenea servicii, cu toate că i se ofereau uneori cadouri costisitoare.

— Nu-mi trebuie!... Dacă dau un sfat cuiva, o fac numai din bunăvoință, răspundea scurt.

În acest fel, ajunsese să aibă oarecare putere la teatru; deținea secretele tuturor, așa că se temeau de ea și-i cereau sfatul în orice împrejurare mai delicată.

Jania, care cunoștea acum destul de bine dedesubturile vieții de culise, privea la Sowińska cu anume spaimă. Știa că nu împinge fetele în noroi pentru bani, ci pentru o pricină pe care încă n-o descoperise. Cîteodată o copleșea teama, neputînd suporta privirea ciudată cu care-i cerceta fața. Intuia doar că Sowińska parcă aștepta ceva, pîndind momentul potrivit.

Janka înțelesese repede ce fel de viață duceau colegele ei, dar nu se revoltase și nu le disprețuia. Îi era cu totul indiferent, pentru că le privea ca pe niște obiecte, nu ca pe niște oameni, și nu-i trecuse niciodată prin minte că și ea ar putea trăi la fel. Trăia prea mult în închipuire și mai avea ceva bani, nu cunoscuse încă mizeria teatrului.

Într-una din zilele proaste ale Sowińskăi, înainte de a pleca la teatru, Janka vru s-o întrebe dacă era departe pînă la Bielany, unde avea să se ducă a doua zi cu Mimi și ceilalți.

Intră la ea și rămase încremenită.

Sowińska îngenunchease în fața unui cufăr deschis, iar pe pat, pe masă și pe scaune zăceau împrăștiate resturi din-

tr-un costum de teatru. Pe jos erau aruncate teancuri de caiete îngălbenite, iar într-o mînă ținea fotografia unui bărbat tînăr cu fața ciudată, care alcătuia un triunghi alungit, atît de slabă, încît toate oasele obrazului se conturau destul de bine sub piele. Avea fruntea foarte înaltă, lărgită la tîmple, și capul uriaș. Ochii mari priveau din fața albă ca orbitele unui mort.

Janka se uită la toate și începu:

— Doamnă, mîine vreau să mă duc la Bielany cu colegii. E departe?...

Sowińska nu-i răspunse la întrebare, se mulțumi să-i arate fotografia și șopti cu glasul pătruns de durere:

— Uite, domnișoară, ăsta e băiatul meu... iar astea.. relicvele mele!... adăngă, arătîndu-i cu lacrimi în ochi lucrurile împrăștiate.

— A fost actor? întrebă Janka cu un respect involuntar.

— Actor!... Dar nu o maimuță cum sînt cei de la Cabiński. E, cum juca el, domnișoară dragă, cum juca!... jos pălăria!... Scria și-n gazete despre el. Era la Plock și m-am dus și eu la el. Cînd a jucat *Hoții*, se zguduia teatrul de aplauze și de strigăte... Eu stam în culise și cînd i-am auzit glasul, cînd l-am văzut pe urmă, am început să tremur și să mă frămînt, cuprinsă parcă de fierbințeală mare, de credeam că o să mor de fericire... Iar el juca!... îl văd mereu așa... îl văd...

Se ridică de jos și încremeni în amintire, cu lacrimile șiroind încet pe obrajii palizi și încrețiți de riduri.

— Și cînd mă gîndeam că e fiul meu, copilul meu, mi se întuneca înaintea ochilor, ceva mă strîngea, mă strîngea în capul pieptului... fiecare oscior îmi tremura de bucurie... și cum mai creșteam în mine de mîndrie... cum mai creșteam...

Janka o asculta cu compătimire.

— I-am fost mamă bună, m-aș fi lăsat înjunghiată pentru el!... A fost un artist! N-avea bani niciodată și de cîte ori nu răbda de foame ca un cîine, dar eu mă descurcam cum puteam. Aproape că slujeam la alții, trăiam numai cu pîine și ceai, ca să strîng pentru el. Eram în stare să-mi dau și sîngele din mine, să mor, ca să trăiască el... O, i-am fost mamă bună, mamă bună.

Tăcu, uitînd să-și șteargă lacrimile care-i curgeau pe fața vînătă ca două pîrîiașe ce-și săpau albii sîngerii.

După ce tăcu îndelung, Janka întrebă încet:

— Și unde-i acum fiul dumitale?

— Unde? răspunse surd, unde?... A murit! S-a împușcat, blestematul... s-a împușcat!... A... să nu te rabde pamîntul pentru nedreptatea pe care mi-ai făcut-o!... Trebuia să fii ultimul dintre ticăloși, ca să mă lași singură... Și asta mi-ai făcut-o tu, copilul meu iubit... Of!...

Începu să răsufle greu, înăbușindu-se de lacrimi și durere nespusă.

— Toată viața mea a fost așa! începu iarăși, aflînd parcă o desfătare cumplită în scormonirea rănilor abia ogoite. Tatăl lui a fost la fel... El era croitor, iar eu țineam o prăvălie; la început, ne-a mers bine, aveam bani puși deoparte și casa aranjată binișor. Dar asta n-a durat mult. S-a angajat croitor la circ; am vrut și eu, că plăteau bine și n-avea mult de lucru. Cine putea ști că de-aici avea să ni se tragă nenorocirea, cine?... I-a căzut cu tronc o acrobată de la circ; a lăsat totul baltă și cînd a plecat circul, a plecat și el în lume...

Oftă adînc.

— Ce puteam face? Am strîns din dinți! Du-te, blestematule, n-ai decît să-ți frîngi gîtul și să ți se piardă urma!... M-am zbătut din greu, ca să trăim, eu și fiica mea, dar m-a lovit și pe mine boleșnița care bîntuia pe atunci, de mureau oamenii ca muștele... Am bolit multă vreme și abia m-am vindecat, dar totul se dusese de rîpă; îmi vînduseră prăvălia din cauza datoriilor. Am rămas în stradă. Atunci mi s-a urcat sîngele la cap. Am împrumutat bani de unde-am putut și am plecat cu fata să-mi caut drăgutul. L-am găsit. Trăia cu o negustorească, la mergea bine, așa că uitase de mine și de fată. L-am adus aproape cu sila la Varșovia... A stat un an încheiat, mi-a dăruit un băiat și iar a fugit... Nu l-am mai căutat. Am scuipat în urma lui... Ce-ncepuse șchiopătînd, trebuia să sfîrșească la fel. Aveam doi copii, nu puteam să stau cu mîinile încrucișate: am făcut de toate, ca să trăiesc, și uite-așa, au trecut anii. Băiatul, cînd a împlinit zece ani, l-am băgat ucenic la un alămar, cu toate că-i plăcea cartea și citea toată ziua... Cîteodată n-aveam bani nici pentru mîncare, ce să mai vorbim de învățătură.

Am avut mare necaz cu el, mare necaz!...

Meșterul se plîngea că citește noaptea, că lucrează cu cartea-n sîn și lasă lucrul ca să se apuce de citit. Cînd a scăpat de ucenicie, s-a înhăitat cu actorii și n-a mai fost al meu... Ce l-am mai rugat, ce-am mai plîns cu lacrimi amare! Degeaba. Îmi săruta picioarele, mă ruga să-l iert și o ținea întruna: „Nu mai rezist, mă duc la teatru!“ L-am bătut, l-am chinuit

ca pe-un cîine, nu mi-a spus o vorbă urîtă, dar ne-a părăsit şi a plecat cu o trupă din provincie... Aşa a vrut Dumnezeu! mi-am spus. Se vede că era scris undeva să n-am nici o mîngîiere de pe urma lui, numai supărare!... Am început să-l ajut şi eu cu ce puteam... Fata crescuse, ne luam de cusut acasă şi aşa am scos-o la capăt.

Pînă cînd, într-o bună zi, mă pomenesc că mi-l aduc pe bărbatu-meu, nu mai vedea deloc. Maică Precestă, am crezut că înnebunesc de furie; cît fusese sănătos, rătăcise prin lume, iar acum, cînd se îmbolnăvise şi nu se mai putea vindeca, venise să moară la mine... Nu l-am gonit, că n-au vrut copiii. Eu l-aş fi aruncat de la etajul doi, pentru tot ce-mi făcuse... Dar bunul Dumnezeu s-a milostivit de mine şi l-a luat curînd.

Fata s-a căsătorit. Lui Oleś nu-i prea plăcea cumnatul, că nu ştie să se poarte, că n-are un nume prea de soi, dar, dragă domnişoară, bărbatu-i bărbat, mai bine cu el decît fără el. Iar ăsta nu-i prea rău; ce-i drept, mai bea şi el uneori, dar nu-şi risipeşte banii... de, are şi el nevoie să se mai distreze. Mi-am luat serviciu, cum ţi-am mai spus, ca să-l ajut pe băiat, şi să nu le fiu povară, fiindcă deschiseseră magazinul ăsta şi la început nu le-a mers prea bine.

Odată, să tot fie doi ani de atunci, fata a invitat cîteva persoane, prieteni buni, de ziua onomastică. Tocmai cînd petreceam mai bine, am primit o telegramă şi pentru că eu nu prea mă descurc cu slovele scrie, a citit-o ginerele meu.

Era tocmai de la Suwałki. Scria să mă duc acolo, că Oleś e foarte bolnav.

Am plecat aşa cum eram; tot drumul m-au bătut gîndurile rele, iar căruţaşii mergeau atît de încet, de parcă-mi făceau în ciudă, să mor de nelinişte, nu alta...

Îşi lăsă o clipă capul în jos, se uită cu priviri rătăcite prin încăpere şi, cu glasul abia auzit, pătruns de disperare, îşi continuă povestirea în şoaptă, ridicîndu-şi faţa învineţită spre Janka.

— ...Nu l-am mai găsit în viaţă... Mă aşteptase pe mine, ca să-l înmormînteze...

Janka privi la ea cu tristeţe...

— Of, domnişoară, cînd mi-am văzut copilul meu scump, mîngîierea mea, în coşciug cu capul legat şi fără viaţă... s-a rupt ceva în mine... Şi s-a făcut deodată pustiu în jurul meu şi atît de întuneric, încît mi-am spus: gata, s-a zis cu mine...

Dacă Dumnezeu era drept, trebuia să mor atunci. N-am plîns aproape deloc, simţeam atunci că mă apasă ceva în

piept... mi se sfîşia inima şi mă înăbuşeam... Atîta m-am lipit de pămîntul care mi-l luase, atîta am hohotit, atît de mult aş fi vrut să fiu alături de copilul meu! Şi cîinilor le-ar fi fost milă de jalea şi durerea mea...

După aceea mi-au spus că se îndrăgostise de o coristă; din cauza ei s-a împuşcat!

Mi-au şi arătat-o. Era o lepădătură; se tîra cu toţi şi tocmai de aceea se şi împuşcase...

Cînd am prins-o pe stradă, atîta am bătut-o şi-am călcat-o în picioare, atîta am tras-o de păr şi-am zgîriat-o pe faţă, încît a fost nevoie să ne despartă oamenii. Aş fi omorît-o, aş fi omorît-o ca pe un cîine turbat, pentru durerea şi nedreptatea mea!... striga, încleştîndu-şi pumnii.

Asta-i viaţa mea!

Blestem în fiecare zi, dar nu pot să uit... mă apasă aici, în capul pieptului...

Cîteodată vine noaptea la mine şi-l văd cum stă cu capul legat... atunci mă cutremur de jale şi inima mă doare să-mi pleznească. Mi s-au scurs ochii de atîta plîns...

Stau la teatru, pentru că mereu mi se pare că trebuie să vie, că se îmbracă şi o să apară îndată pe scenă... Atunci cînd trăiesc cu amintirile, umblu prin garderobă şi sînt fericită, o clipă uit că a murit, că nu va mai putea veni niciodată, că n-am să-l mai văd!...

Doamne, Dumnezeule!... A murit fără vină, că vinovată e numai ea... Toate sînteţi nişte căţele turbate, toate îndoliaţi inima de mamă... mîrşave... tîrîturi!... V-aş strivi pe toate ca pe nişte viermi, v-aş omorî... v-aş îmbrînci în noroi, în sărăcie şi-n boli, ca să suferiţi şi voi ca mine... ca să vă chinuiţi, să vă chinuiţi şi voi!...

Tăcu, răsuflînd greu; pe faţa galbenă ca o lumînare de înmormîntare se citea o ură sălbatică, înspăimîntătoare; ridurile alungite îi tremurau nervos şi gura pungită, vînătă, exprimă dorinţa de distrugere şi răzbunare.

Janka rămăsese în picioare tot timpul, ascultînd cu lăcomie fiecare cuvînt, fiecare gest şi tremur al buzelor. Era adînc impresionată de tragismul povestirii. Adevărul acestei dureri cutremurătoare, atît de simplă şi de puternică, îi sfîşia inima... Trăia totul atît de intens, ca şi cînd suferea ea însăşi. O compătimea atît de mult, încît plîngeau împreună. Se simţea pătrunsă de un fior de extaz, un strigăt de durere îi stăruia în inima sfîşiată de amintirea pierderii, de moartea copilului iubit; nebunia disperării neţărmurite i se întipărise

în ochii sticloși, iar zîmbetul ei mărturisea mîhnirea adîncă a sufletului care murea...

Juca aproape fără să-și dea seama, iar mai tîrziu, venindu-și în fire și văzînd că Sowińska era cufundată în amintirile-i dureroase, plecă în oraș.

Își simțea sufletul și mintea împovărate de durere. Îi făcea plăcere această dispoziție tragică, asemenea unui amănunt picant din nu știu care rol.

— Așa aș putea să joc pe mama din *Muntenii din Carpați*[1]... se gîndea.

Și iarăși natura ei sensibilă se transpuse cu totul în această dramă auzită și văzută.

— Nu mai era în viață! șopti, repetînd fără să vrea mișcarea disperată a maxilarului, desfacerea mîinilor, căderea brațelor neputincioase și acea stingere fulgerătoare a ochilor pe chipul împietrit de durere.

Își reveni curînd, dar fu cuprinsă de dorința de a vedea satul, verdeața. Avea nevoie de tăcere și liniște.

Aici, apăsată de ziduri, trăia parcă numai cu o jumătate a sufletului, se înăbușa; i se părea că pereții clădirilor îi prelungesc în suflet o umbră cenușie, mohorîtă, îi ațin calea și-i acoperă soarele.

Se opri pe stradă, gîndindu-se unde să se ducă, și auzi deodată un glas în urma ei:

— Bună ziua, domnișoară!

Se întoarse repede. În fața ei se afla Niedzielska, mama lui Wladek, zîmbindu-i cu toată fața ei bătrînă și cinstită cu ochii șterși.

O întîmpină cu brațele deschise și se hotărî să nu se mai ducă nicăieri.

— Haideți să vă conduc puțin, mă mai plimb și eu...

— Mulțămesc, mulțămesc... Poate trecem pe la mine? întrebă încet Niedzielska. Eu stau singură, zile întregi nu văd pe nimeni, afară de Anusia și de portar, fiindcă Wladeczek al meu pleacă de dimineață și se întoarce destul de tîrziu, așa că nu pot să vorbesc niciodată cu el. Hai, nu-i așa că vrei să treci și pe la mine?...

Începu să tușească și încetini pasul.

— Bine, mai am destul timp pînă la spectacol.

— Dumneata nu ești de mult la teatru, nu-i așa?...

— Numai de trei săptămîni... parcă m-aș fi angajat ieri.

— O, se vede, se vede dintr-o dată!

[1] Piesă realistă de Józef Korzeniowski.

— După ce se vede, doamnă?... întrebă curioasă Janka.

— N-aș putea să-ți spun. M-am uitat la dumneata atunci, la onomastica Cabińskăi, și mi-am dat seama numaidecît. I-am spus și lui Władeczek...

— Vă iau de braț, ca să vă fie mai ușor... propuse Janka, văzînd că Niedzielska răsuflă greu de oboseală și abia mai merge.

— O, ce bună ești, domnișoară! De, vîrsta, ce să-i faci, și mai sînt și bolnavă întruna; am ieșit să-i cumpăr niște batiste lui Władeczek și m-am cam îndepărtat de casă.

— Hai să luăm o birjă, doamnă, văd că sînteți foarte obosită.

— A, nu, nu... de ce?... Mai cheltuim banii... ajungem îndată la un scuar și mă odihnesc acolo puțin...

Cu toate protestele bătrînei, Janka chemă o birjă, o urcă pe Niedzielska și porniră spre strada Piwna.

Cînd birja se opri, Niedzielska cobori numaidecît fără ajutorul nimănui și se repezi spre poartă, ca să nu plătească birjarul; ca să nu i se ghicească intenția, începu să țipe la portar:

— A, Michał, te-ai și îmbrăcat în bluza nouă? Pe cea veche nu mai poți s-o porți, nu-i așa?... Le rupi atît de repede, că nu mai prididesc!... Hai, scoate-o pe-asta și pune-o pe cea veche!

Portarul vru să se dezvinovățească, dar nu-l mai ascultă. Se depărtă puțin și începu să strige din nou:

— Michał, să le spui copiilor să nu se mai joace în curte cu mingea; îmi sparg geamurile și trebuie să le plătesc eu. Dumnezeu m-a pedepsit cu copiii ăștia!... În loc să stea liniștiți acasă, aleargă tot timpul prin curte, murdăresc scările și rup ștergătoarele... Să le spui locatarilor că-i dau afară.

Portarul asculta într-o tăcere dispreţuitoare, în vreme ce Janka zîmbea abia vizibil, urmînd-o pe bătrîna care luă de jos un bulgăre de cărbune.

— De ce să se iroseaască!... Risipesc în toate părțile și pe urmă n-au cu ce plăti chiria.

— Simte-te ca la dumneata acasă, domnișoară... Mă-ntorc numaidecît.

Se duse în camera vecină.

Janka privi curioasă la mobila de modă veche.

Masa de mahon cu prelungitoare ovale, acoperită cu o față de masă împletită, era așezată lîngă o canapea uriașă,

înaltă, tapițată cu o țesătură neagră; scaunele erau la fel, cu spătare în formă de liră. Servanta dintr-un colț al încăperii, galbenă, era înțesată de porțelanuri ciudate, urcioare verzui, figurine colorate, pahare rotunde cu monogramă și picior înalt și cești cu desene florale. Ceasul cu glob, gravurile vechi, mucegăite, din epoca imperiului, care înfățișau scene mitologice, o lampă cu abajur verde pe o măsuță, cîteva sacsii cu flori în fereastră și două colivii cu canari completau mobilierul acestei camere de oaspeți. Fereastra dădea într-o curte cît o încăpere, mărginită de ziduri înalte. În această liniște mohorîtă, stăruia mirosul de mucegai, de bătrînețe și avariție.

— Să bem o cafeluță... propuse Niedzielska. Scoase din servantă două cești și le puse pe masă. Apoi se duse la bucătărie și aduse cafeaua, în niște cănuțe de faianță ciobite, și o farfurioară cu cîteva prăjituri uscate.

— Doamne sfinte, am și uitat că am scos ceștile... Nu-i nimic, putem bea și din astea, nu-i așa?

Puse cafeaua pe masă și exclamă iarăși încurcată:

— Am uitat zahărul! Dumitale îți place dulce?

— Nu prea mult...

Bătrîna ieși. Prin ușa întredeschisă se auzea cum alege cuburile de zahăr; aduse pe o tăviță numai două bucăți.

— Hai, domnișoară, ia și bea... Că eu, din cauza bătrîneții, nu pot să beau numic dulce, spuse, scoțînd cafeaua cu lingurița și sufiînd în ea de fiecare dată.

Jankăi îi veni să zîmbească, auzindu-i explicațiile, dar bău, deși nu-și putea ascunde scîrba de cafeaua oribilă și prăjiturile care miroseau a mucegai și a dulap de pin.

În timp ce-i vorbea despre Władek, îi întindea mereu farfurioara cu prăjituri și o îndemna să mănînce.

— E, spune și dumneata, ce nevoie are el de teatru? A învățat carte și ar putea fi funcționar... Mă face numai de rușine, de-mi vine să plîng uneori. Înțeleg, dacă n-ai încotro, mă rog... și actorii sînt tot oameni... doar n-o faci de plăcere... Toți colegii lui de școală sînt însurați, au copii, lucrează și cîștigă bine, trăiesc ca oamenii cu frica lui Dumnezeu... da' el? E actor! Și să nu crezi că sîntem bogați: avem căsuța asta, într-adevăr, dar locatarii nu plătesc chiria, iar impozitele sînt din ce în ce mai mari, așa că nu mai rămîne aproape nimic... Că vezi dumneata... Hai, mai ia o prăjitură!... Ar fi timpul ca și Władeczek să se căsătorească și-ți spun numai dumitale, că e secret, am și găsit ceva... Băiatul mi-a făgăduit

că anul ăsta părăsește teatrul și se căsătorește... Am cunoscut-o pe viitoarea noră, e frumoasă și de neam. Au un magazin de mezeluri pe Świętojańska, două case și numai trei copii, fiecare o să aibă zestre bună!... Eu aș vrea să se întîmple cît mai repede, că vai de mine ce necazuri am cu el!... Doamne, nu mă plîng, dar îi cam place să bea și să cheltuiască banul, ca taică-său. Da, da, așa că trebuie să ia o fată bogată. Un băiat de oameni cu stare, ca el, spune și dumneata, domnișoară, cum i-ar sta să ia una care n-are nimic!... Ar fi o adevărată nenorocire și pentru fata care l-ar lua! ... Oho, eu cunosc lumea, o cunosc!

Și povestea înainte cu glasul coborît, stîlcind puțin cuvintele din vîrful limbii, de bătrînețe, în timp ce se mișca asemenea unei umbre firave, atît era de închircită și de uscată. Pe fruntea-i îngustă și brăzdată se vedea grija pentru feciorul iubit, iar în ochii albaștri, spălăciți, stăruia o neliniște continuă.

Pe Janka o apuca somnul, ascultîndu-i glasul monoton în liniștea care domnea în încăpere. Se ridică să plece.

— Să mai treci pe la mine, domnișoară, o să mă bucur foarte mult.

Se despărți de ea cu părere de rău și deschise și orberlihtul, privind după Jania cu un zîmbet complice.

Niedzielska le invita înadins pe toate femeile frumoase de la teatru și le povestea despre căsătoria lui Władek, ca să le facă să renunțe la el.

În fața casei, Janka se întîlni cu Władek, care aproape că strigă de uimire.

— Mai mult ca sigur că dumneata ai fost la mama! exclamă, înclinîndu-se.

— Doar nu-i nimic rău în asta, răspunse, zîmbind de încurcătura lui.

— Pe Dumnezeul meu, nebuna asta bătrînă mă compromite. Ți-a povestit desigur despre căsătoria mea, cît sînt de nepricopsit etc. Copilării fără rost. Te rog foarte mult să mă scuzi...

— Nu m-am supărat deloc...

— Oricum, nu te-ai simțit prea bine, totuși e o idioțenie... Tot teatrul rîde de mine, pentru că toate femeile au trecut pe aici.

— E puțin ciudat, într-adevăr, dar această ciudățenie provine din dragoste... mama dumitale te iubește.

— Dragostea ei îmi stă ca un os în gît! răspunse acru și vru să mai adauge ceva, dar Janka îl salută, făcîndu-i un semn din cap, și plecă.

Władek nu îndrăzni să se ducă după ea și alergă furios la mama lui.

Janka își aduse aminte de casă și se înfioră toată, năpădită de imaginile trecutului.

— Ce se petrece acolo?... se întrebă, ce face tata?... Da, da, am și eu un tată.

O străbătu deodată un firicel de simpatie pentru acest tiran pe care nu-l înțegea. Acum își dădea seama de singurătatea lui printre niște oameni care-i erau străini și rîdeau de ciudățeniile lui.

— Poate că se gîndește la mine? se întrebă, dar îi veni în minte ultima scenă, toate chinurile pe care le îndurase atunci, și se simți iarăși cuprinsă de o repulsie rece, aproape de ură.

Cu toate acestea, în timpul reprezentației, pe scenă, în culise ori la garderobă, gîndul la tatăl ei n-o mai părăsi. Acum se gîndea în liniște la relațiile dintre el și ea și socotea că nu sînt deloc normale. Se întreba ce putuse să-l facă atît de aspru, de bizar?... de ce o ura?...

Kotlicki îi aduse un buchet de trandafiri.

Îl întîmpină cu răceală, fără să se uite la el, atît era de prinsă de amintirea tatălui.

— Astăzi nu ești prea bine dispusă, îi spuse, luîndu-i mîna.

Și-o smulse numaidecît și-l întrebă:

— E oare cu putință ca părinții și copiii să se urască între ei?...

— Întrebarea conține un răspuns afirmativ... Avînd în vedere manifestările obișnuite, asemenea relații sînt într-adevăr o raritate, întrucît ura nu înseamnă numai indiferență, ci forma opusă a dragostei. Ura este întotdeauna strigătul unei inimi rănite...

Janka nu răspunse nimic, pentru că își aduse aminte de Sowińska și de reproșurile violente, pline de ură, la adresa fiului ei.

— Poate că mă iubește și el în felul lui? își spuse, dar în acest caz eu nu țin deloc la el, fiindcă îmi este indiferent.

— Nu-i adevărat! își răspunse după aceea, nu-i adevărat, nu-mi este cu totul indiferent, de vreme ce îmi pare rău de el...

Și își lăsă capul pe spate, ca să-și ascundă fața, deoarece își simți inima cuprinsă de jale și ochii i se umplură de lacrimi.

— Ce este dragostea?... Ce este dragostea, în general?... se gîndea, stînd în culise și privind la scena deschisă, în care Wawrzecki îi declara dragoste Rosińskăi, în cuvinte simțitoare, cu o afecțiune exagerată.

— O comedie!

Majkowska, trecînd pe lîngă ea, îi șopti arătînd spre cea care juca:

— Ce sperietoare, ce șablon!... Nici urmă de adevăr în jocul ei!

După ea, în fundul întunecat al culiselor, un domn cu cilindru strîngea mîinile unei coriste și-i șoptea cuvinte înflăcărate de dragoste...

— O comedie!

Janka trecu de partea cealaltă, pentru că această scenă i se părea de-a dreptul respingătoare.

— Ce este dragostea?... Ce-oi fi avînd oare?...

Nu se putea liniști.

— O să mi se întîmple ceva... S-ar putea să vină tata, sau Grzesikiewicz?!...

Rise însă cu voce tare, atît de puțin probabilă i se părea această presupunere.

Mimi veni în fugă la ea și începu să-i șoptească:

— Se potrivește de minune, pentru că mîine n-avem repetiție; plecăm la Bielany la amiază. Dumneata să ne aștepți acasă, trecem să te luăm...

— Ce este dragostea?... se întreba mereu Janka.

— O, Wawrzek ar putea să nu-i facă huidumei ăsteia atîtea avansuri prostești... e o porcărie! șopti Zarzecka, privind contrariată pe scenă. Uite, domnișoară, cum îi cade în brațe!... îl sărută cu adevărat... maimuța!... Așteaptă că-ți arăt eu ție... rosti amenințătoare și alergă la ușa pe care avea să iasă Rosińska.

— O comedie!

— Merg și eu în excursie, îi spuse Kotlicki Jankăi. Topolski vrea să ne expună un plan... Ne vom da fiecare cu părerea, pentru că vei merge și dumneata, nu?

— Probabil, dar dacă nu voi putea, o să fie bine și fără mine.

— Da, dar în acest caz nu m-aș mai duce nici eu, n-aș mai avea de ce...

Se aplecă de mult spre ea, încît îi simți răsuflarea pe față.

— Nu înțeleg! îi spuse, depărtîndu-se.

— Eu merg la Bielany numai pentru dumneata... rosti încet.

— Pentru mine? întrebă, privindu-l cu luare aminte, contrariată de accentele care răsunau în glasul lui și cuprinsă brusc de un sentiment de repulsie disprețuitoare.

— Chiar așa... cred că puteai să-ți dai seama că te iubesc... răspunse, strîngîndu-și buzele tremurătoare și privind-o rugător.

— Și acolo se spune la fel, numai că se joacă mai bine! îl repezi, arătînd spre scenă.

Kotlicki se îndreptă, pe fața-i de cal îi trecu o umbră de furie și ochii îi străluciră amenințători.

— Dumneata socotești sentimentele mele drept o comedie?... Te voi convinge, domnișoară, că nu-i vorba de așa ceva, te voi convinge!...

— Bine, dar nu aici, mîine la Bielany! îl întrerupse, întinzîndu-i mîna la despărțire și plecă la garderobă, fredonînd o melodie.

Kotlicki privi disprețuitor în urma ei, își mușcă buzele burzuluit de furie.

— Comedianta! șopti la sfîrșit și plecă de la teatru.

— Cum mai mințea!... Bine, dar de ce a îndrăznit să mi-o spună tocmai mie... de ce?... se întrebă Janka, simțind ca-i crește supărarea pe măsură ce-și aducea aminte de purtarea lui la ziua Cabińskăi.

— Mă iubește!

Și zîmbi cu un sentiment de umilință și de revoltă în același timp. I se părea că asemenea declarații îi jigneau demnitatea; o insultase fie și numai pentru că fusese în stare s-o creadă la fel cu celelalte femei de la teatru.

— Ce este dragostea?... continua să se întrebe, privind la colegele care se îmbrăcau grăbite, ca să ajungă mai repede la întîlnire; asculta rîsetele, șoaptele și discuțiile a căror temă permanentă erau bărbații și dragostea. Zîmbi cu ironie, dar în adîncul sufletului o chinuia întrebarea rămasă fără răspuns, golul pe care-l simțea în ea; o cuprindea oboseala.

Veni acasă și se culcă numaidecît, dar nu putu să adoarmă; asculta zgomotele de pe stradă, care pătrundeau pînă la ea neclare. Orele se scurgeau încet, dar neliniștea și presimțirea creșteau în ea.

— Trebuie să mi se întîmple ceva! șoptea, prefăcîndu-se aproape toată în ascultare.

Auzi ecoul rar al pașilor unui trecător pe stradă, apoi bocănitul bastonului paznicului de noapte.

Cineva sună la intrare.

— Cine-i?!... întrebă aproape cu voce tare, înălțîndu-și capul, de parcă voia să vadă prin zid, dar uită îndată de toate, chinuită de același gînd:

— Ce mi se va întîmpla?...

Sta întinsă și pupilele-i nemișcate priveau undeva într-un spațiu fără sfîrșit...

Se înfioră brusc și se cufundă și mai adînc în pernă; privea încordat cu ochii sufletului la umbrele care începură să se perinde prin fața ei. Se înfioră din nou, simțind parcă privirea cuiva plutind spre ea din infinit, plină de luciri sticloase, de lacrimi și de putere...

Adormi... dar cînd se trezi după o vreme și prin cine știe ce legătură văzu aceleași umbre, simți că se mișcau pe nesimțite, acum le vedea mai bine, dar nu putea deslușî contururile chipurilor; simțea că se apropie tot mai mult. Mintea i se limpezi cu totul, dar nu mai putea suporta teama aceea pricinuită de presimțiri nelămurite. Privi în toate părțile, pentru că i se părea că aude pașii cuiva care intră în cameră și se apropie în vîrful picioarelor de patul ei, se apleacă deasupra ei...

Încremeni de spaimă, nu îndrăznea să se miște, nici să sară în picioare, se întreba doar cu greutate: Cine-i?... cine?... și tremura toată de încordare.

Adormi adînc abia spre dimineață, cînd razele roșietice ale soarelui care răsărea inundară încăperea.

VII

Se trezi pe la zece și jumătate; Sowińska tocmai îi aducea micul dejun.

— M-a căutat cineva? întrebă Janka.

Sowińska dădu din cap afirmativ și-i înmînă o scrisoare.

— Să tot fie vreo oră de cînd mi-a dat-o un șleahtic roșu la față, care m-a rugat foarte mult să ți-o dau...

Janka rupse plicul cu înfrigurare și recunoscu numaidecît scrisul lui Grzesikiewicz.

„Stimată domnișoară!

Am venit inadins la Varșovia, ca să te văd într-o problemă foarte importantă. Te rog să fii acasă la ora unsprezece, atunci am să vin; te rog să-mi ierți îndrăzneala.

Îți cere scuze și-ți sărută mîna al dumitale

Grzesikiewicz".

— Ce poate să fie?... își spuse îmbrăcîndu-se repede. Ce problemă foarte importantă?... Tata!... Să fie oare bolnav? Să i se fi făcut dor de mine?... A, nu, nu!...

Bău ceaiul la repezeală, făcu ordine prin cameră și așteptă cu nerăbdare. Se gîndea cu bucurie că în sfîrșit va vedea pe cineva cunoscut de la Bukowiec.

— Te pomenești că-mi cere iar mîna?!... se întrebă.

Și-i văzu fața mare, arsă de soare, ochii aceia albaștri care priveau atît de blînd de sub ciufulcinepiu, și își aduse aminte de timiditatea lui.

— E un om bun și cinstit! se gîndi, preumblîndu-se prin încăpere; își spuse însă că această vizită ar putea să-i strice excursia de la Bielany și se răci din nou, hotărîndu-se să discute cu el scurt și concis.

— Ce poate să vrea? se întreba neliniștită, închipuindu-și cele mai imposibile lucruri.

— Tata trebuie să fie foarte bolnav și mă cheamă la el, își răspundea aproape cu frică.

Se opri în mijlocul camerei, buimăcită de teama că poate va trebui să se întoarcă la Bukowiec.

— Nu, e imposibil, n-aș mai putea rezista acolo nici o săptămînă... la urma urmei, m-a gonit pentru totdeauna...

O luptă necunoscută pînă atunci între ură, părerea de rău și un dor abia simțit își făcea loc în inima ei.

Se auzi clopoțelul din antreu.

Janka se așeză și așteptă calmă. Auzi ușa deschizîndu-se, glasul lui Grzesikiewicz și al Sowińskăi, fîșiitul pardesiului agățat în cuier și zgomotul bastonului căzut pe dușumea, dar nu mai avea nici atîta putere cît să se ridice și să iasă în întîmpinarea musafirului.

— Se poate? întreba un glas din afară.

— Poftim! șopti Jania înecată de teamă, sculîndu-se de pe scaun.

Grzesikiewicz intră.

Avea fața și mai bronzată, iar ochii parcă și mai albaștri. Pesemne că era foarte emoționat, întrucît păși ea țeapăn în

surtucul prea strîmt, de parcă înghițise un băț. Își aruncă pălăria aproape în cosul de lîngă ușă și sărutîndu-i mîna Jankăi, spuse încet:

— Bună ziua, domnișoară...

Se îndreptă, rătăci cu privirile peste fața ei și se așeză greoi pe scaun.

— Abia te-am găsit... începu mai tare și se întrerupse brusc, iar pentru a-și recăpăta curajul, vru să tragă puțin înapoi scaunul care-i stînjenea mișcările și-l împinse cu atîta putere, că se răsturnă.

Zvîcni în picioare roșu ca racul și începu să-și ceară scuze.

Janka zîmbi, atît de viu îi veniră în minte ultima discuție cu el și nefericita cerere în căsătorie. O clipă i se păru că acum se petrecea totul în salonașul liniștit de la Bukowiec. Nu era în stare să-și limpezească impresia pe care o făcea asupra ei cu chipul lui cinstit și slăbit și cu ochii aceștia luminoși; parcă aducea cu sine ecoul cîmpurilor și al pădurilor dragi, al rîpelor tăcute, al soarelui și al naturii luxuriante. Toate acestea i se perindară prin minte cu iuțeala fulgerului, dar își aduse aminte și de zbuciumul și de izgonirea ei...

Îl îmbie cu țigări și spuse fără stînjenire, întrerupînd tăcerea care se așternuse:

— Dai dovadă de mare curaj, domnule Grzesikiewicz, și de... bunătate, de vreme ce mai vii la mine după toate cele întîmplate...

— Domnișoară, îți aduci aminte ce ți-am spus atunci, cînd am vorbit ultimă dată? răspunse coborînd și muindu-și glasul. Nu voi înceta niciodată să te iubesc.

Janka se mișcă neliniștită: o durea accentul de adîncă sinceritate care răzbătea din glasul lui.

— Te rog să mă ierți... dacă te supără, nu mai spun nici un cuvînt despre mine...

— Ce se mai aude pe acasă? îl întrebă, ridicîndu-și privirile spre el.

— Păi, ce să se audă?... Sodoma și Gomora! Dacă l-ai vedea pe tatăl dumitale, nu l-ai mai recunoaște; la serviciu a devenit un pedant imposibil, iar în afara serviciului se duce la vînătoare, își vizitează vecinii, fluieră... dar a slăbit atît de rău și s-a împuținat, de nu-l mai recunoști... Îl roade supărarea ca un vierme.

— De ce? Ce supărare poate să aibă tata?...

— Isuse, Marie! Tocmai dumneata întrebi de ce?... Ce supărare poate să aibă?... Glumești, domnișoară, sau nu mai

ai nici un pic de inimă?... Auzi, de ce?... Pentru că ai plecat, pentru că se usucă din picioare de dorul dumitale, ca și noi toți!

— Și Kręska?... întrebă Jania cu o liniște aparentă, simțindu-se mișcată.

— Ce are a face Kręska?... A dat-o afară imediat după ce ai plecat, chiar a doua zi, apoi a făcut cerere de concediu și a plecat... S-a întors după o săptămînă, dar atît de amărît și de slab, încît aproape că nu l-am mai recunoscut... Îi plîng străinii de milă, dar dumitale nu ți-a păsat și ai plecat în lume... și încă ce lume?... De comedianți!...

Janka se ridică brusc de pe scaun.

— Foarte bine, domnișoară, n-ai decît să te superi pe mine, dar eu te iubesc prea mult... noi toți te iubim prea mult și suferim din cauza dumitale, ca să nu am dreptul să vorbesc. N-ai decît să spui să mă dea afară, mă rog, o să te aștept la intrare, o să te întîlnesc în altă parte, și tot am să-ți spun că tatăl dumitale se prăpădește fără dumneata, că e tot mai bolnav. Mama l-a văzut în pădure, nu de mult; zăcea într-un tufiș și plîngea ca un copil. Ai să-l omori, domnișoară... Vă omoriți unul pe altul cu mîndria voastră nesăbuită. Dumneata ești cea mai bună femeie, ești o sfîntă; eu știu, simt că dumneata n-ai să-l părăsești, că ai să lași teatrul ăsta nenorocit și ai să te întorci... Dumitale nu-ți e rușine să te înhăitezi cu acești oameni de nimic, să apari pe scenă!

Se întrerupse brusc și respirînd greu, își șterse ochii cu batista. Niciodată nu mai vorbise atîta și nu înțelegea cum de fusese în stare să fie atît de aspru, de sălbatic.

Janka ședea cu capul în piept, palidă ca ceara, cu buzele strînse și inima plină de revoltă și suferință. Glasul acesta ascuțit, pe care-l auzea, avea accente atît de înduioșătoare, de simțire atît de adîncă, iar cuvintele: „Tatăl dumitale suferă... plînge... îi este dor de dumneata... te iubește!..." îi transmiteau atîta durere, încît erau momente cînd voia să sară în picioare și să alerge acolo, la el, dar iarăși o năpădeau amintirile trecutului și se domolea; îi veni în minte teatrul și se liniști de-a binelea.

— Nu! M-a gonit pentru totdeauna... sînt singură și voi rămîne singură... Nu mai pot trăi fără teatru! își spuse în gînd și simți cum crește în ea dorința nebună de a cuceri lumea.

Grzesikiewicz tăcea și el, dar ochii i se încețoșau tot mai des; o furtună cumplită, de jale și iubire, se dezlănțuise în

sufletul lui. O învăluia cu privirea și-i venea să se arunce în genunchi la picioarele ei, să-i sărute mîinile, poala rochiei și s-o implore... Apoi iarăși, cînd își aducea aminte de toate, sărea în sus de pe scaun și ar fi trîntit, ar fi rupt și ar fi spart tot ce-i cădea în mînă; sau îl copleșea înduioșarea și ar fi plîns în hohote, s-ar fi izbit cu capul de pereți de disperare...

Sta și se uita la chipul acesta iubit, palid și slăbit, pe care aerul orașului și viața înfrigurată de noapte își întipăriseră amprenta; și-ar fi dat sîngele și viața pentru ea, numai să fi vrut să le primească.

Janka își ridică spre el privirea în care se citea o hotărîre puternică, neclintită.

— Dumneata știi cît mă urăște tata; trebuie să mai știi că atunci cînd ți-am respins cererea în căsătorie, m-a gonit de acasă pentru totdeauna... aproape că m-a blestemat și m-a gonit... repetă cu amărăciune. Am plecat, fiindcă am fost nevoită să plec, dar de întors n-am să mă mai întorc niciodată. N-am să schimb libertatea și teatrul cu robia casnică. S-a întîmplat, pentru că așa trebuia să se întîmple. Tata mi-a spus atunci că nu mai are fată, iar acum îi spun și eu că nu mai am tată. Ne-am despărțit și nu ne vom mai regăsi niciodată. Eu mă descurc și singură, arta îmi este deajuns.

— Deci nu vrei să te întorci? o întrebă, fiindcă numai atît înțelegea din vorbele ei.

— Nu; nu mai am casă, iar de la teatru nu plec, îi răspunse calmă, privindu-l cu răceală; doar buzele pălide îi tremurau în timp ce pieptul i se ridica repede, zguduit de lupta lăuntrică.

— Ai să-l omori, domnișoară... el ține atît de mult la dumneata... nu va putea rezista... rosti cu blîndețe.

— Nu, domnule Andrzej, tata nu m-a iubit niciodată și nu mă iubește nici acum... Cînd ții la cineva, nu-l chinuiești ani întregi și nu-l gonești de acasă, ca pe cel din urmă amărît... Cîinele nu-și gonește cățeii din culcuș... deși nu e decît un animal, nu e în stare să facă ce mi-a făcut tata mie!

— Domnișoară Janina, eu sînt convins că, deși la mînie te-a dat afară din casă, nu s-a gîndit nici o clipă s-o ia în serios, nici măcar nu i-a trecut prin minte că dumneata ai să pleci. Eu l-am văzut și știu cît de mult regretă vorbele nesăbuite, cît de greu îi este fără dumneata... Domnișoară Janina, îți jur că-l vei face fericit, dacă te întorci... că-i vei reda viața!

— Ți-a spus dumitale să mă întorc la Bukowiec? Mi-a scris vreo scrisoare?... îl întrebă repede. Te rog să-mi spui adevărul.

Grzesikiewicz se posomori și se întristă și mai mult.

— Nu... nu mi-a spus nimic și nici n-a scris, răspunse încet.

— Iată cît de mult mă iubește, cît de mult vrea să mă vadă!... ha, ha, ha, hohoti uscat, spasmodic.

— Dumneata nu-l cunoști, domnișoară?... Preferă să moară de sete decît să ceară cuiva un pahar cu apă. Cînd am plecat și i-am spus unde mă duc, nu mi-a spus nici un cuvînt, dar s-a uitat la mine atît de expresiv și mi-a strîns mîna atît de tare, încît l-am înțeles pe deplin...

— Nu, domnule Andrzej, nu l-ai înțeles deloc. Lui nu-i pasă de mine, pe el îl doare că toată lumea din împrejurimi vorbește că am plecat și m-am angajat la teatru... Kręska n-a stat cu mîinile în sîn... Îl doare că mă bîrfesc toți și-i murdăresc bunul renume; ar prefera să mă vadă învinsă, cerșind la picioarele lui, ca să-și poată satisface ura instinctivă, ca să mă poată tortura ca mai înainte... Asta ar vrea el!

— Nu-l cunoști, domnișoară! O inimă ca a lui...

Îl întrerupse repede:

— Să nu mai vorbim de inimă, atunci cînd nici vorbă nu poate fi de așa ceva, cînd nu există nimic, afară de nebunie...

— Așadar?... o întrebă, ridicîndu-se, deoarece îl înecă furia.

În antreu răsună clinchetul clopoțelului, tras pesemne cu putere.

— Nu mă voi întoarce niciodată.

— Domnișoară Janina... ai milă!...

— Nu înțeleg acest cuvînt, răspunse apăsat, și-ți repet: niciodată! Poate... după moartea mea.

— Nu vorbi așa, domnișoară, în viață sînt momente în care...

Nu mai apucă să sfîrșească, deoarece ușa se deschise la perete și intrară Mimi și Wawrzecki.

— Ilai, gata! Pregătește-te, domnișoară, că plecăm numaidecît! A, iartă-mă, n-am observat... se scuză Mimi, uitîndu-se la Grzesikiewicz care își luă pălăria, se înclină ca un automat și ieși fără să privească la nimeni, șoptind dispreţuitor:

— Adio, domnișoară!

Și ieși.

Janka se ridică, vrînd să-l reţină, dar tocmai atunci intrară Kotlicki și Topolski și o salutară cu veselie. Al treilea veni imediat după ei.

— Cine-i domnul ăsta atît de lat în umeri?... Să crăp, văd pentru prima oară asemenea masă de carne într-un surtuc! exclamă, intrînd.

— Głogowski! Peste o săptămînă îi vom juca piesa, iar peste o lună... va dobîndi gloria europeană! îl prezentă Wawrzecki.

— Iar peste trei luni... voi fi vestit pe Marte și prin împrejurimi!... Dacă-i glumă, măcar să fie bună.

După ce-i întîmpină pe toți, Janka îi răspunse cu jumătate de glas lui Mimi care o întreba curioasă cine-i Grzesikiewicz.

— O veche cunoștință, vecinul nostru, un om foarte de treabă.

— Tînărul trebuie să fie plin de parale... cel puțin așa arăta! spuse Głogowski.

— Da, e chiar foarte bogat. Are cea mai mare stînă de oi din Regat[1]...

— E cioban?... Bine, dar arată de parcă ar avea de-a face cu elefanți! se prosti Wawrzecki.

Kotlicki se mulțumi să zîmbească, studiind-o discret pe Janka.

— Aici s-a petrecut ceva... este emoționată și aspră... se gîndi. Poate că e fostul ei amorez?

— Hai să ne grăbim, că Mela ne așteaptă în birjă.

Janka se îmbrăcă repede și plecară cu toții numaidecît.

Ajunseră pe malul Vistulei și de acolo porniră cu barca spre Bielany.

Toți erau într-o dispoziție excelentă, doar Janka nu acorda nici o atenție celor ce se petreceau în jurul ei. Ședea posomorîtă și îngîndurată.

Kotlicki sporovăia vesel, Wawrzecki glumea cu Głogowski, iar femeile se străduiau să le țină isonul, Janka însă nu auzea nimic. Rumega în minte discuția pe care o avusese nu de mult cu Grzesikiewicz și sfîrșeala care-i rămăsese în suflet.

— Ce ai, domnișoară?... o întrebă Kotlicki îngrijorat.

— Eu?... n-am nimic... mă gîndeam și eu la soarta omului... răspunse, privind la valurile care-i purtau.

— Nu merită să te gîndești la nimic, afară de desfătare, plinătatea vieții și tinerețea...

---

[1] Regatul polonez (congresist), stat înființat în 1815 la Congresul de la Viena; cuprindea cea mai mare parte din principatul Varșoviei.

— Nu vorbi prostii, domnule. Asta înseamnă să mănînci numai untul de pe pîine şi, pe urmă, să visezi alături de felia uscată că ai fost totuşi destul de naiv! interveni Głogowski.

— Văd că dumitale nu-ţi place să mănînci, preferi să-ţi lingi doar...

— Domnule...

— Kotlicki! îl ajută batjocoritor.

— Am onoarea să ştiu asta din clasa a doua. Nu-i vorba de asta; e vorba că dumneata recomanzi lucruri de-a dreptul naive, fumate de mult; puteai să verifici asupra dumitale rezultatele acestei teorii vesele.

— Domnule Głogowski, în viaţă, ca şi în literatură, dumneata eşti întotdeauna paradoxal, răspunse Kotlicki.

— Să crăp, continuă Głogowski, dacă dumneata n-ai plămînii slabi, artrită, scleroză, neurastenie şi...

— Numără înainte pînă la douăzeci!

Începură să se contrazică, apoi să se certe de-a binelea.

Trecură de podul de cale ferată şi-i învălui o linişte adîncă. Soarele lumina sus pe cer, dar din apele tulburi ale rîului se ridica o răceală pătrunzătoare. Valurile mărunte, străpunse de lumină, clipoceau în soare, asemenea unor şerpi cu spinările lucitoare. Bancurile lungi de nisip semănau cu nişte uriaşi ai apelor, care îşi încălzeau la soare burdihanele gălbui. Un şir de plute trecu pe lîngă ei; plutaşul, într-o bărcuţă cît o coajă de nucă, manevra în faţă, strigînd din cînd în cînd cîte un cuvînt care se împrăştia repede şi ajungea pînă la ei ca un auit învălmăşit... Vreo cincisprezece plutaşi trăgeau automat la vîsle; o melodie tărăgănată se auzea dinspre ei şi se răspîndea în văzduh. Apoi se aşternu o linişte şi mai adîncă.

Verdele blînd al vegetaţiei de pe mal, apa vrîstată de străluciri, lucitoare ca moliciunea atlasului, legănarea uşoară a bărcii, plescăitul ritmic al vîslelor şi melancolia care stăruia în văzduh îi domoleau pe toţi.

Trecură şi se cufundară în visare.

Stau aşa şi nu se gîndeau la nimic, simţind doar bucuria vieţii încremenite în contemplare.

— N-am să mă întorc! reveni Janka la gîndurile dinainte; rătăcea cu privirea pe suprafaţa vineţie, urmărea valurile care alergau grăbite în depărtare. N-am să mă întorc!

Simţea că singurătatea o cuprindea cu braţele-i lungi, făcînd pustiu în jurul ei; o privea sfidătoare.

Părerea de rău, tatăl ei, Grzesikiewicz şi toţi cunoscuţii de odinioară, trecutul întreg parcă plutea undeva dincolo de ea, pierzîndu-se tot mai mult în mohoreala depărtării; numai în răstimpuri mai ajungeau pînă la ea, ca un ecou, o urmă de plînsete sau de rugăminte...

Nu! N-ar mai avea putere să se întoarcă şi să înoate împotriva curentului care o purta înainte. În acelaşi timp însă, lacrimi calde îi umpleau inima de amărăciune.

La Bielany, coborîră la debarcader şi începură să urce încet.

Janka porni înainte cu Kotlicki care n-o mai părăsea.

— Domnişoară, îmi eşti datoare un răspuns, îi spuse după o clipă, aşternîndu-şi pe faţă o expresie tandră.

— Ţi-am răspuns încă de ieri, iar astăzi dumneata îmi eşti dator o explicaţie, vorbi Janka cu asprime, întrucît acum, după discuţia cu Grzesikiewicz, după atîtea emoţii prin care trecuse, simţea faţă de Kotlicki o ură aproape fizică; i se părea respingător şi obraznic.

— O explicaţie?... Poţi oare explica în vreun fel iubirea, poţi să analizezi un sentiment?... începu să vorbească, mişcîndu-şi neliniştit buzele subţiri. Nu-i plăcea tonul ei.

— Să fim sinceri, pentru că ce-ai spus dumneata... nu se mai putu abţine Janka.

— Nu-i altceva decît sinceritate.

— Nu-i decît o comedie! rosti hotărît şi simţi nevoia să-l pălmuiască.

— Mă insulţi, domnişoară... Poţi să crezi pe cineva şi fără să-i împărtăşeşti sentimentele, spuse mai încet, ca să nu-i audă cei care veneau în urma lor.

— Domnule, îţi mai spun că această comedie nu numai că mă plictiseşte, dar începe să mă şi supere. Eu sînt prea puţin o actriţă isterică şi prea mult o femeie obişnuită şi normală, ca să-mi placă jocul ăsta... Pe mine mama şi mătuşile nu m-au învăţat niciodată cum să mă port cu bărbaţii, cum să mă feresc de minciunile şi josnicia lor. Eu am ajuns singură la această concluzie, privind ce se petrece zilnic în culise. Dumneata crezi că oricărei femei de la teatru poţi să-i vorbeşti cu îndrăzneală de dragostea dumitale, aşa, la întîmplare... poate că merge!... Actriţele sînt atît de caraghioase şi atît de proaste, nu-i aşa?... spuse îndîrjită, neînduplecată. Ai îndrăzni oare să-mi vorbeşti la fel, dacă aş fi acasă?... Nu, n-ai îndrăzni, dacă nu m-ai iubi cu adevărat, deoarece acolo aş fi şi pentru dumneata o femeie, pe cînd aici nu sînt

decît o actriță, deoarece acolo s-ar afla în spatele meu un tată, mama, fratele sau măcar o conveniență care nu ți-ar permite să te porți în chip josnic cu o biată fată poate prea naivă... Aici însă, n-ai ezitat nici o clipă, pentru că aici sînt singură și actriță pe deasupra, adică o femeie căreia poți să-i spui minciuni fără să fii pedepsit, pe care poți s-o ai fără nici o teamă, iar după aceea s-o arunci fără să-ți știrbești cu nimic opinia unui om cinstit și de onoare!... A, poți să fii sigur, domnule Kotlicki, că nu voi deveni amanta dumitale, nu voi deveni a nimănui, dacă nu voi iubi pe nimeni... M-am gîndit mult, prea mult, ca să mă mai las înșelată de vorbe! spuse repede, iar cuvintele ei aspre, brutale chiar, se abătură ca niște lovituri de topor peste capul lui.

Se simțea atît de umilit, încît abia mai era în stare s-o asculte, tremura de nerăbdare și o privea uluit. N-o cunoștea, nici nu-i trecuse prin minte că poate să găsească o actriță care să-i strige în față asemenea lucruri. Se închircea în el, își mijea ochii și se încrîncena în dorință, atît de mult îi plăcea. Îl atrăgea cu puterea și cinstea ei, pentru că, judecînd după fața care-i răsfrîngea cît se poate de exact toate trăirile lăuntrice și după accentele de sinceritate din glasul ei, înțelegea că este o fată cinstită; iar pe deasupra mai era și atît de frumoasă!

— Biciul a fost de piele, cu bucăți de plumb la capete... Ai lovit, domnișoară, cu o înverșunare femeiască în vinovați și nevinovați, reluă Kotlicki, dar văzînd că Janka nu-i răspunde, adăugă după o clipă:

— Nu-ți ajunge, domnișoară?... Dacă-mi dai voie să-ți sărut mîinile tot timpul acestui act, te rog să continui....

Văzîndu-i înfățișarea posomorită, vru să întoarcă totul în glumă.

— Kotlicki!... Așteptați puțin și ajutați-ne să ducem coșurile! strigă Wawrzecki în clipa cînd Janka se oprise fără să vrea și era gata să-i arunce în față lui Kotlicki un cuvînt greu de dispreț, dar nu mai apucă.

Bărbații duceau coșurile cu provizii; pășeau cu toții pe malul povîrnit, căutînd un loc potrivit pentru popas.

Pădurea era pustie, frunzele de stejar și tufele de ienupăr foșneau ușor.

Se opriră sub un crîng de stejari verzi. În spatele lor, se întindea pădurea tăcută, iar în vale clipoceau valurile Vistulei, spărgîndu-se de mal și strălucind în soare.

După primele pahărele de votcă și gustări se înviorară cu toții.

— Și acum să bem în sănătatea inițiatorilor excursiei! propuse Głogowski, umplînd paharele.

— Mai bine să bem pentru succesul piesei dumitale.

— Nu, e de prisos... și așa o să fie un eșec...

— Poate că acum Topolski ne va spune care-i planul lui secret, sugeră Kotlicki, întinzîndu-se liniștit pe un pled aproape de Janka.

— Lăsați-l în pace acum!... Să mîncăm bine, să bem și mai bine și abia după aceea. Doamnelor, nu vreți să deschideți sipetele și să ne dați ceva mai acătării, exclamă Wawrzecki.

Așternură pe iarbă o față de masă, scoaseră tot felul de bunătăți și le împărțiră rîzînd cu hohote, deoarece Mimi nu prea se descurca, iar Majkowska nu voia s-o ajute. Abia Janka și Głogowski aranjară totul cum se cuvine.

— Foarte frumos, dar ceaiula?... se miră Janka.

Kotlicki sări în picioare.

— Ceai avem, samovar avem, dar apă trebuie să aduci dumneata. Să mergem să luăm din Vistula! strigă Majkowska, răsturnînd cărbunii dintr-o găleată.

Kotlicki se strîmbă puțin, dar se duse. În cîteva minute, puseră samovarul, Głogowski arătîndu-se un adevărat maestru cu acest prilej.

— E specialitatea mea! spuse suflînd ca niște foale. Doamnele trebuie să știe că deseori, mai des decît îmi place mie, rămîn fără cărbuni și abia atunci iese la iveală geniul meu de inventator; folosesc hîrtie sau scot vreo scîndurică din podea și ceaiul e gata.

— Nu poți să-ți cumperi o lampă de benzină?

— Nu, prefer ustensilele familiale... iar în al doilea rînd, dacă n-am benzină, nu mai fac nimic nici cu scîndura de la canapea.

— Cred că dumneata duci o viață foarte variată! spuse Topolski rîzînd.

— Hm, așa și așa... dar nu pot spune că-mi place.

— Anunț pe toți cei de față și pe fiecare în parte că începe să fiarbă!... Doamnelor, jucați-vă de-a Hebe[1].

Janka le turnă tuturor ceai, apoi se așeză cu paharul în mînă nu departe de Mimi.

---

[1] Zeița tinereții în mitologia greacă; în timpul ospețelor, turna nectar zeilor din Olimp.

— Acum e vremea potrivită să stăm de vorbă, zise Kotlicki.

— Dă-i drumul, Topolski... Te ascultăm cu luare aminte! i se alătură Wawrzecki.

— Vreau să înființez o trupă de actori, începu Topolski.

— Iată singurul mod de a-ți realiza ideea! Angajează vreo cincisprezece oameni de teatru, promițîndu-le salarii mari, și dă-le aconturi mici; caută o casieră atît de deșteaptă, încît să aibă parale pentru cauțiune, și atît de naivă, încît să-i depună, apoi ia lucrurile actorilor, amanetează-le și gata! N-au decît să plece, dacă nu le convine; după două luni, procedezi la fel și tot așa pînă cînd aduni banii care-ți trebuie.

— Wawrzek, nu mai face pe bufonul! îl certă supărat Topolski, golind un pahar după altul. Asemenea trupă poate strînge orice idiot, orice Cabiński. Eu n-am nevoie de o bandă care să se lase ademenită de bani și să se împrăștie la cel mai mic prilej, eu am nevoie de un colectiv puternic, cu planuri sigure, de un colectiv închegat!

— Tu, care ai spart atîtea trupe, mai crezi că te poți bizui vreodată pe actori?

— Sînt sigur. Ascultați, o să fac așa: prima condiție e să fac rost de vreo cinci mii de ruble pentru început, aleg apoi din toate trupele celelalte pe cei mai buni, cel mult treizeci de persoane, le dau salarii mijlocii, dar certe, stabilesc procente, dividende...

— Oho, las-o mai moale cu dividendele! mormăi Kotlicki.

— Vor fi și dividende, trebuie să fie! strigă Topolski, aprinzîndu-se tot mai tare. Selecționez piesele, cîteva lucruri tipice și clasice; acestea vor fi stîlpii și temelia edificiului meu; pe urmă, toate noutățile mai însemnate și toate piesele populare, afară cu opereta, afară cu bufoneria, afară cu circul, afară cu tot ce nu este artă adevărată! Vreau să am un teatru, nu o tarabă de bîlci! striga din ce în ce mai tare, artiști de valoare, nu niște clovni!... Scena nu-i loc pentru paradă... idealul meu este întregul, adevărul pe scenă, iată scopul meu! Teatrul este un altar, iar reprezentațiile ritualuri sfinte în cinstea divinității! Teatrul de acum este o bufonerie!... Nu știu încă ce trebuie, ca să creez un teatru model, perfect, dar sînt clipe cînd simt că-l voi crea, pentru că cel de azi e ridicol, o baracă pentru copii, în care apar marionete umplute cu fraze. Teatrul era cîndva o instituție religioasă, un cult, și trebuie să redevină ce a fost!...

Începu să tușească atît de tare, încît toate vinele gîtului îi tremurau ca niște strune. Tuși îndelung, apoi bău votcă și își reluă vorba, dar mai încet și mai rar, fără să se mai uite la nimeni, nevăzînd nimic afară de himerele vieții lui, pe care le povestea în propoziții scurte și învălmășite.

— Trebuie să renunțăm la toate imitațiile de acum, false și prostești: tavane de pînză, culise, oglinzi pictate etc., la orice scamatorie ieftină. Dacă scena trebuie să reprezinte un salon, apoi să fie un salon adevărat; dacă trebuie să fie bal, atunci să se danseze, să se flirteze, să se înghesuie, să fie un bal real, nu un simulacru; staulul să fie staul întru totul, cît mai exact, nu o utopie, ca în realitate... Iar jocul pe scenă, pentru că acum se joacă totuși și se declamă, sugerează pasămite oameni reali, cochetează cu arta și repetă ca niște copii o lecție învățată pe de rost. Actorul trebuie să uite că publicul privește la el, pentru că nu trebuie să se scălîmbăieze ca un bufon, ci să recreeze tainele vieții, conștient că nu e un scop în sine, ci doar un instrument... Artistul trebuie să coboare întotdeauna pe al doilea plan, deoarece prin el vorbește o idee, autorul. Da, vreau să alcătuiesc un colectiv de artiști adevărați, să înființez un teatru adevărat, să joc opere de autentică valoare și cu această trupă vreau să ies în lume și-atunci să vedeți succes! Am să cutreier toată țara, apoi Rusia, apoi Europa... să vedeți triumf. Voi cuceri America! O să vedeți victoria artei adevărate! striga aproape buimac, răgușit, orbit de imaginea luptei viitoare și a victoriei.

Își ridicase brațele, parcă vrînd să sfărîme tot ce nu era artă adevărată, se bătea cu pumnul în piept, zîmbea viitorului, se repezea înainte, cutremura întreaga lume, aprindea totul cu flacăra nebuniei nobile a sufletului și grăbea înainte, ca un conducător sau ca un reformator, ca o forță dezlănțuită, dornică de fapte... Nu mai vedea pe nimeni și nimic, se simțea singur în fața universului; îi crescuseră aripi și zbura în tării spre ideal!

Kotlicki, pe care această tiradă înflăcărată dar și ilogică nu-l impresionase deloc, cum se întîmplase cu ceilalți, remarcă:

— Ai cam întîrziat, domnule. Antoine[1] a făcut asta la Paris destul de demult; sînt ideile lui...

[1] André Antoine (1858—1943) — regizor, actor și critic francez; a organizat la Paris un teatru experimental, Théâtre Libre, înrîurit de ideile naturaliste.

— Nu, asta-i ideea mea, visul meu; de douăzeci de ani îl port în mine! se împotrivi Topolski, înviorîndu-se deodată ca lovit de trăznet și uitîndu-se la Kotlicki cu priviri rătăcite.

— Și ce-i cu asta, de vreme ce acest vis a și fost realizat în parte și a căpătat numele...

— Hoții, mi-au furat ideea! Mi-au furat ideea! strigă Topolski și se prăbuși pe iarbă, ascunzîndu-și capul în mîini și șoptind printre sughițuri și bolboroseala de bețiv: Mi-au furat ideea!... Ajutor, mi-au furat ideea!... hohotea, zbătîndu-se pe iarbă ca un copil disperat.

— Mie proiectul mi se pare imposibil de realizat nu pentru că ideea e deja cunoscută, începu Głogowski liniștit, ci pentru că publicul nostru nu este încă pregătit pentru un teatru de acest fel și nu-i simte nevoia. Așa că oferiți-i mai departe farse în care să fie cît mai multe tumbe, balet pe jumătate dezbrăcat, urlete de cancan, puțină duioșie de joasă speță, o mulțime de fraze despre virtute, moralitate, familie, datorie, dragoste și...

— Numără înainte...

— Cum e publicul, așa e și teatrul; unul este vrednic de celălalt! interveni Majkowska.

— Cine vrea să aibă mulțimea de partea lui și s-o stăpînească, trebuie s-o lingușească și să facă ce vrea ea, să-i dea ce-i trebuie, să fie mai întîi robul ei și abia după aceea să ajungă stăpînul ei, reflectă Kotlicki rar și sentențios.

— Eu însă sînt împotrivă! Nu vreau să mă supun gloatei și nici s-o stăpînesc; prefer să fiu singur...

— Excelentă atitudine! Poți să-ți bați joc de ea cît poftești.

— Pentru a plezni din bici și a-i cataloga pe unii proști, iar pe alții josnici!

— Domnișoară Janina, mai toarnă-mi un ceai! se burzului Głogowski; sări în sus, zvîrli cu pălăria în copac și își răvășì ciuful rar.

— Domnule, ești un radical îndărătnic, i se adresă Kotlicki cu o ironie binevoitoare.

— Iar dumneata ești, să crăp, un pește, o focă, o balenă...

— Zi-i înainte pînă la douăzeci!

— Grozave argumente!... Uite, domnule, unul mai bun... propuse Wawrzecki, întinzîndu-i bastonul lui.

Głogowski se stăpîni, privi o clipă la el, apoi începu să-și bea ceaiul.

Majkowska asculta în tăcere, iar Mimi, culcată pe pardesiul lui Wawrzecki, dormea tun.

Janka le turna ceai la toți și nu pierdea nici un cuvînt. Uitase de Grzesikiewicz, de tatăl ei, de discuția cu Kotlicki; problemele ridicate o interesau foarte mult, iar himerele lui Topolski o uluiau. Se da în vînt după asemenea discuții mai generale despre artă și problemele ei.

— Cum rămîne cu trupa de actori? îl întrebă pe Topolski care tocmai își ridicase capul.

— O voi înființa... trebuie s-o înființez! răspunse Topolski.

— Domnișoară, îți garantez că se va înființa, interveni Kotlicki, nu va fi ea cum vrea Topolski, dar va fi cît se poate de bună. Ce-i drept, un progres oarecare s-ar putea înfăptui, ca divertisment atractiv, dar să-i lăsăm pe alții să revoluționeze teatrul; pentru asta ar fi nevoie de sute de mii de ruble și s-ar putea face numai la Paris.

— Reforma teatrului nu va fi întreprinsă de directori, cît despre creația dramatică de astăzi, ce reprezintă ea, la urma urmei?... căutări pe orbecăite, adulmecat de cîine, vagabondaj fără scop sau șocuri... Trebuie să apară un geniu care s-o facă, eu îl presimt...

— Cum așa? Nu sînt deajuns capodoperele existente, ca să creezi un teatru model? întrebă Janka.

— Nu... aceste capodopere sînt capodopere la timpul trecut; noi avem nevoie de altele. Pentru noi, aceste capodopere au devenit arheologie pură, pe care putem s-o admirăm prin muzee și tot felul de cabarete.

— Așadar, Shakespeare înseamnă arheologie?

— Pst!... Despre el să nu vorbim; el reprezintă întregul univers; poți să meditezi asupra lui, dar nu să-l înțelegi...

— Dar Schiller?

— Un utopist și un clasic, ecoul enciclopediștilor și al revoluției franceze. Noblețe, ordine, doctrinerie șvăbească, declamație patetică și plictisitoare.

— Și Goethe? întrebă Janka din nou, plăcîndu-i definițiile paradoxale ale lui Głogowski.

— Adică numai *Faust*, dar Faust este o mașină atît de complicată, încît de la moartea inventatorului n-a mai izbutit nimeni s-o întoarcă și s-o pună în mișcare. Comentatorii o împrăștie, o demontează, o curăță, o scutură, dar mașina stă și începe s-o mănînce rugina... Dealtfel, asta-i aristocrație curată. Acest domn Faust nu reprezintă, înainte

de toate, tipul ideal al omului, ci un experiment; nu-i decît creierul unora din acei rabini învățați, care meditează toată viața cum să pășească în templu, cu dreptul sau cu stîngul; unul care face mereu discuții; și pentru că în timpul unei experiențe inima Margaretei a încetat să mai bată și-l aștepta pușcăria, iar miopia nu-i îngăduia să mai vadă nimic afară de laboratorul propriu și de retorte, și-a făcut un sport din a se văicări întruna, ba că viața e josnică, ba că știința nu face două parale... Într-adevăr, trebuie să fii cel puțin tot atît de arogant ca nemții, ca avînd guturai, să afirmi că toți trebuie să-l aibă...

— Asemenea glume vesele îmi plac mai mult decît piesele dumitale profunde, șopti Kotlicki.

— Da... dar Shelley?... Dar Byron? continuă Jania curioasă.

— Prefer prostia care vorbește, aceleia care ar vrea să facă ceva, se revanșă Głogowski prompt. Aha, Byron!... reluă firul. Byron e o mașină cu aburi, care produce energie revoluționară; un lord care nu s-a simțit bine nici în Anglia, nici la Veneția cu Suiciolla, deoarece se plictisea, deși avea destulă căldură și bani. E un revoltat individualist cu pasiuni foarte puternice; un aristocrat care se înfurie întruna, cheltuindu-și talentul numai pentru a face în ciudă dușmanilor. A pălmuit Anglia cu capodopere. Este un protestatar uriaș, din plictiseală și pricini personale.

— Iar Shelley?

— Shelley e și el trăncăneală divină pentru publicul de pe Saturn; un poet al elementelor, nu e pentru noi, oamenii.

Głogowski tăcu și se duse să-și umple paharul cu ceai.

— Vrem să ascultăm continuarea; cel puțin eu aștept cu nerăbdare, se rugă Janka.

— Bine, dar o să mai sar, ca să sfîrșesc mai repede.

— Cu condiția să nu mai suni din clopoței și să nu mai bați în tamburine...

— Kotlicki, taci din gură! Tu nu ești decît un biet filistin, un reprezentant tipic al speciei tale, și nu ai cuvînt atunci cînd vorbesc oamenii!

— Încetați, domnilor, că nu pot să dorm, se plînse Mimi.

— Chiar așa, nu-i deloc distractiv! i se alătură Majkowska, căscînd cu poftă.

Wawrzecki se apucă să umple iar paharele. Głogowski veni lîngă Janka și începu să-i prezinte cu înflăcărare teoria lui.

— Ibsen mi se pare straniu; el prevestește pe cineva mai puternic, reprezintă zorile care anunță răsăritul soarelui. Cît despre cei mai noi, ridicați în slăvi și mult lăudații nemți, Sudermann[1] și compania, vorbă multă, treabă puțină. Vor să convingă lumea că purtatul chiloților cu bretele, să zicem, nu e necesar, întrucît se pot purta și fără bretele...

— Așadar, am ajuns la concluzia, interveni Kotlicki, că nu mai există nimeni. Pe unul l-ai pocnit în moalele capului, al doilea a căpătat o lovitură în coastă, iar al treilea s-a pricopsit cu un picior în fund...

— Nu, domnule, mai exist eu! răspunse Głogowski, înclinîndu-se comic.

— Am dărîmat clădirile pentru... un balon de săpun!

— Poate să fie și așa, dar avînd în vedere că și baloanele de săpun reflectă soarele...

— Să mai bem cîte o votcă! sfîrși Topolski care ascultase în tăcere.

— Ducă-se dracului totul!... să bem și să nu ne mai gîndim!

— Asta-i concluzia ta, Wawrzecki!

— Să bem și să iubim! completă Kotlicki, înviorîndu-se și ciocnind paharul de sticlă.

— De acord, pe legea mea, pentru că iubirea este sufletul lumii!

— Stați să vă cînt ceva de iubire...

„Strînge-mă, iubește-mă,
Ai fost primul, crede-mă!
Nu fugi, că-nlăcrimezi
Ochișorii mei turcheziI
Hei, hei!“

— Bravo, Wawrzek!

Se înviorară cu toții, dar nu mai discutară nimic serios, spunea fiecare ce-i venea pe limbă.

— Onorabili și onorabile!... Pe cer se adună norii, iar pe pămînt sticlele sînt goale. S-o ștergem!

— Cum?

— Mergem pe jos, pînă la Varșovia e cel mult o milă.

— Și coșurile?

[1] Hermann Sudermann (1857—1928) — scriitor german de a dou[illegible]; [illegible] și piese naturaliste destul de populare în epocă.

— Găsim noi vreun găligan care să le ducă... Mă ocup eu de asta, se oferi Wawrzecki, și alergă în direcția mînăstirii.

Înainte de a se întoarce, toți erau gata de plecare. Buna dispoziție crescuse, pentru că Mimi dansa cu Topolski un vals pe iarbă. Topolski era atît de beat, încît vorbea mereu de unul singur sau se certa cu Majkowska. Kotlicki zîmbea și se învîrtea pe lîngă Jania care se simțea în largul ei și era nespus de veselă. Îi zîmbea și discuta cu el de parcă nu-și mai aducea aminte de declarațiile de dragoste. Se vede că supărarea îi trecuse, pierzîndu-se în uitare.

Mergeau în neorînduială, ca atunci cînd te întorci dintr-o excursie.

Janka împletea o cunună din frunze de stejar, iar Kotlicki o ajuta și o întreținea cu glume picante. Îl asculta atentă, dar cînd intrară într-o pădure mai mare, adevărată, plină de tufișuri, deveni serioasă; privea cu atîta bucurie la copaci, mîngîia cu atîta duioșie trunchiurile și ramurile, în ochi i se citea atîta bucurie, încît Kotlicki o întrebă arătînd spre pădure:

— Nu mai încape îndoială, e o cunoștință veche?

— Adevărat, veche și sinceră, nu-ți face farse, răspunse Jania cu o ironie ușoară în glas.

— Ai o memorie răzbunătoare, domnișoară. Nu crezi și nu ierți niciodată... Nu-mi doresc decît un lucru, să te pot convinge că...

— Dacă-i așa, căsătorește-te cu mine! îl întrerupse repede, întorcîndu-se spre el.

— Te rog să-mi acorzi mîna dumitale! îi răspunse Kotlicki pe același ton.

Se priviră în ochi și se posomorîră. Janka se încruntă și începu să rupă cu dinții cununa pe care nu apucase s-o termine, iar Kotlicki își lăsă capul în jos și tăcu.

— Să mergem mai repede, altfel întîrziem la spectacol.

— Deci la repetiția de mîine o să citim piesa mea?

— La drept vorbind, nu vom putea decît să citim piesa, deoarece Dobek n-a copiat toate rolurile...

— Dumnezeule, și cînd o să aibă loc reprezentația?

— Nu te grăbi, domnule, și așa filistinii o să te fluiere prea devreme! îl necăji Kotlicki.

— Marțea viitoare, peste o săptămînă... cel puțin eu așa aș vrea!... spuse Topolski.

— Adică, mai exact, pentru repetiții și învățarea rolurilor nu mai rămîn decît patru zile. Nimeni nu va ști rolul, nimeni

nu va izbuti să-l lucreze cît de cît... Asta e o adevărată sinucidere!

— Ei și, îi faci cinste lui Dobek cu cîteva pahare de votcă și te scoate el la liman.

— Așa-i, va țipa pentru toți... Mai bine să anunțăm că va avea loc citirea piesei.

— În ce mă privește, poți să fii liniștit, eu îmi voi învăța rolul!

— Și eu.

— Știu că femeile învață rolurile întotdeauna, dar bărbații...

— Bărbații vor juca bine și fără să învețe textul. Află, domnule, că Glas nu-și învață rolul niciodată, dar absolut niciodată; cîteva repetiții îl familiarizează cu situațiile piesei, iar restul completează sufleorul.

— Și joacă și așa!

— Ce mai, domnule, e un actor bun, un comic de mîna întîi.

— Pentru că improvizează bufoneriile de fiecare dată și acoperă astfel toate poticnirile...

— Te rog să-mi răspunzi foarte serios. Ultimele cuvinte au fost o glumă sau au exprimat dorința dumitale, condiția?... reluă Kotlicki.

— Orice e bun, numai să nu fie plictisitor. Știi asta, domnule? răspunse Janka iritată.

— Mulțumesc, o să țin minte... dar dumneata știi că răbdarea este prima condiție a succesului?

Își mijì ochii, se înclină și rămase în urmă. Avea o siguranță de sine de-a dreptul obraznică și, fie ce-o fi, hotărî să aștepte.

Kotlicki nu era unul dintre oamenii pe care o femeie poate să-i îndepărteze, arătîndu-i disprețul sau insultîndu-l. Primea totul cu seninătate și ținea minte pentru socoteala viitoare. Era un om care disprețuia sexul slab, spunea tuturor adevărul în față și totdeauna era în căutare de femei și dragoste. Nu ținea seama că e urît, întrucît se știa destul de bogat, ca să cumpere pe oricare dintre ele. Făcea parte din categoria celor în stare de orice.

Acum mergea și zîmbea unui gînd anume, retezînd buruienile de pe marginea drumului cu bastonul.

Se întunecă deodată și începu să plouă cu picături mari.

— O să ne ude pînă la piele, rîse Mimi, deschizînd umbrela.

— Domnișoară Janina, apărătoarea mea de ploaie îți stă la dispoziție, strigă Głogowski.

— Mulțumesc foarte mult, dar pe cît pot, nu mă apăr niciodată de ploaie; îmi place la nebunie să mă ude ploaia.

— Domnișoară, ai instincte... se întrerupse brusc și își duse mîna la gură.

— Sfîrșește odată, domnule, te rog...

— Dumneata ai instincte de pește-gîscă. Interesant, de unde pînă unde?...

Janka începu să zîmbească, deoarece își aduse aminte de vremea cînd umbla, toamna sau iarna, prin cele mai mari furtuni și viforniță, și răspunse veselă:

— Îmi plac stihiile. De mică m-am obișnuit cu ploile și vremea rea... Așa că mă dau în vînt după fiecare furtună.

— Ai sînge focos, e ceva atavic, fantezie etc.

— Nu-i decît obișnuință sau o nevoie interioară care a crescut într-o pasiune.

Głogowski îi oferi brațul; Janka nu-l refuză și-i povesti cu tonul ei prietenesc, fără rezerve, diferite întîmplări din escapadele de odinioară. Se simțea atît de nestingherită alături de el, de parcă-l știa de cînd era mică. Erau momente cînd pur și simplu uita că-l vede pentru prima oară în viață. Fața lui senină și purtarea sinceră, puțin colțuroasă, o atrăgeau; intuia în el un suflet cinstit de frate.

Głogowski o asculta atent, îi răspundea și o privea curios, în cele din urmă, prinzînd o clipă potrivită, îi spuse cu sinceritate:

— Să crăp, dar dumneata ești o femeie interesantă... chiar foarte interesantă! Uite, să-ți spun ceva, o idee care mi-a venit acum, ți-o împărtășesc numaidecît, caldă, numai să nu ți se pară ciudată. Nu suport convențiile, prefăcătoria de salon, cochetăria actrițelor etc., că mai sînt multe, adică tocmai ce nu văd la dumneata... Oho, mi-am dat seama de la început că nu te preocupă așa ceva. Dumneata îmi placi ca un tip de femeie foarte rar întîlnit. Interesant, interesant! se mira aproape de unul singur. Am putea deveni prieteni! exclamă bucuros, sfîrșindu-și gîndul cu voce tare. Cu toate că femeile mă dezamăgesc întotdeauna, fiindcă mai devreme sau mai tîrziu iese la iveală femela. Oricum, o experiență nouă nu strică...

— Sinceritate pentru sinceritate, îi răspunse, rîzînd de înțeala cu care se hotăra, și dumneata ești un exemplar foarte interesant.

— Deci de acord!... Să ne strîngem mîna și să rămînem prieteni! se bucură, întinzîndu-i mîna.

— N-am terminat, îl opri Janka. Eu mă descurc de minune fără confidențe și fără prieteni, fiindcă nu-mi place sentimentalismul și, pe urmă, e mai sigur așa.

— Vorbă de clacă! Prietenia este mult mai importantă decît dragostea... Văd că începe să toarne cu găleata! Și ciinii plîng, pesemne, o prietenie respinsă. O să ne mai întîlnim, nu-i așa? Dumneata ai ceva, ceva... ca o bucată de suflet care nu se găsește pe toate drumurile.

— Sînt în fiecare zi la teatru pentru repetiții și aproape în fiecare zi la spectacol...

— Să crăp, dar asta nu folosește la nimic!... Dacă stau o săptămînă cu dumneata, o să apară atîtea vorbe, bîrfe, presupuneri etc., încît...

— Și ce-mi pasă mie ce se vorbește despre mine acolo!... rîse nestingherită.

— Ho, ho, găină moțată! Îmi place cînd cineva nu-și face probleme din cauza acestei vechituri care se numește opinie publică.

— Cred că, de vreme ce n-am nimic să-mi reproșez, pot să ascult liniștită ce se spune despre mine.

— Ăsta-i orgoliu, pe Dumnezeul meu, orgoliu curat!

— De ce nu-ți reprezinți piesa la un teatru din Varșovia?

— Pentru că nu mi-au primit-o. Vezi dumneata, teatrele din Varșovia sînt niște instituții prea parfumate, prea elegante și numai pentru un public foarte delicat, cu o simțire foarte subtilă, iar piesa mea nu miroase deloc a salon; în ea se simt cel mult cîmpul, pădurea și coliba țăranului. Acolo n-are ce căuta adevărul, e suficient flirtul, convenienta, farsa și altele asemenea. Dealtfel, n-am avut nici protecție, iar ei își au acolo fabricanții lor patentați de piese.

— Și eu care credeam că e destul să scrii un lucru bun, ca să ți se joace imediat!

— O, Doamne, să crăp, dacă nu-i așa. Vezi și dumneata cîte trebuie să îndur eu pentru ca unul ca Cabiński să-mi accepte piesa!... Ridică totul la pătrat și abia atunci vei avea cît de cît o idee despre bucuriile unui scriitor de comedii, începător, care pe deasupra nu se pricepe să se folosească de tot felul de patroni...

Tăcură. Ploaia continua să cadă bălțind pe drum.

Głogowski privea mohorît la orașul, ale cărui turnuri se deslușeau pe orizontul încețoșat.

— Oraș mîrșav! mormăi furios. De trei ani mă căznesc să-l cuceresc și degeaba... Lupt, mă zbat... și nu mă cunoaște nimeni!

— Dacă-i vei spune mereu că e mîrșav și prost, n-o să-l cucerești niciodată, remarcă Janka.

— Îl voi cuceri. Nu mă va iubi, dar va fi silit să țină seama de mine, să crăp!... Asemenea fortărețe sînt mai ușor de cucerit de către actori, cîntăreți și dansatori; e deajuns un spectacol reușit.

— Da, dar numai pentru o zi. După ce coboară de pe scenă, nu mai lasă nimic în urmă, piere ca o piatră aruncată în apă! spuse Janka cu amărăciune, privind la clădirile tot mai apropiate ale orașului.

Abia acum îi trecu prin minte că gloria la care visa, este tot o glorie de o zi.

— Mi se pare că și dumneata îți dorești același fel de mîncare, o întrebă.

— Ai dreptate! răspunse cu tărie, și glasul îi răbufni ca o explozie. Ai dreptate! repetă, dar mult mai încet și fără entuziasm.

Privirile i se stinseră rătăcind în neștire peste acoperișurile cenușii; o chinuia gîndul gloriei de o zi, fiindcă își aducea aminte de coroniței uscate ale Cabińskăi și de gloria de altădată a lui Stanisławski, fiindcă se gîndea acum cu tristețe la miile de actori vestiți care au existat, au murit și nimeni nu le cunoaște nici măcar numele. În suflet îi stăruiau simțiri învălmășite. Se sprijini mai tare de brațul lui Glogowski și merse fără să mai scoată nici o vorbă.

Pe strada Zakrocimska urcară într-o birjă, urmați de Kotlicki.

Janka se uită supărată la el, dar se prefăcu înadins că nu observă și o privi cu zîmbetu-i de totdeauna. O conduseră acasă. Mai avea doar atîta vreme cît să intre în casă, să-și schimbe îmbrăcămintea, să ia lucrurile care-i trebuiau și să plece îndată la teatru.

Din cauza ploii, mai întîrziară și alte coriste.

Cabiński, enervat că din pricina ploii vor rămîne biletele nevîndute, alerga pe scenă și țipa la cei care intrau:

— Vă arde de zbenguială, fetelor... E trecut de opt și nici una din voi nu e îmbrăcată!

— Am fost și am ascultat slujba de la biserica sfîntului Karol Boromeusz, explică Zielińska.

— Nu mă duceți pe mine cu slujba, ia te uită!... Aveți grijă de slujba care vă dă să mîncați!

— Că mare lucru ne dați, domnule director! se împotrivi Ludka răutăcioasă, pentru că își rupsese umbrela la intrare.

— Nu vă dau destul? Dar din ce trăiți?

— Din ce trăim?... În nici un caz din salariul pe care ni-l promiteți mereu.

— O, pînă și dumneata întîrzii, domnișoară? strigă la Janka.

— Eu intru abia în actul al treilea, am timp destul...

— Wicek, fugi după Rosińska... Unde-i Zośka? Începeți mai repede!... mînca-v-ar cîinii!

Apoi se uită prin ochiul din cortină.

— Toate scaunele sînt ocupate, pe Dumnezeul meu, iar garderoba e pustie... și pe urmă îmi strigă că nu le plătesc! Domnilor, pentru numele lui Dumnezeu, îmbrăcați-vă și începeți!

— Numaidecît, să sfîrșim jocul.

Aproape cincisprezece actori, îmbrăcați și machiați numai pe jumătate, jucau stos. Doar Stanisławski ședea într-un colț în fața unui ciob de oglindă și își „compunea fața".

Pentru a treia oară își ștergea fardul cu o cîrpă și se machia din nou; făcea gimnastica feței, încrunta mînios din sprîncene, își încrețea fruntea, privind în fel și chip; își aranja fața pentru un rol de caracter și îngîna cu jumătate de glas de fiecare dată cînd își schimba fizionomia corespunzătoare din text; doar la răstimpuri se adresa celor care jucau cărți, aruncîndu-le cîte o monedă de zece și două cuvinte:

— Patru! Decar!

— Publicul face scandal! E timpul să bată gongul și să începem! se ruga Cabiński.

— Nu ne mai bate la cap, directore. N-au decît să aștepte... Decar, treflă... pune jos!

— Valet! grozav!

— Damicelă de cupă... cinci sutare!

— Gata! Directore, mizează pe Desdemona!

Strînse cărțile, le amestecă și le întinse, spunînd:

— Poftim, directore, trage!

— Mă înșală! șuieră Cabiński, aruncînd o monedă de argint pe o carte.

— Parcă așa nu te înșală?

— Să bată gongul! strigă Cabiński, la regizorul de culise, auzind tropăituri în public.

O vreme nu se mai auzi nimic, afară de fîşîitul cărţilor aşezate pe masă cu iuţeala fulgerului.

— Patru popi... arde-l!

— Plăteşte suticile!

— Valet, jos!

— Cinci, bine. Am cîştigat ceva.

— Damă de cupă, dă-i!

— Fiţi politicoşi cu sexul frumos.

— Damă de pică, arde-l. Banii!

— Ajunge! Îmbrăcaţi-vă! Pe Dumnezeul meu, acolo au început să urle...

— Dacă asta-i distrează, de ce să-i deranjăm?

— O să te saturi de distracţii, dacă pleacă şi îşi iau înapoi banii de la casă! îl ameninţă Cabiński, ieşind în fugă.

Lăsară cărţile şi începură să se îmbrace şi să se machieze cu înfrigurare.

— Cu ce începem?

— Cu *Jurămîntul.*

— Stanisławski!

— Poate să bată gongul, vin îndată! anunţă Stanisławski. Şi se urni încet.

— Mai repede, că dărîmă teatrul, strigă Cabiński din uşă.

Se juca un buchet dramatic, cum i se spunea, sau „de toate pentru toţi", adică o comedie scurtă, o operetă într-un act, un fragment dintr-o dramă şi un dans solo. Aproape toţi actorii participau la reprezentaţie.

Janka, în costum, sta în culise şi privind pe scenă, îşi aştepta rîndul. Se simţea iritată de impresiile din timpul zilei. Închise ochii cufundîndu-se în retrăirea cuvintelor lui Grzesikiewicz, care-i veni iarăşi în minte, dar se înfioră, deoarece dincolo de chipul lui zări iţindu-se din adîncuri zîmbetul lui Kotlicki şi faţa lui de satir; apoi îl văzu pe Głogowski cu capul lui mare şi privirea blîndă. Îşi şterse ochii cu mîna, vrînd parcă să gonească vedeniile, dar zîmbetul acela bun îi stăruia în memorie.

— Ce pudel respingător şi Rosińska asta! şopti Majkowska, oprindu-se lîngă Janka.

Janka tresări şi se uită la ea contrariată.

Ce-i păsa ei acum de toate astea?...

Această luptă fără istov a fiecăruia cu toţi ceilalţi începea s-o enerveze şi s-o supere.

Ce-i păsa ei de Rosińska, chiar dacă juca într-adevăr imposibil, şarja sau cădea într-un şablon dulceag, acolo unde era nevoie doar de puţin sentiment; de cocheta cu primele rînduri de scaune cu o graţie leşioasă, de rutină, ceea ce făcea o impresie de-a dreptul respingătoare.

— Cabiński n-ar trebui s-o mai lase pe scenă, continuă Majkowska, neluînd seama la tăcerea Jankăi, dar se întrerupse repede, pentru că îşi făcu apariţia Zośka, fiica Rosińskăi, care avea să danseze solo „pas" cu şalul.

Se opri lîngă Majkowska, îmbrăcată deja pentru dans. În acest costum arăta de doisprezece ani, avea silueta nedezvoltată, faţa slabă şi mobilă, în ochii cenuşii stăruia expresia unei curtezane cu experienţă, iar buzele-i rujate erau răsfrînte într-o strîmbătură cinică. Privi la jocul mamei sale şi ţiţîi de nemulţumire; în cele din urmă, se aplecă spre Majkowska şi şopti în aşa fel, ca s-o audă şi Janka:

— Poftim, uite cum joacă bătrîna!

— Cum, mama ta?

— Probabil. Uite cum cochetează cu tipul cu cilindru. Ţopăie ca o curcă bătrînă... A, cum s-a îmbrăcat! Vrea neapărat să pară tînără şi nici măcar faţa nu ştie să şi-o compună cum trebuie. Mi-e ruşine pentru ea... Crede că toată lumea e proastă şi nu-şi dă seama... oho, pe mine nu mă păcăleşte. Cînd se îmbracă, se ascunde de mine, ca să nu văd cum se aranjează, ha, ha, ha! rîdea aproape cu ură. Bărbaţii ăştia sînt atît de nătîngi, încît cred tot ce văd... Toţi banii se duc pentru ea, eu nu pot să-mi cumpăr nici măcar o umbrelă.

— Zosia, cine-a mai auzit să-ţi ponegreşti mama atît de rău!

— E, mare lucru mama! Peste patru ani, dacă vreau, pot să fiu şi eu mamă de cîteva ori, dar nu sînt proastă, oho! ţînci îmi trebuie mie?...

— Eşti un copil oribil! Am să te spun mamei... şopti revoltată Majkowska, depărtîndu-se.

— Ea e proastă, cu toate că e actriţă angajată. Îmi place, hm!... aruncă Zosia în urma ei, strîngîndu-şi buzele.

— Încetează, nu pot să ascult din cauza ta...

— Da' ce, domnişoară Janina, ai şi pe cine să asculţi!... Bătrîna are un glas dogit, ca o găleată spartă, continuă Zośka fără să se descurajeze.

Janka făcu un gest de nerăbdare.

— De-ai ști, domnișoară, cum mă insultă! La Lublin, venea pe la noi un domn Kulasiewicz, eu îi ziceam Kulas[1], că nu-mi aducea nici măcar bomboane. Ei, bine, află că m-a bătut și mi-a spus că e tatăl meu... Ha, ha, ha, îi cunosc eu pe tații ăștia... Acolo era Kulas, la Łódź, Kamiński, iar acum am doi... Umblă cu ei... Ea crede că cu o invidiez, că și am pentru cine! Curtezani din ăștia cu buzunarele goale sînt pe toate drumurile...

— Zośka, taci din gură! Ești pur și simplu josnică! șopti Janka revoltată pînă în adîncul sufletului de cinismul acestui copil de actori.

— Păi ce-am spus atît de rău?... Ce, nu-i așa?... răspunse cu glasul minunat al inconștienței neprefăcute.

— Mai și întrebi!... Cum poți să vorbești atît de urît de mama ta?...

— Păi ea de ce e atît de proastă? Toate au cîte un fante care are ceva parale... pe cînd ea!... Și pentru mine ar fi mai bine, dacă ar fi mai deșteaptă... Eu o să știu să mă aranjez altfel!...

Janka se retrase, uitîndu-se mirată la ea, dar Zośka nu înțelese nimic, veni mai aproape și șopti complice:

— Domnișoară Janina, dumneata ai pe cineva?...

Se depărtă în fugă, deoarece căzu cortina și dansul trebuia să aibă loc în pauza dintre două acte.

Janka se scuturâ, de parcă se atinsese de ceva vulgar. O trecu un fior rece și fața i se îmbujoră de rușine și umilință.

— Ce murdărie! îngînă, privind la Zosia care intră pe scenă zîmbitoare și radioasă.

În timpul ritmului nebunesc al valsului i se vedea numai boticul ascuțit de ogar.

Dansă cu temperament și îndemînare, astfel că stîrni un ropot de aplauze. Cineva îi aruncă un buchet de flori; îl ridică de pe jos și în timp ce se retrăgea de pe scenă, zîmbea cochet ca o actriță cu experiență, aspirînd cu nările fremătînde aceste manifestări de mulțumire.

— Domnișoară Janina, strigă în culise, am căpătat un buchet de flori! Acum Caban va fi nevoit să-mi dea și mie un acont. Publicul a venit pentru dansul meu... uite că mă cheamă!...

Se repezi pe scenă și începu să se înclineze către public.

[1] Joc de cuvinte; în limba polonă, *kulas* = picior; *kulawy* = șchiop.

— Vorbăria voastră nu face două parale!... Fără dansul meu, ați fi fost la mare ananghie!...

Se învîrti pe călcîie, rîse triumfător și alergă la garderobă.

Începu un act dintr-o piesă lacrimogenă, *Fiica lui Fabricius*. Rolul lui Fabricius îl juca Topolski, iar pe al fiicei, Majkowska. Jucau foarte bine, deși Moryś era atît de beat, încît habar n-avea ce se întîmplă cu el; totuși nimeni nu observa starea în care se afla. Numai Stanisławski sta în culise și rîdea în hohot de gesturile lui automate și de privirea rătăcită. Majkowska îl sprijinea mereu pe Topolski, pentru că altfel s-ar fi prăbușit pe scenă.

— Mirowska, vino să-i vezi cum joacă! spuse unei actrițe bătrîne, adîncită azi într-o stare de apatie, și ochii îi sticliră de ură.

— Ăsta-i rolul meu!... Eu trebuia să-l joc. Ce-a făcut din el?... O bestie beată! șuieră printre dinții încleștați și după ce izbucniră aplauze furtunoase, meritate totuși. Stanisławski se înroși și aproape că se rezemă de perete, ca să nu cadă, atît de cumplită era invidia care-l sufoca.

— Gloata, gloata! șoptea, amenințînd publicul cu pumnii strînși.

Se duse, apoi, după regizorul de culise, dar nu-l găsi și se întoarse; păși acum abia tîrîndu-și picioarele, obosit și furios.

— „...Fiica mea, copilă iubită, deci nu-l respingi pe bătrînu-ți tată?... Strîngi la pieptul tău nevinovat un tată criminal?... Nu fugi de lacrimile și sărutările lui?...“ veneau de pe scenă șoaptele fierbinți ale lui Topolski și loveau în bătrînul actor, încît se îndrepta, uita într-o clipă de toate, răpit de joc, și îngîna aceleași cuvinte, turna în aceste manifestări de dragoste părintească atîta simțire și lacrimi, atîta sînge și entuziasm și era atît de caraghios, în același timp în lumina nesigură a culiselor, cu brațele întinse patetic în gol, cu capul plecat înainte și cu ochii pironiți pe frînghia cortinei, încît Wicek, care-l vedea, se repezi la garderobă, strigînd:

— Vă rog, domnilor!... În culise, Stanisławski se dă iar în stambă...

Se grăbiră cu toții să asiste la spectacol și, cînd îl văzură în aceeași atitudine patetică, izbucniră într-un hohot de rîs general.

— Ha, ha! parcă e o maimuță americană!

— Uite mamutul african care trăiește o sută de ani! A mîncat oameni și hîrtie, roluri și glorie și i s-a făcut rău de la

stomac, atît s-a îndopat! strigă Wawrzecki, imitînd tonul și vorbirea unui prezentator de curiozități din provincie.

Stanisławski își reveni, se uită înapoi și întîlnind privirile celor care rîdeau de el, se cutremură și își lăsă capul în jos cu tristețe.

Jania care asistase la întreaga scenă și în timpul extazului său nu îndrăznise nici măcar să se miște, ca să nu-l tulbure, nu se mai putu stăpîni, cînd îi văzu ochii plini de lacrimi și pe cei care-și băteau joc de el, se apropie și-i sărută mîna în semn de cinstire.

— Copila mea, copila mea! rosti bătrînul abia auzit, întorcîndu-și capul, ca să-și ascundă lacrimile, îi strînse mîna cu putere și se depărtă.

Părerile de rău, durerea și ura îl chinuiau atît de rău, încît coborî scările cu mare greutate.

Se duse în grădină, se uită la cei care jucau și la public cu o privire nespus de tristă, apoi se îndreptă prin verandă spre stradă, dar se întoarse brusc și rămase.

— Ar fi un tutore foarte bun! îi spuse cineva Jankăi după plecarea lui Stanisławski.

— O să înființeze o trupă și o să joace împreună cupluri de îndrăgostiți! observă altul cu voce tare.

— Sînteți niște șacali! le răspunse Jania cu o privire sfidătoare.

Avea o poftă grozavă să-i scuipe pe toți în față, atît de mare era valul de ură care-i urca în inimă și atît de josnici și de nemiloși i se păreau cu toții. Se stăpîni totuși și se așeză la loc, neputînd să se liniștească multă vreme.

Intră pe scenă odată cu corul, tremurînd încă de revoltă, și prima persoană pe care o văzu în public, fu Grzesikiewicz, care sta în primul rînd de scaune. Privirile li se întîlniră; el făcu o mișcare ca și cînd ar fi vrut să plece, iar ea încremeni o clipă de uimire, la mijlocul scenei, dar își reveni numaidecît, pentru că-l zări și pe Kotlicki, așezat nu prea departe, care-l cerceta cu luare aminte pe Grzesikiewicz; mai încolo o văzu pe Niedzielska, lîngă loji, care-i zîmbea prietenoasă și binevoitoare.

Nu se uita la Grzesikiewicz, dar îi simțea privirea ațintită la ea și începu să se enerveze și mai mult. Îi trecu prin minte că are costumul prea scurt și o cuprinse rușinea că stă în fața lui atît de strident îmbrăcată...

Este imposibil de descris ce se petrecea acum în sufletul ei. Niciodată nu mai simțise ceva asemănător. Cînd juca,

privea de obicei la public de sus, ca la o mulțime supusă și aproape proastă, astăzi însă, se părea că se află în fața unei cești uriașe sau că este nu știu ce animal dintr-o baracă de curiozități exotice, iar publicul acesta venise să privească la ea și să rîdă de scamatoriile pe care le făcea; o studia din toate părțile, se uita la ea cu lornieta, aproape că o atingea cu vîrful bastoanelor și al umbrelelor.

Era pentru prima dată cînd vedea acest zîmbet, care nu exista pe nici unul din chipurile pe care le observa, dar care stăruia totuși pe fețele tuturor și părea să umple teatrul; era un zîmbet de ironie blajină, inconștientă, zîmbetul superiorității copleșitoare, pe care-l au cei vîrstnici cînd se uită la jocul copiilor. Îl simțea pretutindeni.

Apoi văzu numai ochii lui Grzesikiewicz pironiți asupra ei. Își dezlipi cu greu privirea de la el și se uită în altă parte, dar îl văzu totuși cînd se ridică și plecă. Nu crezuse că va veni la teatru, nu se așteptase să-l vadă, cu toate acestea, plecarea lui o întristă. Se uita parcă dezamăgită la locul gol, unde stătuse cu o clipă înainte.

Se retrase odată cu corul într-un plan mai îndepărtat, pentru că Glas începu să cînte un duet comic cu Kaczkowska.

Glas se opri lîngă cușca sufleorului și ciocăni ușor, făcîndu-l atent pe Dobek, fiindcă urma un fragment solo, pe care nu-l știa deloc, ca de obicei.

Halt îi făcu semn cu bagheta și Glas, compunîndu-și o față comică, începu să cînte un cuvînt pe care și-l mai amintea în timp ce își încorda auzul, dar Dobek nu sufla nimic.

Halt bătu energic în pupitru, dar Glas cînta mereu același lucru, șoptind rugător în pauzele de o clipă:

— Suflă, suflă!

Corul, împrăștiat spre fundul scenei, începu să se încurce, cineva din culise rostea cu voce tare cuvintele cîntecului nefericit, dar Glas, transpirat, roșu de furie și de emoție, cînta întruna: „Ești a mea, frumoasă Róża!“ nevăzînd și neauzind nimic din cele ce se petreceau în jurul lui.

— Suflă! cerși încă o dată cu disperare, deoarece orchestra și o parte din public, înțelegînd ce se întîmplă, izbucniră în rîs. Îl izbi cu piciorul în față de Dobek și se opri deodată, uitîndu-se la public cu privirea rătăcită.

Pentru că Dobek, lovit în gură, îl apucase de picior și nu-i mai da drumul.

— Așa, feciorașule, ia nu mai zburda! șopti sufleorul, ținîndu-l atît de bine, încît Glas nu mai putea să se miște. Te-ai

făcut de rîs pentru totdeauna!... Tu l-ai pictat pe Dobek, iar Dobek te-a pictat pe tine... Acum sîntem chit!

Halt și Kaczkowska salvară situația, începînd să cînte numărul următor.

Dobek îi dădu drumul lui Glas, se retrase cît putu mai în fundul culștii și începu să sufle mai departe din memorie cît se poate de liniștit, zîmbind cu blîndețe spre Cabiński, care-l amenința din culise, și spre coriste.

Janka nu înțelegea prea bine ce se petrecea pe scenă, fiindcă îl văzuse pe Grzesikiewicz întorcîndu-se cu un buchet de flori în mînă.

Se așeză pe locul dinainte; abia cînd corul veni din nou în avanscenă, se ridică, înaintă pe lîngă orchestră, aruncă florile la picioarele Jankăi și se întoarse liniștit, străbătu sala și dispăru fără să-i pese că produsese senzație în teatru.

Janka ridică florile mașinal și se retrase în fundul scenei, în spatele colegelor, deoarece simțea privirile publicului ațintite asupra ei.

— Ei, cum e? o întrebă Zielińska.

— Domnișoară, caută la mijloc, între flori, poate că e ceva... îi șopti altă colegă.

Nu-i urmă îndemnul, dar îi era adînc recunoscătoare lui Grzesikiewicz pentru aceste flori.

Coborî de pe scenă fără să mai ia seama la cearta grozavă care se încinse între Glas și Dobek după căderea cortinei.

Glas se agita furios, dar Dobek se îmbrăca în pardesiu și-i răspundea încet, cu răutate:

— Dinte pentru dinte. Dulce-i răzbunarea pentru inima omului.

Se răzbunase, deoarece cu o zi înainte, Glas îl îmbătase și, împreună cu Władek, îl machiaseră ca pe un negru. Cînd se trezise cît de cît, Dobek plecase liniștit de la circiumă la teatru, fără să știe ce se întîmplase cu fața lui. În culise se distraseră de minune, dar Dobek jurase să se răzbune și se ținuse de cuvînt, amenințînd că nu-l va ierta nici pe Władek.

Furios, Cabiński îi îndruga tot felul de prostii lui Glas, dar acesta nu mai răspundea, umilit profund de pățania de pe scenă.

Îmbrăcată deja, Janka o aștepta numai pe Sowińska pentru a pleca acasă, cînd Władek se apropie de ea și o întrebă moale:

— Domnișoară, îmi îngădui să te conduc?...

— Mă duc acasă cu Sowińska, iar dumneata mergi în altă direcție...

— Chiar Sowińska m-a rugat să te anunț că se întoarce abia peste o oră... E la direcție.

— Atunci, să mergem!

— Dacă buchetul te deranjează, pot să-l duc eu... se oferi, întinzînd mîna după flori.

— A, nu, mulțumesc!

— E foarte scump!... zîmbi Władek, subliniind cuvintele.

— Nu știu cît costă, răspunse Janka cu răceală, nearătîndu-se prea dispusă pentru conversație.

Władek începu să rîdă, apoi vorbi despre mama lui, iar la urmă adăuga:

— Poate că treci și pe la noi... Mama e bolnavă... de cîteva zile nu se mai ridică deloc din pat...

— Mama dumitale e bolnavă?... Am văzut-o astăzi la teatru.

— Nu se poate! exclamă Władek descumpănit într-adevăr. Îți dau cuvîntul meu că o știam bolnavă... Mi-a spus că de cîteva zile nu se mai scoală din pat... Pune ceva la cale... adăugă încruntat.

Niedzielska îl spiona necontenit și trebuia să-i cunoască întotdeauna escapadele amoroase, fiindcă tremura de spaimă ca Władek să nu se însoare cumva cu vreo actriță...

Se despărți de ea în fața porții, arătîndu-i un respect exagerat, și-i spuse că se grăbește să se ducă acasă pentru a se convinge de boala mamei.

Cînd o văzu pe Janka intrînd în casă, se întoarse și porni spre teatru. Pe drum se întîlni cu Sowińska și stătură îndelung de vorbă. Bătrîna îl privea batjocoritoare, și la urmă îi promise tot sprijinul.

Władek se duse în mare grabă la Krzykiewicz, să joace cărți, deoarece organizau deseori asemenea întîlniri la care luau parte mulți cunoscuți dintre spectatori.

Odată ajunsă în camera ei, Janka puse florile într-o vază cu apă, iar cînd se culcă, mai privi o dată la trandafiri și șopti cu duioșie:

— Ce om cumsecade!

VIII

— Domnișoară, poftim convocatorul! strigă Wicek.

— Ce mai e?...

— Se citește o piesă nouă sau așa ceva!... răspunse, uitîndu-se prin încăpere.

Janka semnă convocatorul prin care regizorul invita pe toți actorii la ora douăsprezece la citirea piesei lui Głogowski, *Țăranii*...

— Fain buchet! exclamă Wicek, admirînd florile din vază, aș putea să-l topesc...

— Vorbește ca oamenii! îl certă Janka, înapoindu-i convocatorul.

— Aș putea să-l vînd cuiva, dacă ai vrea să mi-l dai.

— Păi cine vinde și cine cumpără asemenea buchete?

— E, domnișoară, dumneata ești o fraieră!... Unele, cînd capătă flori, le vînd imediat florăresei, aia care vinde flori seara în grădină... Oho! Aș putea lua o rublă pe buchetul ăsta, dacă mi l-ai da...

— Nu ți-l dau... Poftim altceva și să-ți fie de bine!

Wicek îi sărută mînă cu umilință, bucuros că-i dăduse o rublă, și ieși în fugă.

Risipea banii pe te miri ce.

După plecarea lui Wicek, Janka schimbă apa din vază și tocmai începuse să aranjeze trandafirii pe o măsuță, cînd intră Sowińska și-i aduse masa de seară.

Astăzi era radioasă, ochii ei rotunzi, cenușii, arătau atîta bunăvoință, încît Janka se miră.

Bătrîna așeză cafeaua pe măsuță și, arătînd spre buchet, spuse zîmbindu-i:

— Ce trandafiri frumoși!... Domnul ăla voinic i-a adus?

— Da, răspunse scurt Janka.

— Cunosc pe cineva care ți-ar trimite asemenea buchete în fiecare zi... începu vorba Sowińska, așa ca din întîmplare, în timp ce deretica prin cameră.

— Buchete de flori?

— E, chiar ceva mai mult, dacă ai vrea să primești.

— Acel cineva trebuie să fie foarte naiv și să nu mă cunoască...

— Domnișoară dragă, oricine poate să se prostească din dragoste.

— Se prea poate! răspunse Janka sec și ascultă cu atenție, presimțind că va urma o propunere.

— Nu ghicești cine-ar putea să fie? întrebă Sowińska.

— Nu sînt curioasă deloc să aflu.

— Totuși, îl cunoști foarte bine...

— Mulțumesc, doamnă, dar n-am nevoie de nici o informație.

— Nu te supăra, domnișoară... Ce poate fi rău în asta? trecură bătrîna încet.

— Tocmai dumneata vorbești așa? ...

— Eu, că doar îți doresc binele, cum i l-aș dori și fiicei mele...

— Dumneată îmi dorești binele, cum i l-ai dori și fiicei dumitale? o întrebă Janka încet, privind-o în albul ochilor.

Sowińska își coborî pleoapele, neputîndu-i susține privirea, și ieși tăcută din cameră, dar dincolo de ușă se opri și o amenință cu pumnul.

— Mironosițo! Ți-arăt eu!... șopti cu ură.

Era o zi cețoasă și rece, burnița întruna, iar străzile și trotuarele se acoperiseră cu un strat gros de noroi; norii cenușii se învălătuceau în tării ca toamna.

La teatru, Janka nu-i găsi decît pe Pieś, pe Topolski și pe autor.

Głogowski o întîmpină zîmbind și-i întinse mîna.

— Bună ziua! Ieri m-am gîndit la dumneata și trebuie să-mi mulțumești neapărat...

— Îți mulțumesc, dar sînt curioasă...

— Nu m-am gîndit... Nu m-am gîndit, cum s-ar gîndi cei ca mine la niște femei frumoase ca dumneata, nu! să crăp!... M-am gîndit... Isuse! nu mai pot să scap de cuvîntul asta... M-am întrebat de ce ai dumneata atîta forță... de unde provine ea?...

— De acolo de unde se trage și slăbiciunea, e înnăscută, răspunse Janka, așezîndu-se.

— Dumneata trebuie să ai vreo idee la care te gîndești mereu și mergi înainte. Această idee are părul galben-roșcat, un venit de zece mii de ruble anual, poartă ochelari și...

— Și... las-o baltă, domnule!... O prostie poate fi spusă oricînd, că ea nu îmbătrînește niciodată... îl întrerupse Topolski.

— Piatka, de patru ori coniac, fiindcă și domnișoara bea cu noi!

— Mulțumesc, n-am băut și nu beau niciodată.

— Acum e musai... măcar să-ți moi buzele. E doar începutul ospățului de înmormîntare a piesei mele.

— Exagerezi! mormăi Pieś.

— Bine, o să vedem! A, domnule Piotr, domnule Topolski, hai să mai bem cîte unul... ducă-se!... se înflăcără Glogowski, turnînd coniac în pahare.

Rîdea, glumea întruna, îi chema la bufet pe actorii care intrau, se agita, dar se vedea că sub această veselie prefăcută se ascundeau grija și nesiguranța succesului.

Pe verandă se încinse un mic chef, fiindcă Glogowski le făcea cinste la toți, dar buna dispoziție se lăsa încă așteptată din cauza ploii.

Cabiński se uita mereu la ceas, își scotea cilindrul și se scărpina în cap nemulțumit; soția directorului era posomorîtă ca o zi de toamnă; Majkowska îl fixa cu priviri scînteietoare pe Topolski și se vedea că vrea să-i facă o scenă, fiindcă avea buzele vinete și ochii înroșiți de plîns sau de nesomn; Glas era și el apatic după întîmplarea neplăcută de ieri și nu mai povestea nici un banc; Razowiec își cerceta limba în oglindă și se plîngea Piesiowei și nici măcar Wawrzecki nu se simțea în apele lui, cum își definea el însuși starea sufletească.

O somnolență asemănătoare cu aceea care stăruia în văzduh îi umplea pe toți de plictiseală și apatie.

— E douăsprezece și jumătate... hai să citim! propuse regizorul.

Traseră o masă la mijlocul scenei, aduseră scaune și Topolski, înarmat cu un creion, începu să citească.

Glogowski nu se așeză; se plimba cu ocoluri uriașe și, trecînd pe lîngă Janka, îi împărtășea mereu tot felul de observații de care aceasta rîdea cu jumătate de glas; iar el se depărta, își ciufulea părul, zvîrlea cu pălăria în sus și fuma țigară după țigară, ascultînd totuși cu luare aminte.

Burnița în continuare și apa se scurgea cu zgomot prin burlane. Ziua inunda scena cu o lumină murdară. Era atîta plictiseală, încît nu mai putea nimeni să asculte liniștit, așa că începură șușotelile.

Glas arunca chiștoacele în nasul lui Dobek, iar Wladek sufla ușor în capul Mirowskăi care moțăia.

De la garderobă se auzeau scrîșnetul fierăstrăului tăind scînduri și zgomotul cuielor bătute; mașinistul își pregătea decorurile pentru spectacolul de seară.

— Domnule Glogowski, aici ar trebui să mai tăiem puțin, spunea Topolski din cînd în cînd.

— Taic, domnule! răspundea Glogowski, continuîndu-și plimbarea.

Șoaptele se auzeau din ce în ce mai bine.

— Kamińska, mergi cu mine pe Nalewki? Vreau să-mi cumpăr material pentru o rochie.

— Bine, o să ne uităm și la pardesie.

— Ce-i asta... dantelă pentru bluză?... o întrebă Rosińska pe soția lui Pieś, care împletea de zor cu iglița.

— Da, uite ce desen frumos... Am luat modelul de la soția directorului.

Și iarăși urmă o clipă de liniște adîncă, în care se auzeau numai glasul calm și melodios al regizorului, gîlgîitul apei de ploaie și scrîșnetul fierăstrăului.

— Dă-mi o țigară, îi ceru Wawrzecki lui Wladek. Ai cîștigat ceva aseară?

— Am rămas lefter, ca de obicei. Stai să-ți spun, șopti Wladek trăgîndu-se mai aproape, am mizat pe un careu douăzeci și cinci de ruble. Joc pe dublă, trece; spun caro și sînt ai mei. Kotlicki îmi propune să retrag jumătate. Nu accept; nu mai vrea să joace nimeni, începe să fie fierbinte; trag mai departe: șase, șapte, opt, zece și iar cîștig! Se mulțumesc cu toții să se uite. Kotlicki e furios, fiindcă aproape trei sute de ruble sînt ale mele; trag a unsprezecea oară și cîștig din nou! Strigă cu toții la mine să retrag jumătate... Nu vreau! Trag pentru a douăsprezecea oară și pierd! Cîteva sute de ruble, ca și cînd le-aș fi aruncat în noroi, ce ghinion!... Mi-am făcut un plan!

Se aplecă și-i șopti la ureche, ca să n-audă nimeni.

— Ce-ai făcut cu locuința? îl întrebă Krzykiewicz pe Glas, oferindu-i o țigară.

— N-am făcut nimic, stau tot acolo.

— Ai plătit chiria?

— Nu, dar o s-o plătesc! răspunse comicul, mijindu-și ochii.

— Ascultă, Glas! Am auzit că directorul își cumpără o casă pe Leszno.

— Aiurea! Pe Dumnezeul meu, m-aș muta îndată la el pentru salariul pe care mi-l datorează. Dar astea-s basme! De unde să aibă el atîția bani?

— Ciepiszewski l-a văzut cu agenții de la construcții.

— Doică! strigă Cabińska.

Doica veni repede, aducînd o scrisoare în șorț.

— Felka a spart oglinda, nu eu; a aruncat cu o sticlă de șampanie într-un sfeșnic, dar a nimerit oglinda... Trosc!...

Și treizeci de ruble s-au adăugat la socoteală dintr-un condei. Grăsanul s-a mulțumit să se strîmbe.

— Nu minți! Eu nu eram beată și-mi amintesc foarte bine cine a spart-o.

— Îți amintești, nu-i așa? Îți amintești cum ai sărit de pe masă, cum ți-ai scos pantofii și... ha, ha, ha!...

— Liniște!... strigă Topolski cu asprime la coriștele care-și povesteau impresiile de ieri.

Tăcură, dar Mimi începu să-i povestească aproape cu voce tare Kaczkowskăi despre un nou model de pălărie pe care-l văzuse pe strada Długa.

— Dacă o să fie tot așa, nu mai rezist... Proprietarul mă dă afară din casă. Ieri am amanetat ultima gioarsă, pentru că a trebuit să-i cumpăr vin lui Janek. Sărăcuțul se însănătoșește atît de încet! Vrea să se ridice, se plictisește și nu-i mai intri în voie; ar trebui să-i dau ceva mai bun să mănînce, dar abia îmi ajung banii pentru ceai... Dacă nu mă angajez la Ciepiszenski și nu primesc un acont, proprietarul mă aruncă în stradă, că de plătit n-am cu ce...

— E sigur că înființează o trupă de actori?

— Sigur; zilele astea trebuie să mă duc la el să semnez contractul.

— Nu mai stai la Cabiński?

— Păi dacă nu vrea să-mi plătească salariul din urmă, șopti Wolska, o actriță care juca roluri de caracter.

Cei treizeci de ani se vedeau limpede pe fața ei obosită, brăzdată de griji. Stratul gros de pudră și ruj nu izbutea să-i ascundă ridurile și să-i șteargă neliniștea care-i lucea în ochi. Avea un băiețel de șase ani, care se îmbolnăvise încă din primăvară. Îl apărase cu disperare, răbdînd nu o dată de foame; se lipsise de toate, numai să-l salveze, și îl salvase, dar ea ajunsese ca un schelet.

— Maestre, poftește pe la noi! exclamă Glas, văzîndu-l pe bătrînelul care nu se mai arătase de cîteva săptămîni pe la teatru.

Maestrul intră și se salută cu toți. Cititul se întrerupse, pentru că se ridicară cu toții de pe locurile lor.

— Bună ziua, bună ziua!... Deranjez cumva?

— Nu, nu!

— La loc, maestre, îl rugă Cabińska, o să ascultăm împreună...

— A, respectele mele, tinere!

— Idiot ramolit! mormăi Głogowski, răspunzîndu-i cu un semn din cap și se ascunse în culise, enervat de întreruperile și discuțiile care nu mai conteneau.

— Tăcere!... Pe legea mea, aici e un adevărat balamuc! țipă Topolski supărat și continuă să citească.

Dar nu-l mai asculta nimeni. Soția directorului ieși cu bătrînelul, iar ceilalți plecau și ei unul cîte unul pe furiș.

Începu să plouă cu găleata; picăturile răpăiau pe acoperișul de tablă al teatrului, care înăbușea zgomotul.

Se întunecase, așa că Topolski nu mai putu să citească.

Se mutară cu toții în garderoba bărbaților, unde era ceva mai multă lumină și mai cald, și începură să tăifăsuiască.

Janka sta în ușă cu Głogowski și tocmai îi spunea cu înflăcărare ceva despre teatru, cînd Rosińska o întrerupse batjocoritoare:

— Domnișoară, pe dumneata te obsedează teatrul! Nu credeam, dacă nu vedeam cu ochii mei...

— E foarte simplu, teatrul înseamnă totul pentru mine.

— Eu, dimpotrivă, trăiesc cu adevărat numai în afara teatrului.

— Atunci de ce nu renunți?

— Dacă aș putea să mă smulg de aici, n-aș mai sta nici un minut!... răspunse cu amărăciune Rosińska.

— Aș, astea-s vorbe! Oricare din noi ar putea, numai că e tare greu să te desprinzi de teatru, spuse Wolska încet. Eu o duc mai greu ca toți și știu că dacă aș renunța la teatru, aș trăi mai bine, dar de cîte ori mă gîndesc că nu voi mai juca, mă cuprinde spaima și mi se pare că aș muri fără scenă...

— O, teatrul... înseamnă otrăvire lentă și agonie zilnică! șopti Razowiec plîngător.

— Nu fii sentențios, pentru că tu ești bolnav de stomac, nu din cauza teatrului.

— Această agonie și această otrăvire continuă înseamnă totuși și bucurie! reluă Janka.

— Grozavă bucurie, n-am ce zice! Poate numai dacă foamea, invidia și neputința de a trăi altfel înseamnă bucurie.

— Fericiți cei ce nu s-au molipsit de boala asta ori s-au retras la timp.

— Bine, dar e mai bine să trăiești, să suferi și să agonizezi așa, avînd un țel, arta, decît să duci o viață de melc sau de reptilă. Prefer de o mie de ori să trăiesc așa, decît să ajung

sluga bărbatului și roaba copiilor, un obiect de uz casnic, și să nu cunosc nici o grijă, răbufni Janka.

Wladek începu să declame cu un patos comic:

„Preoteasă, altare
În templul artei
Voi porunci să ți se-nalțe!...“

— Iartă-mă, te rog, dar eu însumi afirm că în afara artei nu mai există nimic!... și dacă n-ar fi teatrul...

— Te-ai apuca să croiești tocuri pentru pantofi! interveni Glas.

— Așa poate vorbi numai o începătoare foarte tînără și foarte naivă! se împotrivi Kaczkowska.

— Sau una care nu știe ce gust are salariul de la Cabiński...

— Ai milă, distinsă persoană. Entuziasmul, înflăcărarea, tinerețea, talentul și frumusețea, dacă le ai, ți le va distruge mizeria pe toate! rosti Pieś cu glas apru și cu tonul unei prevestiri.

— Nu, asta încă nu-i nimic... dar o trupă cu asemenea artiști și asemenea piese îți va lua totul, domnișoară... Numai dacă vei trece cu bine prin acest iad, vei ajunge o mare artistă! îngînă Stanisławski sarcastic.

— Așa grăit-a maestrul, așa că, gloată, înclină-ți capul și spune-ți că așa trebuie să fie! își bătu joc Wawrzecki.

— Bufonule! mormăi Stanisławski ieșind.

— Mamutule!

— Să vă povestesc cum am început eu... spuse Wladek.

— Se știe prea bine, la un bărbier.

— Glas, încetează cu maimuțăreala! Vrei neapărat să pari mai prost decît ești!

— Eram în clasa a patra, cînd l-am văzut pe Rossi[1] în *Hamlet*... și s-a zis cu mine!... Am luat bani de la tata, mi-am cumpărat tragediile lui Shakespeare și am început să mă duc la teatru; am învățat zile și nopți în șir rolurile. Visam că voi cuceri lumea întreagă...

— Și ai ajuns un biet actor la Caban! rîse Dobek.

— Am aflat că Rychter a venit la Varșovia și intenționează să deschidă o școală de teatru. M-am dus la el, simțeam că am talent și voiam să învăț. Locuia pe Świętojańska. Ajung acolo și sun la ușă; îmi deschide chiar el, mă lasă să intru și închide ușa cu cheia. M-a luat cu cald de frică... Habar n-aveam cu ce să încep... Mă mutam de pe un picior pe altul. El a spălat cît se poate de liniștit o crăticioară, apoi a turnat petrol în lampă, și-a scos surtucul, s-a îmbrăcat într-un ilic căptușit cu vatelină și a început să curețe cartofi.

După o tăcere îndelungată, văzînd că trece timpul și n-ajung la nimic, încep să bîlbîi ceva despre chemarea scenei, despre dragostea de artă, despre dorința de a învăța și așa mai departe.

El continua să curețe cartofi.

În cele din urmă, îl rog să-mi dea lecții.

S-a uitat la mine și a mormăit: „Cîți ani ai, cavalerule?“

Am înlemnit, dar el continuă să mă întrebe: „Cavalerul a venit cu mămica?“

Ochii au început să mi se umple de lacrimi, dar el nu mă slăbește: „O să-ți tragă tăticu' o chelfăneală... Oho, clasa întîi... și o să te dea afară și de la școală“.

Mă simțeam atît de prost și atît de umilit, încît nu mai eram în stare să scot o vorbă.

„Hai, cavalerule, declamă vreo poezie, *Staś și-a pătat haina*[1], *Era o noapte-ntunecoasă*... de pildă, sau ceva din Łukaszewski...“ a rostit încet, curățind cartofii cu migală.

N-am înțeles ironia, pentru că se deschisese cerul deasupra mea de bucurie. Să declam în fața lui!... Nu visasem decît asta... Credeam că-l voi da gata, că-l voi uimi; toate verișoarele mele și gimnaziul întreg mă invidiau pentru glasul meu.

— De atunci ai rămas cu plăcerea de a țipa?...

— Glas, nu mă deranja...

— Hm, îmi zic, trebuie să-i arăt dintr-o dată ce știu... și cu toate că tremuram de emoție, m-am proțăpit într-o atitudine tragică și am început... Ce?... *Șalul negru*[2] care era pe atunci la modă... Mi-am stăpînit emoția și de la început m-am lăsat dus de patos; mă frîngeam, îmi răsuceam încheieturile, strigam, izbucneam ca Othello, șuieram de ură ca samovarul... Am sfîrșit leoarcă de transpirație...

„Altceva?“ m-a întrebat, curățind cartofi întruna și nici un mușchi de pe față nu trăda ce gîndește.

Mi s-a părut că merge bine și am ales *Hagara*[3]; îmi dau drumul dintr-o dată: mă vaiet disperat ca Niobe, blestem ca

[1] Ernesto Rossi (1829—1896) — actor italian de renume.

[1] Din scrierile lui Stanisław Jachowicz (1823—1897).

[2] Poezie de Kornel Ujejski (1823—1897); după modelul lui A.S. Puşkin, cu acelaşi titlu.

[3] Titlul exact: *Hagar în jungla*, poezie de Kornel Ujejski.

Lear... implor, amenință și închei vlăguit, iar el îmi spune iar: „Încă ceva!“

A lăsat cartofii și s-a apucat să toace carnea.

Uluit de îngăduința și îndemnul pe care mi s-a părut că le aud în glasul lui, aleg din *Mazepa*[1] lui Słowacki scena din închisoare, din actul patru, și o recit în întregime...

Gem pentru Amelia, sporovăiesc pentru Chmara, blestem pentru Zbigniew, răcnesc pentru Voievod... Declam cu atîta simțire, cu atîta ardoare, încît aproape că răgușesc; părul mi se ridică măciucă în vîrful capului, tremur, uit unde sînt, inspirația mă poartă pe aripile ei, ies flăcări din mine, ca dintr-o sobă; am lacrimi în ochi, spasme în capu' pieptului, dar recit înainte... Am blestemat-o pe Amelia, am aruncat-o pradă disprețului, m-am zvîrcolit de durere și dragoste; sfîrșesc actul patru și-l atac furtunos pe al cincilea. Tragismul mă înflăcărează, mă ridică aproape pînă-n tavan, încăperea începe să danseze cu mine, în ochi îmi apar stele colorate, nu mai am aer, nu mai am putere, emoția mă înecă, sufletul mi se sfîșie, leșin...

Deodată, el începe să strănute și își șterge ochii cu mîneca...

Am tăcut.

El a lăsat jos ceapa pe care o tăia, mi-a pus o găleată în mînă și mi-a spus cît se poate de liniștit: „Adu-mi apă...“

I-am adus.

A turnat peste cartofi, i-a pus pe lampă și a aprins fitilul.

Îl întreb, timid, dacă pot să vin să-mi dea lecții? „Vino, vino! mi-a răspuns. O să mături, o să-mi aduci apă. Dar chinezește știi?...“

„Nu!“ răspund, neștiind ce vrea să spună.

„Atunci învață, și cînd vei ști, să vii la mine; atunci o să vorbim despre teatru“.

Am plecat disperat, dar asta nu m-a potolit. N-am să uit niciodată clipa asta...

— Nu lăcrima, că Głogowski nu se mai duce după bere.

— Spuneți ce vreți, dar viața valorează ceva numai prin artă.

— Și nu l-ai mai văzut pe Rychter? întrebă Jania curioasă.

— Păi, încă n-a învățat chinezește...

[1] Tragedie în versuri de Juliusz Słowacki (1809—1849), mare poet romantic polonez.

— Nu, n-am mai fost pe la el. Dealtfel, după ce m-au dat afară de la școală, am fugit de acasă și m-am angajat la Krzyżanowski.

— Ai fost la Krzyś?...

— Am umblat un an încheiat cu el, cu soția lui, cu nemuritorul Leoś, fiul lui, și cu încă o începătoare; spun „am umblat“, fiindcă foarte rar foloseam alte mijloace de locomoție decît propriile picioare. Deseori n-aveam ce mînca, dar să joc și să declam puteam ori de cîte ori voiam. Aveam un repertoriu uriaș. Jucam numai cu patru persoane pe Shakespeare și pe Schiller, adaptați cum nu se poate mai ciudat posibilităților noastre de Krzyś care avea și foarte multe piese proprii cu trei și patru titluri fiecare. Krzyżanowski le căra el însuși într-o ladă și la popasuri spunea deseori, bătînd cu palma în capac:

— Aici este un Shakespeare sau un Molière polonez. Sărăcia nu mai înseamnă nimic atunci cînd ai nemurirea asigurată. Leoś, ține minte ce-ți spune tatăl tău!

Începură cu toții să rîdă din toată inima.

Jankăi nu-i plăcu rîsul lor, care-i aduse aminte de Stanisławski, și se împotrivi energic:

— Sărăcia și irosirea talentului nu sînt deloc caraghioase.

— O, așa-i, suflet caritabil, așa-i!... Krzyżanowski a fost un adevărat apostol al artei, un geniu cu ghete jerpelite și... împrejurări nefavorabile!... Un Shakespeare de maidan! Talma[1] de tavernă!... declamă Glas patetic.

— Gloată, turmă, tîrîie-brîu și... celelalte, mormăi Głogowski, pentru că garderoba se cutremura de veselie.

— Cîte comedii n-am jucat cu el, cînd aveam trupa mea! Voi nu veți mai vedea așa ceva! spuse regizorul de culise cu amărăciune.

Începură să-și bată joc de el și să-i imite accentele galițiene.

— Sînteți niște comedianți, nu artiști! strigă furios regizorul de culise și plecă în grădină.

Începură apoi să povestească pe rînd tot felul de bancuri, pentru că tema era inepuizabilă și totdeauna se găseau vorbitori și doritori să asculte.

Ploua fără încetare, o mohoreală rece stăruia pretutindeni, așa că se strînseră și mai mult unii lîngă alții la taifas.

[1] Fr.J. Talma (1763—1826) — mare actor francez de tragedie.

Deodată răsunară țipete dinspre scenă, apoi se întrerupseră.

— Tăcere! Ce-i asta? Aha, Majkowska contra Topolski; scenă de dragoste liberă.

Janka se duse să vadă ce se petrece.

Pe scena aproape întunecoasă, se certa cuplul rolurilor principale.

— Unde ai fost? strigă Majkowska, repezindu-se cu pumnii la el.

— Dă-mi pace, Mela.

— Unde ai fost toată noaptea?

— Te rog să pleci... Dacă ești bolnavă, du-te acasă.

— Ai jucat cărți, nu-i așa, iar eu n-am o rochie pe mine! Aseară n-am avut bani nici pentru mîncare!...

— Tu de ce n-ai vrut?...

— Aha, tu ai vrea, în schimb, știu eu! Tu ai vrea ca eu să am bani, ca să ai tu pe ce juca... Ești în stare să mă și ajuți să fac bani... nemernicule, josnicule!

Se repezi la el cu turbare. Fața ei frumoasă, statuară, împrăștia flăcări, iar din gît i se smulgeau șuiere prelungi și gemete. Avea o criză de isterie: îl apuca de umăr, îl ciupea și-l scutura în neștire.

Enervat, Topolski o lovi și o îmbrînci cu putere.

Cu un urlet care n-avea nimic omenesc, Majkowska se prăbuși în genunchi, hohotind între ris și plîns cu o disperare tragică.

— Moryś!... Iubitul sufletului meu, iartă-mă!... Soarele meu!... ha! ha! ha! Lua-te-ar dracu, nemernicule!... Scumpul meu, iartă-mă!...

Se tîrî la picioarele lui, îl apucă de mînă și începu să i-o sărute cu furie.

Topolski rămase posomorît; îi părea rău de ea și regreta că-și pierduse cumpătul, așa că se mulțumi să-și muște țigara și șopti:

— Ridică-te... ce-i comedia asta?... Nu ai pic de rușine!... O să se adune toți aici...

Veni într-un suflet mama Majkowskăi, o femeie bătrînă și urîtă.

— Mela, fetița mea!

— Mamă, ia-o pe nebuna asta de aici: face numai scandaluri... spuse Topolski și plecă în grădină.

— Vezi, fetița mea, ți-am spus... te-am rugat să nu-l iei pe fantele ăsta! nu știe să te respecte și-o să-ți distrugă numai

sănătatea, pe cînd celălalt... Vezi, draga mea? Ridică-te, copila mea!

— Lasă-mă în pace, mamă! țipă Majkowska.

O îmbrînci pe bătrînă, se ridică de jos, își șterse fața și începu să se preumble pe scenă cu pași repeziți.

Se vede că avea nevoie de această mișcare, ca să-și descarce restul de răutate, pentru că începu să îngîne o melodie și să zîmbească, iar după aceea o chemă pe Jania cu glasul cel mai natural:

— Nu vrei să mergi cu mine în oraș, domnișoară? îi propuse.

— Ba da, acum a stat și ploaia... răspunse Janka, uitîndu-se la fața ei.

— Ei, arăt rău... nu-i așa? Ai văzut și dumneata?

— Am văzut și nu-mi pot stăpîni indignarea.

— Prostii!

— La teatru am înțeles cu mare greutate multe lucruri, mi le-am explicat și eu cum am putut, dar asemenea scenă întrece toate așteptările. Cum poți să suporți așa ceva?...

— Îl iubesc prea mult ca să iau în seamă astfel de fleacuri.

Janka începu să rîdă nervos.

— Numai la operetă poți să vezi așa ceva și în culise.

— Da, dar cum o să mă mai răzbun!

— Dumneata să te răzbuni?... Sînt foarte curioasă, pentru că eu nu l-aș ierta niciodată, niciodată.

— O să mă căsătoresc cu el... Trebuie să mă ia de soție.

— Asta va fi răzbunarea? se miră Janka.

— De alta mai bună nu e nevoie. Ah, cum o să-i mai aranjez viața! Știi ce, hai să trecem mai întîi pe la cofetărie, trebuie să-mi beau șocolata...

— Bine, dar aseară n-aveai bani nici de mîncare!... observă Janka fără să vrea.

— Ha, ha, naivă mai ești, domnișoară... ha, ha! L-ai văzut pe cel care-mi trimite flori și crezi că am rămas fără parale! ha! ha! unde-ai crescut, domnișoară? Ești de-a dreptul grozavă!...

Și începu să rîdă iarăși ca o nebună, de se uitau trecătorii după ea; deodată Majkowska schimbă tonul conversației și o întrebă curioasă:

— Dumneata ai pe cineva?...

— Am... arta! răspunse Janka serioasă, fără să se simtă jignită de întrebare, întrucît știa că asemenea lucruri erau prea obișnuite la teatru.

— Domnișoară, ori ești foarte ambițioasă, ori foarte deșteaptă... nu te-am cunoscut... spuse Majkowska și începu să asculte cu mai multă luare aminte.

— Ambițioasă, se prea poate, deoarece la teatru am un singur țel: arta!

— Domnișoară, nu te mai ține de farse! ha! ha! Auzi, arta țelul vieții. Iată un motiv pentru un cuplet grozav, cu toate că gluma e veche.

— Depinde pentru cine...

Majkowska tăcu; începu să se gîndească întunecată la ceva, presimțind în ea o rivală și încă amenințătoare prin inteligența ei.

— Abia v-am ajuns! strigă cineva în urma lor.

— Dumneata aici, maestre? Nu ești la slujbă? șopti Majkowska răutăcioasă, pentru că umbla totdeauna cu soția directorului.

— Vreau să-mi schimb partenera... tocmai căutam un loc liber.

— Lîngă mine nu-ți va fi prea ușor.

— A, nu, mulțumesc!... Sînt prea bătrîn... Cunosc pe cineva care ar fi mai îngăduitoare cu anii mei.

Și se înclină cu o politețe căutată înaintea Jankăi.

— Mergi cu noi, maestre?

— Desigur, dar dați-mi voie să vă conduc eu.

— De acord.

— Vă propun un mic dejun la „Versailles".

— Eu trebuie să mă întorc la teatru, spuse Janka, mai avem de citit la piesa lui Głogowski.

— O să sfîrșească ei și fără dumneata. Să mergem!

Nu se grăbeau, nu mai ploua deloc și soarele de iulie usca noroiul de pe stradă.

Maestrul se agita curtenitor, o privea în ochi pe Janka și zîmbea complice; se înclina cunoscuților și față de trecătorii mai tineri își compunea o înfățișare de învingător.

La „Versailles" nu era lume. Se așezară la o masă lîngă balustradă și maestrul comandă un mic dejun rafinat.

La început, Janka se simțea puțin jenată, dar văzînd că Majkowska se poartă ca de obicei, își recăpătă buna dispoziție și nu mai acordă atenție garsonilor și trecătorilor care se uitau la ei și zîmbeau.

Maestrul o servea numai pe Janka, n-o scăpa o clipă din ochi și o copleșea cu complimente, făcînd-o pe Majkowska să rîdă în hohot. La început, Janka fu puțin mirată, dar mai apoi strădaniile lui i se păreau atît de comice, încît rîdea și ea cu poftă împreună cu Mela.

Micul dejun era grozav, vinul de calitate, iar soarele strălucea vesel, pătrunzînd-o cu o căldură moleșitoare; se simțea atît de bine stînd aici fără grijă și fără nici un gînd... dar își aduse aminte de repetiție.

— Să aștepte! Cum așa, eu să mă potrivesc după programul lor!

Majkowska era adesea despotică numai din capriciu, iar atunci făcea să tremure tot teatrul și impunea să se joace piesele în care putea să iasă în evidență. Cabiński ceda, pentru că n-avea încotro și se temea să nu-i împrăștie trupa plecînd împreună cu Topolski tocmai în mijlocul sezonului.

Trecuse de ora trei cînd se întoarseră la teatru. Repetiția spectacolului de astăzi era în toi.

Cabiński voi să-i ia la rost, dar Majkowska se uită la el cu o privire strivitoare, așa că se mulțumi să se strîmbe și plecă.

Mama îi aduse o scrisoare. Majkowska o citi, scrise îndată cîteva cuvinte de răspuns și i-o înapoie bătrînei.

— Du-i-o numaidecît, mamă!

— Mela, și dacă nu-i acasă? întrebă bătrîna.

— Să-l aștepți și să i-o dai în mînă... Ține, mamă, pentru...

Și lovindu-și gîtul cu arătătorul, cum fac bețivii, îi dădu o monedă de patruzeci.

Ochii verzui ai bătrînei se luminară de recunoștință, sărută mîna fiicei și plecă grăbită.

Janka îl căută pe Głogowski, dar acesta plecase, așa că se duse la rîndurile de scaune, unde ședea maestrul care venise odată cu ele, pentru că-și aduse aminte că-i ghicise cîndva în palmă.

— Maestre, îmi ești dator cu ceva... începu, așezîndu-se lîngă el.

— Eu? Pe Dumnezeul meu, nu-mi amintesc...

— Mi-ai promis să-mi spui ce-ai văzut atunci în palma mea.

— A, mi-aduc aminte, dar trebuie să mă mai uit o dată...

— Da, dar nu aici. Să mergem mai bine la garderobă, acolo cel puțin n-o să atragem atenția nimănui...

Urcară la garderoba cristelor.

Maestrul îi studie amîndouă palmele amănunțit și îndelung, apoi spuse puțin descumpănit:

— Ai cuvîntul meu, e pentru prima dată cînd văd o palmă atît de ciudată... Într-adevăr, nu știu dacă...

— Maestre, te rog să-mi spui tot, să nu-mi ascunzi absolut nimic. Vezi dumneata, cu toate că, dacă m-ar auzi cineva, ar rîde de mine, trebuie să recunosc că eu aproape cred în asemenea lucruri, așa cum cred în vise ori în presimțiri... E poate caraghios, dar eu cred.

— Nu pot să-ți spun nimic, în definitiv nici eu nu sînt prea convins că este adevărat.

— Mi-e totuna, dacă-i adevărat ori nu, dar trebuie să-mi spui neapărat, hai, spune-mi, maestre! Promit solemn că n-am să pun nimic la inimă, îl rugă Janka, alintîndu-se; îi stîrnise curiozitatea și o înfiora o teamă inexplicabilă.

— Domnișoară, pe dumneata parcă te așteaptă o boală, mintală s-ar zice... Eu nu știu și nu cred nimic, ai cuvîntul meu. Spun și eu ce văd, dar... dar...

— Și teatrul? îl întrebă.

— Vei dobîndi gloria, domnișoară, vei dobîndi gloria! șopti repede fără să se uite la ea.

— Nu-i adevărat, asta n-ai văzut-o în palmă! se opuse, citindu-i mincinna din ochi.

— Pe cuvîntul meu, pe cuvîntul meu de onoare, am văzut totul acolo!... Vei ajunge departe, dar vei trece prin atîtea suferințe, prin atîtea lacrimi... Să te ferești de visuri, domnișoară.

— N-am decît să îndur toate suferințele iadului, numai să ajung! rosti apăsat Janka cu fulgere în priviri.

— Dă-mi voie să-ți stau la dispoziție întotdeauna cu sfatul și ajutorul meu prietenesc. Inimile oamenilor există ca să se sprijine reciproc...

Spuse și-i sărută mîna cu respect.

— Mulțumesc, dar vreau să fiu singură, la fericire și durere. Îți mulțumesc din toată inima, maestre, dar n-aș putea suporta niciodată mila oamenilor, iar dumneata vrei să fii milostiv cu mine.

Larma unui grup vesel, amestecată cu sunetele muzicii, răbufni de jos, năvălind în liniștea în care se cufundaseră amîndoi.

Maestrul îi strînse mîna Jankăi și spuse la plecare:

— Să nu crezi în asta, domnișoară, dar să te ferești de apă!...

Rămase o vreme singură, chinuită de presimțiri nelămurite, amestecate cu teamă și durere, apoi coborî și ea.

Se duse acasă, mîncă de prînz și citi ceva; tot timpul îi răsunau în urechi cuvintele prevestirilor.

— Sînt curioasă ce-o să mi se întîmple și cînd?... se gîndea, plimbîndu-se neliniștită prin încăpere.

— „Vei dobîndi gloria, domnișoară!... Să te ferești de visuri!“ repeta.

— Prostii!... M-am enervat fără să fie nevoie! adăugă.

Dar nu putu să scape atît de ușor de aceste gînduri negre care se învălmășeau undeva în subconștient.

— Voi dobîndi gloria!...

Zîmbi, repetînd încet și rar aceste cuvinte.

— „Ferește-te de visuri, domnișoară!...“

Stătu pînă tîrziu și se gîndi la soarta ei.

Își rememoră tot timpul de cînd era la teatru atît de exact, încît revăzu aproape fiecare zi, scenă după scenă.

— Ce-am făcut?... se întrebă, rupînd buchetul de la Grzesikiewicz, care aproape se ofilise.

— Acum sînt la teatru! își răspunse.

Și iarăși i se perindă pe dinaintea ochilor toată această lume în care trăia și care i se părea ciudată, chiar foarte ciudată în comparație cu lumea în care crescuse. Privea la amîndouă ca de pe o înălțime și intuia că se află la o răscruce de drumuri; fiecare din cele două universuri se mișca în jurul propriului centru de atracție.

Se gîndi multă vreme la viitorul ei, dar parcă fără să participe, absentă; se temea să se adîncească în gînduri și să formuleze concluzii mai clare, deoarece simțea că atunci se va cufunda într-un întuneric paralizant.

Se apucă să coasă ceva și gîndurile i se îndreptară spre alt făgaș. Mintea i se limpezi și cu toate că se mai gîndea în răstimpuri la prevestirile maestrului, nu mai era atît de impresionată.

Seara, maestrul îi trimise în culise printr-un comisionar un buchet de flori, o cutie cu bomboane și o scrisoare în care o invita să ia cina la „Idila“, specificînd că va veni și Majkowska cu Topolski.

Citi scrisoarea și, neștiind ce să facă, o întrebă pe Sowińska.

— Vinde florile, mănîncă bomboanele și du-te la „Idila“.

— Dumneata așa mă sfătuiești?

Sowińska dădu din umeri dispreţuitoare şi răspunse apăsat:

— E, mai devreme sau mai tîrziu tot o să se întîmple... Toate sînteţi...

Nu apucă să-şi sfîrşească vorba şi ieşi.

Enervată, Janka aruncă florile într-un colţ, împărţi bomboanele la celelalte colege, iar după reprezentaţie se duse direct acasă, foarte supărată pe maestrul care i se păruse un om foarte serios şi cumsecade.

A doua zi, la repetiţie, Majkowska îi spuse cu ironie:

— Domnişoară, eşti o romantică... neprihănită.

— Aş, trebuie doar să-mi respect demnitatea mea de om.

— „De-ai fi imaculată ca zăpada, nu vei scăpa de defăimare... Te du la mînăstire!“[1] declamă Mela.

— Nu mă interesează ce spun alţii; vreau să rămîn curată faţă de mine însămi... Am oroare de orice murdărie şi nici măcar pentru împlinirea visurilor mele n-aş face nici o josnicie.

— Ptiu, dacă eu aş şti ce înseamnă josnicia, murdăria şi alte asemenea vorbe, dacă aş şti că-mi aduc vreo satisfacţie mai ca lumea, le-aş folosi dimineaţa şi seara în loc de unt pe pîine.

Se priviră în ochi zîmbind dispreţuitoare şi se despărţiră.

Janka începu să simtă o repulsie puternică faţă de colegele ei, amestecată chiar cu anume scîrbă. Le cunoscuse pe toate cît se poate de bine şi i se păreau ca un cîrd de papagali, atît erau de inconştiente, rele şi proaste. O enervau cu trăncăneala lor veşnică despre îmbrăcăminte şi bărbaţi. Feţele lor zîmbitoare şi gîndurile prea slobode îi stîrneau pur şi simplu furia. Ea, care rîdea foarte rar şi numai din vîrful buzelor, aproape niciodată cu inima, nu putea suporta veselia iscată din te miri ce.

Plecă la lecţia de pian de la Cabińska, dar nu putea uita mirarea dispreţuitoare a Sowińskăi şi nici cuvintele Majkowskăi.

— „De-ai fi imaculată ca zăpada, nu vei scăpa de defăimare. Te du la mînăstire!“ repetă de cîteva ori şi se miră nespus numai de propoziţiunea de la urmă.

— Nu! Nu!... îşi spuse, respingînd parcă vedeniile care i se îmbulzeau în minte.

[1] Parafraza unei fraze din *Hamlet*, actul întîi, scena a treia.

După ce sfîrşi lecţia, cîntă îndelung nocturnele lui Chopin, melancolia lor alinîndu-i parcă tristeţea.

— Domnişoară Janina!... Soţul mi-a lăsat un rol pentru dumneata! strigă Cabińska din camera vecină.

Janka închise pianul şi începu să se uite peste rol. Totul se reducea la vreo cincisprezece cuvinte din piesa lui Głogowski, care n-o mulţumeau, firește, întrucît era vorba doar de un episod fără însemnătate, dar inima începu să-i bată mai tare; abia acuma avea să joace cu adevărat.

Piesa fusese amînată pentru marţea viitoare, iar pînă atunci, în fiecare după amiază aveau să facă repetiţie, pentru că Głogowski îi cinstea zilnic pe toţi, numai să înveţe rolurile.

La cîteva zile după primirea rolului, se încheia o lună de cînd Janka se mutase la Sowińska. Bătrîna îi aduse aminte dis-de-dimineaţă, rugînd-o să-i dea banii cît mai repede.

Janka îi dădu zece ruble, promiţîndu-i solemn că va plăti restul în curs de cîteva zile, fiindcă mai avea doar cîteva ruble.

Îşi făcu socotelile şi rămase foarte uimită; pe ce cheltuise în numai cinci săptămîni aproape două sute de ruble cu care venise de la Bukowiec.

— Cum mă voi descurca oare de acum încolo? şopti, hotărîndu-se să-i vorbească lui Cabiński despre salariul ce i se cuvenea.

Încercă la prima repetiţie.

Cabiński sări ca ars, de parca cineva voia să-l ucidă.

— N-am, pe Dumnezeul meu, n-am! Dealtfel, începătoarele nu primesc nici un ban în primele luni. Hm, mă mir că nu ţi-a spus nimeni. Altele au un sezon întreg în urma lor şi nu mă mai bîrîie la cap... Deocamdată ar trebui să-ţi ajungă că te afli într-o trupă de prima mînă. Hm, da, cred că ţi s-ar cuveni cîte ceva pentru lecţiile de pian...

Ascultă cu spaimă şi spuse de-a dreptul:

— Domnule director, nu-mi mai ajung banii decît pentru o săptămînă... N-am spus nimic pînă acum, fiindcă am mai avut bani de acasă.

— Dar bătrînul maestru nu poate să-ţi dea?... Doar se ştie că...

— Domnule director! şopti, împurpurîndu-se.

— Mascota!... mormăi Cabiński, strîngîndu-şi buzele cu răutate.

Janka își stăpîni indignarea și spuse:

— Acum am neapărată nevoie de zece ruble; trebuie să-mi cumpăr costum pentru *Țăranii*.

— Zece ruble?... Ha, ha, ha, știi că ești bine, domnișoară! Nici măcar Majkowska nu primește atîta dintr-o dată! Zece ruble!... Îmi place naivitatea dumitale!...

Rise din toată inima, apoi îi spuse la plecare:

— Adu-mi aminte deseară să-ți dau o chitanță pentru casierie.

Seara căpătă numai o rublă.

O năpădiră gîndurile negre, înțelegînd că sărăcia o pîndea la ușă; în curînd aveau să se afle față în față.

Știa prea bine că celelalte coriste nu căpătau mai mult de cincizeci de copeici acont după cel mai reușit spectacol: în zilele obișnuite luau doi zloți sau patruzeci de groși. Abia acum își aducea aminte de chipurile triste și obosite ale actrițelor mai în vîrstă.

Acum vedea multe lucruri pe care mai înainte nu le văzuse sau dacă le văzuse, nu se gîndise prea mult la ele. Propriile lipsuri îi deschideau ochii asupra sărăciei care-i apăsa pe toți ceilalți, asupra zbuciumului de fiecare zi, drapat adesea de o veselie stridentă în timpul repetițiilor și al reprezentației.

Această veselie artificială, poză și bufonerie, nu era decît aparentă sau mai degrabă a doua față a acestor oameni, poate chiar cea mai adevărată; după aceea le cunoscuse și viața tristă, pe care o duceau de pe o zi pe alta într-o luptă necontenită cu necazurile de tot felul. Simțea că ea însăși începe să coboare spre acele locuri joase în care se purta lupta continuă a tuturor împotriva tuturor și a fiecăruia în parte care ar fi vrut să primească roluri și să micșoreze acorturile celorlalți.

Pînă acum fusese numai spectatoare, acum trebuia să intre ea însăși în luptă.

Își dădea seama cît de nesigur este terenul teatrului, cu cîtă putere trebuie să se țină, ca să nu se prăbușească și să meargă înainte. Cîtă forță și voință trebuia să irosească aici, cîte trebuia să îndure, neluînd seama la nimeni și nimic pentru a ajunge...

— De ajuns, o să ajung!... răspunse hotărîtă acestor imagini întunecate care abia se conturau în mintea ei, pentru că își aminti prevestirile maestrului.

Acum, cînd trebuia să aștepte zilnic la casierie după reprezentație, ca să-și cerșească drepturile ei, se simțea umilită și plină de amărăciune.

Cu atît mai mult dorea să i se încredințeze un rol mai mare, ca să se smulgă odată de la corul acesta nesuferit; era însă amînată mereu, iar asta o durea nespus și o jignea adînc.

Kotlicki se învîrtea mereu în jurul ei; nu-și reînnoia propunerile, dar aștepta.

Dintre toți colegii, Wladek se arăta cel mai prietenos față de ea și povestea în gura mare că ea se ducea în vizită la mama lui.

Trecuse într-adevăr de cîteva ori pe la Niedzielska, pentru că nu fusese în stare s-o refuze pe bătrîna cu care se întîlnea mereu, ba la teatru, ba pe stradă. Niedzielska îl urmărea mereu pe Wladeczek, bănuindu-l că o plăcea pe Janka.

Aceasta primea cu indiferență politețea și aluziile lui Wladek, așa cum primea cuvintele și privirile pline de un respect căutat ale lui Kotlicki, ori buchetele de flori și bomboanele pe care i le trimitea în fiecare zi maestrul.

Nici unul din acești trei admiratori tăcuți nu o interesa cîtuși de puțin; îi ținea la distanță prin purtarea ei rece.

Actrițele își băteau joc de îndărătnicia ei, dar pe ascuns o invidiau.

Nu răspundea la observațiile lor usturătoare, ca să nu le provoace și mai mult.

Ținea doar la Głogowski care, avînd în vedere reprezentarea piesei, petrecea zile întregi la teatru. El îi acorda mai multă atenție decît celorlalte femei, numai cu ea discuta despre lucrurile mai importante, numai pe ea o trata ca pe un om. Janka se simțea flatată și-i era recunoscătoare. Îi plăcea pentru caracterul lui paradoxal, pentru sinceritatea cu care-i vorbise nu o dată despre probleme sociale dintre cele mai delicate, pentru că nu-i pomenise niciodată de dragoste și pentru că nu se ținea de farse.

Mergeau adesea să se plimbe în parcul Łazienki.

Se aflau în relații de sinceră prietenie: nu-l trata ca pe un bărbat, socotindu-l un suflet superior, căruia îi erau străine fleacurile.

După repetiția generală cu *Țăranii*, plecară împreună de la teatru.

În ziua aceea, Głogowski era mai întunecat decît de obicei, spunea mai des „să crăp" și „numără înainte pînă la dou-

zeci". Tremura de neliniște în fiecare seară, dar se prefăcea că nu-i pasă și rîdea în hohote.

— Nu vrei să ne plimbăm cu iapa belgiană pînă în Grădina botanică?

Janka dădu din cap în semn că acceptă și luară o birjă.

Găsiră locuri libere lîngă bazin, sub un arțar uriaș, și o vreme tăcură.

Era lume destul de puțină. Cîteva perechi se zăreau ici și colo pe bănci ca niște umbre în aerul încins. Ultimii trandafiri înfloriți își etalau culorile prin verdeața crengilor lăsate în jos; mirosul mixandrelor din rondul cel mare se răspîndea în valuri din ce în ce mai puternice. Păsărelele ciripeau arar prin tufișuri cu glasuri somnoroase. Copacii încremeniseră, ascultînd parcă liniștea zilei de august. Doar din cînd în cînd cîte o frunză sau o ramură uscată cădeau în spirală pe iarbă. Petele aurii ale soarelui care răzbătea printre crengi, desenau pe iarbă un mozaic mișcător, sclipind ca niște fulgi de platină.

— Ducă-se dracului totul! rostea uneori Głogowski în tăcerea din jur și își ciufulea părul cu furie.

Janka se mulțumea să se uite la el și-i părea rău să tulbure liniștea care o învăluia; liniștea naturii care dormita toropită de căldura prea mare. Se simțea copleșită de o duioșie necunoscută, străină de lucruri, care venea parcă din văzduhul albăstrui, din norii albi, transparenți, care alunecau încet în tării, și din verdele închis al copacilor.

Respira cu încîntare aroma de mixandre, dar de cîte ori se uita la Głogowski, care nu putea sta locului și se tot agita, o privea și se trăgea de păr, de atîtea ori un gînd îi șoptea îndărătnic că în curînd avea să-i declare dragostea lui.

— Spune, domnișoară, și dumneata ceva, că simt că înnebunesc, turbez... strigă deodată.

Janka izbucni în rîs, atît era de comic și de departe de orice gînd de dragoste.

— Hai să vorbim, fie și despre... spectacolul de astă seară...

— Vrei să mă otrăvești cu adevărat? Să crăp, dar cred că nu mai rezist pînă diseară!...

— Bine, dar dumneata mi-ai spus că nu ești la prima piesă, așa că...

— Da, dar de fiecare dată tremur de spaimă, pentru că îmi dau seama în ultima clipă că am scris o porcărie, o ticăloșie, un lucru de mîntuială.

— Eu n-am pretenția că mă pricep, dar mie piesa mi-a plăcut grozav: e atît de sinceră...

— Vorbești serios? exclamă Głogowski cu o umbră de mul țumire în glas.

— Dumneata știi bine că n-aș îndrăzni să mint.

— Pentru că, vezi dumneata, mi-am spus că, dacă piesa va cădea, să crăp, dar...

— Ai să te lași de scris?

— Nici vorbă, dar voi dispărea de pe firmament și voi scrie alta... Voi scrie încă una, două... voi scrie pînă cînd voi crea una foarte bună, musai!... De-ar fi să crăp și tot am s-o scriu!... Sînt gata să mă angajez la teatru, ca să-l cunosc și să-l înțeleg mai bine... Dumneata crezi că te poți lăsa de scris?!... Poți să turbezi, să ucizi, să dai ortu' popii, dar să nu mai scrii!?... A, eu n-aș fi în stare! Domnișoară, gîndește-te și dumneata, de ce-aș mai trăi atunci?... adăugă, privind în gol.

Fața lui luminoasă, trăsăturile neregulate și aspre aveau o expresie de uimire, de parcă abia acum își punea pentru prima dată întrebarea: de ce-ar mai trăi, dacă ar înceta să scrie?...

— Dumneata ce crezi, Majkowska o să joace bine rolul Antkăi? o întrebă brusc.

— Mi se pare că rolul i se potrivește ca o mănușă.

— Nici Moryś nu-i rău, dar ceilalți... nu sînt buni de nimic! Ce să mai vorbim, căderea e sigură...

— Mimi nu-i cunoaște deloc pe țărani și vorbește foarte prost, remarcă Janka.

— Am auzit și mai că m-a apucat durerea de ficat! Dumneata îi cunoști?... A, pentru Dumnezeu! strigă cu putere, de ce nu joci dumneata rolul ăsta?...

— Pentru că nu mi s-a dat mie.

— De ce nu mi-ai spus mai înainte? Să crăp, dar aș fi fost în stare să dărîm tot teatrul, numai să-l joci dumneata! Parcă toate s-au vorbit împotriva bieților *Țărani*, iar acum mai vii și dumneata și-mi dai lovitura de grație...

— N-am îndrăznit, și pe urmă, directorul mi-a dat rolul Filipowei.

— Ăsta-i un rol de figurație, episodic... putea să-l joace oricine. Să crăp, dar cred că Mimi va vorbi ca o subretă de operetă... Ce mi-ai făcut, domnișoară... Isuse, Marie! Dacă dumneata crezi că viața este o operetă frumoasă, te înșeli amarnic!

— Mai știu și eu cîte ceva... răspunse Janka, zîmbind cu amărăciune.

— Nu știi încă nimic, o să vezi mai tîrziu. Dealtfel, femeile o duc mai ușor; pînă și destinul se poartă mai elegant cu ele, le întinde mîna și le conduce în momentele mai dificile. Noi trebuie să asudăm din greu, ca să ne smulgem partea, să plătim numai Dumnezeu știe cît de scump orice profit de nimic.

— Și femeile nu plătesc? întrebă Janka.

— Vezi dumneata, lucrurile stau așa: mai ales pe scenă, femeile datorează o parte infimă din succesul lor talentului propriu, altă parte amanților care le protejează, iar restul galanteriei bărbaților care speră să le protejeze cîndva...

Cu toate că se simți jignită, Janka nu răspunse nimic, deoarece îi veniră în minte Majkowska și Topolski, Mimi și Wawrzecki, Kaczkowska și ziaristul ei și așa mai departe, aproape toate, așa că își lăsă capul în piept cu tristețe și tăcu.

— Domnișoară, să nu te superi pe mine, pentru că asta nu te privește pe dumneata. N-am făcut decît să constat o stare de lucruri evidentă.

— Nu mă supăr, deoarece recunosc că ai dreptate.

— Cu dumneata nu se va întîmpla la fel, o simt... Hai să mergem!... propuse pe neașteptate, ridicîndu-se de pe bancă. Vreau să-ți mai spun ceva... reveni Głogowski după ce intrară pe Alei. Ce ți-am mai spus și în ziua în care te-am cunoscut la Bielany: hai să rămînem prieteni!... N-avem ce face, omul e un animal de turmă, simte întotdeauna nevoia să aibă pe cineva aproape, ca să poată trăi pe lume... Omul nu poate sta singur; trebuie să se sprijine, să se întrepătrundă cu ceilalți, să-și unească existența cu a altora, să meargă și să simtă împreună, ca să poată făptui ceva... Deși îi ajunge și un singur suflet înrudit. Să devenim prieteni!...

— Bine, răspunse Janka, dar pun o condiție.

— Mai repede, pentru mila lui Dumnezeu, deoarece s-ar putea să nu fiu de acord.

— Dă-mi cuvîntul de onoare că niciodată, dar absolut niciodată, nu-mi vei vorbi de dragoste, că nu te vei îndrăgosti de mine și te vei purta cu mine așa cum te porți cu un coleg ceva mai tînăr. Poți chiar să-mi destăinuiești amorurile dumitale și orice decepții sentimentale...

— De acord pe toată linia, cuvîntul meu de onoare va sta drept chezășie! se bucură Głogowski. Condițiile mele sînt: sinceritate totală și încredere absolută... Amin!

Își strînseră mîinile cu seriozitate.

— Asta înseamnă unirea a două suflete curate în scopuri ideale! rise, clipind din ochi. Acum sînt atît de vesel, încît mi-aș lua capul în mîini și l-aș săruta din toată inima.

— Presimți succesul... *Țăranilor*.

— Nu-mi mai aduce aminte, domnișoară. Eu știu ce mă așteaptă. Acum trebuie să ne despărțim...

— Nu mă conduci pînă acasă?

— Nu... ba da, dar voi vorbi despre dragoste, exclamă vesel.

— Atunci, la revedere! Să te ferească Dumnezeu de asemenea minciuni.

— Cred că dumneata te-ai săturat de mizeriile astea, de vreme ce te apucă greața numai cînd îți aduci aminte...

— Hai, du-te, domnule, o să-ți povestesc altădată...

Głogowski urcă într-o birjă și se îndreptă spre strada Hoża, iar Janka se duse acasă.

Probă costumul țărănesc, pe care i-l făcuse Madame Anna pentru *Țăranii*, gîndindu-se cu plăcere la alianța încheiată cu Głogowski.

În culise și la garderobă, se simțea că e o zi de „premieră".

Se adunaseră cu toții mai devreme și acum se îmbrăcau și se machiau cu mai multă grijă, numai Krzykiewicz, cum îi era obiceiul, umbla pe la garderobă și pe scenă pe jumătate dezbrăcat și cu fardul în mînă.

Stanisławski, în schimb, care atunci cînd juca, venea cu două ore mai înainte de începerea spectacolului, era gata îmbrăcat și doar din cînd în cînd își completa machiajul.

Wawrzecki se plimba cu rolul lui în mînă și vorbea de unul singur cu jumătate de glas.

Regizorul de culise se agita mai mult ca de obicei, iar femeile se certau la garderoba lor cu mai multă îndîrjire; erau surescitați cu toții.

Sufleorul supraveghea aranjarea scenei și se uita la publicul care umplea grădina. Coristele, gata îmbrăcate în costume populare, pentru că aveau să joace rolul mulțimii, umblau încoace și încolo peste tot.

— Dobek! strigă Majkowska, nu trebuie decît să mă ajuți, dragul meu. Eu știu rolul, dar în actul doi, în scena cu Hrehory, să-mi sufli mai tare monologul.

Dobek dădu din cap și nu apucă să-și reia locul, că îl abordă Glas.

— Dobek, bei o votcă? Poate vrei și-o gustare? îl întrebă grijuliu pe sufleor.

— Dacă-i gustare, spune să aducă și bere, răspunse Dobek, zîmbind blajin.

— Ai grijă să nu mă lași astăzi! Știu rolul, dar pot să mă poticnesc pe undeva...

— Vezi să nu te faci singur de rîs, cît despre mine, nu te las eu să pieri.

Și așa mereu, cîte unul sau cîte una veneau la el și-l rugau, îi promiteau votcă, iar Dobek se mulțumea să dea din cap și să le făgăduiască la toți că-i va ajuta.

— Dobek, eu am nevoie numai de primul cuvînt, ține minte! încheie șirul Topolski.

Głogowski se tot învîrtea pe scenă, ajuta la așezarea colibei și-i dăscălea pe actori; se uită de cîteva ori neliniștit la primul rînd de scaune ocupate de reprezentanții presei.

— Mîine o să-mi fie foarte cald! șopti.

Și începu să se preumble înfrigurat, deoarece nu mai era în stare să stea nici o clipă locului. În cele din urmă, ieși în grădină, se opri lîngă un castan și începu să se uite cu teamă la primul act, care tocmai începuse, dar nu rezistă nici acolo, pentru că nu putea vedea întreaga scenă și avea publicul într-o latură.

Se întoarse iarăși în culise și se uită la spectatori prin crăpăturile ușii.

Publicul asculta în liniște; în grădină se așternuse o tăcere apăsătoare. Văzu sute de ochi și de capete nemișcate, pînă și garsonii stăteau pe scaune pe verandă și priveau spre scenă. Ascultă cu atenție, vrînd să prindă vreun zgomot dinspre rîndurile de scaune... dar nu auzi nimic... Uneori tușea cineva, fîșîia vreun afiș, apoi iar se lăsa tăcerea.

Glasurile personajelor răsunau limpede și pluteau spre această mulțime compactă.

Głogowski se așeză în ungherul cel mai întunecat pe o grămadă de decoruri, își ascunse fața în mîini și ascultă.

Scenele continuau una după alta cu tot șartul, urmărite cu aceeași liniște amenințătoare parcă în sală și sărbătorească în culise, deoarece se mergea în vîrful picioarelor și cine putea, venea și sta aici.

Nu, nu era în stare să stea locului!

Auzi glasul de bariton al lui Topolski, pe cel de soprană al Majkowskăi și pe cel al lui Glas, puțin răgușit, dar nu asta voia să audă, nu asta!

Își mușca mîinile atît de tare, încît avea lacrimi în ochi de durere. Se ridică; voia să se ducă undeva, să facă ceva, fie și să țipe, dar se așeză la loc și ascultă.

Actul se sfîrși.

Răsunară cîteva aplauze destul de reținute care se pierdură în tăcerea generală.

Głogowski zvîcni în picioare și așteptă cu capul întins înainte și cu ochii înflăcărați de febră, dar auzi numai zgomotul cortinei coborîte și murmurul discuțiilor care se iscă dintr-o dată.

În pauză, se uită din nou la public și văzu cîteva manifestări ciudate. Presa părea contrariată; unii șușoteau între ei, iar cîțiva își notau ceva.

— Mă ia cu frig! șopti, scuturat de un fior de gheață.

Și porni să umble în neștire prin teatru.

Vizitatorii obișnuiți se îmbulziră în culise, înviorînd atmosfera, dar pe fețele actorilor se răsfrîngea teama pentru cele patru acte care mai rămăseseră.

— Te felicit, domnule! ... Prea aspră, prea brutală, dar nouă! spuse Kotlicki, strîngîndu-i mîna lui Głogowski.

— Adică nici cîine, nici vidră, ci un soi de clapon! îi răspunse Głogowski.

— Să vedem ce va urma... Publicul e uimit, o piesă populară și fără horă...

— Pe dracu!... Doar nu-i balet!... mormăi supărat Głogowski.

— Da, dar dumneata cunoști publicul și știi că se dă în vînt după cîntece și dansuri.

— Atunci n-are decît să se ducă la bîlci! spuse Głogowski.

Se întoarse și plecă furios.

După actul al doilea, urmară aplauze îndelungi.

La garderobă, optimismul urcă pînă la cota obișnuită.

Cabiński îl trimise pe Wicek de două ori la casierie să vadă cum merge?... Prima dată Gold răspunse: „Bine", iar a doua oară: „Biletele-s vîndute".

Głogowski se zbuciuma în continuare, dar altfel; auzind aplauzele pe care le aștepta cu atîta înfrigurare, se liniști într-o clipită și se așeză în culise, uitîndu-se la cei care jucau pe scenă.

Era vînăt de furie, își călca pălăria în picioare... nu se mai putea stăpîni. Personajele lui țărănești, întru totul autentice, erau transformate în niște figurine siropoase ale unei melodrame sentimentale, manechine îmbrăcate în haine țărănești. Bărbații mai erau cum mai erau, dar femeile, afară de Majkowska și de Mirowska, cea din urmă juca rolul unei cerșetoare bătrîne, erau sub orice critică; ciripeau în loc să vorbească, mimau ura, dragostea, rîsul; totul era atît de facut, de artificial, fără pic de adevăr și sinceritate, încît îl înecă disperarea... Nu era decît o mascaradă, nimic altceva.

— Mai apăsat... cu mai multă îndrăzneală... mai energic! șoptea, bătînd cu picior.

Dar nu-i asculta nimeni îndemnurile.

Un zîmbet îi lumină chipul cînd o văzu pe Janka intrînd în scenă. Îi văzu și ea zîmbetul și asta o salvă, deoarece glasul îi murise în piept și se simțea de-a dreptul paralizată; era atît de emoționată, încît nu mai vedea nici scena, nici pe actori, nici publicul, topindu-se în strălucirile rampei...

Dar îi văzu zîmbetul binevoitor și își reveni îndată.

Nu trebuia decît să pună mîna pe mătură, să-și înșface bărbatul bețiv de guler, să recite zece-cincisprezece rînduri de insulte și văicăreli, apoi să-l dea afară cu forța.

Procedă în consecință, dar își luă bărbatul de grumaz cu atîta convingere și se răzbună pe cîrciumar cu atîta energie, încît părea o țărancă adevărată cuprinsă de turbare.

Situația era destul de comică, pentru că bărbatul se străduia să-i explice și se împotrivea, așa că după ce ieșiră din scenă, izbucniră hohote de rîs.

Glogowski se duse s-o caute pe Janka. Aceasta sta pe scările care duceau la garderobă, neputînd să-și vie în fire; ochii îi radiau de mulțumire.

— Foarte bine, ai fost o țărancă autentică! Dumneata ai și temperament și glas, două lucruri de prima mînă! îi spuse Glogowski și se întoarse în vîrful picioarelor la locul lui.

— S-ar putea să te cheme și pe dumneata la scena deschisă, îi șopti Cabiński la ureche.

— Du-te dracului, domnule, și crapă! îi răspunse tot atît de încet și simți o poftă nebună să-l lovească peste fața machiată, dar i se năzări altceva, deoarece o văzu pe doică stînd ceva mai încolo și privind serioasă, cu anume pioșenie pe scenă.

— Doică!

Doica se apropie fără prea multă plăcere de Glogowski.

— Spune-mi, doică, îți place comedia? o întrebă curios.

— Poricla nu să potrivește deloc... *Țăranii*! Să știe că norodul de la țară nu e totuna cu boierii, da' să le zîci așa, de la obraz, și să-i faci de rîsul lumii, e mare păcat!

— Să lăsăm asta... dar oamenii ăștia seamănă cu cei de la țară?

— Aici dumneta ai nemerit-o! Că țăranii așa sînt, da' nu să îmbracă atît de elegant, nu merg și nu vorbesc așa, ca boierii... Da', mă rog dumnetale, spune-mi și mie ce-nsamnă asta? Înțăleg să-i arăț' pe boieri, pe ovrei sau alți surtucari, da' să faci de rîs nește gospodari cumsăcade și să-i bagi în comedii! Dumnezău poate să te pedepsască pentru asăminea destrăbălare!... Gospodaru-i gospodar... de el să nu te legi!

Și continuă să privească pe scenă cu și mai mare asprime și aproape cu lacrimi de revoltă în ochi.

Glogowski nu mai avu cînd să se mire, deoarece actul se sfîrși numaidecît cu aplauze tunătoare și autorul fu chemat de public pe scenă, dar nu se duse nici măcar să se încline și să-i mulțumească.

Cîțiva cronicari veniră să-i strîngă mîna și să-i laude piesa. Îi ascultă cu indiferență, fiindcă de pe acum se gîndea cum să-și modifice piesa.

Abia acum vedea în amănunt tot felul de goluri și nepotriviri și le completa pe loc în gînd, adăuga alte scene, compara situațiile și era atît de absorbit de această muncă, încît nu se mai uită cum se joacă actul patru.

Aplauzele izbucniră în toată sala și iarăși se auzi strigătul mulțimii:

— Autorul! Autorul!

— Te cheamă, du-te, domnule! îi șopti cineva la ureche.

— Să crăp, dar, dragă frate, du-te dracului!

Publicul îi chemă și pe Majkowska și Topolski.

Majkowska alergă gîfîind la Glogowski.

— Domnule Glogowski, hai mai repede! strigă, luîndu-l de mînă.

— Lăsați-mă în pace! răspunse amenințător.

Majkowska plecă, iar el rămase să se gîndească mai departe. Acum nu se mai interesa deloc de aplauzele și chemările publicului, de succesul piesei, pentru că îl rodea gîndul că piesa e foarte proastă. Medita adînc, adică o vedea tot mai bine și aproape că se cutremura de durere la gîndul că încă un efort se irosise fără rost.

Asculta cu o furie neputincioasă publicul care aplauda episoadele apăsat comice și grosolane, care nu alcătuiau de-

cît fundalul pe care sufletele țăranilor lui trebuiau să iasă în relief, în vreme ce conținutul piesei, teza ei, nu impresiona pe nimeni.

— Domnule Głogowski, te rog să te duci neapărat pe scenă după actul cinci, cînd te vor chema spectatorii, îi spuse Jania cu hotărîre, mirată de indiferența lui.

— Cine mă cheamă? Dumneata nu vezi că asta-i numai galeria? Nu vezi ironia din ochii presei și ai publicului din primele rînduri? Piesa e proastă... o porcărie! O să vezi ce-o să scrie mîine despre ea.

— Ce-o să fie mîine, o să vedem mîine. Astăzi este un succes și piesa e formidabilă.

— Formidabilă! rosti cu durere. De-ai vedea-o, domnișoară, cum arată ea în mintea mea, cît e de bună și de completă, ai ști că ceea ce se joacă acum nu-i decît un simulacru searbăd... o zdreanță...

Veniră în fugă Cabiński, regizorul și Kotlicki și-l rugară fierbinte pe Głogowski să apară în fața publicului, dar acesta continuă să se împotrivească.

La sfîrșitul piesei, cînd tot publicul bătea entuziasmat din palme și-l chema pe autor, Głogowski ieși cu Majkowska, se înclină adînc, își aranjă părul și se retrase cu stîngăcie în culise.

— Dacă erau dansuri, cîntece și muzică, garantez că am fi jucat piesa pînă la sfîrșitul sezonului, spuse Cabiński.

— Dă-ți duhul, directore, dă-ți foc, îmbată-te, dar nu-mi mai spune aiureli, îl repezi Głogowski. Mai mult ca sigur că o să vie și șeful restaurantului să-mi reproșeze că, din aceleași pricini, a vîndut mai puțină votcă și bere, fiindcă publicul care trebuie să asculte și rîde mai rar, preferă ceaiul fierbinte.

— Dragă domnule, nimeni nu scrie piese pentru el, ci pentru oameni.

— Adevărat, pentru oameni, dar nu pentru niște sălbatici...

Kotlicki veni din nou la el și încercă multă vreme să-l convingă de ceva.

Głogowski se strîmbă și spuse:

— În primul rînd, nu am atîția bani, pentru că asta costă mult, iar în al doilea, nu vreau să fiu nici „cunoscutul și prețuitul vostru"; asta-i prostituție!...

— Banii mei îți stau la dispoziție... socot că relațiile noastre colegiale... insistă Kotlicki.

— S-o lăsăm baltă! îl întrerupse Głogowski. Mi-a venit însă o idee... Ce-ar fi să organizăm o masă, așa... cu cîteva persoane...

— Excelent, hai să alcătuim lista.

— Familia Cabiński, Majkowska și Topolski, Mimi și Wawrzecki, Glas, pe post de bufon, dumneata, se înțelege... Cine-ar mai fi?...

Kotlicki vru s-o propună pe Janka, dar se jenă.

— Aha... Orłowska... Filipka! Ai văzut, domnule, ce bine a jucat-o?

— Într-adevăr, foarte bine... răspunse Kotlicki, privindu-l, deoarece îi trecu prin minte că și Głogowski trebuie să-și aibă planurile lui...

— Dumneata du-te și anunță-i pe toți... vin și eu îndată.

Kotlicki se duse în grădină, iar Głogowski alergă sus, la garderoba coriștelor, și strigă prin ușă:

— Domnișoară Orłowska!

Janka scoase capul afară.

— Hai, domnișoară, îmbracă-te mai repede; mergem să luăm masa undeva cu toată banda, numai fără proteste.

După o jumătate de oră, erau cu toții într-o încăpere separată la unul din cele mai mari restaurante de pe Nowy Świat.

Abordară cu energie gustările și votca, întrucît suscitarea de cîteva ceasuri le crescuse apetitul. Se vorbea puțin și se bea mult.

Janka nu voia să bea, dar Głogowski o rugă și țipă la ea:

— Domnișoară, ai să bei și gata! La o înmormîntare pe cinste, ca cea de azi, trebuie să bei și dumneata...

Bău un păhărel de încercare, apoi urmară celelalte; de altfel simțea că-i face bine, pentru că nu scăpase încă de emoție și de îngrijorarea pentru soarta piesei.

După diferite feluri de mîncare, garsonii aduseră o baterie întreagă de sticle cu vin și lichioruri.

— Ehei, o să avem cu ce ne lupta!... exclamă Glas cu veselie, lovind cu cuțitul într-o sticlă.

— O să fii victima propriei victorii, ai să vezi, dacă o să ataci și mai departe tot cu atîta rîvnă.

— Voi vorbiți, iar noi să bem! propuse Kotlicki, ridicînd paharul. În sănătatea autorului!

— Să-ți stea în gît, senegalezule!... mormăi Głogowski, ridicîndu-se și ciocnind cu toți.

— Să trăiască și să scrie în fiecare an cîte o capodoperă! strigă Cabiński, afumat de-a binelea.

— Directore, și dumneata creezi în fiecare an capodopere și nu-ți zice nimeni nimic.

— Da, domnilor, cu ajutorul lui Dumnezeu și al oamenilor! răspunse Cabiński.

Zarzecka izbucni în rîs și după ea se luară toți ceilalți.

— Hai să te îmbrățișez... cel puțin odată spui și tu adevărul! răcni Glas.

Cabińska rîdea în hohote.

— În sănătatea directorului și a soției sale! ură Wawrzecki.

— Să trăiască și cu ajutorul lui Dumnezeu și al oamenilor să procreeze și mai multe capodopere.

— În sănătatea tuturor!

— Iar acum să bem în cinstea publicului.

— Vă rog, vă rog! Întrucît eu sînt singurul reprezentant aici, acordați-mi mie această onoare. Veniți la mine cu respect, ciocniți cu mine... puteți chiar să mă sărutați și să-mi cereți vreun favor; voi chibzui și voi face tot ce voi putea! se înveseli Kotlicki.

Luă un pahar de pe masă, se așeză în fața oglinzii și așteptă.

— Asta-i îngîmfare, pe Dumnezeul meu! Eu mă arunc primul în foc! strigă Glogowski.

Și se apropie de Kotlicki cu paharul plin, clătinîndu-se puțin.

— Stimate și bunule domn!... Îți ofer piesele scrise cu sîngele și inima mea; străduiește-te să le înțelegi și să le apreciezi cu dreptate! rosti patetic și-l sărută pe obraz.

— Maestre, dacă le vei scrie pentru mine, dacă nu mă vei insulta cu brutalități și vei ține seama de mine, dacă vei scrie numai pentru mine, ca să mă distrez și să mă relaxez, îți voi acorda succesul!

— Mai degrabă o să-ți dau un picior în fund! șopti amar Glogowski.

Urmă Cabiński.

— Onorat public! Tu ești soarele, tu ești frumosul, tu ești atotputernicia, tu ești înțelepciunea, tu ești cunoașterea! Pentru tine trăiesc, joacă și cîntă acești copii ai Melpomenei, care sînt numai ai tăi!... Spune, preamărite, de ce nu ești generos cu noi?... Prealuminate, fă ca în fiecare zi să fie teatrul plin!

— Iubitule! Fă rost de ceva bani, cînd vii la Varșovia, pregătește un repertoriu cît mai mare, o trupă aleasă, coriste frumoase și joacă ce-mi place mie, iar casieria ta se va scufunda sub greutatea aurului.

— Onorat public! se repezi Glas cu un patos comic, sărutîndu-l pe Kotlicki pe barbă.

— Vorbește! îl îndemnă acesta.

— Onorat public... dă-ne aur și poruncește să ți se radă capul, să te îmbrace într-un caftan galben și să te înfășoare în hîrtie verde, iar noi îți făgăduim să te trimitem unde trebuie.

— Vei avea cu vîrf și îndesat, feciorașule, dar... *delirium tremens*...

— Topolski, e rîndul tău!

— Lăsați-mă în pace... sînt sătul de bîlciul vostru!

Soția directorului refuză și ea, dar Zarzecka se înclină comic și-l mîngîie pe Kotlicki pe față.

— Dragul meu!... Scumpul meu! îl rugă cu duioșie. Fă în așa fel ca Wawrzek să nu se mai îndrăgostească de toate femeile și... vezi și tu... mi-ar trebui o brățară, apoi un costum verde pentru toamnă, o haină de blană pentru la iarnă și... să ne plătească directorul salariile...

— Vei avea tot ce-ți dorești, fiindcă ești sinceră, uite adresa.

Îi dădu cartea lui de vizită.

— Grozav! Bravo!

— Acum poate să vie și domnișoara Majkowska, promit totul dinainte.

— Domnule, ești un bătrîn ipocrit... promiți mereu și nu dai niciodată! răspunse Mela.

— Peste un an îți garantez debutul și angajarea la un teatru din Varșovia.

Majkowska înălță nepăsătoare din umeri și se așeză.

— Domnișoara Orlowska...

Janka se ridică de pe scaun; i se învîrtea puțin capul, dar era atît de veselă și gluma i se părea atît de comică, încît se apropie de Kotlicki și rosti cu glas rugător:

— Un singur lucru vreau, să pot juca... așa că dă-mi roluri...

— Voi discuta cu directorul și le vei primi.

— Sfîrșiți odată, că m-am plictisit!... Kotlicki, hai, domnule, să începem o nouă serie.

Începură să bea vîrtos. Încăperea se umplu de lumină și fum de țigară. Fiecare pleda și demonstra ceva de unul singur și toți îndrugau tot felul de prostii, pentru că se îmbătaseră de-a binelea.

Majkowska se rezemase de masă și cînta, bătînd tactul cu cuțitul într-o sticlă de șampanie.

Soția directorului se certa în lege cu Zarzecka și bea întruna malagă seacă.

Topolski tăcea și bea de unul singur. Wawrzecki îi povestea tot felul de anecdote Jankăi, iar Głogowski, Glas și Kotlicki se certau pentru public.

— Hai să vă cînt ceva pe tema asta, se oferi Glas.

„De-aș avea mîndruța mea,
Mereu m-aș uita la ea...
M-aș culca chiar lîngă ea,
Să n-o fure careva.
Hei, hei!...“

Nu-l auzea nimeni, ocupați cum erau cu discuțiile.

Janka rîdea, îl contrazicea pe Wawrzecki, dar nu mai știa prea bine ce se petrece cu ea. Camera începuse să se învîrtă cu ea, iar lumînările se alungiseră ca niște torțe; avea o poftă nebună să danseze sau să arunce sticle pe suprafața apei, fiindcă de la o vreme oglinzile uriașe i se păreau ca niște ape mari; în sfîrșit, voia neapărat să-l înțeleagă pe Głogowski care, stacojiu, beat criță, cu părul ciufulit și cravata pe spate, striga mai tare decît toți, dădea din mîini, izbea cu pumnul în stomacul lui Glas, în loc de masă, și scuipa la picioarele lui Cabiński care moțăia alături pe scaun și bolborosea:

— Mă rog, mă rog!...

Dar Głogowski nu-l auzea și continua să pericreze:

— Nu-mi pasă de priceperea publicului! Piesa e proastă, v-o spun eu!... Și ce-i dacă au aplaudat, ce dacă ziceți și voi... asta dovedește că numai eu am dreptate... Voi sînteți o mie, deci e cu atît mai greu să alegi adevărul dintr-o mie... Unitatea reprezintă omul, iar mulțimea nu-i decît o turmă care nu știe nimic...

— „Obștea e un om mai mare!“ glăsuiește proverbul... șopti Kotlicki sentențios.

— Și spune prostii! Obștea nu-i decît o mare gălăgie, o mare iluzie și o mare halucinație.

— Dumneata, dragă maestre, ești un aristocrat și un individualist.

— Eu sînt Głogowski... Głogowski, domnule, din leagăn și pînă-n coșciug.

— Asta înseamnă?...

— Ești liber să-nțelegi cum îți place.

— Lași un cîmp prea mare pentru ipoteze.

— Păi tu ce crezi, filistinule, că sufletul meu se compune dintr-o singură celulă, pe care poți s-o strîngi în pumn, s-o privești și să afirmi că face parte din specia cutare?... Fără etichete, domnule Kotlicki. Lasă clasificările! Voi altceva nu mai știți, decît să clasificați!

— Maestre, ești al dracului de sigur pe dumneata.

— Diletantule, sînt doar lucid.

— Fir-ar al dracului, atîtea prostii într-o biată teacă! șopti Glas, pipăindu-i pieptul lui Głogowski.

— Geniul nu stă în carne... Un om gras e numai un animal gras. Un spirit superior nu suportă osînza. Așa cum un stomac sănătos, normal, înseamnă mediocritate, iar mediocritatea definește omul de jos.

— Paradoxurile astea nu-s decît tocătură de secară.

— Pentru măgari și alți intelectuali.

— *Dixi*[1], frate. Vinul de Rin vorbește prin gura ta.

— Luați-o de la capăt! îi întrerupse Glas, căzîndu-le de gît.

— Dacă-i vorba de băut, sînt de acord, dar dacă-i vorba de vorbit, eu mă duc să mă culc! țipă Kotlicki.

— Atunci să bem!

— Ce dracu', Wawrzek, ia-o pe Mimi și încă un glăscior și hai să facem un coruleț pe cinste.

Începură să cînte numaidecît o melodie veselă; numai Głogowski nu cînta, deoarece se sprijinise de Cabiński și adormise buștean, iar Janka nu mai era în stare să scoată o vorbă.

Cîntecul răsuna tot mai vesel; Janka simțea că o cuprinde o moleșeală uriașă, că se clatină pe scaun, apoi cineva o sprijină, o îmbracă, o conduce... cu o birjă parcă...

Simte alături pe cineva, dar nu-și poate da seama cine poate fi, o răsuflare fierbinte o învăluie, brațele cuiva o cuprind; aude uruitul roților și o voce șoptindu-i... abia aude și aproape că repetă „Te iubesc, te iubesc!“ dar nu înțelege nimic...

[1] Am zis (lat.).

Se cutremură, simțind că cineva o sărută fierbinte, pătimaș, pe gură... Se zmuci cu putere înainte și își reveni.

Kotlicki ședea lîngă ea, ținînd-o de mijloc și sărutînd-o; vru să-l îndepărteze, dar brațele îi căzură neputincioase; vru să strige, dar nu mai avea putere... se cufundă iarăși într-o somnolență adîncă, vecină cu letargia.

Birja se opri și tăcerea bruscă o trezi.

Văzu că se află pe un trotuar, iar Kotlicki sună la poarta unei case.

— Doamne, Doamne! șopti uimită, neputînd să-și dea seama unde este.

Înțelese fulgerător abia atunci cînd Kotlicki se apropie de ea și-i șopti dulce:

— Să mergem!

Se smulse cu puterea spaimei cumplite. Kotlicki vru s-o cuprindă în brațe, dar îl împinse, de se lovi de zid... și o luă la fugă drept spre bariera Mokotów.

Alerga ca ieșită din minți, pentru că i se părea că o urmărește, e gata s-o ajungă și o prinde... Inima îi bătea ca un ciocan, fața-i ardea de rușine și spaimă.

— Doamne, Doamne! rostea, fugind din ce în ce mai repede.

Străzile erau pustii; o înfricoșau ecoul propriilor pași, birjele pe care le întîlnea la colțul străzilor, umbrele pitite pe lîngă case și liniștea de piatră, înfricoșătoare, a orașului adormit, în care parcă se pierdeau hohote de plîns, chicote cutremurătoare, risete deșănțate, strigătele bețivilor... Se opri în umbra porților și se uită cu teamă împrejur, amintindu-și treptat tot ce se întîmplase: reprezentația, masa de la restaurant, pe urmă băuse... cîntase... apoi iar o silise cineva să bea; frînturi de imagini împlinite cu fața prelungă, de cal, a lui Kotlicki, mersul cu birja și sărutările lui!...

— Mizerabilul, mizerabilul! șopti, revenindu-și cu totul și aproape că-și încleștă pumnii, atît de mare era valul de mînie și ură care creștea în ea...

Se simțea înjosită, ochii i se umpleau de lacrimile neputinței, așa că ajunse acasă plîngînd cu sughițuri.

Se lumina de ziuă.

Îi deschise Sowińska.

— Trebuia să vii acasă ziua, nu să trezești lumea noaptea! mormăi bătrîna supărată.

Janka nu-i răspunse, lăsîndu-și capul în jos, ca sub greutatea unei lovituri.

— Mizerabilii, mizerabilii! numai atît mai putea să strige inima-i cuprinsă de revoltă și ură.

Acum nu se mai simțea rușinată și umilită; pradă unei furii nemărginite, alerga înnebunită prin cameră, se trăgea de haine în neștire și, neputînd să se liniștească, se prăbuși pe pat îmbrăcată.

Dormi chinuit; se trezea mereu strigînd, voia să fugă undeva, apoi parcă ridica mîna cu paharul și rostea prin somn: „Vivat!". Începea să cînte sau buzele-i fierbinți îngînau din cînd în cînd: „Mizerabilii, mizerabilii!"

IX

La cîteva zile după reprezentația cu piesa *Țăranii*, care nu fusese scoasă din repertoriu, dar atrăgea tot mai puțini spectatori, Głogowski veni la Janka acasă.

— Ce se întîmplă cu dumneata? îl întrebă, strîngîndu-i mîna cu prietenie.

— Nimic, numai că m-a durut capul cîteva zile după beția de la restaurant și... am mai modificat puțin piesa... Ai citit cronicile?

— Am citit cîte ceva.

Se împurpură, aducîndu-și aminte de seara aceea pe care n-o putea uita. O rodea gîndul că probabil tot teatrul știe că plecase împreună cu Kotlicki, dar n-avea intenția să protesteze și să explice nimic, doar că umbla cu capul mai sus și vorbea mai puțin cu colegele de la cor.

— Am adus toate gazetele care au publicat recenzii despre piesa mea. Vreau să ți le citesc, ca să ai și dumneata o oră de distracție.

Începu să citească.

Unul din săptămînalele mai importante afirma că piesa *Țăranii* este foarte bună, originală și profund realistă, iar autorul are talent mare și îl așteaptă un viitor strălucit; că odată cu Głogowski a apărut în sfîrșit un dramaturg adevărat care a introdus un curent de aer proaspăt în atmosfera anemică a creației noastre dramatice, creînd oameni adevărați, viața adevărată; păcat numai că reprezentația a fost sub orice critică, iar jocul actorilor, cu mici excepții, de-a dreptul scandalos.

Alt săptămînal, nu mai puțin serios, sublinia: „Autorul *Țăranilor* are într-adevăr talent în compunerea... nuvelelor,

a și scris cîteva, dar n-ar trebui să abordeze teatrul, nu-i domeniul lui; este lipsit total de nervul scenic, de aceea personajele din piesă nu sînt decît niște manechine, iar viața și noțiunile pe care le reprezintă, nu sînt ale țăranilor noștri, ci ale papuașilor".

Referentul unuia dintre cele mai populare ziare vorbise timp de două zile în rubrica sa despre teatrele din Franța, despre actorii din Germania, despre arta aplicată la Nüremberg... Vorbea despre influența pozitivă a criticii asupra calității creației dramatice; povestea despre noutățile teatrale; tot la două rînduri scria în paranteză: l-am văzut la „Odeon"[1]... l-am ascultat la „Burg"[2]... i-am admirat jocul la Londra... Relata tot felul de anecdote teatrale, lăuda actorii decedați cu o jumătate de secol înainte, amintea de trecut, în zece-cincisprezece rînduri, vorbea despre otrepele roșii ale radicalismului care începe să răzbată pe scenă, lăuda cu o îngăduință părintească pe actorii care jucau în *Țăranii*, îl lăuda pe Cabiński și sfîrșea, spunînd că despre piesă va vorbi atunci cînd autorul va mai scrie încă una, deoarece pentru aceasta putea fi scuzat, ca debutant ce se afla.

Alt ziar scria că piesa este pur și simplu idioată, ca idee și ca realizare, că cinismul și brutalitatea cu care autorul ironizează ideile „fundamentale" întrece pînă și ceea ce se poate vedea în produsele importate din putreda Franță; dar ceea ce li se poate ierta francezilor, întrucît (aici urma un șpalt întreg de explicații și cauze pentru care un francez poate să scrie tot felul de ticăloșii), nu i se poate trece cu vederea unui autor de la noi... Și ca un autor să îndrăznească să scrie așa, să înjosească într-atît idealurile etice ale vieții, să semene ura, să scuipe pe lucrurile cele mai scumpe sufletului polonez, apoi trebuie să fie un... (aici urmau puncte puncte și metafore transparente care însemnau: ticălos).

Al treilea afirma că piesa nu-i deloc rea și ar fi fost de-a dreptul perfectă, dacă autorul ar fi respectat tradiția și ar fi adăugat muzică și dansuri.

Al patrulea adopta o atitudine diametral opusă, susținînd că piesa nu face două parale, nefiind decît o porcărie, dar autorul are cel puțin meritul că a evitat șablonul și n-a mai introdus cîntecele și dansurile care coboară de obicei valoarea pieselor populare.

[1] Teatru renumit la Paris, înființat în anul 1779.
[2] Corect „Burgtheater" — teatru înființat la Viena în 1741.

În al cincilea, un specialist în teatrele-grădină scria o sută de rînduri mai mult sau mai puțin în acest ton: *Țăranii* domnului Głogowski, hm!... nu sînt un lucru prea rău... ar fi fost chiar foarte bun... dar... deși cîntărind bine... la urma urmei... trebuie să avem curajul să spunem adevărul... În orice caz... oricum... cu o mică rezervă, autorul are talent. Piesa este... hm... cum să spunem?... Cu două luni în urmă, am scris ceva despre acest lucru, așa că cei interesați se pot informa din acel articol... Au jucat excelent!... Și copia tot afișul, așezînd alături de numele fiecărei actrițe cîte un epitet dulce, un cuvînt drăguț, o caracterizare politicoasă, o melancolică vorbă cu două înțelesuri și propoziția era gata...

— Ce-i asta?

— Un libret de operetă; dacă-i pun titlul „Cronici teatrale" și-i adaug muzică, o să vie lumea ca la bîlci...

— Și dumneata ce spui de asta?

— Eu... nimic!... Le-am întors spatele și fiindcă am un plan grozav pentru o nouă piesă, mă voi apuca imediat de lucru. Am făcut rost de o meditație în județul Radom și plec pentru o jumătate de an acolo. Aștept confirmarea definitivă.

— Și chiar trebuie să pleci neapărat?

— N-am încotro! Eu mă întrețin numai din meditații. N-am făcut nimic două luni și am rămas fără o para. Mi s-a jucat piesa, i-am făcut temenele publicului, mi-am făcut de cap la Varșovia și cu asta basta! Jos cortina, pentru că trebuie să pregătesc altă farsă. La revedere, domnișoară Janina! O să ne mai vedem înainte de a pleca, aici sau la teatru.

Îi strînse mîna, exclamă „să crăp" și plecă grăbit.

Janka se întristă. Se obișnuise atît de mult cu Głogowski, cu ciudățeniile lui, cu paradoxurile și cu francheța lui, care ascundea în fond timiditatea înnăscută și o delicatețe subtilă, încît îi păru rău că rămîne singură.

Acum, cînd pleca și el, înțelegea că nu-i mai ajunge teatrul; simțea tot mai mult nevoia de a se apropia de un suflet de om, deoarece viața era din ce în ce mai grea.

Nu mai avea bani, trăia într-adevăr numai din ce primea de la teatru.

Nu îndrăznea să recunoască față de ea însăși, dar de fiecare dată cînd cerea bani, își aducea aminte de casă și de timpul cînd nu trebuia să se gîndească la nimic, fiindcă avea de toate. Acum se simțea foarte umilită că trebuia să cerșească aproape în fiecare zi cîteva zeci de copeici, dar n-avea ce face; poate

doar ce citea în ochii cenușii ai Sowińskăi și vedea în viața celorlalte colege pe care le trata tot mai dispreţuitoare. I se plătea cu vîrf și îndesat. Se spuneau lucruri nemaiauzite despre escapadele nocturne, despre obiceiurile ei ciudate, pentru că de la o vreme trebuia să umble aproape zilnic pe străzi cîteva ceasuri la rînd, ca să se liniștească, să-și satisfacă fie și în parte nevoia de mișcare neîntreruptă, de a schimba mereu locul; se ducea aproape în fiecare seară în piața Teatrului.

Cînd se grăbea, trecea doar prin piață, privea la Teatrul mare și se ducea acasă, dar cînd avea mai mult timp, întîrzia în scuar sau se așeza pe banca de lîngă ghereta din stația de tramvai și se uita de acolo la șirurile de coloane, la profilurile înalte și curate ale fațadei, adîncindu-se în visare... Nu căuta să-și explice de ce procedează așa; simțea o atracție puternică spre zidurile acestea... Trăia clipe de adevărată și adîncă plăcere cînd trecea prin fața coloanelor sau cînd privea la clădirea cenușie și lungă în liniștea unei nopți cu lună...

Colosul acesta de piatră îi vorbea, iar ea asculta șoaptele care veneau dinăuntru, ecourile și sunetele toate; subțiate în întuneric și vizibile doar pentru sufletul ei, urme din scenele jucate nu de mult acolo i se perindau prin fața ochilor. Iubea această clădire... mai mult, o diviniza; nutrea un adevărat cult pentru ea, își îndrepta spre ea ca o rugă visurile și gîndurile învălmășite, neformulate în nici o idee limpede.

Visările ei se manifestau uneori ca niște destinderi nervoase. Erau ca o furtună care voia să cuprindă cît ai clipi din ochi lumea întreagă, dar care se poticnea la cel dintîi obstacol întîlnit în cale și atunci oricine putea s-o domolească.

Se lăsa pradă visării și pentru a nu simți sărăcia, deoarece a doua jumătate a sezonului era mult mai proastă decît prima în privința încasărilor. Spectatorii veneau din ce în ce mai puțini din cauza ploilor care nu mai conteneau și a serilor reci, se înțelege că și aconturile scădeau la jumătate.

Cîteodată, Cabiński lua banii de la casă și pleca la mijlocul reprezentației, prefăcîndu-se bolnav și lăsînd numai cîteva ruble pentru cîteva zeci de persoane; prins înainte de a dispărea, se văieta de sărăcie și aproape că plîngea:

— O mînă de oameni... și, pe deasupra, jumătate din bilete de favoare... pe copiii mei, jumătate... Ce pot să fac? N-am nici cu ce să plătesc chiria, îmi suflă vîntul prin buzunare!... Întrebați-l și pe Gold, o să vă arate biletele nevîndute.

O să ajung în sapă de lemn, dac-o să meargă tot așa!... Haideți la casierie, dacă mai sînt bani, vi-i dau pe toți.

Și dacă se ducea la casierie cu cineva, ținîndu-l de braț, ca pe un prieten, acesta era un semn convenit dinainte cu Gold că nu trebuie să aibă bani; iar dacă nu-l ducea de braț, casierul își lua o înfățișare îngrijorată și se văicărea:

— N-ajung banii nici pentru gaz... și mai e și teatrul, și recuzita... Pur și simplu nu putem acoperi cheltuielile...

— Dă-i, domnule, ceva... Doar nu trebuie să le plătești astăzi pe toate... intervenea Cabiński chipurile în favoarea solicitantului.

Lăsa o chitanță, ca să se dea banii, și pleca.

Din nenorocire, aproape întotdeauna se întîmpla ca Gold să nu aibă toată suma trecută în chitanță. Măcar zece-cincisprezece copeici tot trebuia să-i lipsească. Zbierau la el, îl numeau hoț, dar pînă la urmă luau cît li se da, pentru că altfel nu mai primeau nimic.

Gold se prefăcea jignit și se adresa de obicei soției directorului, care sta tot timpul la casierie ori de cîte ori nu juca.

Cabińska se pornea atunci să-i certe pe actori, lăudînd cinstea lui Gold, care din leafa lui de mizerie își mai ajuta și sora. Gold radia de fericire cînd se amintea de sora lui; ochii îi străluceau de duioșie și-l asigura pe petent că-i va da neapărat a doua zi banii care-i mai lipseau, dar nu-i mai da niciodată.

La teatru începuseră scandalurile, certurile cu direcția și întreruperea spectacolelor. Cei mai mulți dintre actori erau descurajați de insuccesul reprezentațiilor și de sărăcie. Tot mai multe proiecte de noi trupe se înfiripau și tot mai des se sfătuiau la o cafea neagră în cofetăria de pe Nowy Świat.

Spectacolele erau pur și simplu neglijate, se juca de mîntuială, delăsarea pricinuită de hoțiile lui Cabiński era din ce în ce mai mare. În plus, apropierea plecării de la Varșovia, datoriile în care erau înglodați cu toții, iarna care venea și grija unei noi angajări nu erau de natură să încurajeze pe nimeni.

Iar Cabiński se văicărea mereu, îi săruta pe toți, promitea marea cu sarea și nu plătea un ban.

Știa să se descurce în orice situație, se prefăcea că este atît de sincer îngrijorat de soarta tuturor, încît Jania, compătimindu-l pentru necazurile lui și crezîndu-l, nu mai cuteza să-i amintească de bani; știa dealtminteri că între director

și soția lui se purta o luptă continuă pentru banii de cheltuială și că, de foarte multe ori, doica le cumpăra copiilor tot felul de lucruri din economiile ei, în vreme ce Cabińska își dublase timpul pe care-l petrecea la cofetărie, ca să nu mai asiste la discuții și să nu mai dea ochii cu actorii.

Astfel că Janka, după ce asculta plîngerile celor de la teatru, se vedea nevoită s-o asculte și pe Madame Anna care povestea în fiecare zi la masă despre scumpetea tot mai mare și despre creșterea chiriilor.

Janka nu putea să mănînce, ascultîndu-i văicărelile, fiindcă-i datora chiria pe jumătate de lună și nu mai avea nici un ban.

Treptat, mizeria o înconjura din toate părțile, întipărindu-i pe față expresia grijilor necurmate.

Nu i se mai aducea micul dejun în cameră, uitau să-i mai curețe pantofii, să-i aprindă lampa seara; aceste mărunțișuri și neglijențe se înmulțiseră, așa că venea acasă și se așeza la masă, abia stăpînindu-și rușinea și teama; tremura la fiecare cuvînt mai apăsat pe care-l rostea Madame Anna și privea neliniștită la chipurile celorlalți, părîndu-i-se că citește în ochii lor repulsie și dispreț sau expresia aceea de milă a oamenilor care au întotdeauna bani, expresie de care se temea ca de foc.

În aparență, se mai domolise, dar înăuntrul ei se ducea o luptă tristă, care-i măcina puterile, între visurile despre artă, despre glorie și sentimentul propriei neputințe. Începuse să se teamă de ceva și, de frică, scruta mereu viitorul.

În plus, orașul o apăsa din ce în ce mai mult. O apăsau zidurile caselor, haosul veșnic și ritmurile grăbite ale vieții urbane o amețeau, provocîndu-i repulsie; vedea că această viață este mai superficială, mai sertarizată și mai plictisitoare decît la țară. Aici fiecare era robul propriilor nevoi, pentru satisfacerea cărora muncea, fura și înșela, împingînd grăbit la roaba vieții...

Se chinuia și mai mult din cauza situației în care se afla și pentru că nu se putea izola de oameni, cum făcea la Bukowiec după fiecare ceartă cu tatăl ei; nu putea să se mai ia la întrecere cu vijelia, ostoindu-și zbuciumul interior prin epuizarea fizică.

Umbla prin oraș, dar pretutindeni întîlnea prea multă lume. I-ar fi destăinuit lui Głogowski tot ce o chinuia, dar nu îndrăznea; o reținea propria mîndrie. Głogowski părea că-i

înțelege situația, cel puțin dificultățile prin care trecea, și-i aminti mereu că trebuie să-i spună totul... Pregeta totuși.

Sta acasă cît putea mai puțin; de cîte ori intra, se străduia să nu facă zgomot, să n-o audă nimeni, ca să nu supere pe nimeni și astfel să stîrnească discuții despre datoria ei.

Nu se speria că mîine putea să se afle în stradă, dar nu suporta gîndul că Madame Anna sau Sowińska pot să-i spună scurt: „Domnișoară, plătește-ți datoria!" și ea să nu aibă cu ce...

În cele din urmă, sosi și clipa de care se temea.

Într-o bună zi, în timp ce mînca, înțelese că discuția nu mai putea fi amînată, cu toate că Stępniak, Madame Anna și chiar Sowińska erau foarte bine dispuși; întîlni privirea doamnei Anna în timp ce aceasta împărțea supa și citi în ea totul.

Mîncă încet, cu inima strînsă de teamă, înghițind cu greutate, și stătu la masă mai mult ca de obicei, vrînd să întîrzie astfel cît se putea discuția, dar pînă la urmă, nu mai avu încotro și se duse în camera ei.

Madame Anna o urmă numaidecît și începu să-i povestească nonșalant despre o clientă fantastică, apoi trecînd brusc de la una la alta, de parcă abia acum își aducea aminte, spuse:

— Aha, să nu uit, domnișoară... Poate-mi dai banii pentru jumătatea de lună, fiindcă astăzi trebuie să plătesc chiria.

Janka păli și abia putu să îngîne:

— N-am acum...

Vru să mai spună ceva, dar o lăsă vocea.

— Cum adică n-ai? Te rog să-mi dai ce-mi datorezi! Doar nu-ți închipui că pot să te țin cu mîncare... doar așa... pentru ochii dumitale frumoși! Ilm, după ce că vii acasă abia dimineața!...

— Bine, doamnă, dar o să vi-i dau! răspunse Janka, revenindu-și brusc sub dușul vorbelor ei.

— Îmi trebuie banii numaidecît!

— O să-i ai peste o... oră! promise, hotărîndu-se deodată și o privi cu atîta dispreț, încît Madame Anna ieși fără un cuvînt, trîntind ușa.

Janka aflase de la colege de muntele de pietate și plecă îndată să-și amaneteze brățara de aur, singura pe care o avea.

Cînd se întoarse acasă, îi dădu imediat banii doamnei Anna, care rămase uimită, dar nu se arătă mai binevoitoare.

— O să mănînc în oraș, nu vreau să vă mai deranjez... adăugă.

— Cum vrei. Dacă nu te simți bine la noi, drumul e liber! șopti Madame Anna adînc jignită.

Purtîndu-se astfel, își puse firește toată casa împotrivă.

— O să vînd totul... pînă la ultima gioarsă! se încrîncenă Janka.

Și își făcu socoteala că numai cu jumătate din cît îi plătea doamnei Anna va mînca foarte bine în oraș.

Wolska o conduse la o cantină convenabilă, unde avea să ia mesele de prînz de acum înainte; cînd nu-i ajungeau banii, se mulțumea numai cu sardele și chifle.

Dar într-o bună zi, reprezentația nu mai avu loc, deoarece la casierie se vînduseră bilete doar de douăzeci și cinci de ruble; a doua zi se întîmplă la tel din cauza ploii torențiale. Ca toți ceilalți, Janka nu căpătă nici un sfanț de la Cabiński și aceste două zile nu mîncă absolut nimic.

Pentru prima dată n-avea cu ce să-și astîmpere foamea, era foarte deprimată. Simțea în stomac o durere ciudată, necontenită.

— Asta-i foamea! șoptea înspăimîntată.

Pînă acum o cunoștea numai din auzite. Era foarte uimită că vrea cu adevărat să mănînce și n-are cu ce să-și cumpere nici măcar o chiflă.

— E adevărat oare că n-am ce mînca? se întreba.

Din antreu pătrundea pînă la ea un miros de carne prăjită. Închise ușa mai bine, pentru că mirosul îi provoca senzații de vomă.

Își aduse aminte cu o înduioșare ciudată că majoritatea artiștilor mari din diferite timpuri au avut de suferit din cauza mizeriei și asta o mai liniști pentru moment; se simțea parcă înnobilată de primul supliciu în numele artei...

Zîmbi, privindu-și în oglindă chipul slăbit, gălbui, într-o poză melancolică; încercă să citească, să uite de ea, să scape într-un fel de propria personalitate, dar nu fu în stare, chinuită de foame.

Se uită pe fereastră la curtea lungă, străjuită din toate părțile de ziduri înalte, dar văzu în cîteva încăperi oameni stînd la masă; jos, lîngă ziduri, niște muncitori își mîncau și ei prînzul din ulcele de pămînt roșii... Se retrase de la fereastră, simțind că foamea îi sfîșie tot mai mult măruntaiele ca o mînă de oțel cu ghiare ascuțite.

— Toți mănîncă! șopti mirată, de parcă acum vedea prima dată așa ceva.

Apoi se culcă și dormi pînă seara, lipsind de la repetiție și de la Cabińska; dar se simți și mai vlăguită, chinuită de o amețeală dureroasă. Îi venea să plîngă din cauza golului dinăuntru.

Seara, la garderobă, o cuprinse o veselie gălăgioasă; rise întruna, spuse glume, făcu ironii pe seama colegelor, se certă cu Mimi pentru un fleac, iar de pe scenă cochetă cu spectatorii din primele rînduri de scaune.

Pe maestrul care se înfățișă în culise în prima pauză, îl întîmpină cu bucurie și-i strînse mîna atît de tare, încît bătrînul rămase încurcat. După aceea, în colțul întunecat, unde se așeză, așteptînd ca regizorul de culise să strige „intrați", cînd se văzu învăluită de întuneric și liniște, izbucni într-un plîns cu sughițuri.

După spectacol, primi un acont de patru ori mai mare, două ruble. Cabiński i le dădu el însuși și pe furiș, asigurîndu-și în acest fel lecțiile de pian ale Jadziei.

Se duse să mănînce pe verandă și se îmbătă de-a binelea dintr-un pahar de votcă, așa că-l rugă pe Wladek s-o conducă acasă.

Din seara aceea, Wladek se ținu de ea ca o umbră și începu să-i arate pe față dragostea lui, nepăsîndu-i că bătrîna Niedzielska se interesa la toți ce face și-i urmărea mereu pe amîndoi.

Într-o zi, Głogowski veni la Janka acasă și strigă de la ușă:

— E, în sfîrșit, plec la senegalezii mei!...

Își zvîrli pălăria pe un cuier, se așeză pe pat și începu să-și răsucească o țigară.

Janka se uită liniștită la el și se gîndea că acum îi era totuna, deși nu prea demult acest prieten o interesa într-o mai mare măsură.

— Cum, domnișoară, nu plîngi? Ei, ce să-i faci... doar ciinii o să mai plîngă după mine, să crăp! Nu știi ce se întîmplă cu Kotlicki? Nu mai dă pe la teatru și nu-l pot găsi nicăieri... Cred că a plecat undeva...

— Nu l-am mai văzut de la masa de la restaurant... răspunse rar.

— Ceva trebuie să fie! Vreun scandal, vreo aventură, sau cine știe ce! Dar de ce trebuie să mă ocup eu de maimuțoiul ăsta, nu?...

Într-adevăr, așa e! răspunse Janka, întorcîndu-se spre fereastră.

— Oho, dar asta ce mai e?... exclamă, uitîndu-se în ochii ei. Cît de mult te-ai schimbat! Ochii înfundați în orbite, tenul gălbui, privirea sticloasă, trăsăturile alungite... Ce înseamnă asta? întrebă mai încet.

Deodată se lovi cu palma peste frunte și începu să umble repede prin cameră ca un nebun.

— Sînt un mare idiot, un hotentot, un om imposibil!... Eu mă plimb prin Varșovia, iar aici mizeria se simte ca la ea acasă! Domnișoară Janina! strigă, luîndu-i mîna și privind-o în ochi. Domnișoară Janina, vreau să știu tot, ca la spovedanie... Să crăp... trebuie să-mi spui tot!

Janka tăcea. Văzîndu-i fața cumsecade și ascultîndu-i glasul plin de compătimire, care o copleșea, se simți cuprinsă de o duioșie adîncă și ochii i se umplură de lacrimi, dar nu putu să vorbească din cauza emoției.

— Hai, plînsul nu mai ajută la nimic, oricum tot plec... spuse în glumă, ca să-și ascundă propria emoție. Ascultă, domnișoară... dar fără proteste, fără opoziții inutile... urăsc parlamentarismul! Dumneata, cum văd, te delectezi cu mizeria și pe deasupra, cu cea din lumea teatrului... o cunosc și eu prea bine. Nu roși, domnișoară, ce dracu'... Mizeria cîștigată în mod cinstit nu-i nici o rușine. Nu-i decît o variolă prin care trebuie să treacă și cei mai buni... Ehei, parcă eu nu mă lupt cu sărăcia de cînd mă știu! Sfîrșesc îndată... Uite, facem așa!...

Se întoarse, scoase treizeci de ruble din portofel, adică toți banii care i se trimiseseră pentru drum, îi băgă sub pernă și reveni pe locul dinainte.

— „Acum sîntem de acord, dragă vere..." a spus Ludovic al XI-lea, tăindu-i capul prințului de Anjou... Orice apel va fi respins, iar acum, rîzi, domnișoară!...

Își luă pălăria și rosti încet, întinzîndu-i mîna:

— La revedere, domnișoară Janina!

Janka se așeză repede în dreptul ușii, cu o mișcare disperată parcă.

— A, nu! Nu mă mai umili și dumneata! Și așa sînt destul de nenorocită! șopti, apucîndu-l de mînă cu putere.

— Ei, poftim, filozofie de muiere!... Să crăp, dar asta e tot atît de natural, ca și faptul că eu o să-mi trag un glonte în cap, iar dumneata ai să ajungi o mare actriță!

Janka începu să-i explice, să-l roage, în sfîrșit, să insiste ca să-și ia banii înapoi; îi spuse că n-are nevoie și nu primește nimic, arătîndu-se de-a dreptul jignită de ajutorul lui.

Glogowski se întunecă și exclamă grosolan:

— Să crăp eu, dar din noi doi, cel mai prost sînt eu! Uite că nu mă supăr; iau loc liniștit și... hai să vorbim serios... Nu vreau să te superi pe mine pentru niște bani amărîți... Dumneata nu vrei să-i primești, deși ai nevoie de ei. De ce? Pentru că ți-e rușine să-i iei, pentru că ai fost învățată că un lucru atît de obișnuit, atît de omenesc, cum este întrajutorarea, îți jignește demnitatea. Asemenea convingeri au început să miroasă urît, la gunoi cu ele! Sînt doar niște prejudecăți prostești și păgubitoare. Pe Dumnezeul meu, trebuie să ai o mentalitate de european și o sensibilitate de isterică, exagerată, ca să pregeți să iei bani de la un om ca și tine, atunci cînd ești la ananghie. De ce și pentru ce crezi dumneata că oamenii se adună în colectivități? Ca să se muște și să se fure unii pe alții, sau ca să se ajute? Dumneata ai să-mi spui că nu-i așa, iar eu am să-ți răspund că tocmai aici e răul și, de vreme ce socotim că e rău, trebuie să-l evităm. Omul se cuvine să facă bine, asta e datoria lui. Să faci bine, iată cea mai înțelcaptă aritmetică. Dumnezeule!... Ce rost are să vorbesc atîta! se supără de-a binelea.

Continuă totuși să vorbească multă vreme; își bătu joc, blestemă, exclamă „să crăp!" și se înfurie, dar în glasul lui era atîta sinceritate, atîta bunăvoință, încît Janka, deși nu era deloc convinsă, numai ca să nu-l supere, ceda, strîngîndu-i mîna în semn de mulțumire.

— E, așa-mi place! Și acum... la revedere!

— La revedere! Îți mulțumesc și-ți sînt atît de recunoscătoare, atît de obligată...

— Dacă ai ști cît bine mi-au făcut mie oamenii!... Aș vrea să fac și eu la fel măcar a suta parte... Fii sigură că la primăvară o să ne întîlnim iarăși.

— Unde?

— Habar n-am... dar nu încape îndoială că la teatru, pentru că m-am hotărît să mă angajez la primăvară, fie și pentru o jumătate de an, ca să cunosc mai bine posibilitățile scenei.

— Bine, dar asta ar fi minunat!

— Acum sîntem chit, cum zicea tata, cînd îmi tăbăcea pielea. Îți las adresa mea și nu-ți mai spun nimic, îți amintesc

numai că trebuie să-mi povestești totul în scris... absolut totul!... Ei, îmi promiți?

— Ai cuvîntul meu! răspunse cu seriozitate.

— Eu mă încred în cuvîntul dumitale, cum m-aș încrede într-al unui bărbat, cu toate că în general, cînd e vorba de femei, cuvîntul nu-i decît o expresie care se folosește, dar care nu se respectă niciodată. La revedere!

Îi strînse amîndouă mîinile cu putere, le ridică puțin, ca și cînd ar fi vrut să le sărute, dar le lăsă repede în jos, o privi în ochi, rîse cam artificial și plecă.

Janka se gîndi multă vreme la el. După această discuție, își recăpătă dintr-o dată puterea și buna dispoziție; îi era atît de recunoscătoare, încît regretă că nu știe de la ce gară avea să plece Glogowski, pentru că voia să-l mai vadă o dată.

Apoi iarăși simți ceva crescînd în ea, ceva care protesta împotriva acestui ajutor și vedea în bunăvoința lui doar o insultă.

— Pomană! șopti cu amărăciune, simțind durerea umilinței.

— Cum adică? Nu sînt în stare să trăiesc singură, să merg pe picioarele mele, să mă descurc de una singură?... Trebuie să mă sprijin mereu pe cîte cineva care să aibă grijă de mine? Ei cum s-or fi descurcînd...

Se adînci în gînduri, dar după o clipă plecă să-și răscumpere brățara de la muntele de pietate și pe drum își cumpără o pălărioară de toamnă.

Viața își urma cursul alene, plictisitor.

Janka se mîngîia cu speranța, mai degrabă cu convingerea că totul se va schimba în curînd și aștepta plină de dor; între timp, începu să-i acorde tot mai multă atenție lui Wladek. Știa că o iubește. Îi asculta aproape zilnic mărturisirile și declarațiile, bucurîndu-se în adîncul inimii și gîndind că oricum ea nu va ajunge niciodată ce ajunseseră colegele ei, care îi stîrneau o repulsie adîncă, deoarece simțea o scîrbă aproape organică pentru orice murdărie; destăinuirile și curtea lui Wladek o făceau să se gîndească pentru prima dată la dragoste.

Visa cîteodată să iubească un om, căruia să i se încredințeze cu totul și pentru totdeauna; se gîndea și ea la viața în doi, plină de înflăcărare și iubire, la o viață ca acelea înfățișate de poeți, și atunci îi treceau prin minte imagini de cupluri cunoscute, șoapte pătimașe, îmbrățișări arzătoare, pasiuni vulcanice — tot ceea ce însemna o iubire puternică, la amintirea căreia o treceau fiorii...

Nu știa de unde-i vin asemenea gînduri, dar ele deveneau tot mai insistente, cu toată mizeria care își arăta iarăși colții, cu toată foamea care o sugruma adesea în brațele-i osoase. Brățara luă din nou drumul muntelui de pietate, deoarece nu o dată era silită să-și cumpere costume pentru scenă și să rabde de foame... Ca să atragă publicul, se puneau mereu în scenă piese noi, dar succesul se lăsa așteptat.

Această situație o chinuia nespus, vlăguind-o, în același timp însă, creștea în ea o nouă revoltă care începea să clocotească surd.

La început, puse stăpînire pe ea o ciudă nelămurită față de toți și de toate. Se uita cu o invidie aproape sălbatică la femeile de pe stradă; avea uneori o poftă nebună să abordeze o asemenea damă împopoțonată și s-o întrebe dacă știe ce-i sărăcia.

Privea cu luare aminte la fețele, rochiile și zîmbetele lor și ajungea la concluzia dureroasă că asemenea doamne habar nu au că mai există oameni care suferă, plîng și rabdă de foame.

Apoi îi trecu prin minte că și ea este îmbrăcată la fel, că poate sînt mai mulți cei care umblă flămînzi, ca și ea și, disperați, se agață cu privirile de fețele trecătorilor. Vru să deosebească în mulțime chipurile celor suferinzi, dar... nu era cu putință. Toți arătau foarte mulțumiți și fericiți.

Atunci un soi de triumf al propriei superiorități față de această mulțime gătită îi lumină fața. Se simțea cu mult superioară acestei lumi...

— Eu am o idee, un scop! se gîndi. Dar ele pentru ce trăiesc? se întreba.

Și neștiind ce să-și răspundă, zîmbea cu milă, compătimindu-le pentru nimicnicia lor.

— Neam de fluturi! Habar nu au de unde vin, de ce dau din aripi și încotro se duc! șopti, desfătîndu-se în voie cu acest dispreț tăcut față de oameni, care creștea în ea.

Pe soția directorului o ura acum din tot sufletul, fiindcă deși Pepa continua să fie politicoasă cu ea, nu-i plătea nimic pentru lecțiile de pian, zîmbindu-i binevoitoare și profitînd de situația ei.

Janka nu putea să se certe cu ea, pentru că intuia că dincolo de această mască recunoscătoare se ascunde o scorpie care n-ar fi iertat-o; o ura ca femeie, ca mamă și ca actriță.

O cunoștea cum nu se poate mai bine și, pe urmă, în această stare de zbucium permanent, trebuia să iubească sau să urască pe cineva cu patimă.

Încă nu iubea pe nimeni, dar, ce-i drept, ura.

— Nu-mi vine să cred că o nepriceputâ ca soția directorului poate să împartă rolurile! îi spuse odată lui Wladek, foarte amărîtă că nu fusese inclusă printre actorii care aveau să joace într-o veche melodramă, cum era *Marcin, copilul găsit*[1].

— Păcat că n-ai rugat-o să-ți dea un rol, fiindcă directorul, cum vezi și dumneata, nu e în stare de nimic...

— Adevărat, e o idee grozavă! O să încerc mîine.

— Roag-o să-ți dea rolul Mariei din *Doctorul Robin*[2]; se reprezintă peste o săptămînă. E un amator care se angajează la noi și vrea să debuteze, jucîndu-l pe Garrick.

— Și rolul Mariei cum e? întrebă Janka.

— Dacă vrei să te remarci, e excelent! Cred că dumneata l-ai juca grozav... Pot să-ți aduc piesa...

— Bine, o s-o citim împreună.

A doua zi, Cabińska îi promise solemn că-i va îndeplini rugămintea.

După amiază, Wladek îi aduse piesa. Venea pentru prima dată în camera ei, așa că se gătise cu mare grijă și se purta cu eleganță și amabilitate, făcînd pe distratul melancolic. Juca foarte bine rolul unui îndrăgostit respectuos; era foarte tăcut, chipurile, din cauza fericirii prea mari.

— E pentru prima dată cînd sînt timid și fericit! spuse, sărutîndu-i mîna.

— De ce ești timid? Dumneata care te miști atît de liber pe scenă! îi răspunse Janka descumpănită întrucîtva.

— Așa-i pe scenă, unde doar mă prefac că sînt fericit, dar nu aici, unde sînt cu adevărat fericit.

— Fericit? repetă Janka.

O privi cu atita înflăcărare, își însoți cuvintele cu un zîmbet atît de expresiv și își așternu pe față cu atîta măiestrie fericirea iubirii, încît dacă s-ar fi aflat pe scenă, ar fi fost aplaudat îndelung.

Janka îl înțelese de minune și tresări, de parcă cineva îi atingea o nouă strună a inimii.

[1] Prelucrare după un roman de E. Sue.

[2] Piesă într-un act de dramaturgul francez J. Prémaray (1819—1868).

Wladek începu să citească. La fiecare cuvînt al Mariei, natura entuziastă a Jankăi răbufnea; asculta cu răsuflarea tăiată și cu ochii țintă la Wladek, neîndrăznind să tulbure cu vorba sau cu gestul impresiile pe care le încerca; se temea să nu sperie vraja care iradia din cuvintele lui, stăruind în culoarea ochilor negri, catifelați.

După ce sfîrși de citit, Janka exclamă îmbătată:

— Rolul e minunat!

— Domnișoară, îți garantez că vei face furori.

— Da... cred că nu l-aș juca prea rău. „Garrick[1], acest creator de suflete, atît de puternic în *Coriolan*“[2] rosti o frază pe care și-o amintea, intrînd în rol.

Și fu cuprinsă de asemenea înflăcărare, pe față i se citea o bucurie lăuntrică atît de mare, încît lui Wladek i se păru aproape de nerecunoscut.

— Domnișoară, ești o entuziastă.

— Da, pentru că iubesc arta! Totul pentru ea și totul prin ea! ăsta-i crezul meu. Eu nu mai văd aproape nimic în afara artei!... spuse, aprinzîndu-se pe neașteptate.

— Nici măcar dragostea?

— Mie mi se pare că arta este o întrupare mai mare și mai deplină a idealului decît dragostea...

— Da, dar nu este atît de vitală pentru oameni, ca dragostea. Lumea poate să existe fără artă, dar fără dragoste... niciodată!... Pe de altă parte, arta produce dezamăgirile cele mai mari...

— Dar și cele mai mari satisfacții... Dragostea este o emoție unilaterală, pe cînd arta este una socială, este o sinteză. Prin ea iubești umanitatea; evident, mai și suferi pentru ea, dar numai prin ea ajungi uneori nemuritor.

— Visuri, domnișoară... Mii de oameni și-au pierdut viața ca să ajungă la această convingere și tot atîția au blestemat această iluzie inaccesibilă...

— Dar aceste mii de oameni și-au umplut viața cu această iluzie și au simțit mai mult decît poți simți fără să visezi la nimic...

— De vreme ce n-au fost fericiți, nu mai are nici o valoare!

— Dar ceilalți sînt fericiți? întrebă Janka.

— De o mie de ori mai mult decît noi! Ultimul cuvînt îl rosti apăsat.

[1] Dawid Garrick (1717—1779) — cunoscut actor și poet englez; popularizator al lui Shakespeare.

[2] Tragedie de Shakespeare.

— Nu-i adevărat! se împotrivi Janka, pentru că fericirea noastră înseamnă în același timp bucurie și durere, supliciu și desfătare; căci tot fericire este să poți să te dezvolți spiritual și să dorești infinitul, să-ți creezi în închipuire o lume mai mare și mai frumoasă decît cea care ne înconjoară, să cînți, fie și cu lacrimi în ochi, imnuri în cinstea nemuririi și a frumosului, adică să visezi, dar să visezi cu toată ființa ta, încît să uiți că mai există viață și să trăiești în visare!

Un val de fericire și entuziasm îi umplea inima și formula clar frînturi de gînduri, ca să se poată exprima fie și în parte.

De mult nu se mai simțise atît de înflăcărată de propriile vedenii; vorbea parcă uitînd că o mai ascultă cineva; făurea cu voce tare visuri tot mai înaripate și tot mai puțin definite...

La început, Wladek o ascultă cu interes, apoi își pierdu răbdarea.

— Comedianta! își spuse, cu ironie.

Era sigur că Janka își desface înaintea lui aripile de păun numai ca să-l cucerească și să-l impresioneze și nu-i mai răspunse, deoarece începea să se plictisească; el cuprindea întreaga fericire în trei cuvinte: „cîrciuma, banii și femeia".

— Rolul Mariei este puțin prea sentimental... adăugă Janka după o tăcere mai lungă.

— Mie mi se pare numai liric.

— Aș vrea s-o joc cîndva pe Ofelia.

— Pe *Hamlet* îl cunoști?

— În ultimii doi ani am citit numai piese de teatru și am visat să apar pe scenă, îi răspunse fără ocolișuri.

— Într-adevăr, asemenea înflăcărare merită să te închini în fața ei!

— La ce bun? E suficient s-o ajuți... să-i dai prilejul să se dezvolte...

— De-aș putea... Crede-mă, domnișoară, cînd îți spun că doresc din toată inima să-ți împlinești visurile.

— Te cred, rosti încet. Îți foarte mulțumesc pentru *Robin*.

— Vrei să-ți copiez rolul?...

— Mi-l copiez singură; îmi face plăcere.

— Dacă n-ai nimic împotrivă, aș putea să-ți suflu cînd ai să-l înveți...

— N-aș vrea să-ți iau prea mult timp...

— Lasă-mi numai cîteva ore în fiecare zi pentru spectacol, iar de rest te rog să dispui cum vrei, răspunse cu entuziasm.

Se uitară unul la altul.

Janka îi întinse mîna; el o reținu și i-o sărută îndelung.

— De mîine mă apuc să învăț, pentru că am zi liberă, îl anunță Janka.

— Nici eu nu joc mîine.

Plecă nu prea mulțumit de sine, întrucît, deși o jignise, socotind-o „comediantă", îl intimida cu simplitatea și entuziasmul ei; în plus, intuia în ea o superioritate intelectuală și artistică.

Mergea și zîmbea ironic, amintindu-și vorbele ei, dar îi plăcea nebunește, din ce în ce mai mult.

Janka se apucă să lucreze cu înfrigurare la *Robin*.

În cîteva zile, învăță pe dinafară nu numai rolul ei, ci întreaga piesă. Se înflăcără atît de mult de rolul Mariei, de parcă toată viața ei depindea de această reprezentație. Visurile de altădată, înăbușite întrucîtva de mizerie și viața trepidantă de la teatru, țîșniră iarăși cu o putere orbitoare, hipnotică. Teatrul crescu din nou în ea atît de uriaș, încît în conștiința ei nu mai era loc pentru altceva; în ceasurile de extaz i se înfățișa aidoma unui altar mistic, existînd undeva deasupra existenței cotidiene, înconjurat de flăcări ca un alt tufiș[1] al lui Moise, i se părea o minune care dăinuia dintotdeauna.

În fiecare zi, între repetiție și spectacol, Wladek venea la ea, cu toate că-l plictiseau de moarte aceste reluări, și se enerva că Janka, absorbită în întregime de artă, nu-i acorda prea multă atenție; nu era în stare să răzbată prin această înflăcărare bolnăvicioasă cu dragostea lui, dar venea totuși.

Începea să-i dorească tot mai mult dragostea. Îl scoteau din sărite naivitatea și talentul pe care-l intuia în ea, dar pe de altă parte, tînjea de mult după o amantă atît de elegantă și cultivată. Natura lui senzuală, brutală, se bucura de pe acum, presimțind victoria.

Voia neapărat să aibă această fată elegantă, atît de deosebită de iubitele dinainte, care-l cuceriseră cu farmecul superiorității; triumful ar fi fost cu atît mai mare, cu cît i se părea una din acele femei din lumea bună, la care privise de atîtea ori cu lăcomie pe Aleile Ujazdowski.

Ce-i drept, nu-i spusese că-l iubește, dar înțelegea totul din purtarea ei și o înconjura cu o plasă tot mai deasă, alcătuită din zîmbete, cuvinte arzătoare, oftaturi și respect exagerat.

---

[1] Legenda biblică afirmă că Moise ar fi văzut un tufiș aprins la poalele munților Sinai. Cînd s-a apropiat, a auzit un glas care i-a spus că Dumnezeu vrea să elibereze pe evrei din robia egipteană.

Janka trăia acum cea mai frumoasă perioadă din viața ei. Nu-și făcea probleme din cauza mizeriei pe care o trata cu dispreț, ca pe ceva cu totul trecător.

Văzînd că Władek o vizitează cu regularitate, Sowińska se apropie din nou de ea cu bunăvoința de altădată, sfătuind-o să vîndă o parte din garderoba care-i prisosea; se oferi chiar s-o ajute.

Și viața se scurgea înainte. Janka aștepta cu înfrigurare ziua spectacolului.

Trăia ca într-un coșmar chinuitor. Privită prin prisma visurilor, lumea i se părea iarăși trandafirie și oamenii mai buni. Uitase de toate, chiar și de Głogowski, a cărui scrisoare, citită numai pe jumătate, o ascunsese într-un sertar, amînîndu-i sfîrșitul într-un viitor nedefinit, deoarece acum trăia numai în prezent.

Se apăra de acest viitor cu ajutorul visurilor despre ce avea să fie.

Iar pe de altă parte, îl iubea pe Władek.

Nu știa cum se întîmplase, dar nu mai putea să se descurce fără el; se simțea foarte liniștită și fericită cînd se plimba pe stradă lipită de brațul lui și-i asculta glasul gros, melodios, rugămințile...

Privirea de o moliciune catifelată a ochilor negri o ardea, umplînd-o de o dulce neputință...

Tot ce era el o atrăgea.

Arăta atît de frumos pe scenă, juca cu atîta înflăcărare și lirism pe amanții nefericiți din melodramе, vorbea, se mișca și poza cu o simplitate atît de fermecătoare!... Era preferatul publicului, iar presa de multe ori nu se zgîrcea cu laudele și-i prevestea o carieră artistică strălucită.

Janka se bucura chiar atunci cînd el era aplaudat la scenă deschisă. Władek își folosea resursele intelectuale cu atîta pricepere, încît în ochii celor mai mulți trecea drept un om cultivat; avea însă numai istețimea și tupeul unei haimanale de la oraș, avantajate și de faptul că fusese primul căruia îi cedase. I se părea că asta îi unise pentru totdeauna.

Se întîmplase după una din repetițiile cu *Robin*, în care Władek îl dubla pe actorul care-l juca pe Garrick.

Îi vorbise atunci, mai degrabă îi declamase, despre dragoste cu o patimă vulcanică și își subliniase sentimentele cu atîta patos, încît Janka fusese mișcată pînă în adîncul sufletului; simțise în ochi lacrimi de duioșie, în timp ce inima-i învîlvorată era stăpînită cu totul de setea fericirii supreme; tot sufletul ei se concentrase în dorința erotică.

Nici măcar nu știa ce se petrece cu ea, pentru că nu se putea împotrivi farmecului care iradia din glasul lui; vorbele de dragoste, sărutările fierbinți și privirile lui pătimașe îi stîrneau o dorință puternică.

I se dăruise cu pasivitatea ființelor orbite de extaz, fără nici un cuvînt de împotrivire, dar și fără conștiință; era pur și simplu hipnotizată.

Nu știa nici măcar pe cine iubește mai mult: pe actorul care-i mima perfect sentimentele și entuziasmul, sau pe omul din el.

Nu se gîndea la asta.

Îl iubea pentru că-l iubea, pentru că îi completa arta și teatrul, și în aceste clipe era aproape propria întrupare.

Avea impresia că prin ochii lui vede mai departe și mai adînc.

Sufletul ei înflorea (așa vorbesc țăranii despre unele perioade de creștere), așa că în afara planurilor îndepărtate, de slavă în viitor, avea nevoie de ceva numai pentru ea, avea nevoie să se fortifice, să simtă sprijinul unui suflet care să fie în același timp o treaptă pentru propria înălțare. Nu se mai simțea singură, deoarece putea să-i împărtășească lui cele mai tainice gînduri, visurile ei, să facă proiecte de viitor; să repete împreună diferite roluri; era pentru ea un fel de împlinire fizică, un liman în care își descărca prisosul de energie și visare...

Nu se confunda și nu se pierdea în el, ci dimpotrivă, îl asimila lăuntric.

Nu se gîndea nici o clipă că ea i se dăruise lui, că de acum înainte el avea să-i fie amant și stăpîn; că ea este proprietatea lui.

Nu se gîndea nici măcar dacă el are sau nu un suflet; îi era de ajuns că este frumos, destul de cunoscut, o iubește și are nevoie de el.

În gîndurile ei cele mai ascunse, în șoaptele de dragoste, folosea fără să vrea un ton de superioritate. Vorbea mereu cu el, dar nu-i cerea părerea aproape niciodată și arareori îi asculta răspunsurile.

Władek nu înțelegea această stare de lucruri, dar o intuia și se simțea foarte stingherit, deoarece cu toate relațiile apropiate dintre ei, nu era în stare să se poarte cu ea cu libertatea-i obișnuită. Asta îi rănea vanitatea, dar nu putea face

nimic. Poseda numai trupul ei, dar sufletul, acel ceva... iubirea care se dăruieşte o dată pentru totdeauna, constituind un reazim pentru parteneri, n-o simţea în ea.

Se enerva, uneori se mai şi plictisea, dar îl atrăgea atît de mult, încît îşi dubla dovezile de dragoste, gîndind că o doză mărită de minciună sentimentală, un joc mai izbutit o vor învinge pînă la urmă şi o vor cuceri cu totul.

Totul era însă zadarnic.

Treptat, robită de această dragoste, Janka vîndu aproape tot ce se putea vinde; cu toate acestea era fericită. Răbda cîteodată de foame şi de sete, dar se mulţumea să-l aibă lîngă ea şi să se cufunde în rol, ca să uite de lumea întreagă.

Iar spectacolul cu *Robin* se amîna de pe o zi pe alta, fiindcă amatorul care avea să debuteze, se îmbolnăvise. Trebuia să se joace altă piesă, întrucît succesul şchiopăta din ce în ce mai mult, aşa că Janka aştepta... sfîşiată de nerăbdare şi de ambiţia de a se ridica dintr-o dată deasupra celor mai multe dintre colege şi împinsă de mizeria care avea să ia sfîrşit atunci, dar şi de o nevoie a sufletului care zămislise figura Mariei şi trebuia s-o scoată la lumină.

Nu-i păsa că în culise fierberea creştea tot mai mult, că pretutindeni se conspira şi se alcătuiau zilnic proiecte de înfiinţare a unor trupe noi, la care se renunţa tot atît de repede.

De cîteva ori, Krzykiewicz îi pomenise cu delicateţe că, dacă vrea, poate să se angajeze imediat la Ciepiszewski. Îl refuzase, amintindu-şi de proiectul regizorului, a cărui înfăptuire o aştepta, ştiind că se conta pe ea.

Topolski organiza într-adevăr un colectiv; era chipurile încă un secret, pe care-l cunoştea însă toată lumea. Se vorbea cu voce tare că Mimi, Wawrzecki, Pieś cu soţia şi cîţiva tineri au şi încheiat contracte; că Topolski se străduia să obţină teatrul de la Lublin, care abia se construise; se ştia sigur că banii îi dau Kotlicki şi încă cineva.

Cabiński, se înţelege, ştia totul şi îşi bătea joc de aceste proiecte; ştia prea bine că toţi aceia care se alăturaseră lui Topolski, aveau să treacă de partea lui, dacă le promitea mai mulţi bani; prezicea că Topolski nu va rezista nici măcar un sezon şi va da faliment, fiindcă nu credea că vrea cineva să-l împrumute cu bani pentru a-şi înfiinţa trupa.

— Asemenea proşti nu mai există! spunea cu convingere.

Reforma preconizată de Topolski îl făcea pur şi simplu să rîdă; o socotea drept o nebunie curată... El cunoştea publicul şi ştia foarte bine ce-i trebuie.

Topolski organiza foarte des întîlniri la el acasă, la care invita pe cei ce puteau să-i fie folositori; nu vorbea însă pe faţă despre proiectul său, fiind înlocuit de Wawrzecki care punea foarte mult suflet şi încă de pe acum se certa cu Cabiński şi făcea scandal pentru salariile neplătite.

Janka tuşeşe de cîteva ori la aceste serate aranjate de Topolski, dar se plictisise de moarte, pentru că bărbaţii jucau mai totdeauna cărţi, iar femeile, dacă bîrfeau şi nu se văicăreau, se adunau în grupuri şi şopoceau pe furiş, ţinînd-o la distanţă pe Janka de care se temeau, fiindcă se ducea în fiecare zi la familia Cabiński pentru lecţiile de pian.

La ultima serată, Majkowska o rugă, în timp ce se servea ceaiul, să rămînă mai mult şi o vor conduce amîndoi acasă.

Władek nu venea niciodată aici, declarîndu-se pe faţă de partea lui Cabiński.

După plecarea tuturor, Topolski se aşeză în faţa Jankăi şi începu să-i vorbească despre trupa pe care o organiza.

— Va fi un teatru model pentru arta adevărată!... Am actori grozavi; am şi contractat teatrul unuia din cele mai bune oraşe, biblioteca e împachetată, costumele pe jumătate gata... aşa că am aproape tot ce-mi trebuie...

— Ce mai lipseşte?... întrebă Janka şi se hotărî să ceară şi ea să se angajeze.

— Ceva bani... Un fleac, cam o mie de ruble capital de rezervă pentru prima lună...

— Nu puteţi să împrumutaţi de undeva?

— Ba da... şi tocmai despre asta vreau să vorbesc cu dumneata în mod colegial, întrucît pe dumneata noi te socotim de-a noastră. Vei primi un salariu bun şi roluri de dublură cu Mela, pentru că ştiu că dumneata ţi-poţi să faci faţă... Arăţi bine, ai glas şi temperament, adică exact atîta, fără să mai punem la socoteală inteligenţa dumitale, cît îi trebuie unei actriţe de mîna întîi.

— Mulţumesc... mulţumesc din toată inima! exclamă Janka luminată de bucurie.

Şi de fericire, o sărută pe Mela care, ca de obicei, aproape că se trîntise pe masă şi privea absentă la lampă.

— Dumneata însă trebuie să ne ajuţi! spuse Topolski după o pauză.

— Eu?!... Ce pot să fac eu? întrebă uimită.

— Foarte mult, numai să vrei...

— E... dacă spui dumneata că pot, se înțelege că am să și vreau; nu este numai o datorie, ci și în interesul meu... dar sînt curioasă ce-aș putea face eu...

— E vorba de acea mie de ruble... Banii sînt siguri... dar cu o condiție...

— Ce condiție? întrebă intrigată.

Topolski se trase mai aproape de ea, îi luă mîna cu prietenie și abia după aceea răspunse:

— Domnișoară Janina! De banii ăștia depinde nu numai teatrul nostru, ci și viitorul dumitale artistic... așa că am să-ți spun de-a dreptul că e cineva care ar da și două mii de ruble, numai că vrea să ți-i dea dumitale personal, altfel nici nu vrea să audă...

— Despre cine e vorba? întrebă neliniștită.

— Despre Kotlicki.

Își lăsă capul în piept și tăcu. Topolski o privea cu teamă, iar Majkowska își așternuse pe față un zîmbet aproape ironic.

Janka mai că nu țipă de durere la auzul acestui nume și al propunerii; după o clipă, se ridică de pe scaun și spuse cu hotărîre:

— Nu, domnule... eu nu mă voi duce la Kotlicki... iar ce mi-ai spus dumneata, este pur și simplu o josnicie!... Numai la teatru oamenii pot să-și piardă simțul moralității pînă într-atîta, încît să îndemne la mîrșăvii, să-i îmbrîncească pe alții în groapa rușinii, numai ca să profite ei... Ți-ai greșit socotelile, domnule... atît de jos n-am căzut... Mă doare că dumneata ai crezut măcar o clipă că eu voi fi de acord, că mă voi duce la Kotlicki care pentru mine este mai mizerabil și mai respingător decît o reptilă!... strigă furioasă.

— Domnișoară Janina, hai să fim calmi...

— Dumneata îndrăznești să-mi vorbești mie de calm?!

— Sînt nevoit s-o fac, pentru că n-ai experiență: ți se pare că ceea ce te rog, e ceva monstruos, care te înfundă în noroi, te face de rîs, îți calcă cinstea în picioare...

— Atunci, pentru Dumnezeu, ce este!? întrebă uluită.

— Să lăsăm comediile, să nu ne mai jucăm de-a v-ați ascunselea și să judecăm cu luciditate și atunci o să vedem că e un lucru dintre cele mai obișnuite. Ce-ți cer eu? Să te duci la Kotlicki după banii care constituie temelia viitorului nostru... după banii care ne vor îngădui să avem teatrul nostru și fără de care nu putem pleca de la Varșovia. Ce-i atît de rău în asta? Ce poate fi rău în ceea ce ne va face fericiți pe aproape toți?

— Cum așa, dumneata nu vezi nimic rău în faptul că eu, o femeie, să mă duc singură în locuința unui bărbat? Și pentru ce, mă rog, o să-mi dea cele o mie sau două mii de ruble?

— Domnișoară, cînd ai trăit cu Glogowski nu ți-a luat-o nimeni în nume de rău! Iar acum cine-ți reproșează că trăiești cu Wladek? Ce-i atît de rușinos în asta? Toți trăim așa și nici unul nu spune că săvîrșim cine știe ce josnicie!... Nicidecum, pentru că ăsta e un lucru secundar, pentru că noi avem un scop mai important, arta!

— Nu, n-am să mă duc... răspunse încet, deprimată că toți știau de legătura cu Wladek.

Continuă să-l asculte pe Topolski, dar nu mai auzea și nu mai înțelegea aproape nimic din cuvintele lui. Acesta începu să-i expună tot felul de motive, s-o roage, să-i explice că toți își sacrifică și viața pentru teatru, așadar ceva mai mult decît o mîngîiere de femeie... că refuzul ei va da lovitura de grație viitoarei trupe, că ei au contat pe ea și-i vor fi recunoscători pînă la moarte, fiindcă va asigura existența cîtorva zeci de oameni prin sacrificiul ei; că viitorul teatru va fi legat de numele ei. Voia neapărat să înfrîngă această rezistență pe care n-o putea înțelege, dar Janka rămase neclintită.

— Nu m-aș duce nici dacă mi-ar fi viața în joc... aș prefera să mor!...

— Atunci... adio! se înfurie Topolski.

Janka se uită la el și vru să-i mai spună ceva, dar Majkowska îi aruncă pardesiul pe umeri, îi puse pălăria pe cap cu brutalitate și acoperind-o cu o grindină de insulte, îi deschise ușa la perete.

Janka nu reacționă în nici un fel, coborî scările ca un automat și se îndreptă spre casă.

Îi părea rău de trupă, de perspectivele pe care le pierdea, rupînd relațiile cu Topolski, dar îi era grozav de rușine că o socotesc o otreapă, de vreme ce îndrăznesc să-i facă asemenea propuneri și să creadă că ea le va da urmare...

Nu se putea liniști.

Noaptea îl visă cînd pe Kotlicki, cînd pe Wladek, cînd teatrul... I se părea că toți o vorbesc de rău și o insultă, că o fugăresc o mulțime de oameni îmbrăcați în zdrențe și o blestemă cu ură, vor s-o prindă și s-o bată... În chipurile acestea abia deslușite credea că recunoaște pe Mela și pe Topolski, pe Mimi, pe Wawrzecki...

Apoi iarăși visă că merge pe stradă și toți se uită la ea ciudat și înfricoșător, încît ar fi preferat s-o înghită pămîntul,

numai să nu vadă privirile acestea; părea că nu mai are putere să se miște și mulțimea tălăzuiește încet pe lîngă ea, în timp ce Topolski se proțăpește în fața ei și-i spune atît de tare, încît toți își întorc capetele:

— Uitați-vă la ea!... A trăit cu Głogowski, iar acum este amanta lui Władek!

Nu mai putu să îndure; țipă groaznic prin somn, deoarece văzu că tatăl ei merge cu Kręska la braț și-i spune, arătînd spre ea:

— A trăit cu Głogowski, iar acum este amanta lui Władek!

— O, Doamne, șoptea chinuindu-se în acest coșmar ciudat.

Iar mulțimea chipurilor cunoscute creștea mereu: preotul de la Bukowiec, îndrumătoarele de la pensionat, fostele colege, Grzesikiewicz — treceau cu toții în grabă pe lîngă ea și o priveau cu zîmbetul acela înfiorător care o pătrundea ca un cuțit, șfichiuind-o ca un harapnic.

Se trezi cu ochii în lacrimi și obosită de moarte.

Înainte de a pleca la repetiție, veni și Władek.

Pentru prima dată se aruncă singură în brațele lui.

— Toți știu! șopti, ascunzîndu-și fața la pieptul lui.

Ghici despre ce e vorba.

— Ei și ce?... E o crimă?! răspunse.

Și se așeză întunecat, își frecă genunchiul, apoi se mută furios pe un scăunel.

Cînd îl văzu în ce stare se află, Janka uită de ea și-l întrebă:

— Ce ai?... Ești bolnav?

— N-am nimic. Am o datorie de zece-cincisprezece ruble și nu pot s-o plătesc... Mamei nu pot să-i spun, pentru că i-aș face și mai rău... iar e bolnavă!... Cabiński nu vrea să-mi dea nimic, așa că nu-mi rămîne decît să mă dau cu capul de pereți.

Mințea fără sfială, deoarece jucase cărți toată noaptea și pierduse totul.

Janka își aduse aminte de datoria pe care o avea la Głogowski, așa că își desprinse repede ceasul cu lănțișor de aur și i-l întinse.

— Bani n-am. Amanetează ceasul și plătește-ți datoria; să-mi aduci ce mai rămîne, că nici eu nu mai am nimic... îi spuse cu sinceritate.

— A, nu, niciodată! Ce mai e și asta? Nu-mi trebuie... bine, draga mea, dar... refuză Władek cuprins de remușcări.

— Ia-l, te rog... Dacă mă iubești, ai să-l iei...

Władek se mai codi o vreme, dar se gîndi că, avînd bani, ar putea să joace și să-și recîștige banii pierduți.

— Nu... Ce mai înseamnă și asta! șopti, opunîndu-se tot mai slab.

— Du-te numaidecît și cînd te întorci, mergem să luăm micul dejun.

O sărută chipurile jenat, îngînă ceva despre recunoștință etc., dar luă ceasul și plecă să-l amaneteze.

Se întoarse în grabă, aducînd treizeci de ruble. Douăzeci le luă imediat cu împrumut și vru chiar să-i semneze o poliță. Janka se supără, astfel că trebui să-și ceară scuze și se duseră la micul dejun.

Aproape că locuiau împreună. La teatru se știa de legătura lor, dar nimeni nu acorda atenție unui lucru atît de banal.

Doar Sowińska îi răspundea uneori Jankăi cu jumătăți de cuvinte și dispreț; dacă nu de mult îl ridica în slăvi pe Władek, acum spunea o sumedenie de răutăți pe seama lui... Încerca o mare satisfacție, chinuind-o pe Janka.

Se răzbuna pentru fiul ei.

În sfîrșit, se fixară repetițiile la *Robin*. Vestea i-o aduse Władek, întrucît de cîteva zile nu mai ieșise din casă, simțindu-se foarte slăbită. O cuprindea o somnolență moleșitoare sau o durere insuportabilă în șale; o copleșea un sentiment de neputință și de descurajare, îi venea să plîngă, nu mai avea nici un chef să se dea jos din pat și zăcea zile întregi cu ochii în bagdadie. Îi revenise vechea amețeală și o mistuia o sete, pe care n-o putea stinge cu nimic, dar cînd auzi că va juca, se simți dintr-o dată sănătoasă și puternică.

Se duse cu teamă la repetiție, dar văzîndu-l pe viitorul Garrick se liniști repede. Debutantul era un flăcăiandru slab și apatic; nu-l pronunța pe „l"[1], mergea legănat, ca o rață, dar pentru că era vărul unui ziarist influent care-l sprijinea, privea de sus la actori, tratîndu-i pe toți cu anume îngăduință.

În față, își băteau joc de el cu delicatețe, dar în spate rîdeau în hohote pe socoteala lui.

La repetiție, veniră cu toții, de parcă s-ar fi vorbit să nu lipsească nimeni.

[1] În lb. polonă *l (ł* tăiat) se pronunță *u;* în unele medii, îndeosebi în cel actoricesc, se velarizează puternic, pronunțîndu-se *ł*.

Cînd Janka intră pe scenă, Majkowska se retrase ostentativ în culise, iar Topolski n-o salută nici măcar cu un semn din cap.

Înțelese că între ea și ei nu mai putea fi vorba de nici un fel de relații; nu mai avu cînd să se gîndească la asta, deoarece repetiția începu imediat. Cu toate că se hotărîse doar să mimeze jocul, nu se putu stăpîni să nu traseze în mare liniile rolului.

Era nespus de necăjită că toți se uită la ea; le simțea privirile ațintite asupra ei de pretutindeni. Avea impresia că citește ironia și sarcasmul în ochii și pe buzele lor, așa că mereu răbufnea nervoasă cu tot temperamentul ei sau, din contră, vorbea prea încet.

Majkowska țiițiia mirată și rîdea cu Zarzecka, spunîndu-și cu voce tare părerea despre jocul ei. Topolski o întoarse de cîteva ori înapoi, pentru că greșea intrarea din cauza nervilor.

Janka știa ce urmăreau, așa că nu punea prea mult la inimă ironiile Melei și indicațiile pedante ale regizorului. Juca mai departe; rolul ieșea inegal, dar conturat cu fermitate.

Se așternuse o liniște caracteristică; nu mai rîdea nimeni.

Regizorul de culise umbla de colo-colo, își freca mîinile și mormăia:

— E bine, ar trebui însă mai mult patos, mai mult patos!

— N-o vezi că țipă? Ce mai vrei? se amestecă Majkowska ironică.

— Dragă domnișoară... dumneata faci adevărate crize de epilepsie pe scenă, și, din politețe, nu-ți reproșează nimeni nimic, răspunse Stanisławski în locul prietenului său.

— Nu așa!... Parcă imiți o moară de vînt! Cine-a mai pomenit să-ți rotești brațele așa! strigă regizorul.

— N-o descuraja, domnule, e prima repetiție! îl certă Cabińska din sală.

— Domnișoară, mergi pe scenă ca o gîscă! izbucni iarăși Topolski iritat.

— E bună, dar la spălătorie! șuieră Mela.

Cu toate acestea, deși simțea că o podidesc lacrimile, continuă să joace, nelăsîndu-se derutată și nepierzîndu-și nici o clipă cumpătul.

La sfîrșit, Cabińska o sărută ostentativ și începu s-o laude în gura mare, ca s-o audă Majkowska:

— Te felicit, domnișoară, o să joci foarte bine acest rol!

— Trebuie să lucrezi mai mult amănuntele, adăugă Stanisławski.

— Bine, dar e prima repetiție! În mintea mea personajul e gata.

— Acum o să avem o eroină adevărată, și frumoasă, și cu talent! spuse Rosińska.

Majkowska o privi cu turbare, dar nu-i răspunse.

Janka se simțea atît de veselă și de bună, încît era în stare să-i îmbrățișeze pe toți.

Reprezentația avea să aibă loc peste două zile.

Acest timp fu pentru Janka o uriașă oază de lumină, în care se cufunda cu plăcere. I se părea că este întru totul mulțumită.

În sfîrșit, în sfîrșit! șoptea îmbătată. Se va sfîrși cu mizeria, cu umilințele de tot felul!...

Credea că i se va încredința imediat un anume gen de roluri. Își dădea frîu liber închipuirii și se vedea ajunsă în vîrf. În acel pămînt al făgăduinței, al emoțiilor uriașe pe care le visa în fiecare zi; într-o lume populată de o mulțime de eroi, de simțăminte supraomenești, lumea frumosului orbitor, în care visurile se confundau cu realitatea.

Acum privea cu milă la neajunsurile de fiecare zi, de parcă se despărțea de ele pentru totdeauna. Totul, pînă și Władek, pălise în fața ochilor ei hipnotizați.

Repeta de o mie de ori rolul Mariei. Petrecea ore întregi înaintea oglinzii, compunîndu-și mimica; febra așteptării n-o slăbea o clipă.

Aproape adormită, se ridica noaptea în capul oaselor și privea; i se părea că vede teatrul plin, reprezentanții presei... că aude șoaptele publicului, vede iradierea privirilor, că intră pe scenă și joacă... Conștientă numai pe jumătate, repeta cuvintele din rol, se înflăcăra declamînd cu emoție, iar mai tîrziu, adîncindu-se în starea de somnolență, zîmbea printre lacrimi de fericire, deoarece auzea cum nu se poate mai clar ropotul de aplauze, atît de cunoscut, și strigătul:

— Orłowska! Orłowska!...

Și cu acest zîmbet pe buze adormea și se trezea, ca să-și continue visarea.

Vîndu tot ce mai putea vinde, ca să se îmbrace cum se cuvine pentru rolul Mariei. Lui Władek îi zîmbea și-l gonea de la ea, ca să n-o încurce.

În ziua de dinaintea repetiției generale, zi atît de importantă și hotărîtoare pentru ea, Cabiński îi luă rolul și-l dădu Majkowskăi.

Intrigile și invidia triumfau.

Cabiński fusese silit să cedeze, fiindcă Topolski îl amenințase că va pleca imediat cu jumătate din actori, dacă nu-i ia rolul Jankăi, ca să-l dea Majkowskăi.

Se răzbuna astfel pentru Kotlicki.

Lovită drept în inimă, Janka fu cît pe ce să se prăbușească; începu să se clatine pe picioare, simțind că teatrul se învîrte cu ea și totul se cufundă într-o beznă de nepătruns... Îi învălui pe toți într-o privire încărcată de o durere nemărginită, implorîndu-le parcă ajutorul, dar cei mai mulți aveau întipărite pe față bucuria că participau la o farsă grozavă și mulțumirea animalică a cretinilor asistînd la înăbușirea talentului. Victima era forfecată cu priviri batjocoritoare; vorbe cu tîlc, ironii usturătoare se auziră din toate părțile, abătîndu-se asupra sufletului ei doborît de lovitura neașteptată. Izbucniră rîsete grosolane, șfichiuitoare ca pleznetul de bici; răutatea oamenilor, care se bucură de durerea altuia, își găsea astfel un scop și un canal de scurgere.

Iar ea aștepta mută și nemișcată, cu această durere cumplită în inimă; parcă toate arterele se rupseseră în ea, înecînd-o în sîngele disperării.

Se stăpîni totuși și întrebă:

— Eu de ce nu pot să joc?...

— Nu poți și gata! îi răspunse Cabiński scurt.

Și plecă numaidecît, temîndu-se să nu-i facă vreo scenă; îl încercau însă și părerile de rău.

Janka rămase în culise pradă dezamăgirii dureroase. Se simțea atît de părăsită, de insingurată, încît erau clipe cînd se credea singură pe lume; ceva ca o greutate uriașă o apăsa, înăbușind-o. Avea impresia că se pierde în adîncuri, se prăbușește pe un povîrniș abrupt pînă jos de tot, unde clipocea surd o apă cenușiu-verzuie...

Gîndurile și simțirile i se învălmășeau, ochii i se umplură de lacrimi de deznădejde. Plecă la garderobă și se așeză în ungherul cel mai întunecat.

Visurile se destrămau; lumile minunate se cufundau în ceața depărtării, imaginile fermecătoare fluturau ca niște zdrențe în mintea și sufletul ei.

Mohoreala degajată de decoruri și de pereții murdari, de mulțimea acestor nimicnici ironici o pătrundea pînă în adîncul sufletului.

Se simți atît de obosită, descurajată, bolnavă și incapabilă de a face ceva, încît se duse în grădină să-l caute pe Władek, ca s-o conducă acasă, pentru că nu mai avea putere.

Nu-l găsi; o ștersese prevăzător, așa că reveni la garderobă.

— Să te ferești de visuri, domnișoară!... Să te ferești de apă!... repeta, străduindu-se să-și amintească cine-i spusese aceste cuvinte.

Păli deodată și se dădu cîțiva pași înapoi, toate i se învălmășiră în minte și crezu că leșină...

Stătu așa multă vreme și plînse în neștire. Plîngea pentru că nu se mai putea stăpîni; revenindu-și cît de cît, își aduse aminte de toate suferințele și dezamăgirile încercate.

În cele din urmă, istovită de zbucium și legănată de liniștea care se așternuse în tot teatrul după sfîrșitul repetiției, adormi.

O trezi Rosińska; venise mai devreme la garderobă, deoarece trebuia să înceapă piesa și, văzînd-o adormită, o cuprinsese mila. Ceea ce mai rămăsese dintr-o feminitate fardată de viața la teatru, tresări în ea la vederea chipului palid, slăbit de mizerie și suferință.

— Domnișoară Janina! rosti cu blîndețe.

Janka se ridică și începu să-și șteargă în grabă lacrimile de pe față.

— Nu l-ai văzut pe Niedzielski?... o întrebă pe Rosińska.

— Nu, copilă dragă! Da' știu că ți-au făcut-o!... Acuma nici dumneata nu trebuie să pui totul la inimă... Dacă vrei să fii artistă, trebuie să înduri multe, să suferi multe... O, draga mea, de-ai ști prin cîte am trecut eu și trec și acum. Dac-o să pui la inimă toate necazurile, dacă te vei supăra pentru toate intrigile în care te vor amesteca și vei plînge de fiecare dată, apoi să știi că n-o să-ți ajungă nici lacrimile, nici ochii și nici puterea!... Ce să-i faci? Așa este la teatru! În definitiv, nu-i nimic pierdut! Ai avut o decepție, ei și? O experiență în plus.

— Da, dar dacă ei au dreptate?... Probabil că n-am talent, de vreme ce Cabiński mi-a luat rolul...

— Ca actriță, domnișoară, ești foarte naivă! Păi tocmai fiindcă ai talent ți-au făcut figura asta... Eu am auzit ce-a spus debutantul acela la prima repetiție...

— Ce folos, dacă tot nu pot să joc și n-am cu ce trăi?

— Totu-i lucrătura Majkowskăi. Ea l-a obligat pe Cabiński să-ți ia rolul!...

— Știu că e supărată pe mine, dar să se răzbune cu atîta cruzime!...

— Domnișoară, dumneata n-o cunoști... Nu știu de ce v-ați certat, dar știu că după ce te-a văzut la prima repetiție,

s-a înspăimîntat că ea va coborî pe al doilea plan și a început să tragă ițele. Am văzut-o cum se purta cu debutantul, cum îl lingușea pe verișorul lui și pe Cabiński, cum îi săruta mîinile soției directorului, am văzut-o cu ochii mei! Cine-a mai pomenit să se umilească așa?... Dar și-a ajuns scopul! A mai lucrat ea și pe altele. Dumneata habar nu ai ce trebuie să îndur din cauza ei, eu, o actriță titulară... A, e o scorpie turbată! Dumneata nu ți-ai dat seama ce se petrece, pentru că s-a lucrat pe furiș, așa că afară de mine, nu mai știe nimeni. Una ca ea are întotdeauna noroc!... Stai să vezi cum ți-o aranjez eu astăzi; am să-i plătesc pentru amîndouă!...

Garderoba începu să se umple încet de actori, de larmă, de miros de pudră și fard încălzit. Începeau să se îmbrace.

Într-un tîrziu, sosi și Majkowska, splendidă, triumfătoare, cu un buchet de flori în mînă, cu trandafiri la piept și văzînd-o pe Janka lîngă Rosińka, se întunecă:

— Mi se pare că garderoba coriștelor nu-i aici! spuse cu răutate.

— Foarte rău că ai această impresie, artistă de pantomimă! răspunse Rosińska.

— N-am spus-o pentru dumneata.

— Dar îți răspund eu. Domnișoară, te rog să rămîi, se adresă Jankăi, care voia să plece.

— Te rog să nu te legi de mine... N-o să mă îmbrac la un loc cu începătoarele, nu?

— Mai așteaptă puțin și-ai să capeți cu mare pompă o cameră separată și un halat, că de asta n-ai să scapi.

— Taci din gură, naivitate de patruzeci de ani.

— Vîrsta mea nu te privește pe tine, eroină hîrbuită.

— După ce că pe scenă arăți ca o cloșcă murată, mai ridici și glasul.

Garderoba se cutremura de rîsete, în timp ce ele se certau din ce în ce mai ordinar, neîntrerupîndu-și nici o clipă machiajul și îmbrăcatul în mare grabă.

Janka asculta în tăcere. Aproape nu mai era supărată pe Majkowska că-i luase rolul, simțea pentru ea doar o repulsie fizică. Acum i se părea atît de murdară, uzată, josnică și lipsită de orice însușiri omenești, încît pînă și glasul îi răsuna respingător.

Abia cînd începu să se joace *Doctorul Robin*, se duse în culise să privească la rolul ei. Nu se poate descrie durerea ucigătoare care-i sfîșia sufletul cînd o văzu pe Majkowska —

Maria pe scenă. Fiecare cuvînt, fiecare gest, fiecare atitudine și accent al glasului le resimțea dureros, de parcă cealaltă i le smulgea din minte și din inimă.

— Sînt ale mele, ale mele! șoptea, nemaiputîndu-se abține. Sînt ale mele! și o devora din ochi pe Mela, apoi închidea ochii, ca să nu mai vadă nimic și să nu-și mai singereze sufletul cu aducerile aminte. Hoața! rosti în cel din urmă atît de tare, încît Majkowska se înfioră pe scenă.

Rosińska aștepta în culise de cealaltă parte; cînd Majkowska ieși pe scenă, începu îndată teatrul în teatru; repeta fiecare cuvînt al Melei cu o intonație falsă, rîdea pe față de jocul ei, o ironiza, imitîndu-i mișcările cît se poate mai comic și făcînd un adevărat tărăboi...

La început, Majkowska nu-i acordă nici o atenție, dar mai apoi nu se mai putu stăpîni să nu se uite în culise; acum nu mai putea să nu audă glumele și sclifoselile Rosińskăi. Începu să se încurce și să uite replicile; uneori nu-l mai auzea pe sufleor și se oprea la jumătatea frazei, în timp ce Rosińska își continua jocul.

Majkowska înnebunea de furie neputincioasă, dar juca prost și își dădea seama de asta, zvîrcolindu-se pe scenă ca o apucată. În culise vedea chipurile strîmbate de rîs; pînă și Dobek mai că își astupa gura cu mîna în cușca lui, atît de bine se distra, așa că își pierdu orice stăpînire de sine.

Cum ieși din scenă, se repezi cu pumnii la Rosińska.

Se iscă asemenea scandal, încît bărbații fură nevoiți să intervină, deoarece își stricau perucile.

Pe Majkowska o conduseră cu sila la garderobă; era pur și simplu turbată și de furie avu o criză de isterie. Spărgea oglinzile, își rupea veșmintele și se zbătea cu atîta putere, încît trebuiră să cheme un medic și să-i lege mîinile și picioarele.

Cabiński își smulgea și ultimele fire de păr de disperare, dar actorii rîdeau și se distrau de minune.

N-avură încotro și coborîră cortina la jumătatea piesei, iar Topolski, vînăt de mînie, anunță:

— Stimați spectatori! *Doctorul Robin* nu mai poate continua din cauza domnișoarei Majkowska; o indispoziție de moment, o stare foarte proastă... Va începe imediat piesa următoare, înscrisă pe afiș.

Cu toată mulțumirea pricinuită de insuccesul Melei, Jankăi i se făcu milă de ea cînd o văzu atît de suferindă. Nu era încă atît de mult actriță, încît să rămînă indiferentă și se duse

la ea, dar văzîndu-i la garderobă pe medic și pe Cabiński, care se certa cu Rosińska, se retrase repede.

Rosińska, Wolska și Mirowska îi declarară lui Cabiński în față că, dacă Majkowska mai rămîne la teatru, ele vor pleca imediat...

Cabiński dădu bir cu fugiții, dar se întîlni cu Stanisławski și Krzykiewicz care-i spuseră același lucru, adăugînd că nu vor mai rămîne nici măcar o zi, deoarece le era rușine să mai stea într-un colectiv în care au loc asemenea scandaluri...

Directorul mai să înnebunească, pentru că nu era deloc pregătit pentru asemenea situații; se fofilă cum putu, promise, dădu chitanțe oricui cerea să ridice bani de la casierie și, văzînd-o pe Janka, îi spuse cu voce tare, ca să repare cît de cît răul pe care i-l făcuse:

— Domnișoară, dacă vrei bani, spune să-ți dau o chitanță, fiindcă trebuie să plec imediat...

Îi ceru cinci ruble: Cabiński nu mai făcu mofturi, îi îndeplini dorința și plecă în fugă la Pepa, dar în drum îl abordară debutantul și verișorul lui; strigau cu toții atît de tare, încît spectatorii ascultau neliniștiți, neștiind ce se petrece.

Reprezentația luă sfîrșit, dar publicul rămase tăcut; nici un spectator nu se grăbi să aplaude...

Janka luă banii de la casă și plecă, dar o întîlni pe Niedzielska mergînd încet.

Se opri și vru să-i dea binețe, dar Niedzielska o privi amenințătoare:

— Ce mai vrei?...

O apucă un acces de tuse; o amenință cu bastonul în care se sprijinea și se tîrî mai departe.

Janka privi fără să vrea în jur, crezînd că-l va vedea pe Władek, dar pesemne că acesta dispăruse... nu-l văzuse de dimineață.

O evita înadins, întrucît ajunsese la concluzia că tot e mai bine să aibă de-a face cu femei obișnuite; nu mai avea nevoie să se prefacă, să aibă grijă de tot ce făcea și spunea...

În definitiv, speranțele i se spulberaseră; rămăsese coristă și mama îl amenințase pur și simplu că-l va dezmoșteni din cauza ei...

Privi îndelung în urma bătrînei, care mai mult ca sigur că își căutase feciorul, și se îndreptă încet spre casă.

X

Janka era bolnavă.

I se părea că zace pe fundul unei fîntîni, și din abisul acesta în care o îmbrînciseră, vede numai albastrul palid al cerului, noaptea neagră, sclipitul stelelor, apoi aripi întinse îi acopereau ochii de umbre și nu mai știa de nimic; simțea doar că pulsația vieții și ecourile ei, vuietele, strigătele, lacrimile și disperările ei se scurgeau pe ghizdurile netede și se revărsau în sufletul ei ca într-un rezervor, provocîndu-i o durere adîncă, necunoscută, care se răsfrîngea în fiecare celulă a ființei.

Avea impresia că se depărtează tot mai mult nu numai de viață, dar și de visurile ei, deoarece ori de cîte ori voia să-și amintească ceva, să alcătuiască și să combine în minte vreo imagine sau vreo noțiune, totul se destrăma de parcă se scurgea prin niște crăpături uriașe ale creierului, lăsînd în urmă doar golul și durerea singurătății

Zilele se tîrau atît de încet, ca și cînd ar fi fost înșirate pe lanțul secolelor, cum se tîrăsc pentru cei care au pierdut totul, pînă și speranțele.

Anunțase direcția că este bolnavă, dar nu venise nimeni s-o vadă, doar Cabińska îi transmisese prin Wicek că Jadzia duce dorul lecțiilor, altceva nimic.

Acolo joacă, învață, crecază ceva, trăiesc! Ea zăcea adîncită într-o apatie totală, ca un suflet zdrobit care abia mai cutează să se gîndească uneori că mai există și se cufundă iarăși în agonie, neputînd să sfîrșească în uitare și moarte.

La drept vorbind, fizic nu era bolnavă, pentru că n-o durea nimic, simțea doar că moare din cauza epuizării lăuntrice.

I se părea că își cheltuise toate rezervele în aceste trei luni de viață la teatru și acum moare de foamea sufletului care nu mai avea cu ce trăi.

În aceste zile lungi, în zbuciumul nețărmurit din liniștea nopților, medita pe îndelete, mai degrabă retrăia totul, și această rememorare înceată a celor întîmplate, cu totul unilaterală, o umplea de o tristețe dureroasă.

— Nu există fericire pe lume... șoptea și i se părea că pînă atunci purtase un văl pe ochi, pe care destinul i-l smulsese cu brutalitate. Acum vedea, dar erau clipe cînd regreta bezna dinainte și mersul pe orbecăite.

— Nu există fericire, spunea cu amărăciune și pesimismul, pesimismul femeilor și al firilor pasionale, revoltat și violent, îi năpădea tot sufletul.

Pretutindeni vedea numai rău și josnicie.

Ca într-un film, se perindau pe dinaintea ei toate siluetele cunoscute și pe toate le prăvălea cu dispreț în aceeași prăpastie, ca și pe Władek, care venise o singură dată pe la ea, începuse să-i explice... dar îl întrerupsese nervoasă și-l rugase să plece.

Acum îl cunoștea destul de bine și se gîndea cu mirare că nu-l iubise niciodată cu adevărat.

— De ce, de ce? se întreba.

Îi era rușine și-i părea rău că putuse să cadă atît de jos și încă pentru cine!...

Acum i se părea atît de mărunt și de comun...

Nu putea să și-o ierte.

Se chinuia grozav, dar nu mai era în stare să schimbe nimic.

— Ce fatalitate l-a adus în drumul meu... continua să se întrebe.

Față de ea însăși se simțea profund umilită.

— Nu l-am iubit... își spunea și se înfiora de scîrbă.

Începuse să-l urască.

Și aura teatrului avusese foarte mult de suferit în aceste ore de meditație.

Îl aprecia acum în funcție de certurile continui și de intrigile de culise, în funcție de nimicnicia capelanilor care-l slujeau și de propriile dezamăgiri.

— Mai demult îl vedeam altfel! regreta.

Totul, lucruri și oameni, se închircea în mintea ei și se banaliza; pretutindeni începea să descopere numai otrepe, prefăcătorie și minciună... Oamenii îi acopereau totul.

Nu-și mai dorea să ajungă regina scenei.

— Ce-i asta? șoptea. Ce-i asta?...

Și vedea publicul pestriț căruia îi era indiferent dacă piesa are vreo valoare sau nu. Venea numai să se distreze și să rîdă, voia bufonerie și circ.

— Ce-i asta?... O farsă pentru bani și pentru distracția mulțimii...

Scena i se părea acum o adevărată arenă în care își arătau priceperea clovnii și maimuțele dresate.

— O, o!... gemea pătrunsă de durere. Voia să distreze gloata, da... dar unde-i asta? se întreba, pironindu-și privirile în spațiul necuprins. Ce înseamnă arta pură, idealul?... Acela pentru care sute de oameni își sacrifică viața?... Ce este și unde se află? se întreba iarăși neliniștită și începea să înțeleagă că totul este mai degrabă o joacă decît un scop.

Literatura, poezia, muzica, pictura, toate artele frumoase îi treceau prin minte, dar nu putea despărți aspectul util de cel artistic.

Vedea că toți cîntă, joacă și creează doar pentru ca această gloată brutală, uriașă să se distreze... Pentru ea își sacrifică viața, sîngele și visurile; pentru ea luptă și suferă, pentru ea trăiesc și mor...

În această mulțime, alcătuită din inși ca Grzesikiewicz, Kotlicki ori maestrul, vedea un stăpîn aspru în prostia lui și pornirile-i joase, un stăpîn care privește cu zîmbet pe jumătate ironic și aproape cu milă la toți aceia care joacă în fața lui, se machiază, citesc, creează și cerșesc cu priviri hrănesite bunăvoința și recunoștința...

Și vedea valul uriaș, puternic, al acestei mulțimi de oameni, revărsîndu-se peste cîmpuri, legănîndu-se încet și nevrînd să ajungă nicăieri, iar pe de altă parte, îi vedea pe cei care croiau pîrtii în toate direcțiile, vorbeau cu voce tare, cîntau cu înflăcărare, arătau spre spațiul nemărginit și spre stele, voiau să introducă oarecare ordine în gloata învalmășită, deschideau drumuri, implorau cu glasuri puternice și blestemau, în vreme ce mulțimea rîdea sau aproba în surdină și se oprea, tălăzuind și îmbrîncindu-i sau călcîndu-i în picioare.

— Ce-i asta? De ce? întreba adînc înspăimîntată. Dacă n-au nevoie de noi, să-i lăsăm singuri și să ne retragem mai la o parte, să existăm numai pentru noi și între noi, își spunea. Dar iarăși toate i se învolburau în minte și nu putea înțelege cum să trăiască în afara tuturor, pentru că atunci nu mai merita să trăiești. Asemenea gînduri și întrebări îi frămîntau mintea chinuită.

Sowińska, bătrîna care o îngrijea ca o mamă adevărată, îi întrerupse zbuciumul.

— Du-te acasă, domnișoară, o îndemnă.

— Niciodată!

— Ce rost are să te irosești așa. Te odihnești puțin, mai prinzi puteri și, pe urmă, te întorci iar la teatru.

— Nu! se împotrivi încet.

— Ieri a fost pe la mine bătrîna Niedzielska.

— O cunoști și dumneata?

— Nicidecum, a avut o treabă cu mine. A, e o șmecheră, baba! adăugă.

— Puțin cam prea zgîrcită, dar e o femeie destul de cumsecade.

— Cumsecade, o să mai ai parte de cumsecădenia ei.

— Cum așa? întrebă Janka fără nervozitate; ce putea s-o mai intereseze Niedzielska acum.

— Nu pot să-ți spun decît că nu te iubește deloc, domnișoară, dar deloc!

— Ciudat, pentru că eu nu i-am făcut nici un rău.

Sowińska se schimbă deodată, o privi cu răutate și vru să-i spună ceva, dar citindu-i pe față indiferența totală, o lăsă în pace și ieși.

Janka începu să se gîndească la Bukowiec.

— Nu mai am casă, își spuse parcă fără amărăciune. Acum casa mea e lumea largă, adăugă, dar își aminti ce-i spusese Grzesikiewicz de tatăl ei și tresări, ca și cînd ar fi durut-o ceva.

Neliniștea, nu aceea care-l încearcă pe om în preziua nu știu cărei întîmplări, ci aceea pricinuită de amintirea unui bun pierdut pentru totdeauna, îi cuprinse inima.

Era durerea trecutului; asemenea amintirii tăcute a morților în ceasuri de meditație și de discuție cu tine însuți.

Amintirile de la Bukowiec, nopțile de singurătate în care visa, uitînd de toate, și își crea lumi atît de mirifice, prinseră contururi puternice. Imaginea naturii luxuriante și minunate, cîmpurile uriașe, desișurile sălbatice, pline de foșnet și ciripit de păsări, verdeața și sălbăticia puternică prin frumusețea ei, o învăluia în melancolie și farmec, legănîndu-i sufletul obosit de harța cu viața.

Pădurile în care crescuse, adîncurile întunecate, pline de minunății cu neputință de descris, copacii uriași pe care-i simțea aproape ca niște frați, de care era legată prin mii de fire, îi năvăliră în memorie.

Acum le ducea dorul; noaptea își încorda auzul, părîndu-i-se că aude freamătul mohorît al codrului toamna, foșnetele somnoroase ale crengilor, că simte în ea legănarea înceată, nesfîrșită, a uriașilor; mișcările acestea molatice, chemările bucuroase ale păsărilor, aromele mugurilor de pin și ienupăr; viața domoală a naturii întregi.

Zăcea ore în șir fără să rostească un cuvînt, fără să gîndească și fără să se miște, pentru că sufletul ei era acolo, în codrii aceia verzi; rătăcea prin rîpele în care înfloreau mălinii sălbatici și păducelul, pe întinderile acoperite cu secara înaltă, ca o pădure, care se legăna fîșîind și lucind în soare cu boabele-i de rouă, străbătea desișurile de puieți de pin pline de mirosul de rășină. Mergea în gînd pe fiecare drum, pe fiecare mejdină, pe fiecare cărare și se saluta cu toți și toate, spunînd cîmpurilor, pădurilor, tăriei albastre și munților:

— Am venit! Am venit! și zîmbea, ca și cînd și-ar fi regăsit fericirea pierdută.

Amintirile acestea înviorătoare o însănătoșeau văzînd cu ochii.

A opta zi se ridică din pat și, simțindu-se destul de puternică, se duse la plimbare. Avea nevoie de aer proaspăt, de verdeață ferită de praful orașului, de soare și de spații largi care să nu poată fi cuprinse cu privirea.

Simțea că orașul o apasă tot mai mult, că aici trebuie să-și delimiteze la fiecare pas propriul eu, să se concentreze și să se zbată mereu între tot felul de bariere, de dependență sau de moravuri.

Trecu prin piața Armelor și dincolo de catedrală porni peste bancurile jilave de nisip spre Bielany.

O învălui o liniște deplină.

Soarele strălucea pe cer și era cald, dar dinspre apă venea o răcoare înviorătoare.

Privea la rîul care curgea la vale clipocind încet, vrîstat ici și colo de spumă albă, la bărcile care pluteau duse de sforul apei. Își umplea pieptul cu liniștea care o înconjura și simțea renăscîndu-i puterile secătuite.

Se întinse pe nisipul gălbui de pe mal și uită de toate cu ochii pironiți pe fîșia lucitoare de apă. I se părea că plutește în voia curentului, că malurile rîului, casele și pădurile aleargă înapoi, în timp ce ea plutește mereu în depărtarea nesfîrșită și albăstruie ca și nemărginirea de deasupra ei; că nu mai știe nimic, simțea numai o desfătare nespusă legănîndu-se pe valuri. E o adevărată fericire să te abandonezi în puterea apei fără nici o dorință, fără nici un gînd, să te lași purtată și să adormi tot mai adînc, ascultînd susurul blînd și dulce al valurilor, să nu trăiești, să nu-ți mai aduci aminte de nimic, să simți numai nedeslușit culorile, aromele, sunetele, tremurul luminos al stelelor, viața copacilor, șoaptele infinitului, întreaga răsuflare a pămîntului-mamă și a nemărginirii.

O trezi din această somnolență un bătrîn care trecu pe lîngă ea cu undița în mînă.

Se uită la ea și se așeză aproape alături, pe buza malului, apoi își aruncă liniștit undița și așteptă.

Avea o față de om cumsecade și Janka se simți îndemnată să intre în vorbă cu el; tocmai se gîndea cum să-l abordeze, cînd el o întrebă:

— Vrei să treci dincolo, domnișoară?

Janka îl privi întrebător.

— Aha, nu ne înțelegem. Am crezut că vrei să te înec.

— Nici măcar nu mă gîndesc la moarte, răspunse încet.

— Ho, ho, ar fi fost o mare onoare pentru rîu.

Îndreptă poziția undiței și tăcu, concentrîndu-și întreaga atenție la peștișorii care începuseră să dea tîrcoale nadei prinse în cîrlig.

Liniștea se făcuse parcă și mai adîncă, adunîndu-i sufletul în bucuria împăcării; simțea că o pătrunde o mulțumire uriașă, că măreția spațiului, a apei și a vegetației o înalță și-i smulge din piept un imn mut de recunoștință și de bucurie curată a vieții, nelegată de nici un lucru al existenței. Se îndreptă parcă și, crescînd în statură, începea să trăiască viața de toate zilele.

Bătrînul privi dintr-o parte la ea și pe buzele subțiri îi alunecă un zîmbet nepătruns.

Îi simți privirea și se uită la el. Ochii li se întîlniră și se cercetară îndelung cu bunăvoință.

O cuprinse brusc o dorință nestăpînită de a i se mărturisi.

Acest necunoscut avea pe față o expresie atît de blajină, în ochi i se citea o înțelepciune atît de profundă, încît îi stîrnea o simpatie nețărmurită.

Se trase mai aproape de el și spuse încet:

— Nu mă gîndeam la moarte.

— Atunci voiai doar să te liniștești?

— Da, voiam să văd natura și să uit...

— De ce?

— De viață! șopti surd și lacrimi de duioșie îi străluciră în ochi.

— Ești un copil, domnișoară. Ambiția, o decepție în dragoste sau poate absența banilor de mîncare te-au făcut să vezi lucrurile atît de tragic?

— Toate laolaltă nu ajung oare ca să mă simt foarte nefericită?

— Toate laolaltă nu înseamnă nimic, pentru că după gîndul meu, pur și simplu nu există nimic care să-l poată face nefericit pe un om cu scaun la cap.

— Dumneata ce ești, domnișoară? o întrebă după o pauză. Adică ce faci?

— Sînt angajată la teatru.

— Aha, lumea comedianților! Prefăcătorie pe care mai pe urmă o luați drept realitate; niște himere! Asta pervertește sufletul omenesc. Cei mai mari actori nu sînt decît niște mașinuțe, întoarse cîteodată de înțelepți și de genii, dar cel mai adesea de o stupiditate care se adresează altei stupidități și mai mari. Actorii, artiștii, creatorii nu sînt decît niște instrumente oarbe ale naturii care se folosește de ele pentru a se exprima pe sine în scopuri numai de ea știute. Au impresia că ei reprezintă ceva esențial, dar tristă iluzie! sînt numai o unealtă care va fi aruncată la gunoi, cînd nu va mai fi nevoie de ea.

— Dumneata cine ești? îl întrebă Janka aproape fără să vrea, mișcată de cuvintele lui.

— Un om bătrîn, cum vezi și dumneata, care prinde pește cu undița și căruia îi place să sporovăiască. Da, da, sînt foarte bătrîn. Vara vin în fiecare zi aici, dacă e vremea frumoasă, să pescuiesc cîteva ceasuri, dacă peștișorii se lasă prinși. Dar ce nevoie ai să știi cine sînt eu? Numele nu-ți va spune nimic. Sînt o unitate dintr-un număr mai mare, care își are rîndul ei la intrarea în lume și la ieșirea din ea. Sînt o celulă sensibilă, înscrisă și clasificată de mult de alți semeni în rubrica „nătîngi", spuse zîmbind pe un ton de glumă.

— N-am vrut să te supăr cu întrebarea mea, se scuză Janka.

— Eu nu mă supăr niciodată de nimic. Se supără sau se bucură numai prostia, răspunse bătrînul. Omul se cuvine să privească, să ia seama la toate și să-și vadă de treaba lui, adăugă, scoțînd o plevușcă din undiță.

Janka era puțin descumpănită de seriozitatea și de tonul hotărît, care nu admitea replică, al bătrînului.

— Dumneata ești de la unul din teatrele din Varșovia? o întrebă, aruncîndu-și iarăși undița.

— Nu, sînt în trupa condusă de Cabiński, cred că-l cunoști și dumneata.

— Nu, nu-l cunosc, n-am auzit de el...

— Cum așa, n-ai auzit nimic despre Cabiński și despre „Tivoli"[1], n-ai citit nimic? îl întrebă foarte uimită că poate exista cineva la Varșovia, care să nu știe nimic și să nu se intereseze de teatru.

[1] Teatru-grădină pe strada Dluga, la Varșovia.

— Nu mă duc niciodată la teatru și nu citesc nici o gazetă.

— Bine, dar nu e cu putință!

— Se cunoaște că dumneata n-ai decît douăzeci de ani, de vreme ce exclami uimită: „Nu e cu putință!" și te uiți la mine ca la un înapoiat mintal sau ca la un barbar.

— Vorbind cu dumneata, nu mi-am închipuit nici o clipă că...

— Că nu mă interesează teatrul și nu citesc gazetele, nu-i așa? îi luă vorba din gură.

— Nu știu și nici măcar nu înțeleg de ce!

— Pentru că nu mă interesează, îi răspunse simplu.

— Pe dumneata nu te interesează ce se întîmplă pe lume, cum trăiesc oamenii, ce fac, ce gîndesc?

— Nu. Ți se pare, probabil, monstruos, dar e cu totul natural. Oare Maciek, Bartek ori Jagna, oamenii de la țară, se preocupă de teatru și de problemele lumii? Nicidecum, nu-i așa?

— Da, dar asta-i cu totul altceva, se opuse Janka.

— E același lucru, cu deosebirea că pentru ei nu există gloria și măreția voastră; lor le e totuna dacă Newton ori Shakespeare au existat sau nu. Și se simt totuși foarte bine.

Janka tăcea, pentru că formularea i se părea paradoxală și neadevărată.

— Ce-aș putea afla eu din gazetele și teatrele voastre? Că oamenii se iubesc sau se urăsc, că se hărțuiesc între ei, că pretutindeni domnește răul și forța, cum a mai domnit și înainte, că lumea și viața seamănă cu o moară uriașă în care se macină creiere și conștiințe. Nu e oare mai comod să nu știi nimic din toate astea?

— Dar e bine oare să te îndepărtezi atît de egoist de lume?

— Tocmai în asta constă înțelepciunea. Să nu dorești nimic pentru tine, să nu te îngrijești de nimic și să rămîi indiferent, iată spre ce trebuie să tinzi.

— Și se poate realiza această stare de insensibilitate absolută?

— Se poate ajunge treptat la ea cu ajutorul experienței de viață și al gîndirii. Nu uita, domnișoară, că cea mai neînsemnată plăcere, o mulțumire de o clipă, ne costă totdeauna mai scump decît valorează cu adevărat. Un om mediocru nu va cumpăra o pară cu o mie de ruble, să zicem, pentru că atîta lucru înțelege și el că ar fi o nebunie, doar știe și el valoarea mici de ruble și a unei pere, dar din capitalul vieții

nu pregetă să arunce multe mii pentru fleacuri, o idilă care durează cît se coace o pară de două parale, de pildă, și asta fiindcă nu s-a gîndit niciodată la valoarea pur și simplu fără preț a propriei energii de viață; se orbește singur și se poartă ca un taur cînd toreadorul îi flutură pînza roșie dinaintea ochilor, plătindu-și orbirea cu o bucată din viață. Majoritatea oamenilor nu mor dintr-o necesitate, ca o lampă în care se sfîrșește petrolul, ci din cauza falimentului, a risipirii în mărunțișuri de o mie de ori mai puțin valoroase decît o singură zi de viață.

— Mie nu mi-ar conveni o viață atît de calculată și rece, fără nebunii, visare și dragoste, opină Janka.

— Chiar dacă oamenii nu s-ar mai iubi, lumea nu s-ar preface în pulbere.

— E preferabil să te sinucizi, decît să trăiești și să te usuci ca un copac.

— Sinuciderea nu-i decît strigătul ordinar al animalului care suferă, revolta atomului împotriva legilor generale, în plus, un strigăt în care poate să rămînă ceva din durerea conștiinței și să dureze secole în infinit. Trebuie să arzi liniștit pînă la capăt, ca o lumînare, asta-i adevărata fericire.

— Așa arată fericirea? întrebă Janka.

— Da. Liniștea înseamnă fericire. Să negi totul, să-ți ucizi dorințele și pornirile instinctive, să sinulgi din tine iluziile și capriciile. Adică să-ți închizi sufletul în cercile conștiinței și să nu-i îngădui să se irosească în tot felul de prostii.

— Cine vrea să ducă un astfel de jug, care suflet va rezista?

— Sufletul înseamnă conștiință.

— Deci nimic afară de indiferența de piatră, de liniște! Niciodată nimic altceva! Prefer să trăiesc o viață obișnuită.

— Ar mai fi o soluție; cel mai bun remediu pentru suferințele minții este lărgirea inimilor noastre, unirea cu natura.

— S-o lăsăm baltă, nu-mi place această discuție, mă stîrnește, recunoscu Janka.

Tăcură îndelung.

Bătrînul privea la apă și murmura ceva în șoaptă, iar Janka se gîndea.

— Toate-s prostii! reluă iarăși pescarul amator. Uite, domnișoară, uită-te fie și la apa asta, poți să înveți multe de la ea. Cercetează stelele, păsările, elementele; urmărește creșterea copacilor, ascultă vijelia, îmbată-te cu arome și culori și vei afla peste tot minuni nemaiauzite, durabile ca veșnicia,

vei încerca bucurii nespuse. Asta-ți va fi deajuns, ca să trăiești printre oameni. Numai să nu privești cu ochiul omului comun, fiindcă atunci cel mai frumos cîntec de păsărele ți se va părea larmă; pădurile de nepătruns, doar lemn de foc; în animale vei vedea numai carnea pentru hrană; pe lunci numai finul; pentru că atunci, în loc să simți, o să calculezi.

— Toți sînt așa.

— Sînt doar cîțiva care știu să citească în cartea naturii și să extragă din ea hrană pentru viață.

Se adîncir㠄 iarăși în tăcere.

Soarele cobora dincolo de malul celălalt, parcă mistuit de flăcări, lumina din ce în ce mai rece, șingerind apa cu ultimele raze.

Pîlcurile de copaci parcă se închirceau, păreau mai scunde și mai late. Nisipul galben de pe mal se acoperea de mohoreala amurgului. Orizontul îndepărtat se înfunda în ceturile ce se înălțau ca fumul soarelui care se stingea.

Liniștea era și mai adîncă și se tîra somnolentă peste pămînt, obosită parcă de truda din timpul zilei.

Janka se gîndea la vorbele bătrînului și o tristețe tăcută, posomorită, îi umplea inima, învăluind-o într-o teamă nelămurită; o cuprindea o moleșeală pasivă, un fel de încremenire lăuntrică.

Se ridică să plece, pentru că se lăsa întunericul.

— Dumneata mai stai? îl întrebă.

— E timpul să plec și eu, pînă în oraș avem o bucată bună de drum.

— Atunci o să mergem împreună.

Bătrînul își strînse vergeaua undiței ca pe un baston, puse peștișorii într-o cutie de metal și porniră destul de repede.

— Domnișoară, reîncepu vorba, nu știu cum te numești și nici nu mă interesează, dar văd că pe dumneata nu te dă binele afară din casă. Eu sînt un nebun, cum zic vecinii mei, un mason bătrîn, adaugă cumetrele din Orașul vechi; trăiesc singur și împăcat cu soarta, îmi aștept sfîrșitul... Am suferit și eu cîndva, am iubit, dar asta a trecut de mult! șopti, privind parcă în trecutul îndepărtat cu zîmbetul palid al amintirilor. Cel mai mare bun al omului este că poate să uite, altfel n-ar mai putea trăi. Nu te interesează ce-ți spun, nu-i așa? Trăncănesc și eu uneori și mă pomenesc că vorbesc de unul singur, dar uit de multe ori; de, bătrînețea. Pe fața dumitale se citește bunătatea, de aceea, ca un om cu experiență, îți dau și eu un sfat: ori de cîte ori suferi, te dezamă-

gește sau te doare viața, fugi din oraș, du-te pe cîmp, respiră aer curat, scaldă-te în lumina soarelui, privește la cer, gîndește-te la infinit și roagă-te... așa vei uita de toate. Te vei simți mai bună și mai puternică. Mizeria oamenilor de astăzi provine din ruperea de natură și de Dumnezeu, din însingurarea interioară. Și-ți mai spun încă ceva: iartă totul și ai milă întotdeauna. Oamenii sînt răi din cauza prostiei, dumneata să fii bună. Cea mai mare înțelepciune înseamnă bunătatea cea mai profundă. Nu-ți risipi forțele în nimicuri. Cît e cald, eu vin aici în fiecare zi. Poate că ne mai întîlnim. E, să fii fericită, domnișoară. Îi făcu un semn din cap la despărțire și-i zîmbi cu bunăvoință.

Janka privi lung în urma lui pînă cînd îl pierdu din ochi aproape de biserica Sfintei Maria.

Se șterse la ochi, părîndu-i-se că fusese victima unei halucinații.

— Nu! șopti, simțind încă pe față privirea curată a bătrînetii senine și auzindu-i glasul.

— Fii bună! Roagă-te! Iartă, repeta mergînd pe străzi. Iartă! Și-i veni în minte tatăl ei, apoi teatrul, Cabiński, Majkowska, Kotlicki, Madame Anna, Sowińska, și își aminti zilele în care răbdase de foame și fusese jignită în demnitatea ei de om, toate suferințele îndurate...

— Fii bună! și o văzu pe Mirowska, bătrîna actriță care întîmpina orice nedreptate cu zîmbetul pe buze, care nu făcea niciodată rău nimănui, dar era bătaia de joc a tuturor; pe Wolska, sărmana înșelată și împinsă în mizerie, care își smulgea copilul din ghearele morții cu prețul propriei vieți; pe doica ce se sacrifica pentru copiii altuia; pe regizorul de culise; pe țăranii tratați ca niște animale; pe muncitorii exploatați; ticăloșiile, înșelătoriile și crimele despre care auzea că se întîmplă mereu. Simțea că ceva se cutremură în ea, se rupe și strigă; creștea parcă în ea durerea tuturor. Toate nedreptățile, toate lacrimile și suferințele se înălțau în fața ei, în timp ce un glas uriaș îi spunea de undeva de sus:

— Fii bună... iartă... roagă-te... îi răspundea un rîs sarcastic ce se stîrnea în jurul ei.

Ajunse acasă, dar multă vreme nu putu să se liniștească. Își luă capul în mîini; gîndurile i se îmbulzeau în minte, se încîlceau și se rostogoleau în neorînduială, iar ea nu știa să aleagă adevărul de minciună. Pentru că, într-o clipă de revelație, înțelese că oamenii, buni sau răi, suferă la fel, toți se zbuciumă și imploră mîntuirea, toți se plîng de viață.

— Îmi pierd mințile! O să-mi pierd mințile! șoptea.

A doua zi, dis-de-dimineață, veni Władek. Se purtă atît de blînd și atît îi sărută mîinile, încît Janka rămase uimită. Se plînse de Cabiński și de mama lui.

Îl privi cu răceală și înțelese numaidecît că voia să-i ceară bani.

— Cumpără-mi niște pudră, pentru că astăzi trebuie să mă duc la teatru.

Se ridică îndatoritor.

— Închide și ușa, vreau să mă îmbrac.

Închise ușa cu yala la care avea și el o cheie și plecă.

Pe stradă, aproape în fața intrării, îl văzu pe maestru. Îi fulgeră prin minte ceva, fiindcă zîmbi și se apropie vesel de el.

— Bună ziua, stimate maestre.

— Bună ziua, cum stai cu sănătatea?

— Mulțumesc, eu sînt sănătos tun, dar domnișoara Orłowska nu e. Soția directorului m-a rugat să trec pe la ea, să văd cum se mai simte.

— Cum, domnișoara Janina e bolnavă? Am aflat ceva în culise, dar n-am dat crezare, gîndeam...

— E bolnavă, mă duc să cumpăr niște medicamente.

— E ceva grav?

— A, nu, dar, maestre, nu vrei să te convingi singur?

Maestrul tresări, dar spuse cu modestie, îndreptîndu-și ochelari.

— Într-adevăr, aș vrea, am vrut nu o dată, dar e atît de inaccesibilă.

— Aranjez eu.

— Glumești, domnule! Cum se poate... Deși bunăvoința mea e sinceră...

— Se poate. Poftim cheia de la yală. O să te primească, maestre, mi-a spus chiar că s-ar bucura dacă cineva dintre cunoscuți ar veni s-o vadă; ce vrei, stă zile întregi singură.

— Dar... dacă...

— Du-te, domnule, de vreme ce am putut s-o văd eu, dumneata cu atît mai mult... Mă întorc peste vreo oră și mai vorbim atunci.

Și se depărtă grăbit.

Maestrul își șterse ochelarii și se opri locului, chibzuind dacă să intre sau nu, cînd Władek se întoarse și-i zise:

— Maestre, dragul meu, împrumută-mi cinci ruble. Ar fi trebuit să-l caut pe Cabiński să-mi dea bani, dar medicamentul e necesar acum. Am luat asupra mea o sarcină ingrată, dar ce să fac... sîntem doar colegi. Ți-i dau diseară înapoi, numai că te rog să fii discret și să mă ierți.

Maestrul se grăbi să scoată portofelul și, dîndu-i zece ruble, îi spuse:

— Poftim, cu plăcere. Dacă va fi nevoie de mai mult, spune-i domnișoarei Janina să nu pregete să roștească numai un cuvîntel...

Władek luă banii și se depărtă fluierînd vesel.

Maestrul intră, deschise ușa fără zgomot, se dezbrăcă de pardesiu în antreu și păși înăuntru.

Janka tocmai se piepteăna și nu se uita spre ușă, crezînd că era Władek.

Maestrul își drese glasul și porni spre ea cu mîna întinsă.

Janka se repezi și luă o năframă cu care își acoperi umerii goi.

— Domnul Władysław mi-a spus că ești bolnavă, domnișoară, așa că ar fi păcat să nu-ți fac o vizită, spuse repede, își îndreptă ochelarii pe nas și zîmbi cu zîmbetul lui leșios, cu două înțelesuri.

Janka îl privi uluită, abia simțind atingerea mîinii lui reci și umede; se împurpură toată, se repezi spre ușă cu toată graba, încît năframa îi căzu pe jos, dezvelindu-i umerii foarte frumoși, și strigă deschizînd ușa cu un gest energic:

— Afară, domnule!

— Domnișoară, ai cuvîntul meu de onoare că n-am vrut să te supăr. Dimpotrivă, ca un prieten sincer și binevoitor, am venit să-ți spun o vorbă bună. Domnul Władysław...

— Este un nemernic...

— Cu asta sînt de acord, dar dumneata nu trebuie să te superi pe mine și să-ți exprimi indignarea în acest fel, e puțin cam...

— Te rog să pleci, domnule! strigă Janka, tremurînd de mînie.

— Comediantă! E o comediantă, pe cuvîntul meu de onoare, șopti, îmbrăcîndu-și pardesiul, pentru că era revoltat și furios. Trînti ușa după el cu răutate.

— Netrebnicul!... Uite cui m-am dăruit eu!... Ăștia sînt șacali, nu oameni! Nu te poți atinge de nimic, pretutindeni numai noroi.

Se lăsă pradă mîniei și revoltei, strigînd aproape printre lacrimi:

— Sînteți josnici! josnici! josnici!

În curînd se întoarse Władek, aduse pudra, o sticlă de votcă și gustări la pachet. Se uită mai întîi la ea, apoi prin încăpere.

— Maestrul a trecut pe aici! îi spuse Jania cu asprime.

Actorul începu să rîdă cu cinism și exclamă într-un jargon de tavernă:

— I-am suflat bănișorii. Hai să tragem un chefuleț!

Vru să-i arunce în față josnicia, dar îi răsună în urechi îndemnul:

— Fii bună... iartă!... Se abținu și începu să rîdă atît de tare, spasmodic și îndelung, încît căzu pe pat și tăvălindu-se, repeta printre hohote isterice, înfricoșătoare:

— Fii bună... Iartă... ha, ha, ha!

După o întrerupere de o săptămînă, începu iarăși viața grea, mai grea decît lupta dinainte, pentru că acum trudea numai pentru pîine.

Cînta și acum la cor, se îmbrăca, privea prin ochiul de la cortină la publicul care se rărea tot mai mult; în pauze ratacea ca și înainte pe scenă, pe la garderobă, asculta șoaptele, muzica, certurile; dar cît de diferite erau gîndurile și sentimentele pe care le încerca acum, cît de schimbată era ea, cît de puțin semăna cu Janka dinainte.

Nu mai căuta în ochii publicului entuziasmul și dragostea de artă, nu mai arunca priviri sfidătoare spre primele rînduri, pentru că mizeria o învățase să numere spectatorii de pe scenă și să tragă concluzii în legătură cu mărimea acontului.

Foamea o învățase să ia pe furiș din pîinea păstrată în magazia cu recuzită pentru scenă și s-o mănînce în drum spre casă; nu puține erau zilele în care nu mai mînca altceva. Nu-i mai făcea nimeni curte și n-o mai conducea acasă, nu mai lupta pentru artă.

Kotlicki dispăruse nu se știe unde. Maestrul se supărase și nu mai venea pe la ea, iar Władek vorbea din cînd în cînd cu ea și o vizita din ce în ce mai rar, motivînd că mama lui era tot mai slăbită și trebuie să stea lîngă ea. Știa că minte, dar nu-l mai contrazicea, pentru că-i era totuna. Îl disprețuia profund, dar parcă în amintirea clipelor însorite, nu se putea hotărî s-o rupă cu el... Îl trata cu răceală, nu-i îngăduia s-o sărute, dar nu putea să-i spună de-a dreptul că-i un nemernic, întrucît el era ultima verigă de legătură cu sufletul ei ciudat.

Slăbise îngrozitor; pete gălbui îi acopereau fața nesănătoasă, vineție, iar din ochii măriți, sticloși, privea o foame continuă, înfiorătoare.

Umbla prin micul teatru ca o umbră, tăcută și liniștită în aparență, dar chinuită de foamea neîntreruptă care-i sfîșia mărunțaiele; era în stare de orice.

Erau zile întregi cînd nu punea nimic în gură; atunci simțea un gol dureros în creierul din care țîșnea un singur îndemn, mănîncă!

Să mănînce pe sătur ate!... În rest, nu mai exista nimic, totul își pierduse orice însemnătate.

Ceilalți actori trăiau și ei la fel de prost.

Femeile se descurcau cum puteau, dar bărbații, mai ales cei mai cumsecade, vindeau tot ce aveau, chiar și perucile, ca să nu moară pur și simplu de foame.

Fiecare seară era așteptată cu teamă.

— Va avea loc spectacolul?

Aceasta era întrebarea care se auzea pretutindeni, se strecura în grădina în care se zbenguia prea des vîntul de toamnă, răsuna pe veranda pustie, rostită de garsonii care își așteptau clienții în zadar. O repeta și Gold, zgribulit de frig în ghereta lui de casier.

La garderobă, domnea o liniște apăsătoare. Nici cele mai reușite glume ale lui Glas nu izbuteau să descrețească frunțile întunecate de grijă.

Se machiau fiecum. Nimeni nu-și mai învăța rolul, toți așteptau cu înfrigurare reprezentația, se învîrteau pe lîngă casierie și întrebau:

— Astă seară se joacă?

Cabiński punea în scenă în fiecare zi cîte o piesă nouă, dar sala rămînea tot goală. La *Călătorie prin Varșovia*[1] — goală, la *Hoții* — goală. Pînă și la piese de răsunet, precum *Don Cezar de Bezan*[2], *Statuia comandorului*[3], *Vrăjitoarea la Voison*, nu mai venea nimeni.

— Pentru Dumnezeu, ce mai vreți? îi interpela directorul din spatele cortinei pe spectatori.

— Dumneata crezi că ei știu? Dacă ar veni trei sute de persoane, cu siguranță că ar mai apare încă pe atîtea, dar dacă nu sînt decît cincizeci, iar pe deasupra mai e și ploaie și frig, atunci rămîn numai douăzeci, îi explică lui Cabiński

[1] Vodevil de Feliks Szober, actor și dramaturg polonez.

[2] Corect *Don Cezar de Bazan;* este vorba, probabil, de tragedia lui Victor Hugo, *Ruy Blas.*

[3] Probabil, *Don Juan* de Molière.

redactorul, singurul care mai venea în culise, întrucît ceilalți dăduseră bir cu fugiții odată cu primele ploi.

— E o turmă care astăzi habar nu are unde se va îmbulzi mîine, remarcă Piotr cu ură.

Chiar așa, urau publicul și i se închinau. Îl blestemau, îl numeau turmă de vite, îl amenințau cu pumnii și-l scuipau, dar îndată ce se aduna în număr mai mare, îi cădeau în genunchi și-i arătau o recunoștință adîncă acestui stăpîn capricios care își schimba umorile în fiecare zi, odată cu favoriții.

— Se poartă ca o femeie de stradă! șoptea amenințător Topolski. Astăzi cu pisarul, mîine cu circarul!

— Ai spus adevărul, dar nu vei căpăta nici o rublă, îi răspunse Wawrzecki care își păstrase umorul, acum sec și amar, deoarece Mimi părăsise trupa și se angajase la Poznań.

Plecau care încotro, deși mai era o săptămînă pînă la sfîrșitul sezonului. Cei de la cor, care îndurau cea mai mare mizerie, se împrăștiaseră aproape cu toții.

Ploua dimineața, la prînz și seara.

La teatru, atmosfera devenise aproape imposibilă. La garderobă trăgea un curent îngrozitor, iar dușumelele erau pline de noroi, pentru că acoperișul era stricat și apa se scurgea în voie peste tot; frigul gonea pe toată lumea.

Janka avea impresia că teatrul se dărîmă cu încetul, îngropîndu-i pe toți sub ruine. Cel din piața Teatrului, în schimb, înfrunta vremelnicia. Înnegrise din cauza ploilor, părea mai aspru și mai puternic, inspirîndu-i o teamă inexplicabilă, aproape pioasă, ori de cîte ori se uita la el. Cîteodată i se părea că această clădire uriașă își sprijină coloanele pe mormane de cadavre din care soarbe sînge, viață și creație, crescînd tot mai mult în putere...

În visele-i halucinante, care o năpădeau mai des acum, se întîlnea nu o dată față în față cu arta și murea de spaimă, deoarece nu mai era una dintre muzele acelea dulci și diafane pe care le închipuiseră pictorii și poeții, ci chipul amenințător al Dianei din Taurida[1], aspru și neînduplecat. Pe fruntea ei netedă de fecioară, brăzdată de o cută din cauza concentrării, nu se citea mila; pe buze îi stăruia o expresie de forță sîngeroasă, iar ochii îi erau plini de o asprime zeiască și priveau departe în infinit; nepăsători față de mizeria oamenilor,

[1] Corect Artemida din Taurida; în mitologia greacă, era o zeiță crudă, care cerea jertfe omenești.

față de strigătele și zbaterea efemeră a celor care se avîntau spre ea și voiau s-o cucerească.

Era nemuritoare și inaccesibilă.

— Înnebunesc, înnebunesc! șoptea adesea Janka, strîngîndu-și în mîini capul înfierbîntat, fiindcă asemenea coșmaruri o vlăguiau chiar mai mult decît foamea.

Dar mai era un lucru care o adîncea într-o apatie de moarte, încît asculta ceasuri întregi ce se petrece înăuntrul ei; ceasuri întregi se gîndea la senzațiile și la sentimentele nedefinite, ciudate, care-i pătrundeau ființa tot mai des. Simțea că în ea se întîmplă ceva îngrozitor, că fiorii și plînsul care o încercau, nu se știe din ce pricină, aceste schimbări nebunești ale dispoziției sufletești și suferințele neînțelese nu sînt normale și provin dintr-o cauză la care se temea să se gîndească.

N-avea mamă și nici pe altcineva căruia putea să i se destăinuie și care s-o lămurească despre ce era vorba, dar veni vremea cînd instinctul de femeie îi spuse că va fi mamă...

Plînse îndelung după această descoperire, dar nu cu lacrimi de disperare, ci de duioșie milоasă amestecată cu rușine. Își dădu seama că moartea se află în spatele ei, atît de aproape, încît o străbătu un fior de nebunie, cufundînd-o într-o indiferență apatică. Încetă să se mai gîndească, abandonîndu-se pasivă, cu fatalismul oamenilor suferinzi de multă vreme sau zdruncinați de o lovitură puternică, în voia valului care o purta fără măcar să o întrebe încotro.

Odată, nemaiputînd suporta chinurile foamei, începu să caute ceva de vînzare.

Scotoci prin geamantane cu înfrigurare. Mai avea doar cîteva costume de teatru, elegante, ușoare și împodobite cu panglici. O costaseră destul de scump și-i aduceau aminte de serile înfiorate petrecute pe scenă...

Sowińska îi amintea iarăși în fiecare zi de chiria neplătită, adîncindu-i și mai mult starea depresivă.

Nu mai putea s-o roage să-i vîndă vreun costum, pentru că n-ar fi pregetat să-i oprească toți banii.

Așa că se hotărî să-l vîndă singură.

Împachetă costumul și ieși pe scări, să-l aștepte pe negustorul de haine vechi; prin curte trebăluia portarul, slujitoarele umblau de colo-colo, iar pe fereastră văzu fețele unor femei care îi aruncau mereu priviri batjocoritoare.

Nu, aici nu putea sta, întrucît toată casa ar fi aflat într-o clipă de mizeria ei. Se duse deci în clădirea vecină și așteptă acolo o vreme.

— Haine vechi! Haine vechi! striga un evreu bătrîn cu glasul răgușit.

Îl chemă la ea.

Negustătorul se uită în jur și veni. Pe cît era de bătrîn, pe atît era de murdar.

Janka îl urmă pe scări.

— Ai ceva de vînzare, domnișoară?

Își lăsă jos bățul cu desaga și își îndreptă fața uscată cu ochi înroșiți spre pachet.

— Da.

Desfăcu hîrtia.

Negustătorul luă costumul în mîinile-i murdare, îl întinse în lumina soarelui, îl cercetă, îl întoarse de cîteva ori pe o parte și pe alta, zîmbi abia vizibil, îl împachetă la loc în hîrtie, își luă bățul cu desaga și abia după aceea spuse:

— Asta delicatesă nu e pentru mine, și începu să coboare scările, tîțîind batjocoritor.

— Îl vînd ieftin, spuse Janka în urma lui.

Măcar o rublă, chiar o jumătate de rublă dacă mi-ar da, se gîndi cu teamă.

— Domnișoară, poate ai niscaiva pantofi vechi, rochițe, perne, ți le cumpăr, da' o marfă ca asta nu e nici o scofală. Nu cumpără nimeni.

— Îl vînd ieftin, șopti.

— E, cît să-ți dau pe el?

— O rublă.

— Să dea boala-n mine, dacă face mai mult de douăzeci de copeici. Ce să fac cu el, cine cumpără așa ceva? și reveni, desfăcu pachetul din nou și-l examină indiferent.

— Numai panglicile m-au costat cîteva ruble.

Tăcu, acceptîndu-i prețul în gînd.

— Panglicile! Păi sînt tăiate bucățele, răspunse arătîndu-le. E, doar treizeci de copeici. Vrei, domnișoară? Pe sufletul meu, mai mult nu pot, am inimă bună, da' nu pot. Hai să-ți dau banii!

Tîrguiala îi făcea atîta scîrbă și rușine, îi stîrnea atîtea păreri de rău, încît îi venea să lase totul baltă și să fugă undeva...

Bătrînul îi numără banii, luă costumul și plecă. Îl mai văzu încă pe fereastră, în curte, cum întindea fusta în lumină și o cerceta cu luare aminte.

— Ce pot să fac cu mărunțișul ăsta? se întrebă descumpănită, strîngînd în mînă monedele de alamă.

Trebuia să plătească chiria, era datoare la bufetul de la teatru și la cîteva colege, dar nu se mai gîndea la asta; se duse să-și cumpere ceva de mîncare.

Se întoarse acasă și, după ce mîncă, vru să se culce puțin, dar veni Sowińska și-i spuse că o așteaptă de vreo jumătate de oră o slujitoare; intră îndată slujitoarea Niedzielskăi cu ochii înroșiți de plîns.

— Domnișoară, te rog să mergi cu mine, că stăpîna se simte foarte prost și vrea neapărat să te vadă.

— Doamna Niedzielska e chiar atît de bolnavă? se miră, ridicîndu-se din pat și punîndu-și pălăria în grabă.

— După masă, am adus preotul de la biserica Sf. Augustin și a împărtășit-o, abia își mai trage sufletul, șopti printre lacrimi bătrîna confidentă și slujitoare. Atîta am putut înțelege de la ea, să dau fuga la dumneata, că vrea să te vadă neapărat. Da' domnu' Władysław unde este?

— De unde pot să știu eu, ar trebui să fie lîngă mama lui.

— Ar trebui, sigur c-ar trebui, da' un fiu ca ăsta! șopti surd. Cu o săptămînă în urmă, s-au certat furcă și de atunci n-a mai dat pe acasă. Doamne, Doamne! Atîta a țipat la ea, voia s-o și bată. Doamne milostiv, și asta pentru că l-a îngrijit ca pe ochii din cap și și-a luat bucățica de la gură, ca să-i dea lui banii. A fost zgîrcită, n-a vrut să chemăm doctorul și să cumpărăm medicamente, ca să nu cheltuim nimic, da' el! o să-l pedepsească Dumnezeu pentru lacrimile mamei lui. Eu știu că dumneata n-ai nici o vină, așa cred... da'... turuia încet, trepădînd alături de Janka și ștergîndu-și mereu ochii înroșiți de plîns și de nesomn cu un colț de la năframă.

Janka n-auzea aproape nimic din sporovăiala bătrînei, pentru că larma, zgomotul de pe stradă și gîlgîitul apei care curgea prin burlane pe trotuare o acopereau cu totul.

Acceptase să se ducă numai pentru că o chema o femeie aflată pe moarte.

Prima încăpere era aproape plină de lume; dădu bineț, dar nu-i răspunse nimeni, deși privirile tuturor o urmăreau curioase.

În camera în care zăcea Niedzielska, mai erau cîteva persoane așezate în jurul patului.

Janka se apropie de bolnavă.

Bătrîna zăcea pe spate; își pironise ochii asupra ei de cum intrase.

Murmurele încetară atît de repede, încît Janka fu scuturată de un tremur ciudat. Îi întîlni privirea Niedzielskăi și nu-și

mai putu lua ochii de la ea. Se așeză lîngă pat, salutînd-o cu jumătate de glas.

Bătrîna îi apucă mîna și o întrebă abia auzit:

— Unde-i Władek?

O încreștitură aspră i se adînci pe frunte, iar ochii îi sticliră de ură.

— Nu știu. De unde pot să știu eu? răspunse Janka aproape înfricoșată.

— Nu știi, hoață! Tu nu știi, ai, care mi-ai furat băiatul?! înghină, forțîndu-se să ridice glasul care-i răsuna surd și sălbatic. Ochii i se lărgeau tot mai mult, plini de amenințare și ură, buzele vinete îi tremurau nervos, în timp ce fața supță, gălbejită, îi tremura mereu. Se ridică puțin și strigă răgușită, cu ultimele puteri:

— Hoață, tîrîtură... și căzu epuizată pe spate cu un geamăt surd.

Izbită parcă de un curent electric, Janka zvîcni în picioare, dar mîna bătrînei o strîngea atît de tare, încît căzu înapoi pe scaun, neputînd să se smulgă din strînsoarea ei. Privi cu disperare la cei din jur, dar toate chipurile erau amenințătoare. Își mijì ochii o clipă, ca să nu mai vadă fețele încrețite, galbene, ale femeilor așezate înaintea ei ca niște măști scheletice, lucitoare în penumbra care stăruia în încăpere.

— Asta-i aia! Atît de tînără și...

— Lepădătura!

— Eu aș omorî-o ca pe un cîine, dacă mi l-ar lua pe Antek al meu.

— Aș da-o pe mîna poliției, la pulberărie.

— Pe vremea mea, țin minte bine, cele ca ea erau legate la stîlpul infamiei.

— Mai tăceți din gură! le dojeni un bătrînel.

— Pentru ea a plecat la comedianți, pentru ea a pierdut atîția bani, pentru tîrîtura asta și-a bătut mama, a, scîrnăvie, mînca-te-ar cîinii!...

În glasurile lor șuierătoare, în vorbele și privirile lor, răzbeau ura, disprețul și răutatea omenească, înecîndu-i inima într-un ocean de durere și rușine.

Voia să strige: îndurare, oameni buni, sînt nevinovată, dar își înclina tot mai mult capul pe piept și, pierzînd rostul lucrurilor, nu mai știa ce se petrece cu ea, era prea slabă pentru asemenea lovitură. Se cutremură cuprinsă de o spaimă îngrozitoare, deoarece avea impresia că mîna bătrînei, care o strîngea cu atîta putere, și ochii ei înfiorători, ieșiți din orbite,

o trag într-o prăpastie fără fund... că se apropie moartea... sfîrșitul...

Pe urmă, nu mai auzi nici un cuvînt și nu mai văzu pe nimeni, afară de bătrîna care se stingea. La răstimpuri, voia parcă să se smulgă și să fugă de aici, dar această pîlpîire de voință n-ajungea să se formuleze într-un gînd limpede.

Într-atît îi întunecaseră mintea impresiile dinainte și această lovitură care o nimerise drept în inimă. Ședea încremenită, palidă ca ceara, cu ochii ațintiți la fața muribundei; aceleași frînturi de gînduri și imagini i se buluceau în memorie, ca mai de mult; la fel ca atunci, o masă imensă de apă verzuie îi năpădea conștiința. Nu simți nici măcar cînd o scoaseră din mîna bătrînei și o îmbrînciră într-un colț, unde rămase nemișcată.

Niedzielska era pe moarte; parcă numai pe Janka o așteptase, ca să-și poată da sufletul. Răutatea și ura o ținuseră în viață cîteva ore mai mult.

Acum încordarea trecuse.

Zăcea țeapănă, dreaptă, cu mîinile pe pătura de care trăgea convulsiv și cu pupilele tulburi ațintite parcă în neființa în care se prăbușea.

Luminarea așternea o lumină gălbuie pe fața îmbrobonată de sudoarea încordării din urmă, de chinul agoniei. Părul cărunt, în neorînduială, alcătuia un fel de fundal, pe care ieșea în evidență și mai mult chipul uscat al muribundei, cutremurat de fiorul inconștient al agoniei.

Răsufla greu și rar, hîrîia cu efort, sorbind aerul printre buzele vinete. Din cînd în cînd, fața i se strîmba înfiorată, buzele se crispau dureros și ridica mîinile desfăcute, de parcă voia să-și sfîșie gîtul, ca să înghită mai mult aer. Scotea spasmodic limba albă, încărcată din cauza fierbinței, și se încorda atît de cumplit în această luptă cu moartea, încît vinele i se umflau pe gît și la tîmple ca niște sfori negre.

Liniștea era întreruptă de plînsetele celor îngenunchează și de gemetele înfricoșătoare ale muribundei. Rugăciunile rostite cu înfrigurare, șiroaiele de lacrimi, hohotele de plîns ale slujitoarei, ale copiilor — toate aceste manifestări ale sufletelor îndurerate alcătuiau o atmosferă de un tragism cutremurător.

Umbrele tremurau prin unghere, absorbind parcă viața care se irosea. Luminările răspîndeau o aură dureroasă.

Încăperea se umpluse de oameni îngenunchează, numai bătrîna întinsă pe pat, inconștientă și în agonie, zăcea parcă

triumfătoare pe așternutul din urmă, poruncind de pe tronul morții tuturor celor de față, care cerșeau îndurarea Domnului.

Un bătrînel albit de ani se strecură pînă lîngă pat, îngenunche, scoase o cărticică din buzunar și începu să citească la lumina lumînării psalmii de ispășire.

Avea glasul curat, răsunător, iar cuvintele se înălțau peste capetele tuturor, ca un arc de curcubeu, ca niște luciri tămătoare, de lacrimi, putere și iertare.

„Milostivește-te de mine, Doamne! că sînt bolnav; sănătos fă-mă, Doamne, că tare chinuit sînt!

Tu ești mîngîierea mea în suferința care m-a cuprins. O, Doamne, sfîrșește chinul meu...

Multe sînt bicele care brăzdează spinarea păcătosului, dar cel ce se încrede în Dumnezeu, va avea parte de milă...

Prietenii și rudele mele s-au ridicat împotrivă-mi...

Iar cei care mi-au fost alături, s-au depărtat de mine, m-au vorbit de rău și m-au prigonit...“

Cuvintele răsunau tot mai puternic și se răspîndeau în valuri largi, ca adierea unei forțe uriașe care apleca frunțile și le arunca în pulbere cu lacrimi de căință, ispășire și rugăminte.

Repetau cu toții după cel care citea, și murmurul glasurilor amestecate, înfiorate de lacrimi, monotone, o smulse pe Janka din încremenire.

Simți că trăiește încă, îngenunche pe prag și începu să înghită cu buzele aspre de febră aceste cuvinte alinătoare pe care le uitase de mult, aflînd în ele o mîngîiere adîncă, plină de tristețe și duioșie.

„Mă vei spăla și voi fi mai alb decît zăpada...

Nu-ți întoarce fața de la mine, căci voi fi asemenea celui ce coboară în groapă...

Și vei pierde pe toți aceia care-mi chinuiesc sufletul meu, fiindcă eu sînt sluga ta...“

Repeta cu sîrg, și lacrimile îi șiroiau pe față ca perlele, unindu-se cu lacrimile tuturor și spălîndu-i sufletul de durere și amintire; după o vreme, se simți împovărată, se ridică încet și ieși.

Pe stradă, se întîlni cu Władek care venea în fugă, înspăimîntat; vru s-o întrebe ceva, dar Janka merse înainte fără măcar să se uite la el.

Nu mai simțea aproape nimic, afară de o oboseală de moarte.

Intră în biserica Sf. Anna de pe Krakowskie Przedmieście și se așeză pe o bancă. Privea la altarul luminat, la mulțimea oamenilor îngenuncheați, auzea cîntecul amplu de orgă; vedea chipurile fericite ale sfinților de pe pereți și de la altar, care se uitau la ea, dar nu-și dădea seama de nimic.

„Și vei pierde pe toți aceia care-mi chinuiesc sufletul meu“. Și vei pierde... vei pierde... repetă în neștire și ieși din biserică; nu, nu putea să se roage, nu putea.

După toate aceste încercări, dormi somn de piatră, fără visuri și fără halucinații.

A doua zi, Cabiński îi încredință un rol mai mare, pe care-l jucase Mimi; îl primi cu indiferență. Tot atît de nepăsătoare se duse și la înmormîntarea Niedzielskăi. Merse în urma cortegiului, neobservată de nimeni; privea indiferentă la miile de morminte din cimitirul Powązki și la coșciug și nu simți nimic cînd auzi bocetele de îngropăciune.

Parcă se rupsese ceva în ea și nu mai putea să participe la cele ce se petreceau în jurul ei.

Seara se duse la spectacol; se îmbrăcă atentă, ca de obicei, și așteptă, uitîndu-se cu gîndul aiurea la luminările lipite de mese, la pereții acoperiți de inscripții, la actrițele așezate în fața oglinzilor.

Sowińska trebăluia încoace și-ncolo și o cerceta cu luare aminte.

Cînd celelalte colege încercară să intre în vorbă, Janka nu le răspunse; erau clipe cînd se prăbușea într-o stare cataleptică în care privești fără să vezi și trăiești fără să simți nimic; undeva, în adîncurile minții, îi stăruia imaginea muribundei și șoaptele acelea șuierătoare se amestecau cu cuvintele psalmilor.

Tresări deodată la auzul unui glas de pe scenă; îi trecu prin gînd că nu putea fi decît Grzesikiewicz, se ridică și plecă.

Pe scenă îl văzu însă pe Władek, care-i spunea ceva Majkowskăi, sărutîndu-i umerii dezgoliți.

Se opri în culise cu inima săgetată de ascuțișul rece al unui sîntămînt fără nume, care trecu repede, trezind-o la realitate.

— Domnule Niedzielski! îl chemă.

Actorul ridică din umeri; pe fața-i proaspăt bărbierită alunecă o umbră de enervare și plictiseală; îi șopti Melei ceva la ureche, aceasta izbucni în rîs și se depărtă, în vreme ce

Wladek se apropie încet de Janka fără să-și ascundă nemulțumirea.

— Voiai ceva? o întrebă morocănos.

— Da...

În această clipă de descurajare, voia să-i spună că e nefericită și bolnavă. Dorea să audă un cuvînt mai cald, pur și simplu simțea o nevoie de neînfrînt să se destăinuiască, să-și plîngă amarul la pieptul cuiva, dar cînd îi auzi glasul repezit, își aduse aminte cîte îndurase din cauza lui, cît era de josnic, așa că își înăbuși pornirea inimii și-l întrebă:

— Astă-seară se joacă?

— Da. S-au vîndut bilete de vreo sută de ruble.

— Vorbește să-mi dea și mie niște bani.

— Ce mai e și asta! Vrei să mă fac de rîs? Dealtfel, plec acasă imediat.

Se uită la el și răspunse cu glasul abia auzit:

— Mi-e foarte rău, te rog să mă conduci pînă acasă.

— N-am timp, trebuie să mă duc acasă, sînt așteptat.

— Ah, cît ești de nemernic, cît ești de nemernic! șopti.

Actorul se dădu înapoi descumpănit; nu știa ce să facă, să rîdă sau să se prefacă jignit.

— Cu mine vorbești așa, cu mine?

Nu îndrăzni s-o insulte. Privirea de stăpînă și fața ei mîndră îi impuneau întotdeauna, făcîndu-l să-și înghită brutalitățile cu care voia s-o înproaște.

— Cu tine! Ești un netrebnic, cum nu se poate mai netrebnic, auzi, cum nu se poate mai netrebnic!

— Janka! exclamă, vrînd parcă să se apere de insultele ei.

— Domnule, îți interzic să-mi spui așa, mă simt jignită!

— Ai înnebunit? Ce comedie mai e și asta? îngăimă Wladek furios.

— Acum te cunosc, domnule, și te disprețuiesc din tot sufletul.

— Ptiul Da' știu că ți-ai ales un rol patetic. Vrei să debutezi cu el la unul din teatrele de la Varșovia?

Janka îi răspunse cu o privire de dispreț și se depărtă.

Sowińska alergă la ea și-i șopti pe furiș cu o milă cumplită:

— Domnișoară, nu trebuie să te mai superi așa și nici să te strîngi în corset.

— De ce?

— Poate să-ți facă rău, fiindcă... fiindcă... și îi spuse restul la ureche.

Sîngele i se urcă în obraji, de rușine că Sowińska ghicise starea în care se afla, deși se străduise să nu afle nimeni. Nu mai avu putere să-i răspundă și nici timp, trebuia să intre în scenă.

Se juca *Țăranii emigranți* și Janka făcea parte dintre figuranții care mimau „poporul".

În timpul spectacolului, la garderoba bărbaților se dezlănțui furtuna.

În pauză, înaintea tabloului ce înfățișa Ajunul Crăciunului, Topolski, care îl juca pe Bartek Kozica, îi trimise o scrisoare lui Cabiński, un fel de ultimatum, cerîndu-i cincizeci de ruble numai pentru el și Majkowska, pentru că altfel nu va mai juca. Așteptînd răspunsul lui Cabiński, începu să se demachieze încet.

Cabiński veni la el aproape plîngînd.

— Îți dau douăzeci de ruble. Ce oameni, ce oameni!... se văietă.

— Dacă dai cincizeci, jucăm mai departe, iar dacă nu... își dezlipi mustața și începu să-și scoată botforii.

— Doamne, Maică Preacurată! Bine, omule, dar la casierie nu sînt decît cel mult o sută de ruble, abia avem cu ce plăti cheltuielile...

— Cincizeci de ruble și asta imediat, altfel termini singur piesa și înapoiezi banii publicului, spuse Topolski liniștit, scoțîndu-și al doilea botfor.

— Pînă acum am crezut că măcar tu ești un om adevărat! Gîndește-te cît rău ne faci la toți.

— Directore, vezi că mă dezbrac.

Pauza se prelungea și publicul începuse să strige și să bată din picioare.

— Nu mă așteptam la una ca asta de la tine. Tu, cel mai bun prieten...

— Dragă directore, lasă sporovăiala. N-ai decît să-i înșeli pe toți, dar cu nu mă las dus de nas.

— N-am; dacă-ți dau treizeci de ruble, nu mai am cu ce plăti localul, striga Cabiński deznădăjduit, dînd ocol garderobei.

— Eu ți-am spus că plecăm numaidecît acasă... persevră Topolski.

În grădină se iscase o adevărată hărmălaie de țipete și fluierături.

— Bine, poftim cincizeci de ruble, îți jefuiești propriii colegi, dar ce-ți pasă ție, dacă ai să ai trupa ta. Poftim, dar între noi totul s-a sfîrșit.

— Nu-ți mai bate capul cu trupa mea, îți păstrez și ție locul de mașinist.

— Mai degrabă ai să ajuți tu oamenii să se îmbrace la mine, pînă să mă vezi în trupa ta... mai va...

— Taci, bufonule! se răsti Topolski.

— Chem poliția să te liniștească, îl amenință Cabiński, pierzîndu-și cumpătul.

— Stai că-ți arăt eu liniște, circarule, țipă Topolski, completîndu-și îmbrăcămintea, și-l înhață de guler pe Cabiński, îi dădu un picior în fund și-l aruncă afară din garderobă, după care alergă pe scenă.

Reprezentația se sfîrși în liniște, dar la casierie începu iarăși cearta.

Așteptau cu toții, îmbulzindu-se, de li se vedeau numai capetele și fețele lucind în lumină din cauza alifiei cu care se demachiaseră.

Cereau să li se plătească drepturile atîta vreme aminate. Pumnii strînși se întindeau amenințători spre ghișeu, privirile aruncau fulgere, iar glasurile răgușiseră de încordare.

Cabiński, roșu și tremurînd de furie din cauza ofensei lui Topolski, se certa cu fiecare, vrînd să plătească doar aconturi, ca de obicei.

— Cine nu vrea, n-are decît să se ducă la Topolski. Nu-mi pasă.

Janka se apropie de ghișeu.

— Domnule director, mi-ați promis că astăzi îmi dați banii.

— Nu am!

— Bine, dar nici eu nu am, se rugă încet.

— Nu le dau nici altora și nu mai insistă atîta.

— Domnule Cabiński, aproape că mor de foame, recunoscu simplu Janka.

— N-ai decît să cîștigi și singură. Toate fetele se descurcă într-un fel... Îmi plac naivele, dar numai pe scenă... Comediantal Du-te la Topolski să-ți dea bani.

— Așa am să și fac. Topolski nu-și va lăsa oamenii să rabde de foame și le va plăti ce li se cuvine, nu va înșela pe nimeni, răbufni.

— Poți pleca de pe acum, să nu te mai văd pe aici! țipă Cabiński cu răutate, înfuriat că-i pomenise de Topolski.

— Ascultă, directore, dă-o dracu'! începu Glas, dar Janka nu-l mai ascultă și, strecurîndu-se prin mulțime, plecă.

— N-ai decît să cîștigi și singură...

Mergea pe străzile aproape goale. Felinarele împrăștiau lucciri galbene, mohorîte, luminînd pustiul și tăcerea care se înstăpîniseră pretutindeni.

Albastrul închis al cerului se întindea peste oraș ca un tavan uriaș, presărat cu stele luminoase. Pe străzi, sufla un vînt rece care o pătrundea pînă în măduva oaselor.

— N-ai decît să cîștigi și singură... repetă, oprindu-se în fața Teatrului mare. Ajunsese aici fără să-și dea seama.

Clădirea întunecată, dormitînd parcă în liniștea nopții, se înălța puternică, șirurile de coloane se deslușeau mohorîte în penumbră.

Privi la teatru și porni înapoi.

O durere insuportabilă îi încingea capul ca un arc de foc; era atît de vlăguită, încît uneori simțea nevoia să se așeze pe marginea trotuarului și să se odihnească. Apoi iarăși își dădea seama cu disperare de situația în care se afla și era gata să se dăruiască primului venit, numai să se sfîrșească odată tremurul acesta dureros, sfîrșeala pe care o simțea.

Mergea pe străzi agale, pentru că nu mai știa ce să facă, iar răcoarea nopții și oboseala de moarte îi stîrneau dureri voluptoase. Prin fața ochilor i se perindau vedenii și străluciri ciudate, așa că nu mai știa unde este și ce se petrece cu ea. Simțea doar că nu mai poate rezista.

— Ce mă mai așteaptă oare? se întreba în neștire, privind în golul dinaintea ei.

Nu-i răspundea decît liniștea orașului care adormea și a tăriilor albastre.

Simțea că alunecă tot mai repede pe un povîrniș, se rostogolește, iar acolo în adînc, la capătul drumului, zărea trupul crucificat al Niedzielskăi.

— Moartea! își răspundea. Moartea!... și fixa cu privirile fața aceea aspră, moartă acum, cu lacrimile încremenite pe obraji; o cuprindea nu teama, ci marea tăcere. Se uită împrejur, căutînd parcă pricina acestei tăceri adînci în jurul ei.

Se mai gîndi la tatăl ei, la teatru, la ea însăși, dar ca la niște lucruri îndepărtate pe care le văzuse cîndva sau despre care poate că citise undeva.

— Ce mă mai așteaptă? se întrebă cu voce tare, cînd ajunse acasă; nu mai putea să-și închipuie ziua de mîine, viitorul.

— În starea în care sînt, nu mai pot să stau la teatru și nici în altă parte; așadar, ce-mi rămîne de făcut? Această întrebare, pe care și-o punea fără să vrea, o izbea ca o măciucă în moalele capului.

Se crăpa de ziuă și camera se umplu de o lumină tulbure, iar ea ședea în același loc, cu ochii adînciți în orbite, cu buzele arse de fierbințeală și șoptea cu privirile ațintite la fereastră:

— Ce să fac? Ce să fac?

XI

Sezonul teatral luă sfîrșit.

Cabiński se pregătea să plece la Płock cu o trupă complet schimbată, deoarece Topolski îi luase oamenii cei mai buni, iar restul se împrăștiaseră prin alte orașe.

În cofetăria de pe Nowy Świat, Krzykiewicz, care se certase cu Ciepiszewski, își aduna trupa lui.

Stanisławski, de asemenea, își organiza și el un mic colectiv.

Topolski se stabilise cu oamenii lui la Lublin.

O liniște de moarte se așternea peste teatrele de vară.

Scenele erau acoperite cu scînduri, garderobele și intrările bătute în cuie, iar pe verandă mai rămîneau doar scaunele rupte și vechiturile bune de aruncat.

Frunzele copacilor cădeau pe jos, iar ce mai rămăsese din ultimele afișe, fîlfîia trist în bătaia vîntului.

Sezonul teatral se sfîrșise.

Nimeni nu mai trecea pe la grădină, păsările călătoare își luaseră zborul, doar Janka mai venea în virtutea obișnuinței, privea o clipă la pustiul din jur și pleca și ea.

Cabińska îi trimise o scrisoare, invitînd-o la ea.

Se duse.

Tocmai își împachetau lucrurile.

Cufere uriașe și geamantane așteptau deschise în mijlocul încăperilor pline de tot felul de ustensile scenice, de saltele și pături risipite vraiște pe jos; Janka fu întîmpinată, așadar, de această imagine deplină a vieții de nomazi.

În camera Cabińskăi, nu mai găsi coronițele uscate, nici mobilele și nici patul cu baldachin; pereții goi își expuneau tencuiala ruptă ici și colo cînd se luaseră tablourile și se scoseseră în mare grabă cuiele. La mijloc, se afla un

cufăr lung în care doica, transpirată de efort, împăturea garderoba Pepei. Cabińska o dirija cu țigara în gură și țipa întruna la copiii care se zbenguiau veseli, tăvălindu-se pe paiele împrăștiate pe dușumea.

O întîmpină pe Jania cu o bucurie exagerată.

— Aici nu putem sta, e prea mult praf. Doică, așează rochiile cu grijă, ca să nu se șifoneze prea tare! Hai să ne plimbăm pe stradă! propuse Cabińska, luîndu-și mantoul și pălăria.

O conduse pe Janka la cofetăria pe care o frecventa, și acolo, la o ciocolată, începu să-i ceară scuze pentru purtarea soțului ei.

— Crede-mă, domnișoară, directorul era atît de furios atunci, că pur și simplu nu mai știa ce spune. Și nu-i de mirare, el se zbate, își amanetează propriile lucruri numai ca actorilor să nu le lipsească nimic, iar unul ca Topolski îi face șicane și-i împrăștie oamenii. Pînă și un sfînt și-ar fi pierdut răbdarea; dealtfel, chiar Topolski i-a spus că dumneata aveai să pleci odată cu ei.

Janka nu-i răspunse nimic, întrucît îi era totuna, dar cînd Cabińska o anunță că după amiază pleacă la Płock, așa că trebuie să-și împacheteze lucrurile, pentru că va veni o căruță să le ia, spuse cu hotărîre:

— Mulțumesc pentru bunăvoință, doamnă director, dar eu nu plec nicăieri.

Cabińska exclamă uluită, nevenindu-i să-și creadă urechilor.

— Te-ai și angajat, și la cine, mă rog?

— Nu m-am angajat nicăieri și nici n-o să mă angajez.

— Cum așa, domnișoară, renunți la scenă, tocmai dumneata care ai tot viitorul înainte!

— Îmi ajunge cît am jucat, răspunse cu amărăciune.

— Hai și nu-mi mai face reproșuri; ești doar în primul an și nimeni nu ți-ar fi dat roluri mari de la început.

— Nici nu mă voi mai strădui să le capăt.

— Și eu care îmi făcusem planul că la Płock vei sta la noi, ar fi fost mai ușor și pentru dumneata, iar Jadzia ar fi avut și ea mai mult de cîștigat. Gîndește-te bine, domnișoară, îți promit eu că nu vei duce lipsă nici de roluri.

— Nu, nu! M-am săturat de mizerie, nu mai am putere să îndur, și pe urmă, nu pot, nu mai pot, răspunse încet, cu lacrimi în ochi, deoarece propunerea Cabińskăi îi surîse ca o lumină, ca un viitor mai bun, trezindu-i pentru o clipă

înflăcărarea și visurile de altădată, dar își aminti de starea ei și de dificultățile pe care le-ar întîmpina din această cauză, așa că adăugă și mai apăsat:

— Nu pot, nu pot! Dar nu-și mai putu stăpîni lacrimile care începură să-i curgă pe față. Cabińska se apropie de ea și o întrebă cu o compătimire sinceră:

— Pentru Dumnezeu, ce s-a întîmplat, domnișoară? Spune-mi și mie, aș putea să te ajut cu ceva.

Drept răspuns, Janka se împurpură ușor, îi strînse mîna cu putere și plecă în grabă.

Stanisławski veni la ea acasă și-i propuse să plece cu el în provincie. Înființa o trupă din opt pînă la zece actori cu participare la cheltuieli și la venituri. Îi încredința Jankăi rolurile principale de amante și-i garanta succesul în orașele de provincie. Îi spuse pe cine angajase, numai tineri, debutanți și debutante, plini de entuziasm, putere și talent, pe care își făgăduia să-i conducă pe drumul artei adevărate. Aproape o școală dramatică, al cărei învățător și părinte adevărat avea să fie el; din acești începători, intenționa să crească artiști autentici, vrednici de teatru și de tradițiile lui.

Îl refuză cu hotărîre.

Îi mulțumi din toată inima pentru bunăvoința pe care i-o arătase în timpul verii și se despărțiră cu părere de rău, parcă pentru totdeauna.

După plecarea lui Stanisławski, se decise să sfîrșească odată cu toate acestea.

Nu-și spuse cu hotărîrea din urmă că vrea să moară, și dacă cineva i-ar fi reproșat că se gîndește la asta, ar fi negat cu sinceritate, dar ideea și dorința încolțiseră deja în adîncurile subconștientului.

Știa cînd pleacă familia Cabiński, așa că se duse la debarcaderul de pe malul Vistulei.

Sta pe podișcă și privea la vaporașul care se depărta, la valurile cenușii ale Vistulei, ce se spărgeau plescăind de piloni, la întinderile acoperite de mohoreala cețoasă a toamnei... O tristețe și o jale adîncă puneau stăpînire pe ea și nu mai era în stare să se miște, să se desprindă de apă.

Se lăsa noaptea și Janka sta mereu cu ochii ațintiți în gol; șirul felinarelor de pe mal se ițea din umbrele înserării ca o ghirlandă de flori gălbui care prelungeau pete luminoase și tremurătoare pe suprafața mișcătoare, verzuie, a apei; zgomotul și lărmuiala orașului băuiau surd în spatele

ei, birjele treceau uruind peste pod, clopoțeii tramvaielor răsunau necontenit, în mulțimea trecătorilor se auzeau rîsete; uneori ajungeau pînă la ea ecoul unei melodii, sunetele vioaie de caterincă, adierile calde ale vîntului ori mirosul aspru al adîncului; totul se lovea de ea ca de o piatră poleită, alunecînd în toate părțile.

În adîncuri, apa avea sclipiri ciudate, se înnegrea tot mai mult, dar pe fondul acesta întunecat se ițeau luciri de o clipă, flăcărui roșietice, dîre violete și gălbui ca durerile radiației. Acolo era o viață mai bună și mai bogată, deoarece valurile clipoceau, atît de bucuroase, se spărgeau de piloni și de bordura de piatră, apoi se reuneau îndată cu chiote de nebunie, se amestecau, încălecau unul peste altul și pluteau mai departe. Aproape că le auzea rîsul slobod, chemările și glasurile de bucurie nemărginită.

— Ce faci aici, domnișoară?

Janka tresări și se întoarse încet. Înaintea ei se afla Wolska și o privea curioasă și neliniștită.

— Nimic, mă uitam și eu, răspunse încet.

— Hai să plecăm, aerul de aici nu e prea sănătos, îi spuse Wolska, luînd-o de braț, fiindcă citise în ochii ei stinși gîndul sinuciderii.

Janka se lăsă dusă și abia mai tîrziu, cînd ajunseră la Zjazd, întrebă încet:

— Dumneata n-ai plecat?

— N-am putut. Vezi și dumneata, boala lui Janek s-a agravat din nou. Doctorul mi-a interzis să-l scot din pătuț și-l cred, pentru că asta ar putea să-i fie fatal, șopti cu tristețe. A trebuit să rămîn, doar n-o să-l duc la spital. Dacă voi fi nevoită s-o fac, măcar să murim amîndoi, că eu nu mă despart de el. Doctorul însă mă asigură că se va însănătoși.

Janka privi cu un sentiment ciudat la chipul ei, care exprima o iubire puternică. Wolska arăta ca o femeie sărmană în pardesiul ei de culoare închisă, pătat, în rochia cenușie, destrămată la poale; purta o pălărioară de orez și mănuși negre, cîrpite, și o umbrelă decolorată de ploi, dar prin acest înveliș de sărăcie strălucea ca soarele dragostea pentru copilul ei. Nu mai vedea nimic, nu-i păsa de nimic, pentru că nimic nu mai avea nici o însemnătate, dacă n-avea legătură cu băiețelul ei.

Janka păși alături de ea, examinînd-o cu admirație.

Îi cunoștea viața.

Provenea dintr-o familie de intelectuali cu stare, se îndrăgostise de un actor sau de teatru și devenise actriță. Cu toate că mai tîrziu iubitul o părăsise și avusese parte de sărăcie și umilință, nu mai putuse să renunțe la teatru, iar acum toată dragostea și speranțele ei și le punea în copilul care se îmbolnăvise grav încă din primăvară.

— De unde are atîta putere? își spuse, apoi o întrebă:

— Dumneata ce faci acum?

Wolska tresări, o rumeneală ușoară îi urcă în obraji, și buzele îi tremurară dureros.

— Cînt... ce puteam să fac, trebuie să trăiesc și să-l tratez pe Janek... cu toate că-mi este grozav de rușine, n-am încotro. Of, soarta mea crudă! gemu.

— Nu înțeleg! Nu pricepea de ce îi este rușine să cînte.

— Păi, vezi dumneata, domnișoară Janina, dar să rămînă între noi, da? o imploră cu lacrimi în ochi.

— Ai cuvîntul meu, cui pot să-i spun, că și eu sînt tot singură.

— Cînt la un restaurant de pe strada Podwale, spuse Wolska în grabă.

— La restaurant! înghină Janka, oprindu-se pe trotuar de mirare.

— Ce puteam să fac? Spune și dumneata. Trebuie să mănînc și să stau undeva... Cum puteam cîștiga un ban, că eu nu știu nici măcar să cos. Acasă am învățat să cînt binișor la pian, să vorbesc franțuzește, dar ce folos? Am văzut un anunț într-un ziar că se caută o cîntăreață, m-am dus acolo și... cînt. Mi se plătește o rublă pe zi, masa și... dar... o înecă plînsul, îi luă mîna Jankăi și i-o strînse cu înfrigurare. Janka îi răspunse la fel și merseră mai departe în tăcere.

— Domnișoară Janina, hai cu mine, o să-mi fie mai ușor!

Janka acceptă îndată.

Intrară în restaurantul „La pod" de pe strada Podwale.

Era o grădiniță lungă și îngustă cu vreo zece-cincisprezece copaci subțiratici. Nu departe de intrare se afla o fîntînă. Gardul din stînga, văruit, mărginea curtea vecină, unde trebuia să fie un depozit de cherestea, fiindcă printre uluci se vedeau grămezi înalte de trunchiuri și scînduri. Piațeta era luminată de cîteva felinare.

Cîteva zeci de mese albe, cu tăbliile din lemn băițuit, și de trei ori pe atîtea scaune abia rindeluite alcătuiau tot

mobilierul acestui restaurant de vară. O clădire mică, fără etaj, și acoperișul casei vecine închideau partea dreaptă; iar în fund, zidurile netencuite, în care se tăiaseră ferestre cu gratii, murdare, se înălțau ca un perete înalt: acesta era spatele fostului palat Kochanowski, care se afla la colțul străzii Kapitulna cu Miodowa.

Lîngă gard, o estradă mică, acoperită de o copertină de pînză, deschisă din două părți spre public, alcătuia un fel de nișă, tapetată cu hîrtie obișnuită, cu stele argintii pictate pe un fond albastru.

Lămpile cu petrol, afumate, aruncau dintr-o parte o lumină murdară peste pianistul care, îmbrăcat într-un surtuc îngălat de pete de grăsime și cu barba căruntă în neorînduială, chinuia claviatura pianului hîrbuit, mișcîndu-și automat mîinile și capul.

Grădina era plină de clienți din Orașul vechi și de meseriași.

Se strecurară prin înghesuială pînă la clădirea mică, în care era o cămăruță destinată cîntăreților, împărțită în două de o perdea roșie de creton; aceasta era garderoba pentru doamne și pentru bărbați.

— Eu sînt gata! răsună un glas răgușit, de bețiv, dincolo de perdea.

— Poți să începi, vin îndată, răspunse Wolska, îmbrăcîndu-se grăbită într-un costum bizar de culoare roșie.

În cîteva minute fu gata și ea.

Janka o urmă și se așeză în fața estradei. Wolska apăru, încheindu-și ultimele copci și nasturi de la costum, apoi se înclină adînc în fața publicului. Pianistul lovi clapele galbene și cîntecul începu:

„Între stejari, pe-o prăjină
Vin oi! două turturele
Și nu știu din ce pricină
Se sărută-n ciocurele".

Vechea melodie sentimentală din *Cracovienii și munteni*[1] răsuna întreruptă doar de dese strigăte de bravo, de zgomotul halbelor ciocnite și al farfuriilor, de ușile trîntite și de trosnetul săgeților la standul de tir. Felinarele împrăștiau o lumină tulbure, murdară; fete în șorțuri albe și cu mîinile pline de halbe umblau printre mese, socoteau cu

[1] Comedie operă de W. Boguslawski (1757—1829).

voce tare, aruncau restul, care zornăia pe tăblia meselor, făceau ochi dulci clienților și răspundeau cu cinism celor care le abordau... Risetele vulgare, glumele grosolane și ironiile de trotuar irumpeau ca niște rachete însoțite de hazul tuturor.

Publicul își manifesta mulțumirea strigînd, bătînd tactul cu bastoanele și ciocnind halbele. Din cînd în cînd, cîntecul nu se mai auzea deloc din cauza vîntului care îndoia cu vuiet copacii ofticoși, împrăștiind frunzele pe estradă și peste capetele ascultătorilor.

„Vaca noastră s-a gonit, hei"

continua să cînte Wolska. Costumul ei roșu, de comedie, cu tăietură adîncă la piept, ieșea în evidență ca o pată strident pe fundalul albastru, punîndu-i foarte bine în valoare fața slabă, fardată din belșug, ochii adînciți în orbite și încercănați, trăsăturile ascuțite ca ale unui muritor de foame. Se legăna greoaie în ritmul melodiei:

„Ah de dor mă perpelesc
Pe Stach dulce să-l iubesc"

Glasul răsuna spart, revărsîndu-se ca un uruit în larma beților.

Risetele brutale se înălțau în hohote pătrunzătoare, iar strigătele de bravo, rostite de gîtlejurile clienților de duminică, întrerupte de sughițuri, răbufneau ca o hărmălaie răgușită spre estradă, odată cu glumele fără perdea care n-o cruțau deloc pe cîntăreață.

Dar ea n-auzea nimic, cînta, indiferentă la toate și rece; melodia, cuvintele și mimica vădeau automatismele trăsnei hipnotice; doar uneori îi căuta privirea Jankăi, parcă implorîndu-i mila.

Janka aci pălea, aci se învinețea; nu mai putea rezista în această atmosferă înțesată de alcool, în această îmbulzeală de beți care o umpleau de scîrbă.

— Mai bine moartea! își spuse. Nu, n-ar fi în stare să distreze asemenea public, l-ar scuipa în față și s-ar pălmui pe ea însăși, apoi... fie și în Vistula!

Wolska sfîrși cîntecul, iar partenerul ei, îmbrăcat într un costum cracovian, porni cu notele în mînă pe la mesele clienților. I se aruncau în față cu brutalitate glume cinice, dar el se mulțumea să zîmbească întruna cu zîmbetul lui timp de

bețiv înrăit, își șnuruia buzele nervos și se ploconea cu umilință pentru monedele de zece groși pe care i le aruncau pe note.

Wolska sta cu ochii închiși lîngă pian, trăgea de panglica aurie de la bluză și număra în gînd, gemînd de încordare, monedele pe care pianistul le puse lîngă ea. Apoi începură să cînte iarăși, de astă dată în doi, cuplete vesele, întretăiate de un soi de cracoviac[1] pe care-l jucau într-un ritm aproape somnolent.

După ce reprezentația luă sfîrșit, Janka se despărți de Wolska fără să-i spună un cuvînt despre impresia pe care i-o făcuse localul și ieși aproape alergînd din grădină; fugea de asemenea clienți, de înjosire.

Toată ziua următoare o petrecu în camera ei, fără să mănînce și fără să se gîndească aproape la nimic; zăcea în pat și privea în tavan, urmărind în neștire ultima muscă ce abia se mai tîra amorțită, aproape moartă.

Seara veni Sowińska, se așeză pe o ladă și-i spuse cu asprime, fără nici o introducere:

— Am și închiriat camera, așa că de mîine trebuie să te muți, domnișoară. Iar pentru datoria de cincisprezece ruble, îți opresc toate hainele; am să ți le dau înapoi, cînd îmi dai banii.

— Bine, răspunse Janka și se uită indiferentă la ea, de parcă totul era foarte firesc. Bine, o să mă mut, adăugă mai încet și se ridică din pat.

— O să te descurci, nu-i așa? Te pomenești că mîine-poimîine vii în trăsură la mine! spuse Sowińska și o flacără de ură îi sticli în ochii rotunzi.

— Bine, repetă Janka și începu să umble prin încăpere

Văzînd că nu-i răspunde nimic, Sowińska plecă.

— Acum toate s-au sfîrșit! șopti Janka surd și gîndul morții se formulă, luminîndu-i amăgitor ungherele conștiinței.

— Ce este moartea? Uitare, doar uitare! își răspunse cu voce tare, oprindu-se și cufundîndu-și privirea în adîncurile întunecate care se deschideau înaintea ei.

— Chiar așa, uitare, numai uitare, repetă încet și rămase multă vreme încremenită, uitîndu-se la flacăra lămpii.

Noaptea se scurgea încet, casa se liniștea, luminile se stingeau una după alta și peste tot se instăpînea o tăcere tot mai adîncă; totul se cufunda într-o liniște somnolentă, doar la

[1] Joc specific din ținutul Cracoviei.

intrare răsuna clopoțelul din cînd în cînd, iar de pe stradă se auzea huruitul birjelor.

Văzduhul devenise cenușiu și zorile începuseră să albească încet întinderile, deslușind contururile slabe ale acoperișurilor, cînd se trezi și, uitîndu-se prin încăpere, înțelese că hotărîrea era luată. Zvîcni de pe scaun și, împinsă de un gînd care-i aprindea în ochi un foc ciudat, se îndreptă repede spre ușă, dar trosnetul clanței apăsate o umplu de spaimă. Se clătină pe picioare, se rezemă de tocul ușii și răsuflă adînc o vreme, apoi își scoase pantofii din picioare, trecu prin antreu cu mare grijă și ajunse într-o cameră mai mare, vecină cu bucătăria, în care mîncau și care era atelier ziua și dormitor noaptea pentru fetele angajate la lucru. O învălui un aer înăbușitor, lînced. Cu mîinile întinse și ținîndu-și răsuflarea, înaintă spre bucătărie atît de încet, încît i se păru că durează o veșnicie. Se opri o clipă și stăpînindu-și tremurul de spaimă, ascultă respirația și gîfîitul celor ce dormeau, apoi porni mai departe strîngînd din dinți cu puterea disperării. De efort și de frică, era leoarcă de sudoarea care-i intra în ochi, iar bătaia inimii, încetinită și nespus de dureroasă, o simțea pulsîndu-i aproape în gît. Ușa de la bucătărie era întredeschisă, așa că se strecură ca o umbră și se împiedică de patul slujitoarei, care se afla lîngă ușă. Înghețată de spaimă și rămase multă vreme nemișcată și cu răsuflarea tăiată, cu viața atîrnîndu-i parcă de un fir de păr, fixînd cu privirea contururile abia schițate în întuneric ale patului. Recăpătîndu-și puterea și curajul, se apropie de polițele pe care se aflau tot felul de ustensile de bucătărie, întinse mîna și le pipăi cu mare grijă pînă cînd dădu peste sticluța cu esență de oțet; o văzuse aici cu cîteva ceasuri în urmă și, găsind-o acum, o scoase cu atîta grabă dintre celelalte lucruri, încît un capac de metal căzu pe dușumea. Janka își aplecă fără să vrea capul, deoarece zgomotul îi răsună în urechi atît de puternic, de parcă lumea întreagă se prăbușea peste ea.

— Cine-i acolo? întrebă slujitoarea trezită de zăngănitul capacului. Cine-i acolo? repetă mai tare.

— Eu sînt... am venit să beau apă... răspunse Janka după un răstimp cu glasul înăbușit, strîngînd nervos sticluța la piept. Slujitoarea mormăi ceva nedeslușit și nu mai zise nimic. Gonită parcă de furiile nebuniei, Janka nu se mai feri să n-o audă sau să nu trezească pe cineva, alergă în camera ei, se închise cu cheia și abia atunci se prăbuși pe pat pe jumătate moartă de epuizare. Tremura atît de tare, încît i se

părea că se desface în bucăți; lacrimile pe care nici măcar nu le mai simțea, începură să-i curgă șiroaie pe față și astfel se mai liniști și adormi. Dimineața, Sowińska îi aminti din nou de mutare și, arătîndu-i ușa, îi spuse cum nu se poate mai brutal, să plece. Janka se îmbrăcă în grabă și plecă în oraș fără să scoată o vorbă.

Merse pe străzi, gîndindu-se la singurătatea ei și la vîrtejul amețitor în care mintea i se cufunda tot mai adînc. Trecu pe Nowy Świat, merse pe Aleile Ujazdowski și se opri abia în parcul Łazienki, pe malul lacului.

Copacii înțepeniseră și frunzele îngălbenite așterneau aleile cu un covor galben. În văzduh, stăruia calmul unei zile senine de toamnă, doar cîte un stol de vrăbii trecea gălăgios din cînd în cînd sau lebedele gîgîiau jalnic și băteau cu aripile apa verde murdară, asemenea catifelei ponosite.

Semnele toamnei care îngălbenea și irosea viața vegetală se vedeau pretutindeni; oriunde își făcea apariția, frunzele se uscau și cădeau, iar ultimele flori de ochiu-boului își înclinau căpșoarele moarte de pe care picurau boabele de rouă ca niște lacrimi răposate.

— Moartea, șopti, strîngînd sticluța cu esență de oțet, și se așeză pe aceeași bancă pe care stătuse și în primăvară; avea impresia că adoarme treptat și gîndurile o părăsesc, deoarece conștiința începea să-și piardă controlul; înceta să mai simtă și să mai știe.

Toată vlaga se scurgea din ea și murea ca natura din jurul ei, care părea că se stinge, dîndu-și suflarea din urmă.

O bucurie calmă și tăcută îi umplea sufletul, totul îi pierea din memorie; toate necazurile, amărăciunile și hărțuielile se ștergeau, păleau și se spulberau, absorbite parcă de soarele palid de toamnă, care încremenise deasupra parcului; parcă nu ea fusese aceea care le îndurase, ea nu simțise nimic și nu suferise niciodată... Avea impresia că se face tot mai mică și mai subțire, ca cerculețul din apa despicată de pieptul lebedei, care revine la loc numaidecît și piere într-un tremur imperceptibil; că se nicșorează și se închircește, ca frunza aceea agățată în sîrma ghimpată a îngrăditurii, care foșnește abia auzit, tremură și cade dusă de adierea ușoară a vîntului acolo... în prăpastia fără fund... în moarte. Apoi iarăși i se părea că se destramă ca pînza de păianjen care acoperise gazonul, fluturîndu-și în aer semnele lucitoare, că se deșiră în fișii, în fire tot mai subțiri și încetează să mai simtă, pulverizîndu-se

în infinit. I se făcu milă de ea, o duioșie neînțeleasă îi umplu inima de lacrimi.

— Sărmana de mine... cît sînt de nefericită... șoptea parcă despre altcineva, ale cărui suferințe le împărtășea și-i părea grozav de rău; un spasm de durere nespusă îi strînse inima, strivind-o sfîșietor, aproape impersonal.

Sufletul i se descompune în agonie și nu mai înțelege nimic. Ce fel de necazuri au învins-o? Ce nenorociri au doborît-o? De ce plînge? Cine este ea?

— Moartea, repetă instinctiv, și cuvîntul are un ecou inconștient în mintea și nervii ei, storcîndu-i doar cîteva lacrimi.

Se oprise fără să știe înaintea faunului care dansa.

Ploile îi înnegriseră trupul de piatră, părul cîrlionțat ca florile de zambilă devenise cenușiu, iar fața brăzdată de pîraiele de apă era parcă mai lungă decît în primăvară, dar în ochi îi scînteia și ardea aceeași flăcăruie batjocoritoare, în timp ce picioarele-i strîmbe dansau mereu cu înfocare.

— Iha! Iha! Iha!... părea să cînte și să-și scuture fluierul, să rîdă, să-și bată joc de toate și să-și ridice obraznic spre soare capul încununat parcă de o coroniță de bacantă, alcătuită din frunzele căzute.

Se uită la el, dar neputînd să-și amintească și să înțeleagă nimic, plecă.

Pe strada Nowy Świat, într-un hotel, solicită o cameră, apoi ceru cerneală, hîrtie de scris și două plicuri. Cînd i se aduse totul, închise ușa cu cheia și scrise două scrisori; una scurtă, uscată și dureros de ironică lui Orłowski, tatăl ei, și alta cu totul calmă lui Głogowski. Îi anunța pe amîndoi că se sinucide.

Scrise adresele cît mai exact, cu anume grijă chiar, și le puse la vedere.

După care, cît se poate de liniștită, scoase sticluța din buzunar, o destupă, privi lichidul în lumină și fără să mai stea pe gînduri, fără să ezite o clipă, bău pînă la fund...

Deodată își încrucișă brațele, pe fața palid-vineție îi alunecă o lucire de spaimă, iar ochii orbiți parcă de golul nemărginit care se deschidea înaintea ei, se închiseră și se prăpăstui pe spate cuprinsă de dureri cumplite.

Cîteva zile mai tîrziu, Kotlicki, întorcîndu-se de la Lublin, unde-l instalase pe Topolski cu trupa lui, răsfoia ziarele într-o cofetărie și citea cu totul întîmplător la rubrica de nenorociri următoarea înștiințare:

„Sinuciderea unei actrițe

Marți, într-o *Chambre garnie* de pe Nowy Świat, personalul de serviciu a auzit gemete într-o cameră închiriată cu o oră înainte de o femeie necunoscută, a spart ușa și a văzut o priveliște cutremurătoare.

Pe dușumele se zvîrcolea în dureri o femeie tînără și frumoasă. Două scrisori, lăsate de disperată, lămureau că era vorba de Janina Orlowska, fostă coristă în trupa condusă de Cabiński, care în sezonul trecut dădea spectacole într-un teatru-grădină.

A fost chemat medicul și bolnava a fost dusă în stare de inconștiență la spitalul « Copilul Isus ». Starea ei este gravă, există însă unele speranțe... Orlowska s-a otrăvit cu esență de oțet; sticluța a fost găsită în cameră. Cauza acestui act disperat nu se cunoaște. Cercetările sînt în curs..."

Kotlicki citi de cîteva ori anunțul, se încruntă, păli, se trase de mustață, citi încă o dată și, în cele din urmă, mototoli „Curierul" și-l aruncă înfuriat pe jos.

— Comedianta! Comedianta! șopti cu dispreț, mușcîndu-și buzele.

Wolborka, 15 noiembrie 1894.

FRĂMÎNTĂRI

PARTEA ÎNTÎI

I

— O telegramă de la doctor; vine cu marfarul de unu; se vede că l-aţi chemat dumneavoastră, domnule şef?

— Asta nu te priveşte pe dumneata! mormăi impiegatul de mişcare[1], primind telegrama.

Telegrafistul se retrase, încurcat întrucîtva, în încăperea în care se afla telegraful, se aşeză lîngă aparat, îşi înfundă degetele nervoase, lungi şi slabe, în părul cînepiu şi îşi aţinti privirile pe fereastră la ziua cețoasă de toamnă. Pretutindeni domnea liniştea, înecînd parcă întreaga staţie în plictiseală, frig şi umezeală. Ploaia răpăia în geamuri uniform, adormitor, legînd parcă cerul şi pămîntul cu miliarde de firişoare piezişe, iar ceasul, aşezat într-o cutie înaltă şi cu cadranul afară, pe peron, ticăia groaznic de monoton.

Telegrafistul nu putea sta locului, se ridică de pe scaun şi începu să se preumble în vîrful picioarelor, privind cu oarecare teamă la uşa deschisă de la biroul impiegatului. Se uită înapoi la peronul acoperit de băltoace lucitoare, ascultînd cu fruntea rezemată de geamul uşii sunetele pianului, care abia se auzea de la etaj; renunţă însă repede, întrucît ritmurile egale, uniforme, repetate mereu, îl iritau şi mai mult. Se aşeză iarăşi lîngă aparat şi începu să scrie o scrisoare.

„Mămico! Mă plictisesc atît de mult, dragă mamă, încît îmi vine să plîng. E atîta umezeală, atît de frig şi atît de urît, că-mi vine să-mi iau lumea în cap. Mamă, o să mai stau mult aici, la Bukowiec? Pentru că, pe lîngă toate astea, nu mă simt bine deloc. Ieri mă cam înţepa sub spata stîngă, m-am fre. cat cu camfor şi mi-a trecut, dar astăzi limba mi-e puţin încărcată şi n-am poftă de mîncare, deşi rața pe care mi-ai trimis-o, mai ales umplutura, a fost grozavă. Îţi trimit coşuleţul, şase perechi de manşete murdare şi ghetele care trebuie pingelite. Poate-mi cumperi şi mie nişte mănuşi albastre cu broderie neagră şi mi le trimiţi. Mamă, află că astăzi de dimineaţă

[1] La Bukowiec, staţie de mică importanţă, un fel de haltă, impiegatul de mişcare era şi şeful gării.

am fost atît de necăjit, încît mi-a fost frică să nu mă îmbolnăvesc, pentru că Andrzejowa a spart brotăceii pe care mi i-a adus unchiu' de la Viena, ţii minte, nu? Erau atît de frumoşi şi le plăceau tuturor. Mămico, mi-ar trebui şi haina de flanelă, pentru că gerurile pot să înceapă de pe o zi pe alta; cred că nu e nevoie să-mi cumperi una nouă, atîta vreme cît cealaltă..."

Ascunse scrisoarea sub hîrtii; aparatul semnalizează brusc, apoi începu să imprime pe panglica îngustă care se desfăşura de pe rolă. Telegrafistul citea cu atenţie, cînd intră pe uşa de la peron Świerkoski, un brunet înalt, slab, cu barba rară şi cu ochi negri, neliniştiţi, într-un cojoc scurt, de culoare deschisă, în cizme şi cu o glugă impermeabilă pe cap.

— Amis, hai, căţelule, vino! Amis, hai dragă, vino la stăpînul tău! îşi chemă mîngîietor cîinele care se oprise înaintea uşii, temîndu-se să intre; se aşezase pe trepte, privea neliniştit la stăpîn şi da din coadă.

— Închide, domnule, uşa, că e frig!

— Amis, păcătosule! strigă Świerkoski; cîinele începu să scîncească jalnic, se lungi pe burtă şi se tîrî la picioarele lui. Świerkoski îl apucă de ceafă şi-l împinse înăuntru. Cîinele chivni şi se strecură cît putu de repede sub canapeaua tapiţată cu muşama, pe care se aşeză Świerkoski, iritat şi posomorît ca imaginea acestei zile de octombrie. Świerkoski se frînse în două, întocmai ca un briceag care se închide, sprijinindu-şi faţa în pumnii aşezaţi pe genunchi. Tăcu o vreme, în timp ce ochii îi alergau neliniştiţi pe duşumeaua presărată cu mucuri de ţigări; de cîteva ori îşi plimbă privirile pe lădiţa roşcată, pe care albea inscripţia „Trusă de prim ajutor, Staţia Bukowiec"; urmări ultimele muşte ce se tîrau alene pe podea, apoi începu să se uite cînd la ghetele telegrafistului, care îşi schimbau mereu poziţia, cînd la grămăjoara dezordonată de hîrtie înălţată pe jos de panglica ce continua să se desfăşoare de pe rolă; în cele din urmă, îşi chemă încet cîinele. Amis îşi arătă cu teamă capul cenuşiu, apoi, căpătînd curaj, sări pe canapea şi începu să-i lingă faţa.

— Acolo!... şuieră Świerkoski, arătîndu-i uşa. Cîinele plecă încet şi se aşeză lîngă uşă, privindu-l jalnic, parcă rugător, cu ochii lui negri. Świerkoski scoase din sîn pe furiş o curea împletită, se uită mîngîietor la cîine, zîmbind îngăduitor şi şopti:

— Hai, Amis, vino, băiatule, vino la mine! Cîinele se apropie sărind de bucurie. Stăpînul îl înșfăcă de ceafă și începu să-l bată cu cureaua, bodogănind:

— Ai să-ți asculți stăpînul, drăguțule, nu-i așa? Ai să-l asculți, băiatule? Amis o să fie cuminte, nu?

Cîinele se smucea și schelălăia disperat, pielea acoperită de păr cenușiu, scurt, lucios ca mătasea, i se încrețea ca tremurul valurilor; se zvîrcolea, lingea cizmele stăpînului și-l ruga din ochi, dar Świerkoski se înfuriase și-l lovea tot mai înverșunat, certîndu-l:

— Ai să stai cuminte, băiatule, nu-i așa? N-o să mai latri, prietene, nu?

— Ce faci, domnule? Pe Dumnezeul meu, nu poți avea o clipă de liniște! strigă înpiegatul, venind în fugă din camera lui. Privi amenințător și se retrase, trîntind cu mînie ușa după el.

— Idiotul! murmură Świerkoski, lăsă cîinele, ascunse cureaua și se îndreptă. Cîinele începu să-și lingă blana, aruncîndu-i din cînd în cînd priviri temătoare din colțul în care zăcea. Świerkoski își aprinse țigara, își ciupi barba rară, zîmbi prietenos cîinelui, cu o dragoste sălbatică parcă, apoi se apropie de fereastră, uitîndu-se pe linie, unde vreo cincisprezece muncitori cu saci pe cap, din care-și făcuseră glugi, lucrau la traverse.

Liniștea îndelungată fu întreruptă de telegrafist, deoarece aparatul tăcuse:

— Plouă tare, nu-i așa?

— Așa-i.

— Noroiul e mare?

— Este.

— Un octombrie de spaimă!...

— De spaimă, răspunse ca un ecou, Świerkoski.

— Stai să vezi ce-o să fie la iarnă!

— Ce să fie, iarnă!

— Eu nu mai pot rezista, cu plictiseala asta îmi vine să-mi iau cîmpii.

— Vezi să n-ajungi să-l mușți pe Amis al meu, șopti Świerkoski batjocoritor.

La auzul numelui său, cîinele scheună încet și se așternu la picioarele stăpînului.

— Păcătoasă slujbă. Nu poți să te duci nicăieri, nu tu oameni, nu tu distracție...

— Bine, dar dumneata te duci deseori pe la... Grzesikiewicz, spuse apăsat.

— Da, dar... tînărul Grzesikiewicz, domnul Andrzej, deși nu-i din lumea mea, e un om foarte cumsecade, însă rareori poate fi găsit acasă, iar să încap pe mîna tatălui său, un țăran simplu, mulțumesc. Te duce îndată la crîșmă, te cinstește cu votcă și cîrnați, adună tot satul și plătește pentru toți, iar cînd se îmbată, începe să te sărute, se scutură nervos și scuipă cu scîrbă. Ultima dată am crezut că leșin, dar am întotdeauna o sticluță cu eter la mine, așa că m-am înviorat și am dat bir cu fugiții.

— Ești foarte delicat, domnule, rosti încet Świerkoski și-i aruncă o privire ironică.

— Cum nu se poate mai natural, doar n-am crescut într-o colibă și nici pe trotuar.

— Asta o știm cu toții, păi cum, ai crescut în saloane, în atlas și leagăn aurit, lîngă mama și unchiuleț, cu doică, bonă și doctor, cu Feluś, ca Amis al meu, îl luă în rîs Świerkoski, uitîndu-se cu ură la el.

— Da, chiar așa, răspunse telegrafistul cu anume mîndrie, dar nu prea înțeleg ce-i caraghios în asta și de ce rîzi dumneata. Eu n-am nici o vină că dumneata n-ai crescut la fel, dealtfel această inegalitate este firească, întrucît...

— Într-adevăr, e firească, îl întrerupse repede, pentru că mai tîrziu totul se plătește, pentru că mai tîrziu un om crescut în puf, ca dumneata, domnule Babiński, trebuie să-și ia o slujbă, să muncească, să nu doarmă noaptea, să-și obosească ochii pentru o leafă de mizerie, s-o întristeze pe mama, că se plictisește și i s-au rupt pantofii! hi! hi! hi! încheie Świerkoski cu un rîs penibil, gemut, ascuțit ca hîrșcîitul oțelului pe sticlă.

Stasio se îmbujoră ca o fată, ochii i se umplură de lacrimi de părere de rău, buzele pline, trandafirii, îi tremurară nervos, dar nu răspunse nimic, își descheie doar gulerul de la uniformă, mirosi eterul pe care-l purta totdeauna la el și întrebă împăciuitor:

— Nu cumva ai vreo carte de citit?

— Nu! N-am bani pentru prostii, răspunse grosolan.

Stasio îl privi cu o milă îngăduitoare și schimbă iarăși vorba.

— Azi noapte a venit un pachet mare pentru dumneata de la Varșovia.

— A venit, exclamă Świerkoski bucuros, ridicîndu-se. N-ai băgat de seamă dacă era împachetat în rogojini?

— Da, era foarte bine împachetat. Ai cumpărat ceva?

— E... nu... nu... de unde bani, mi-au trimis ai mei o vechitură, transportul mă costă atît de mult, încît regret că am acceptat-o, spuse grăbit, aruncînd priviri neliniştite în jur.

Aparatul începu să ţăcăne, Stasio citi iarăşi panglica, apoi se ridică, ieşi pe peron, trase clopoţelul şi reveni numaidecît.

— Semnalul de la Kielce, a plecat trenul, îi spuse muncitorului care veni la auzul clopoţelului.

— Hai să bem o votcă! îl invită Świerkoski, îmblînzit parcă.

— După ce trece trenul, mă rog, cu toate că, la drept vorbind, votca îmi face rău.

— Nu-i nimic, îţi trimite mama medicamente! Izbucni în rîs şi-l bătu prietenește pe abdomen, deoarece, deşi îşi bătea joc de el întruna, se aveau destul de bine.

— Auzi, domnule? Impiegatul vorbeşte singur.

Începură să asculte. Din biroul lui Orłowski răzbăteau glasuri de sfadă; uneori se auzeau vorbe mai apăsate, înjurături, apoi iarăşi o voce umilă şi rugătoare, abia auzită.

— Idiotul! Trebuie să fi greşit iar, şi acum se ceartă singur şi îşi tot explică. Dacă ăsta n-o să ajungă la Bunii fraţi, apoi eu, Świerkoski, o să am milioane. Dumneata încă nu-l cunoşti bine, dar noi... Nu apucă să-şi sfîrşească vorba, fiindcă Orłowski intră în camera telegrafului; era foarte furios, ochii negri, mari, cu luciri sîngerii, îi ardeau de mînie, iar faţa cu trăsături regulate, foarte frumoasă încă, desprinsă parcă din vechile portrete de senatori veneţieni, pictaţi de Tintoretto[1], înconjurată de păr des, cărunt, şi mărginită de o barbă splendidă, care ajungea pînă la jumătatea pieptului, semeaţă şi îndîrjită, cu sprîncene aproape stufoase, era vînătă din cauza iritării. Trecu pe lîngă ei fără un cuvînt şi ieşi pe coridor.

Urcă încet la etaj pe scările de piatră, în timp ce-şi fringea mîinile, mormăia vorbe neînţelese şi zîmbea îngăduitor şi de sus.

Intră la bucătărie, se uită cercetător la toate lucrurile, privi la focul de sub plită şi întrebă cu glasul coborît pe servitoarea care curăţa cartofi lîngă fereastră.

[1] Tintoretto (1518—1594) — pictor renascentist italian.

— Domnişoara Janina doarme?

— Nu ştiu, da' mă duc acuşica să văd.

— Nu e nevoie, spuse în grabă, intră în camera învecinată, care servea de sufragerie, şi privi prin draperiile lăsate în dormitorul fiicei. În întunericul prea puţin rărit de dîrele zilei mohorîte, care pătrundeau prin storurile trase, desluşi după o vreme patul şi trăsăturile palide, nesigure, ale Janiei care stătea întinsă. Auzise pesemne zgomotul paşilor lui, pentru că se mişcă în aşternut. Orłowski îi simţi privirile aţintite asupra lui şi se retrase încurcat. Mai rămase o clipă în faţa draperiei, îşi ridică vîrful bărbii la gură, îl muşcă, apoi se întoarse la birou. La telegraf îl găsi pe Karaś, mecanicul de rezervă, care locuia la Bukowiec, fiindcă aici se găsea o locomotivă de rezervă, gata în orice clipă să pornească în ajutor la nevoie, îl salută printr-un semn din cap şi intră la el, închizînd uşa în urma lui.

— Ştii, Świerk, începu Karaś aşezîndu-se pe lădiţa cu medicamente pentru primul ajutor, din zi în zi semeni tot mai mult cu cîinele tău, acum te şi decolorezi... Domnule Babiński, dumneata care eşti foarte învăţat, ai făcut probabil trei clase întregi, spune-mi şi mie dacă, după Darwin[1], oamenii se trag din maimuţe sau din cîini?

— În orice caz nu din Karaşi.

— Eu nu sînt vrednic de asemenea onoare, nu sînt vrednic! rise Karaś, îşi frecă mîinile şi începu să umble încoace şi-ncolo cu paşi mărunţi. Statura-i nu prea arătoasă, slabă şi scundă, bărbuţa ascuţită, firavă, şi nasul lung, ochii mici şi pătrunzători, fruntea foarte boltită, părul rar, roşcat, umerii obrazului ieşiţi în afară, urechile vinete de frig, picioarele-i subţiri — toate acestea tremurau, săreau şi se mişcau mereu, de parcă toate mădularele, vîrîte într-un cojoc gros, acoperit cu pînză cauciucată, lucioasă, şi muiate cu ulei şi unsori, ţopăiau fără întrerupere, ameninţînd să se dezgrădineze.

— N-ai vreo carte nouă? îl întrebă Staś.

— Ba am, dar citesc la ea, că abia ieri am căpătat-o. *Bon*, o să ţi-o împrumut şi dumitale, e o povestire grozavă şi cu atîta piper, cum ne place nouă, domnule Stanisław. Izbucni în rîs, îşi frecă mîinile, ochii începură să-i sticlească, îşi arată dinţii şi porni iarăşi să umble prin încăpere.

[1] Ch. Darwin (1809—1882) — naturalist englez, autorul teoriei evoluţioniste.

— Ai să vezi, e acolo o întîlnire între doi îndrăgostiți, scrisă fantastic, îți clocotește sîngele cînd citești, nu alta; dumneata o să ai nevoie de eter sau, mai bine, să-ți pui cataplasme cu hrean înainte de a începe cartea.

— Mulțumesc, eu nu citesc astfel de cărți, răspunse Staś împurpurîndu-se.

— *Bon!* fecioară angelică, foarte bine faci, porumbel nevinovat, atunci mulțumește-te cu lăptișor, unge-te cu camfor, întinde-te în pat și citește pe Hoffmanowa Tański[1], că e bună și pentru somn și pentru digestie. Să lăsăm gluma, adăugă mai serios. Cred că Zaleska trebuie să aibă niscaiva cărți, doar e femeie și, pe deasupra, și frumoasă și cultivată, dacă e să ne luăm după soțul ei.

— Cîntă foarte frumos la pian, îl întrerupse Staś și roși iar.

— Nu mai roși domnule, ca o fată mare, persoana e vrednică de dragostea dumitale, îmi place.

— Pentru un prăpădit de Karaś, e o știucă prea mare, te-ar înghiți dintr-o dată.

— Nu te teme, Świerkoski, nu te teme pentru mine! Am avut eu de-a face și cu balene mai mari și a fost *bon*.

Începu să-și frece mîinile și rîse atît de încet, profund și respingător, încît Staś îi întoarse spatele. Nu putea să se uite la ochii lui, aburiți de ceață alburie, și la dinții ascuțiți, galbeni, rînjiți. Se cutremura tot și se mișca în toate părțile.

— Știți, începu iarăși, liniștindu-se, am fost ieri la Kickce, și mi s-a întîmplat o chestie formidabilă... *belissimo*, ascultați, *bon?*

— Nu ne interesează, păstreaz-o pentru Karasica ta, o să-ți fie recunoscătoare, îl întrerupse Świerkoski.

— Vine trenul! strigă un muncitor, crăpînd ușa de la peron.

Orłowski apăru cu șapca roșie pe cap, își puse mănușile de un alb imaculat și plecă pe peron.

Karaś ieși pe treptele din fața gării. Świerkoski se frînse iarăși în două, iar Babiński începu să transmită la aparat, notînd și dînd semnale electrice.

Trenul se rostogoli pe șine cu un zgomot asurzitor și, frînînd, se opri; masa de fierotenii scrîșni greoi, peronul pustiu se învioră puțin, deoarece cîțiva ungători și frînari coborîră din vagoane și începură să-și îndrepte trupurile cocoșate.

Deschizîndu-și umbrela, Orłowski se plimba nouros de-a lungul trenului; cînd trecea pe sub ferestrele prin care se revărsau într-un pîrîu neîntrerupt gamele cromatice, își încrunta sprîncenele nervos, strîngea mai tare mînerul umbrelei, grăbea pasul și privea la ultimele ferestre, cele de la colț, de deasupra telegrafului, care erau complet acoperite. Se plimbă astfel, oftînd și revenind, pînă cînd trenul începu iarăși să gîfîie, să scoată aburi, să troznească, să scrîșnească, să fluiere și porni mai departe, lăsînd în urmă nori de fum roșcat, care se destrămau printre copacii aproape desfrunziți din grădinița stației și se alungeau pe lîngă peretele drept al pădurii care începea dincolo de linii.

Orłowski se întoarse la birou; după ce închise ușa, Świerkoski se ridică și propuse:

— Haideți la o votcă.

— Vin și eu îndată; să întreb numai unde a ajuns personalul, răspunse Staś, semnalizînd la aparat.

Karaś și Świerkoski plecară la bufet. Cîțiva evrei cu hainele ude moțăiau pe bănci, așteptînd trenul de persoane, iar la bufet, înghesuit între dulap și sobă, ascuns după un ziar, sforăia în lege barmanul. În alt colț al sălii mari, murdare, cîțiva feroviari și muncitori jucau cărți.

Trecură în cealaltă sală, pustie acum.

— În sănătatea ta, Świerk, a calului tău, a cînelui tău și a înșelătoriilor tale, *bon!*

— Așteaptă puțin, să vie și Babiński, o să bem cu toții.

— *Bon*, dar spune-mi, nu cumva vrei să te însori sau așa ceva cu domnișoara Zofia?

Świerkoski se strîmbă, se ciupi de bărbuță, privirile îi alunecară prin încăpere, își băgă mîinile în mîneci și răspunse:

— E... ce-aș putea să-i dau eu soției să mănînce, pietriș și traverse, nu-i așa?

— Da, și mușchi, ca și la cal!

— N-ai decît să rîzi... dar ești însurat și știi cît te costă o soție, deși a ta e un adevărat înger.

— *Bon*, un înger la pătrat, spune.

— Și pe urmă, ce sînt toate domnișoarele astea? Unde să găsești una sănătoasă, deșteaptă, bună gospodină care să ție banul din scurt? Dacă e vreuna, apoi n-are nici o lețcaie, iar dacă are, ține nasul pe sus și crede că-i vreo regină cu niște pretenții...

[1] Klementyna Hoffmanowa Tański (1798—1845) — scriitoare și pedagog polonez; a scris literatură pentru copii și romane istorice și de moravuri.

— O, chiar așa, vor să mănînce, trebuie să umble în pantofi, să aibă rochii și cîteodată și cine știe ce plăceri, vor să trăiască omenește; împielițatele, uite ce le poftește inimioara!... Ba, pe deasupra, nu le place să le bați ca pe cîini sau pe țărani... rise Karaś.

— Vorbă degeaba, dac-aș avea cu ce, aș trăi și eu ca oamenii, iar dacă fac economii, dacă vreau să-mi găsesc o soție care să ție la bani, e numai pentru ca să trăiesc omenește mai tîrziu. Oho, eu unul știu că voi trăi altfel, da, da... Știi ce, aici cunosc o singură fată cu care m-aș căsători fie și mîine, deși e mare cucoană...

— Grzesikiewicz o să se-nsoare cu fata impiegatului? Świerkoski îl privi cu luare aminte, se îndoi de spate, își băgă și mai adînc mîinile în mîneci și nu răspunse, deoarece cînd auzi de Grzesikiewicz, i se urcă sîngele la cap.

Stasio veni în fugă și începură să bea votcă.

— Trebuie să mă grăbesc, pentru că am de expediat corespondența cu personalul.

— *Bon*, dar mai e un loc de unde poți lua cărți, domnișoara Orlowska.

— A, cea care s-a otrăvit; n-o cunosc deloc, am văzut-o doar atunci cînd au transportat-o din vagon în casă.

— Deci dumneata habar n-ai de ce s-a întîmplat? *Bon*, o să-ți spun eu.

— Știu prea puțin, am auzit că s-a certat cu tatăl ei, a plecat la teatru și pe urmă s-a otrăvit, am citit chiar eu într-o gazetă. Eram deja la Bukowiec, cînd impiegatul s-a dus după ea la Varșovia. Ce hram poartă?

— E o nebună, ca și tatăl ei, șopti Świerkoski.

— Da, dar e frumoasă și cultivată, o femeie semeață, foarte frumoasă, cu trăsături minunate, privirea mîndră, ochii mari și focoși, *belissima*, s-o tot săruți.

Începu să tremure, rîzînd încet și frecîndu-și mîinile.

— Face să mai bem cîte-o picătură. Ei, domnule bufetier, șase tari.

— De ce șase deodată?

— Așa o să fie *bon*, domnule Staś, să avem de rezervă.

— Ia ascultați, spuse Świerkoski, ridicîndu-și capul de pe genunchi. Vreau să vă propun ceva, o afacere pe cinste din care putem să cîștigăm bine.

— *Bon*, Świerk, dă-i drumul.

— Știu că se vinde o dîlmă de pădure, nu prea mare, cu o mie cinci sute de ruble, e aproape de linia ferată, am văzut-o

nu e mult. Scoatem sigur o mie de ruble cîștig, am și găsit unde să duc lemnele la Radom. Hai s-o cumpărăm împreună, e o afacere grozavă.

— E... cumpăr-o singur, eu n-am bani, și pe urmă m-ai înșelat astă iarnă cu cărbunii, lasă-mă-n pace, știu eu, nu te mai dezvinovăți, ca să nu-ți spun cine ești...

— A, spune, că eu nu mă supăr, nu mă supăr deloc...

— *Bon*, te-ai purtat cu mine ca un porc, asta-i... bufetul! Șase tari! comandă.

— Doar atît, nu e prea mult, se miră Świerkoski, începu să rîdă, își strîmbă gura spre stînga, își ciupi barba, își alunecă privirea peste chipurile conlocutorilor și continuă: da, nu e prea mult, pentru că puteam să te păcălesc mai bine și n-am făcut-o, așa-i comerțul, dragul meu.

— Ticăloșie, zi-i! Halal comerț, în trei luni am pierdut trei sute de ruble care au trecut în buzunarul tău, m-ai înșelat, ce mai!

— Hai să cumpărăm pădurea și poți să te revanșezi, dacă ești în stare.

— Unde-i pădurea asta? Vreau să intru și eu în afacere! acceptă Karaś după o clipă de gîndire.

— La Karczmiski, e a lui Grzesikiewicz, șopti Świerkoski în grabă, ochii îi sticliră de bucurie și își mîngîie cîncle.

— Ha, ha, ha! a cumpărat-o Szczygielski acum o săptămînă și a și început s-o taie... Ha!... ha!... rîse Karaś, zvîcni de pe scaun și începu să umble prin sală cu pași repeziți, tremurînd tot; în ochișorii lui se citea o mare mulțumire. Bufetul! șase tari! strigă spre ușă. Ascultă Świerk, vrei să faci afaceri, dar ești un mare prost, vrei să înșeli oamenii, dar ești un prost, fiindcă se prind numaidecît, te țin de înșelătorii mărunte, prostești, care miros a pușcărie... Bău toate cele șase păhărele unul după altul, își frecă mîinile, îl bătu pe umăr în zeflemea pe Świerkoski și plecă odată cu Staś.

— O să vedem... o să mai vedem... murmură Świerkoski. Ticăloșii, auzi, ce fel de ticăloșii? Eu vreau să cîștig, să am bani, așa că proștii n-au decît să se păzească. Amis, hai, băiatule! Szczygielski e un netrebnic, pădurea era grozavă. Furios, lovi cîinele cu piciorul; îl încerca o mare părere de rău că pierduse un cîștig pe care-l credea sigur.

Își luă coletul de la bagaje, îl puse unui muncitor în spinare și-l urmă pas cu pas. De la fereastra biroului, Staś îl văzu pe Świerkoski cum pipăia și mîngîia mereu pachetul. Îl ur-

mări multă vreme cum mergea cu pasul lui cotit, de lup, aruncînd priviri temătoare în jur.

— Vino încoace, domnule Staś, să-ți dictez un raport! îl strigă Orłowski.

Staś intră în camera impiegatului și așteptă, fiindcă acesta se plimba prin încăpere, privind prin cele două ferestre de la peron sau scoțînd capul pe ferestruica de la casierie, care dădea în coridor, și ascultînd.

— Domnule, stai, te rog, la masa mea.

— Bine, dar...

— Nici un bine, pentru că cealaltă e a expeditorului.

Orłowski era impiegat de mișcare și îndeplinea și obligațiile expeditorului.

— Nu-i totuna, de vreme ce dumneavoastră faceți treaba la amîndoi?

— Pe Dumnezeul meu, mă scoți din sărite, domnule. Nu e totuna, pentru că află, domnule, că o să-i facem un raport expeditorului de la stația Bukowiec, spuse cu totul serios. Babiński se uită uluit la el.

— Domnule șef, ce-o să spună cei de la direcție, cînd o să vadă că vă reclamați singur?

— Sînt niște proști. Ordinea, înainte de toate ordine și sistematizare, auzi, domnule? Dacă dumneata ai respecta aceste principii, nu i-ai mai face observații superiorului dumitale.

Staś își lăsă capul în piept și regretă că-l provocase; se hotărîse de atîtea ori să nu mai întrebe nimic, să-i îndeplinească orbește dispozițiile și uite că iarăși nu se putuse stăpîni.

— Scrie, domnule!

„Deoarece înlocuitorul expeditorului din stația Bukowiec, printr-o purtare lipsită de tact, s-ar putea spune chiar brutala, i-a făcut pe călători să scrie o plîngere în condica de sugestii și reclamații, pe care o înaintez alăturat, rog înalta Direcție să-l pedepsească după cuviință în scopul evitării în viitor a incidentelor de acest fel. Expeditorul aduce la cunoștință, drept circumstanță atenuantă, că incidentul pomenit a avut loc în timp ce fiica lui era grav bolnavă, motiv pentru care era foarte îngrijorat. Socotesc totuși că îndreptățirile de acest fel nu pot fi luate în considerație, întrucît problemele personale ale funcționarilor, care nu trebuie să împieteze cu nimic asupra obligațiilor de serviciu, nu interesează pe nimeni, nici Direcția, nici pe călători".

— Bine, domnule șef, dar... se împotrivi Staś.

— Taci din gură! Pe Dumnezeul meu, domnule Babiński, lasă observațiile. Dumneata ai uitat că trebuie să taci cînd îți vorbește superiorul? se burzului Orłowski.

Babiński tăcu, mușcîndu-și buzele, iar se abătuse de la hotărîrea luată.

— Vine trenul! strigă un muncitor prin ușă.

II

Staś alergă la aparat, iar Orłowski pe peron. Uitîndu-se la cei care coboriseră din tren, astăzi destul de mulți, dădu binețe unei doamne, urmate la distanță cuvenită de un lacheu în livrea, dar văzîndu-l pe doctor, se îndreptă spre el și-l salută în tăcere; făcu un semn din cap, se auzi clopoțelul, apoi fluierul conductorului și trenul porni mai departe.

— Te-așteptam cu mare nerabdare, pe Dumnezeul meu, bine că ai venit. Janka se simte mai bine, dar trebuie s-o vezi și să mi-o spui și tu, fiindcă eu nu mă pricep, presupun doar că e mai bine. Te duci la ea imediat, nu-i așa?

Doctorul dădu din cap afirmativ, deoarece avea la gură o mască pentru protejarea respirației care-i tăia în două cu o dungă neagră fața slabă, prelungă. Abia își tîra picioarele vîrîte în galoși adînci, uriași, încovoindu-se în blana peste care își pusese o pelerină de cauciuc și sub pledul gros, țărcat, care-i acoperea umerii. Urcă scările încet, descheindu-și pe fiecare treaptă cîte un nasture de la pelerină și cîte unul de la blană. Nu se dezbrăcă în anticameră, ci intră în salonaș și începu să se uite și să încerce ferestrele, ușile și oberlihturile dacă sînt bine închise.

Orłowski îl însoți pe doctor pînă în fața draperiei care ascundea ușa de la camera în care se afla Janka, dar aici se întoarse și se duse la servitoare.

— Janowa, spune-i domnișoarei Janina că a venit doctorul. Întreab-o dacă poate să-l primească?... Așteaptă o clipă, servitoarea o anunță numaidecît, se adresă doctorului care, cu ajutorul lui Roch, sluga tuturor, se dezbrăca din veșmintele-i nenumărate. Eu mă întorc la birou. Cînd termini, trimite după mine să mă cheme.

Se învîrti de cîteva ori prin încăpere, se uită la doctor, își ridică vîrful bărbii spre gură, îi dădu un bobîrnac, ridică din umeri și plecă.

— Domnule Babiński, hai să scriem un raport. Acum să-lăsăm pe expeditor să se apere singur.

Începu să-i dicteze lui Staś, dar se întrerupea mereu, se oprea la mijlocul încăperii, își mușca vîrful bărbii și asculta cu atenție ecourile slabe, abia auzite, ale pașilor de la etaj, deoarece camera bolnavei se afla deasupra telegrafului. Auzi sau mai degrabă simți că doctorul se așează pe pat, fiindcă un tremur slab străbătu tavanul; veghea îi fu tulburată de sunetele pianului, care se auzeau foarte limpede.

— Liniște! strigă cu mînie, bătînd din picior.

Staś zîmbi, cea care cînta nu putea să-l audă prin tavan, dar își aplecă ciufu deasupra hîrtiei, pentru că Orłowski începu să-i dicteze din nou și, înainte de a termina, se repezi acasă, ascultă o clipă la ușă și ieși iar pe peron, uitîndu-se pe furiș la ferestrele de la etaj.

Doctorul sfîrși cu dezbrăcatul, își pieptănă părul cărunt și ciocăni la ușa bolnavei.

— Poftim! răspunse un glas sonor, puternic.

Zîmbetul îi lumina fața, cînd intră în sufragerie. Ridică storurile pînă la jumătate, cercetă și aici dacă ferestrele și oberlihturile erau închise bine și abia după aceea se așeză lîngă pat.

— Cum te simți, domnișoară? întrebă încet, desprinzîndu-și masca de la gură.

— Bine, aș vrea să nu mai stau în pat, răspunse Janka tresărind, cînd îi atinse mîna cu degetele-i reci. Voiam atît de mult să vă văd, domnule doctor, încît mă hotărîsem să vă scriu chiar astăzi, continuă cu un glas ciudat, aproape de altistă, care se poticnea uneori din cauza răgușelii; atunci înceta să mai vorbească, respira adînc și vocea îi revenea, deși în ochii mari, negri, i se citea durerea efortului. Se săltă puțin, își strînse într-un coc grecesc părul bogat, blond-arămiu, risipit pe pat ca paiele unui snop de grîu copt, și urmă: — Mă simt complet sănătoasă. Doar în gît și în piept mă mai încearcă la răstimpuri o durere ascuțită, ei, și glasul mă mai supără adesea. Dar aceste simptome sînt din ce în ce mai rare. Așa-i, sînt sănătoasă, dar mă plictisesc îngrozitor. Rămîneți la masă? Vreau să vă rog ceva... rosti mai încet și un val de sînge îi împurpură pentru o clipă fața palidă ca ceara.

— Rămîn, vin îndată. Se ridică și se duse la bucătărie; privirile Jankăi îl urmăriră pînă cînd dispăru după ușă, iar cînd reveni, i se pironiră cercetătoare pe față.

— Am spus să se pregătească masa mai devreme, ca să prind trenul, îi explică așezîndu-se. O să te consult încă o dată cu mare atenție și în acest timp poți să-mi spui...

Janka se uită la el cu recunoștință, pentru că n-ar fi avut curajul să-i vorbească, dacă i-ar fi simțit privirile pătrunzătoare ațintite asupra ei.

Doctorul o ciocăni, o examină și o întrebă cîteva amănunte la auzul cărora Janka se întoarse fără să vrea cu fața la perete, își șnurui buzele și răspunse în șoaptă, abia deslușit. Consultația dură multă vreme, fiindcă bolnava fu cercetată cu toată conștiinciozitatea.

— Tatăl dumitale știe tot?... tot?... repetă încet întrebarea.

— Cred că nu. Doctorul se îndreptă, ca să răsufle în voie, și-i aruncă o privire care o făcu să se întunece și să-și plece capul.

— Trebuie să știe? îl întrebă rar, stăpînindu-și cu greutate emoția. Spuneți-mi dumneavoastră, care sînteți cel mai bun și cel mai vechi prieten al nostru, care mă știți de mică, și am să procedez așa cum mă veți sfătui. Tăcu apoi îndelung, colțurile gurii începură să-i tremure, strîngîndu-se într-o crispare dureroasă. N-aș vrea să mint, indiferent ce s-ar întîmpla după aceea, dar... mă tem... El m-a urît și n-a avut dreptate, iar dacă, dacă acum ar afla totul... își strînse degetele spasmodic, glasul i se frînse și își apăsă pieptul cu mîna, deoarece durerea aceea ascuțită o ardea ca jarul, chinuind-o cumplit; respira greu, dar după o clipă continuă cu glasul asprit de emoția reprimată: — îmi pare rău de tata, îmi pare foarte rău.

— Așa-i foarte bine; și el te iubește, domnișoară, ca un nebun, poate, dar foarte mult.

O copleși un gînd apăsător.

— Tata e complet sănătos? îl întrebă repede pe doctor, țintuindu-l cu privirea.

— Nu... și tocmai de aceea trebuie să-l cruți, să nu-l stîrnești... fiindcă...

— Spuneți-mi deschis; sînt destul de tare, ca să suport adevărul, nu numai că vreau să-l aflu, dar am neapărată nevoie să-l cunosc. Îmi închipui atîtea lucruri, văd atîtea simptome ciudate, înfricoșătoare aproape, încît mi-e frică pentru el.

— Așa-i, nu e bine, pentru că despotismul lui, înverșunarea și dedublarea asta la care-l obligă cele două funcții pe

care le îndeplinește... Mi-au vorbit la secție de rapoartele pe care le face.

— Cum se pot sfîrși toate astea? întrebă înspăimîntată, cînd doctorul tăcu, întorcîndu-și fața de la ea.

— Nu știu, știu doar că nu trebuie să-i spui nimic, răspunse scurt.

— Și dacă va dori să afle? întrebă Janka cu asprime, de parcă se hotărîse să-i arunce tot adevărul în față.

— Nici atunci nu trebuie să-i spui nimic. Adevărul este cîteodată o crimă, ucide la fel. Dacă într-adevăr nu-ți pasă cîtuși de puțin de tatăl dumitale, apoi află, domnișoară, că asta-l va distruge dintr-o dată, așa că vei avea liniște și mîinile libere. Spuse repede și, mînios, își puse pe gură masca pentru protejarea respirației și se așeză pe scăunel.

Janka se uită lung la el, pe fața ei frumoasă, slăbită, se perindau simțăminte contradictorii; durerea și amărăciunea amintirilor, neliniștea și teama, apatia adîncă, paralizantă, îi alunecau pe chip, în timp ce în ochii adumbriți de sprîncene întunecate, i se deslușeau tot mai limpede motivele resemnării.

— Dumneavoastră ce gîndiți despre mine? îl întrebă în cele din urmă. Ar fi vrut să audă un cuvînt de mîngîiere și iertare, de compătimire; era gata să-și deschidă inima, să se elibereze de simțirile, durerile și plîngerile care o chinuiau; acum, în clipa asta, ar fi vrut să se arunce la pieptul cuiva, să-și plîngă toate suferințele îndurate, toate părerile de rău. Se simțea atît de slabă, de lipsită de apărare și nedreptățită, încît plînsul i-ar fi adus bucuria și alinarea; doctorul însă tăcu multă vreme, se trase de nas, își aranjă părul, se uită pe fereastră, în sfîrșit, își luă masca de la gură, îi strînse mîna și-i spuse:

— Ești atît de nefericită, domnișoară, încît îmi pare rău de dumneata ca de propria fiică.

— O, domnule doctor... domnule doctor... Nu mai putu vorbi, ochii i se umplură de lacrimi, îi sărută mîna apăsat și căzu pe pernă fără putere, doar lacrimile îi șiroiau pe obraji, ca niște perle scumpe, crescute din durere. Era atît de copleșită de jale, încît nu-l mai văzu pe doctorul care plecă; nu mai auzea nimic, nu mai ținea minte nimic. Zăcea nemișcată și aproape fără cunoștință; își simțea toată ființa pătrunsă de lacrimi și de o durere nespusă care o ardea.

Își reveni abia atunci cînd servitoarea îi așeză mîncarea pe o măsuță lîngă pat.

— Janowa, ia mîncarea înapoi, nu mi-e foame.

— Cum, domnișoară, păi de ieri n-ai pus nimic în gură. Cine-a mai pomenit să rabzi atîta de foame? Că nici eu nu sînt sănătoasă, o, nu!... uite, colea în capu' cheptului, mă doare cîteodată de mă ia cu amețală. Slobozi storurile, duse mîncarea la bucătărie și începu iar să se văicărească cu glas plîngător: — Că nici durerea mea n-are leac, poate-or fi bune doctoriile pe care le iei dumneata, ai?

— Janowa, bea puțină votcă și o să-ți ia boala cu mîna.

— Votcă!... Că bine zici, domnișoară. Votcă, ia uitați-vă, oameni buni! Votcă! Păi eu am făgăduit preotului să nu mai beau, că așa a vrut și fetița mea, da' dacă dumneata zici că ajută la boala mea, așa trebuie să fie.

— Hai, Janowa, du-te!, o îndemnă, pierzîndu-și răbdarea.

— Mă duc! Mă duc... că așa-mi zice și fata mea. Mă duc! Mă duc... Votcă! Un degetar acolo, ca doctorie, nu poate să fie păcat. Plecă și numaidecît se auzi scîrțîitul ușii de la bufet și clinchetul sticlei.

Janka asculta ecourile slabe ale discuției din salonaș.

Doctorul mîncase, nu-l mai așteptase pe Orłowski care venise abia la sfîrșitul mesei și începuse să-l întrebe de Janka.

— E complet refăcută, poate să se scoale din pat, dealtfel, am scris aici tot ce trebuie să facă și să ia, uite hîrtia.

Orłowski începu să citească rețeta cu interes.

— E bine, dar să nu mai țipi la ea, să nu-ți mai dai drumul, că o recidivă pentru ea înseamnă moartea, îl dojeni doctorul, dar văzînd că Orłowski se întunecă la față și e gata să izbucnească, își puse masca la gură și se așeză la masă.

— Eu s-o ucid, din cauza mea e bolnavă? Eu țip la ea?

— Las-o baltă, în mare parte tu ești vinovat de tot ce s-a întîmplat, scrise doctorul pe hîrtie cu creionul.

— Așadar și tu crezi că eu sînt vinovat, eu! strigă Orłowski și, mototolind hîrtia, o aruncă pe jos, o călcă în picioare și se opri la mijlocul încăperii cu brațele desfăcute, de parcă voia să nege totul, dar se așeză brusc lîngă fereastră, începu să bată toba cu degetele pe geam, deschise oberlihtul și strigă la un muncitor care stătea pe peron:

— Semnalul de la Strzemieszyce, prostănacule, n-ai auzit că personalul a plecat de acolo? închise oberlihtul trîntindu-l, reveni pe locul dinainte, își aprinse țigara pe care o aruncă îndată în sobă și începu să se preumble; din cînd în cînd, fața i se făcea ca purpura, se tot trăgea de barbă,

ridica din umeri și arunca în jur priviri neliniștite, evitînd chipul doctorului.

— Nu-i adevărat! M-am purtat cu ea așa, gîndindu-mă numai la binele ei. Nu-i adevărat, da! strigă cu glasul ridicat, lovind cu pumnul în masă.

— Tot pentru binele ei ai gonit-o și de-acasă? scrise doctorul.

— Dac-am gonit-o?... așa-i, e adevărat... gemu Orłowski, aruncîndu-și ochii pe hîrtie și, ca și cînd cuvintele l-ar fi izbit, orbindu-l, se trase înapoi, privi tulbure și se așeză tăcut, copleșit.

— Adevărat! adăugă ceva mai încet și scena care se petrecuse cu cîteva luni în urmă aici, în același salonaș, îi veni în minte atît de vie, încît ochii stinși îi alunecară împrejur și înclină capul, neputînd să susțină privirea aspră a doctorului.

— Tu n-o cunoști! reluă, ridicîndu-se de pe scaun; păși rar și se opri uneori pentru o clipă la ușa Jankăi. Uite, pe scurt, cum a fost. Astă primăvară i-a cerut mîna Grzesikiewicz, îl cunoști și tu, un om foarte cumsecade și bogat.

— Și țăran sadea, cu toate că pare șlefuit prin educația primită, zise doctorul.

— Mă rog. L-a respins și s-a încăpățînat atîta, încît rugăminții mele n-au mai ajutat la nimic, a spus nu și a rămas pe-a ei.

— Avea dreptate, pentru că nu-l iubea.

— Iubire, ce mai e și asta? o prostie! dădu disprețuitor din mînă. Nu, a vrut numai să-mi facă mie în ciudă, a vrut să fie cum vrea ea și așa a fost.

— Dar și tu ai vrut să i impui voința ta, s o silești să-l ia! scrise doctorul repede și-i întinse hîrtia.

— Numai că ea nu poate fi silită! Sigur, poate că m-am înfuriat și eu și, la mînie, poate că am făcut-o să sufere, dar ce, trebuia să plece numaidecît de acasă, se cuvenea oare, cu toate cele petrecute între noi, să mă părăsească, pe mine, tatăl ei, și casa? Și pentru ce? Ca să intre la teatru!... Auzi tu, o fată de oameni cumsecade, fiica mea, la teatru, la teatru! repetă apăsat.

— De vreme ce ai gonit-o, trebuia să facă ceva

Orłowski aproape zvîcni în picioare, citind aceste cuvinte. Ochii i se rostogoleau în orbite, barba și buzele îi tremurau de furie. Începu să-și roadă barba și să dea ocol camerei ca

un animal în cușcă, apoi să lăsă să cadă iarăși în fotoliu, de-i zăngăniră arcurile. O clipă, se așternu tăcerea; pe fereastră pătrundea hîrșîitul șinelor schimbate, în geamuri răpăia ploaia cu aceeași monotonie, iar sunetele pianului, surde, uniforme, răzbăteau prin perete și se spulberau în aer. Doctorul aștepta liniștit urmărind mușteie, ultimele muște de toamnă, care rătăceau alene pe fața de masă albă.

— Am gonit-o... iar ea a plecat și nici nu s-a uitat la mine, nu mi-a spus o vorbă la despărțire, a plecat la teatru, să ajungă comediantă într-o bandă de netrebnici și femei de moravuri ușoare, pentru ei a renunțat la mine, la tatăl ei... A, nemernica, nemernica, nemernica! șuiera, trăgînd de piepții uniformei și tremurînd tot. Am gonit-o... și ea, în tot acest răstimp, nu mi-a scris nici măcar un cuvințel! Patru luni! Ferice de tine că nu ești căsătorit, bine că n-ai copii și nu cunoști suferințele pe care le provoacă părinților... Patru luni de zile, singur, numai cu grija ei, înconjurat de umilințe, a!... a!... Îl înecă durerea și nu mai putu să vorbească.

— Trebuia să te duci după ea, s-o ierți și s-o aduci acasă, scrise iar doctorul.

— Eu să mă duc după ea, s-o rog și să mă umilesc înaintea ei, eu?! striga bătîndu-se cu pumnii în piept. Eu? niciodată, mai bine să mă ia dracu'!

— Pe tine nu te-a luat, dar pe ea a luat-o!

Orłowski citi și tăcu îndelung, ascuzîndu-și fața în palme.

— Am tot așteptat să-și aducă aminte că sînt tatăl ei și să se întoarcă acasă, continuă cu glasul întretăiat de lacrimi; am așteptat măcar o scrisoare, credeam că o să-mi scrie să-i trimit bani, pentru că a trăit în mare sărăcie acolo, aș fi lăsat totul și aș fi plecat la ea, aș fi iertat-o, doar e singurul meu copil, nu mai am pe nimeni afară de ea, și sînt bătrîn, foarte bătrîn, iar bătrînețea de unul singur este amară, o, cît e de amară, nu sînt în stare să-ți spun; dealtfel, de ce-aș mai trăi, dacă n-aș putea să trăiesc pentru ea? Acum două săptămîni m-am pomenit cu o telegramă de la Varșovia, uite-o, o port la mine: „Domnișoara Orłowska bolnavă. Spitalul Copilul Isus Roagă să veniți. Głogowski". Și m-am dus. Am găsit-o fără cunoștință. Se otrăvise, asta o știi, că doar tu ai tratat-o după aceea și ai salvat-o; de ce a făcut asta, nu știu nici astăzi.

Doctorul îl privea pe sub sprîncene.

— Am recîștigat-o și am pierdut-o. Dacă n-o salvai, îmi trăgeam un glonte în cap. A făcut-o în ciuda mea, da, în ciuda

mea, ca să mă omoare, ticăloasa, ticăloasa!... aproape că țipă, mușcîndu-și mîinile, trăgîndu-se de uniformă și smucindu-se ca un apucat. Se liniști însă curînd, își încheie tunica la toți nasturii și își puse mănușile ca un automat.

— Tu trebuie să știi de ce s-a otrăvit, din cauza cui, reluă liniștit, dar glasul îi tremura și ochii îi sticleau amenințători. Spune-mi tot, fără ocolișuri... da, o iert pentru toate, dar dacă e vinovat vreun om, am să-l ucid, așa să-mi ajute Dumnezeu și toți sfinții lui! strecură iar printre dinții încleștați.

— Nu, nu știu nimic, răspunse doctorul repede, scoțîndu-și masca de la gură, știu numai că i-a fost frică să se întoarcă la tine. Ce vrei, e fiica ta, așa că e în stare mai degrabă să se frîngă, decît să cedeze. Împăcați-vă, o să fie bine pentru amîndoi. Ea te iubește, dar dacă vrei s-o auzi din gura ei, trebuie s-o iubești și tu. La ce bun să vă tot chinuiți unul pe altul?

— Adevărat, la ce bun! atîta amar de ani, atîta suferință...

— Vine trenul! anunță un muncitor, băgînd capul pe ușă.

— La ce bun! repetă Orlowski încet, îl sărută pe doctor și ieși în fugă.

Doctorul se duse la Janka, dar pentru că aceasta nu-l observă imediat, se retrase și plecă îndată cu trenul. Janka căzu într-o stare de amorțire ciudată, simțea, auzea și vedea totul fără să înțeleagă nimic.

În creier simțea un gol imens, în care răsunau ecourile zgomotelor vieții exterioare, neînțelese și necuprinse. Privea într-un abis nedefinit; repetă mecanic de cîteva ori cuvintele doctorului:

— Adevărul este cîteodată o crimă, pentru că și el poate să ucidă.

După aceea începu să se gîndească treptat la urmările unei mărturisiri totale și se retrase pălind, se abandonă vlăguită în ea însăși; o durere pătrunzătoare îi sfîșia inima. Nu se poate, gîndi, trebuie să-și ascundă trecutul, trebuie să se ferească de propriile cuvinte, să aibă grijă, să se păzească, să joace rolul respingător al unei mincinoase. Era nevoită să se ascundă față de oameni, să se rușineze! ea! care nu demult ar fi provocat întreaga lume la luptă, ea, care trata cu atîta mîndrie și dispreț orice rătăcire și orice slăbiciune, care mai că nu înțelegea că și ea poate să facă ceva ce trebuia să ascundă, deoarece făcea totul conștient, ca un om care știe ce face — iar acum, acum! trebuie să se ascundă,

să se prefacă, să joace comedia — musai să facă așa și nu altfel. Ochii i se întunecară de lacrimi de mînie neputincioasă, de revoltă împotriva acestui jug impus; natura ei violentă se ridica într-un protest energic împotriva minciunii în care trebuia să trăiască de aici încolo.

— Asta l-ar ucide pe tata... Da, da... repeta cu greutate, tot mai rar și o milă adîncă se trezea în inima ei, dar în același timp se mira de acest sentiment, era uimită că în propria inimă creștea ceva ca un fel de iubire pentru acela pe care i se părea că-l urăște, pentru tatăl ei care o tiranizase și o chinuise ani întregi, care o alungase de acasă. O, și astăzi, acum, simțea durerea acelor clipe din trecut; se deschisese iarăși rana prin care cîndva se scursese o mare de ură. Cu ochii ațintiți în întunericul camerei repeta: Afară! afară!... și se simțea cuprinsă de aceeași strîngere de inimă și durere ca atunci cînd o alungase de acasă cu aceste cuvinte. Cu toate acestea, mă aflu în aceeași încăpere, își spuse privind împrejur și trezindu-se parcă dintr-o stare sufletească apăsătoare. Să-l cruț oare, ca să mă alunge din nou cînd o să-l contrazic cu ceva... Alt răspuns nu găsea în ea, repeta întruna aceste vorbe, făcîndu-și curaj, conștientă numai pe jumătate, pînă la primirea unei noi lovituri.

— Atunci am să plec în lume, am să plec în lume! repetă mecanic și prin cine știe ce legătură ciudată îi reveni în minte trecutul nu prea îndepărtat; astăzi se unea astfel cu vremea de atunci, fiindcă ziua de ieri îi stăruia în memorie doar ca o pată cenușie, nu prea clară. Tresări, pentru că i se păru că zace în același hotel, în care se otrăvise, că acum, numai cu o clipă înainte, băuse otrava și aștepta moartea, că se prăbușește pe spate cu toată ființa și zboară cu un strigăt mut, cumplit în hău, în noapte, în golul necuprins; închise ochii, vîrtejul gîndurilor împrăștiate i se învălătuci în creier; simțea că se rostogolește la vale și nu mai are nici putere, nici voință să se oprească pe acest drum abrupt, amintirea durerilor trecute, toate cîte le îndurase, o chinuia nespus; strînse din dinți, se luptă cu sine însăși, ca să nu țipe și sa nu înnebunească, întrerupînd astfel bruma de luciditate care-i mai rămăsese. Într-un tîrziu, deschise ochii atît de greu, atît de uimită, de parcă fusese hipnotizată, și lumina puternică a gîndurilor limpezi, a lucidității depline o însenină numaidecît.

— Sînt la Bukowiec, la tata! Ca mai demult, ca acum patru luni, așa că viața se va scurge iarăși fără nici un țel,

de la o zi la alta? Nu spuse nu, dar mișcarea profundă, aproape instinctivă a gîndurilor exprima împotrivirea; simțea ca nu mai poate trăi la fel, că viața ei se afla acum într-o nouă etapă, cea dinainte încheindu-se odată cu plecarea de acasă și angajarea la teatru. Toți cei douăzeci și doi de ani care trecuseră, vremea copilăriei, școala, cei cîțiva ani petrecuți în casa tatălui, visurile ei, așteptarea unui viitor pasionant, smulgerile nebunești ale sufletului care se zbătea în existența cenușie a fiicei unui impiegat de mișcare, luptele individualității ce se zvîrcolea în jugul vegetării provinciale, ciocnirile cu tatăl ei, respingătoare, mărunte, dar cumplite prin tragismul lor neîntrerupt — toate acestea se rostogoleau în trecut, în noaptea în care acum abia mai deslușea contururile întîmplărilor atît de importante odinioară. Ultimele patru luni de viață la teatru începură să i se depene în amintire. Privea însă cu răceală la trecutul acesta apropiat; îi veniră în minte teatrul și oamenii în cele mai mici amănunte, mizeria cu farsele ei tragice sau cîte un chip frumos și cinic se deslușeau din ce în ce mai limpede în memorie, acoperind totul. Se cutremură ca la atingerea unei reptile reci și alunecoase și, năpădită de un val de furie violentă, de ură nebună, își încleștă mîinile spasmodic, ochii începură să-i scapere scîntei, se ridică, de parcă voia să se scoale, să plece și să se răzbune pentru nedreptățile îndurate... dar izbucni într-un rîs sec.

— Ah, am fost o proastă, o proastă, o proastă!... șopti cu ură, aducîndu-și aminte de „iubitul" ei, o creatură măruntă, mizerabilă, pentru care simțea acum mai mult dispreț decît părere de rău.

— Cum am putut, cum am putut! se întrebă împurpurată de rușine; și-l aminti în toată nimicnicia și prostia lui atît de limpede, încît mușcă perna, ca să-și domolească furia; îi venea să țipe, ca să se ușureze, să arunce afară acest potop de ură și scîrbă care se adunase în ea.

O sună pe Janowa. Nu mai putea să stea în pat. Se simțea sănătoasă și, sub impulsul acestor trăiri lăuntrice, avea nevoie de aer, de oameni și de spațiu. Sufletul îi înflorea, uimind-o cu energia-i nesecată care o stîrnea, o înflăcăra și o împingea să facă ceva.

— Astăzi e frig? o întrebă pe Janowa care o ajută să se îmbrace.

— Păi e frig, te pătrunde pînă la oasă. Domnișoară, știi că azi a venit boierul de la Krosnowa? Tocmai mă duceam

nu știu unde, cînd mă întîlnesc cu el și mă strigă: Janowa! I-am făcut o plecăciune cu respect și ascult. Da' el își răsucește mustăcioara și-mi zice: Domnișoara Janina s-a sculat din pat? Îi spun că încă nu, și el lovește calul cu biciușca și zice: Salut-o pe domnișoara din partea mea. E un boier respectos...

— Tu îl cunoști pe domnul Grzesikiewicz?

— Să-mi fie cu iertare, domnișoară, da' eu și maică-sa... n-o să te superi pe mine, nu?

— Nu mă mai plictisi și spune o dată!

— Apăi pe vremea iobăgiei, eu și cu maică-sa ne duceam împreună să muncim la curte.

— Tu și cu mama lui? întrebă Janka surprinsă neplăcut.

— Păi cum. Ei sînt boieri mari acum, le-a ajutat Dumnezău și s-au făcut șleahtici, iar eu slugăresc, cum am mai slugărit. Da', domnișoară, să le dea Dumnezău la toți bine cu caru', că și săracu' găsăște mai repede mîncare. Da' alde Grzesikiewicz sînt oameni buni; ce dacă ălui bătîrn îi place să bea cîte-o picătură din cînd în cînd, nu e păcat, că face avere, iar ea e o fomee atît de bună, că să tot cați una mai bună și nu găsești. Că eu, ce sînt eu, ia... o fomee proastă, slugă de, da' cînd mă duc pe la ei, mă primește ca pe una la fel cu ea, chiar dacă ei au la o mie de fălcii și sînt boieri atît de mari! Alta în locu' ei nici nu s-ar uita la mine, da' ea vorbește cu mine de Jędruś al ei și de Józia! Eu îi spui de fetița mea și ea poruncește să fiarbă votcă și grăsime și mă cinstește... e o fomee tare bună.

— Janowa, tu ai o fată?

— Am, domnișoară! Oho, fata mea e cocoană acu'! Au loat-o nește boieri de la Varșovia, care vin la Zwoleń în fiecare vară, la ei acasă. N-au copii și cînd au văzut-o pe Anusia mea, le-a plăcut așa de mult, că nu m-am putut opune și le-am dat-o. Păi cum, era să stric norocu' copilului?... Acu' învață la o școală din cele mai mari, ca și părintele, cetește prin cărți și știe atît de multe, că vorbește ca și străinii, spuse cu o mîndrie naivă.

— Și o vezi deseori?

Janowa nu răspunse imediat, își șterse nasul și ochii cu marama, se învîrti de cîteva ori prin încăpere și abia după aceea, în timp ce o pieptăna pe Janka, răspunse:

— Nu să poate prea des, că iarna e la Varșovia, iar vara, cînd sînt la Zwoleń, Anusia zice că boierii se supără dacă viu des și n-o las să învețe. Mi-e tare greu cîteodată, că aș vrea

și eu s-o mîngîi, s-o strîng la chept și să plîng de bucurie, da' dacă nu să poate... Că nici pentru ea nu e o cinste, iar eu nu cutez, cum pot eu să pui mîinile mele murdare pe ditamai domnișoară, îmbrăcată ca o cocoană, care samănă cu o grafină. Da' Anusia mea e bună, o, e tare bună, mai anțărț mi-a dat o rublă întreagă și o maramă, și stambă să mă îmbrac. M-a podidit plînsul, i-am plătit preotului o liturghie și i-am mulțămit lu' Dumnezău întinsă pe jos pentru bunătatea ei. Spuse încet și lacrimi de bucurie adîncă îi sticleau în ochii decolorați,

Janka o privea cu atenție. N-o impresionase atît povestirea Janowei, cît faptul că aceasta trudise la curte cu mama celui care-i ceruse mîna.

Îi spuse să ridice storurile și se uită afară.

Amurgul tulbure, verzui, se așternea peste păduri, ploaia stătuse, dar începuse să bată vîntul și zgîlțîia copacii, șuierînd cu gemete jalnice printre sîrmele de telegraf; luminile verzi de la macazuri licăreau în mohoreală ca niște flori strălucitoare.

Cum sta așa, cu privirile ațintite la culmile golașe ale munților care îngălbeneau dincolo de pădure, Janka își aduse aminte de vechile escapade printre copaci în scapătul soarelui și vru să plece imediat dar, după ce străbătu încăperea, i se făcu rău, picioarele i se îndoiau sub ea și se simțea atît de vlăguită, încît se duse la bucătărie și se așeză pe un scaun. Janowa aprinse lumina și-i aduse o grămadă de ziare, dar Janka nu era în stare să citească; dădu la o parte vraful de hîrtii tipărite, își pironi ochii pe lampă și stătu așa multă vreme, fără gînduri, încremenită. Simțea doar plăcerea că există, că trăiește, și dacă vrea, poate să se ridice imediat și să umble.

După ce încredință serviciul înlocuitorului, Orłowski reveni acasă, se schimbă într-o uniformă veche fără nasturi și se așeză de cealaltă parte a mesei, în fața Jankăi. Janowa punea de ceai.

— Janowa, întreab-o pe domnișoara dacă vrea să mănînce biftec, așa a recomandat doctorul! rosti încet, de după ziar, alunecîndu-și privirea pe fața fiicei care, la auzul acestei întrebări, își ridică ochii la el.

— Bine, Janowa, prăjește-l, îi răspunse servitoarei care repetase întocmai.

Orłowski clipi mulțumit, împături ziarul și începu să scoată el însuși din bufet și să pună pe masă coniacul, fructele, un

păhărel, prăjiturile, dulceața și vinul. Nu vorbeau unul cu altul, dar din cînd în cînd li se întîlneau privirile și atunci își întorceau încurcați fața sau se prefăceau indiferenți.

— Janowa!... toarnă ceaiul, spuse văzînd-o pe Jania că se ridică și se îndreaptă spre samovar.

Se așeză la loc, dar buzele îi înfloriră într-un zîmbet.

— Janowa, roag-o pe domnișoara să bea puțin coniac înainte de biftec, așa a recomandat doctorul.

De astă dată Janowa nu mai fu în stare să repete întrebarea, holbă doar ochii și se uită pe rînd la amîndoi uluită.

— Janowa, mai ia un păhărel din bufet, spuse femeia.

— Nu e nevoie! interveni repede Orłowski. Janowa, spune-i că beau eu după ea.

Janka turnă coniac și împinse păhărelul spre el. Se încruntă mînios, ca să-și ascundă emoția, începu să-și muște barba, dar în cele din urmă bău și spuse punînd păhărelul pe masă:

— Janowa, mulțumește-i domnișoarei.

Ca să-și ascundă fața care începuse să-i tremure de rîs, Janka ridică paharul și privi ceaiul în lumină.

— E tulbure? o întrebă de-a dreptul, se sculă de pe scaun și întinse mîna după pahar, dar se așeză numaidecît și își mușcă barba. Janowa, toarnă-i alt ceai! spuse cu asprime și începu să mestece cu linguriță în propriul pahar.

Se așternu tăcerea. Janka mînca încet, dar simțind privirea tatălui pe chipul ei, își înălța cînd și cînd ochii la el; atunci el își cufunda privirile în pahar ori apuca ziarul cu o mișcare nervoasă și-l punea în față, ca pe un scut, pentru ca iarăși după o clipă, în vreme ce Jania continua să mănînce, să-i urmărească fiecare mișcare a capului și a buzelor și s-o sărute din ochi.

— Janowa, toarnă-i vin domnișoarei! Doctorul a recomandat vin vechi, adăugă cînd Janka sfîrși biftecul.

După cină, Janka nu mai știa ce să facă, se simțea greoaie și fără vlagă, dar nu îndrăznea să se ducă în camera ei, ca să nu-și supere tatăl; luă o gazetă și începu să citească, dar stătea aplecată și asta o obosea, iar spătarul de lemn al scaunului o apăsa pe grumaz. Orłowski băgă de seamă și-i aduse fotoliul lui adînc, îmbrăcat în piele.

— Janowa, roag-o pe domnișoara să stea în fotoliu, o să-i fie mai comod.

Janka se uită la el cu recunoștință, dar Orłowski se ascunse îndată după ziar, încruntîndu-și sprîncenele.

Afară vîntul bătea cu putere, făcînd ceștile să tremure, iar luna se ivea și dispărea mereu acoperită de norii care se alergau în tării. În încăpere se instăpînise o liniște deplină. Lampa ardea strălucitoare și arunca fișii de lumină peste capetele plecate deasupra ziarelor; la răstimpuri, răsuna semnalul de la mișcare sau trecea vreun tren prin gară, atît de greoi, încît se cutremura toată casa și paharele se auzeau ciocnindu-se în bufet; Orłowski se ridica atunci, privea pe fereastră la luminile roșii din spatele trenului și, cînd acestea piereau în depărtare, se așeza iar și citea.

Janka puse ziarul alături, deoarece cititul o obosea, aproape că se întinse în fotoliu și începu să se uite la Janowa care ședea la bucătărie, lîngă ușa deschisă de la sufragerie, cu un ciorap în mînă. Bătrînul Roch, omul de serviciu al stației, sta în genunchi lîngă sobă și spăla cratițele cu o cîrpă. Liniștea aceasta, somnoroasă parcă și caldă, o alina. Se simțea bine așa, înconjurată de îndestulare și bunăvoință; fără să vrea, compara starea de acum cu ultimele săptămîni petrecute la teatru, săptămîni de foame, de mizerie și de suferință. Își trecu mîna peste frunte, vrînd parcă să alunge aceste vedenii spăimoase. Orłowski observă gestul și spuse:

— Janowa, întreab-o pe domnișoara dacă o doare capul, avem prafuri.

— Nu, mulțumesc, n-am nimic, mă simt foarte bine.

Grija aceasta o înduioșa și o uimea în același timp, pentru că n-o mai cunoscuse.

Orłowski începu să citească ziarul cu jumătate de glas, dar văzînd că ea îl ascultă, citi mai departe cu voce tare, alegînd îndeosebi lucrurile cele mai interesante.

Janka era uluită și adînc recunoscătoare. Tatăl o înțelegea, fiindcă se acoperea cu ziarul, iar în accentele glasului îi tremura bucuria, îl modula mîngîietor și se străduia să-i netezească asprimile, numai să n-o supere, numai să vrea să-l asculte cît mai mult, pentru că asta îi producea o mulțumire pe care n-o mai încercase.

Seara se lungi foarte mult, iar Janka, ușor ametită de vin, legănată de această atmosferă de tihnă, caldă, de glasul blînd al tatălui, adormi. Orłowski observă și plecă imediat în camera lui, lăsînd ușa deschisă, ca să poată privi la ea fie și de departe. Nu citea, deși își apropia mereu ziarul de ochi, deoarece literele se învălmășeau și nu mai înțelegea nimic, o vedea numai pe ea. Aproape că-și ținea răsuflarea, se temea să se miște pe scaun și nu-și aprindea nici măcar

țigara de frică să n-o trezească hîrșîitul chibritului sau fumul. Sta și se uita la ea cu o înduioșare adîncă și-l încerca o dorință nebună să se ducă la ea, să cuprindă în palme capul acesta scump, și să-l sărute; o, acum simțea cu toată puterea cît îi este de dragă, cît o iubește. Inima-i bătea înfiorată de marea dragoste părintească. Nu-și mai amintea trecutul. Intuia că o iubise și mai înainte, cu toate că avea impresia că o ura. Zîmbind larg, se gîndea că de acum încolo viața lui va fi o fericire neîntreruptă și în minte începea să i se înfiripe ideea plecării de la căile ferate; avea să se stabilească la oraș și se și vedea acolo, conducînd-o pe Janka rezemată de brațul lui, mîndră și frumoasă, prin mulțimea de oameni, așa că își înălța capul tot mai mult și voia să strige în gura mare: Priviți, asta-i fiica mea! Dați-vă cu toții la o parte din drum! se cufunda tot mai adînc în fericirea-i visată.

Vîntul izbea în ferestre, iar freamătul pădurilor îngîna un cîntec trist; la intervale mari, trecea cîte un tren cu vuiet mare și totul se cutremura, apoi iarăși se lăsa liniștea și somnolența. Din apartamentul vecin, locuit de familia Zaleski, răzbăteau slăbite de ziduri și depărtare sunetele pianului, revărsîndu-se în game nesfîrșite, monotone; uneori izbucneau în larma învălmășită a unei rapsodii sau cîntau lunare imnuri de visare, fiorul nopților de primăvară, hohote de plîns, alteori îngînau o melodie de dragoste, simplă, duioasă și profundă ca veșnicia.

Orłowski asculta muzica și supărarea-i creștea tot mai mult; tocmai voia să se ducă să-i roage să înceteze, cînd văzu că Janka se trezise și-l căuta cu privirile. Se apropie repede, dar ea se ridică din fotoliu fără să-l observe și plecă în camera ei.

— Janowa, urează-i domnișoarei noapte bună din partea mea, spuse încet servitoarei și se duse să se culce.

III

Janka dormi prost în această primă noapte după boală.

Se trezi des, părîndu-i-se că se află încă la spital. Vedea sala lungă și albă, plină de paturi, în care zăcuse nu demult. Privea la peretele de vizavi, acolo unde era agățată icoana Maicii Domnului care se uita cu dragoste blajină la bolnavi

prin lucirile gălbui ale candelei cu ulei. Nu uitase această privire, o avea în minte. Nu o dată, în nopțile acelea fără număr, lungi și înspăimîntătoare, cînd se trezea, își îndrepta ochii spre icoană, abandonîndu-și sufletul în zîmbetul dumnezeiesc al Reginei, sorbindu-i dulceața și bunătatea din privire și îngînînd rugăciuni și plîngeri mute, îndelungi.

Acum își înălța capul și credea că aude gemetele bolnavilor, horcăiturile răgușite ale muribunzilor sau cuvintele plîngătoare, de rugă, cerșind milostivirea, șoptite de buzele arse de fierbințeală. Închidea ochii și zăcea tăcută, nemișcată, copleșită de o teamă neînțeleasă; viața se pierdea în ea, înceta pentru o clipă, ca să înșele moartea pe care o simțea rătăcind în umbrele cenușii, pe care aproape că o vedea cum se strecoară printre paturi și atinge bolnavii cu degetele osoase, împrăștiind întuneric din găvanele-i negre, goale, ca să se smulgă din puterea ei fie și printr-un șiretlic; sau se ridica brusc și se așeza în capul oaselor în pat, deoarece un strigăt uriaș, cutremurător, sfîșia dureros tăcerea. E moartea! repeta cu buzele uscate... moartea! și inima înceta să-i bată, chinuită de durerea spaimei, a disperării și a așteptării.

Vedeniile creierului obosit își scoteau ghearele amintirilor și-i sfîșiau sufletul cu rămășițele simțirilor amare și suferințele trecute atît de cumplit, încît aproape că striga după ajutor.

Bukowiec, Bukowiec... repetă cu încăpățînare și de atîtea ori, pînă cînd cuvîntul se transformă în imagine și luciditate, alungînd din memorie toate nălucirile care o năpădiseră. Iarăși nu-și mai amintea de cele patru luni de la teatru; acum se gîndea la scenă ca mai demult, înainte de a o cunoaște, și începu să-și închipuie din nou viitorul, să se entuziasmeze, trăind pe rînd siguranța victoriei, apatia și descurajarea; sufletul ei pătimaș se ridica și acum la luptă pentru a cuceri fericirea necunoscută, tremura de dorința nestăpînită de a trăi o viață liberă, de a rupe toate cătușele; își ura tatăl ca mai înainte, cum ura orice asuprire, și credea că va dobîndi cîndva acel ceva măreț și necunoscut, la care visa, așa că se chinuia și acum și se zbătea între gratiile custii pe care i-o hotărîse destinul. În sfîrșit, vlăguită, o învinse somnul și dormi pînă dimineața.

Se trezi foarte voioasă și sănătoasă. Se sculă numaidecît și se duse la fereastră. Era o dimineață splendidă, una din acelea care există cîteodată în octombrie între două serii

de ploi. Gazonul îngălbenit era acoperit de bruma care făcea ape de briliante în soarele strălucitor ce revărsa puhoaie de căldură și lumină peste frunzele roșii de fag, peste coroanele ruginii ale perilor din grădiniță, peste verdele pal, parcă de ceară netopită, al plopilor; peste covorul verde perlat al grîielor de toamnă, care se întindea paralel cu linia; se răsfrîngea în băltoacele de apă ca niște plăci verzui, aurea văzduhul și peretele lung al pădurilor care stăteau încremenite, adîncite în liniștea adormitoare. Copacii parcă respirau încet și își înălțau frunzele necăzute mai spre soare, sorbind lumina și căldura. Vrăbiile se zbenguiau gălăgioase în fața magaziei și, amețite parcă de căldură, se băteau cu înversunare și năpădeau în cîrduri acoperișurile, se așezau prin copaci și iarăși coborau ciripind pe pămînt.

— Astăzi e foarte cald? îl întrebă pe Roch care se mișca în genunchi prin încăpere și freca dușumeaua cu o cîrpă.

— Cald! e... domnișoară, e o căldură pe cinste, da' nici frigu' nu să lasă.

Janka rîse de acest răspuns; acum se simțea puternică și fremătînd de energie, ca mai demult, avea nevoie de mișcare și de aer. Se învîrti un timp prin încăpere, apoi întrebă din nou:

— Domnul șef e la birou?

— La birău! e... păi la birău, că domnu' Zaleski a plecat de azi dimineață pe mașinuța lui și n-a mai venit, domnu' șef îi ține locu'.

— A plecat cu locomotiva de rezervă?

— Locomotiva de rizervă! e... nu, domnișoară, cu o mașină pe care stai crăcănat și dai din picioare, iar ea să-nvîrtește singură; domnu' Zaleski umblă tot timpu' cu ea!

— Cu bicicleta!

— Bițăglu! e... păi cum, că alaltăieri sară mi-a zis: Roch, adu-mi bițăglu de la magazie. I l-am adus, e subțire ca jderul, el s-a suit pe bițăglu ăsta și dus a fost, numa' rotițăle lucea...

Își mijì ochii, de parcă vedea și acum luciul roților, și frecă mai departe.

Janka se duse prin toate încăperile. Se clătina puțin, picioarele îi tremurau, aproape că învăța din nou să meargă, ca un copil, și în timp ce privea în jurul ei, se gîndea că în aceste patru luni aici nu se schimbase nimic, doar pe mobile praful era mai gros ca de obicei, iar pianul era acoperit cu un covor. Se așeză pe trepied și-l deschise, dar nu îndrăzni

să apese clapele care, în lumina soarelui, semănau cu dinții rînjiți ai unei tidve. O reținea o teamă inexplicabilă, simțea că apăsîndu-le, va trezi trecutul care o va înconjura iarăși cu roiul amintirilor dureroase, deoarece simpla vedere a pianului îi aduse aminte că Grzesikiewicz îi ceruse mîna în acest salonaș, și tot aici tatăl o alungase de acasă. Se înfioră de frig și se întoarse în camera ei; n-avu curaj nici măcar să închidă pianul. Se așeză la fereastră și privi afară.

Karaś trăgea vagoanele încărcate la rampă cu locomotiva de rezervă; se auzea mereu bufnetul surd al tampoanelor care se loveau unul de altul. Świerkoski, care venea cu cîinele pe lîngă linie, se opri puțin lîngă muncitorii care bocăneau cu tîrnăcoapele, dezgropînd traversele. Cîțiva evrei trebăluiau pe rampa pe care se aflau grămezi de saci cu grîu; zeci de căruțe țărănești încărcau cărbuni din vagoane, se auzea hîrșîitul lopeților de fier pe podeaua vagoanelor, scîrțîit de care și îndemnul cailor. Orłowski se plimba pe peron cu șapca roșie pe cap și cu mănuși albe, uitîndu-se întruna spre ea.

Viața se desfășura împrejur ca în fiecare zi, încet și aproape automat, dar ea se dezobișnuise și privea la toate cu oarecare uimire și fără prea multă plăcere; vedea că oamenii aceștia se mișcau alene, parcă aici nu se grăbea nimeni, nu se îmbrîncea nimeni, ca să-i întreacă pe ceilalți; icnetele de încordare neîntreruptă, învălmășeala, zbaterea, lupta îndîrjită și istovitoare a concurenței nu existau, cei de aici simțeau puțin și gîndeau și mai puțin, doar atît cît era nevoie pentru o viață vegetativă, pentru satisfacerea cerințelor elementare; toți aveau ceva din pămîntul acesta dezbrăcat de culorile verii, trist și parcă agonizînd, cenușiu și puternic, din pădurile din jur; intuia în acești oameni tăria stejarilor, ale căror coroane rămuroase, acoperite de frunze ruginii, se înălțau drept în fața ei, de cealaltă parte a stației; aceeași mîhnire resemnată și inconștientă care se ghicea în mestecenii mari, ale căror trunchiuri albe se ițeau printre molizii întunecați; și tot așa, oamenii aceștia începeau să vorbească și tăceau deodată, ca și pădurea care se legăna, fremătă, se clătina nu se știe de ce și tăcea, adîncindu-se într-o îngîndurare fără noimă.

Mergea prin cameră și se gîndea la această viață tihnită, consacrată muncii și îndatoririlor, o viață numai a timpului și mușchilor înlănțuiți în jugul nevoilor zilnice. Se cutremură. Nu, ea n-ar putea trăi așa, nu s-ar putea rostogoli

așa, încet și fără protestul conștiinței, pînă la moarte, nu s-ar putea împărți între obligațiile mizere de fiecare zi și gîndurile mărunte, n-ar fi în stare să bată pasul pe loc într-un astfel de cerc oricît de neted, de șlefuit, dar foarte ingust.

— Numai să mă refac complet, să mă refac cît mai repede! își spuse, dar nu mai avu curajul să hotărască ce va face după ce se va însănătoși. Simțea doar că nu va rămîne aici. La masă fu mai puțin vioaie.

— Cărările din pădure sînt desfundate? o întrebă pe Janowa.

— Nu, domnișoară, am fost azi dimineață după ciuperci și nu era udeală nicăieri.

— Avem ciuperci? adulmecă prin aer, pentru că le simți mirosul.

Janowa aduse coșulețul plin și i-l arătă. Orłowski se învîrtea neliniștit prin cameră, vru să spună ceva, dar abia după masă îi zise Janowei la plecare:

— Janowa, spune-i domnișoarei să se îmbrace bine, dacă vrea să se ducă în pădure; o să-l trimit eu pe domnul Babiński s-o însoțească, nu trebuie să se obosească prea mult.

Coborî la telegraf și-l rugă frumos pe Staś să se ducă la plimbare cu fiica lui; cu toate că în sinea lui era furios, deoarece ar fi vrut s-o conducă el la braț, numai că pentru nimic în lume n-ar fi fost în stare să-i propună așa ceva. Ca să se liniștească, ieși în fața gării și începu să strige la Roch care mătura scările:

— Ești un nătîng, pe Dumnezeul meu! Ții mătura ca pe condei! N-auzi ce-ți spun, toate frunzele rămîn în urma ta; nu vezi cum măturî?

— Rămîn! e... nu, domnule șef! e... las-că mătur, le mătur eu, o să fie curat ca-n odaie, răspunse calm Roch și-și văzu de treabă.

Orłowski voia să plece, dar auzi tropotul unui cal; venea cineva prin pădure. Își duse mîna streașină la ochi, fiindcă nu vedea din cauza soarelui, și recunoscîndu-l pe călărețul care tocmai ieșea dintre copaci pe un cal șarg cu coama și coada albe, zîmbi de bucurie.

— Roch, ține-i calul boierului! strigă în timp ce călărețul descăleca la intrare...

— Bună ziua! se încrucișară vorbele de salut și mîinile se strînseră cu putere.

— Domnule Andrzej, hai puțin în biroul meu. Nu te invit sus, fiindcă... se poticni, își mușcă barba și dădu din mînă.

— Cum se mai simte domnișoara Janina? întrebă Grzesikiewicz, după ce intrară la telegraf.

— Bine, atît de bine, că astăzi vrea să se plimbe puțin.

— O! șopti Andrzej și un gînd îi întunecă ochii albaștri, începu să se tragă de mustăcioara bălană.

— Așadar, e complet sănătoasă? întrebă după o clipă.

— Complet. Ieri a venit doctorul și mi-a spus că e complet refăcută. Păi n-au fost deajuns trei săptămîni de spaimă neîntreruptă cînd s-a luptat între viață și moarte?

Vorbi cu asprime, mușcîndu-și tot mai avan barba.

— Eu mă lupt și mai demult, rosti încet Andrzej cu o durere abia simțită în glas, și fața îi păli ca ceara, în vreme ce în ochi i se citea energia dinainte, hotărîrea de a se împotrivi, de a persevera.

— Ce se mai aude pe la voi, scoateți cartofii?

— Sîntem aproape gata; peste o săptămînă vreau să încep să-i car la distilerie.

— Părinții sînt sănătoși? Nu știu cum s-a făcut că pe tatăl dumitale nu l-am văzut de mult.

— Mama e bine, iar tata e și el sănătos tun! rîse uscat și cu anume amărăciune. Să nu vă răpesc timpul, vă rog să-i transmiteți sărutări de mîini domnișoarei Janina din partea mea! adăugă mai încet.

Orłowski se uită pătrunzător la el, îi strînse mîna și spuse:

— Bine, bine. Sărută mîna mamei din partea mea.

Ieșiră afară și Grzesikiewicz plecă în galop. Orłowski privi lung în urma lui, urmărindu-i silueta puternică plecată pe grumazul calului.

— Păcat de el, e ca un stejar, gîndi. Păcat! Dacă l-ar vrea Janka... Poate că totul se va sfîrși cu bine... poate că acum nu-l va mai respinge. Mare păcat! Se întoarse la telegraf și căzu adînc pe gînduri.

După el intră îndată Świerkoski, se așeză pe canapea, se frînse în două ca de obicei și începu să se uite prin încăpere.

— Am venit să vă cer un sfat, începu băgîndu-și mîinile în mîneci.

— Mă rog, poftim, numai să pot să ți-l dau.

Świerkoski îi vorbi pe larg despre afacerea pe care voia s-o pună la cale, despre transportul a trei sute de stînjeni de piatră de pavaj. Voia să se ocupe de acest transport, pentru că după socotelile lui avea să cîștige în doi ani aproape trei mii de ruble. Își expunea planurile și se înflăcăra atît de mult la gîndul acestui cîștig, încît ochii îi sticleau de lăcomie și buzele îi tremurau nervos. Firește, proiectul se prezenta într-o lumină cum nu se poate mai favorabilă.

— Ce alta ți-aș putea spune, decît că afacerea mi se pare foarte bună! spuse Orłowski.

— Îmi trebuie cîteva mii de ruble, ca să pun totul pe roate, iar eu n-am atîția bani. De aceea, m-am gîndit să vin la dumneavoastră și să vă propun să fim asociați. Treizeci de procente sînt sigure la capitalul învestit.

— Pentru Dumnezeu, ce-mi trebuie mie așa ceva! Adevărat, am vreo cincisprezece mii de ruble în acțiuni cu dobîndă și în ipoteci, dar nu mă lăcomesc la procente mari, mi-ajung cele de pînă acum.

— Patru, cinci, cel mult șase procente, bine, dar e caraghios, mai ales acum cînd puteți avea treizeci. Dac-aș avea eu atîta capital, vă garantez, l-aș dubla și l-aș tripla într-un timp foarte scurt. L-aș rula, l-aș învesti în afaceri rentabile, ca să crească, să producă zeci de mii, sute, milioane. Să curgă pe albii largi, adunînd de pe drum tot ce se poate aduna, să se mărească...

— Sau să piară fără urmă, că și asta se mai întîmplă, îl întrerupse Orłowski.

Orbit de propriile vorbe și proiecte, Świerkoski nu răspunse imediat, așa că refuzul lui Orłowski fu ca un duș rece care-l umplu de o jale uriașă că visurile lui n-aveau să se realizeze niciodată.

Privi la Orłowski cu o mînie rău ascunsă și cu ură.

— V-ați văzut cu necioplitul ăla? întrebă apăsat.

— Cu care necioplit?

— Ei, cu Grzesik, lămuri batjocoritor.

Orłowski răspunse violent:

— M-am văzut cu domnul Grzesikiewicz.

— De unde pînă unde Grzesikiewicz! E Grzesik, băiatul unui cîrciumar, o știe toată lumea.

— Bine, dar de ce-mi spui dumneata toate astea? întrebă Orłowski furios.

— Credeam că nu știți și voiam să vă previn ca un prieten.

— Mulțumesc, pe Dumnezeul meu, foarte mulțumesc, dar mă descurc foarte bine și fără lămuririle dumitale, spuse umblînd repezit prin încăpere.

— Așa se spune, dar nu-i deloc așa. Oamenii sînt josnici, domnule șef, și se prefac, ca să-i înșele pe unii ca dumneavoastră, iar Grzesik, oho, e foarte interesat să-și ascundă originea. Acum face pe șleahticul, pe marele boier. Ptiu! țărănoiul, lua-l-ar dracu! șopti cu ură și scuipă disprețuitor.

— Domnule Świerkoski, pe Dumnezeul meu, scutește-mă, nu mai vreau să te ascult.

— Prea bine! Amis, hai acasă. Se ridică greoi, fața lupească, triunghiulară, i se acoperi cu o rumeneală cărămizie, iar capul începu să-i tremure din cauza revoltei ținute în frîu, în timp ce-și zgîria înverșunat cojocul cu degetele-i lungi, slabe și noduroase, ca niște gheare.

— Deci nu vreți să ne asociem? mai întrebă din prag.

— Mulțumesc, n-ai decît să cîștigi singur, ca să te-mbogățești mai repede, îi aruncă batjocoritor Orlowski.

— Oho, vă bateți joc de mine? strigă răgușit.

— Nu, domnule Świerkoski, îți urez din toată inima să te îmbogățești cît mai repede.

Świerkoski ieși fără un cuvînt, dar după ce închise ușa, se îndreptă cu semeție și ridică pumnul încleștat. Așteaptă, așteaptă puțin, șuieră, o să mă revanșez eu odată și odată. O să bateți cu toții temenele în fața lui Świerkoski! gîndi grăbindu-se spre casă. În prima cameră, aproape goală, unde nu mai era nimic afară de patul încherbat din scînduri de pin nerășluite, o masă la fel și niște lăvicioare, se dezbrăcă, își luă papucii și o manta ponosită de feroviar în loc de halat și, îmbrăcat astfel, intră în salonul a cărei cheie o purta întotdeauna la el. Salonul nu semăna deloc cu celelalte încăperi, întrucît era literalmente înțesat de mobile foarte elegante și scumpe. Świerkoski deschise obloanele interioare și se apucă să despacheteze coletul pe care-l primise ieri. Era un mic birou de damă, încrustat cu sidef, o adevărată bijuterie, cam hîrbuit de vreme și acoperit de mucegaiul din cine știe ce depozit umed; îl examină cu bucurie, pentru că izbutise să-l cumpere foarte ieftin.

— Franek, ceaiul! strigă spre bucătărie și începu să-și tîrîie încet papucii făcuți din niște ghete vechi. Se opreа în fața cîte unei mobile, mîngîia mahonul sau palisandrul, netezea tapițeria plușată, se privea în oglinzile mari, acoperite de pînze de păianjen, deoarece Franek n-avea voie să

deretice și nici măcar să intre în acel sanctuar, își punea pe cap draperiile murdare de mătase care acopereau ușile sau se așeza o clipă pe canapeaua turcească, splendidă însă puțin pătată, îmbrăcată în catifea vișinie cu dungi aurii, de care își lipea obrazul cu mișcări unduioase de pisică, închidea ochii de plăcere, se întindea, își rotea privirea mîndră prin încăpere și șoptea: Sînt ale mele, ale mele!

— Franek, adu ceaiul! Bea un pahar după altul, fuma țigară după țigară și se lăsa tot mai mult pradă visării. Ghemuit pe canapea, ca și Amis, care se încolăcise la celălalt capăt, înconjurat de rotogoale de fum, prin care ochii lupești, gălbui, luceau fosforescent, dădea frîu liber himerelor, renunțînd la grijile zilnice, își lepăda înfățișarea obișnuită, cunoscută de toată lumea, îl părăsea undeva departe pe acel Świerkoski care ura oamenii: pe cei buni pentru bunătatea lor, pe bogați pentru bogăție, pe săraci fiindcă nu-i putea suporta, pe cei frumoși pentru frumusețea lor, pe cei cu suflet nobil pentru că-i socotea proști, iar pe cei înțelepți, pentru că disprețuia și ura înțelepciunea care căuta în viață țeluri superioare banilor; tot acel Świerkoski care se zvîrcolea fără istov, atîțat de poftele niciodată satisfăcute ale ambiției și lăcomiei, dispărea, rămînea doar sufletul care realizase totul și se bucura din plin.

Pășea în gînd prin saloane elegante, se simțea bogat și admirat, zîmbetul i se așternea pe buzele subțiri, se lățea pe față și-i umplea inima de infatuare și mulțumire; fruntea îngustă de idiot, străbătută de încrețituri adînci, iradia parcă o aureolă verzuie. Scoase din portofel zeci de lozuri de loterie din țări diferite, le răsfiră dinainte și rămase cu ochii la șirurile lungi de cifre, la sumele pe care își făgăduia să le cîștige.

— Două sute de mii de ruble! șopti cu duioșie adîncă, despăturind biletul de participare la împrumuturile cu premii. Două sute de mii de ruble! se zgîrci de plăcere, deoarece cuvintele acestea dulci îi desfătau sufletul.

— Trei sute de mii de mărci! părea că șoptește lozul trandafiriu de la loteria din Hamburg.

— Două sute de mii de mărci! îi cînta în urechi lozul albastru din Austria.

— O sută de mii de florini! tunau cele roșii, maghiare.

— O jumătate de milion de franci! răsună profund, grav, glasul unui loz liliachiu cu capul republicii franceze la mijloc.

— Milioane! milioane! milioane! șopti zîmbind pierdut. I se părea că aceste milioane sînt deja ale lui, îi înflăcărau închipuirea, îi dau o forță uriașă și-i îndreptau sufletul încîrcit în dorință; își înălța capul tot mai sus, răsufla adînc, sorbind parcă mirosul dulce și atîțător al banilor, ca să-i aibă în el, să-i simtă în toată ființa.

— Milioane, milioanele mele, repetă de mai multe ori cu încăpățînarea unui robot sau a unui cretin orbit de o tinichea strălucitoare. Ale mele... și nu-și mai aduse aminte că duce o viață de mizerie, hrănindu-se numai cu pîine, cartofi și ceai, că înșeală oamenii, ca și pe sine însuși, că sacrificase totul în viață pentru aceste lozuri care-l mințeau de două ori pe an, din pricina cărora aproape că murea de disperare, deoarece nu cîștiga niciodată; nu-și mai aducea aminte de nimic, pentru că în adîncurile tainice ale sufletului stăruia credința neclintită că aceste visuri prostești se vor împlini cîndva.

Orlowski se duse sus, era furios că se vorbea disprețuitor despre Grzesikiewicz: țărănoi! Grzesik! băiat de circiumar! se gîndea repetînd înciudat cuvintele lui Świerkoski. Așa-i, dar e un om dintr-o bucată, cu carte, bun și bogat. Ce-i privește pe ei? Pe cine interesează? Abia într-un tîrziu se mai liniști și se întrebă de ce vorbise Świerkoski așa, ce interes avea el? Se lovi deodată cu palma peste frunte și își mușcă de cîteva ori barba. Aha, te pomenești că se gîndește și el la Janka, îl roade gelozia, asta era! acum înțeleg totul. Dragă domnule Świerkoski, ești prea mic pentru Orlowska, mult prea mic, șopti, crăpă ușa de la bucătărie și strigă:

— Janowa, spune-i domnișoarei că Grzesikiewicz îi transmite sărutări de mîini.

— Domnule Stanisław! îi spuse lui Babiński după ce coborî la telegraf, fiica mea te așteaptă.

— Sînt gata, vă rog numai să mă prezentați, pentru că n-am plăcerea s-o cunosc personal pe domnișoara Janina, rosti Staś solemn, punîndu-și mănușile.

Îl conduse, îl prezentă în două cuvinte fără să se uite la Janka și plecă.

— Am așteptat să vă însănătoșiți, ca să vă rog să-mi împrumutați și mie cărți de citit, spuse Staś. E atîta plictiseală aici, atîta plictiseală, încît prietenii mei de la Varșovia sînt uimiți că am rezistat pînă acum.

— Dumneata ești de curînd la Bukowiec?

— De trei luni, domnișoară! răspunse cu o durere atît de comică, încît Janka izbucni în rîs; i se părea simpatic și amuzant cu fața lui rumenă de domnișoară și cu timiditatea-i copilărească, de-a dreptul caraghioasă la barba lui, statura înaltă și umerii lați. Făcea impresia unui flăcăiandru machiat în bărbat.

— Să mergem, domnule, să-ți arăt că Bukowiec, deși plictisitor, nu e urît deloc.

Staś îi oferi brațul la plecare, dar roși atît de tare, încît întoarse capul, ca să nu-l vadă. O conducea cu mare grijă, pentru că i se împleticeau picioarele.

— Ai grijă, domnule Babiński! strigă Orlowski în urma lor din fața gării.

— Mergem la pădure?

— Da, cred că acum o cunoști și dumneata puțin.

— Nu. Am fost o dată și m-am rătăcit, iar pe altă parte, mama mi-a spus că nu-i prea sănătos să te plimbi acum prin pădure, e prea multă umezeală, așa că e primejdios, poți să răcești, să faci febră.

— O, cred că nu trebuie să te temi pentru dumneata, spuse Janka, măsurîndu-l cu privirea.

— Dimpotrivă... trebuie să mă feresc, să nu uit niciodată; mama zice că trebuie să am grijă, pentru că o boală le pregătește pe celelalte. Și începu să povestească pe larg despre medicamente, despre masajul cu camfor după fiecare oboseală, despre flanela pe care o îmbracă noaptea... Vorbea cu atîta naivitate și era atît de serios, încît Janka se stăpînea, ca să nu izbucnească în rîs.

— Dumneata ai o mamă foarte bună, îi spuse scurt.

— O, domnișoară, cred că nu mai e alta ca ea! și iarăși depănă mii de amănunte despre grija înduioșătoare a mamei; cu toată timiditatea cu care i se adresa, care i se citea în privirea ochilor albaștri, în mișcări și în zîmbet, turuia întruna.

Janka nu-i mai răspundea, nici măcar nu-l mai asculta; îi lăsă brațul și porni pe mijlocul unui drumeag acoperit de nisip ud, zvîntat numai la suprafață. Pădurea îi acoperea cu ramuri dese, puternice, printre care se ițeau fîșiile cerului palid; pe mușchiul gălbui, pe frunzele roșcate de ferigă, răsucite și uscate, tremurau pe alocuri lucirile aurii ale soarelui. Conurile uscate, agățate de crengile de molid ca niște fuse pline, cădeau la picioarele lor ori prin gropile cu apă lîncedă în care se răsfrîngea soarele. Deasupra pîraielor se înălțau arinii negri sau plopii alb-argintii își tremurau frun-

zele. Mirosul puternic de răşină, de frunze şi fructe sălbatice, putrezite, de coajă şi pămînt muiat hălăduia pretutindeni. Janka privea îngîndurată prin pădurea atît de familiară, regăsindu-şi vechile cunoştinţe: vîrful înalt şi golaş cu stînci îngălbenite, povîrnişurile calcaroase pe care se căţărau ca nişte gheare întinse vrejurile lungi de mure, pinii uriaşi cu coaja roşcată, lucitoare, adevărate coloane de chihlimbar, pătate de rugină; pîrîiaşele care se prelingeau printre rădăcinile copacilor sclipind ca nişte panglici de mătase; potecile, luminişurile cu mlaştini la mijloc... — le recunoştea pe toate, la Varşovia se gîndise nu o dată la această pădure, iar acum era aici, aşa cum îşi dorise să fie, dar revăzîndu-le, parcă îi lipsea totuşi ceva: nu le mai întîmpina cu emoţie, deoarece pădurea îi era acum aproape indiferentă, nu mai simţea legătura dintre ea şi aceste tufişuri care încremeneau mute şi reci, pe jumătate desfrunzite, sărăcite, cufundîndu-se parcă în somnul lung de iarnă.

Se plimbară aproape o oră. Babiński tăcuse, iar Janka se uita cu anume amărăciune la pădurea aceasta care nu-i mai spunea nimic acum, a cărei viaţă n-o mai simţea şi n-o mai cutremura ca odinioară. Se simţea străină de ea.

— Să ne întoarcem, aerul m-a cam ameţit, parcă sînt beată.

— Bine, pentru că recunosc că încep să simt guturaiul, nu mi-am luat galoşii.

— Dumneata ce faci seara? îl întrebă, ca să spună ceva.

— Dacă nu sînt de serviciu, stau acasă şi citesc, iar cînd n-am cărţi, mă duc la familia Zaleski s-o ascult pe doamna cîntînd la pian.

— Nu o cunosc, cred că trebuie să fie de curînd la Bukowiec.

— De trei luni, am venit aici împreună.

— Cîntă toată ziua, pentru că se aude mereu muzică.

— Cîte şase ore pe zi. Munceşte foarte mult şi e şi foarte drăguţă, adăugă şi roşi, deoarece Janka zîmbi uşor. Aşadar, domnişoară, o să fiţi atît de amabilă să-mi împrumutaţi cărţi de citit?

— Poţi să vii mîine să alegem, dacă s-o găsi ceva. Îi mulţumi pentru companie şi se duse acasă. Nici nu apucase să se dezbrace, cînd Janowa îi aduse o scrisoare.

— E de la doamna care cîntă întruna, explică.

Janka cercetă curioasă scrisoarea de culoarea heliotropului, cu o liră aurie pe plicul ce mirosea de asemenea a heliotrop; începu să citească, dar se întrerupse auzind un glas străin la bucătărie. Se apropie de uşa în care apăru Zaleska într-un capot de mătase bordo cu palmieri aurii, împodobit cu dantelă la mîini şi la gît.

— Dă-mi voie, domnişoară, vin să mă explic....

Janka o pofti înăuntru.

— Iartă-mă, domnişoară... Sînt Zaleska! Cred că ai auzit de noi, am venit de curînd la Bukowiec. Scrisoarea mea e puţin ciudată, dar sîntem vecini, de aceea am şi îndrăznit... Se aşeză la masă, scoase un portţigaret de argint şi-l întinse zîmbind spre Janka.

— Mulţumesc, doamnă, nu fumez...

— Spune-mi dacă eşti ocupată, între colege nu trebuie să existe nici o jenă. Începu să caute cu înfrigurare chibrituri. Ţi-am scris, pentru că n-am avut curajul să-ţi vorbesc, dar cel puţin nădăjduiesc că-mi vei ierta îndrăzneala şi inoportunitatea, da, inoportunitatea! îşi aprinse în sfîrşit ţigara şi trase de cîteva ori cu voluptate. Diseară am cîţiva musafiri, nişte veri apropiaţi, familia Tacikowski din Tacików, o ştii, nu? Ea şi mama... tutunul e umed şi nu vrea să ardă! aruncă ţigara pe duşumea şi o strivi cu piciorul. Am fost la Varşovia, dar am uitat să cumpăr, aşa că dacă dumneata ai să fii amabilă, o să-ţi fiu recunoscătoare, iar eu ştiu să fiu recunoscătoare... Mi-aduc aminte că odată, eram încă la conservator, în ultimul an, Cesia Pigłowska, o ştii, nu? a ajuns pe urmă una din cele mai bune eleve ale lui Rubinstein, un talent de primă mînă, dar ratată prin căsătorie, cu toate că bărbatul ei e ideal, pe cuvîntul meu, ideal. L-am cunoscut într-un mod foarte caraghios, din întîmplare, şi pentru că întîmplarea face totul... Dar să mă întorc la rugămintea mea, voiam să te rog să-mi împrumuţi nişte tacîmuri pentru şase persoane, pe-ale mele mi le-au spart sau le-au pierdut copiii în ultimele zile, aşa că sînt nevoită să împrumut. A, şi dumneata ai pian? Cînţi şi dumneata? exclamă, văzînd pianul prin uşa întredeschisă de la salonaş; alergă la el şi începu să improvizeze cu mare îndemînare. Janka o urmă mirată de această turuială neîntreruptă, fără sens şi fără legătură.

— Ştii ce-i asta, nu? întrebă Zaleska începînd altceva. E scherzo din concertul lui Moszkowski[1]. E fantastic, mai ales

[1] M. Moszkowski (1854—1925) — compozitor şi pianist polonez.

aici, domnișoară, auzi rîsul, subtil, un rîs ironic! Își dădu la o parte trena capotului cu mișcarea unei soliste pe estradă, zîmbi înclinîndu-și căpșorul într-o parte, parcă sub povara gîndurilor, și cîntă trimițînd în depărtare priviri melancolice de sub pleoapele lăsate. Împrumută-mi, dacă vrei și albiturile pentru masă, adăugă încheind cîntecul cu un *fortissimo* avîntat, oftă, își lăsă brațele în jos, fără putere, moleșite parcă de plăcere, își roti alene privirile prin salonaș, își duse mîna la frunte, oftă iar prelung, de parcă abia atunci se trezea, și se ridică, îndreptîndu-se cu mîndrie.

— Domnișoară, iartă-mi uitarea de sine, începu încet luînd-o de mînă pe Janka, știu însă că dumneata mă înțelegi, pentru că ești artistă. Am auzit, am auzit, te bucuri de toată prețuirea și dragostea mea. Toți cei care trăiesc în lume numai pentru asta, trebuie să se înțeleagă și să se iubească. La revedere, la revedere! îi trimise o sărutare cu mîna și plecă în grabă. Janka n-apucase să rostească nici un cuvînt, iar după plecarea ei ridică din umeri disprețuitoare și începu să citească.

După o jumătate de oră, Zaleska trimise încă o scrisoare de culoarea heliotropului, rugînd-o să-i împrumute doi funți[1] de zahăr și ceai, fiindcă, scria, soțul a uitat să-mi aducă de la Kielce.

Janka îi spuse Janowei să-i ducă Zaleskăi tot ce o rugase, dar aceasta se împotrivi.

— Domnișoară, păi doamna asta cere mereu; domnu' șef mi-a zîs mai demult, cînd dumneata nu erai acasă, să nu-i dau nimic, fiindcă nu mai aduce înapoi. Să spuie și domnu'! se adresă lui Orłowski care tocmai intrase, repetîndu-i despre ce era vorba.

— Proastă mai ești, Janowa, cînd domnișoara e acasă, ea poruncește, eu nu mă amestec, o dojeni. Dacă domnișoara ți-a spus să-i dai, dă-i numaidecît.

Janka se întinse pe pat, deoarece se simțea foarte obosită de această primă plimbare. Orłowski își făcu de lucru toată seara prin sufragerie, trimițînd-o mereu pe Janowa s-o întrebe pe Janka dacă n-avea nevoie de ceva; în cele din urmă, propuse să-i citească cu glas tare.

— Janowa, spune-i că-i mulțumesc din toată inima și voi asculta cu plăcere, pentru că nu pot să dorm deloc! răspunse Janka. Orłowski auzi, dădu draperia la o parte, apropie masa

[1] Funt — unitate de măsură egală cu 0,5 kg.

și așezîndu-se lîngă ușă, începu să citească un roman englezesc lacrimogen.

Dimineața, Zaleska trimise iarăși o scrisoare parfumată, în care se anunța pentru seară; deocamdată se scuza că nu-i aduce lucrurile împrumutate, dar musafirii așteptați plecaseră la Varșovia, soțul se văzuse cu ei în stație, așa că se vor întoarce. Îi trimitea sărutări și la sfîrșit o ruga să-i împrumute un sfert de arpacaș.

— Domnișoară, îi lipsește o dăoagă! se amestecă Janowa, văzînd zîmbetul cu care Janka citea scrisoarea, și începu să povestească despre obiceiurile din familia Zaleski.

— Nu vreau să aud nimic, Janowa, să nu-mi spui niciodată nimic.

— Păi întotdeauna e mai bine să știi mai mult decît mai puțin! se explică servitoarea.

— Mă înhață provincia, se gîndi Janka, încep să-i simt jugul.

Se înzdrăvenea foarte repede și la început se abandona cu oarecare plăcere în seama vieții liniștite și destul de active, dar groaznic de monotone, care se scurgea la Bukowiec. Trenurile veneau și plecau la orele stabilite; Orłowski pleca la birou dimineața și se întorcea seara; Zaleski, ajutorul lui, își folosea tot timpul liber antrenîndu-se pe bicicletă pe terenul îngust din fața stației. Întîrzia la serviciu și nu-i păsa de casă, pedalînd întruna; îi plictisise pe toți și doar duminica mai veneau cîteodată copiii din satul cel mai apropiat să-l vadă pe „nebunul" îmbrăcat într-un costum strîmt, care făcea nenumărate ocoluri pe mașinuța-i diabolică.

Grzesikiewicz venea în fiecare zi, la diferite ore, să se intereseze de sănătatea Jankăi. Îl văzuse de cîteva ori de la fereastră și încercase o stinghereală ciudată. Karaś făcea întruna manevre cu vagoanele lui. Świerkoski petrecea zile întregi la stație, rătăcea cu cîinele peste linii, țipa la muncitori. Janka se obișnuise să-l vadă la aceleași ore, la care trecea prin fața ferestrelor și i se înclina adînc, așa cum se obișnuise și cu cîntatul Zaleskăi la pian. Știa ce făcuseră toți ieri și ce aveau să facă mîine. Cunoștea toate speranțele și bolile lui Staś, fiindcă fusese de cîteva ori la ei și povestise cu o sinceritate naivă tot ce-l privea. Știa tot, pentru că Janowa nu avea liniște pînă cînd nu-i spunea cît cheltuiește doamna Zaleska pe pudră, cît pe carne, ce face Karaś noaptea, cine

din împrejurimi și de ce trimisese la bufetul gării... Se sătura se atît de repede de toate acestea, încît se închidea zile întregi în camera ei și zăcea în pat ceasuri în șir fără să se gîndească la nimic, fără să simtă nimic, afară de plictiseala care începea să pună stăpînire pe ea.

Zaleska îi scria duzini de scrisori parfumate, venea pentru o clipă și întîrzia ceasuri întregi, povestindu-i în ritmul rapsodiei a unsprezecea de Liszt despre băiețelul cel mic, Wacio, că începeau să-i iasă dinții; despre Chopin că e divin, despre talentul lui Stefek care izbea cu pumnișorii în claviatură; despre Helenka, fetița ei, care avea prostul obicei să scuipe peste tot. Pomenea în treacăt și de Babiński și, cu un zîmbet semnificativ, se dezvinovățea discret că ea n-are nici o vină că flăcăul își pierde capul. Apoi iarăși urzea proiecte fantastice pentru viitor, întrebînd-o brusc pe Jania cît o costase materialul din care își făcuse rochia; sau aducea cîte o pălărie nouă să o probeze, fiindcă oglinda Jankăi era mai bună. Amintea nu prea limpede despre un văr de la Varșovia, foarte influent, foarte bogat și foarte drăguț care-i ajuta.

— Fiindcă soțul meu e foarte capabil, șoptea zîmbind și își ciupea șorțulețul de etamină ca o fetiță, dar n-are noroc, în patru ani a schimbat serviciul de șase ori. Ofta adînc și dădea de înțeles că nu e fericită, că a încercat o mare dezamăgire în viață, că e o victimă a destinului. Cîteodată, fără să-și dea seama, aducea vorba despre un spectacol public, spectacol care fusese un mare triumf. Atunci se îndrepta, buzele îi tremurau de emoție și regretul trecutului, real sau imaginar, îi umplea ochii de lacrimi, înduioșînd-o atît de adînc, încît se grăbea să se ducă acasă.

Jankăi i se părea caraghioasă, dar o respecta, deoarece cînta admirabil; stăpînea tehnica pianului ca puțini dintre maeștrii cunoscuți și recunoscuți ai acestui instrument, în afara căruia nu era decît un copil pierdut în treburile mărunte de fiecare zi, în prostii; nu știa nimic și nu înțelegea aproape nimic.

Într-o bună zi o invită pe Janka la ceai, după ce mai înainte printr-o scrisorică mirosind a heliotrop, îi ceruse pahare și zahăr tos. Janka se duse de curiozitate.

Ca să ajungă în camera ei, lipită de salonașul lui Orłowski, Zaleska o conduse printr-o încăpere în care soțul ei sforăia îmbrăcat și plin de noroi pe o canapea. Camera Zaleskăi avea tapet albastru și era aranjată foarte frumos. Mobila era îmbrăcată în catifea albastră în nuanța heliotropului, ca și draperiile de la uși și perdele; un covor cu totul asemănător înăbușea zgomotul pașilor. Pianul Blüthner se afla la fereastră; un palmier destul de mare alcătuia din frunzele-i în evantai un fel de acoperiș deasupra claviaturii. Ici și colo erau așezate cîteva măsuțe înalte, pline de flori ofilite sau uscate. Un secreter încrustat cu fildeș, mic și elegant, încărcat cu statuete, buchețele de violete ofilite, uitate aici încă din primăvară, plicuri, cutii cu hîrtie de scrisori, note și mănuși aruncate peste pudra vărsată, trona la mijlocul încăperii. Pe scaune, pe fotoliile japoneze de bambus, cu rezemători de catifea albastră, pe pian, pînă și pe patul modest cu baldachin de tiul în culoarea heliotropului sau pe covor, pe lîngă perete, se lăfăiau în neorînduială cărți, caiete de note, reviste de modă, șorțulețele copiilor, galoșii soțului etc. etc.

— Doamne, ce dezordine, ce harababură! se văicări Zaleska, frîngîndu-și mîinile.

— Anusia, Anusia! o strigă pe servitoare, dar Anusia nu se grăbi să vină, doar de la bucătărie se auzeau larma și țipetele copiilor, iar la răstimpuri sforăitul puternic al soțului.

— Domnișoară Janina, ia loc; cumplită neorînduială, dar o singură servitoare nu poate face față la toate; cîteodată mă apucă disperarea. I-am spus soțului să angajeze o cameristă; îmi spune mereu că nu găsește. I-am scris și verișorului meu să-mi trimită una de la Varșovia.

Aranjă notele pe pian, trase spre Janka un fotoliu, apoi se lăsă să cadă obosită într-un balansoar scund, tapițat cu catifea albastră; se ridică însă imediat, scoase o cutie de bomboane din secreter, împinse spre Janka o măsuță roșie, lăcuită, pe care puse bomboanele, și o invită să se servească. Cît despre ea, lua mereu cîte una și se legăna în balansoar, îndreptîndu-și buclișoarele frizate mărunt în timp ce spunea:

— Dragă domnișoară, de ce n-am deveni prietene! Uneori am atîta nevoie de o inimă apropiată, de un suflet care să mă iubească. Ah, în clipa asta spun să ne servească ceaiul. Ieși în fugă și reveni aproape imediat, gîfîind îmbujorată; se prăbuși greoi în balansoar și începu să ronțăie bomboane, în vreme ce la bucătărie răsunau țipetele ascuțite ale copiilor. Ah, mi-e frică de nebunie, dar dacă o să mai trăiesc mult în asemenea condiții, nu mai garantez pentru mine. Se întrerupse și ascultă, pentru că se auzi un uruit în fața gării. Astăzi trebuie să vie pe la mine doamna Osiecka, o cunoști, nu?

— Doar din vedere.

— E o femeie foarte drăguță, puțin cam tristă, dar distinsă și cu relații întinse în societate; primește foarte des, mai ales vara, deoarece au stat la ea cîteva verișoare. Probabil că Świerkoski îi face curte nepoatei ei, Zosia, dar e un om foarte ciudat, recunosc că mi-e frică de el. E adevărat că dumneata ai fost la teatru? întrebă de-a dreptul.

— Am fost trei luni, răspunse Janka fără plăcere.

— Te rog să mă ierți, mai mult nu te întreb, fiindcă văd că nu-ți face plăcere. Da, da, rosti cu melancolie, fiecare om, mai degrabă fiecare femeie are în viața ei momente luminoase despre care nu-i place să vorbească, te înțeleg foarte bine. Te rog, domnișoară, caisele astea în zahăr sînt foarte bune, garantez pentru ele, deoarece mi le-a trimis verișorul meu.

Se așeză la pian cu o bomboană în gură și începu să cînte un preludiu de Chopin, acele mărturisiri ale sufletului bolnav, șoptite printre lacrimi, stăpînite de vraja naturii primăvara. Janka ascultă cu emoție, legănîndu-și sufletul în aceste ritmuri pline de arome și tristețe, și se cufundă treptat într-o stare plină de dureri nespuse. Zaleska cînta cu suflet și cu o simplitate minunată, în cîntecul ei nu era nimic din strălucirea și virtuozitatea menită să orbească, să uluiască ascultătorii; cîntecul ei era parcă impersonal, nimic din individualitatea ei nu-l tulbura și nu-l acoperea pe Chopin. Pe chipul ei palid, neregulat, se așternuse tristețea, ochii mari, negri, răsfrîngeau frumusețea muzicii, de emoție își mușca buzele ca vișina, frumos conturate, și cînta trăind tot mai profund.

— Încetează! ce dracu', nici să dorm nu mă lași, zdrăngănești toată ziua, țipă soțul trîntind ușa de la budoar și scîrțîitul puternic al canapelei arătă că se culcase din nou.

Zaleska se ridică de la pian, uitîndu-se cu teamă cînd la pian, cînd la Janka.

— Scuză-mă, domnișoară, soțul meu e obosit de la antrenament... am uitat cu totul... Voia probabil să se ducă să-i ceară iertare, dar se așeză iar la pian și începu să rupă frunzele uscate de la fereastră, ca să-și ascundă încurcătura, dar nu izbuti, deoarece lacrimile îi țîșniră de sub pleoapele strînse și se scurseră pe obraji, adîncind dîre gălbui în stratul de pudră; izbucni într-un plîns cu sughițuri și hohote, încet, ca un copil dojenit pe nedrept. Janka era pur și simplu revoltată de brutalitatea lui Zaleski și într-un impuls de compătimire se apropie de ea și începu s-o liniștească. Zaleska se strînse la pieptul ei și plînse ca un copil; șiraie întregi de

lacrimi parcă se porniseră din izvoare nesecate, curgînd din abundență.

— O, cît sînt de nefericită! O, dac-ai ști, domnișoară! șoptea tot mai încet, cutremurîndu-se de sughițurile care-i sfîșiau pieptul.

Janka o strînse la pieptul ei și-i mîngîie cu duioșie părul împletit într-o coadă frumoasă. Nu știa ce să-i spună și nici cum s-o liniștească, copilăriile și sensibilitatea ei îi stîrneau mila.

— Soțul meu e un om bun, nu mă pot plînge de el; e foarte bun, dar serviciul îl sîcîie atît de mult, încît uneori scapă cîte un cuvînt aspru care mă doare grozav... Tăcu și începu să sugă cu lăcomie dintr-o bomboană; asta o mai liniști, pentru că se duse la măsuța de toaletă de lîngă pat, își dădu cu puțină apă de colonie, se pudră și reveni radioasă; uitase cu totul de incidentul dinainte, doar sub ochii umezi de lacrimi și de colonie îi apăruseră pete vineții, singurele semne ale suferinței încercate. Plecă la bucătărie și în curînd servitoarea aduse ceaiul.

— Anusia, nu uita de copii.

— Atîta lucru știu și eu, nu trebuie să mi se amintească mereu, răspunse aceasta obraznică.

— Nu te supăra, Anusia, dar cîteodată poți să uiți, se scuză cu umilință și, după ce servitoarea plecă, începu să se explice. Servitoarele de acum sînt atît de rele și le găsești atît de greu, încît am ajuns să mă tem că Anusia mă va părăsi; copiii s-au obișnuit cu ea, iar soțul meu se supără cînd schimb servitoarele prea des.

Jankăi îi părea rău de această biată roabă a servitoarelor, a soțului și a copiilor și voia să i-o spună, dar Zaleska o întrebă:

— Dumneata îl cunoști pe domnul Grzesikiewicz?

— Da, de mult, răspunse Janka întunecîndu-se.

Zaleska își dădu seama că iar fusese lipsită de tact și tăcu, se așeză lîngă secreter și scrise cîteva rînduri pe un bilețel parfumat pe care-l expedie îndată prin Anusia. Apoi iar începu să vorbească, dar cădea mereu pe gînduri, privea pe fereastră, se uita încetișor dacă soțul mai doarme, oftă, mînca bomboane și se muta de pe un scaun pe altul, negăsindu-și locul nicăieri.

— Domnișoară, la Varșovia toamna nu-i chiar atît de rea. Sînt curioasă dacă acum se mai poartă pieptărașe à la Figaro.

— N-am ideie.

— Sezonul de concerte a început deja; ah, grozave mai erau miercurile acelea de la Societatea muzicală.

— Dumneata te duceai des, doamnă Zaleska?

— Nu-mi scăpa nici una! și premierele de la Varietăți ori, vara, concertele de la Valea elvețiană! atîtea plăceri pe care numai orașul le poate oferi; acolo se respiră o atmosferă artistică, e altă viață. Doamne, Doamne! cum au dispărut toate, cum mai trece timpul!

Janka zîmbi cu ironie; știa și ea cîte ceva despre această atmosferă artistică, despre această altă viață.

— Au venit doamna Osiecka și domnișoara! dădu de veste Anusia.

— Poftește-le! poftește-le înăuntru! exclamă Zaleska precipitîndu-se prin încăpere și, neștiind ce să facă, aleargă la soțul ei.

— Henryk! Henryk! îi șopti la ureche cuprinsă de teamă. Dragul meu, scoală-te, a venit doamna Osiecka. Începu să-l miște cu mare grijă.

— Ducă-se dracului toate muierile! Ce mai vrea și baborniță asta? Nu mai pot nici să dorm ca lumea! bodogăni răsucindu-se pe sofa.

— Henryk, iubitule, nu te supăra, scumpul meu! ciripea aproape suspinînd, i se agăță de gît și, mîngîietoare și duioasă, se alinta la pieptul lui ca o pisică, uitîndu-i-se în ochi asemenea unui cîine care se teme să nu fie lovit.

O îmbrînci, își luă perna sub braț și se duse în camera copiilor, iar Zaleska alergă s-o întîmpine pe doamna cu înfățișare foarte serioasă care tocmai intra.

— Cît de bună sînteți, dragă doamnă! o sărută cu bucurie. Domnișoară Zofia, cum stai cu sănătatea? se adresă apoi tinerei într-o rochiță destul de scurtă și pălărioară de fetru, marinărească. Domnișoara Janina Orłowska! o prezentă pe Janka. Anusia, ia pelerina doamnei.

— Copii, tăceți din gură! strigă la propriile odrasle care o luaseră în primire pe Osiecka. Doamnelor, poftiți la mine.

— Dragă doamnă Stefa, vezi să se ocupe servitoarea și de cal, pentru că am venit singure, e, dacă-ți spun, singure, fără slujitor! dispuse Osiecka cu glasu-i puternic, așezîndu-se cu greu în fotoliu.

— Bine. Anusia, dă-i ovăz calului! Caii mănîncă ovăz, nu-i așa?

Osiecka izbucni în hohote de rîs, atît de răsunătoare, încît calul îi răspunse nechezînd din fața gării.

— O, copilă scumpă, copilă scumpă, vino să te sărut pentru naivitatea-ți neprefăcută, e, dacă-ți spun, naivitate neprefăcută... se înverșună de parcă se împotrivea cineva.

— Să nu mai coboare Anusia, am eu grijă de cal, se oferi Janka, gîndind că așa va izbuti să scape.

— Bine, domnișoară Janina, la drept vorbind, nici nu știu dacă avem ovăz în casă; dar să te întorci imediat, te rog foarte mult.

Janka promise și plecă.

— Nu e Orłowska aceea care a fost la teatru și s-a otrăvit acum o lună? A scris și la gazete, am citit cu ochii mei! adăugă, roșind de enervare.

— Ba da, o femeie foarte distinsă și curajoasă.

— Oho, curajoasă, n-am ce zice! Curajoasă femeie! repetă mai încet Osiecka și un zîmbet batjocoritor, răutăcios, îi alunecă peste fața drăguță, înconjurată de părul cărunt, care contrasta neplăcut cu ochii negri, mari, plini de vioiciune și temperament. Avea tenul și buzele foarte proaspete și tinerești.

Janka reveni curînd și începu o conversație foarte vioaie, aproape despre nimic. Zaleska se mulțumea să le trateze cu bomboane și să se așeze pe rînd lîngă fiecare, ca să-i șoptească la ureche cîteva cuvinte în mare taină. Osiecka o examina întruna pe Janka care simți această curiozitate supărătoare, își înălță capul cu mîndrie și privirile li se încrucișară, cercetătoare și reci. O teamă neînțeleasă puse stăpînire pe ea și se înfioră, deoarece privirile sfredelitoare ale Osieckăi îi pipăiau întreaga făptură, urmărindu-i mișcările cu luare aminte.

— Dumneata nu te plictisești la țară? o întrebă pe Zosia.

— Nu! răspunse aceasta scurt și, descumpănită, se uită la Osiecka, întrebînd-o din ochi dacă poate să vorbească, dar nici Janka nu mai spuse nimic, simțind că nu e în stare să-și adune gîndurile. Glasul tunător al Osieckăi o irita, iar ochii ei fără astîmpăr o intimidau. Încerca și ea chinurile pe care le îndura o pasăre hipnotizată de șarpele cu clopoței; nu mai avea putere să se ridice și să fugă, cu toate că ar fi vrut s-o facă; mintea începea să i se tulbure, valuri de sînge îi năvăleau în creier, era atît de slăbită, încît era gata să leșine, dar în același timp își dădea seama cu oarecare spaimă de starea ei, pentru că nu i se mai întîmplase așa ceva. Sînt bolnavă, își spuse frecîndu-și tîmplele.

— Unde-i Henryk? tună Osiecka.

— Soțul meu? Cred că la serviciu...

— Nu-i adevărat. Tăticu' doarme! se împotrivi cu o bucurie răutăcioasă Hela care stătuse liniștită pînă atunci.

— Da... se prea poate... n-am băgat de seamă, încuviință Zaleska, privind rugătoare la fiica ei.

— Trezește-l, doamnă. Să aranjăm un mic preferans; e, dacă-ți spun, unu mic, apoi mic e! Dumneata joci? întrebă liniștită, întorcîndu-se spre Janka.

— Nu, șopti cu greutate, tresărind nervos.

— Păcat! Soțul meu, fie-i țărîna ușoară, zicea că e unul din cele mai plăcute jocuri; din nefericire, pentru mine este singura plăcere de cînd s-a prăpădit, fie-i amintirea sfîntă; da, singura plăcere a unei biete văduve singure; chiar așa, dacă-ți spun că e singura... plăcere... a unei biete văduve... repetă suspinînd, se rezemă de măsuță, făcînd-o să trozneasc[illegible] și lacrimi mari, ca picăturile de grăsime, începură să-i curgă din ochi.

— Mătușică, hai, liniștește-te.

— Scumpă doamnă, știți că orice emoție vă face rău, o imploră Zaleska.

— Of, îmi pare rău, așa-i, dar dumneata crezi că unei săr mane ca mine îi este ușor să-și uite cel mai bun prieten; totul îmi amintește mereu că el nu mai este. Nu pot să duc o lingură la gură, fără să mă gîndesc că iubitul și neuitatul... își acoperi ochii cu mîna-i grasă, mare cît o tigaie, și oftă din adînc; fotoliul scîrțîi, pus la încercare de formele-i planturoase, scuturate de suspine. Zosia îi sărută mîinile și ciripea cuvinte banale de mîngîiere, deși în ochi i se citeau iritarea și plictiseala rău ascunse. Zaleska alerga mereu la măsuța de toaletă și aducea tot felul de sticluțe cu parfum, stropindu-i aferată fața și capul cu apă de colonie. Osiecka o lăsa să facă tot ce voia cu ea. Își luă mîinile de pe față și se rezemă cu toată greutatea pe spătarul fotoliului, sfîrșită parcă de durerea neogoită.

Sub influența acestei scene, care făcea asupra ei o impresie comică, Janka își recăpătă puterea și luciditatea; acum privea cu un zîmbet batjocoritor la profilul Osieckăi.

— Îți mulțumesc, Stefa, îți mulțumesc! șopti Osiecka cu glasul îndurerat. Compătimirea dumitale îmi adîncește părerile de rău, o nouă durere mă sfîșie la gîndul că nu e el, nu soțul meu de sfîntă amintire îmi vorbește așa, nu soțul

meu de sfîntă amintire mă mîngîie așa, rosti cu mai multă energie.

— Nu vă contrazice nimeni, doamnă! spuse Jania cu oarecare asprime.

Osiecka îi aruncă o privire grea, ca o măciucă, și continuă să se vaiete cu glas lăcrimos:

— Nu mă mai mir de indiferența oamenilor, pe cine poate să mai intereseze o femeie bătrînă și singură. Totul nu-i decît politețe, da, politețe rece. Abia mai tîrziu înțelegi, cînd rămîi singură pe lume... Sărmană, părăsită... Doamnă Stefa, spune să se pregătească cina, fiindcă astăzi n-o să jucăm decît o partidă; ca să plecăm mai devreme acasă, deoarece nopțile sînt întunecoase acum, sînt foarte întunecoase, dacă nu greșesc, i se adresă Jankăi.

— Într-adevăr, dar n-aș putea spune, pentru că n-am mai ieșit seara de mult.

— Aha... dumneata ai fost bolnavă, dacă nu greșesc.

— Da, confirmă scurt Jania, căci privirea pătrunzătoare a Osiekăi o durea și o intimida.

— Doamnă Stefa, trezește-ți soțul, e timpul să începem preferansul; e, dacă-ți spun că e timpul, apoi e timpul!

— O, sigur că e timpul, încuviință Zosia somnoroasă.

Zaleska plecă și în curînd în camera vecină se auzi glasul morocănos al soțului, urmat de cel al soției, umil și rugător; apoi zgomotul sertarelor trase și trîntite la loc, fișîitul apei deschise și pufnituri puternice. După vreo jumătate de oră se arătă Henio. Proaspăt, într-un costum nou, zîmbitor, rumen de somn și de apa rece, ca un cocoș tînăr, cu nasul subțire și lung, părul blond încrețit în inele naturale, pieptănat cu cărare pe mijloc, ochii albaștri ca emailul decolorat și eleganța unui chelner, își tîrșea picioarele, unduindu-și silueta zveltă, bine făcută. Sărută mîna Osieckăi care-l bătu cu duioșie pe obraz.

— A, stimată doamnă, binevoiți să ne onorați cu prezența dumneavoastră, eu și soția mea sîntem nespus de bucuroși, nu-i așa? Îi sărută mîinile încă o dată, își înclină capul înaintea Zosiei și se întoarse spre Jania cu o înfățișare serioasă și plină de respect pentru fiica superiorului.

— Domnișoară, n-am avut prilejul și plăcerea de a te cunoaște personal, cu toate că am dorit-o foarte mult, eu și soția mea, nu-i așa, Stefa? Spun asta, deoarece sînt sigur că mă aflu în fața domnișoarei Orlowska, fiica scumpului și

respectatului nostru șef; eu și soția mea sîntem nespus de fericiți, nespus de mîndri, că putem să te întîmpinăm sub acoperișul nostru. Își schimbă poziția, întinse mîna, ca la contradans, îi strînse palma, se înclină atît de adînc, încît îi văzu grumazul roșu și se așeză între Janka și soție. Zîmbetul nu-i mai cobora de pe buze și bucuria de pe față.

— Cît e de frumos! cum mi-l mai amintește pe soțul răposat, se înduioșă Osiecka, sărutîndu-l cu privirile. Domnule Henryk, așează-te lîngă mine, sînt cam amețită și de departe nu prea aud bine unele cuvinte.

Se trase atît de aproape de el, încît aproape jumate din făptura ei sprijinită de rezemătoarea de trestie a fotoliului se lăsă peste picioarele lui.

— Dragă Stefa, poate-ar fi mai bine să spui să ne pregătească masa de joc.

— Cum merge antrenamentul? îl întrebă Zosia.

— Sînt aproape de final, foarte aproape, răspunse vioi. Acum fac douăzeci de kilometri într-un minut și cincizeci de secunde și dac-o să progresez tot așa, primul record al primăverii va fi al meu, nu mai încape îndoială; pentru că pînă acum n-a mai realizat nimeni această viteză. Se însufleți și începu să vorbească despre bicicletă, cauciucuri pline, pneuri, pompe de uns, șosele, recorduri și starturi. Cita amănunte de la ultimele întreceri, istorisea anecdote din viața sportivă. Vorbea cu un dispreț adînc despre campionul polonez neînvins pînă atunci la cursele de ciclism. Arăta cu picioarele și mîinile unele mișcări de la finiș, pe care trebuia să le facă ciclistul, ca să ajungă la linia de sosire. Sta pe scaun ca pe bicicletă și vorbea întruna, rizînd singur de propriile glume în timp ce pedala mecanic și strîngea rezemătoarea scaunului, pe care o învîrtea ca pe ghidon. Zosia asculta cu gura căscată, Osiecka izbucnea mereu în hohote puternice de rîs, făcînd fotoliul să troznească și, ca să-și arate mulțumirea, îl mîngîia pe față sau îi ciupea ușor bicepșii întăriți.

— A, pezevenghiule, ce grozav! șoptea, îndemnîndu-l să mai povestească și altceva. Zaleska se ivea mereu în ușa deschisă de la sufragerie, privea cu mîndrie la soțul ei, asculta, zîmbea cu delicatețe de glumele lui și dispărea trebăluind mai departe în jurul mesei. Janka se plictisi repede de această companie și, cu toate că o rugară fierbinte să mai rămînă, își luă la revedere și plecă acasă.

IV

Îi găsi pe tatăl ei și pe Świerkoski discutînd ceva cu însuflețire. Pe masă, într-o foarte frumoasă vază arămie, se afla un buchet mare de trandafiri crem și garoafe roșii. Îi dădu binețe lui Świerkoski și privi cu mirare buchetul din toate părțile; evitînd privirea tatălui, se uită întrebătoare la Janowa care-i așeza un pahar cu ceai dinainte.

Orłowski împinse spre ea o scrisoare și cu un gest expresiv arătă că e în legătură cu buchetul. Se întoarse apoi spre Janowa și-i spuse cu jumătate de glas:

— Janowa, spune-i că sînt de la Krosnowa! Se înțelege, domnule Świerkoski, îți împrumut cu plăcere cele patru sute de ruble! se adresă apoi în grabă supraveghetorului de linie.

— De astăzi, în două luni vi le dau înapoi, dar cum spuneam, acum trebuie să fac plățile țăranilor care-mi transportă piatra și nu mai am deloc bani lichizi. Peste două luni o să iau un avans și vi-i dau înapoi. Tăcu brusc, se ridică și începu să numere florile din buchet. Treizeci și cinci de trandafiri, șopti notîndu-și această cifră pe manșetă. Șaizeci și doua de garoafe. Numără încă o dată și scrise și această cifră alături de cealaltă. Trei mii cinci sute șaizeci și doi! Un număr foarte bun, excelent. Jumătate face o mie șapte sute optzeci și unu. O cifră minunată, îngînă scriindu-și-o pe manșetă. Vă place această primă cifră? întrebă, arătîndu-le pe rînd manșeta murdară lui Orłowski și Jankăi.

— Ca să spun drept, nu știu ce-aș putea răspunde, pentru că pe mine nu mă impresionează nici o cifră, zise Janka uimită de purtarea lui.

— Pentru dumneata sînt moarte, da, dar mie îmi vorbesc foarte limpede, uite, cifra asta, pe care am format-o din numărul florilor, îmi spune s-o aleg pentru vreo loterie, deoarece va cîștiga cu siguranță lozul cel mare. Vă mulțumesc din toată inima pentru împrumut, se adresă lui Orłowski. Vă rog foarte mult să mă iertați, dar acum trebuie să plec; mi-am adus aminte de o treabă grabnică. Salută grăbit, fluieră la cîine și ieși în fugă; alerga acasă, ca să mediteze în singurătate la aceste cifre și să scrie furnizorilor săi de la loterie să-i completeze un loz cu acest număr.

— Îi lipsește o doagă, pe Dumnezeul meu, s-a țicnit de tot! murmură Orłowski.

— Florile sînt foarte frumoase! șopti Janka, uitîndu-se încă o dată la buchet.

— S-a dus anume la Varșovia și le-a cumpărat, rosti Orłowski trăgîndu-se de barbă, fiindcă-i venea greu să vorbească fără intermediar cu ea; începu să umble în jurul mesei cu mîinile încrucișate, privind cu duioșie la Jania care citi multă vreme scrisoarea de la Grzesikiewicz și cînd o sfîrși, i-o dădu în tăcere tatălui.

„Stimată domnișoară. Știu că nu procedez cum s-ar cuveni, dar intențiile mele sînt bune, așa că trebuie să mă ierți. Am aflat de la tatăl dumitale că te-ai făcut bine, de aceea, dacă nu mă urăști, te rog din suflet să-mi îngădui să-ți fac o vizită". Scrisoarea era lungă și toată în acest ton de rugăminte sinceră. La sfîrșit, o implora să-i trimită răspuns, fiindcă altfel n-avea curajul să vină; iar dacă nu dorește să-l vadă, se va împăca și cu asta, dar o ruga atîta și-i promitea să-și țină simțirile în frîu, numai să-l primească. Adăuga salutări din partea părinților.

— E un flăcău de treabă, pe legea mea, Jędrek e un flăcău de treabă, șopti Orłowski, iar Janka asculta cu fața învăpăiată; o ardea parcă un foc lăuntric, dureros, o jale adîncă, tăcută îi împovăra sufletul. Se uita la buchet, respira aromele palide de toamnă ale florilor și vedea înaintea ei chipul bun și cumsecade al celui care i le trimisese. Îi era profund recunoscătoare și o mulțumire dulce îi măgulea amorul propriu; cu toate cele întîmplate, el o mai iubea și acum, dar recunoștința inimii ei era întunecată cu încetul de grijă, de indicibile păreri de rău, de o teamă care nu se știe de unde izvora; sufletu-i era aidoma unei palete de culori care se muiaseră, amestecîndu-se unele cu altele și alcătuind o pată murdară.

Seara se scurgea mohorîtă.

Nu-și vorbeau, dar simțeau amîndoi tot mai limpede că trebuie să spună neapărat ceva care să-i apropie și să-i întărească. Inimile lor simțeau nevoia de a se mărturisi.

Orłowski continua să dea ocol mesei posomorît. Își mușca barba, se oprea și vorbele-i stăteau pe limbă, dar teama că ea se va supăra și va pleca în camera ei îl înghețа, ridica din umeri, ochii îi răsfrîngeau durerea și tăcea. Janka nu putea nici ea să stea locului. Încercă să citească, să coasă, să facă ceva, dar nu era în stare, îi scăpau toate din mînă. Tremura toată de iritare, alunecînd într-o stare dureroasă, bîntuită de presimțiri și temeri necunoscute. Asculta freamătul pădurii, care pătrundea pe fereastră, ori scîrțîitul ceasului, dar nu se

putea concentra, nu se putea gîndi la nimic, pentru că gîndurile i se împrăștiau ca un stol de păsări speriate de ceva de neînțeles. Se uită la scrisoarea care zăcea pe masă, colorată de reflexele trandafirii ale florilor, o citi de cîteva ori, dar un singur cuvînt îi revenea mereu și-i răsuna în creier aproape fără participarea conștiinței.

— Nu! nu! nu!

Se duse să se culce. Orłowski privi în urma ei cu ochi rugători, însîngerați, dar Janka nici măcar nu se uită la el; uitase că mai era cineva în cameră. Puse buchetul pe masă, stinse lampa și își aținti privirile la lumea de afară, scăldată în lumina lunii, care prelungea pe dușumea o dîră mare, lucitoare, brăzdată de umbrele giurgiuvelelor. După aceea, se uită atentă la portretul decolorat al mamei sale, care atîrna pe peretele de vizavi; lumina aluneca peste geamul și rama neagră, scoțînd în evidență contururile blînde, cufundate în penumbră, așa cum doar în amintiri se mai văd chipurile morților de mult; privea la mama ei și parcă-i cerea sfatul, un cuvînt întăritor, pe care-l dorea, de care avea nevoie, se ruga parcă la ea în adîncul făpturii inconștiente, deoarece buzele-i șopteau: Ce să fac? ce să fac... și neaflînd răspunsul nici înlăuntrul și nici în afara ei, se prăpăstuia în vălmășagul de gînduri, scene și visare care veneau spre ea din spațiu în liniștea nopții, se iteau din hăurile întunecate ale creierului și-i umpleau sufletul de larmă dureroasă, de sentimentul părăsirii, de mîhnire și neputință; mai avea doar atîta putere cît să repete: Nu, nu, nu! Se temea, nu îndrăznea nici măcar să înțeleagă de ce spune nu. O, nu era în stare, deoarece îndată ce se înălța în ea însăși și începea să despice firul în patru, iar gîndurile i se adunau în vreo concluzie, din bezna adîncă apărea chipul urît și josnic, pe care-l blestema cu toată violența firii ei, și i se proțăpea înainte, aducînd în urma lui întîmplările uitate, scenele respingătoare ale prăbușirii ei, amintirea tuturor lacrimilor și a suferințelor îndurate. Se sculă din pat și desculță, numai în cămașa de noapte, începu să se plimbe prin încăpere cu pumnii încleștați. Părul despletit flutura în urma ei ca o coadă aurie de cometă, stîrnind praful de pe dușumea; i se părea că împrăștie scîntei în lumina lunii.

Își puse o broboadă pe umeri și se duse în sufragerie; văzu lumină prin ușa de la bucătărie și intră. Janowa ședea pe dușumea lîngă o ladă deschisă.

— Nu te-ai culcat, domnișoară? Că eu mă uit, păi cum, mă uit. Uite, materialu' ăsta îl am de la fetița, se lăudă despachetînd dintr-o hîrtie o țesătură ruginie. Îmi iese fustă și bluză, da' am să mi-o fac pentru cînd oi muri, domnișoară, că darurile de la copii sînt cele mai potrivite pentru coșciug. Cînd m-o duce înaintea Domnului, chiar dacă fata mea ar fi păcătuit, cînd am să spui că fata mi-a dat îmbrăcăminte și că a ținut la mine, apoi musai s-o ierte.

Janka privea tăcută la fața ei brăzdată de bătrînețe, cu buzele vinete, zbîrcite, printre care se vedeau dinții găunoși; dragostea de mamă îi strălumina ochii mici, adînciți în orbite sub fruntea legată cu o maramă galbenă. Nutrea un respect profund pentru această femeie simplă, care știa doar să iubească, pentru care lumea și viața se închideau în copilul ei.

Plecă de la bucătărie întristată că pe ea n-o iubise nimeni atît de mult. Se duse în salonașul luminat de razele lunii care aurea clapele verzui ale pianului deschis, ce semănau cu niște dinți rînjiți. Fără să se gîndească de ce o face, împinse ușa de la camera tatălui; acesta n-o auzi cînd intră, sta aplecat peste birou și scria.

— Tată, spune-mi și mie ce să-i răspund lui Grzesikiewicz? întrebă încet.

Orłowski zvîcni în picioare, se uită la ea, își mușcă barba și șopti:

— Ce vrei tu; eu nu te silesc în nici un fel, nu insist. Dacă vrei să te căsătorești cu el, bine, dacă nu vrei, iar bine. Tăcu, pentru că-l înneca emoția, se întoarse și începu să apese sugativa peste hîrtia scrisă cu cerneală.

Janka rămase descumpănită, interpretîndu-i gestul drept supărare, iar asprimea glasului drept mînie și ură, așa că nu mai spuse nimic și plecă înapoi.

— Janka, o chemă, dar atît de moale, de mîngîietor, cu atîta tristețe și dragoste, și jale, și frică, încît se întoarse repede și, împinsă de aceste accente de simțire profundă care-i cutremurau toată ființa, i se aruncă în brațe.

— Tată drag! Tată! Tată!

— Copila mea! copila mea! șoptiră îmbrățișîndu-se. Își amestecară lacrimile, sărutările și nu mai spuseră nimic, doar inimile băteau împăcate.

V

— Domnișoară, a venit Bartek de la Krosnowa și zice că l-a trimis boieru' după scrisoare.

— Spune-i să vină la mine.

— Vai de mine!... ieri am spălat dușumeaua și-n pădure e un noroi.... poate că...

— Cheamă-l imediat, iar dușumeaua o s-o speli iar.

Bartek veni și se opri lîngă ușă, mototolindu-și șapca veche cu timiditate, în timp ce din sufragerie Janowa se uita cu o ură comică la încălțările lui, care lăsau urme groase pe dușumeaua ceruită.

Janka scria, dar rupea mereu hîrtia și o lua de la început. Voia să-i mulțumească lui Grzesikiewicz că n-o uitase și să-i adreseze cîteva cuvinte de politețe care să nu însemne nimic. În sfîrșit, după eforturi îndelungi, scrisoarea era gata.

— Ești de mult la domnul Grzesikiewicz? întrebă închizînd plicul.

— He, he!... păi dintodeauna, că n-am mai fost la altcineva.

— Cucoana bătrînă e sănătoasă?

— He, he!... de sănătoasă, cred că-i sănătoasă, că azi dimineață a pocnit-o pe Jewka peste gură, rîse Bartek prostește, învîrtindu-și mai avan șapca în mînă, și fața-i bucălată, bărbierită cu grijă, cu gura largă, nasul mic, ochii rotunzi și ciufuI cinepiu, tăiat scurt deasupra frunții, se strîmbă de mulțumire.

— Du scrisoarea și dă-le binețe boierilor din partea mea. Cum te cheamă?

— He, he!... păi Bartek. Dumnevoastă nu știți, că toată lumea știe! Bartek înveli scrisoarea într-o batistă, o bagă în sîn, făcu o plecăciune adîncă, lăudă numele Domnului și plecă.

La bucătărie îl pîndea Janowa.

— Bartek, haimanao, nu puteai, nepricopsitule, să-ți speli ghetele în apă? De ce-ai intrat în casă așa murdar, ai? Dacă mai faci, îți trag una de...

— He, he!.... lasă, leliță, o să te iau de nevastă și ne-mpăcăm noi!

— Vai de mine, blendereule, îți mai bați și joc de mine! și începu să se uite după mătură.

Bartek se trase repede spre ușă și o luă la sănătoasa, împrăștiind noroiul pe dușumeaua curată de la bucătărie, grija cea mare și fala Janowei.

Luă ziarele de la poștă, le băgă în geacul de lînă, agățat pe umăr, se uită la Zaleski care se antrena în fața gării și plecă acasă prin pădure. Mergea repede, dar pe măsură ce se apropia de Krosnowa, supărarea și teama puneau tot mai mult stăpînire pe el. Se oprea, își scotea căciula și se scărpina în cap îngrijorat. E, o moarte are omul, murmura, își înfunda și mai adînc pe cap șapca roșie în colțuri, cracoviană, își sufla nasul între degete, își strîngea cingătoarea bătută cu bănuți de alamă și pășea tot mai încet, aruncînd priviri tremurătoare pe drumul care ieșea din pădure, așternîndu-se peste cîmpurile întinse, vălurite de coline și tăiate de tarlale lungi cu grîu de toamnă, arături, pîrloage cenușii și miriști. Pădurile strîngeau într-un inel albăstrui întinderea cîmpurilor și satul mare, printre casele și grădinile căruia, pe jumătate desfrunzite, sclipea rîul larg cu albia întortochiată capricios, care ieșea din pădure și se vărsa în iazul cel mare de lîngă grădina conacului, apoi se abătea peste roțile morii și mergea la vale prin parc, întretăia drumul și strălucea în soare ca o panglică argintie prin luncile gălbui, printre tufele negre de arin și petele lunguiețe de trestie uscată.

Bartek trecu podul și o luă pe aleea splendidă, străjuită de tei uriași, sădiți în direcția terasamentului care ținea rîul în frîu, îndreptîndu-se spre conacul ale cărui coloane înalte albeau de departe la intrare; deasupra, ferestrele de la etajul care se termina cu un acoperiș foarte ascuțit, împărțit în două, răsfrîngeau orbitor razele soarelui. Trecu pieziș pe lîngă rondul cel mare, înconjurat de un gard viu de dracilă, rupt pe alocuri și uscat, în care, în loc de gazon și de flori, creșteau cartofi, și coti spre o clădire mare, umbrită de castani și unită cu conacul printr-un coridor acoperit, cu multe geamuri sparte și scînduri lipsă. Trecînd pe lîngă bucătărie, se uită pe fereastră.

— Magda, unde e stăpîna?

Magda arătă cu capul spre tindă și continuă să sfărîme cartofii într-un ciubăraș din care ieșeau vălătuci de aburi.

Pe prag, în tinda la care se ajungea printr-o adîncitură pătrată, ce continua coridorul dinspre conac, ședea Grzesikiewiczowa pe un fotoliu vechi, rupt și cu lîna ieșită. Curăța fulgi pe genunchi într-un fel de sită și se uita mereu spre rond și spre curtea cealaltă, despărțită de cea de primire printr-un

gard de nuiele și un rînd de plopi înalți cu coroanele uscate, și înconjurată din trei părți de acareturi.

Bartek își scoase șapca pe coridor, trase geacul în față și coase ziarele.

— Ai și o scrisoare de la domnișoara? întrebă cu blîndețe bătrîna, ridicîndu-și spre el ochii vioi, cenușii, și fața palidă și încrețită.

— Sigur că am. Domnișoara m-a chemat în casă și mi-a zis să aduc scrisoarea și să mă închin cu respect din partea ei, he, he...

— E sănătoasă?

— Musai să fie, că scrie și în scrisoare, da' am văzut că era galbină la față ca luna plină și vorbea atît de încet, că abia auzam. M-a întrebat dacă argățăsc de mult aicea. He, he! Chicoti ușor, pentru că i se părea ciudat că ea nu știa ce știe toată lumea. Pînă și evreii din Miechów știau că crescuse aici de mic. M-a mai întrebat dacă cocoana bătrînă, dumnevoastă, de, e, sănătoasă. Am zîs că e sănătoasă. Pe urmă mi-a zîs să mă-nchin dumnevoastă și am venit.

— Altceva n-a mai spus? îl cercetă, fiindcă tare mult îi plăcea să iscodească lumea.

— He, he!... păi a mai zîs: Cum te cheamă? Păi, Bartek! am răspuns. Ești de mult argat? Dintodeauna, zic, he, he!... Da' cocoana bătrînă e sănătoasă? Sănătoasă! o luă de la început.

— Bartek, acum du-te la bucătărie să-i ajuți Magdei să dea mîncare la porci; pe urmă să dai fuga la gropile de cartofi, da' să nu te-apuci de zberguială, că ți-arăt eu... îl amenință.

Bartek își agăță geacul în tindă și plecă, dar se întoarse repede; ținea șapca în mînă, se scărpina în cap, se muta de pe un picior pe altul și se uita la bătrînă cu teamă.

— Ce mai vrei?

— Păi... se aplecă și-i sărută picioarele, poate că puneț' o vorbă bună la boier, m-a loat cu amețală și scrisorile pe care mi le-a dat să le pui la poștă, o să plece tocma mîine cu mașina, nu astăz', că boierul mi-a zîs: a albastră la tren și a albă la șefu' gării. Am ținut minte pînă la pădure, da' pe urmă le-am amestecat și am crezut că a albastră e la șef și a albă la tren... și așa le-am și dat. Șefu' a strigat la mine, că a albastră era la tren și a albă la șef! Pînă am ajuns în pădure, am ținut minte, da' acolo mi s-a părut că a albastră...

— Bine, bine, îl întrerupse repede, pentru că nu înțelegea ce voia să spună. Lăsă puful, luă ziarele și scrisorile, le puse în șorțul roșu de casă cu care era încinsă, trecu prin bucătărie și prin coridorul acoperit se îndreptă spre conac: într-un colț al clădirii, la etaj, era camera feciorului. Păși încet prin încăperile aranjate cîndva cu gust, înțesate acum de mobilele vechi stil, cu tavanele înnegrite, pline de picturi, de tot felul de aurituri și pereții acoperiți cu tablouri prăfuite.

Conacul era un adevărat palat, Grzesikiewicz îl cumpărase la licitație cu tot ce era în el, deoarece averea uriașă, pămîntul și pădurea, după moartea proprietarului care se împușcase într-un acces de nebunie, intrase pe mîna nenumăraților creditori. Bătrînii Grzesikiewicz locuiau în clădirea din spate; conacul era prea mare și prea luxos pentru ei, nu știau să meargă pe parchet și pe covoare și nici să se miște printre catifele, mătăsuri și alămuri, înconjurați de eleganța și rafinamentul aristocratic. Se simțeau stingheriți în palat, ca la biserică. Numai Andrzej ocupa două camere la etaj, fiindcă de acolo putea să vadă toată curtea și o bună parte din cîmpuri, restul erau goale. Mobilele erau adunate claie peste grămadă în jumătate din clădire, cealaltă servind drept hambar și magazie de hamuri și fierotenii vechi.

Bătrîna păși încet, își ridicase puțin rochia bej, decolorată, fiindcă parchetul și covoarele erau acoperite cu un strat gros de praf, și cerceta cu luare aminte o încăpere după alta, alegînd în gînd locuința viitoarei nurori. În toată casa, cu toate splendorile îngrămădite în ea, stăruia o atmosferă de tristețe și părăsire. Multe ferestre erau astupate cu scînduri, altele aveau geamurile lipite cu hîrtie sau înfundate cu paie; mese deformate, fără picioare, cu furnirul descleiat, arătau ca niște biete vechituri schiloade dintr-un depozit evreiesc de mobilă. Căminele de marmură sculptată, cu gratii de bronz aurit, erau pline de gunoaie. Portierele albastre, grele, din mătase de Damasc, spînzurau sfîșiate la cîteva uși; o mulțime de tablouri căzuseră din rame și zăceau în pulbere; tencuiala care cădea, alcătuia un strat cenușiu pe consolele ogiuzilor minunate, năpădite de pînze de păianjeni, moarte, pe mesele încrustate cu furnir colorat și aramă aurită.

Într-o încăpere uriașă, spre grădină, luminată de două ferestre venețiene, sufrageria de odinioară, încărcată cu lambriuri sculptate și dulapuri de stejar, se înălțau mormane de ceapă, iar pe mesele de asemenea de stejar, cu blaturi impu-

nătoare, acoperite cu mozaicuri din lemn alb, se rînduiau roșiile așezate la soare. O ușă largă, cu geamuri, răspundea pe terasa înconjurată cu o balustradă de fier, împodobită cu crini mari, forjați manual; de pe terasă, trepte de piatră, sparte, ici și colo dezgrădinate, coborau pe terenurile gazonate. Grzesikiewiczowa se uită la daliile roșii, ultimile din acest an, la gălbenele și la nalbele palide care creșteau și odrîsleau singure în ronduri în fiecare primăvară, la iazul nu prea mare, alungit, cotit și plin de insulițe, care începea aproape de lîngă terasă și se întindea prin tot parcul plin de copaci seculari, de coline artificiale, grote, statui ciobite și alei mărginite de carpeni tunși, pînă la rîu. Întoarse o parte din roșii, apoi urcă la etaj la fiul ei. Locuința lui Andrzej arăta decent, avea perdele curate și mobilierul complet, dar se vedea cît de colo că aici nu gîndește și nu trăiește nimeni, ci doar se doarme; mobilele stăteau țepene la locul lor, alungînd orice intimitate. Pe biroul lung se lăfăiau o mulțime de hîrtii și cărți de agricultură, borcănașe cu probe de îngrășăminte artificiale, desene, eșantioane de pămînt și cîteva retorte. Bătrîna șterse praful peste tot cu mare grijă, îndreptă așternutul pe pat și privi îndelung la scrisoarea Jankăi, examinînd-o din toate părțile. Se uită atentă la scriere, cu sfiala și respectul cu care se uită țăranii la slove, deoarece nu știa nici să scrie și nici să citească literele de mînă; buchisea numai în cărticica ei de rugăciuni. Puse scrisoarea pe birou la vedere, o netezi mîngîietor, de parcă o mîngîia pe Janka, și se întoarse zîmbind de bucurie în clădirea din spate. Luă penele și le duse în camera ei de lîngă tindă, ale cărei ferestre dădeau spre curte și spre grădina de zarzavat. Lăsă ușa întredeschisă, ca să audă ce se petrece la bucătărie, și începu să se plimbe cu pași mărunți pe preșul țesut în casă în dungi albe, verzi și roșii, care împărțea camera în două. Pardoseala era din scînduri de pin rindeluite, care aproape că străluceau de albeață, iar pereții erau văruiți și cu o dungă de culoare sub tavan. Trei rînduri de sfinți în rame aurite atîrnau pe pereți, iar deasupra patului uriaș de mahon, adus de la conac, așternut cu pilotă și o grămadă de perne mai mari și mai mici cu fețe albe, era agățată o icoană arătoasă cu Maica Domnului, acoperită cu o perdeluță de muselină și înconjurată de vreo cincisprezece iconițe lipite pe perete. Într-un colț stătea o comodă foarte veche, împodobită cu bronz, pe care se aflau

două buchete uriașe de trandafiri de hîrtie, galbeni și roșii, puși în niște vaze cam ciobite, cu un crucifix negru la mijloc și un șirag de mătănii; deasupra comodei, pînă la tavan, înnegreau alte icoane care înconjurau o sculptură mai mare de fildeș, înfățișînd pe Cristos răstignit pe o cruce de abanos. În fața crucii, agățată de un lănțișor ruginit, ardea neîntrerupt o candelă albastră.

— Anusia, strigă spre bucătărie, pregătește gustarea de după amiază pentru boier.

— O, e o cucoană adevărată! își spuse zîmbind cu dulceață la amintirea Jankăi. Scuipă pe un deget și își netezi părul pieptănat lins deasupra frunții, își puse o năframă vărgată, luă bățul, trecu prin camera vecină și se duse la bucătărie. Tăie singură pîinea pentru argați și, luînd mîncarea pregătită pentru bărbatul ei, ieși în curte. Trecu mai întîi pe la cocina porcilor, o baracă în care fostul proprietar își ținea ciinii.

— Magda, așa dai tu la porci să mănînce? Jumătate din cartofi sînt pe jos, nu în albie.

— I-a vărsat purceaua cu ritu' , ia uite cum îi aruncă!

— Purceaua! Stîrpitură, te-am mai văzut eu și aldată, țipă pițigăiat și începu să adune cartofii amestecați cu pleavă și să-i arunce în albie. Te spun eu boierului. Cînd o să-ți dea cîteva jordii, o să te uiți unde verși ciubărul, ai să vezi tu. Leneși și hoți! mormăi. Bartek, dă fuga cu mîncarea la boierul ăl bătrîn, la sfeclă, da' repede!

Bartek dispăru cu coșul după colțul clădirii, iar bătrîna își continuă drumul.

În curte era liniște, doar cîteva zeci de rațe lipăiau prin băltoace și un cîrd de găini ricîiau gunoiul și paiele de lîngă șură.

Dulăii mari, flocoși, cu blana ruginie ca de lup, legați lîngă ușile grajdurilor, începură să se smucească în lanțuri și să latre de bucurie; îi mîngîie pe toți și intră înăuntru la mînjii închiși într-o despărțitură anume. Îi bătu cu palma pe crupe și pe grumaz, îi mîngîie și se uită în iesle și văzîndu-l în celălalt colț pe rîndaș, strigă la el:

— Michał, ce păzești tu, puturosule, nu vezi că mînjii nu mai au fîn? îl amenință cu bățul și se îndreptă spre gropile de cartofi risipite prin grădină.

Vreo cincisprezece căruțe cărau cartofii pe care-i așezau în grămezi lungi. Bătrîna străbătu grădina lăsată în paragină, plină de pomi fructiferi acoperiți de mușchi, sub care se zăreau peste zece știubee învelite cu paie.

Dincolo de grădină, cîteva zeci de femei în zăvelci și cu basmale pe cap scoteau cartofii. Își duse mîna streașină la ochi și privi spre cîmpul de lîngă care trecea drumeagul mărginit spre cîmpuri cu mesteceni tineri. Smocurile de frunze ruginii se înălțau pe trunchiurile albe, semănînd cu niște pene mari de păun pe fondul albăstrui al pădurii. Pe drumeag se apropia șargul lui Andrzej.

În aer domnea o pace deplină; carpenii din parc se înșiruiau în dîlme alungite, roșcate, iar vișinii își lepădau frunzele roșii-întunecate pe pămîntul proaspăt răscolit, mînjindu-l cu pete aidoma sîngelui închegat. Vrăbiile se zburătăceau pe lîngă stogurile de ovăz, iar ciorile se lăsau în cîrduri pe cîmpul de cartofi și zburau la fiecare ecou mai puternic al cîntecelor care se înălțau în văzduh dinspre femeile care săpau. Carele scîrțîiau, din cînd în cînd răsunau mai tare strigătele cărăușilor, însoțite de șuieratul biciului, se auzea duruitul înfundat al cartofilor vărsați pe pămîntul bătătorit sau vreo albină zumzăia încet și se așeza pe ultimele flori liliachii de ochiu-boului; moara uruia monoton undeva dincolo de parc. Lumina soarelui împrăștia parcă o toropeală care se așternea peste pămîntul dezgolit de grîie, desfundat, văduvit de vegetație, molești și obosit de efortul plantelor, oamenii și vitele mergeau alene, peste ierburile îngălbenite nu mai răsunau țipete de bucurie, copacii aproape goi nu mai fremătau, păsăretul nu mai cînta. Toamna răpea culorile și puterea naturii, cîmpurile erau pustii, mohorîte, dar unde și unde înverzea grîul de toamnă, iar dinspre luncă se auzea mugetul surd, fără ecou, al vitelor. Murea totul, se cufunda într-un somn lung și odihnă.

Pe flăcăi tu să nu-i crezi,
Nici pe cei mai buni, măi...
Că te-ncearcă, ai să vezi,
Și-altora le spun, măi...

Răsună o frîntură de cîntec dinspre femeile care scoteau cartofii, pierzîndu-se îndată în tihna și somnolența din aer. Grzesikiewiczowa se întoarse acasă, gîndindu-se că-și va găsi fiul acasă. Dar nu venise încă.

VI

Spre seară, cînd curtea începea să prindă viață, răsunînd de behăitul oilor, și se aduceau vitele în ocoale, veni Józia, fiica lui Grzesikiewicz, sora mai mare a lui Andrzej.

Veni cu brecul[1], cu vizitiul îmbrăcat în livrea.

— Bine că ai venit, o întîmpină bătrîna conducînd-o în camera ei. Mă duc să-ți arăt ceva.

Plecă în grabă la conac și aduse scrisoarea Jankăi.

— Uite o scrisoare de la domnișoara Orłowska pentru Jędruś.

Józia se uită la scrisoare și o aruncă pe masă cu destulă indiferență.

— Ce mare scofală? întrebă ridicîndu-și ochii în două culori la mama ei, deoarece avea unul albastru și altul gălbui.

— Nu vezi că e de la domnișoara Janina, spuse bătrîna apăsat, cercetînd scrisoarea încă o dată.

— Aud, mamă, nu trebuie să mi-o spui de două ori.

— Mai mult ca sigur că Jędruś o să se însoare acum.

— Jędruś e un... nu sfîrși, își coborî glasul și șopti: Dac-ar vrea, Jędruś ar lua una mai dihai ca Orłowska. E tînăr, cu școală, bogat.

— Păi sigur, sigur că e tînăr, că e bogat și învățat; a fost doar atîția ani la școală, dar...

— Mamă, ai putea să renunți la „păi" ăsta; mai de mult mergea, dar acum...

— Ce rău îți fac, Józia dragă...

— Îmi faci, că rîde lumea de dumneata.

— Numai proștii rîd, cei deștepți nu, că știu că sînt o femeie simplă și fără carte, n-o să mă apuc acum la bătrînețe să învăț să vorbesc frumos. Tu trebuie să mă împungi întotdeauna: nu spune așa, nu umbla așa, că rîde lumea. Józia dragă, chiar dacă o să vorbesc și o să mă îmbrac ca o cucoană, lumea știe că nu sînt o cucoană adevărată. Tu trăiești ca o grafină, da' oamenii tot știu că ești fata mea și tatăl tău a fost socotitor. N-ai de ce să te superi, Doamne sfinte! șopti repede și cu anume amărăciune.

— Mamă, dacă nu încetezi, să știi că plec, o repezi Józia, răutatea îi sticli în ochi, își îndreptă statura înaltă, impunătoare, și privi spre ușă, dar se răzgîndi și se așeză pe canapeaua de lemn cu spatele la fereastră.

[1] Trăsurică pe patru roți cu capră înaltă și două banchete.

— Andrzej i-a cerut mîna? întrebă aproape cu indiferență.

— Încă nu, dar i-a scris cu mîna ei, așa că trebuie să se aibă bine. Cît a fost bolnavă, Jędruś s-a tot dus în fiecare zi pe acolo, da' acum că s-a făcut bine... Aș vrea să o însoare cu ea, zîmbi cu duioșie. E atît de frumoasă și de bună. Păi anțărț, anul trecut — se îndreptă, deoarece Józia tîțîi din buze, — ne-am întîlnit în pădure și mi-a sărutat mîna, vezi! mi-a sărutat mîna, și eu sînt doar o femeie simplă, o, e o fată bună, bună!...

— Știe doar să-și facă socotelile bine. Un bărbat ca Andrzej nu mai găsește ea. Înțelege, mamă, că și alte fete de neam mare s-ar căsători cu el, abia așteaptă.

— Vorbă să fie, păi n-a mai încercat și cu Zielińska, și cu Owińska? și tot degeaba.

— El a fost vinovat, că n-a știut să se facă plăcut, răspunse și o lucire de triumf îi lumină ochiul gălbui, cel albastru străluci rece, ca gheața foarte transparentă, iar pe buze i se așternu un zîmbet abia vizibil.

— Da' de unde, numai că domnișoarele alea sînt niște proaste și îngîmfate, se încred — se corijă — în boieria lor. Jędruś, deși e băiat de țăran, are ambiția și onoarea lui, n-a vrut să se lingușească pe lîngă ele ca un cățel și n-am vrut nici eu, că de cîte ori ne întîlneam la biserică, se uitau la mine prin ochelari, ca la un vierme de nimic!... Păi, ce, eu sînt de la panaramă? se cutremură de supărare.

— E, mamă, ai putea să te îmbraci și dumneata altfel. Ia uite cum te-mbraci, ptiu! Se ridică și începu s-o sucească în toate părțile și să se uite la ea cu milă. Șort, rochie bej, caftan de barhet vătuit, o maramă de o jumătate de rublă pe cap, ptiu! Așa ești numai bună să stai după tejghea. Uite, și cizmulițele astea de zece zloți din picioare, hi! hi! hi! sînt grozave, pe copiii mei! Menajera mea... nu sfîrși, se depărtă și șopti cu dispreț, astupîndu-și nasul — dar bine mamă, miroși a cocină de porci și a grajd, asta nu-i ingăduit!...

— Iar domnișoara Orłowska, urmă bătrîna fără supărare, neluînd în seamă vorbele fiicei — e cu totul altfel. E învățată și bogată. O cucoană adevărată, iar lui Jędruś i-a venit vremea să se însoare, că eu sînt bătrînă, am să închid ochii în curînd și-mi vine tot mai greu să am grijă de gospodărie.

— De ce nu-ți iei și dumneata o femeie în casă?

— Trebuie s-o plătesc și pe urmă, are grijă o străină, poți să te încrezi în ea?

— Dumneata crezi că Orłowska o să se ocupe de gospodărie?

— Să facă ce-i place, numai să fie. Da, n-are decît să stea toată ziua în palat, să citească franțuzăște și să cînte la pian, că de-aia e cucoană. N-aș lăsa-o eu să-și strice mîinile cu munca. Nu e o cinste să am o noră ca ea, o cucoană de neam? Zîmbi, uitîndu-se radioasă la fața rotundă și pudrată din belșug a fiicei care-și șnuruia buzele, ca să nu izbucnească într-un rîs disprețuitor, răutăcios. Ochiul galben îi sticlea de ură, rotindu-se prin încăpere, iar cu cel albastru își pironea mama.

— O cucoană, tot cucoană rămîne. În palat e atîta avere și să părăduiește de pomană, ea ar ști s-o folosească.

— Mie de ce nu vrei să-mi dai nimic din vechiturile alea? Slavă Domnului, o să ajungă și pentru cumnata mea.

— Alea sînt ale lui Jędruś, știi și tu că totul e al lui Jędruś. Cînd a cumpărat, tata voia să facă hambar în palat și să vîndă mobila, da' s-a socotit cu Jędruś și acuma palatul și tot ce e în el, e numai al lui. Eu nu pot să-ți dau nimic, nu pot. Începu să nege cu gesturi energice posibilitatea de a-i da ceva, deoarece Józia o ținea una și bună.

— Nu te teme, mamă, o să-i rămînă totul lui Jędruś, că numai el e copilul dumitale, numai el are nevoie, numai la el vă gîndiți și numai pentru el strîngeți.

— Tu ai vrea să iei singură totul, da' nu te mai saturi; lăcomia asta nu-i a bună, o să te bată Dumnezeu, ai să vezi...

— Lasă prevestirile astea pentru altădată, acum dă-mi ceva să mănînc, că am plecat de acasă înainte de cafea.

Bătrîna o privi în silă și se duse la bucătărie.

Józia ședea nemișcată pe canapea, de supărare începu să-și muște mănușile și să tragă de ele. Se gîndea intens cum să împiedice această căsătorie care putea să-i strice cele mai tainice planuri și cele mai înflăcărate visuri. Nu voia ca Andrzej să se căsătorească, fiindcă se și vedea în viitor stăpînă pe întreaga avere. Își vorbise fratele de rău în toate familiile cu fete de măritat cu ajutorul Osieckăi, care era cea mai bună prietenă și confidentă a ei. În primăvară se bucurase nespus cînd Janka refuzase cererea lui Andrzej, iar cînd aflase că plecase de la Bukowiec și se angajase la teatru, nu-și mai încăpuse în piele de fericire; ori de cîte ori se ivea prilejul, compătimitoare sau cu milă, vorbea atunci cu Andrzej despre ea. Iarăși îmi ațîne calea! gîndi, îngenunche pe canapea, se sprijini cu un cot de prichiciul ferestrei și se adînci în truda chinuitoare a gîndurilor, căutînd mijloacele potrivite pentru a zădărnici această căsătorie. Privea amurgul roșietic, plin de reflexe arămii, de jarișți de lumină cernută, de fîșii violete și de larma zilei ce se sfîrșea, care se împrăștia deasupra pămîntului, cuprindea cîmpurile, acoperea tufișurile scunde și trunchiurile plopilor, revărsînd în încăpere o tulbureală cenușie, subțiată de lucirile ce se stingeau în ramele aurite ale icoanelor. N-am să mă las! șopti cu pumnii încleștați. N-am să mă las! și sufletul ei lacom și îndîrjit se încrîncenă de furie. Ochiul galben începu să tremure nervos și să scapere scîntei, iar cel albastru lumina rece, amenințător. O ura pe Janka cu toată puterea firii ei nestăpînite de țărancă, așa cum ura tot ce era frumos și superior.

Servitoarea aduse cafeaua și o lampă aprinsă, deoarece în încăpere se făcuse întuneric.

Józia plecă de la fereastră, își puse ochelarii albăstrui pe nas, ca să-și ascundă ochii, și începu să se plimbe prin cameră cu mîinile încrucișate pe umeri.

— Irenka a mai scris? o întrebă mama ei, turnînd cafeaua dintr-un ibric.

— A scris, vă trimite sărutări. O să vină la Crăciun. Îndrumătoarea a adăugat și ea cîteva cuvinte, spune că Irenka învață foarte bine, răspunse Józia în grabă, așezîndu-se la masă, înduioșată de amintirea fiicei care învăța la școala călugărițelor Sacré—coeur de la Lwów. Se înveseli și uită de toate, povestind numeroase amănunte despre copiii ei, deoarece mai avea și un băiat la un pension aristocratic de la Viena. Copiii erau mîndria ei, visurile și mîngîierea ei, pentru că altfel se simțea mereu nenorocită; originea ei, de care se rușina, o împovărase cu un jug greu pentru toată viața. Era mîndră, răzbunătoare, invidioasă și lacomă. Cu toată averea impunătoare, știa că lumea din jur, adică toată nobilimea așezată aici din moși-strămoși, o tratează ca pe fiica unui fost cîrciumar și cioban, și asta o durea profund. Se simțea înjosită pînă și de soțul ei, un vechil cu care părinții o căsătoriseră pe vremea cînd bătrînul Grzesikiewicz făcea negoț, deoarece cu toate hainele în care-l siliseră să se îmbrace, rămăsese un vechil simplu și necioplit care abia izbutea să scrie și să citească.

— Andrzej știe că Orłowska a fost la Varșovia patru luni de zile? întrebă într-un tîrziu cu un plan anume.

— Păi cum să nu știe, că astă vară s-a dus de vreo zece ori acolo.

— La ea? se prefăcu mirată Józia, pentru că știa totul foarte bine.

— Asta n-o mai știu, că nu mi-a zis, nu mi-a zis, se corijă îndată, da' socotesc că la ea.

— Nu mai încape îndoială. Mamă, dumneata știi ce-a făcut ea la Varșovia?

— Jędruś zicea că învață.

Józia izbucni într-un rîs nestăpînit și hohoti îndelung, pînă cînd fața-i roșie, cu toată pudra, se acoperi cu pete vinețiii.

— Mamă, dumneata prea le crezi pe toate, dacă ți-ar spune Jędruś că Orłowska a plecat în lună, dumneata l-ai crede.

— Și de ce nu? Ce rost ar avea să mă mintă Jędruś pe mine?

— Ce rost ar avea?... Pur și simplu i-a fost rușine să-ți spună că domnișoara Janina, cucoana adevărată, șlahcianca educată, a fost comediantă.

— Comediantă? întrebă bătrîna neînțelegînd prea bine.

— Da! Ca cele pe care le-ai văzut dumneata la Miechów mergînd pe cai și dîndu-se peste cap; țîi minte, alea care umblau numai în cămășuță.

— Doamne, Maică Precestă! ce tot vorbești, Józia? exclamă frîngîndu-și mîinile într-un gest tragic. Se opri înaintea fiicei, privind-o îngrozită, cu milă și tristețe.

— Asta-i adevărul, întreabă-l și pe Andrzej, întreabă pe cine vrei. Cei de la gară știu cel mai bine, dealtfel ca și toți ceilalți.

— Nu se poate, nu cred, ce să caute ea la niște comedianți? Tată are, bani are, e o femeie cumsecade, nu, nu! Se împotrivi cu energie și își recăpătă repede încrederea zdruncinată pentru o clipă. O domnișoară ca ea să se ducă să se maimuțărească, la ce bun? întrebă neputînd să priceapă.

— E, s-a vorbit în fel și chip. Dacă era o domnișoară atît de cumsecade, apoi se căsătorea cu Jędruś, atunci cînd a avut prilejul, dar ea n-a vrut... a fugit imediat de acasă. Dumneata știi bine ce-a făcut Orłowski, să înnebunească de rușine nu alta.

— Asta așa-i... dar de ce să plece la comedianți? se miră bătrîna și un val de îndoială și amărăciune îi umplu iarăși inima.

— Probabil că n-a putut să-l ia pe Jędruś și a trebuit să fugă de acasă, se spune chiar că Orłowski ar fi gonit-o!...

șopti Józia semnificativ, fără să se uite la mama ei, care o ascultă înspăimîntată.

— Taci din gură, Józia, te mai aude careva, se uită instinctiv la ușă și la ferestre.

— Nu mai repet ce vorbește și știe toată lumea, dar cînd era acasă, umbla singură prin pădure, tot singură se ducea la Kielce... Așa trebuie să se poarte o fată cuminte? Nici o casă care se respectă nu i-ar fi deschis ușa. Iar la teatru ce-a făcut? De ce s-a otrăvit?... Abia mai trăia cînd a adus-o bătrînul la Bukowiec, a fost și la spital, s-a scris și în ziare.

— A fost la spital! s-a otrăvit, s-a scris și în ziare? repetă bătrîna cu buzele arse, tremurătoare, și boabele lacrimilor șiroiră pe caftanul vătuit.

— Știe toată lumea. Nimeni nu știe de ce s-a otrăvit, dar nu-i prea greu de ghicit, o, nu e greu deloc... continuă Józia cu glas șoptit, pătrunzător, și un zîmbet răutăcios îi dezveli dinții ascuțiți ca de cîine.

— Nu, nu!... protestă bătrîna din nou. Du-te și lasă-mă, du-te. Nu-mi aduci nici o mîngîiere niciodată, numai supărare și lacrimi, ca neuratul.

— Spun întotdeauna numai adevărul, o să te convingi și dumneata, răspunse cu asprime. Se ridică de la masă, își puse pălărioara verde cu pană albă, se înveli cu burnuzul lung și vru să-i sărute mîna la plecare, dar bătrîna se feri grăbită. Józia dădu din cap cu dispreț și ieși.

Grzesikiewiczowa rămase locului, neputînd să-și alunge părerea de rău și obida. Se înfioră de teamă, deoarece fericirea la care se gîndea de atîta amar de vreme amenința să se năruie. Janka! Janka, pe care atîta și-o dorea de noră, să fie ea așa... Șlahcianca asta, pe care Jędruś al ei o iubea atît de mult... Nu, nu... nu poate fi adevărat. Ar ști și Jędruś care e atît de deștept și de învățat... Așa-i, cu siguranță că nu-i adevărat ce spunea Józia, se convingea singură. Mai mult ca sigur că nu-i adevărat. A, cățeaua, nu poate fără să muște, șopti înfuriată, uitîndu-se pe fereastră în urma fiicei, la brecul care înconjura rondul și dispărea sub arcada porții impunătoare. Se mai liniști puțin, dar în adîncul inimii foiau îndoielile și dorea să nu fie nimic adevărat; mintea ei simplă de țărancă nu putea pricepe, nu putea concepe nici cel puțin existența pricinilor care puteau să hotărască o femeie, cum era Janka, să se angajeze la teatru și să facă toate cele de care o acuza Józia; în același timp însă, bănuielile o sfredeleau

dureros. Se zbuciumă îndelung din cauza acestor întrebări și nemaiavînd răbdare să-l aștepte pe Jędruś, se duse în curte.

Glasul ei subțire, arțăgos, se auzea pînă în clădirea în care locuia; țipă la argați, la fetele din casă, la femeile care mulgeau vacile. Se duse peste tot: la porci, la ieslele cailor, la oi, la găini și la gîște; controlă lacătele de la hambar și de la șuri, răbufnind mînioasă pretutindeni.

— Se duse și la gropile de cartofi, unde oamenii sfîrșeau treaba pe întuneric, pentru că auzi glasul puternic al fiului certîndu-l pe Bartek care sta cu șapca în mînă și încerca să-i explice plîngător.

— Ce-ai făcut, neisprăvitule? Nu ți-am spus clar, nu ți-am explicat de cîteva ori că scrisoarea albastră trebuie s-o pui la tren, iar pe cea albă s-o dai șefului de gară?...

— Boierule, au fost două scrisori, una albă și una albastră. Țin minte ce mi-ați poruncit, a albastră la tren și a albă la domnu' șef.

— Și de ce n-ai făcut așa? întrebă Andrzej mai blînd, văzînd-o pe bătrînă care se apropia.

— Am uitat. Am plecat și-am ținut minte pînă cînd am ajuns în pădure, a albă la domnu' șef, a albastră la tren; da' în pădure nu știu zău ce mi-a venit că a albastră s-a mutat în cap acolo unde sta a albă și n-am știut deloc care și unde s-o dau. Și cînd am ajuns la gară, mi-am zîs că a albastră e la șefu' și a albă la tren. Eu, stăpîne, am ținut bine minte, da' la marginea pădurii croncăneau niște ciori, am dat cu blungări în ele și-am plecat, zîcînd mereu în gînd: a albastră la tren și a albă la domnu' șef; da-n pădure m-a luat cu amețală și-am crezut că a albă, adică a albastră, la tren, da, a albastră, adică a albă, la șefu'. Și la gară... iartă-mă, boierule, da' pînă la pădure m-am gîndit: a albă, a albă, a albă... șefu', șefu' ....

— Du-te dracului! Du șargul la grajd! Răspuns ai adus?

— L-am dat cocoanei.

— Hai, mișcă! strigă, dîndu-i calul care sta liniștit lîngă el.

— Boierule, îngăimă Bartek printre lacrimi. Am zîs bine pînă la pădure: a albă, a albă, păi, a albă...

— Cară-te, idiotule! Țesală calul și pune o pătură pe el.

Bartek pieri în întuneric, ținînd calul de frîu, scărpinîndu-se în cap și bodogănind:

— Isuse, numa' blăstămatele alea sînt de vină, pe care

le-am gonit cu blungări. Că pînă la pădure am tot zîs: a albă, a albă, în pădure, sau a albastră, sau a albă... Doamne sfinte, altfel nu poate fi, m-au prostit blăstămatele alea.

Andrzej dădu ultimele dispoziții și se întoarse acasă cu mama lui. Bătrîna îi spuse încet, uitîndu-se la el:

— A venit o scrisoare de la domnișoara Orłowska.

— Aha, mi-a spus idiotul ăla de Bartek. Grăbi pasul cuprins de nerăbdare.

— Jędruś, stai mai încet, că nu pot să mă țin de tine, nu mai pot să răsuflu. Își încetini mersul, își luă mama de braț și o conduse cu grijă.

— Adineaori a plecat Józia, începu bătrîna, neștiind cum să-i spună ce-i povestise fiica. Se uita mereu la el, dar sfiala și dragostea de mamă îi închideau gura.

— Se mai duce la Varșovia, nu ți-a spus?

— Nu, dar mi-a spus o mulțime de lucruri despre domnișoara Janina, îngînă cu glasul tremurător.

— Las-o baltă, mamă, o cunosc prea bine pe Józia și știu ce putea să-ți spună. Știu că din biata domnișoară Orłowska n-a mai rămas nici o bucățică neîmproșcată cu noroi. O cunosc prea bine pe scorpia asta!

Bătrîna răsuflă ușurată, pentru că dacă el știe totul și vrea să se însoare cu Janka, înseamnă că ce-i spusese Józia e o îndemnase să ghicească nu era adevărat; se bucură atît de mult, încît începu să se plîngă de Józia.

— E atît de lacomă, de mai mare rușinea. Ar lua tot și rîde mereu de mine.

— Îi place să ia, săptămîna trecută a fost pe la palat și mi-a cerut două sfeșnice de bronz. N-am vrut să i le dau, dar le-a luat cînd a plecat, ascunzîndu-le sub mantie. Nu-i nimic, dar dumneata ar trebui să n-o mai lași să intre în palat cînd nu sînt eu acolo. E înspăimîntătoare, se ceartă cu toată lumea, toți se tem de ea, fiindcă dacă pune ochii pe cineva, apoi vinovat sau nu, nu mai scapă de gura ei; acasă la ei e un adevărat iad, bietul Ignacy nu mai știe unde-i este capul.

Intrară în casă.

Desfăcu plicul înfrigurat și parcurse scrisoarea cu privirile; un val de sînge îi rumeni de bucurie fața deschisă cu trăsături regulate, cioplite parcă, încadrate de ciuful cînepiu. Începu să se tragă și să-și muște mustața, citi scrisoarea de cîteva ori.

— Jędruś, citește tare, vreau să aflu și eu ce scrie, îl rugă bătrîna, atingînd scrisoarea cu delicatețe.

Îi făcu pe plac și citi. Mama se înveseli de-a binelea. Toate bănuielile și îndoielile se topiră ca zăpada sub căldura soarelui de primăvară, bucuria îi umplu inima și fericirea îi strălumină fața albă, palidă ca ceara.

— Mi se pare că acum ai să te însori cu ea, și e timpul, Jędruś, e timpul! oftă.

— Numai să mă vrea, că de-nsurat, dragă mamă, mă-nsor eu cît ai zice pește. Și o siguranță plină de bucurie îi umplu sufletul de mulțumire dulce. O să ai noră, mamă, asta-i.

— Și nepoței, Jędruś?

— O să fie și nepoței! o încredință rîzînd și sărutîndu-i mîinile.

Mama îi strînse capul la piept.

— Sînt femeie bătrînă și-mi trebuie neapărat nepoței, neapărat copiii tăi, Jędruś, pentru că ai Józiei parcă nu sînt ai noștri, nu mă înțeleg cu ei, parcă sînt niște străini.

Jędruś începu să depene planuri de viitor și vorbi atît de mult, încît bătrîna nu mai putea de bucurie, fiindcă nu se sătura niciodată de el. Își petrecea tot timpul în afara casei, prins cu treburile gospodăriei, își vedea părinții numai cînd mînca, schimba cîteva cuvinte cu ei și dispărea. Acum însă, în loc să se ducă în camera lui sau la Witów, unde-și petrecea adesea seara, rămase cu mama lui, povestindu-i înduioșat despre Janka și despre viitor. Își duse mîna la piept, acolo unde odihnea scrisoarea Jankăi, făcu cîțiva pași, se așeză și își sprijini capul de colțul mesei, urzindu-și pînza minunată a viselor.

Bătrîna ședea în fotoliul ei vechi și rupt și împletea la ciorap; din cînd în cînd se apleca asupra lui, ca să găsească vreun ochete scăpat, își înălța privirile la Andrzej și-l asculta, împărtășindu-i fericirea. Îi întrerupse huruitul brișții.

— A venit tata.

Un argat îl aduse pe bătrîn pînă în camera vecină, unde dormea de obicei, și care servea în același timp și de sufragerie; era atît de beat, încît abia își mai tîra picioarele. Bătrînul se prăbuși într-un fotoliu adînc, răsuflînd greu, scrîșni din dinți, lovi rezemătoarea cu mîna și gemu:

— A, cum mă mai junghie, blestematul, mîine o să plouă... au, cum mă junghie!... Ai spus să acopere gropile de cartofi?

— Le-am acoperit pe toate.

— Eu am fost la pădure, au venit o mulțime de oameni după lemne. A... parcă mă găurește cu sfredelul, așa mă dor

oasele. Mamă, dă-mi niște rachiu să înec cîinele ăsta blestemat care mă mușcă, pe viul Dumnezeu!

— Cred că l-ai înecat destul în pădure, tată, rosti Andrzej cu amărăciune.

— Taci cuminte, băiatule. Taci! Uite cum a fost: am simțit că mă înțeapă ceva la un picior și l-am trimes pe Walek după rachiu; de cîte ori mă înțepa, turnam cîte un pahar peste viermele ăsta cîinos, pînă cînd au început să mă doară amîndouă picioarele. Jędruś, am vîndut parcela aia putredă! strigă de bucurie, frecîndu-și un genunchi.

— Tată, te-am rugat să n-o vinzi, iar ai înșelat pe cineva.

— Taci, băiatule, am luat bani ca pentru una bună. Ile, hei! Neamțul credea că mă păcălește el pe mine, da' l-am păcălit eu pe el! a, șvabii dracului! Mamă, adu rachiu, că mă junghie, începu să scrîșnească din dinți, capul îi căzu pe spătarul fotoliului și fața i se învineți deodată, acoperindu-se de sudoare; se strîmba groaznic și își rostogolea ochii în orbite. Mamă, adu votcă! gemu.

— Păi cum, vrei să bei toată împărăția cerului? Nu ți-a spus doctorul să nu mai bei, nici votcă și nici alte otrăvuri? Ai băut atîta, că nu-ți mai dau nici o picătură.

— Adu votcă, mamă, cînd îți spun, că pe viul Dumnezeu... izbi cu pumnul în masă de săriră paharele și farfuriile, scrîșni apoi și se încordă icnind.

— Nu-i da, mamă! strigă Andrzej, văzînd că bătrîna își șterge lacrimile și caută cheile de la cămară. Dacă tata nu vrea să se îngrijească de sănătatea lui, trebuie să ne îngrijim noi.

— Deștept mai ești, feciorule, nevoie mare! Mîine o să mă mut la Józia, dacă voi... o să-mi dea atîta votcă, da, cîtă o să pot bea. O să afle și ea cine sînt eu, mormăia tot mai învălmășit. Eu sînt boier mare. Și moșier sînt!... trebuie să mă ascultați!... țicăloșilor... să mă ascultați, că vă gonesc în cele patru vînturi!... pe viul Dumnezeu!... Adu votcă, mamă!... Jędrek!... ei, Jędrek!... să nu te legi de mine, că... scrîșni din dinți bălmăji ceva somnoros și adormi.

Andrzej îl culcă în pat. Servitoarea vru să-i scoată ghetele pline de noroi, dar da din picioare și striga prin somn, așa că-l lăsă în pace.

De cîțiva ani se culca mereu îmbrăcat, pentru că se îmbăta în fiecare seară. Toată ziua nu punea un strop de votcă în gură, dar seara la cină musai să se îmbete.

Cu toată deșteptăciunea lui, bătrînul rămăsese un țăran necioplit în înțelesul rău al cuvîntului și nimic nu fusese în stare să-l schimbe. Mai demult, cînd avea de-a face cu oamenii, se străduia să-și ascundă defectele, dar în ultimii ani, de cînd Andrzej începuse să se ocupe de treburile moșiei, nu se mai ferea deloc. Bea cu țăranii prin circiumi și-i înșela, pentru că asta-i făcea mare plăcere; rîdea sfidător de toți și de toate, încrezător în puterea averii lui, care creștea de la un an la altul, pentru că nu cheltuiau nici jumătate din venituri.

Andrzej plecă în curînd la locuința lui de la conac.

O pace netulburată se lăsă peste lume, zgomotele încetară și toată casa se cufundă în somn, doar cîinii mai lătrau pe undeva prin sat și moara uruia surd. Noaptea se scurse îndelung. Andrzej se plimbă prin camera lui pînă spre dimineață, gîndindu-se la viitor și la întîlnirea de a doua zi, cînd avea s-o vadă pe Janka. Era hotărît să-i ceară din nou mîna cît de curînd.

VII

Józia se întoarse acasă într-o dispoziție excelentă. Locuiau doar la vreo patru verste[1], la Ługi, o sfoară de moșie arendată de tatăl ei, fiindcă bătrînul nu le da nimic copiilor pe degeaba. Józiei îi dăduse destul de ieftin Ługi, o moșioară de vreo cinci sute de fălcii, iar lui Andrzej îi plătea salariu pentru că preluase administrarea întregii averi.

Conacul de la Ługi era mare și aranjat cu un lux foarte simplu, uimind prin eleganța lui. Slujitorii, nu prea mulți, erau bine instruiți și își îndeplineau îndatoririle cu sfințenie, cum se întîmplă arareori pe la conacele noastre. Józia îi ținea pe toți cu o mînă de fier. Soțul, pisălogit și tiranizat, asculta orbește, îndeplinindu-i toate dispozițiile în tăcere; era doar vechilul propriei soții care se pricepea atît de bine la gospodărie, încît pînă și vecinii îi cereau sfatul și ajutorul.

Trase brecul în fața casei luminate numai într-o aripă, aruncă hățurile vizitiului și prin antreul rezemat pe stîlpi uriași, acoperiți de viță sălbatică, intră în anticamera spațioasă. Lacheul, îmbrăcat într-o livrea gălbuie cu negru, se repezi în întîmpinarea ei.

[1] Verstă, veche unitate de lungime egală cu 1,0668 km.

— Boierul e acasă? îl întrebă, dîndu-i burnuzul și pălăria.

— Boierul e încă prin curte, răspunse protăpindu-se solemn.

Se duse în camera ale cărei ferestre dădeau în grădină. La masa rotundă, luminată de o lampă agățată de tavan, ședea o femeie de vreo patruzeci și ceva de ani, măruntă, cu fața prelungă și ochii negri, pătrunzători, înconjurată de ziare și cărți.

— Fifi, spune să servească cina, că sînt flămîndă, mănuca mi-a dat o cafea atît de scîrboasă, că mi s-a făcut rău, începu Józia așezîndu-se într-un balansoar; se legăna destul de tare. Ce, iar citești prostii?

Fifi, o bătrînă învățătoare, confidenta ei și obiectul asupra căruia își descărca nu o dată nervii, impături în grabă foiletoanele abia tăiate și se ridică.

— Du-te repede și vezi să nu-ți pierzi piciorul pe drum! îi spuse cu răutate, deoarece Fifi șchiopăta și se lăsa mult într-o parte cînd mergea.

Sună. Lacheul intră și se opri lîngă ușă așteptînd.

— Du-te în curte, caută-l pe boier și spune-i că-l rog să vină aici.

Lacheul dispăru fără zgomot, iar ea începu să se legene din nou în balansoar și să mediteze cum să împiedice căsătoria Jankăi cu Andrzej.

După o jumătate de oră, lacheul reveni și-i spuse înclinîndu-se ușor:

— Boierul întreabă dacă poate să vie așa cum a fost în curte.

— Nu! își încruntă sprîncenele mînioasă și ochiul îi sticli. Necioplitul! șopti disprețuitoare. Își silea soțul, cînd venea seara de la treburi, să se spele și să se schimbe pentru masă.

— Ce-i cu cina? o întrebă scurt pe domnișoara Fifi care se întoarse.

— E gata numaidecît. Am terminat *Castelul vechi*, un lucru minunat, spuse Fifi cu accent franțuzesc puternic. După masă avem lecție? întrebă repede, înfricoșată de încruntarea stăpînei.

— Avem! și se legănă mai departe, fără să se uite la Fifi care scoase cărțile și caietele și făcu niște însemnări cu creionul roșu. Józia învăța franțuzește în mare secret și era atît de perseverentă, făcea progrese atît de mari, încît Fifina era

pur și simplu uimită. Nu știa nimeni, nici măcar soțul ei, că Józia învăța franțuzește. Se hotărîse să învețe, fiindcă la balul dat de președinte, una dintre doamne îi vorbise în această limbă și se mirase răutăcioasă că mai există femei în Polonia care nu știu franțuzește. Józia turbase de furie neputincioasă și se hotărîse să învețe. Îi venea foarte greu, dar învingea dificultățile prin voință, prin înflăcărarea cu care se apucase să învețe și cu care făcea orice lucru. Ambiția neistovită o împingea mereu înainte. Ura toate aceste cucoane în compania cărora trăia, rîdea de ele, le înțepa cu sarcasm, dar își dorea să le întrecă pe toate prin lux, să le umilească și să le întunece. Acasă se mulțumea cu te miri ce, bucătăria nu era cu mult mai bună decît cea țărănească, îmbrăcămintea era întoarsă și transformată de cîteva ori, cafeaua din mazăre sau secară prăjită, numai să economisească și să aibă bani pentru educația costisitoare a copiilor în străinătate, pentru haine luxoase, pentru lacheii care leneveau toată ziua în anticameră, pentru trăsurile și caii cei mai fumoși din împrejurimi și pentru primirile fastuoase pe care le organiza de două ori pe an, invitînd pe toți vecinii mai apropiați sau mai depărtați. Atunci totul era din belșug.

Józia se ridică și plecă împreună cu Fifina.

În sufragerie o aștepta soțul, un bărbat cu fața blajină, înalt, puțin adus de spate de muncă, discutînd cu un tînăr, fecior de oameni cu stare din ținutul Cracoviei, vînător și gospodar pasionat, care făcea practica agricolă la Ługi.

— Domnule Zygmunt, am fost rugată să-ți trimit salutări.

— Pot să știu și eu cine își aduce aminte de mine? întrebă Zygmunt întorcîndu-și spre ea fața frumoasă, aristocratică, bronzată de soare.

— Ghicește.

— Nu ghicesc, ce mai, nu pot să ghicesc, dar de la o femeie, nu-i așa?

— O, da, și încă de la o femeie foarte frumoasă. Își puse ochelarii, pentru că ochiul galben începu să i se zbată nervos la amintirea acelei frumuseți.

— Cunosc o singură femeie foarte frumoasă, pe verișoara mea, Jadzia Witowska, dar nu mă poate suferi și mă crede un sălbatic; nu e ea, nu-i așa?

— Ba ea e. Am întîlnit-o în drum spre casă.

— Nu mi-aș fi închipuit niciodată că-și aduce aminte de mine.

— Firește, mi-a spus-o în lipsă de altceva, așa că nu te bucura prea mult. Trebuia să spună și ea ceva și cum nu avem nimic comun...

— Mulțumesc, mulțumesc doamnă, m-ați adus la realitate, cu toate că pot să vă asigur că încă nu hălăduiam prin norii visurilor, o, nu, rîse Zygmunt cam forțat; stinghereala îi răsuna în glas.

— Fifi! arătă cu un gest aspru spre Zygmunt și farfurii.

Șchiopătînd și legănîndu-se, Fifi îi puse mîncarea dinainte. Zygmunt avea biftec, coniac și bere, iar ei se mulțumeau cu ceai, mezeluri și ce mai rămăsese din friptura de la prînz.

— Sfecla?...

— Am terminat-o. Mîine începem s-o transportăm la fabrica de zahăr, răspunse soțul încet.

— Să micșorezi plata muncitorilor cu zece groși pe zi.

Zygmunt privi revoltat la ea, iar soțul nu spuse nimic, mulțumindu-se să se uite în pahar, iar Fifi rise uscat. Se așternu o liniște îndelungă, dar nimeni nu îndrăzni să protesteze deocamdată.

— Le-am promis să le plătim mai mult, eu însumi i-am asigurat... începu Zygmunt destul de energic.

— O să le plătim totuși mai puțin. Cînd am început să scoatem sfecla, era lapoviță și frig, așa că era mai greu să facem rost de oameni, dar acum, cînd s-a îndreptat vremea, n-are sens să le mai plătim atîta.

— Le-am promis, înghină soțul abia auzit.

— O să le plătim mai puțin. Se mișcă iritată pe scaun.

— N-o să fie mulțumiți deloc, o să se plîngă și o să ne vorbească peste tot că exploatăm niște oameni sărmani.

Józia notă repede ceva în carnețel, făcu socoteala și trase linie.

— Asta nu înseamnă nimic, și așa nu ne cruță nimeni. Răspunse apăsat, ascunse carnețelul, sfîrși de mîncat, dădu din cap spre Zygmunt, își luă soțul și plecară în birou, unde zăboviră vreo două ore, socotind mîna de lucru și făcînd însemnări. Într-un tîrziu, reveni în camera de pe colț, unde Fifina aținise în balansoar așteptînd-o.

— Dragă Fifi, n-ai decît să te așezi pe divan, te rog să nu mai dormi în fotoliul în care stau eu, asta nu suport, o certă cu asprime. Franțuzoaica începu să se dezvinovățească plîngător. — Ești o gîscă proastă; cînd faci ceva rău, trebuie să ai curajul să suporți urmările, nu să te fofilezi ca un copil. Hai să începem lecția.

Lecția dură multă vreme. Józia traducea cu o răbdare ieșită din comun în limba polonă o istorioară și îndura observațiile usturătoare, formulate pe un ton disprețuitor de Fifina, care măcar în acest fel se revanșa pentru umilințele și nedreptățile ei. Józia se înfuria adesea și arunca în ea cartea și caietul, dar se liniștea repede, își cerea scuze și nu uita să i-o plătească în curînd cu vîrf și îndesat. Cu toate astea, se împăcau de minune, căci se completau reciproc și aveau nevoie una de alta.

A doua zi, imediat după prînz, Józia porunci să se înhame caii la brec și plecă la Osiecka; își făcuse un plan în legătură cu Janka, pentru înfăptuirea căruia avea nevoie de Osiecka, o veche și bună prietenă.

Osiecka locuia lîngă calea ferată, la vreo două verste de Bukowiec, unde avea cîteva zeci de hectare înconjurate de pădure, pe care le cumpărase de la Grzesikiewicz. Le administra destul de prost, dar nu trăia din pămînt, ci din procente. Aici, la Zacisze, cum se numea așezarea, își construise o vilă foarte elegantă, cu etaj, înconjurată din trei părți cu verandă. În fața ferestrele din față avea o priveliște întinsă, deoarece pămîntul ei se așternea ca o fișie lungă pînă dincolo de calea ferată, spre care ducea o alee chenăruită de patru rînduri de mesteceni și brazi. Pădurea se înălța din trei părți, încercuind cu o ramă verde această dîlmă de pămînt pietros.

Józia o găsi pe prietena ei în salonaș, într-un moment de criză pricinuită de rememorarea soțului de sfîntă amintire. Îl află și pe Świerkoski care venea aici în fiecare zi. Ședea îndoit de mijloc și privea indiferent la Osiecka scuturată de plînsuri și la Zosia care cosea flori roșii pe o etamină violetă. Amis zăcea lîngă el, scîncind încet, ținîndu-i parcă isonul Osieckăi care, cînd o văzu intrînd, își șterse lacrimile și se ridică repede ieșindu-i în întîmpinare.

— O, îmi cer scuze, se pare că întrerup o scenă de familie, spuse Józia, învăluindu-i fără să vrea cu privirea pe Świerkoski și pe Zosia.

— Nu, nici vorbă, doamnă, îți sînt foarte recunoscătoare pentru vizită. Strînse mîna Józiei, uitîndu-se iscoditor la fata-i mobilă.

— Doamnă, dă-mi voie să fac prezentările, domnul Świerkoski, un prieten cumsecade, care nu uită două femei singure, ca noi.

Świerkoski se înclină apatic.

— Dragă vecină, am o treabă cu dumneata, așa că dacă vrei să-mi acorzi cîteva minute...

— Stimată doamnă, sînt într-adevăr bucuroasă, te rog să mă crezi, că dumneata ai o treabă cu mine, pe amintirea soțului meu; e, dacă-ți spun că sînt bucuroasă, apoi nu mai încape îndoială, adăugă mai apăsat, rotindu-și privirile prin încăpere.

Józia zîmbi răutăcioasă; se duseră numaidecît în cealaltă parte a casei.

Świerkoski se așeză mai aproape de Zosia, în timp ce cîinele alerga în jurul ei, apucîndu-i etamina cu dinții. Fata îl mîngîie și întrebă fără să-și ridice ochii:

— Amis îl cheamă, nu-i așa?

— Da.

— Te însoțește totdeauna?

— Da.

— Ce cățel bun, ce frumos și deștept e! spuse, gîdilîndu-l mîngîietoare.

Amis sări și lătră de bucurie. Ochii lui Świerkoski scînteiară, băgă mîna în sîn și rosti încet:

— Amis!

Cîinele se repezi în mijlocul camerei, se ridică în două labe și se apropie de el. Świerkoski scoase o bucată de zahăr din buzunar, i-o puse pe bot și se ridică, plesni din curea pe lîngă urechile lui și comandă:

— Amis, înainte marș! rata ta ta ta! rata ta ta ta! strigă imitînd rapaitul tobei și bătînd tactul cu piciorul. Cîinele mărșăluia țeapăn în jurul camerei cu zahărul pe bot și cu limba scoasă, în vreme ce el plesnea din bici și bătea măsura.

Zosia lăsă lucrul și începu să se uite cu admirație la această scenă.

— Rata ta ta ta ta ta! foc! și-l lovi cu biciul peste grumaz. Amis se dădu de-a berbeleacul, prinse zahărul în aer și fugi sub fotoliul în care sta Zosia.

— Ce frumos, dumneata l-ai învățat?

— Da.

— Știe mai multe figuri, nu?

— Ți-arăt îndată, domnișoară. Amis! Cîinele veni în silă, se linse pe bot și-l privi ascultător. Amis, băiatule, vezi să nu-ți faci stăpînul de rușine, îi șopti la ureche și-l mîngîie. Ei, Amis! pisica! pisica! pisica!... Cîinele se întoarse și începu să sară prin cameră, prefăcîndu-se că fuge cu înverșunare după pisică; sări peste scaune și peste mese, lătră îndîrjit

și alerga în cerc. Zosia rîdea în hohote, iar Świerkoski, cînd cîinele fugea cît putea de repede, scoase revolverul și trase în oberlihtul deschis. Amis se prăbuși ca mort la mijlocul încăperii.

Zosia, înspăimîntată de bubuitură, se ridică și se duse repede la Amis, convinsă că nu mai trăia.

— Cîinele a murit, s-a dus, se văietă Świerkoski, aplecîndu-se deasupra lui. Cîinele a murit, a murit!... îl călcă pe coadă, Amis se răsuci pe spinare, iar Świerkoski începu să-i dea ocol și să imite lătratul cîinilor, guițatul porcilor, nechezatul cailor, behăitul oilor — și toate atît de bine, încît Amis, deși știa cine se preface, nu se putea stăpîni să nu ciulească urechile și să nu mîrîie; apoi imită croncănitul ciorilor și-l trase de păr, în sfîrșit, se răsuci și se apropie de cîine aproape în patru labe, urlînd surd, ca lupul. Ochii îi scînteiau animalic, fața triunghiulară i se întunecă și urlă pînă cînd toți cîinii din curte începură să aulească jalnic; găinile cotcodăceau înfricoșate, iar gîștele încercau să zboare pe garduri. Zosia păli de spaimă.

Amis nu mai rezistă, zvîcni în sus și se repezi la ușă, tremura tot, rîcîia cu disperare și urla surd, pentru că Świerkoski se uita la el cu ochii învîlvorați, de lup, șuiera din bici și urla tot mai avan; cîinele fugi la ușă și sări prin oberlihț pe verandă, iar de acolo în curte.

Świerkoski se îndreptă, se șterse la ochi cu mîna tremurătoare, privi buimac la Zosia pe jumătate moartă de frică, apoi clătinîndu-se și sprijinindu-se de mobilă, plecă fără o vorbă. Nici el nu mai știa ce se petrece cu el.

Zosia se uită pe fereastră și-l văzu bătîndu-și cîinele și plecînd amîndoi pe aleea din fața casei. Świerkoski, adus de spate, se legăna pe picioarele-i lungi, iar Amis se tîra cu capul plecat în urma lui.

Nu-și venise încă în fire după emoția puternică pricinuită de urletele lui Świerkoski și de fața lui înspăimîntătoare, cînd intrară Osiecka și Józia.

— Domnul Świerkoski a plecat?

— Da, mai adineaori; mătușă, dumneata n-ai auzit împușcătura și urletele?

— Ba am auzit, am auzit, răspunse într-o doară.

— Nu vă mai răpesc timpul, spuse Józia, o sărută pe Zosia și plecă. Pe verandă Osiecka îi șopti la ureche:

— Doamnă, peste cel mult două săptămîni vei afla totul, chiar în clipa asta mă apuc să scriu la cîteva prietene.

— Orlowska e prietenă cu cineva?

— Da, cu Zaleska, o cunoști și dumneata, o idioată îndrăgostită de muzică, rîse cu voluptate de propria glumă. Aha, pricep. Franusia, să nu ieși cu copilul afară, strigă la o doică grasă care apăru de după colț cu un copil în brațe. E copilul sorei mele, s-a îmbolnăvit de tuse convulsivă și l-a trimis la mine, ca să schimbe aerul, explică în grabă.

Își strînseră mîinile și Józia plecă într-o dispoziție excelentă. Șfichiuia caii tot mai des, deși alergau nebunește pe drumeagul îngust din pădure; brecul sărea ca o mînge peste rădăcinile groase și uneori se clătina atît de rău, încît vizitiul se apuca de capră cu amîndouă mîinile, ca să nu cadă. Îi plăcea să gonească așa, însemna că era mulțumită, deoarece cînd era supărată, mergea de obicei pe jos. Drumul înainta paralel cu calea ferată, prin dîlma îngustă de pădure se zărea terasamentul proaspăt. În fața gării, la întretăierea drumului care ducea la Krosnowa, văzu șargii lui Andrzej; un zîmbet răutăcios îi alunecă peste buze, ochiul i se zbătu, biciui caii mai cu sîrg, ca să n-o vadă, și dispăru în pădure la cotitura drumului.

VIII

După scrisoarea de ieri, Andrzej se ducea pentru prima dată în vizită la Janka. Trebuia să se ducă spre seară, dar nu mai putuse să aștepte, pentru că ziua i se părea groaznic de lungă, iar mama lui îl îndemnase și ea să nu mai amîne. Cu toată bucuria pe care avea să i-o aducă această clipă îndelung așteptată, îl încercau neliniștea și teama. Suferise atît de mult, încît acum se temea să se gîndească și să creadă că visurile lui aveau să se împlinească; în adîncul inimii îi stăruia siguranța chinuitoare, pe care încerca s-o îndepărteze cu amintirea scrisorii, că trebuie să se întîmple ceva și să-i despartă iarăși. Se gîndea cum avea să-l întîmpine, își mușca mustața, își încheia mănușile care i se descheiau întruna și pe măsură ce se apropia, îi spunea vizitiului să meargă tot mai încet; era atît de adîncit în gînduri, încît n-o văzu pe Józia tăindu-i drumul; își reveni abia cînd caii se smuciră brusc și de la intrare cotiră în goană spre pădure. Se speriaseră de Zaleski care se antrena pe bicicletă în fața stației. Vizitiul trase de hățuri și scoase caii dintre copaci, dar nu putu să-i oprească, fiindcă hățurile se rupseră și caii se năpustiră în

grădiniţa impiegatului, sărind peste îngrăditura joasă din ţevi de fier. Vizitiul fu zvîrlit de pe capră, iar Andrzej mai avu atîta prezenţă de spirit cît să sară jos: brişca se desfăcu în bucăţi, iar caii intrară în rondul de molizi şi se opriră imediat.

În faţa staţiei se iscă larmă. Orlowski veni în fugă, în vreme ce Zaleski, alb ca varul şi descumpănit, încremenise lîngă clădirea gării cu bicicleta lîngă el.

Scoaseră caii din rond şi vizitiul, care nu păţise nimic, plecă acasă după altă brişcă. Andrzej avea doar palma zdrelită de o piatră, o înfăşură strîns cu batista, ca să oprească sîngele, şi se salută liniştit cu Orlowski.

— E, nu-i nimic, se întîmplă, dar domnul Zaleski ar putea să se antreneze în altă parte, nu aici unde trag trăsurile: caii mei s-au speriat de strălucirea roţilor de la bicicletă şi au luat-o la fugă.

Zaleski începu să-şi ceară iertare.

— E, ajunge, s-a întîmplat şi gata.

— Nu, domnule Andrzej, nu ajunge; dacă dumneata vrei, poţi să-l ierţi pe Zaleski pentru rana dumitale, pentru brişca distrusă şi pentru spaima pe care ai tras-o; eu însă nu pot, fiindcă asta contravine instrucţiunilor; eu nu pot să închid ochii, o să scriu un raport despre cele întîmplate, deoarece conştiinţa nu-mi îngăduie să tac.

— Scrie, domnule, şi zece rapoarte timpite! strigă Zaleski enervat, încălecă pe bicicletă şi furios, începu să pedaleze tot mai repede prin faţa staţiei.

— Am să scriu numai unul, pe Dumnezeul meu, că am să scriu! ţipă Orlowski. Pui în primejdie viaţa oamenilor, şi asta în timpul cînd trebuie să fii la serviciu. Domnule Babiński, domnule Stanisław! spuse intrînd la telegraf. Scriem un raport.

Staś ascunse sub hîrtii scrisoarea pe care i-o scria mamei şi îl urmă în silă pe Orlowski, dar acesta îşi aduse aminte că îl lăsase pe Grzesikiewicz în faţa gării şi se întoarse în fugă.

Staś adăugă în grabă:

„Am primit scrisoarea şi coşuleţul, mulţumesc din toată inima pentru cîrnaţi, mi se pare că au fost cam săraţi, pentru că astăzi mi-e sete mereu. Chiar în clipa asta caii lui Grzesikiewicz, acela care-i face curte domnişoarei Orłowska, s-au speriat de bicicleta lui Zaleski şi au luat-o la goană, brişca s-a făcut bucăţi, dar el n-a avut nimic. Bătrînul idiot vrea să scrie un raport împotriva lui Zaleski şi-l va scrie sigur, fiindcă

era foarte furios. Dacă-l scrie, Zaleski va avea neplăceri mari, poate să fie chiar transferat; interesează-te dumneata peste cîteva zile la direcţie. Unchiul o să ştie. Îţi trimit sticluţa pentru spirt camforat. Ieri am folosit ce mai rămăsese şi mi-a făcut foarte bine, am dormit adînc, toată noaptea, iar azi dimineaţă am avut limba curată. Mamă, întreabă-l, te rog, pe Felek ce poate să fie, că astăzi m-a durut glezna piciorului, dar atît de tare, încît abia mai puteam merge. Cîrnaţi să nu-mi mai trimiţi, aş prefera vrăbioare sau nişte debreţini. Ţigările mi-ajung pînă duminică. Te sărut cu drag. Staś".

Abia apucă să ascundă scrisoarea în coşuleţ şi s-o expedieze mamei printr-un conductor, că Orlowski reveni la telegraf, deoarece personalul intra în staţie.

Grzesikiewicz urcă la etaj cu inima cît un purice. Mîna îl durea foarte rău şi încerca să-şi înăbuşe supărarea, dar cînd se văzu în salonaşul în care fusese refuzat cu cîteva luni în urmă, uită de durere se aşeză la masă şi o aşteptă înfiorat pe Janka.

Deşi ştia că venise, Janka era destul de stînjenită. Se uită îndelung în oglindă, îşi netezi părul ciufulit, îşi aranjă cu mare grijă rochia, numai să amîne cît mai mult clipa revederii.

Cînd intră în sfîrşit în salonaş, Grzesikiewicz se ridică abia stăpînindu-şi emoţia: era adînc impresionat de faţa ei palidă, de buzele ei foarte roşii şi de urmele vizibile ale bolii, care stăruiau în colţurile gurii şi cearcănele vinete de sub ochi.

Janka îi arătă scaunul cu un gest larg, puţin teatral.

— Îţi mulţumesc încă o dată că te-ai gîndit la mine. Florile mi-au făcut o mare plăcere, spuse intuind că-l bucura cu aceste cuvinte.

— Domnişoară, ţi-aş fi recunoscător dacă mi-ai îngădui să-ţi trimit flori mai des, răspunse cu glas şoptit.

Îşi duse o mînă la mustaţă, dar fără să vrea sîsîi de durere.

— Ce ai la mînă? abia acum îi văzu mîna înfăşurată în batista pe care apăruseră pete de sînge.

— Un fleac: am sărit din brişcă şi m-am sprijinit cu mîna în pietriş.

— Mi-a povestit servitoarea, dar ea mi-a spus că, afară de brişcă, nimeni n-a păţit nimic.

— Nu-i decît o rană mică, o s-o dezinfectez şi n-o să mă mai doară.

Janka se duse repede după spirt şi cu toată împotrivirea lui, îi desfăcu batista. Janowa aduse un lighean cu apă, în

care Andrzej își spală mîna și turnă spirt peste rana din palmă; Janka îl bandajă cu o fîșie de pînză curată. Spirtul îl ustura atît de tare, încît păli și broboane de sudoare îi acoperiră fața; strînse din dinți și șopti cu greutate:

— Domnișoară, nu mă răsfăța, nu mă obișnui cu prea mult bine, că sînt în stare să-mi strivesc amîndouă mîinile, ca să mi le bandajezi.

Janka se uită la el cu o privire luminoasă, bună. Andrzej îi sărută mîna.

— Am știut de mult că ai un suflet bun.

O umbră i se așternu pe față și Janka își lăsă capul în piept, neputînd să-i susțină privirea.

— Ce mai faceți? Părinții sînt sănătoși, sora? îl întrebă.

— Mama îți trimite prin mine multă sănătate și întreabă cînd vrei să-i faci o vizită, pentru că te așteaptă cu dor, ca noi toți, adăugă mai încet.

— O să vin într-o zi cu tata.

— Nu-mi vine să cred, domnișoară, mă uit la dumneata, te ascult, vorbesc cu dumneata și nu îndrăznesc să presupun că mă aflu iarăși cu adevărat în acest salonaș.

Tristețea îi tremura în glas.

— Și totuși e adevărat, se pare că toate revin la punctul de plecare, spuse Janka serioasă.

— Se prea poate, dar eu și tatăl dumitale nu mai speram să te vedem aici, așa că și acum mă încearcă îndoiala, nu cumva e un vis înșelător care seamănă cu realitatea, nu e oare continuarea lunilor lungi de așteptare?! Mi s-au întipărit pentru totdeauna în minte. Am stat amîndoi seri de-a rîndul în acest salonaș fără să ne spunem o vorbă, cu sufletul și gîndurile la fotografia asta, arătă cu o mișcare greoaie fotografia care se afla pe masă.

Se ridică în picioare, durerea amintirilor îi adumbri ochii și se așeză pe celălalt scaun. Janka îi privea chipul în tăcere. Acum i se părea nu numai frumos, ci și mai interesant. Nu avea nimic dintr-un obișnuit al saloanelor și nici dintr-un cățeluș de la oraș, care sare ca pe arcuri în jurul femeilor. Glasul îi răsuna cu accente de adevăr și de simțire adîncă. Iradia o demnitate și o forță care începeau să-i impună. Se uita la el ca la un actor care-și juca rolul cu emoție, îi urmărea mimica aspră, privirea, gesturile sau își abătea ochii peste luciul inelului cu briliant pe care-l avea în deget, își oprea atenția pe acul de la cravată, numai ca să-și înăbușe sentimentul de părere de rău și vinovăție ce se trezea în ea.

— Ai fost astă-vară în străinătate? întrerupse Janka tăcerea chinuitoare care durase destul de mult.

— Nu, dar... tuși ca să treacă peste acest „dar", fiindcă voia să spună că se dusese în fiecare săptămînă la Varșovia, ca s-o vadă măcar de departe.

— Îi invidiez pe bărbați pentru libertatea lor; ei pot să facă ce le place, nu trebuie să dea socoteală nimănui.

— Da, dar prea de multe ori abuzează de ea.

— Și asta-i rău în toate cazurile?

— Nu mai încape îndoială, fiindcă orice abuz, orice abatere, orice faptă nesăbuită, se răzbună ulterior cu supra de măsură împotriva noastră.

Se simți profund nedreptățită de aceste cuvinte; i se părea că le spusese înadins la adresa ei, ochii începură să-i scînteieze și era gata să răbufnească, dar se stăpîni și se ascunse într-o tăcere stînjenitoare.

Andrzej avea atîtea să-i spună, atîtea simțiri îi umpleau inima, atîtea gînduri i se îmbulzeau în minte, dar nu îndrăznea să spună nimic, era imobilizat de propria timiditate și de privirea ei aparent rece.

— Caii șargi mai trăiesc? îl întrebă iarăși numai ca să spună ceva.

— Trăiesc, ei s-au speriat astăzi.

Și iarăși se așternu o tăcere lungă, apăsătoare.

„Ce poți să mai vorbești, despre ce?..." se gîndi Janka disperată și se ridică, potrivi abajurul pe lampă, strînse albumele împrăștiate și își făcu de lucru, mișcîndu-se încoace și încolo, numai ca să alunge stinghereala ciudată care se instalase între ei. Îi despărțea trecutul ei apropiat și nu mai puteau să ajungă unul la altul, nu mai puteau să discute liber și nici măcar să se mai uite unul la celălalt de-a dreptul și cu sinceritate, fiindcă lîngă Janka, cea de acum, o vedea pe cealaltă, de la teatru, din scena aceea slab luminată: pe cealaltă Janka, fardată, în costumul deșucheat, aruncînd priviri sfidătoare spre primele rînduri de scaune; pe cealaltă Janka, actrița pe care o ura pentru suferințele pe care i le pricinuise; intuia ce se petrece în sufletul lui, aproape că știa ce fel de gînduri i se perindă prin minte, îi citea totul în ochi și asta o apăsa, voia ca el să uite acest trecut, să nu se mai gîndească la el.

— Rămîi la ceai... nu-i așa?... îl întrebă văzînd că se ridică. Tata vine îndată de la serviciu. Te las o clipă singur.

Plecă să se ocupe de ceai, Andrzej simțea cum i se luminează sufletul. În această clipă de singurătate, o vedea altfel, nu semăna cu cea de demult, era mai impunătoare, dar și mai scumpă. O iubesc! se gîndi și simți că acum o iubește parcă altfel, mai adînc și mai mult, fiindcă dincolo de femeia a cărei frumusețe îl atrăgea, vedea acum un suflet superior. O iubesc! șopti apăsat și sufletul lui de țăran dîrz, neîncovoiat, îngenunche înfiorat de fericire înaintea sufletului ei, înălțîndu-i imnuri de supunere.

Veni Orłowski și în curînd se așezară la ceai. Sufletele se înseninaseră. Janka avea umor și se simțea mulțumită. Andrzej vorbea mult și, cu impulsivitatea lui nestînjenită, își mărturisea dragostea aproape în fiecare cuvînt, în fiecare privire. Îl înțelegea și-i era recunoscătoare, doar la răstimpuri peste dispoziția și gîndurile ei luminoase se lăsa parcă o umbră și tulbura totul pentru o clipă, abia vizibil, ca apa săgetată aproape de suprafață de joaca unor pești; dar se liniștea repede și iarăși vorbea, se înviora, spunea cîte o glumă subtilă pe care Andrzej n-o recepționa, și pînă și fața palidă i se colora de rumeneala ușoară a sîngelui care circula viforos.

Orłowski era bucuros, dar după izbucnirile de rîs sau după vreo frază rostită cu înflăcărare, cădea pe gînduri, se întorcea brusc și arunca priviri înfricoșate înapoi, pentru ca după aceea să participe și mai mult la discuții, ca să-și înăbușe teama.

— Mă simt atît de bine aici, încît aș veni bucuros în fiecare zi, spuse Andrzej ridicîndu-se să plece.

— Vino, domnule, pînă cînd nu ți se urăște, răspunse Janka veselă.

Îi sărută mîna, Janka îl simți înfiorîndu-se după aceste cuvinte, și la plecare îi aruncă una din acele priviri care constituie cea mai adîncă expresie a iubirii.

Se uită după el pe fereastra de la bucătărie, el îi întui privirea, pentru că se întoarse în brișcă și se înclină scoțîndu-și pălăria.

Imediat ce rămaseră singuri, Orłowski scoase o hîrtie și i-o dădu Jankăi s-o citească. Era răspunsul la raportul pe care și-l înaintase.

În cuvinte care sunau foarte serios, dar în care se simțea ironia, șeful secției dispunea:

„Impiegatului stației Bukowiec, să se facă cunoscut expeditorului sus amintitei stații, domnului Orłowski, că în

urma reclamațiilor publicului călător și a motivelor înfățișate de superiorul lui direct, impiegatul stației, domnul Orłowski, Direcția îl pedepsește să plătească trei ruble amendă, avertizîndu-l să nu se mai repete; pe viitor impiegatul stației, domnul Orłowski, se face răspunzător de felul în care expeditorul aceleiași stații, domnul Orłowski, își va îndeplini obligațiile de serviciu."

Janka se înfioră cînd se gîndi la vorbele doctorului, apoi își aduse aminte de manifestările ciudate ale tatălui și-i înapoie hîrtia neștiind ce să spună.

— Aspră pedeapsă, nu-i așa? șopti. Aspră, dar dreaptă. Un funcționar nu trebuie să cedeze slăbiciunilor; la serviciu ești ca la război, n-ai tată, n-ai mamă, copii, familie, ai numai îndatoriri. Așa au înțeles și ei, recunoscînd în sfîrșit ceea ce le ceream demult. Au înțeles și mă fac răspunzător de activitatea expeditorului, recomandîndu-mi să veghez asupra lui. Au dreptate, altfel nu poate fi.

— Și cum o să te descurci, tată, făcînd treaba la amîndoi? întrebă Janka încet, temîndu-se să nu-l supere și dorind să-l scoată cumva din acest cerc vicios.

— E doar un fel de a spune că eu fac treaba la amîndoi, așa se spune, dar nu este deloc așa. Eu o știu de mult, iar acum a recunoscut-o și direcția, scriind pentru prima dată limpede: „pe viitor impiegatul stației, domnul Orłowski, se face răspunzător de felul în care expeditorul aceleiași stații, domnul Orłowski, își va îndeplini obligațiile de serviciu". Scrie foarte clar. Da, copila mea, în realitate la Bukowiec sîntem doi inși: Orłowski impiegatul și Orłowski expeditorul. Eu știu asta de multă vreme, pentru că sînt două posturi, fiecare cu îndatoririle lui, pe care le dețin doi oameni diferiți. Nici vorbă, așa e, scrie și direcția care nu poate greși. Rise în hohot, înălță din umeri, își prinse barba cu dinții și făcu cîțiva pași prin încăpere, uitîndu-se mereu la hîrtie. Se opri o clipă, cuprins parcă de îndoieli nelămurite care mai stăruiau în mintea lui, dar citi adresa, privi în față, undeva departe, și dădu un bobîrnac hîrtiei cu un zîmbet de mulțumire și siguranță.

— Tata, cum ți s-a părut Grzesikiewicz astăzi? întrebă, ca să ia altă vorbă.

— Ho, ho, eu am avut dreptate!... a, Grzesikiewicz?... bine, foarte bine. Ați vorbit mult împreună, își reveni și ascunse depeșa în buzunar. Știi ce, începu așezîndu-se lîngă ea limpezit cu totul, un om atît de bun și cumsecade eu nu

mai cunosc. Dacă ai vrea să te căsătorești cu el, eu aș fi de-a dreptul fericit. E, nu te silesc, pe Dumnezeul meu, nu te silesc, spuse repede, observînd norul de pe fața ei. Mă gîndeam numai că dac-ai sta la Krosnowa, aș veni la voi în fiecare zi.

— Tată, de ce nu vrei dumneata să-ți dai demisia? Ai avea libertate deplină și n-ar mai trebui să te necăjești cu tot felul de griji. Ce înseamnă pentru dumneata serviciul ăsta? Atît cît ai dumneata, ne-ar ajunge să ducem o viață liberă, să nu depindem de alții.

— M-am gîndit și eu la asta și am s-o fac, da, am s-o fac, dar acum nu se poate. Cît mai sînt în putere, trebuie să fac și să fiu ceva, dealtfel e nevoie de mine aici, căile ferate sînt o instituție socială, vasele de sînge ale țării, de funcționarea căreia depinde întregul organism, sănătatea și forța lui; eu îmi cunosc, îmi înțeleg și-mi iubesc chemarea, iar oamenii ca mine, cu dragoste de muncă, oamenii în stare să i se consacre în întregime, sînt din ce în ce mai puțini. Unul ca Zaleski, de exemplu, un încurcă-lume obsedat de bicicleta lui, care și-a schimbat serviciul de cincizeci de ori, ei bine, unul ca ăsta nu-i interesat decît de salariu. Stasio e idiot. Świerkoski — un ratat sălbăticit printre țărani. Iar Karaś, dacă n-ar fi un animal înainte de toate, care bea și aleargă după femei, ar putea fi un funcționar bun, fiindcă înțelege că trebuie să asculte. Cît despre ceilalți, mai mărunți, nimeni n-are alt gînd decît cum să scape mai ușor de îndeplinirea îndatoririlor. Ai dreptate, cred că ne-am simți foarte bine dacă am trăi împreună, m-am gîndit și eu, dar ce m-aș face eu fără serviciu? M-am obișnuit să trag toată viața la ham, ca un cal pe care chiar dacă-l dezlegi de la oiște, nu poate să meargă decît cu capul plecat, pentru că asta a învățat, asta știe. Începu să rîdă de propria comparație.

Janka se liniști, fiindcă gîndurile lui i se păreau cu totul logice.

— Așadar, am să mai stau o vreme, să se mai rodeze, să uite că au mai trăit și altfel, și pe urmă, cînd n-oi mai fi eu, o să facă totul singuri, în virtutea inerției. Asta e convingerea mea, iar faptul că puțini sînt cei care o cunosc și o înțeleg, că nu mă respectă și mă numesc tiran și-mi resping proiectele administrative, sigur că mă doare, o vreme, dar voi persevera, cu toate astea, pentru că satisfacția mea o port în mine, în conștiința mea, în certitudinea că așa trebuie să procedez.

Avea atîta chef de vorbă, era atît de viu, încît începu să-i povestească tot felul de lucruri, dezvoltînd o adevărată teorie economică; de la proiectele pentru simplificarea administrației se înălța în orizonturi tot mai cuprinzătoare; plana în în ocoluri tot mai largi, compara regimul din diferite țări, arăta defectele sistemelor aplicate în producție, legătura lor strînsă cu moralitatea, etica, mentalitatea, cu numărul noilor născuți și al morților. Dădea cifre pe care le desena cu degetul în aer, cita din memorie părerile autorilor studiați în problemele care-l interesau, respingea unele afirmații, se entuziasma, se înflăcăra și se monta singur cu glasul și cu gesturile; din cînd în cînd se întrerupea, își arunca înapoi privirea tulbure, neliniștită, zîmbea șters către Janka uimită de acest puhoi de vorbe și de gînduri, fiindcă nu-l mai văzuse niciodată în asemenea vervă, își strîngea capul în mîini și își depăna mai departe visurile, doar că mai încet și mai învălmășit; cîteodată nu exprima decît o parte din idei, o frază sau un sunet, se uita înapoi înfricoșat și încremenea mult timp în tăcere, aplecîndu-și fața peste ziarul întins pe masă. În cele din urmă, se ridică și plecă fără o vorbă în camera lui.

Janka se duse și ea la culcare și, cu toată grija și teama pentru el, adormi îndată, obosită de atîtea impresii, dar după o vreme o trezi un glas înfundat. Înălță capul și ascultă. Ca de obicei la această oră, Zaleska își cînta gamele nesfîrșite, sunetele se revărsau monoton, dar pe fondul lor răzbăteau șoapte mai apropiate, necunoscute, exclamații și parcă rugăminți umile.

Se duse în salonaș, ușa de la camera tatălui era întredeschisă.

În indispensabili, dar în vestonul de la uniformă și șapca roșie, Orłowski se oprise în mijlocul încăperii; lumînarea aprinsă de pe măsuța de toaletă de la capul patului arunca o lumină gălbuie, tulbure asupra lui.

— Domnule expeditor, ți-am spus: orice explicație este de prisos, pe Dumnezeul meu. Direcția a hotărît să plătești o amendă de trei ruble și ai s-o plătești, iar pe viitor eu, superiorul dumitale, nu-ți mai permit nici o abatere, nici una; auzi, domnule, nu-ți mai permit! rosti serios, despărțind literele, se aplecă, de parcă se afla în fața cuiva mult mai scund, îl amenință cu degetul și plecă; își lepădă vestonul și șapca, începu să umble cu pași mărunți, își șterse fruntea asudată și, îndoindu-și spinarea și aplecîndu-se, șopti cu

glasul schimbat, atît de diferit, încît Janka se uită mai bine, sigură că mai era cineva acolo. Orlowski trepăda numai într-o parte a camerei, aceea din faţa uşii întredeschise prin care privea Janka; întinse mîna spre locul în care stătuse mai înainte.

— Domnule şef, pe cuvîntul meu de om cinstit, pe fiica mea, pe care-o iubesc, nu e drept să mă pedepsească. Atunci am fost enervat, am fost bolnav, nu mai ştiam de mine, cinstit! Evreii s-au îmbulzit, au ţipat şi l-am lovit pe unul, iar cinstit! Au început să zbiere şi am spus să-i dea afară, cinstit... dar, domnule şef, amintiţi-vă că atunci fiica mea se afla la un pas de moarte, abia o adusesem de la Varşovia şi eram foarte nenorocit. Domnule şef, dacă singura dumneavoastră fiică ar pleca de acasă, nu v-ar scrie timp de cîteva luni, dacă v-ar fi aruncat ca pe o otreapă, pe dumneavoastră, tatăl ei, dacă aţi iubi-o, cum o iubesc eu pe fata mea şi dacă pe urmă s-ar îmbolnăvi grav, nu v-aţi pierde şi dumneavoastră capul, v-aţi mai gîndi la serviciu? O, cît am suferit, prin cîte am trecut! gemea, îşi acoperea faţa cu mîinile şi şoptea printre suspine; lacrimile începură să-i curgă printre degete, şiroindu-i pe obrajii palizi; o durere atît de adîncă îi sfîşia inima, încît erau momente cînd nu mai ştia de el, se prindea de scaune, ca să nu cadă, se învîrtea în cerc, îşi împreuna mîinile rugător şi îngîna rugăminţi dureroase, abia auzite, sau tăcea multă vreme, privind cu umilinţă la figura închipuită a şefului, la cel de-al doilea eu, pe care-l vedea înaintea lui cum nu se poate mai limpede.

Janka fu străbătută de un fior de frică, pentru că nebunia ciudată, liniştită, a tatălui ei o umplea de disperare, readucînd-o în haosul propriilor gînduri. Nu se putea mişca din loc, îi lipseau puterea şi curajul. Camera începu să se clatine, lumina aceea palidă a luminării tremura în faţa ei ca o jarişte sîngerie, ca un incendiu uriaş, în care se zbăteau parcă nişte trupuri şi se răsuceau cotiturile înspăimîntătoare ale gîndurilor luminoase, care-i strîngeau capul în fîşii arzătoare.

Orlowski se aşeză pe pat, îşi şterse fruntea, bău apă din sifonul de pe măsuţă şi se vede că sîsîitul acesta şi zgomotul jetului de apă îl făcură să-şi mai revină puţin, îndepărtîndu-l de închipuirile creierului bolnav; se trase de barbă, îşi şterse ochii şi privi multă vreme cu ochii larg deschişi, plini de o spaimă fără margini. Se liniştea vizibil, fiindcă în ochi începea să-i lucească luciditatea, vederiile dispăruseră. Stinse luminarea.

Janka îşi reveni şi ea, ascultă la uşă şi în curînd auzi răsuflarea egală, puternică a tatălui; pianul Zaleskăi se auzea din ce în ce mai slab, pînă cînd tăcu; liniştea uriaşă, liniştea misterioasă a nopţii, plină de fioruri calme, de foşnete şi lucîri neînţelese, inundă încăperea.

O cuprinse o spaimă ciudată, îngrozitoare. Se îndreptă tremurînd spre camera ei; îşi ţinea respiraţia şi îşi apăsa mîna pe inima care bătea să-i spargă pieptul, deoarece avea impresia că aici, nu departe de ea, în celălalt colţ întunecat al încăperii, mai e cineva care merge în urma ei, mîinile cuiva se întind spre ea, ochii o privesc ameninţător şi o adiere rece îi alunecă peste faţă, îngheţîndu-i sîngele în vine. Mobilele, asemenea unor monştri negri, fără formă, se piteau parcă în întunerec, aţîndu-i calea; claviatura alburie îşi rînjea la ea colţii lungi, ascuţiţi. Străbătu repede salonaşul, intră în camera ei, închise uşa cu cheia şi se trînti pe pat, acoperindu-se cu pătura.

Într-un tîrziu, îşi reveni de-a binelea, începu să se îmbrace, ca să coboare şi să telegrafieze doctorului, dar cum trebuia să parcurgă sufrageria, bucătăria, scările şi coridorul lung, se cutremură de spaimă şi hotărî să aştepte pînă dimineaţa.

Toată noaptea nu puse geană pe geană, i se părea mereu că aude glasul tatălui, îşi ascundea capul în perne, dar nu putea sta multă vreme aşa, fiindcă era sigură că de la ferestrele prin care pătrundea înăuntru noaptea neagră, fără stele, o priveşte faţa cuiva. Zvîcnea în sus, dar nevăzînd nimic, se culca iar cuprinsă de o agitaţie chinuitoare.

Trenurile treceau cu vuiet, din cînd în cînd semnalele răsunau atît de puternic, încît pădurea le prelungea ecoul, apoi iarăşi se aşternea liniştea nemărginită, apăsătoare, de parcă toată lumea agoniza.

Dimineaţa, Orlowski se sculă la ora obişnuită, îşi bău ceaiul şi plecă la treburile lui, doar că era mai palid şi avea ochii mai însîngeraţi de vinişoare roşii, dar nu aminti nici un cuvînt despre direcţie, părînd într-o dispoziţie cu totul normală. Janka îl urmărea cu luare aminte şi abia după ce plecă, aţipi puţin, apoi scrise doctorului o scrisoare, rugîndu-l să vină cît se poate de repede, cu orice pretext, şi înfăţişîndu-i pe scurt starea tatălui.

— Roch, să pui scrisoarea asta la primul marfar care va trece spre Kielce. Uite o rublă, s-o dai mînuitorului de bagaje

și să-l rogi s-o expedieze imediat din gară. Dar ce s-a întîmplat? întrebă văzîndu-i fața posomorîtă și necăjită.

— Ce să să-ntîmple? mie nu mi s-a-ntîmplat nimic, domnișoară, da' nevastă-mea abia-și mai trage sufletu', ce măi, să prăpădește săraca!

— E bolnavă de mult? N-ai spus nimic.

— N-am spus, domnișoară, că și dacă spuneam, la ce mai ajuta... păi cum, bolește de ani de zile, nu de ieri de-alaltăieri; la început nu putea să muncească, că o durea în capu' cheptului, pe urmă nici n-a mai mîncat. A umblat și pe la doftori, s-a uns și cu alifiuri, și cu rachiu, și cu ierburi și nimica n-a ajutat-o.

— Trebuia să chemi doctorul de la căile ferate, doar aveți dreptul la ajutor medical.

— Avem, domnișoară, avem, păi cum, da'... doftorii știu să-i lecuiască numa' pe boieri, pe țărani nu, că dac-a venit la Banasikowa, ce i-a făcut? A murit, domnișoară. Poate că nu din cauza lui, că cine trebuie să moară, nu-i mai ajută nici o doftorie, poate numa' Domnu' Isus, da'...

— La urma urmei, ce are?

— Nevastă-mea? păi cum, că sigur nu știu, da' cine poate să știe, domnișoară, cînd durerea e înontru. De mîncat nu poate, de muncit nu poate, s-a uscat ca surceaua, e, zace întrona și așteaptă milostivirea lu' Dumnezău sau moartea; gura i s-a făcut ca un pumnișor de copil. Arar mai înghite cîte o picăturică de votcă, ciugulește de cîteva ori cu lingura din carne și atîta.

— Dă-mi scrisoarea înapoi, o să facem altfel.

Îi scrise tatălui un bilet să telegrafieze după un doctor pentru soția lui Roch, care era bolnavă.

— Uite, dă-i biletul domnului șef. Peste două, trei ore doctorul o să fie aici. Da, e mai bine că s-a întîmplat așa, n-o să știe nimeni că eu am chemat doctorul, își spuse în gînd.

Într-adevăr, după cîteva ore sosi doctorul și urcă la Janka; nu vru să se mai dezbrace din pleduri și impermeabile; tușea mai mult ca de obicei, avea tenul verzui și nu-și mai lua deloc masca de la gură. După ce intră, închise imediat ușile și oberlihturile, controlă ferestrele și văzînd că nu sînt etanșate pentru iarnă, îl amenință pe Orłowski care îl însoțise.

— Trăim și așa și sîntem sănătoși! rîse impiegatul.

— Da, dar cu dureri reumatice, migrene și nevralgii, scrise pe marginea ziarului desfăcut pe masă.

— După ce vă întoarceți de la soția lui Roch, poate că mă consultați și pe mine, interveni Janka.

Doctorul privi la ea, dădu din mînă și scrise din nou:

- Dumneata ești complet sănătoasă, dar abia acum băgă de seamă că ea se uita la el într-un fel anume. Încuviință din cap și vru să plece.

Janka se îmbrăcă repede și ca.

Domnule doctor, merg și eu cu dumneavoastră, voiam mă duc de azi dimineață.

— Ce rost are? se împotrivi Orłowski. Dacă moare, se descurcă ei și fără tine, poate că boala e molipsitoare.

— O să intre domnul doctor întîi, să se convingă.

Plecară numaidecît.

Roch locuia la cîteva zeci de pași de stație, într-o baracă ridicată anume pentru muncitorii feroviari. În timp ce mergeau pe lîngă linie, Janka îl luă pe doctor de braț și începu să-i povestească încet despre tatăl ei. Deși nu era o surpriză pentru el, cînd auzi de scena din timpul nopții, se opri și spuse foarte întristat că nu e bine deloc.

— Domnule doctor, trebuie să-l consultați pe tata cu vreun pretext oarecare și să mă sfătuiți ce să fac, fiindcă eu mi pierd capul.

Dădu din cap și intrară înăuntru.

Încăperea era întreținută destul de curat, dar peste tot se simțea un miros amestecat de spirt, grăsime și varză lăsată la murat în putinciul de lîngă sobă, acoperit cu o pernă. Singurul pat era la fereastră, pe prichiciul căreia creșteau în ghivece rotunde de tinichea cîteva mușcate anemice și se afla o sticlă cu lipitori, legată la gît cu o cîrpă murdară. Rochowa zăcea nemișcată cu mîinile negre și uscate pe pilotă; încercă să se ridice, dar gemu încet, privind în gol cu ochii stinși, decolorați; avea fața uscată, galbenă și încrețită ca un măr uscat. Doctorul nici măcar n-o mai consultă, fiindcă era în agonie, rostea cu greu cuvinte neînțelese și o urmărea uluită și Janka.

— Ce te doare?

— O să mor... o să mor... șopti și fața-i cadaverică, pe fondul așternutului colorat, cu vergi roșii, semăna cu chipurile asceților sfinți și ai mucenicilor agățați la rînd pe perete, ce se ițeau din penumbra încăperii ca din neființă, fețe aurorme, ca niște vedenii insuficient materializate.

De ce nu ne-ați chemat mai de mult?

— Nu v-am chemat... păi cum, nu v-am chemat, ne-am gîndit c-o să-i treacă, și pe urmă am văzut că nici dumnevoastră nu mai puteți face nimic, lămuri Roch de lîngă ușă, unde sta în poziție de drepți, și salută cu toată palma.

— V-ați dus la vrăjitori, nu-i așa?

— Păi că a fost și la doftor și s-a frecat cu votcă și grăsime, a luat ierburi și i-au descîntat și femeile, a umblat desculță pe rouă, a pus și lipitori, și apoticarul i-a pus v-o trei duzini de ventuză, și tot nimica. Să vede că i-a venit ceasu' și n-o mai poate ajuta nimica, spuse cu o resemnare liniștită, uitîndu-se la bolnavă cu o privire împietrit-indiferentă, inexpresivă.

— O să-i trimit chiar astăzi niște medicamente. Să mergem, îi spuse doctorul Jankăi care privise tot timpul cu milă și teamă la bolnavă. Se întoarse să plece, dar Rochowa întinse mîna și o apucă cu degetele-i subțiri. Tresări înfricoșată.

— Domnișoară, domnișoară!... rosti surd, se înecă și încremeni cu ochii ieșiți din orbite, sorbind aerul cu greutate și ridicînd pilota în neștire.

Janka simți lacrimi în ochi, îi îndreptă perna și pilota, îi strînse năframa galbenă pe cap, o mîngîie pe față și ieși din odaie înghițindu-și lacrimile. Rochowa se uită după ea și în ochii încețoșați de moarte, care înțepeneau, sticliră ultimele lacrimi de recunoștință, în timp ce buzele vinete, desfăcute, dezvelind gingiile fără dinți, se mișcau parcă într-o rugăciune.

— Să fii!... să fii!... să fii!...

Îi trecea prin mintea cuprinsă de moarte, ca ultima lucire de lumină... și zăcea așa, privind fără teamă în depărtarea necunoscută și înspăimîntătoare.

— Femeia o să moară astăzi, îi spuse doctorul lui Roch în fața casei și își puse imediat masca la gură.

— O să moară... păi cum, o să moară! Atunci... mă duc după coșciug, spuse fără vlagă.

Jankăi i se rupea inima de jale, nu era în stare să spună nimic, păși în urma doctorului și privea la culorile de toamnă ale pădurii care murea, la vălătucii norilor cenușii care zburau pieziș, ca niște păsări, într-o lume întristată și moartă parcă.

Ajunși sus, doctorul se dezbrăcă și arătă prin semne să i se dea să mănînce, iar după ce Janka îi povesti tatălui ei despre starea Rochowei, îi făcu un semn să-i lase singuri.

Scoase carnetul de note cu creion și-l puse pe masă, se așeză, privi la Orlowski care se plimba prin cameră și scrise:

— Ești bolnav, se vede cît de colo.

— Da' de unde, niciodată nu m-am simțit atît de bine.

— Citesc în ochii tăi că te doare capul și dormi prost, scrise.

— Asta-i adevărat, dar am atîtea necazuri la serviciu, încît nu-i de mirare.

Doctorul îi examină ochii fără ceremonie, îi pipăi grumazul și capul, apoi se așeză la loc.

— Nu mă doare nimic, ce ți se năzare?...

Nu-i răspunse, mîncă în grabă și se duse să-și ia la revedere de la Janka.

— Nu-i decît un remediu: liniște, liniște și iar liniște, șopti, iar al doilea, mai puțin important, să i se dea de la direcție un ajutor pentru expediție. O să fac diligențele cuvenite fără să știe nimeni.

— Domnule doctor, nu mai e nevoie să vă spun, dar ghiciți și dumneavoastră ce trebuie să se petreacă în sufletul meu, cît sînt de înspăimîntată, salvați-l, nu vă gîndiți la cheltuială, spuneți-mi ce să fac și nu voi cruța nimic, ca să-l salvez.

— Nu-i vorba de asta, eu mă mulțumesc să-i prelungesc starea de acum, despre vindecare nu mai poate fi vorba, șopti cu asprime, îi strînse mîna cu căldură, o sărută pe obraz, își puse masca și plecă.

Seara veni Grzesikiewicz cu un buchet de flori. Preocupată de tatăl ei, Janka îl privi cam distrată. După venirea lui Andrzej, Orlowski se scutură din amorțeală, rîdea des și era atît de radios, încît tenerile ei se spulberară treptat, iar mai tîrziu uită de ele, fiindcă impiegatul îl bătea pe umăr pe Andrzej atît de familiar și se sărutau atît de des, încît Janka era puțin iritată, privirile duioase și tonul de logodnic cu care i se adresa Andrzej îi displăceau. Discutau despre relațiile cu vecinii, cînd Orlowski întrebă:

— Witowski a plecat undeva? Nu l-am văzut de mult.

— Nu, dar nu mai trece pe la Bukowiec.

— De ce?

— Nebunii de-ale lui, ca de obicei, mi-a și explicat de ce: mă rog, pentru că stejarul în care s-a spînzurat astă iarnă ciobanul nostru, țineți minte, îl scoate din sărite, nu mai poate să treacă pe lîngă el.

— E un om curios!

— Zi mai bine ciudat, domnișoară. Simbăta trecută dormeam tun și deodată mă trezește cineva; am sărit în picioare,

aprind un chibrit. Witowski stă pe patul meu și mă salută. M-am mirat, dar am crezut că are vreo treabă importantă; iar el îmi zice că n-a putut să doarmă și a vrut să mă vadă neapărat. A venit pe jos, ușile erau închise, așa că a spart un geam dinspre terasă, a deschis fereastra și a intrat. Ca de obicei, ciinii n-au lătrat la el.

— Cum așa, ca de obicei?

— Chiar așa, ciinii nu-l latră niciodată, vin la el și se gudură, am văzut de cîteva ori.

— Doamne, nu știam că pe aici există asemenea curiozitate.

— Poate că o să-l cunoști în curînd, domnișoară. E foarte bogat, cultivat și se poartă foarte urît, dar pentru că-i de neam mare, toată lumea se teme de el, are o influență ciudată asupra celor din jur. Țăranii îl numesc „anticrist". Nu e un gospodar grozav, dar își administrează foarte bine moșia. Ne avem foarte bine și nu o dată mi-a spus-o pe șleau: Grzesikiewicz, tu ești un necioplit, dar țin la tine și pentru că ești un element uman, din familia ta o să iasă un suflet mare.

— Cum a apărut aici?

— Exact acum un an, a venit direct de la Paris. Bătrînul Witowski de la Witów, unchiul lui, i-a lăsat moșia, ca să nu iasă din neam; dar l-a împovărat cu atîtea obligații filantropice și morale, încît numai un exaltat putea să primească asemenea moștenire, cu toate că e o avere uriașă.

— Domnul Skulski mi-a povestit lucruri de tot interesante despre Witowski ăsta.

— Da, circulă destule anecdote pe seama lui prin împrejurimi.

— Aș vrea să-l cunosc și eu, spuse Janka.

Grzesikiewicz începu să rîdă.

Janka se înfioră ușor.

— Rîd, fiindcă mi-a spus odată că dacă cineva vorbește de el sau dorește să-l vadă, el află prin telepatie și mai devreme sau mai tîrziu apare.

— O să aștept cu răbdare.

— Dumneata crezi în asemenea basme, în simțirea prin telepatie, în presimțiri etc.?

— Nici așa, nici așa, nu știu, dar presupun și accept orice posibilitate. Realitatea este alcătuită din aceeași urzeală ca și visurile.

Grzesikiewicz nu răspunse, dar în ochi îi lucea o ironie abia vizibilă.

IX

Janka se gîndi multă vreme la Witowski. Era foarte curioasă, acționa deja de departe asupra ei, fiindcă intuia în el o structură neobișnuită, ieșită din comun. Își aduse aminte de personajele din dramele lui Calderón[1] și, plină de gînduri nelămurite, neformulate, și de visuri, plecă s-o vadă pe Rochowa. În urma ei, Janowa îi ducea bulion și vin.

Roch nu era acasă. Lampa mică afuma sub tavan, inundînd încăperea cu o lumină galben murdară. Lîngă soba în care vreascurile uscate de molid trosneau vesel, ședeau cîteva femei, vorbeau cu jumătate de glas și își întoarseră mirate fețele de la foc spre cea care intra. Bolnava deschise anevoie pleoapele grele. Femeile o ridicară puțin pe pernă, și Janka îi turnă o picătură de vin în gîtul strîmtat. Răsuflă lung, în ochii galbeni sclipi o licărire slabă de înțelegere.

— Domnișoară! mai mult șuieră, căznindu-se să apuce în mîna-i înțepenită palma Jankăi, domnul Isus să-ți dea... Dumnezău tată' să-ți dea... Maica Precestă să-ți dea... să-ți dea... să... sfîrși horcăind, lucirea de luciditate se stinse, gemu încet și răsuflînd adînc, deschise gura, ochii îi ieșiră din orbite, luminînd holbați ca două boabe mari, sticloase, dintr-un șirag de mătănii. Una dintre femei aprinse lumînarea, crezînd că-și dă sfîrșitul, dar Rochowa se liniști repede și începu să privească înainte cu mai multă luciditate.

Janka stătu multă vreme lîngă ea; îi aranja părul care-i ieșea de sub maramă, îi turna cîte puțin vin în gură, din cînd în cînd o mîngîia pe față, ea însăși cufundîndu-se cu încetul într-o înțepeneală nedureroasă; femeile se așezaseră iarăși lîngă foc, una din ele își înfundase capul în perna care acoperea putineiul de varză și dormea, iar celelalte sporovăiau încet și se uitau cu teamă la Janka și la bolnavă. Trenul trecu cu zgomot mare, casa se cutremură și farfuriile de faianță din servantă zăngăniră, apoi din nou se așternu în odaie o liniște somnolentă și tragică; vîntul care se zbănțuia peste copaci și șuiera în coșul sobei se domolea și el, dar imediat se auzea parcă un behăit de țap în pădure și femeile se închinau cucernice, strîngîndu-se tot mai mult una în alta. Janka tresări și privi în jurul ei; femeile tăcură, iar Rochowa o privea parcă dintr-un hău amețitor; luciul gălbui al privirii o înfiora

[1] Calderón de la Barca (1600—1681) — dramaturg spaniol, autor de comedii pe teme istorice și religioase.

de frig și de teamă: își trase mîna, fiindcă bolnava i-o atingea doar cu vîrful degetelor, neputînd s-o apuce, de parcă se agăța cu spaimă în această clipă dinaintea morții. Se cutremură și se ridică să plece.

— Do... do... do... mnișoară... do... horcăi Rochowa, străduindu-se zadarnic s-o oprească, disperarea și durerea îi strîmbară fața uscată. Janka nu se mai uită la ea, nu mai voia să vadă nimic și deși văzu rugămintea adîncă, nerostită, de pe fața muribundei, plecă.

Nu, nu mai putea rămîne acolo, pentru că simțea că toată ființa ei înțepenește și moare. Abia acum trăia groaza morții. Alergă cît putu de repede acasă.

Toată noaptea văzu fața cadaverică a Rochowei ițindu-se din întuneric.

Dimineața Roch deretică prin casă, ca de obicei, numai că astăzi se oprea întruna din treabă, holba ochii, se închina și începea de la capăt rugăciunea pe care n-o mai sfîrșea.

— E, se simte mai bine? întrebă Janka după o ezitare mai lungă, pentru că ghicise din purtarea lui că totul se sfîrșise, dar voia să n-aibă dreptate, să audă că Rochowa trăiește; acum îi părea rău că nu rămăsese acolo, că nu ascultase rugămintea bolnavei, o chinuiau reproșurile conștiinței.

— Mai bine?... e... nu e mai bine, domnișoară, fiincă toma' cîntau cocoșii a doua oară, cînd a murit.

— A murit!...

— A murit! Păi cum, domnișoară, a murit. După ce ați plecat, am venit cu părintele, i-a dat sfînta împărtășanie și a murit numaidecît. Femeile au și pregătit-o de îngropăciune.

— A murit, rosti cu asemenea glas, de parcă se mira și nu mai înțelegea nimic, nu-i venea să creadă că aceea cu care trăise treizeci de ani, putea să moară. Poimîine o îngropăm, domnișoară! a fost o femee bună. Cîteodată m-a mai bătut ea, da' eram vinovat, și ce vrenică erea, cum mai muncea!

— A murit!

Se uită în jurul lui prin încăpere.

— Păi da, a murit, adăugă.

— Lasă curățenia, du-te și vezi de înmormîntare. O să-i spun lui tata să scrie la direcție să vă trimită ajutorul.

Se gîndi o clipă și aplecîndu-se la picioarele ei, spuse cu glas umil:

— Apăi, domnișoară, aș vrea să vă mulțămesc că o cocoană ca dumnevoastră n-a pregetat să vie la răposata, să

vă dea Dumnezău și Maica Precesta de la Częstochowa tot ce vă doriț'.

Îl văzu cu șapca în mînă, ștergîndu-se la ochi în timp ce se îndrepta spre casă pe lîngă linie.

— A murit! repetă Janka încet pătrunsă de fiori.

— Așa o să se spună și despre mine: A murit! se gîndi.

Cîteva zile nu se putu dezbăra de impresia apăsătoare pe care o făcuse asupra ei moartea Rochowei. Zaleska îi propuse printr-o scrisorică mirosind a heliotrop să meargă la înmormîntare. „Vremea e atît de frumoasă, ieșim la plimbare, respirăm aer curat și facem și o faptă bună" scria. După o jumătate de oră veni expeditoarea și o convinse cu mare greutate. Aveau să le însoțească Świerkoski, care oferea caii, și Stasio.

Plecară îndată după amiază, ajunseră alaiul și porniră la pas în urma tuturor. Lumea se înșirase pe drumeagul îngust din pădure. În față erau purtate o cruce neagră și marele prapur, care fîlfîia în vînt ca o pasăre uriașă, neagră, țintuită cu o aripă de prăjină; pe pînză era pictat un schelet alb cu coasa în mînă. Apoi venea carul tras de un cal, niște scînduri simple, în care era așezat coșciugul proaspat rășluit cu o cruce neagră desenată la mijlocul capacului. Roch mergea pe lîngă el cu capul în piept, se ținea cu o mînă de capac și privea la răstimpuri înainte la mohoreala alburie care cobora din văzduh pe drumul răsucit ca un șanț adînc prin pădure, la moartea de pe prapur, care i se părea că se apleacă și atinge mestecenii de pe amîndouă părțile, împrăștiind frunzele galbene ca pe niște lacrimi ale pădurii, la coșciug, la capetele descoperite, cinepii, ale țăranilor, la maramele galbene și roșii ale femeilor, și capul îi cădea fără putere, de păsea ca un mort copleșit de jale, iar în urma lui se alungeau șirurile de lumînări cu flăcărui aurii în vîrf, ca niște flori, care împrăștiau mirosul mirîștilor dogorite de soarele lui cuptor, udate de cîte o ploaie scurtă, și se înălța cîntecul adînc, plin de solemnitate și cucernicie:

Cine-n grija Domnului se lasă
Și toată ființa I-o încredințează...

Cîntecul răsună atît de puternic în liniștea văzduhului, încît tremurau mestecenii, iar stejarii seculari, ale căror crengi răsucite ciudat și acoperite de noduri se ridicau asemenea unor

pumni încleștați, își fremătau frunzele ruginii; lujerele verzi, lungi, de vîsc se scuturau, ierburile îngălbenite, ienuperii, vîrfurile ferigilor răsucite, tufele de alun fișiau trist și pădurea întreagă, colorată de aurul palid și purpura toamnei, asculta acest cîntec, încremenea în îngîndurare, îl sorbea prin toți porii și, copleșită parcă de jalea oamenilor, începea să-l îngîne cu glasurile ei, prelungindu-i ecourile; se legăna încet, ca un lan de grîu uriaș, se oprea o clipă țeapănă și atunci izbucnea un țipăt ascuțit, tainic, încît ciocănitoarele își încetau bocănitul, ciorile zburau croncănind și se roteau înfricoșate deasupra copacilor, iar cîntecul se întrerupea pentru o clipă și atunci se auzea trăncănitul roților încălecînd peste pietre, șuieratul biciului deasupra calului și oftaturile împovărate ale rugăciunilor.

Janka era toropită de tristețea calmă, privea tăcută la fețele și la capetele oamenilor, erau aspre, colțuroase și împietrite parcă de resemnare, aidoma cu pămîntul cenușiu pe care pășeau și, ca și el, apatice și liniștite; siluetele lor puternice semănau cu stejarii rămuroși, pentru că aveau aceeași forță și liniște vegetală. Ochii lor albaștri-cenușii aveau culoarea băltoacelor revărsate pe drum și a cerului întins deasupra lor ca o oglindă sticloasă, necuprinsă. Janka se gîndi că dacă ar împietri în această pădure, ar semăna cu carpenii, stejarii și fagii, s-ar dezintegra la sînul acestei mame dintîi și ar pieri fără urmă, iar în primăvara viitoare ar crește lăstari noi și trunchiurile de oameni ar odrîsli, trăind mai mult, mai intens și mai slobod.

— Toate se întorc în pămînt! își spuse privind la coșciug, da, toate, se uită cu luare aminte la Świerkoski care ședea pe bancheta din față și, aplecat, frînt în două, cu mîinile în mănuși, privea posomorît; buzele îi tremurau nervos, trăgea mereu aer pe nas, arunca priviri încruntate, încărcate de ură, spre coșciug și se frîngea și mai mult, ascultînd cu o teamă superstițioasă cîntecul care se destrăma prin pădure ca o fișie de pînză albă, presărată cu perlele lacrimilor, cu rugăminţile și încrederea acestor viermi omenești care-și topeau în aceste ritmuri străvechi sufletele lor simple.

— Amis! Amis! strigă încet cîinele care alerga pe lîngă brișcă. Cîinele îi sări pe genunchi, apoi îi alunecă la picioare, unde se ghemui liniștit. Stăpînul își lipi piciorul de capul lui, se simțea atît de trist și părăsit, de parcă murea. Glasul lui rupse tăcerea care se instăpînise între ei. Zaleska se aplecă spre Janka.

— Domnișoară, ce-ar fi ca acolo departe, în pădure, orchestra să cînte un marș de Chopin, dar încet și profund. Ce fundal! Cîntecul țăranilor, coșciugul, prapurul, pădurea uscată, lumînări aprinse, șopti și rumeneala îi urcă în obrajii vinețiii de pudră, iar ochii îi scînteiară în extaz. Ar fi un efect minunat, nu-i așa?

— Da, un efect de operă! răspunse Janka nervoasă, deoarece întrebarea o deranjase; nu voia să vorbească acum, cînd calmul și tăcerea din jur erau atît de binefăcătoare, întrebarea răsuna ca o disonanță neplăcută în această armonie.

— De operă, da! Coșciugul să fie împodobit cu flori, calul acoperit de o capă neagră și pene, țăranii să poarte mantii negre și să li se facă fețele palide, minunat, minunat! șopti în batistă și începu să îngîne încet a doua parte a marșului funebru.

Janka îi întoarse spatele furioasă și se uită la cerșetorul care șchiopăta în cîrje pe cărarea ce se răsucea pe lîngă drum, printre copaci, cînta numai ultimele cuvinte și înainta așa de repede, încît desagii mari, agățați pe umeri, i se loveau de piciorul închircit și de cîrjele cu care se ajuta la mers, răspîndind vălătuci alburii din făină zdruncinată.

În fața crîșmei dintre sat și pădure, la răspîntie, așteptau cîteva zeci de care încărcate cu trunchiuri, și un grup de țărani care se descopereau și însoțeau cu priviri goale convoiul funebru, iar la intrare, ședea un flăcăiandru la o măsuță și scria. Bătrînul Grzesikiewicz îi dicta din brișcă și văzînd-o pe Janka, îi zîmbi prietenos și-și flutură șapca, înclinîndu-se, iar după el se luară și țăranii care începură să se ploconească adînc și să șopocăiască între ei.

Se simți puțin intimidată de aceste manifestări de respect. Świerkoski îi aruncă o privire amenințător-batjocoritoare și-și lăsă capul în jos.

Trecură prin satul lung cu case scunde, albite cu var, peste care se pleoștea acoperișurile de paie înverzite de mușchi. Oamenii ieșeau în fața îngrăditurilor și se închinau, cîinii urlau pe lîngă prispe și alergau în urma carului, iar copiii desculți, în cămăși murdare și cu șepci roșii pe cap, se urcau pe garduri și întovărășeau alaiul cu ochi înfricoșați.

Biserica se afla la marginea satului, înconjurată de stejari uriași, iar dincolo de ea, pe povîrnișul nisipos, se întindea cimitirul, un cimitir țărănesc, simplu, mărginit de un șanț năpădit de mesteceni și salcîmi.

Într-o latură a porții de lemn, fixate în doi stîlpi ziditi, aștepta o trăsurică la care erau înhămați doi cai minunați, murgi.

La poartă, țăranii luară coșciugul din car și-l duseră pe umeri, iar preotul, care mergea în urma lor de la biserică, psalmodia un cîntec în limba latină.

— Witowski! șopti Zaleska, observîndu-l pe bărbatul care ședea în trăsură. Janka privi curioasă. Witowski își întoarse fața și privirile li se întîlniră o clipă cercetătoare. Un val de sînge fierbinte îi inundă inima; trecu grăbită spre mormîntul lîngă care fusese așezat coșciugul și începuseră cîntecele de îngropăciune.

Ceremonia se sfîrși repede, coșciugul fu coborît în groapă pe frînghii, și peste capacul alb șurui pămîntul.

Jankăi i se făcu frig. Privea cu ochii înspăimîntați la goapa care se astupa. Roch, cu buzele strînse, încruntat, arunca pămînt cu îndîrjire, iar femeile îngînau un cîntec de jale, plîngător, disperat, care sfîșia inima. Stasio se întoarse și își șterse lacrimile pe furiș, iar Świerkoski, rezemat de o cruce, se uita înfierat la mormîntul proaspăt și tremura tot de emoție.

Vîntul se zbenguia prin cimitir, măturînd frunzele înnegrite de pe mormintele noi, galbene: Amis chelălăia scurt și dureros, iar cîrdurile de ciori din stejarii de lîngă biserică își uneau croncăniturile cu țipetele gemute ale stăncilor care se roteau deasupra acoperișului țuguiat, roșu, al clopotniței: peste toate acestea își întindea brațele negre crucea din mijlocul cimitirului, de pe care priveau cu milă, iertînd totul, ochii lui Isus.

La marginile zării, dincolo de pădurile care stringeau satul într-un cerc închis, în tăriile verzi, începeau să înflorească lucirile trandafirii ale amurgului, împurpurînd o parte din bolta cerului. Întunericul se tupila abia văzut prin desișurile acoperite parcă de străluciri arămii în jarișteа apusului.

Janka se desprinse de ceilalți și intră mai adînc în cimitir, îndreptîndu-se spre cavoul ce semăna cu piramida lui Cestius, care albea printre ienuperii zvelți ca chiparoșii. Ușa cavoului era întredeschisă, și în prag sta un lacheu îmbrăcat în negru. Deasupra ușii aurea inscripția: „Mormîntul familiei Witowski din Witow", iar într-o parte a ușii, pe o tăbliță de marmură, se înșirau nume și date ale morții, o litanie întreagă de existențe spulberate demult în univers.

Janka îngenunche și începu să se roage, deoarece numele „Anna", înscris la sfîrșitul listei, îi aminti de mama ei, pe care o pierduse în copilărie și pe care și-o aducea aminte foarte lab, ca pe un sunet auzit în treacăt parcă printr-un perete, pe care nu ți-l poți aminti niciodată foarte limpede.

Din capelă ieși o tînără învesmîntată în doliu, lacheul o luă de braț și o conduse cu grijă pe trepte. Janka se ridică și privi uluită la necunoscută, pentru că nu mai văzuse un chip atît de frumos, atît de ciudat de frumos. Era chipul unei blonde autentice cu părul în tonul cel mai pur al inului, ovalul minunat, aproape feciorelnic, nasul roman și buzele frumos desenate; ochii uriași și strălucitori ca safirul, cu pleoapele lungi, bombate, mărginite de gene lungi, ca pana corbului, priveau cu răceală parcă. Necunoscuta păși încet, ca un automat, fixînd-o pe Jania cu stăruința miopilor. Fața ei era atît de luminoasă și inspirată, expresia ochilor atît de bogată, încît semăna cu figurile lui Rosetti[1].

Janka fu captivată de această privire. Necunoscuta trecu, dar ea se uita mereu în ochii aceștia care i se întipăriseră în memorie și mai că se trase înapoi ca din fața unui abis.

— E Witowska, sora celui care șade în trăsură, o informă Zaleska grăbită, deoarece trebuiau să plece imediat. Nu-i așa că e foarte frumoasă și privește atît de ciudat, atît de ciudat, încît aș îngenunchea înaintea ei, nici eu nu știu de ce.

În poarta cimitirului se întîlniră cu Witowski care își conducea sora la trăsură; acesta o cercetă cu privirea și Janka simți o umbră înghețată alunecîndu-i pe față.

— Femeile atît de frumoase n-au nici un rost pe lume, spuse Świerkoski după ce urcară în brișcă.

Țăranii se dădură la o parte și Roch, ajutat de Walek, un gospodar vîrstnic, începură să mulțumească pentru onoarea pe care le-o făcuseră luînd parte la înmormîntare.

— Domnișoară, domnișoară bună, că nici o rudă n-ar fi fost mai bună, dacă Jagna ar putea, v-ar mulțămi cu recunoștință pentru bunătate și pentru cistea noastră, rosti Roch cu înduioșare.

— Adăvărat; asta-i adăvărat, că sufletălu' ei zboară de mulțămire acolo, ca păsăruicile astea! încheie Walek grav, arătînd stăncile care se roteau deasupra clopotniței.

---

[1] D.G. Rosetti (1828—1882) — pictor și poet englez; unul dintre inițiatorii mișcării prerafaelite.

— Rămîneți cu Dumnezeu, rosti Jaulea mișcată.

— Duceți-vă cu Dumnezău și mulțămim, răspunse un cor de glasuri și capetele se înclinară.

Plecară repede, pentru că se lasa înserarea.

Oamenii porniră și ei în grup de la cimitir, Roch mergea în frunte cu Walek, se scărpină îngrijorat în cap, cînd ajunseră la crîșmă, dar spuse cu destulă energie:

— Oameni buni, gospodari și toți ăi de la Bukowiec, intrați să loăm un păhar pentru iertarea păcatelor răposatei.

— Vă poftim din toată inima, cu ce-a dat Dumnezău, să mîncăm și să bem, adăugă Walek și intră primul în crîșmă.

Roch aduse din car o traistă cu pîine și brînză. Cîrciumarul le mai dădu și el ba una, ba alta, iar bătrîna Krakalina, cea dintîi la toate înmormîntările, nunțile și botezurile, pentru că știa să cînte de toate, și vesele și triste, și se descurca în orice împrejurare, pregătind întotdeauna rachiul cu untură, se apucă să taie pîine și brînză și să le și împartă la oameni.

Se așezară la masa lungă cu picioare bătute cruciș și Walek, cu o sticlă în mînă, începu să-i îndemne să bea.

— Oameni buni, dragii mei, să fie de sufletul Jagnei, fie-i țărîna ușoară, începu solemn, vărsînd cîteva picături d votcă într-un colț.

— Să aibă parte de lumină în vecii vecilor, amin! răspunse grav corul de glasuri și toate capetele se aplecară, cîteva zeci de pumni bufniră în piepturi și cîteva zeci de răsuflări adînci, grele, îl izbiră pe Roch care ședea cu capul în piept și medita la soarta lui de orfan; înălță capul, se șterse cu pumnul la ochi și izbucni în hohote de plîns:

— Nu ma' e Jagna, nu ma' e! Săracu' de mine, săracu'! Își sprijini capul de masă suspinînd.

Larma glasurilor crescu, pentru că sticla făcea mereu înconjurul mesei; lăsară la o parte părerea de rău, durerea, tristețea și începură să se jeluiască unii față de alții și să bea, amestecîndu-și lacrimile, pupăturile și aducerile aminte cu pîine și brînză.

Lîngă vatra uriașă, pe care după obiceiuri străvechi ardeau reteveie de lemn, răspîndind luciri sîngerii în întunericul încăperii, ședea cerșetorul și îngîna cu glasul tremurător, jalnic, nesfîrșite rugăciuni pentru moartă.

Se aprinse lampa și stelajul apăru brusc în spatele gratiilor de lemn; din umbră se iviră butoaiele mari cu votcă, rîndurile de sticle cu secărică pe polițe și cîrnații atîrnați pe o jordie.

— Beți, fraților, beți! îi îndemna întruna Walek pe toți leodată sau pe fiecare în parte, rupea pîinea, întingea în urea vărsată pe masă, mînca și iar o lua de la capăt. Krakalina îmbia femeile, care se întorceau rușinoase, se ascundeau după colțul maramei și beau rachiu. Discuțiile se înfierbîntau văzînd cu ochii.

- Bea, Roch! Dumnezău a dat, Dumnezău o loat, ce să-i faci, frate? A fost nevasta ta, a fost a noastră și-a lumii, da' ieu ț'-a loat-o sfîntu' pămînt, că și lui îi trebuie.

Bea, Roch, că dacă este-așa, apăi așa trebuie să fie.

Bea, Roch! Jalea e ca geru', numa' cu tărie-o gonești, îl îndemnă Krakalina.

- Cu tărie, păi cum, cu tărie! șopti Roch și bău, mușcă din pîine și întinse mîna după al doilea păhărel. Cu tărie, păi cum, cu tărie!

Ce să-i faci! Nici banii, nici pămîntu' și nici plînsu' nu te scapă de la moarte! A cu coasă vine și, cum îți fură hoțu' vita din ocol, așa și ea îți ia sufletul păcătos și ț-il duce! Toarnă, Walek!

— Ț-il duce, păi cum, ț-il duce, repetă Roch și bău iar; îi aduse aminte că în urmă cu cincisprezece ani le-au furat o vacă, pe care n-a uitat-o nici acum. A dus-o, haramu'! și-am avut și lacăt, și cîine rău, și eu cu răposata eream în casă, haramu' a dus-o, se jelui pentru nedreptatea de atunci. Făcea pe puțin trei sute de zloți'! Și ce-am mai căutat-o, răposata a plătit și slujba la biserică, s-a dus la jandar', da' parc' a intrat în pămînt. Jagna știe mai bine... Se uită în jur, căutînd parcă sprijin la nevastă, dar Jagna nu mai era ,-l apucă o jale, de-ncepu să-și smulgă părul în furia durerii ce-l sfîșia ca un cîine, să se dea cu capul de perete și să-și plîngă soarta de orfan, vaca și cei trei sute de zloți.

Walek îl trase mai la o parte, făcură toți roată în jurul lui și-l mîngîiară care cum putea, luîndu-l în brațe și sărutîndu-l.

— Nu plînge și nu mai huli, nu te jelui, sărmane Roch! îl liniști Krakalina, că am să-ț' pețăsc eu o nevestică și cu vacă și cu țoale, și cu pămînt sau cu bani, de-o să fii mulțămit, sărmane. Ciocni cu el, apoi se duse cu un păhărel de votcă la cerșetorul care rostea rugăciuni din ce în ce mai tare i mai jalnic.

— Bea și tu, bătrîne, și roagă-te pentru sufletul Jagnei, Dumnezeu s-o ierte! și pentru toți cei care zac în purgatoriu.

— Dumnezău să pomenească! Încă un degetar, leliță domnă, c-am înghețat ca un cîine și-mi clănțăne dinți-n gură, de nu pot să-mi spui rugăciunile.

— Na sărmane, ia și bea!

— Roch, ascultă la mine, nu plînge, și nu te văicta, că e păcat, începu Walek rar, umplînd paharul la lumina din vatră. A fost o fomie vremică, din una făcea doauă sau și cinci, iar că te-a mai scărmănat citeodată cu jordia sau cu ceva mai moale ș'-a țipat la tine din fie ce, așu e, da' a fost și ea fomie, omule. Bea colea, sărmane, și iartă-i toate strîmbătățile, că acum e la judecata lui Dumnezău, cu îngerii, și șede la nunta acu', ca o cocoană mare, numa'-n aur și argint, Dumnezău s-o odihnească! Bea, sărmane!

— A avut și-'mormîntare creștinească, nici o bogătană n-ar fi avut una mai frumoasă, ești un om bun, Roch.

— Mai bun nici că să putea, păi cum, unu' mai bun ca mine n-ar fi găsit, repetă Roch somnoros, se rezemă de masă, pentru că tăria i se urcase la cap, crișma începuse să se clatine cu el și se temea că dacă dă drumul la masă, o să se prăbușească pe focul din vatră.

— Lăudat fie numele Domnului! spuse bătrînul Grzesikiewicz, ieșind din cămăruța unde sfîrșise socotelile cu socotitorul pădurii; circiuma era a lui și parcela tăiată se afla nu prea departe.

— În vecii vecilor! îi răspunseră bărbații în cor și i se ploconiră pînă la pămînt, iar femeile îi sărutară mineca îngălată de grăsime.

— Ce-i, Roch, ți-ai înmormîntat nevasta?

— Am 'mormîntat-o, luminate boierule, șopti Roch și vru să i se ploconească adînc, dar se prinse repede de masă, ca să nu cadă.

— Pe fiecare-l paște năcazul sau voia Domnului, șopti Walek solemn.

— Adevărat! Beți, rachiul o să vă ușureze. Maică, o găleată de rachiu pentru oameni, strigă la circiumăriță și se uită după un scaun. Circiumarul îi aduse fotoliul de lemn din cămăruță, așternut cu o pilotă, și-l așeză lîngă vatră. Grzesikiewicz aproape că se întinse în el, își puse picioarele pe grămăjoara de așchii de lîngă foc și începu să se încălzească. Țăranii se buluciră să ciocnească și cu el; nu-i refuză, după citeva pahare fața lui de apoplectic se făcu vînătă, ochii i se încețoșară, dar se înveseli strașnic.

— Hai, spuneți ceva, că doar nu v-a-nghețat limba-n gură! îi îndemnă, pentru că tăcură încurcați de prezența lui și se retraseră în colțul întunecat al crîșmei..

— Luminate boierule, oamenii să cam rușinează, că, de, boieru-i boier, iar noi nește țărani necioplit', ceva nu să potrivește, răspunse Walek viclean.

— Ești un prost. Krakalina, ciocnește cu mine. Păi eu nu sînt de-al vostru? Franek, se adresă unui țăran care sta mai retras, n-ai plătit cincisprezece ruble acum o săptămînă pentru stejarul ăla, ai? Uitați-vă la el, cumpără aschii și taie copacul.

— L-am loat să-mi fac inimă la car, luminate boierule, se dezvinovăți Franek destul de posomorît și scuipă de ciudă pentru cele cincisprezece ruble.

— Inimă la car, ai? da' l-ai cioplit pentru temelie! Mai bine să taci din gură. De cînd vă tot spun: nu mai ai grîu, vino, păcătosule, și-ți dau cu împrumut, dar de pădure să nu v-atingeți. Ai nevoie de lemne, plătește! Dacă furi, te trag în judecată și-ți iau vaca de la jug, îți vînd cojocul, dar nu las ce-i al meu. Păi dacă-mi tai pădurea, parcă-mi dai mie în cap cu toporul. Maică, o jumătate de găleată de rachiu pentru toată lumea! pe legea mea, pentru vecinii mei!

Sătenii băură, dar vorbele boierului îi puseră pe gînduri, începură să plece unul cîte unul, pentru că fiecare avea cîte ceva pe conștiință și nu puțini făcuseră pușcărie din cauza lui și plătiseră amenzi pentru pădurea lîngă care trăiau cu toții, deoarece Grzesikiewicz nu iarta pe nimeni. Pădurea era coarda lui sensibilă și, cu toate că le da să bea și nu se zgircea să-i cinstească, se temeau de el și-l dușmăneau, amenințînd în spate că o să-i rupă oasele, dar el nu avea habar, fiindcă umbla întotdeauna cu revolverul la el și însoțit de un argat în stare să le vie de hac la zece inși deodată.

— Cum, au plecat cu toții? Păcătoșii! mormăi somnoros, focul îl încălzise și votca i se urca la cap. Păcătoșii, dacă nu i-aș ține din scurt, aș rămîne cu vrabia de pe gard... sau cu pielea ursului din pădure... Ți-ai înmormîntat nevasta, Roch? îl întrebă iar pe Roch care moțăia lîngă perete.

— Am' mormîntat-o, luminate boierule, păi cum, am 'mormîntat-o.

— Bea rachiu și-o să-ți treacă. Maică, umple paharele.

— Am 'mormîntat-o! continuă Roch somnoros, în neștire. Că ce dacă n-am pămînt, da' i-am făcut o 'mormîntare pe cinste; a fost și preotu', și prapurii', și sfinții calu-

gări cu lumînări au fost, și boierii de la gară, și votcă, și pîine, și brînză — de toate, ce mai! Ș-acu' am rămas ca vai de capu' meu! Jagna mea nu ma' e! începu să plîngă încet și să se clatine în toate părțile.

— Domnișoara a fost?

— A fost, luminate boierule, a fost. Așa e de bună, ca și soarele ăsta, arătă spre focul din vatră, că înainte de a muri răposata, a fost pe la ea, i-a adus doctoru' și vinișor dulce.

— Mai bea rachiu, bea, omule, o să-ți ia durerea cu mîna, îl îndemnă Grzesikiewiez mulțumit.

Roch bău, deși era ametit de-a binelea. Se legăna în mijlocul încăperii și se uita cu ochii încețoșați, ieșiți din orbite, cînd la foc, cînd la cerșetorul care se întinsese lîngă perete și dormea cu capul pe desagi. Vru să mai spună ceva de Janka, dar pe limbă-i reveni înmormîntarea.

— Și deși n-am pămînt, i-am făcut o 'mormîntare bogată, pe ciste. Coșciugu' a fost cu juma de cot mai mare. Spui adăvăru', luminate boierule, adăvăru', cu juma de cot, ca să aibă și răposata mea dragă o casă largă acolo, ca o bogătană. A trudit toată viața, măcar acu' să-i fie bine și să fie mulțămită...

— Ți-ai înmormîntat nevasta, Roch? întreba mereu Grzesikiewicz și moțăia mai departe.

— Am 'mormîntat-o, luminate boierule. „Precum ai spus, Doamne, tu ești apărarea mea!" începu să cînte brusc, năzărindu-i-se că merge în urma coșciugului; așa cum se afla, cu șapca într-o mînă și cu cealaltă întinsă, de parcă sprijinea coșciugul, ieși de la crîșmă și-o luă spre gară pe drumeagul pe care venise cîteva ceasuri în urmă.

— Roch, ți-ai înmormîntat nevasta? Maică, umple paharele vecinilor mei, strigă prin somn Grzesikiewicz, dar tăcerea îl descumpăni puțin și privi în jur. Walek, acasă!

Argatul îl urcă în brișcă ajutat de cîrciumar. Cu toate că era beat criță, Grzesikiewicz ședea țeapăn pe banchetă, clătinîndu-se numai cînd nimereau prin hîrtoape; îl ajunseră din urmă pe Roch care lălăia somnoros și plîngător:

„De piatra ascuțită să nu-ți lovești picioarele".

Grzesikiewicz trecu pe lîngă el fără să-l vadă, adormise.

Roch se poticnea, izbindu-se de copacii de pe marginea drumului, dar mergea din ce în ce mai repede, pentru că în mintea lui încețoșată stăruia gîndul că trebuie să se întoarcă la serviciu. Șapca și-o ținea tot în mînă, se oprea din cînd în

cînd, cădea, împiedicîndu se de pietre și scobîlțind în adînciturі, se ridica și mergea mai departe.

Luna palidă lumina deasupra pădurii, inundînd clinul adînc pe care-l făcea drumul; lumina-i verzuie aurea frunzele galbene de mesteacăn, revărsînd prin pădure toropeală și liniște, deoarece nici vîntul, nici păsările, nici un zgomot nu tulbura tăcerea solemnă, doar Roch mormăia:

— Adăvărat, ea e la nuntă acu' și stă ca o mare cocoană cu îngerii numa'n aur și argint! repeta cu glas uimit vorbele lui Walek. Luminate boierule, Dumnezău să te răsplătească!... se apleca vrînd parcă să îmbrățișeze picioarele cuiva. O 'mormîntare pe ciste! coșciugu' c-o juma de cot mai lung... douăzăci și patru și doi zloț' și douăzăci de groși, și patru pîini, și șasă rotocoale de brînză... și trei găleț' de rachiu! 'Mormîntare pe ciste, bodogănea întruna; nimeri la gară aproape instinctiv și cum ajunse pe coridor, se răsturnă lîngă perete și adormi.

X

— Domnule Świerkoski, trimite dumneata un muncitor să-i ducă scrisoarea asta Osieckăi, scrie că e urgentă, iar Roch al meu nu și-a mai revenit după înmormîntarea de ieri.

— O s-o duc chiar eu, pentru că domnul Babiński și cu mine vom fi diseară acolo. Domnule Stanisław, la ce oră ești gata?

— La șase ies de la serviciu, adică peste o oră. Treci pe la mine să mă iei!

Świerkoski se duse acasă, se trînti pe patul din camera nelocuită și strigă.

— Franek!

Intră în fugă flăcăul care era în același timp lacheu, bucătar, spălătoreasă și vizitiu.

— Ceaiul! scoate-mi ghetele și pregătește costumul pentru vizită.

— Astăzi trebuie neapărat să mă hotărăsc: Zosia sau Orlowska? își spuse. Osiecka mi-a spus că-i dă trei mii în ziua cununiei. Trei mii, mult prea puțin! Să facem socoteala. Scoase carnețelul cu creion și începu să compare diferite cifre, să calculeze. Mult prea puțin! scuipă cu dispreț. Nu, nu e nimic de făcut cu Zosia, n-are rost să mă mai gîndesc... e săracă! Spune, Hipcio, îți place, nu? Hi! hi! hi! rîse încet, batjocori-

tor, că-și pusese asemenea întrebare prostească. Nu suporta femeile, deoarece pentru el femeia era totuna cu risipa și slăbiciunile. Dar Orlowska? depănă firul mai departe. E bogată, pe puțin treizeci de mii! O cifră minunată! O scrise de cîteva ori, admirînd zerourile, pe care le rotunjea cu mare plăcere. Idiotul, care va muri curînd sau va înebuni! gîndi despre Orlowski. Țărănoiul e piedica, șopti cu ură și scuipă parcă în obrazul lui Grzesikiewicz. Hipcio, dragă, o să rămîi toată viața argat pentru că necioplitii ăștia o să-ți sufle miile! Sări în picioare, se așeză la fereastră și își luă ceaiul adîncit în gînduri.

— De astăzi încep să-i fac curte Orlowskăi! O să-i zîmbesc duios! Hi! hi! hi!... Se privi în oglindă, își netezi părul și rîse îndelung, pînă cînd Amis începu să-i sară pe piept și să latre; îl izbi cu piciorul, cîinele chelălăi de durere și se ascunse sub pat. Świerkoski se liniști și se îmbrăcă în mare grabă.

— Piatra merge bine, o să cîștig destul. Dacă o să cîștige și unul din lozurile cele mari, apoi mă-nsor cu Orlowska, ia să facem socoteala. Adună și rămase cu ochii la cifre. Își frecă mîinile bucuros. Fantastică cifră. Hipcio, mizează pe ea. Da, asta poate să cîștige. Și-o notă în carnețel și plecă la Stasio care locuia într-o clădire mai mică lîngă gară.

— Hai, domnule, te gătești ca o domnișoară.

— Nu ca o domnișoară, ci pentru o domnișoară. Mai avem timp. Trebuie să te îmbraci încet și cu socoteală.

Staś se dezbrăcă de halatul vătuit cu o încetineală calculată; se spălă, se șterse și se parfumă, studiind fiecare parte din garderobă de cîteva ori înainte de a o îmbrăca. Așeză oglinzile în așa fel, încît să se poată vedea din toate părțile, și probă o duzină de cravate aranjate cu grijă în cutii. Încercă mai multe feluri de gulere, apoi mai multe perechi de pantofi și, în sfîrșit, fu gata.

— Bei un ceai cu lichior, nu-i așa? propuse, parfumîndu-și sprîncenele și părul.

— Întîrziem, o să ajungem pe la zece.

— Mai e vreme, hai să bem ceaiul. Mama zice că întotdeauna, înainte de a ieși afară în frig, e bine să bei un ceai fierbinte, pentru că îți încălzește stomacul și te ferește de răceală. Ce-ar fi, domnule, să iau jacheta în locul surtucului? întrebă privindu-se în oglindă.

— Pe viul Dumnezeu, nu mi-am închipuit că e vreo diferență...

— Ha! ha! nu ți-ai închipuit, dar e caraghios, domnule. Cred că voi merge în surtuc, pentru că e o vizită de seară; da, surtucul arată mai distins, dar ce culoare să aibă mănușile?

Scoase o cutie întreagă de mănuși, pe care începu să le întoarcă, să le încerce, neputîndu-se hotărî.

— Amis, hai să mergem singuri, fiindcă eu trebuie să mă întorc devreme, ca să mă culc.

— Vin îndată. Pleci undeva mîine dimineață? Își puse mănușile de culoarea perlei.

— Da, mă duc la Krosnowa să angajez țărani la căratul pietrei.

— Merge bine afacerea? Schimbă mănușile de culoarea perlei cu altele galbene.

— E... așa afacere, mai bine lipsă.

— Orlowski mi-a spus că-i o afacere grozavă.

— Idiotul, ce știe el? Vede cîștigul, dar nu vede pierderile.

— Mi-a spus că dacă nu se împotrivea fiica lui, l-ar fi interesat și pe el.

— Ar fi vrut și el un oscior de ros, cum nu! șuieră cu răutate. Ce poate să știe o gîsculiță ca asta!...

— Domnișoara Janina o gîsculiță! Domnule Świerkoski, e un calificativ cu totul nepotrivit pentru domnișoara Janina! rosti Staś cu gravitate și schimbă mănușile galbene cu altele roșii. Total nepotrivit, pentru că o femeie atît de frumoasă și deșteaptă nu poate fi numită gîsculiță...

Świerkoski se strîmbă, privindu-l batjocoritor pe Staś.

— Deșteaptă, bună, frumoasă, îngeri, idealuri și așa mai departe! Amis, băiatule, tu ești mai bun și mai deștept decît toate domnișoarele din lume! îngînă, mîngîindu-și cîinele.

Staś se supără, dar alegîndu-și în sfîrșit mănușile, închise dulapurile, cuferele și valizele, trînti sertarele, împături, și puse totul la locul lui și abia după aceea plecară.

— Grzegorz, îl rugă pe acarul care stătea în fața casei, spune-i soției dumitale să pregătească apă caldă pentru cînd mă întorc.

— Ce nevoie ai dumneata de apă caldă?

— Înainte de culcare mă frec întotdeauna cu apă și camfor sau îmi fac un masaj ușor și mă simt foarte bine.

— Te pomenești că mîine vrei să-ți încălzească patul și papucii.

— E, acum spun eu: să mergem! se zori energic Stasio care ezita, se gîndea și se pregătea multă vreme de obicei, dar cînd se hotăra, mergea neabătut înainte.

Staś tăcea, își răsucea mustața și compunea în gînd scrisoarea pe care avea să i-o scrie mamei a doua zi.

— Dumitale îți place domnișoara Janina? îl întrebă Świerkoski.

— Îmi place foarte mult, dar... vezi dumneata, nu pricep cum o domnișoară din lumea noastră a putut să se angajeze la teatru. Grzesikiewicz intenționa s-o ia de soție, bătrînul are destui bani, nu mai înțeleg nimic.

— Îi lipsește o doagă, așchia nu sare departe de copac.

— Unchiul Felcio zice la fel, deși Grzesikiewicz se trage de jos de tot.

— Chiar așa, din țărani get-beget, parveniți, gloată, domnule Babiński.

Nu-și mai spuseră nimic pînă la Zacisze, deoarece tonul aspru, plin de ură, din glasul lui Świerkoski îl deranja pe Staś.

Stasio se dezbrăcă în anticameră, se uită în oglindă, se pieptănă, își încheie mănușile, se mișcă de cîteva ori, vrînd să vadă dacă gîtul i se îndoia bine cînd se înclina, și abia după aceea intrară în sufragerie, unde era lumină.

Osiecka, Zosia și încă o doamnă tocmai își beau ceaiul.

Świerkoski salută și se așeză, dar Staś se tot înclina, neîndrăznind să înainteze, pînă cînd Osiecka îl conduse în fața necunoscutei și-l prezentă:

— Domnul Babiński, nepoata mea de soră, Tola!

— Zosia, toarnă domnilor ceai! Ați avut o idee grozavă să treceți pe la noi, o să ne distrăm și noi ceva mai bine, deoarece acum serile sînt atît de lungi, pur și simplu nu se mai sfîrșesc. Cum stai cu sănătatea, domnule Stanisław?...

— Mulțumesc, scumpă doamnă, astăzi mă simt foarte bine. Zvîcni în picioare, ca să ia ceașca din mîna Zosiei, și mîinile li se atinseră, făcîndu-i pe amîndoi să roșească

Staś se așeză, își bea ceaiul și se uita încîntat la ea cum se mișca încet și cu un farmec inegalabil. Świerkoski se mută alături de Osiecka; după citirea scrisorii pe care i-o adusese, aceasta se apropie de el și începură să vorbească ceva în șoaptă.

— Ce-ar fi să jucați dame? îi întrebă pe Stasio și pe Zosia.

— Dumneata ești la noi abia a cincea oară, nu-i așa? spuse Zosia, așezînd tabla pe o măsuță.

— Abia, dar de cîte ori n-am vrut să vin și... roși Staś pînă în albul ochilor.

— Și de ce n-ai venit?

— Mi-a fost frică să nu fiu inoportun, și pe urmă...

— Dumneata inoportun, domnule Stanisław? Mătușa a întrebat de atîtea ori de dumneata. Își coborî privirile, își mușcă buzele și așeză piesele la locul lor.

— Zău că n-o merit. Dumneata pleci?

— Atunci să te străduiești s-o meriți. Nu, dumneata începi jocul, adăugă repede, înălțîndu-și spre el ochii albaștri și fața frumoasă cu buze hotărîte, puțin cam prea subțiri. Un șorțuleț roșu îi încingea mijlocelul subțire.

— Dacă mă ajuți și dumneata, întrebă privind-o cu timiditate.

— Îți iau două piese dintr-o dată; oh, domnule, nu ești deloc atent! Ți-am întins o capcană și te-am prins.

— De vreme ce dumneata ești atît de șireată, trebuie să mă păzesc, o să fiu atent.

— N-o să izbutești, domnule! Uite că iar îți iau o piesă, trebuia să iei și n-ai luat, acum ți-o iau eu! începu să rîdă din toată inima, dar atît de încet, ca Osiecka să nu bage de seamă.

— Domnișoară, văd că pierd jocul cu dumneata.

— Trebuie să te aperi.

— Da, dar nu mai văd nici o scăpare.

— Trebuie să nu te lași, să te aperi pînă la ultima piesă, să lupți.

— Zosia, mai toarnă-mi un ceai! tună Osiecka, lovind cu pumnul în masă.

— Jucăm mai departe, cu am mutat ultima, acum e rîndul dumitale, reveni Zosia după ce turnă ceaiul.

— Verișoara dumitale e bolnavă, nu-i așa? întrebă Staś u compătimire, uitîndu-se la Tola care-și lăsase fața palidă, bolnăvicioasă pe rezemătoarea scaunului și moțăia.

— O, e foarte nenorocită, foarte nenorocită! șopti Zosia și se aplecă peste tablă, ca să-și ascundă lacrimile; părul îi atinse fruntea lui Stasio. Acesta se retrase încurcat și tremurînd. Continuară să joace în tăcere. Amis sta lîngă ei și privea cu ochi inteligenți la Zosia care-l mîngîia mereu și-i dădea cîte o scovergă.

Ceasul ticăia monoton și vîntul izbea în ferestre, iar la .ntervale, dinspre grajduri și cocinile porcilor, se auzeau

mugetele vitelor și cumpenele fîntînilor scîrțîiau ascuțit. Liniștea somnolentă și plictiseala domneau în toată casa.

Osiecka se întoarse cu o latură spre lampă, se rezemă de masă, făcînd-o să troznească, și aplecată puțin peste Świerkoski frînt în două și cu luciri galbene, ciudate în priviri, îi povesti mai departe: își amintise pesemne de soțul ei de sfîntă amintire, pentru că își scoase de cîteva ori batista din mînecă și își șterse ochii; uită însă și o lua de la capăt.

— Duminică vii și dumneata la doamna Zaleska?

— Mi-a spus mătușa că o să ne ducem să jucăm preferans, da, mi-aduc aminte că așa a spus.

— Pot să vin și eu? Aha, în sfîrșit, îți iau și eu trei piese dintr-o dată.

— Pot să vin și eu duminică la familia Zaleski? întrebă mai încet, rugător.

— De ce ai nevoie de încuviințarea mea? La ei te duci în fiecare zi, numai la noi vii o dată pe lună, îi spuse cu reproș parcă.

— Pot să vin și aici în fiecare zi?

Zosia roși, închise ochii, ca să-și ascundă bucuria și mutînd o piesă, răspunse:

— Vrei într-adevăr?

— Foarte, foarte mult! repetă, vrînd să-i ia mîna.

— Și ai să faci tot ce-am să te rog?...

— Tot, cu condiția să faci și dumneata acum ce te rog eu.

— Bine.

— Dă-mi mîna.

I-o întinse cu timiditate, el i-o luă cu delicatețe și i-o sărută apăsat.

— Domnule Stach, vrei să mă supăr, așa ceva nu se face, se apără cu hotărîre.

Îi lăsă mîna cam descumpănit, simțind că mersese prea departe.

— Iartă-mă, domnișoară, dar jur că nu se va mai întîmpla niciodată, o rugă grăbit și foarte îngrijorat, deoarece Zosia se retrase încruntată de lîngă el.

— Niciodată!... se miră ea prelung.

— Pe cuvîntul meu, niciodată, promise grav. Își încheie doi nasturi la surtuc, își mîngîie mustăcioara, se îndreptă în scaun și jucă mai departe în tăcere; în timp ce se îndrepta de șale însă, i se rupsese un nasture, așa că se făcu stacojiu, temîndu-se să se mai miște din loc. Zosia era umilită și supărată

de naivitatea lui, juca neglijent, îngăduindu-i să cîștige, deși greșea din ce în ce mai mult, îngrijorat de nasturele rupt.

Sfîrșiră partida. Zosia împinse măsuța la locul ei, făcu curat pe masă, își luă veșnicul gherghef cu flori și începu să coasă fără să-l mai ia în seamă pe Stasio care, țeapăn, intimidat, aproape disperat că o jignise, și speriat de nasturele rupt, ședea nemișcat, gîndindu-se cum să reia discuția întreruptă și să îndrepte atenția în altă parte. Se trase puțin mai aproape, își descheie surtucul, se aplecă spre Zosia, dar nu cuteză să-i vorbească, pironindu-și privirile rugătoare pe fața ei înclinată deasupra gherghefului. Zosia se prefăcea că nu observă și zîmbea răutăcioasă. Această tăcere penibilă se prelungi destul de mult, pînă cînd Staś, disperat că nu putea să înceapă vorba și bretelele i se adînceau tot mai mult în umeri, se ridică și începu să-și ia la revedere. Se ridică și Świerkoski, schimbă cîteva cuvinte tainice cu Osiecka și plecară.

Pe drum nu-și vorbiră prea mult. Staś era de-a dreptul fermecat și îngrijorat nu atît de Zosia, care-i plăcea foarte mult, cît de propria vervă și îndrăzneală. Se descheie la palton, pentru că-i era cald, și își îndreptă trupul cu mîndrie, aruncînd priviri drăgăstoase în noapte și spre luminile rare de la rampele de întreținere.

— Frumoasă fată, trebuie să-i scriu mamei despre ea. Și cît de bună trebuie să fie, domnule Stach! își repeta cu încîntare și era atît de aferat, încît nu-și mai aducea aminte dacă se salutase la despărțire cu Świerkoski care plecase repede, adîncit în amintirea celor auzite de la Osiecka în mare taină.

În stație era pustiu, dar la ferestrele lui Orlowski ardea lumina, iar de dincolo de storurile de culoarea heliotropului de la budoarul Zaleskăi răzbăteau în șuvoaie sunetele pianului.

Cînd ajunse acasă, Świerkoski îl trezi pe Franek, îi porunci să-i fiarbă un ceai și intră fără să se mai dezbrace în salonașul lui. Aprinse luminările și lampa mare, cu abajur roșu, așezată pe o colonadă într-un colț. Se adînci într-un fotoliu luxos de pluș și începu să se bucure de confortul care îl înconjura. În curînd Franek îi aduse ceaiul pe măsuța aurită. Dintr-un sertăraș ascuns ingenios în biroul mic, scoase un trabuc scump, îl aprinse și se învălui în rotocoale de fum aromat: sorbea din ceai, se uita la lucrurile din jur și parcă se delecta cu gustul viitorului.

— Hipcio, ai să te însori cu Orłowska! Nu mai încap îndoială. Un zîmbet răutăcios îi strîmbă fața triunghiulară: dinții lungi, albi, îi luceau de sub mustață și scrîșneau de mulțumire. Fata e frumoasă! Hi! hi! hi!... un viermișor drag, frumușel și nevinovat! hi! hi! hi!... gîlgîi din gîtlejul strîmtat de bucurie, ca un curcan, iar fața îi radia de o plăcere sălbatică, animalică. Hipcio, o să fii cineva, învață numai să aștepți, șopti împletindu-și peste genunchi mîinile lungi ca ale unui cimpanzeu. Da, o să se însoare, o să lase serviciul și o să se mute la Varșovia, ca să se lanseze în afaceri mari și să cîștige la loterie milioane! milioane! milioane! șopti îmbătat și se întinse alene, cuprins de plăceri ciudat de aținătoare.

— Hipcio, fii prudent! se avertiză singur. Ah, ea a avut amanți, de unde o fi aflat Osiecka? Grzesik o să se bucure grozav cînd o să afle! Aha, așa-ți trebuie, nemernicule, necioplitule, să te saturi! rise încet, umblînd prin încăpere. Întreaga atitudinea lui, pe fața triunghiulară, arămie, în ochișorii înviipăiați, avea acum ceva de lup; dădea tîrcoale ca lupul, cu gîtul întins și spinarea încovoiată, de parcă adulmeca prada; tresărea nervos, la fiecare doi pași, se așeza pe scaune și pe fotolii, netezea catifeaua și mătăsurile șoptind: Sînt ale tale, Hipcio, ale tale! Amis sta lîngă ușă și își urmărea neliniștit stăpînul. Amis, vino, băiatule! Cîinele alergă la el. Cuminte, cuminte, cățelule drag! îl mîngîie, iar cîinele îi linse fața și mîna. Świerkoski scoase iute cureaua din buzunar și-l lovi cu toată puterea peste grumaz. Amis se ghemui și se rostogoli pe covor. Vezi ce pați, băiatule, fără familiarisme!

XI

Dimineața, după ce sfîrși cu piatra, Świerkoski veni la gară în jur de unsprezece. Stasio era la serviciu, iar Zaleski, care umbla prost dispus de colo-colo prin încăperea telegrafului și se tot uita pe fereastră, neputînd scăpa de plictiseală, ieși pe peron și începu să se antreneze pe bicicletă. Frînt în două, Świerkoski ședea nemișcat pe canapea, doar ochii îi alergau întruna pe dușumele, iar Stasio, în pauzele dintre o telegramă și alta, scria o scrisoare:

„Dragă mămică! Am primit coșulețul și-ți mulțumesc din toată inima. Vrăbioarele au fost grozave. Din ce-a rămas, i-am spus soției acarului să-mi facă o mîncare cu sos alb și arpacaș. Ieri am fost cu Świerkoski la doamna Osiecka.

Domnișoara Zosia era atît de frumoasă și mi-a arătat atîta bunăvoință, încît am plecat cu părere de rău acasă; n-am avut încotro, pentru că Świerkoski se ocupă de transportul pietrei și trebuie să se scoale de dimineață. Am jucat dame și am băut ceai la care s-au servit prăjituri cu brînză, dar mi-a fost frică să mănînc, fiindcă brînza e greu de digerat noaptea. A fost acolo și o nepoată de soră a doamnei Osiecka, Tola, bolnavă. Mămică, dac-ai ști ce frumoasă și ce bună e Zosia! O să mă duc mai des, deoarece m-am plictisit de ochiadele Zaleskăi, iar la Orłowski vine numai Grzesikiewicz, îl știi dumneata, țărănoiul ăla bogat despre care ți-am scris că se va căsători cu domnișoara Orłowska. Te rog să-mi cumperi alte bretele, dar de mătase, moi, pentru că cele pe care le am, mi-au intrat ieri în carne și mi-au făcut dungi roșii, așa că m-am frecat cu spirt. M-am simțit foarte bine toată seara, doar spre sfîrșit i-am sărutat mîna domnișoarei Zosia, ea s-a supărat, și pe urmă mi s-a rupt un nasture de la bretele, așa că m-am speriat. Duminică mă văd cu ea și o să-ți scriu mai pe larg. Sărut mîna, mămică". O puse repede în plic, fiindcă intră Orłowski, morocănos și parcă supărat, nu vorbi cu nimeni, trînti ușa și începu să se plimbe cu pași mari prin biroul lui.

— Domnule șef, dacă aveți mult de scris, vă pot ajuta eu, se oferi Świerkoski, întrînd după el. Orłowski se opri, îi aruncă o căutătură amenințătoare, se trase de barbă și spuse surd:

— Fără lingușeli! Sîntem doi inși, pe Dumnezeul meu, prea deajuns, de ce mai primim bani de la direcție?

Świerkoski ridică din umeri și ieși.

Orłowski închise ușa în urma lui, scrise rapoartele, puse casa în ordine și verifică socotelile, iar după ce sfîrși toate treburile de fiecare zi, pregătind casa și hîrtiile de expediat, începu să deschidă corespondența și să citească. După ce citi scrisorile, pentru că-i erau adresate lui, scrise într-un colț cu creionul roșu:

„Expeditorului, spre luare de cunoștință și executare."

— Roch, astea du-le la expediție. Roch luă hîrtiile și le puse liniștit pe cealaltă masă. Iar scrisoarea asta dă-i-o domnișoarei. Orłowski își scoase șapca roșie, și-o puse pe cea obișnuită, cu dungi roșii, își frecă mîinile, își încovoie puțin spinarea și trecu și el la masa cealaltă. Citi cu atenție cuvintele scrise cu o clipă înaintea de el însuși.

— Bine, domnule șef, o să am grijă! răspundea din cînd în cînd ridicîndu-se și aplecîndu-se, ca și cînd ar fi ascultat dispozițiile superiorului. Să le trec doar în registru și să deschid casa, pentru că în curînd sosește personalul. Sfîrși repede, deschise ghișeul și pregăti ștampila pentru bilete; umbla în vîrful picioarelor și se mișca grijuliu, ca să nu facă nici cel mai mic zgomot. De la casă se uită de cîteva ori spre biroul lui cu o umilință ciudată în ochi și atunci își aduse aminte că plătise pe nedrept amenda de trei ruble și oftă ușor. Cînd veni trenul, închise casa, schimbă șapca, își puse mănușile și drept, arătos ca un comandant care-și trece armata în revistă, începu să se plimbe pe peron.

Janka primi scrisoarea cu uimire, n-avea nici cea mai mică idee cine putea să-i scrie. Rupse plicul și văzu semnătura „Glogowski". A, Glogowski! șopti bucuroasă. Scrisoarea era scurtă.

„Domnișoară Janina! Acum, cînd citești, îți aduci aminte de mine?" Zîmbi și îi veni în minte fața lui deschisă, neregulată, cu trăsături colțuroase și ochii cenușii, adăpostiți sub ciuful dezordonat. „Cu cîteva zile în urmă am părăsit meditația dinainte și mai din întîmplare, mai cu voia mea, am intrat în casa unei scriitoare foarte cunoscute. Gloria asta se află la trei mile de Bukowiec. Trebuie să bag mintea în capetele singurelor ei opere vii. Duminică vin pe la Bukowiec, indiferent cum o să mă primești, bine sau cu cîinii, numai să te văd. N-ai uitat că ne leagă o prietenie întemeiată pe demnitate? Sînt foarte curios să văd locurile și pe dumneata. Închei scrisoarea, făgăduind că-ți voi spune mai multe personal. Sărut mîna cu respectul și bunăvoința de altădată. Vin seara la șapte, așa zice mersul trenurilor."

Janka citi scrisoarea de cîteva ori, de parcă din aceste cîteva rînduri scrise sorbea o putere de viață care o pătrundea de fiori. Glogowski, pronunță cu voce tare, ca să se asigure că-i adevărat, că nu continuă să viseze în această resemnare pasivă, apatică. Glogowski, a! Se trezi brusc în ea Janka de odinioară, fiara sălbatică și nestăpînită în dorința unui zbor mai larg, sufletul care se zbătea în jugul existenței provinciale, cenușii, învîlvorat de frămîntări violente.

Amintirile de la teatru îi năpădiră creierul, se ițeau din ungherele întunecate ale gîndurilor, unde se aciuiaseră așteptînd clipa prielnică, și o înconjurau ca un roi nebun de străluciri multicolore: toate i se învălmășeau în minte și, ca să-și revină, deschise oberlihtul și privi la tatal care se plimba pe

peron și la trenul oprit în gară, dar se retrase repede de la fereastră. Ce o interesau pe ea toate acestea! Se înăbușea în această singurătate. Se îmbrăcă și plecă spre pădure fără să-i mai spună nimic Janowei.

— Glogowski! repetă, deoarece acest nume cuprindea în el întreaga lume; rătăcea cu privirile prin pădure, în timp ce gîndurile i se îndreptau spre trecutul apropiat care nu mai exista decît în amintirea ei. Revăzu teatrul, colegii, spectacolele, publicul; toate întîmplările înșirate pe lanțul timpului. Am dormit, am dormit pînă acum! șopti uitîndu-se uimită în jur. Ce fac eu aici, de ce mă aflu aici? Cele trei săptămîni de la Bukowiec nu fuseseră decît un somn neîntrerupt; da, abia acum se trezea, o trezise scrisoarea acestui prieten. Gîndurile îi hălăduiau prin lume ca frunzele acestea de fag care, asemenea unor pete singerii, așterneau cărările, se agățau prin țepii tufelor de măceș și fluturau pe ramurile goale de arin, ori ca norii îmbulziți într-o grămadă dezordonată, învălmășite ca un stol de giște sălbatice, alergau prin văzduh gonite de viforniță.

Îmbrățișa cu priviri mîndre, de stăpînă, pădurea ce foșnea tainic împrejur, își scutura coroanele cu semeție și parcă se lua la trîntă cu vijelia care șuiera printre ramuri, izbea în coroane și se infiltra prin tufărișuri. Numai că acum nu mai vedea pădurea, nu-și mai lega sufletul de ea, nu-i mai simțea pulsul, nu se mai zbuciuma printre copacii uriași care o înconjurau ca o mulțime posomorîtă, înfricoșătoare; venise aici, căutînd însingurarea, pentru că simțea că o apasă ceva în piept, ochii îi erau mistuiți de flăcări, creierul de o nebunie ciudată, și voise să se bucure împreună cu ei, să-și cheltuiască acest plus de energie violentă. N-avea nici o idee, nu formula nici un gînd în legătură cu viitorul, acum îi era deajuns visarea și sentimentul că trăiește ca altădată, că este iarăși gata să lupte, să cucerească lumea! Se bucura de propria existență.

— Bună ziua, domnișoară!

Reveni la realitate și tresări. În fața ei se afla Grzesikiewicz, ținea calul de frîu, îi întindea mîna prietenos și zîmbea fericit de această întîlnire neașteptată; Janka se simți pătrunsă de o durere neînțeleasă, de părere de rău și de tristețe. Aripile i se frînseră, în locul visurilor — Grzesikiewicz! O clipă îl urî profund, dar se stăpîni și-i zîmbi prefăcută.

— Dumneata veneai la noi?

— Da, am plecat puțin mai devreme de acasă și am avut norocul să te întîlnesc.

— Am ieșit să mă plimb. Așteptă, crezînd că va fi atît de delicat, încît se va scuza și va pleca singur, dar Andrzej nici nu se gîndea la una ca asta.

— Duminică vine și mama să vă facă o vizită.

— O, să poftească, eu și tata o să ne bucurăm foarte mult, îi răspunse cu răceală.

— Dumneata n-ai fost încă nicăieri?

— Nu, abia duminică o să mă duc pentru prima dată la biserică. Simt nevoia să mai văd lumea. Acum sînt complet sănătoasă.

— O, arăți minunat, îi răspunse Andrzej cu entuziasm.

Acest compliment banal nu-i produse o impresie prea favorabilă și-l privi contrariată.

— Mergem prea repede, domnișoară, ești obosită?...

— Nu, îmi place să merg repede.

— Duminică vă trimit trăsura, da?

— Mulțumesc, dar tata a și vorbit la Zielonka, îi răspunse și observă cu mare plăcere că vestea nu-l încîntase.

— O să vii în vizită pe la mama?

— Probabil... rosti rar, trăgîndu-și capul înapoi, fiindcă Andrzej se aplecase prea aproape de ea; se depărtă încurcat, cravașat de privirea ei, și-și răsuci mustața îngrijorat. Intrară în casă; Janka îl lăsă în seama lui Orłowski, care nu era la serviciu, și se duse în salonaș, unde cîntă cu îndîrjire un marș pentru prima dată de cînd se însănătoșise.

Grzesikiewicz se uita la ea prin ușa deschisă, astăzi n-o mai recunoștea. Ieri era atît de bună, dulce și liniștită, iar astăzi! Ce s-a petrecut aici? se întrebă neliniștit. Janka părăsi pianul și se antrenă în discuție, dar glasul ei era ca oțelul, dur și rece.

— Domnule Grzesikiewicz, știi că l-am întîlnit pe Witowski la cimitir?

— Mi-a spus tata că te-a văzut în urma cortegiului. Cum ți s-a părut?

— El, mă rog, dar Witowska este o femeie foarte frumoasă.

— E tot așa de nebună ca și fratele ei.

— De ce? îl întrebă cu asprime; nu suporta tonul batjocoritor cu care vorbea despre Witowski.

— În primul rînd, pentru că ea are impresia că orbește.

— Asta nu-i deajuns; trebuie să fie sigură, devreme ce i spune, la urma urmei, chiar faptul că i se pare interesantă suferință.

— E... e bogată și exaltată, n-are ce face și își inventează tot felul de distracții.

— Dar de ce deranjează pe cineva ce face ea? întrebă destul de nepoliticoasă. Ce înțelegi dumneata prin exaltare? adaugă repede, roșie de enervare.

— Ar putea să se căsătorească, dar nu vrea; și-a aranjat jumătate din palat ca pe o mînăstire și petrece zile întregi rugîndu-se ca o călugăriță; a înființat un azil pentru animale. Ho! ho! ho! frumoasă menajerie!

— Să zicem că astea sînt defectele ei personale, dar ce înțelegi dumneata prin exaltare?

— Nu știu să spun în două cuvinte, dar ți-am dat un exemplu care ilustrează bine ce gîndesc; uite încă unul: doamna Stabrowska, literata provinciei noastre, în loc să aibă grijă de gospodărie, de bărbat și de copii, se distrează scriind versuri proaste și articolașe și mai proaste care să răstoarne lumea. Nu e asta o exaltată tipică?

— Cretinii! gîndi Janka și renunță să mai pună întrebări, să mai discute; se plictisise și avea poftă să-i spună că e un încuiat și un prost.

— E vorba de Stabrowska din Bonary? se interesă Orłowski.

— Întocmai. O avere frumușică, dar totul se destramă, pentru că moșia este gospodărită ca vai de lume, în fiecare an se aplică noi sisteme economice, iar pe deasupra, în ce relații trăiesc? Janka ieși, iar Andrzej se aplecă și povesti tot felul de amănunte delicate, destul de scandaloase, care circulau prin împrejurimi despre familia Stabrowski.

— Cei care vă întrec cu un cap sînt exaltați, sînteți toți niște proști, niște idioți. Îi urîți pe toți cei cărora nu le ajunge viața cotidiană, bîrfa de zi cu zi, vite bune numai de muncă! își spuse după ce Grzesikiewicz plecă întristat, implorîndu-o cu privirea să-l ierte. Se despărți de el ceremonioasă.

După plecarea lui, Zaleska trimise o scrisorică mirosind a heliotrop, apoi veni ea însăși, se aruncă de gîtul Jankăi și o acoperi cu o ploaie de sărutări.

Janka rămase uimită, neînțelegînd pricina acestei duioșii neașteptate.

— Domnișoară, ai cîntat formidabil marșul. Tocmai citeam o carte în budoar, cînd am auzit pianul, recunosc că am vrut să mă duc la bucătărie, gîndindu-mă că dumneata cînți, mă rog, cum cîntă toate fetele acasă. Am ascultat însă și am

fost uluită. Dumneata ai talent ; ce forță de lovire, ce expresie! Abia am așteptat să plece logodnicul dumitale.

— Domnul Grzesikiewicz nu este logodnicul meu, răspunse contrariată.

— Nu te supăra pe mine, domnișoară, am spus și eu ce vorbește toată lumea. Eu mi-am zis că nu poate fi adevărat, de vreme ce dumneata nu mi-ai spus nimic. Trebuie să plec, se spală copiii și servitoarea a plecat după cumpărături: dar mai cîntă ceva, hai, domnișoară Janina, te rog foarte mult. Deci nu ești logodită. Da, cînți?

Janka se lăsă convinsă. Cîntă îndelung; Zaleska umbla încet prin încăpere, se oprea la răstimpuri, bătea cu piciorul în podea, cînd pedala ieșea prea slab, marca tactul cu mîna, șoptea *forte! forte!* lovea aerul cu degetele desfăcute, ca pe claviatură, se așeza brusc în fotoliu, dar neputînd sta locului, ațițată, puțin dezamăgită, dar și bucuroasă, în cele din urmă, o întrerupse cu o nouă revărsare de duioșie.

— Ai talent, domnișoară, și o simțire profundă, dumneata individualizezi muzica, îți lipsește doar studiul și tehnica, cînți mai mult intuitiv. Doamne, trebuie să plec, copiii sînt în baie! Da, fraza asta e grozavă. Lovi clapele și o repetă de cîteva ori, grozavă!

— A, nu mă mai lăuda, doamnă, știu că n-am talent, dar simt tot ce cînt.

— Dacă ai vrea să și studiezi, cu libertatea și posibilitățile dumitale ai ajunge departe.

— Unde? întrebă Janka liniștită.

— Pe estradă, la faimă, la glorie! răspunse solemn.

— Cunosc visurile, înflăcărarea asta am trăit-o și eu, dar acum s-a stins.

— Nu vrei să te mai întorci pe scenă?

— Nu, amintirile de la teatru îmi ajung pentru toată viața, oricît de lungă ar fi.

— Cum așa? Ai renunțat la gîndurile despre artă, nu mai dorești gloria, aplauze, îmbătarea aceea dumnezeiască, febra spectacolului, nebunia aceea... exclamă patetic Zaleska.

— Nu, nu mai doresc nimic din toate astea, răspunse cu tristețe și această recunoaștere deschisă o îndureră și mai mult, pustiindu-i sufletul, descurajînd-o.

— A, domnișoară, dac-ai ști! Examenele nu înseamnă nimic, dar după ce-am absolvit conservatorul, am fost invitată să particip la un concert. Am terminat conservatorul cu medalie de aur, o să ți-o arăt! Domnișoară Janka, n-am să

uit niciodată concertul acela. Am cîntat mazurcile lui Chopin, uite, astea, alaca primele măsuri. N am sa uit niciodată. Muream de plăcere. Am căpătat un buchet de flori și o cunună. Dumneata n-auzi nimic? Mi s-a părut că țipă Hela. Critica, o să-ți arăt și dumitale ce s-a scris despre mine. Dar ce să-i faci, m-au silit să mă căsătoresc, n-am avut mijloace să studiez mai departe, și numai tehnica-mi lipsea. Acum o am, am dobîndit-o printr-o muncă de șase ani, aștept doar prilejul potrivit, se întrerupse zîmbind cu lacrimi trecutului sau poate viitorului. Uitase de copii, de soț și, înfiorată de entuziasm, nu-și mai amintea nici măcar de verișorul de la Varșovia. Avea ochii plini de lacrimi, părul i se desfăcuse, rimelul udat de lacrimi se întinsese, dar nu mai lua seama la nimic, visa cu voce tare la succese și glorie. Veselia copilăroasă dispăruse fără urmă, ochii îi străluceau de focul lăuntric, sufletul i se înălța și se dezvăluia, arătîndu-și ascunzișurile. Arunca fulgere din ochi, de parcă în fața ei se aflau mulțimi întregi de ascultători. Zîmbea, pierdută, amețită de muzica pe care o auzea în suflet, orbită de aplauze, cutremurată de fiorii extazului.

Janka asculta și privea, dar pustiul și răceala din propriul suflet nu-i îngăduiau să împărtășească încîntarea și entuziasmul Zaleskăi. I se părea de-a dreptul comică și cu greu își reținea zîmbetul de milă. Era tentată s-o întrerupă brutal cu vreo observație aspră, dar îi părea rău de ea și-i asculta tot mai greu destăinuirile.

— Doamne sfinte, doamnă, țipă copiii! strigă Janowa, dînd buzna în salonaș.

Zaleska se opri în mijlocul încăperii, păli, începu să se uite cu priviri rătăcite în jurul ei, apoi își lăsă capul în jos. Spuse ceva fără legătură, se învîrti în loc, de parcă își pierduse deodată conștiința de sine și nu știa ce să mai facă, în sfîrșit, lacrimile începură să-i curgă șiroaie din ochi, își ascunse fața în mîini și ieși în fugă.

După cîteva minute, îl trimise pe Roch cu o scrisorică parfumată, cerînd fețe de pînză curată pentru bandaj și puțină alifie. Janka i le trimise, apoi se duse ea însăși să vadă ce se întîmplase, dar la ușă auzi glasul mînios al soțului:

— Ce înseamnă asta! Umbli creanga prin vecini! Ce dracu'! lași copiii singuri în baie și tu stai la taclale cu comedianta aia, puteau să se înece ca niște căței. Ajunge! Nu pot să dorm, nu pot să mănînc ca oamenii, pentru că masa nu-i niciodată gata la timp, iar eu trebuie să am grijă de copii,

fiindcă soția mea se ține de vizite și lasă totul în plata Domnului.

— Henryk, dragul meu, scumpul meu, am plecat doar o clipă cu o treabă urgentă.

— Să stai acasă și să ai grijă de copii. Toate merg de-a-ndoaselea. Trebuia să ai o dotă de douăzeci de mii, ca să poți face ce-ți place, așa ar fi avut cine să-ți țină locul, pentru că puteam să plătim pe cineva.

Janka se retrase, nu voia să mai asculte, îi ajungeau aceste ecouri ale fericirii conjugale. Închise și ușa de la salonaș, deoarece prin peretele subțire răzbăteau glasul ascuțit al lui Henio, zgomot de lucruri trîntite și glăsciorul plîngător, umil și implorător al soției.

Pînă duminică, adică trei zile întregi, n-o mai văzu pe Zaleska. Aceasta îi trimise doar cîteva bilețele mirosind a heliotrop, în care o întreba de sănătate și se plîngea prin aluzii și exclamații de soarta și viața ei. Seara cînta cîte două ore mai mult ca de obicei.

— Duminică vine Głogowski! își repeta Janka mereu.

XII

În sfîrșit, sosi și duminica mult așteptată de Janka. Așteptarea lui Głogowski o absorbea cu totul, deoarece i se părea că odată cu venirea lui avea să se schimbe și situația ei, că el îi va aduce acel ceva pe care și-l dorise în visurile ei, acel bine neînțeles pînă la capăt, așteptat cu înfrigurare de cînd citise scrisoarea. Głogowski luase proporții nebănuite în închipuirea ei, în adîncurile pustietății în care trăia, îl împodobise cu trăsături ideale, făcuse din el aproape un erou, înălțindu-l cu înălțimea propriului suflet; voia să aibă un supraom, ca să-l divinizeze, fiindcă asemenea oricărei naturi mai întreprinzătoare, trebuia să-și aibă fetișul ei, un scop în depărtare, spre care să meargă, să se roage, pe care să-l poată simți al ei.

Îi spuse tatălui de venirea lui. Orłowski se bucură.

— Atunci... am vrut să-l văd, dar nu mai era la Varșovia. Îi sîntem profund îndatorați. E un om cumsecade, dacă nu era el... se întrerupse și se apucă de barbă.

— Da, e un om ideal de bun. Îi sînt datoare cîteva zeci de ruble; mi le-a împrumutat într-un moment greu, cînd nu mai aveam nici un ban.

— I le voi înapoia imediat. Atît de rău ai dus-o acolo? spuse șoptit, neîndrăznind să se uite la ea, ca să nu se supere de întrebare.

— Am îndurat destule, chiar mai multe decît poate să suporte un om.

— De ce nu mi-ai scris? strigă violent, dar își ridică brațele, vrînd parcă să atenueze asprimea tonului, și adăugă cu amărăciune — dacă știam, dacă...

— Dacă... Hai să ștergem acest cuvînt din discuțiile noastre. În el sînt încifrate cele mai cumplite suferințe omenești, din pricina acestui „dacă" se chinuiește lumea. Dacă! își spuse pălind, aducîndu-și aminte de trecut; se îndreptă spre fereastră și își duse batista la gură, ca să nu blesteme cu voce tare. Se stăpîni cu puterea voinței și se îmbrăcă în grabă, deoarece Orłowski o zorea mereu; caii înhămați la o trăsură de modă veche așteptau în fața gării.

După o jumătate de oră, plecară spre orășelul învecinat, aflat la vreo milă de stație. De departe se vedea îngrămădirea caselor joase, așezate în neorînduială, cu o biserică la mijloc, care își înălța zidurile gotice, uriașe, deasupra acoperișurilor de șindrilă; în vîrful turnului zvelt strălucea crucea aurie.

Pe drumul noroios, plin de hîrtoape și bălți, înaintau alene o mulțime de căruțe țărănești, briște și trăsuri; pe cărăruia îngustă care șerpuia alături de șanțul de lîngă drum, pe jumătate astupat, perpendicular pe tarlalele semănate cu secară, se înșirau femeile îmbrăcate în roșu, cu pantofii în mînă, ca o panglică roșie, lungă, ieșind în relief pe fundalul verdelui rece al grîielor. Orłowski se înclină spre trăsuri, pălăriile se aplecau și de după geamul caretelor sau de sub acoperișul trăsurilor se iteau fețe de femei care o cercetau cu priviri curioase pe Janka. Le întorcea spatele înadins, fiindcă o iritau aceste priviri, și răspundea din cap sătenilor care o salutau zîmbind și ploconindu-se cu nemuritorul: Lăudat fie numele Domnului! Intrară într-o uliță desfundată, mărginită de căsuțe dărăpănate, adîncite în pămînt și stropite de noroi pînă la ferestruicile mici, strîmbe. Evreice în rochii murdare, cu peruci roșcate, jerpelite și urîte, se învîrteau printre țărani și își smulgeau din mîini găinile aduse spre vînzare, umplînd ulița de țipete. Înaintea circiumilor se aflau care cu caii deshămați, printre care umblau porcii, căutînd de mîncare. Ulicioarele nepietruite alcătuiau adevărate șuvoaie de noroi; noroiul pătrundea în coridoarele întunecate,

așternea dușumelele prăvăliilor sărăcăcioase, înnegrea geamurile ferestrelor, se lipea de oameni și animale, înălțîndu-se în aburii grei care se destrămau deasupra caselor odată cu șuvițele murdare de fum.

În piața mare, înconjurată de cîteva case de cărămidă netencuită cu un etaj, în care se aflau poșta, judecătoria, farmacia și biserica, era ceva mai uscat; cîteva zeci de copăcei aproape frînți înnegreau lîngă trotuarul de cărămidă și acopereau fîntîna mare cu roată, în apropierea căreia se întinseseră tarabele tîrgoveților. Grămezi de chifle îngălbeneau pe mese, șirurile de cîrnați atîrnau laolaltă cu hălcile de slănină, mormane roșii și galbene fluturau ici și colo ca niște steaguri, ghete galbene, ipingele cracoviene, pantaloni albaștri erau agățați de-a valma în rînduri lungi și se legănau în vînt. Dincolo de gardul cimitirului, care înconjura biserica, printre zadele mari, cenușii, albeau cruci și pietre funerare de marmoră, care alcătuiau o adevărată pădure de piatră ce începuse să se prefacă în ruină. La cimitir, femeile își puneau maramele și se încălțau, iar un grup de tîrgoveți în mantăi negre, șifonate de cît zăcuseră împăturite prin lăzi, șepci cu fundul lucitor și cu cărți mari de rugăciune sub braț sporovăiau cu jumătate de glas; îl salutară respectuoși pe Orlowski, deoarece întrețineau legături strînse cu Bukowiec.

Intrară în biserica mare, fostă cîndva mînăstire, prin ușa laterală de la sacristie: Orlowski rămase la intrare, iar Janka se duse spre stalurile uriașe, sculptate în stejar și incrustate cu frasin, în care odinioară se îmbulzeau călugării. Băncile ocupau pe amîndouă părțile toată lungimea prezbiteriului și, grupate în trei despărțituri, se înălțau pînă la ferestrele gotice înguste. Janka se așează în cea mai de jos, aproape de altar, acolo unde sta de obicei.

Era încă destul de devreme, băncile așteptau aproape goale, doar în naosul uriaș se adunase o mare mulțime de oameni. Pe partea dreaptă femeile, asemenea unui lan de maci roșii, împestrițat cu bulbucei galbeni și vinețele, ocupau jumătate din biserică, pînă la nava laterală, joasă, prin ale cărei ferestre gotice pătrundeau dire de soare răsfrînte în geamuri și colorau capetele și umerii, așterneau pete de smaragd pe fețele proaspăt bărbierite, aspre și colțuroase, ale țăranilor, înroșeau cu rubine ciufurile bălaie și scăldau în violet ipingelele albe și vestele roșii, scînteind ca niște briliante multicolore pe podoabele de metal de pe cingători, sumane și gulere.

Candelabrul uriaș din fața altarului, împodobit cu cristale, strălucea ca un curcubeu în toată gama culorilor, acoperit parcă de un nor de pulbere multicoloră în care ardeau flăcăruile aurii ale luminărilor aprinse.

Murmurul rugăciunilor și al răsuflărilor, accesele de tuse și foiala tuturor înaintau spre altar, revărsîndu-se asupra Jankăi în valuri de căldură toropitoare; oamenii se legănau asemenea unui lan mare de grîie, cedînd presiunii noilor veniți dinspre intrare.

Stalurile se umpleau cu încetul.

Janka înregistra curioasă și cu anume plăcere chipurile din jur: pe unele le cunoștea foarte bine, pe altele doar din vedere. În partea opusă celei în care se afla, o văzu pe soția judecătorului Zakrzewski, o prietenă a mamei, și se înclină cu un zîmbet de bucurie. Doamna Zakrzewska o privi lung prin *pince-nez*-ul cu miner de baga, dar nu-i răspunse la salut, se mulțumi să șoptească ceva la urechea vecinei, arătînd spre Janka cu o mișcare disprețuitoare din cap. Resimți dureros acest gest și privirea ironic-miloasă care i se aruncase și își întoarse cu mîndrie capul spre amvon, deoarece preotul tocmai începuse să vorbească. Printre fiicele și soțiile orășenilor și ale administratorilor de moșie, care întesau prezbiteriul, își făcea loc o veche cunoștință a Jankăi, doamna Łomiszewska, știută de toată lumea pentru limba ascuțită, energia și cele patru fete care acum se îndreptau spre ea aidoma unui atelaj nu prea bine ales. Se ridică puțin, ca să-și ceară scuze și să le salute. Cînd o văzu, Łomiszewska se dădu înapoi, așezîndu-se în fața fiicelor și ducîndu-și ostentativ mîinile la spate.

— Să mergem, aici nu e loc pentru noi.

— Dar bine, mamă, uite acolo cîteva locuri libere.

— Nu, doar n-o să stați lîngă o comediantă oarecare!... șopti atît de tare și de disprețuitoare, că toți ochii se întoarseră spre Janka.

Janka se cutremură de indignare, o cuprinse o furie atît de puternică, încît pentru o clipă simți o dorință nebună să arunce cartea de rugăciuni în obrazul Łomiszewskăi; se stăpîni totuși, se așeză greoi, își ațintì privirile la altar și ascultă glasul melodios al preotului și șoaptele care începură să se încrucișeze pe lîngă ea și în spatele ei. Doamnele o priveau cu impertinență.

— E aceea în pălărioară verde?

— Da, cea cu fața ca de aramă albită.

— E într-adevăr frumoasă.

— Are sprîncenele și buzele făcute.

— Ea s-a otrăvit?

— Așa au scris gazetele.

Tăcură, fiindcă preotul, în extazul său religios, își ridicase brațele spre altar din amvon, și rostea cu glasul tunător al credinței: „Doar pe Stăpînul acesta să-l rugăm și să-l ascultăm, doar de El să ne temem și Lui să-i slujim". Apoi continuă mai încet, iar miile de ochi și miile de guri întredeschise se înălțau spre el și toate sufletele topite într-unul singur tremurau în liniștea adîncă a contemplației; numai stalurile își reluaseră șopocăiala întreruptă.

— Se pare că impiegatul e nebun de-a binelea!

— Lodzia trebuie s-o cunoască, după cît îmi aduc aminte, au stat la aceeași gazdă și au urmat aceeași școală, a fost și la dumneata acasă, da, da, acum îmi aduc bine aminte.

— Din nenorocire, așa e, și n-o să mi-o iert niciodată.

— Eu nu-mi voi da fetițele la școlile publice, unde-și trimit copiii tc miri cine.

— De ce a fugit de acasă?

— Știu eu, doamnă, se vorbește în fel și chip... continuarea nu se mai auzi.

— Îți dau cuvîntul meu, doamnă, mi-a spus Głębińska, sora lui Grzesikiewicz.

Janka nu mai auzi nimic, îi era deajuns, cuvintele acestea îi umpleau sufletul de durere și parcă o șfichiuiau ca un harapnic; își înălță fruntea, ascultînd, vrînd să asculte cel puțin predica.

— „Binecuvîntați fie cei umili! rosti preotul, binecuvîntați cei credincioși, cei care aduc liniștea în inima aproapelui și cei ce îndeplinesc sfintele porunci, pentru că aceștia iubesc oamenii și le fac bine; ei sînt asemenea păstorilor și truditorilor care, vlăguiți după ziua de muncă, dar cu inima curată, vin la ușa Domnului lor să-și primească răsplata pentru truda vieții. Și într-adevăr, într-adevăr vă zic vouă, Domnul va plăti fiecăruia după meritele sale". Se înflăcără, îngenunche în amvon și în încheiere rosti cu glasul întretăiat de suspine o rugăciune implorînd îndurarea Domnului și trezirea păcătoșilor. Un oftat prelung și arzător ca o adiere de august străbătu biserica, mulțimea se clătină deodată, precum pădurea izbită de viforniță, ochii se umplură de lacrimi, geamătul se smulse din toate piepturile, brațele se înălțară, inimile se umiliră, frunțile bătură podeaua și plînsul uriaș al rugăciunilor înfioră bolțile.

Janka îngîna cu buzele albite aceste rugăciuni, numai să uite de șoaptele care se abăteau asupra ei ca o ploaie fierbinte, umplînd-o de o amărăciune nespusă. Nu mai simțea mînie și ură, doar o adîncă părere de rău îi înfiora inima, părîndu-i-se că toți ochii îi sfredelesc țeasta și toată lumea strigă cu ură și dispreț:

— Departe de ea! e blestemată!

Lacrimile îi înecau inima, dar sta dreaptă și ațintea golul dinainte cu priviri reci, sticloase, pătrunse de o mare durere.

Începu liturghia, dar Janka nu era în stare să se roage; se uita la Witowska pe care lacheul o conducea spre fotoliul de lîngă altar, dar aceasta îl trase de mînecă și se așeză lîngă ea.

Witowski și Andrzej se opriseră aproape de ușă și priveau la ea, iar bătrîna Grzesikiewicz ședea la mijlocul prezbiteriului, pe un scaun adus anume pentru ea, și se ruga cu prea puțină rîvnă, fiindcă se uita mereu sprea ea cu o expresie de dragoste și bănuială pe chip.

Slujba se desfășura cu șart sărbătoresc, orga psalmodia grav, cu accente pătrunzătoare, iar glasurile cîntăreților, ale căror capete se vedeau înșirate ca o ghirlandă peste balustrada corului, se revărsau profunde pe sub bolți. Soarele își trimitea lumina prin ferestre și inunda biserica întreagă cu străluciri în care albăstreau dîrele de fum ce se înălțau din cădelnițe. La altar, înconjurat de norii cădelnițelor, de lumînări și strălucire, preotul cărunt cînta rugăciunile cu glas tremurător. Oftaturile, șoaptele, geamătul abia auzit al sufletelor cufundate în rugă se contopeau cu culorile, muzica și adînciturile întunecate din navele laterale, cu privirile înflăcărate, se învălătuccau și izbeau cu zgomot mare, ca un val, în altar apoi se retrăgeau spre ușa principală și se revărsau în ziua palidă, aurie, de octombrie care domnea peste pămînt și păduri.

Janka se uita la madona lui Murillo[1], a cărei copie se afla în altar, dar absentă cu totul, nu vedea nimic din ce o înconjura; se adîncise în propriul lăuntru și toate nedreptățile suferite îi reveneau în minte, ieșeau din ungherele negre ale memoriei, cufundînd-o într-o indiferență atotcuprinzătoare, copleșindu-i sufletul cu o liniște de piatră.

[1] B.E. Murillo (1618—1682) — pictor spaniol; abordează teme religioase, dar și laice, profund realiste.

Nu mai simțea nici măcar părerea de rău, doar amărăciunea se scurgea din cupa spartă a iluziilor și-i picura în suflet.

— De ce? Pentru ce? se întrebă. Suferise atît de mult în viață, iar acum, în schimbul zbaterii și al dezamăgirilor, avea parte de disprețul tuturor! Nu are și ea dreptul la fericire? Ce-a făcut? Își plimbă privirile prin biserică și peste capetele sătenilor, prin stalurile pline de cunoscuți și chipuri familiare, și se simți foarte singură, parcă străină, printre ele; înțelese că nu există nici o legătură între sufletul ei și al celorlalți. Se simțea ca într-o mare care o acoperea cu nepăsarea apelor, împingînd-o la fund. Se afla în afara vieții pe care o trăiau toți ceilalți, dar asta nu putea s-o înțeleagă, așa cum nu înțelegea nici de ce se făcuse vinovată față de ei.

Orga tăcu un răstimp și cîntecul corului încetă.

Preotul făcu semnul crucii cu sfîntul potir deasupra celor îngenunchiați și intonă:

Sfinte dumnezeule! Sfinte tare!

și coborî pe treptele altarului:

Sfinte Cel fără de moarte! Miluiește-ne pe noi!

Cîntecul izbucni puternic din toate piepturile, răsunînd ca uraganul, iar preotul păși sub baldachin în nori de fum, purtînd sus Sfîntul potir strălucitor de aur și rubine: sătenii mergeau în urma lui, cap lîngă cap, umăr lîngă umăr, inimă lîngă inimă și cîntau aproape la unison: flăcările aurii ale șiruri de lumînări pilpîiau, iar clopoței își adăugau clinchetele subțiri în această armonie care unea toate sufletele și se revărsa în lume prin glasul credinței. Procesiunea ieși în cimitir și înconjură biserica uriașă, călăuzită de glasurile de bucurie ale clopotelor de aramă, numai înăuntru, în biserica pustie, răzbătea prin zidurile groase cîntecul îndepărtat:

Sfinte Dumnezeule! Sfinte tare!

— Sfinte Cel fără de moarte! Miluiește-ne pre noi! îngînă ecoul în navele pustii, prelungit parcă de serafimii și sfinții care acopereau în număr mare pereții și tavanul bisericii.

— Miluiește-ne pre noi! repeta Janka fără să se miște din loc, sorbind cu lăcomie cîntecul și gîndindu-se în același timp că nimeni n-are parte de milă în lumea asta, că toți aceștia care merg cu ruga pe buze, pe care-i văzuse întorcîndu-se în biserică pe ușa cea mare, însuflețiți de credință, puternici în extazul lor, și umplînd-o asemenea unui val neobosit, sînt dușmanii ei.

Se lipi de bancă înfiorată de o spaimă instinctivă, deoarece masa de oameni se îndrepta spre ea; ochii învăpăiați, fumul cădelnițelor, strălucirile aurului, sunetul orgii, buzele întredeschise în cîntec, ropotul surd al pașilor, toate acestea, întrepătrunse într-o învălmășeală amenințătoare, se rostogoleau spre ea cu o putere înfricoșătoare. Închise ochii, părîndu-i-se că această mare de oameni o izbește și o acoperă ca pe un biet firicel de iarbă, călcînd-o în picioare ca pe un vierme nimicnic care cutează să înfrunte stihia. După slujbă, ieși aproape coa din urmă și Grzesikiewiczowa o luă prietenoasă de braț, trepădind pe lîngă ea și îngînînd ultimele cuvinte ale rugăciunii.

Afară, toată lumea bună din împrejurimi se împărțise în grupuri, în cimitir, și discuta cu aprindere. Bătea un vînt răcoros care aduna frunzele uscate, scutura crengile golașe și șuiera trist. Se pregătea să plouă.

— Am vrut să mă așez lîngă dumneata, șopti bătrîna, dar nu mai era loc.

— Dimpotrivă, era destul loc, răspunse Jania calmă, zîmbind atît de șters, ca întristarea așternută de toamnă pe chipul naturii.

— Diseară sînteți acasă? Aș vrea să vin cu Andrzej în vizită.

— Sîntem și foarte mulțumesc pentru vizită! Glasul i se muie, fără să se gîndească prea mult, luă mîna bătrînei și i-o sărută. Îi era adînc recunoscătoare în această clipă.

Lumea le făcu loc, cînd trecură spre portiță, discuțiile încetară și cîteva doamne se apropiară înadins de Grzesikiewiczowa și-i dădură binețe, prefăcîndu-se că n-o observă pe Janka. Păși mîndră pe sub aceste furci caudine încărcate de dispreț, alunecîndu-și privirea rece peste chipurile lor și răspunzînd la saluturile cîtorva tineri care își ridicară pălăriile cu anume timiditate.

Andrzej și cei doi Witowski, fratele și sora, se aflau în urma lor, așa că văzură totul.

Janka o conduse pe bătrînă la trăsură și își luă la revedere de la Andrzej care îi sărută mîna de față cu toți și cu pălăria în mînă. Își aștepta tatăl care făcea cumpărături într-o prăvălie din apropiere, cînd un glas blînd și bucuros strigă în spatele ei:

— Janka!

Se întoarse repede, electrizată de sunetul glasului.

Helena! Tu aici! De unde pînă unde?

— Ce surpriză plăcută!

Și cele două prietene și colege din anii de școală se sărutară din toată inima.

— Locuiești prin împrejurimi? întrebă Janka.

— Da, la Rozłogi, nu prea de mult, dacă ai auzit. Ne-am mutat doar de cîteva luni; dar tu, tot acasă, la Bukowiec?

— Zi mai bine din nou acasă, din nou la Bukowiec. Ce mai, o să-ți spun mai multe mai tîrziu, deocamdată te iau la noi.

— Nu pot, pentru că mergem într-adevăr la Bukowiec, dar la gară, și de acolo cu primul tren la Varșovia. La întoarcere trecem cu plăcere pe la tine. Doamne, nu ne-am văzut de vreo cinci ani!

— Numai cinci! Te-ai întors de mult de la Paris?

— M-am întors acum trei ani, am stat doar un an acolo.

— Mi-a părut rău și-mi pare și acum, că nu mi-ai scris nici un cuvîntel despre tine, iar eu n-am știut unde să te caut. Cu un an în urmă, am întrebat-o pe Halina de adresa ta, dar n-o știa nici ea.

— Sigur că n-am nici o scuză, dar deocamdată trebuie să mă ierți. Domnișoara Orłowska, soțul meu, îl prezentă pe un blond înalt care se apropie, foarte bine făcut și foarte comun. Hai cu noi pînă la gară, mai stăm de vorbă pe drum.

— Bine, așteptați-mă, mă duc să-i spun tatălui meu.

Se întoarse în cîteva secunde, era foarte fericită de această întîlnire.

— Și acum ce faci? întrebă Helena, după ce plecară, examinînd-o cu luare aminte.

— Păi ce vrei să fac? Sînt fată de măritat! răspunse Janka ironic.

— Nu-i o situație prea veselă, într-adevăr.

— O, iartă-mă, Hela, dar văd că nu prețuiești îndeajuns libertatea.

— Ce pămînt bun! începu Woliński, trezit de tăcerea care se așternuse.

— Cunoașteți lumea pe aici? Astăzi erau aproape toți la biserică.

— Afară de vecinii cei mai apropiați, pe nimeni La biserica asta venim pentru prima dată, pentru că nu-i parohia noastră și e destul de departe de noi. Dar, cum era în drumul spre gară...

— Am venit cu gîndul că, dacă te găsesc la Bukowiec, să te iau la noi, fie și cu forța.

— Nu refuz și nu promit nimic. Mama ta mai trăiește, e sănătoasă?

— O, trăiește, mulțumesc.

— Nu cumva domnul care ți-a sărutat mîna este... întrebă repede, schimbînd vorba.

— A, nu, nu! E doar o veche cunoștință, se împotrivi Janka cu energie.

Tăcură amîndouă, uitîndu-se încurcate una la alta.

Nu mai aveau ce să-și spună, erau aproape două străine, aproape că nu se mai cunoșteau.

Ajunseră la stație. Helena și soțul ei nu mai avură timp s-o viziteze, fiindcă trenul sosi numaidecît, așa că se mulțumiră să-i făgăduiască solemn că vor trece pe la ea la întoarcere.

XIII

Pînă la trenul cu care venea Głogowski mai erau cîteva ceasuri.

Acum, cînd rămase singură, o năpădiră amintirile scenei petrecute la biserică și începură s-o chinuiască atît de cumplit, încît se duse la pian și încercă să se cufunde în muzică și să uite.

În curînd veni în fugă Zaleska și ascultă în tăcere, admirîndu-i fața palidă și ochii cu luciri mohorîte; fusese și ea la biserică împreună cu Osiecka și Zosia și auzise ce se bîrfea pe socoteala ei. Începu să vorbească de cîteva ori, cu gîndul s-o mîngîie, dar liniștea posomorîtă în care se adîncise Janka o reținea și o intimida; stătu multă vreme, dar neputînd să mai aștepte, ieși fără zgomot.

Janka se contopea cu sunetele, improviza o fantezie sălbatică, bîntuită de furtună și tunete, care se desprindea ca o vijelie din corzile pianului și izbea cu ritmuri ascuțite în sufletul ei.

Apoi se preumblă prin încăperile întunecate, privind mereu la semnale. Gîndurile îi semănau ca niște șerpi de foc, o sfîșiau și o orbeau ca fulgerele care se răsuceau asemenea unor bice însîngerate în beznele văzduhului.

În sfîrșit, trenul sosi. La lumina lămpilor de pe peron îl zări pe Głogowski. O copleși emoția. Îl auzea urcînd scările cu tatăl ei și intrînd în anticameră, dar nu se putea mișca

de pe scaun; abia cînd îi auzi vorbind, se ridică și le ieși în întîmpinare.

Cu mișcarea pe care i-o cunoștea atît de bine, Glogowski îi întinse mîinile.

— Ei, să crăp, să crăp în clipa asta, cînd ochii mei te văd sănătoasă, domnișoară, exclamă sărutîndu-i mîinile și bătîndu-se cu pumnii în piept. Ochii cenușii, luminoși, radiau de bucurie, părul bălai, zburlit, îi cădea în neorînduială pe frunte, iar gura și toată fața îi rideau de o bucurie atît de sinceră și de copilărească, încît se molipsi și Janka.

— M-am prezentat încă de pe peron domnului Orlowski și iată-mă. Dragul meu, îi spuse lui Roch, interesează-te dacă a venit trăsura familiei Stahrowski.

— Bine, dar... pe Dumnezeul meu, că nu te lăsăm să pleci atît de repede, trebuie să rămîi măcar pînă mîine, protestă Orlowski.

— Trebuie să rămîi, pentru că așa vrem noi, îi vorbi Janka pentru prima dată.

— Iau cunoștință de violența folosită împotriva unui cetățean liber, cedez forței și rămîn. Trebuie să vă spun însă, domnule Orlowski, sper să nu mi-o luați în nume de rău, pentru că în ce o privește pe domnișoara Janina sînt liniștit, că mi-e o foame grozavă... își încrucișă brațele ironic.

— N-am mîncat nici noi de prînz, te-am așteptat pe dumneata, așa că punem masa numaidecît.

— Domnule, începu Orlowski grav după plecarea Jankăi, luîndu-i mîinile, îți sînt mai mult decît recunoscător, pentru că îți datorez viața fiicei mele și pe a mea: dacă nu-mi trimiteai telegrama despre boala Jankăi, nu știam nimic: nu m-aș fi dus la Varșovia, ea ar fi murit, iar eu n-aș mai fi putut să trăiesc fără ea. Am vrut de mult să-ți mulțumesc pentru bunătatea dumitale, dar pentru că pînă acum n-am avut prilejul, o fac acum din toată inima; îți stau la dispoziție, lasă-mă să mă revanșez într-un fel.

— Să... se abținu. Dacă mai aud un singur cuvînt de mulțumire, pe cuvîntul meu că plec imediat fie și pe jos.

— E, îngăduie-mi măcar să te sărut.

— Oho, cu asta sînt de acord, putem consuma...

Se sărutară cu toată dragostea.

— N-am făcut decît ce trebuia să fac. Oamenii trăiesc laolaltă, ca să se ajute unii pe alții, e cel mai pur egoism, pentru că ce-ți fac eu ție azi, tu-mi faci mie mîine, nu-i așa?

Dar ce priveliște frumoasă! exclamă, apropiindu-se de fereastra și privind la pădurile argintate de lumina lunii.

Orlowski îl examină cu atenție: o bănuială penibilă, pe care încerca zadarnic s-o înăbușe, îl neliniștea. Tot timpul cît dură masa nu spuse aproape nimic, pîndindu-le lacom cuvintele și privirile, urmărindu-le zîmbetele și ascultîndu-i cu atenție, dar nu surprinse nimic suspect, deoarece în comportarea lor se vedea numai o familiaritate prietenească, plină de respect și bunăvoință.

— Am stat puțin pe lîngă Radom, povestea Glogowski. Binefăcătorul meu a început să-mi comande:

„Stai aici, ia asta, ai grijă de băieți!" Am terminat și eu plătindu-i cu aceeași monedă:

„Plătește, crapă și învață-ți singur copiii!" și am plecat. Acum am zăbovit puțin la Varșovia.

— N-ai încercat să lucrezi la vreun birou? Ar fi fost mai lesne să te angajezi undeva, fie și la căile ferate: puteai să stai astfel la Varșovia și în același timp să te ocupi și cu literatura, una n-ar fi împiedicat-o pe cealaltă.

— Am încercat de două ori. Întîi am stat două luni, dar pentru că tocmai atunci scriam o piesă, am cam uitat de birou și am lipsit vreo lună de zile. Am terminat piesa, ce-i drept, dar m-au dat afară din serviciu. A doua oară am intrat la căile ferate și am rezistat doi ani încheiați, fiindcă mi-am zis: basta cu literatura; n-aveam în toată casa o foiță de hîrtie, nu tu carnețel, nu tu cărți de vizită, și nici măcar manșete curate nu mai purtam, ca să nu mă apuc de mîzgăleală. M-am dus la birou ca un ceas, am lucrat foarte mult și m-am idiotizat atît de bine, încît la sfîrșitul celor doi ani m-au și făcut un fel de șef mai mic. Ca să udăm numirea, am organizat un chef strașnic, am băut *bruderschaft* și ne-am sărutat pe amîndoi obrejii. După aceea m-am tutuit cu toți colegii, într-un cuvînt, în secția mea era un adevărat rai, la noi era mai multă veselie ca la mascaradă. Odată, însă, mă pomenesc că mă cheamă șeful și-mi dă de înțeles cu delicatețe că nu trebuie să mă arăt prea familiar cu cei din subordine, că nu sînt destul de serios, că trebuie să mă port ca un șef etc. M-am distrat de minune...

— Pe Dumnezeul meu, șeful dumitale avea toată dreptatea.

— Da, dar și eu aveam motivele mele să-i rîd în nas.

— Sînt curios care a fost sfîrșitul.

— A urmat imediat, spuse vesel, se ridică și începu să umble în jurul mesei, deoarece nu putea sta locului nici măcar cinci minute. Unul dintre colegi a scris o scenetă despre toată tărășenia pe care le-o povestisem eu și a publicat-o într-o revistă. Și pentru că vechile mele preocupări literare erau cunoscute, au pus-o în seama mea. Șeful s-a înfuriat cumplit și m-a insultat în public, eu nu i-am rămas dator, drept care i-am trimis politicos cartea de vizită, iar el, în loc de răspuns, s-a străduit să-mi dau demisia. Rîse iarăși fără grijă, își zburli părul cu o mișcare nervoasă și începu să dea ocol mesei din ce în ce mai repede.

Iritat, Orlowski începu să-i explice ideea treptelor ierarhice:

— Altfel nu se poate, pe Dumnezeul meu, nu se poate. Trebuie să-i ții mereu în mînă și cel puțin să pleznești din bici, dacă nu să-i și lovești, pentru că altminteri se dărîmă toată șandramaua și nimeni n-o mai poate ridica la loc.

— Se prea poate să fie și așa, dar eu nu vreau să pleznească nimeni din bici deasupra mea și nu vreau nici eu s-o fac.

— Trebuie să fii și dumneata ori una ori alta, spuse Janka și-i veniră în minte disputele nesfîrșite de odinioară.

— O, mă rog de iertare, dar mai e galeria, mai sînt spectatorii care privesc la panoramă și se distrează sau se plictisesc. Uite că deseori eu sînt doar un asemenea spectator, dar ticăloșia e că... își șterse fruntea și își ciufuli părul. Nu sînt în stare să asist prea multă vreme indiferent și totdeauna trebuie să fac vreuna boacănă, vezi dumneata.

— Da, e cam primejdios, dumneata o să sfîrșești sub roți, fiindcă sau ești în tren sau departe de el, exclamă energic Orlowski, mușcîndu-și barba, și se lansă într-o discuție pătimașă.

— Domnișoară, au venit boierii de la Krosnowa, aduse la cunoștință Janowa.

Orlowski ieși împreună cu Janka. Iar Glogowski continuă să dea ocol mesei și să gîndească:

— Ce-i asta? Nu mai e Orlowska de altădată. Liniștită, rece, solemnă, ca o fată bogată de măritat; s-o fi schimbat boala atît de mult? La dracu', să crăp, dar a croit-o pe alt calapod, unul mai urît.

Nu mai apucă să-și continue gîndul, pentru că Orlowski veni după el și-l duse să-l prezinte lui Grzesikiewicz. Șopti

de departe: mă bucur foarte mult, tîrșind picioarele și dînd din cap ca un cal strîns prea tare cu zăbala.

Grzesikiewiczowa se așeză gravă în fotoliu, își dădu la o parte trena puțin prea lungă a rochiei de tafta lucioasă și țeapănă ca tinicheaua, ca să nu se șifoneze, își îndreptă cu grijă fesul negru de dantelă de pe cap, se convinse că cerceii uriași de chihlimbar, în formă de pară, care-i ajungeau pînă pe umeri, se mai aflau în urechi, apoi îi spuse Jankăi foarte încet, deoarece timiditatea-i înăscută era accentuată de prezența lui Glogowski și de rochia de sărbătoare în care Józia o obligase să se îmbrace:

— N-am putut să venim mai devreme, fiindcă a fost Józia pe la noi.

— Soțul dumitale de ce n-a venit?

— Păi, vezi domnișoară... a venit Witowski și l-a luat cu el. Mie mi-e atît de frică de el, încît fug întotdeauna, fiindcă arată ca un antichrist, așa că l-am lăsat cu soțul meu. Se pare că acest diavol a... se aplecă la urechea Jankăi și începu să-i vorbească în șoaptă, uitîndu-se prelung la Andrzej care se simțea puțin stingherit de prezența lui Glogowski și-l privea nu prea prietenos.

— Cred că am văzut undeva scrumbia asta! își spuse răsucindu-și mustața.

— Masa asta de carne îmi pare cunoscută, dar de unde? se întrebă și Glogowski.

Începură să se uite unul la altul aproape cu vrăjmășie.

Orlowski se așeza cînd lîngă unul, cînd lîngă celălalt, încercînd în zadar să lege discuția, pentru că Glogowski căzuse pe gînduri, iar Andrzej privea pe furiș la mama lui care-i povestea ceva Jankăi cu vioiciune, arătînd spre el: de altfel era și acum indignat de scena de la biserică, fiindcă ceea ce auzise de la cunoscuți vorbindu-se pe socoteala Jankăi — și nu-l scutise nimeni de tot felul de amănunte și comentarii, deoarece nu se trădase prin nimic cît de mult îl interesau — parcă îi sfîșia mărunțaiele cu secera. Se uita acum la fața ei, astăzi parcă mai frumoasă și mai luminoasă ca niciodată, și se liniștea, dar ce era cu acest Glogowski! Cine este, de unde se cunosc? Temerile îi creșteau odată cu antipatia. Să fie un rival? gîndul îl cutremură și se întoarse brusc spre el.

— De unde te cunosc, domnule? îl întrebă Glogowski de-a dreptul, luîndu-i-o înainte.

Nu știu și mai mult ca sigur că n-o să-mi pierd vremea gîndindu-mă la asta, răspunse Andrzej aspru.

— A, mi-aduc aminte! Dumneata ai fost astă vară la domnișoara Janka la Varșovia. Noi am venit cu toată banda s-o luăm la iarbă verde, iar dumneata ai plecat.

— Da, dar eu nu-mi amintesc de dumneata, spuse Andrzej cu anume răutate. Stîrnit de această amintire, se apropie de el și-l privi în ochi. Dumneata o cunoști pe domnișoara Janina de la teatru?

— Da, și de la teatru, și din culise, și de acasă, răspunse Głogowski fără grabă, pentru că modul în care-l trata Andrzej i se părea foarte caraghios.

— Dumneata ești actor? întrebă Grzesikiewicz apăsat și-l privi cu dispreț.

— Mai lasă, domnule, zîmbetul ăsta de dispreț infinit, fiindcă, din nefericire, nu mie mi se cuvine, nu sînt actor, deocamdată sînt numai dramaturg, vezi dumneata?...

— Scuză-mă, domnule, n-am vrut să te jignesc, pe cuvîntul meu de onoare, dar cînd aud de actori și de teatru, nu-mi pot stăpîni ura și disprețul.

— Cred că dumneata trebuie să iubești și să urăști cumplit, șopti Głogowski, privindu-i cu luare aminte fruntea puternic boltită și trăsăturile viguroase.

— Da, da!... strecură Andrzej printre dinții încleștați; în ochi îi scăpăra o voință atît de puternică și atîta forță i se citea pe față, încît Głogowski aproape se înfioră de bucurie că întîlnise un exemplar atît de frumos; se trase mai aproape de el, ca să vorbească mai pe larg și să-i pipăie puțin sufletul.

— Iartă-mi întrebarea, dar de ce nu-ți plac dumitale actorii și teatrul?

— Pentru că am suferit și sufăr și acum din cauza lor.

— Așadar, numai din motive personale; asta schimbă foarte mult lucrurile.

— Nu, domnule, nu schimbă nimic. Cînd îmi face rău ceva, apoi urăsc acel ceva din tot sufletul.

— Da, dar pentru alții acel ceva poate să însemne bine.

— Asta-i privește, dacă pentru mine e rău, atunci rău rămîne, spuse repede.

— Jędruś, îl chemă bătrîna.

Jędruś se duse la mama lui, apoi ieși în anticameră și-i aduse batista pe care bătrîna o uitase în buzunarul pardesiului.

— Este tipul ilustrativ al individului primar, necizelat de societate! se gîndi Głogowski cu mulțumire, fiindcă ura

oamenii cîrpiți din compromisuri. Material nativ, s-ar putea să fie doar lut, dar e lut curat, fără alte impurități.

Andrzej se așeză pe locul dinainte, dar nu mai spuse nimic, concentrîndu-și atenția asupra Janiei, căreia Janowa îi aduse un bilețel parfumat. Îl citi, îi spuse ceva în șoaptă Janowei, apoi se ridică și se apropie de tatăl ei care parcă se schimbase, se uita deseori în jurul lui, își ștergea fruntea, își mușca barba și se adîncea în gînduri.

— Familia Zaleski are musafiri: Osiecka, Zosia și Świerkoski. Zaleska mă roagă să-i împrumut tacîmurile, dar m-am gîndit să-i invităm pe toți la noi, ar fi mai vesel, dumneata ce crezi, tată? îl întrebă încet.

— Bine, mă duc să-i chem; e foarte bine, o să jucăm un preferans.

— Domnule Andrzej, de cîte ori ți-a spus domnul Głogowski: să crăp? se interesă Janka, oprindu-se în fața lui Grzesikiewicz.

— Drept să spun, n-am băgat de seamă.

— Oho! „să crăp" s-a dus. M-a dezvățat logodnica mea.

— Dumneata ai o logodnică, ia te uită...

— Am avut, am avut, dar visurile frumoase durează doar o clipă, rîse Głogowski.

— La oraș nu e lipsă niciodată de bărbați, rosti Grzesikiewiczowa sentențios, aranjîndu-și rochia și pipăindu-și cercei și fesul.

— Asta așa este, numai că nu prea are cine să se mărite cu ei.

— Păi dacă se țin numai de blăstămății și vor să le succeadă mintea, iar cînd e vorba de căsătorie, nu-i mai vezi.

Andrzej își mușca buzele de ciudă și-i făcea mamei semne din ochi să înceteze, dar Głogowski se apropie de ea, vrînd să asculte cît mai multe. Bătrîna tăcu, deoarece intrară familia Zaleski și musafirii ei. Se cunoșteau cu toții, așa că Orłowski îl luă de braț numai pe Głogowski și făcu prezentările.

— Głogowski! murmură dramaturgul înaintea Osieckăi care se prăbușise într-un fotoliu și sufla ca o locomotivă.

— Głogowski! și privi curios la Zosia care roși și se înclină ca o școlăriță.

— Głogowski! strînse palma îngustă într-o mănușă lapislazuli a Zaleskăi.

— Głogowski! Głogowski! șopti cu ciudă în fața lui Zaleski și a lui Świerkoski. Se înclină încă o dată în gol, lasă

brațul lui Orlowski, scuipă și se opri lîngă pian, alături de Janka. Ei, ce zici, domnișoară, aș putea să-ți fiu lacheu, nu-i așa? Acum am grumazul antrenat, murmură. Uite, din cauza acestor reprezentații pe care le urăsc, o să rup relațiile cu oamenii, mă simt ca o maimuță purtată de lanț și împopoțonată în rochie. Chifla asta e frumușică, arătă spre Zosia.

— Domnișoară Janina, nu vrei să ne cînți ceva o rugă dulce Zaleski, înclinîndu-se atît de adînc înaintea ei, încît îi văzu toată cărarea, de la frunte pînă la ceafă.

— N-aș îndrăzni niciodată de față cu doamna Stefania.

— Ești prea amabilă, stimată domnișoară, într-adevăr, mult prea amabilă. Se înclină din nou, se învîrti pe călcîie, își răsuci mustăcioara, își trase manșetele, își îndreptă cravata și se apropie de Zosia.

— Asta-i o maimuță făcută pentru rolurile de amanți. Se scălimbăiază ca Wawrzek sau ca Władek, ți-aduci aminte, nu?

Janka încuviință din cap, privi undeva înaintea ei și se depărtă.

— Domnilor, ce-ar fi să facem o partidă de preferans? propuse Orlowski.

— Dacă domnii n-au nimic împotrivă, sînt și eu de acord, mormăi Świerkoski care, îmbrăcat într-un surtuc negru, țeapăn și cu înfățișarea unui cîine nemîncat de două zile, sta lîngă Zosia și se uita la Janka.

— Eu nu joc niciodată, refuză Głogowski.

— Deci... eu, Świerkoski, Zaleski și poate doamna? se adresă Osieckăi.

— Mă rog. După moartea soțului meu, sfîntă fie-i amintirea, asta e singura distracție a unei biete văduve ca mine... dar poate că vrea și doamna să joace cu noi?

— O, nu; eu nu cunosc nici cărțile.

Toți bărbații se ridicară, pentru că în camera vecină, a lui Orłowski, se pregătea o masuță și se aprindeau luminările. Świerkoski se plimba prin încăpere cu mersul lui cotit și furișat, îi număra pe toți, combina niscaiva cifre și se uita mereu cînd la Jania, care trebăluia prin camera tatălui, și la Andrzej, adîncit într-o discuție cu Zaleski, cînd la Głogowski care sta în mijlocul salonașului cu mîinile în buzunare, umerii dați pe spate și capul aplecat puțin înainte, examinînd-o pe Zosia care ciripea la urechea Zaleskăi.

— Cine e de serviciu astăzi, că văd că toți sînt aici, întreba Zosia cu naivitate.

— Domnul Babiński și soțul meu, dar pînă la douăsprezece ține locul tuturor.

— Ce mai face nepoatele dumitale, doamnă Grzesikiewicz, da, nepoatele dumitale?

— Nu le-am mai văzut de anț... de anul trecut, se îndreptă, Józia a primit nu demult o scrisoare de la ele; păi ce să facă, sînt sănătoase, învață...

— Ce drăguță e domnișoara Janina, nu-i așa?

— Chiar așa, doamnă, greu mai găsești una ca ea, și înaltă, și frumoasă, și învățată. O adevărată cucoană.

— Da, dar și domnul Andrzej e foarte frumos, strecură rar Osiecka.

— Păi da, e bun și el, asemenea feciori nu-i afli pe toate drumurile.

— Am auzit că se căsătorește? o cercetă mai departe, zîmbind cu discreție.

— Ar fi timpul, dar poate să mai aștepte... se fofilă bătrîna.

— Am schimbat bicicleta, acum mi-am cumpărat un Brensbor; cînd vii pe la mine, o să ți-o arăt și dumitale.

— Aha, dumneata dai ocol întruna?... întrebă Głogowski, însemnînd cu degetul un cerculeț prin aer la înălțimea frunții lui Zaleski.

— Mă antrenez, domnule, îl corijă apăsat. În acest an, am participat la recordul Varșovia-Radom, am sosit al patrulea, pentru că n-am fost pregătit și am avut o bicicleta proastă, dar anul viitor voi fi cu siguranță primul.

— Nu-i de mirare, cînd ai asemenea picioare promițătoare! îl ironiză Głogowski liniștit.

— Adevărat! Pune mîna, domnule, să vezi ce mușchi am, de oțel, pe legea mea! Se aplecă și își ciupi pulpele cu mîndrie. Uitați-vă, domnilor!

— Te credem, te credem pe cuvînt, că ai cele mai grozave picioare din toată Polonia, dar îți cer o informație, ca unui specialist: de ce te antrenezi dumneata, de ce participi la întreceri și vrei să dobori recorduri?

— Vreau să ajung campion, primul ciclist din Regatul polonez! să cucerese medalii...

— Da, frumos, dar mai departe?

— Cum, nu-i deajuns să fiu campion? se minună Zaleski de prostia lui.

Andrzej aproape că întoarse capul, văzîndu-l pe Głogowski că-i strînge mîna serios și-i spune chipurile emoționat:

— Domnule, dă-mi voie să fiu primul care te felicită pentru această realizare, pentru mine este o adevărată onoare să salut în dumneata pe viitorul campion nu numai al Poloniei, dar mai tîrziu chiar al lumii întregi. Domnule... ți-am uitat numele... se bîlbîi, apucîndu-l de nasturele de metal de la uniformă.

— Zaleski! Henryk Marian Zaleski!

— Domnule Henryk Marian Zaleski, persevorează, domnule, cînd ai un scop atît de măreț, nu te uita că filistinii și oamenii cărora le lipsește ceva aici — își ciocăni fruntea cu degetul — își bat joc de antrenamentul dumitale, socotindu-l o joacă fără noimă, în care îți risipești timpul și sănătatea, să nu-ți pese că unii doctori igienișli au luat atitudine împotriva acestui sport în numele sănătății sau că femeile nu-l agreează din cine știe ce rațiuni numai de ele cunoscute, dă-le cu tifla, domnule Henryk Marian Zaleski, și atacă pieptiș obstacolele, ca să ajungi campion, mîndria țării și a conaționalilor...

— Domnule... domnule... într-adevăr, n-am auzit numele dumitale...

— Glogowski! Pafnucy Symforian! rosti rar Glogowski și se uită repede la Jania care, auzind aceste nume, izbucni în rîs și se întoarse cu spatele.

— O, domnule Glogowski, e foarte greu să mai auzi de la cineva un cuvînt de încurajare. Îți mulțumesc, îți mulțumesc foarte mult și dacă mai treci vreodată pe Bukowiec, te invit la un ceai, să mai stăm de vorbă și să vezi cum pedalez.

— Oho, eu am avut plăcerea nu numai să văd! interveni înciudat Andrzej, uitîndu-se la rana acoperite cu un plasture.

— Stimate domnule Grzesikiewicz, se întîmplă, da, bine zic, se întîmplă, ce să-i faci, dar te rog încă o dată să mă ierți... se înclină, își răsuci mustața, își scoase manșetele, își îndreptă cravata și se duse lîngă soția lui.

— L-ai întors pe dos, l-ai făcut să-și arate toate mărunțaiele.

— Domnule, oamenii pot fi întorși ca și hainele.

— Și te distrează s-o faci?

— Nici vorbă, eu îi observ, doar asta-i specialitatea mea.

— Henieczek, dragul meu, cine-i domnul Glogowski?

— Nu știu draga mea, știu doar că este un om foarte deștept și foarte cultivat, ca să spun așa. Ai fost pe la copii să vezi ce fac?

— Are Anusia grijă de ei, răspunse agasată.

— Draga mea, du-te, te rog, imediat și vezi dacă s-au culcat! șopti apăsat și tiranic, zimbindu-i în același timp cu dulceață.

— Domnilor, masa e gata! îi chemă Orlowski, bătînd cărțile.

— Dacă aș avea un băiat, eu i-aș alege soția, pentru că soțul meu, fie-i amintrea sfîntă, spunea că pînă și fetele cele mai bine educate pot... ei, dacă-ți spun, să păcălească un bărbat. Oho, soțul meu se pricepea... vin, vin îndată... răspunse cu voce tare și încîndată, se ridică din fotoliu și se duse la cărți, făcînd podeaua să se îndoaie sub ea.

— Domnișoară Janina, cine-i domnul Glogowski? Soțul meu zice că e foarte inteligent...

— E scriitor, dramaturg și romancier, o lămuri Janka în trecere și zîmbi.

— Scriitor! îngînă aranjîndu-și instinctiv părul care-i cădea pe frunte în inele delicate. Dramaturg! zîmbi fermecător. Romancier! își coborî pleoapele și se așeză lîngă Glogowski care începuse să frunzărească albumul de pe masă și tocmai se uita la fotografia Jankăi.

— Ce față minunată, are ceva muzical în expresie, șopti răsucindu-și verigheta.

— Bine spus! răspunse cu însuflețire. Așa-i, fața asta are ceva ritmic. Dumitale îți place muzica? Te ocupi...

— Puțin, atît cît te poți ocupa la țară; e singura mea plăcere.

— Mare, probabil.

— O, extraordinară! S-ar putea trăi oare fără muzică la Bukowiec, printre oameni indiferenți la țeluri superioare, la plăceri mai subtile, la artă? O admir pe domnișoara Janina că poate rezista aici, deși e liberă, pentru că eu n-am încotro, sînt legată de obligații... oftă ușor.

— Soțul, copiii! îi ținu isonul Glogowski.

— Numai visurile despre artă și speranța mă mai țin pe picioare, mă ajută să mă descurc cît de cît în această viață cumplită. Dumneata, ca poet, ca artist...

— Șapte de pică fără atu!

— Mă abțin!

— Șapte de treflă!

— Nu joc!

— Șapte de cupă.

— Nu joc, următorul! se auzea din camera în care se jucau cărți.

— Într-adevăr, cine are speranță, are totul. Și continua să răsfoiască albumul, în timp ce Zaleska își frîngea degetele de nerăbdare și nu izbutea să găsească un subiect pentru conversația pe care voia neapărat s-o conducă ea, în cele din urmă; după o pauză cam lungă, reluă:

— Nuvela *Zacisze* e a dumitale, nu-i așa?

Glogowski se mulțumi să încuviințeze din cap, deoarece nu-i plăcea să vorbească despre lucrările sale.

— E foarte frumoasă! Te rog să mă crezi, domnule, că am plîns-o pe biata Zosia din toată inima. În acest tablou e ceva din melancolia și tristețea lui Chopin. Mi-am închipuit că autorul trebuie să aibă părul blond, bogat, ca dumneata, că trebuie să fie bun, trist și suferind.

— De stomac și de rinichi! interveni încet. Te voi dezamăgi, doamnă, dar eu nu sînt bun, sînt în schimb foarte vesel și nu suport melancolia! spuse ironic.

Se uită la el cu ochii larg deschiși, ascultîndu-i lămuririle cu surprindere vădită.

— Domnișoară Janina, se adresă Grzesikiewiczowa Jankăi care se așeză o clipă lîngă ea. Ce e domnul ăsta? arătă spre Glogowski.

— E literat, scriitor! o lămuri în șoaptă.

— Scriitor? La vreo moșie sau la calea ferată?

— Nu, e scriitor care alcătuiește, care scrie cărți...

— Ia te uită, un scriitor care scrie cărți!.... Păi nu arată prea cucernic....

— Nu scrie cărți de rugăciuni, îi răspunse intrigată de naivitatea ei.

— Atunci altele, de școală, ca cele pe care a învățat Jędruś!...

— Nu, romane, piese de teatru, critică...

— Istorii ca cea despre Magielona[1], aha, acum înțeleg! Scrie și ziare, nu?

— Scrie, încheie scurt. Domnișoară Zofia, o să răcești! strigă la Zosia, care deschisese oberlihtul și scosese capul afară spre peron, fiindcă Staś, neputînd să părăsească serviciul, ieșea mereu de la telegraf, se plimba pe sub ferestre și-i zîmbea pierdut. Închise oberlihtul și se opri lîngă claviatură, răsfoind notele; era atît de aproape de fereastră, încît îl vedea pe geam fără nici o greutate pe Stasio.

— Vă rog să arătați cărțile!

[1] Roman cavaleresc francez tipărit pentru prima dată în 1453.

— E, nimic deosebit, domnul Świerkoski a pierdut.

— Soțul meu, fie-i amintirea sfîntă, spunea totdeauna...

— Domnule Zaleski, dumneata ești vinovat, în loc să pui un optar, ai pus un decar.

— Domnule Świerkoski, s-avem iertare, dar eu știu ce trebuie să joc.

— Domnule Zaleski!... șuiera tot mai încet Świerkoski și toată fața îi tremura, iar ochii gălbejiți aproape că-i scînteiau, străpungîndu-l pe Zaleski.

— Muzica reprezintă aripile de arhanghel ale sufletului! declamă cu glasul coborît Zaleska. Plutirea în universul fericirii...

— Cu bărbățelul și copilașii! răspunse Glogowski aproape cu voce tare. Doamnă, poate-ți desfaci puțin aripile astea, aș vrea să te ascult cum cînți.

— Bine... dar... privi neliniștită spre soțul ei, se așeză la pian, atinse clapele cu delicatețe, dar se lăsă păgubașă.

— Poate mai tîrziu, acum mă simt puțin obosită.

Reveniră la masă, Janka se așeză lîngă ei și începură să discute. Zosia se uita iarăși pe fereastră. Grzesikiewiczowa își pipăia mereu cerceii și fesul, își aranja rochia și trăgea cu urechea la ce vorbeau, deoarece privirile pe care i le arunca Glogowski Jankăi, înțelegîndu-se de minune, întrucît Zaleska debita tot felul de copilării care de care mai ridicole, o intrigau și o neliniștea stîrnindu-i antipatia. Vru să-l cheme pe Jędruś și să-i spună să stea lîngă Janka, dar la gîndul că trebuie să se ridice și să străbată camera sub privirile tuturor, renunță și rămase nemișcată.

— Am plusat fără atu, pe memoria soțului meu, e, dacă spun că fără...

— Pe viul Dumnezeu, că n-a auzit nimeni.

— Da, da! N-a auzit nimeni, răsună glasul lemnos al lui Świerkoski.

— Stimată doamnă, ați uitat, da, bine zic, n-a mai crezut de cuviință să ne spună că fără atu, explică amabil Zaleski, scoțîndu-și manșetele.

— Ce tot vorbești, domnule? Ascultă, dragul meu, eu joc cărți de mai mulți ani decît ai dumneata cu totul, și joc bine; a recunoscut-o pînă și soțul meu, sfîntă fie-i amintirea, iar acum dumneavoastră îmi reproșați o greșeală, e, dacă spun că o greșeală, apoi e o greșeală! Soțul meu...

— Iertați-mă, doamnă, jucăm mai departe și nu sîntem curioși să aflăm ce gîndea despre asta soțul dumitale, sfîntă

fie-i amintirea, interveni Andrzej, nu prea politicos. Cine joacă, trebuie să accepte controlul. Domnule Zaleski, ia casa de pierderi de la doamna Osiecka.

— Prea bine, luați-o, scrieți, dar respectați numele soțului meu, sfîntă fie-i amintirea, care...

— Începem, optar de pică! strigă Orłowski și izbi cu pumnul în masă de sărir în sus sfeșnicele și scrumierele. Osiecka tăcu, își înghiți lacrimile și șopti printre suspine:

— Nu particip, domnule Orłowski, dar să știi că ai să pierzi!

— O să vedem, o să vedem! răspunse Orłowski, bătînd nu știu ce tact cu piciorul, și zîmbi cărților pe care le ținea în mînă, își mușcă barba și privi batjocoritor prin ochelari, aruncînd cărțile pe masă cu putere.

Se înstăpîni o clipă de tăcere deplină, în toată casa nu se auzeau decît fîșîitul cărților și răsuflarea gîfîită a Osieckăi.

Andrzej, care nu mai avea ce face după ce împărțise cărțile, veni și se așeză puțin lîngă Janka.

— Domnișoară, nu te plictisești deloc astăzi, nu ți-am văzut niciodată fața atît de vioaie.

— O, așa-i, e prima zi la Bukowiec, cînd mă simt cum nu se poate mai bine.

— Trebuie să-i fim recunoscători domnului Głogowski, pentru că e meritul lui...

— De ce se simte ironia în glasul dumitale? O să-ți spun odată cît bine mi-a făcut acest om, nu-i de mirare deci că mă bucur de venirea lui.

— Mai ales că-ți aduce aminte de teatru, de vremea de atunci...

— Domnule Andrzej, dacă vrei să mă asculți, îți spun totul în două cuvinte: acum urăsc teatrul, iar vremea de atunci n-o blestem, e drept, dar o socotesc o școală tristă, o lecție tragică a vieții. Ți-am spus întregul adevăr, mă crezi?

— Te cred, domnișoară, și-ți mulțumesc din toată inima! șopti înveselit.

— Domnule Andrzej! îl chemară la jocul de cărți.

Îi atinse mîna cu o mișcare mîngîietoare, îi aruncă una din acele priviri adînci care exprimau toată dragostea lui și plecă...

Janka privi în urma lui și se duse și ea în sufragerie să supravegheze aranjatul mesei.

— El e gelos, iar eu încep să-i dau socoteală, de ce? se întrebă, și în inima ei nu era nici mînie, nici indiferență totală, ci o recunoștință plăcută pentru bunătatea lui.

— Domnișoară Janina, nu pot și eu să schimb cîteva cuvinte cu dumneata, spuse Głogowski cu jumătate de glas, băgînd capul pe ușă. La masă, vezi, să-mi păstrezi locul de onoare, cel de lîngă dumneata, ca musafir ce mă aflu! se retrase, fiindcă Zosia voia să intre în sufragerie. Coborî însă în coridor și începu să strige:

— Roch! Roch!

Auzindu-i glasul, Staś ieși afară. Se împurpură și-l întrebă cu cea mai nevinovată înfățișare:

— Voiam să-l trimit pe Roch la calul nostru, să vadă dacă mai are nutreț în coș. Dumneata ești de serviciu? Credeam că ai plecat undeva!

— Da, mi-a venit rîndul tocmai astăzi, ca să nu pot veni și eu la familia Orłowski.

— Cred că îți pare rău, fiindcă este acolo și doamna Zaleska, iar domnișoara Janina arată splendid astăzi.

— Domnișoară Zofia! exclamă cu reproș luînd-o de mînă.

— La revedere, la revedere. Roch trebuie să fie pe peron. Îi strînse mîna și fugi.

— Poate că după cină Roch o să aibă grijă și de calul nostru, trebuie să-i dea apă, spuse la bucătărie.

— Să-l adăp, păi cum, sigur c-o să-l adăp! Ce fată gospodină, ha! ha! gospodină! îngînă Roch.

— E și ea cocoană și vezi că să gîndește la cal! adăugă Janowa.

Zosia se strecură în salon, unde se certau cu toții și discutau după partida de preferans.

Numai Świerkoski rămăsese la măsuța de joc cu cărțile în mînă și verifica în șoaptă:

— Bat cu asul! dau o tinerică, dau un decar și-mi răspunde cu valetul de treflă, dau dama de cupă, plusez cu șapte de treflă bun; dau un opt și-mi aruncă un as străin... nu așa!... pun riga de treflă și-mi strică tot cu asul. Gata, nu mai am nimic din șase!

Lăsă cărțile, ochi măsuța de cîteva ori și se adînci iarăși în meditație, supărat că pierduse; se alăturară celorlalți abia cînd începură să mănînce. Toți discutau cu aprindere, dar domina basul Osieckăi care-i socotea pe degete cărțile lui Andrzej peste masă, convingîndu-l că a jucat bine. Świerkoski se împotrivea cu jumătate de glas, Zaleski zîmbea dis-

cret, își răsucea mustăcioara, își trăgea manșetele și își ștergea întruna buzele roșii cu șervetelul. Transmitea totul mecanic Zosiei care ședea lîngă el și-i făcea mereu complimente de care fata rîdea cu hohote, aruncînd priviri curioase spre Janka, așezată mai departe, între Grzesikiewicz și Głogowski, cu care vorbea încet, cînd avea timp, fiindcă se ridica întruna să-l dirijeze pe Roch care, îmbrăcat în uniforma cenușie de sărbătoare, cu vipușcă roșie, spălat și proaspăt bărbierit, îndeplinea rolul de lacheu.

Andrzej, cu toate că astăzi îi arătase o atenție deosebită, ședea în fața ei și le prindea șoaptele din ochi. Gelozia își înfigea dureros colții în inima lui, dar se silea să stea de vorbă cu Orłowski care era ciudat de distrat, se scula de la masă, lua farfuriile din mîna lui Roch care transpirase, le ducea singur, se uita împrejur, asculta discuțiile, uneori voia să participe, dar nu înțelegea nimic din ce spuneau. Avea mereu impresia că-i vorbește cineva la ureche și se chinuia, pentru că nu pricepea de unde venea glasul pe care-l auzea. Așezată lîngă el, Zaleska privea melancolic la luminările aprinse, din cînd în cînd îl fixa pe Głogowski sau îi zîmbea soțului și bătea darabana cu degetele pe șervețel.

După cină se împrăștiară și începu o discuție însuflețită și dezordonată. Zaleska se așeză la pian și cîntă îndelung.

— Bine, doamnă, dar dumneata cînți pur și simplu excelent! spuse Głogowski cînd sfîrși și veni la masă.

— N-are nici o importanță, de vreme ce sînt nevoită să stau la Bukowiec.

— Dumneata trebuie să dai spectacole publice la Varșovia.

— E un vechi vis al meu, din păcate, pînă acum nelmplinit.

— Recunosc cu toată sinceritatea că nu mă așteptam să întîlnesc asemenea talent la Bukowiec.

— O, simt de mult că am talent, de mult! și începu să-i povestească despre spectacolul ei, despre ovații, despre flori; repetă cuvintele criticilor muzicali, spuse cîți ani are și cîți copii, că îi plac culoarea și parfumul de heliotrop, pralinele pe care verișorul i le trimitea de la Varșovia... Sfîrși așezîndu-se din nou la pian; de astă dată cîntă o melodie de Tosti, acompaniindu-se din gură, cu un glas nu prea puternic, dar destul de bine format. Toți o răsplătiră cu aplauze și mulțumiri.

— Domnule Zaleski, cîntă-ne și dumneata ceva, știu că ai un glas foarte frumos, îl rugă Janka și ceilalți o susținură cu toții, afară de Świerkoski care nu-și putea ierta că pierduse și se plimba acum prin salonaș, număra mobilele, lumînările și oamenii, combina diferite cifre și le nota pe manșeta și așa destul de murdară.

După ce refuză de cîteva ori, după cuviință, își descheie un nasture de la veston, își mîngîie mustăcioara, își scoase puțin manșetele, își încordă pieptul, se proțăpi într-o atitudine eroică lîngă pian și cîntă cu glas de bariton „Bătrînul caporal".

— Glasul e bun, foarte scenic. Dumneata nu trebuie decît să mai înveți și să apari pe scenă, ai cariera asigurată, îi spuse Głogowski cu totul serios cînd sfîrși de cîntat.

— Henio, ascultă ce spune domnul Głogowski, fiindcă dumnealui, ca literat și critic, se pricepe de minune și ar putea să te ajute foarte mult.

Zaleski se simțea în al nouălea cer și, măgulit, mai cîntă cîteva cîntece, ca să-i arate lui Głogowski amplitudinea glasului.

După miezul nopții începură să se pregătească de plecare. Cel dintîi se furișă Świerkoski, deoarece îl văzu pe Roch în sufragerie și își spuse că nu mai trebuie să-i dea bacșiș, în anticameră, pentru că-i ținea paltonul.

Osiecka, îmbrăcată în pardesiu și cu pălărioara pe cap, începu să se vaiete.

— Care dintre domni mă conduce și pe mine acasă, e atît de întuneric, încît mi-e frică singură. N-am venit cu vizitiul, e, dacă spun că n-am venit cu vizitiul, n-am venit! strigă roșind de enervare, deși n-o contrazicea nimeni. Poate domnul Babiński! adăugă, prinzînd din zbor șoapta Zosiei. Dar domnul Babiński e de serviciu.

— Îl schimb eu numaidecît, așa că se află la dispoziția dumneavoastră, se oferi Zaleski.

Grzesikiewiczowa o sărută din toată inima pe Janka și o rugă stăruitor să-i facă o vizită.

Andrzej, în schimb, nu se arătă prea în apele lui, era puțin supărat pe Janka pentru bună-dispoziția ei, știind că nu el i-o provocase.

XIV

Głogowski avea să doarmă în camera lui Orłowski. În curînd gara se cufunda în întuneric și în somn, doar Stasio ședea pe capra brișteі cu Zosia și mîna încet, fiindcă noaptea era întunecoasă și pe drumeagul din pădure erau o mulțime de hîrtoape și de rădăcini.

— Te superi că am apelat la dumneata? întrebă Zosia cea dintîi, deoarece Stasio tăcea cu îndărătnicie.

— O, dimpotrivă, mă bucur, sînt foarte fericit, foarte... tăcu iarăși.

— Ce ai, domnule Stanisław? îl întrebă în șoaptă, luîndu-l de braț: bancheta era atît de îngustă, încît se temea mereu să nu cadă.

— Sînt necăjit, mama mi-a trimis o scrisoare... se întrerupse și îndemnă calul.

Osiecka, întinsă ca într-un fotoliu pe bancheta din spate, sforăia.

— Mai ții minte că ai promis să faci tot ce te rog?

— Sigur că da, di, murgule, di! șfichiui energic calul cu biciul.

— Acum te rog să-mi spui de ce ești necăjit.

— Nu, n-aș îndrăzni, nu pot...

— Și dacă pe mine mă interesează foarte mult... șopti dulce, lipindu-se de brațul lui.

Stasio se înfioră, vru să se depărteze, deoarece răsuflarea ei îi ardea obrazul, dar nu mai era loc. Se așternu tăcerea. Pădurea foșnea tainic în adîncurile ei negre. Luna arunca luciri aurii peste mușchiul verde, strălucind cu arabescuri fantastice în coaja de pe trunchiurile pinilor, norii zburau repede pe bolta cenușie și acopereau lumina.

— Ești supărată pe mine, domnișoară? o întrebă după un răstimp.

Nu-i răspunse.

— Ești supărată? repetă plîngător și o luă de mînă. Și-o smulse înciudată.

Staś se întristă și se rugă cu glas umil să-l ierte. Dar Zosia nu-i spuse nimic, doar cînd opriră în fața casei, îi atinse urechea cu buzele și șopti strîngîndu-l de mînă:

— Să vii mîine seară.

Staś se întoarse uluit la gară. Întîrzie multă vreme printre șine, privind la ferestrele luminate de la Zacisze; ceva creștea în el cu putere, încîntarea și fericirea îi umpleau pieptul.

Zaleski dormica pe canapea acoperit cu vestonul, telegraful tăcea. Staś se descălță de ghete și se încălță în papucii brodați cu aur; se plimba prin încăpere și nu putea pricepe ce se petrecea cu el. Înghiți cîteva picături de laur, fiindcă inima îi bătea prea tare, scoase din buzunar scrisoarea pe care o primise astăzi de la mama lui și o citi încă o dată:

„Băiatul meu! Îți răspund imediat, deoarece ultima ta scrisoare pur și simplu m-a înspăimîntat. Cine-i această domnișoară Zofia? De unde o cunoști și de cît timp? Unde locuiește și cine-i sînt părinții? Despre aceste lucruri esențiale nu spui nici o vorbă, îmi scrii numai prostii, că-ți place foarte mult. Dragă Stasio, nu mai ești copil, așadar, fii bărbat. S-ar cuveni să știi ce trebuie să-ți placă și ce nu. Nu uita că pentru un tînăr nu există altă primejdie mai mare decît fetele de măritat. Toate nu se gîndesc decît la un lucru, să se căsătorească mai repede, să pună mîna pe vreun prostănac, și se pricep atît de bine să îmbrobodească un bărbat cu zîmbete, cuvinte și priviri, încît nici nu bagă de seamă cînd cade în capcană. Poți să mă crezi, mă pricep și eu puțin la asta, am destui ani și văd cîte se întîmplă, iar tu ești doar un copilandru fără experiență. Dacă ai flirta puțin cu Zaleska, dacă te-ai strădui să-i placi, n-aș avea nimic împotrivă, pentru că o femeie căsătorită nu e primejdioasă, iar prin ea ai putea să te bucuri de protecția soțului ei! Dacă i-ai face curte fiicei impiegatului, n-ar fi rău deloc, fiindcă e fiica șefului tău, o domnișoară din sfera noastră și bogată; dar să-ți facă nu știu cine cu ochiul și tu să scrii «îmi place grozav»!? Îți scriu cuprinsă de tristețe, pentru că fără să mă întrebi, ai îndrăznit să te uiți la o fată pe care eu n-o cunosc. Stasio, dacă ții la mine, să nu te mai duci pe la doamnele acelea, cred că vei respecta dorința unei mame care te iubește atît de mult și te roagă s-o asculți. Îți trimit bretelele; din scrisoarea ta văd că dacă nu-ți intrau în carne, te pomenești că... ii cereai și mîna, neastîmpăratule. Îți trimit și puțin pateu, e foarte bun, și o plăcintă cu brînză. Mai mult ca sigur că la doamnele acelea nu mănînci așa ceva la ceai!

Scumpul meu, cu fetele sărace și necunoscute trebuie să fii foarte prudent, să te ferești de ele ca de foc. Unchiul Feluś te sărută. Îți trimit șase batiste de mătase; le-am cumpărat, pentru că ui-au plăcut foarte mult.“

Aceasta era pricina pentru care se arătase atît de rezervat în discuția cu Zosia. Se gîndea la această scrisoare de dimineață. Ezita, se hotărî să n-o mai vadă pe Zosia, dar

de cîte ori își amintea ultimele cuvinte și atingerea buzelor ei, tremura de emoție, ochii bulbucați i se umpleau de lacrimi de bucurie și atunci uita de mamă, de unchiul Felek, de toate. Simțea că nu este în stare să nu se mai gîndească la ea, că nu poate să-și asculte mama, a cărei umbră îi umplea amintirile. Mama, pe care se obișnuise de mic s-o asculte orbește, care-i îndruma grijulie fiecare pas în viață, îndepărtînd din fața lui toate piedicile și suferințele, care-i trimitea nu numai sfaturi cum să trăiască și să se poarte, nu numai bretele, plăcinte cu brînză și pateuri, dar era gata să-i facă rost și de iubite, numai să nu-l scape din mînă, să nu-și piardă puterea asupra lui. Înțelegea imensitatea iubirii ei, dar iubirea pentru Zosia trecea adesea pe primul plan, se trezeau în el porniri de independență, se îndrepta cu energie, voia chiar să rupă scrisoarea, să se revolte și să facă totul în ciuda mamei sale. În cele din urmă, citi scrisoarea încă o dată, o sărută și se lăsă în voia soartei. Primi și trimise telegramele cu automatismul de totdeauna, trecu în registre orele la care veneau și plecau trenurile. Îi spuse lui Karaś cîte vagoane să tragă la rampa de încărcare și doar la răstimpuri ofta, rămînînd cu privirea uitată în dimineața de toamnă, cenușie și cețoasă, și la șirurile de vagoane arămii, strălucind de rouă, pe care Karaś le manevra pe linie; asculta fluieratul locomotivei, loviturile tampoanelor, ciripitul vrăbiilor din fața magaziei. Acum se simțea bine, pentru că nu mai trebuia să gîndească; viața din jur, împărțită pe ore, măsurată și activă, care-l silea să meargă de la serviciu acasă și de acasă la serviciu, îi fixa cu strictețe perimetrul îndatoririlor.

Se uită pe peron, îl trimise pe Roch să-l anunțe pe Orlowski că trăsura lui Glogowski așteaptă, dădu în primire serviciul și se duse să se culce.

Glogowski își bău ceaiul în grabă. Orlowski coborî pentru personalul care tocmai sosea.

— Trebuie să plec îndată. Am vorbit de una, de alta, dar, domnișoară Janina, prietenia pe care am legat-o la Varșovia mai există?

— În ce mă privește, cînd îi ofer prietenia cuiva, apoi i-o ofer pentru totdeauna.

— Mulțumesc. Nici eu nu m-am schimbat, deși îți spun deschis că mai demult nu credeam în prietenia dintre un băr-

bat și o femeie, acum însă știu că există, cu toate că eu n-am avut nici un merit, întrucît mie mi-a fost interzis să mă îndrăgostesc, nu-i așa?

Janka zîmbi ridicîndu-și ochii spre el.

— Eu nu te iubesc pe dumneata, cum aș iubi o femeie; te socotesc un suflet mare, un cap scump, o inteligență înrudită, a cărei soartă mă interesează, care este legată de a mea prin firele nenumărate ale impresiilor, idealurilor, dorințelor și aversiunilor comune. Asta a fost doar o introducere, pentru ca acum să te întreb: pot să știu oare totul în ce te privește? să te întreb orice?

Nu-i răspunse, încuviință doar din cap, dar Glogowski observă umbra care-i întunecă ochii ațintiți asupra lui.

— Așadar, spune-mi, domnișoară, ce-ai de gînd să faci acum? o întrebă de-a dreptul, înghițindu-și celelalte întrebări pe care le avea pe limbă, deoarece umbra aceea îl avertiza că nimeni nu poate spune absolut tot nici măcar celor mai apropiați, că fiecare suflet trebuie să-și aibă ascunzișurile lui de taină, care nu pot fi dezvăluite și cunoscute.

— Nu știu, răspunse scrioasă.

— În orice caz, la Bukowiec n-o să rezișți multă vreme, asta o știu, doar dacă nu cumva vrei să te căsătorești.

— Nu știu.

— Nu te gîndești să te întorci la teatru? o întrebă uimit întrucîtva de răspunsurile ici.

— Nu știu... nu știu... nu știu... nu știu încă nimic din ce-o să fac, unde-o să mă duc... În aceste cîteva săptămîni am revenit la viață, mi-am recăpătat echilibrul si mi-a fost teamă să mă întreb limpede ce va fi mai departe? ... pentru că n-aș fi aflat răspuns nici în mine, nici în... făcu un cerc larg cu mîna. Nu știu, parcă m-a luat un vîrtej care mă tot învîrte mereu și nu-mi îngăduie să ajung la sforul apei, care să mă poarte fie și la pierzanie. Toată ființa mă îndeamnă să plec undeva departe, dar încotro? unde? de ce? nu știu! rosti în șoaptă, ochii îi alunecară în gol și un zîmbet dureros i se așternu pe buzele tremurînd de emoție. Ieri, la biserică, toți mi-au întors spatele cu dispreț. Își povesteau aproape cu voce tare amănunte despre mine, de-mi venea să intru în pămînt de rușine și durere, sau să pălmuiesc toată adunătura aceea și să fug încotro văd cu ochii. O, aici e iadul adevărat! spuse apăsîndu-și pieptul și fruntea. De ce nu m-ai lăsat să mor?

— Era de datoria mea. Viața dumitale nu este totuși o proprietate personală, ci un bun social.

— După ce am băut esența aceea, m-am trezit la spital, credeam că nu mai sînt în viață. Tata se afla în genunchi, lîngă patul meu, și mă săruta cu ochii plini de lacrimi; atunci am suferit cumplit pentru această viață irosită și am jurat că dacă voi trăi, voi trăi numai pentru el, pentru tatăl meu. Acum însă, cînd sînt sănătoasă, aș vrea iarăși să trăiesc pentru mine. Simt că inima mea nu mai este capabilă de sacrificii și de iubire, fiindcă suferința mi-a secătuit-o, astfel că fiecare clipă de viață îmi aparține numai mie și n-am să las nimănui nimic. Se întrerupse o vreme, uitîndu-se îndîrjită și posomorîtă la lumea de afară, la văzduhul necuprins care se întindea dincolo de ferestre.

Głogowski suferea, deoarece modulațiile abrupte ale glasului ei, vorbirea cam dezlînată, nestăpînită, și răceala pe care o intuia în ea, cu toată privirea înflăcărată și smulgerile bruște, îl umpleau de durere și compătimire. Simțea că se luptă cu ea însăși, că nici ea nu știe ce vrea, că cel mai mare dușman al ei era acum propriul ei, revoltat și neînduplecat, temperamentul ei impulsiv, că toate acestea se frămîntau în ființa ei ca mai demult.

— Am ajuns prea departe, iar dumneata te grăbești. Vrei să știi ce voi face? Domnule Głogowski, tatăl meu este foarte bolnav, va trăi atîta vreme cît voi fi eu lîngă el, pentru că trăiește doar prin mine.

— V-ați împăcat?

— Da. E omul cel mai bun și a pătimit atîta din cauza mea, încît nu-mi este îngăduit să-l mai fac să sufere, n-ar mai putea suporta.

— Nu s-ar putea, în cazul că vrei să întreprinzi ceva, s-o faci cu știrea și încuviințarea lui?

— Ba s-ar putea, dar ce să fac? Să mă întorc la teatru? întrebă mai încet și un zîmbet amar îi înflori pe buzele palide. Domnule Głogowski, prin cîte-am trecut eu acolo, înainte de a încerca să-mi iau viața! Nici nu-ți poți închipui că există atîta suferință și mizerie, atîta umilință. Am vrut să fiu femeie și n-am putut; am vrut să joc, să mă ridic deasupra mulțimii și n-am izbutit; n-am fost în stare nici măcar să trăiesc, m-au îmbrîncit în prăpastie, josnicia omenească este cumplită pentru naivele printre care mă număram și eu, mă număram, sublinie.

— Am auzit cîte ceva despre necazurile dumitale, spuse Głogowski încet și trist.

— Nu mai suport teatrul, n-am talent scenic; după boală s-a rupt ceva în mine, ceva mi s-a stins în suflet, lumea mi s-a întunecat și pînă și arta mi se pare uneori doar o biată jucărie, expresie firavă a frumosului.

— Păcat, pentru că aveam un proiect pe care acum nu mai are rost să ți-l spun.

— Hai, spune-mi-l, poate fi oricît de extraordinar, de proiecte nu mă tem, visarea este singura plăcere în viața mea de acum, fiindcă pentru fapte nu mai am putere.

— Uite ce voiam să-ți propun: după Anul Nou eu voi intra la teatrul de la Lwów, am și vorbit acolo, am nevoie să joc eu însumi, ca să cunosc mai bine scena. Am discutat însă și despre dumneata și ți-am făcut rost de un angajament, a fost toată lumea de acord. Între timp, în cele două luni de zile, eu voi medita copii și-mi voi sfîrși piesa. Cel puțin în ceea ce te privește, proiectul rămîne doar un proiect, dar m-am gîndit că vei accepta. Acolo e altă lume, oamenii sînt alții, ar fi mai bine și pentru dumneata, deoarece acum ai oarecare experiență...

— O, am destulă experiență, destulă... izbucni într-un rîs uscat, nervos, atît de neașteptat, încît Głogowski zvîcni speriat de pe scaun.

— Nu e o criză de isterie, nu! Am rîs de mine însămi și în acest fel mi-am luat adio de la trecutul prostesc, ah, cît de prostesc, de la iluzii, de la tinerețe și de la încrederea în oameni. Continuă, domnule Głogowski, acum că mi-ai deschis ochii sufletului, arată-mi priveliștile minunate...

Głogowski, mișcat, se plimba prin încăpere, rîsul și vorbele ei nu-i plăcuseră, le socotea o farsă sau o criză autentică de isterie, de aceea o cerceta cu luare aminte.

— Nu te uita așa la mine, nu-mi plac asemenea priviri care doar observă, examinează; mă studiezi ca pe un animal sălbatic sau exotic, strigă impulsiv.

— Mă uit așa, pentru că nu te mai recunosc, dar să revenim la proiectul meu. Angajîndu-mă față de teatrul de la Lwów, eram sigur că vei fi de acord, fiindcă de acolo ți se deschide drumul spre lumea întreagă.

— Un balon de săpun minunat, o *fata morgana* ademenitoare, mi-e frică să mă uit la ea, ca să nu doresc s-o ating cu mîna, iar atunci ... ce s-ar întîmpla?

— Așadar? întrebă, oprindu-se înaintea ei și uitîndu-se la ceas.

— Nu știu. Toate gîndurile de odinioară, toate dorințele și visurile de demult sînt și acum în mine; nu mai cred însă că m-ar putea face fericită. O să mă mai gîndesc și o să-ți scriu, bine?

— De o mie de ori bine, tocmai asta voiam să te rog și eu. În decembrie trebuie să știu precis dacă mergi și dumneata sau nu.

— Să mai treci pe la noi, domnule Glogowski, oricît de des. Dumneata însemni pentru mine toată lumea din afara stației Bukowiec.

— Bine, cînd voi găsi cîteva ceasuri libere, voi veni.

— La revedere.

— La revedere. Numai să perseverezi în tot ce vei hotărî, domnișoară Janka.

— Mă voi strădui.

Plecă.

XV

La Bukowiec domnea o liniște somnolentă; după plecarea lui Glogowski și petrecerea de la impiegat, despre care se vorbise ceasuri în șir, urmară cîteva zile atît de plictisitoare, încît oamenii mergeau apatici, fiindcă ploile, ceața și umezeala păreau să pătrundă prin piele, înecînd în plictiseală, mohoreală și urît mințile și sufletele.

Orłowski suferea cumplit din cauza ploilor. Crizele reumatice îl țintuiau la pat, așa că zăcea toată ziua, gemea de durere și blestema pe toată lumea. Ca să-i îndulcească suferința cît de cît, Janka îi citea cu voce tare, dar în curînd nu mai avu ce. Orłowski o rugă odată să-i citească *Père Goriot* de Balzac, pe care-l cunoștea foarte bine; o făcea înadins, voia să-i citească, pentru că simțea că nu-i face plăcere. Își astupă gura cu pătura, ca să nu geamă, dar asculta, fără s-o slăbească din ochi și durerea, trista istorie a iubirii de părinte, nerecunoștința fiicelor, înfățișată atît de autentic, îi smulgeau blesteme răgușite, se zbuciuma ca un nebun, se ridica în capul oaselor, o întrerupea, se plîngea de copiii nerecunoscători, dar înainte de sosirea personalului se muie și începu s-o roage pe Janka cu blîndețe:

— Copila mea, pune ceva pe tine și treci pe la casierie, pentru că sîntem siguri că mormolocul ăsta de Zaleski nu vinde bilete. Își fac de cap, leneșii! se lovi cu pumnul într-un picior.

— De vreme ce te înlocuiește pe dumneata, înseamnă că tot el și răspunde.

— Răspunde, răspunde, e, numai noi răspundem! Janowa, uniforma!... Mă duc eu!

— Uite, mă duc chiar acum! cedă Janka, văzînd că era gata s-o facă, și plecă îndată.

— Ei, ai găsit casa închisă, el mergea pe bicicletă, iar pasagerii au plecat fără bilete, pe gratis? Am știut că așa se va întîmpla! spuse cînd Janka reveni.

— Dimpotrivă. Au fost doar cîțiva călători, i-am văzut cînd își cumpărau biletele la casă.

— Mîine luăm serviciul în primire. Trag mîța de coadă, pe Dumnezeul meu. Azi noapte am auzit foarte bine cînd și-a scos bicicleta de la expediție, da, Zaleski s-a antrenat. Se petrec niște lucruri acolo! Asta n-o iertăm, a, nu! izbi iarăși cu pumnul în genunchi, pentru că-l dureau grozav încheieturile. O să facem niște raporțele clasa-ntîi! zîmbi, își mușcă barba și continuă să asculte, dar verifica în gînd registrele de la casă și condicile, descoperea nereguli, neglijențele pe care le făcuseră Zaleski și Stasio, și întocmea în minte un raport aspru.

Janka citea cu glasul uscat, plictisit și atîțat; cele cîteva zile de veghe neîntreruptă, ciudățeniile și capriciile tatălui, care deseori erau nebunie curată, o făcuseră să-și piardă răbdarea. De multe ori nu mai spunea: eu, ci: noi, pronunțînd cu gravitate pluralul pronumelui. O cuprinse frica, amintindu-și deodată seara cînd Orłowski se certase cu el însuși.

Sfîrși cartea și vru să plece, se simțea foarte obosită și-i era somn.

— Nu pleca, vreau să rămîi! țipă brusc.

În aceste cîteva zile, vechea asprime îi revenise cu asupra de măsură. Cînd i se părea că Roch merge prea încet, arunca furios cu ghetele după el.

Janka se așeză apatică.

Tocmai atunci Janowa aduse ovăzul prăjit pentru compresе și se uita la el cu ochii înlăcrimați de compătimire.

— Ce înseamnă asta? Ce, crezi că dau ortu' popii de te smiorcăiești așa, cotoroanțo!

— Îm' pare și mie rău că sînteț' bolnăvior.

— Proastă mai ești, pe Dumnezeul meu... nu pe mine mă doare, ci pe el... auzi?

— Păi cum să n-aud, da' știu că doare, n-ar fi bine să punem oblojeli cu făină de hrișcă sau să chemăm o vrăjitoare! La Krosnowa e una bună și de bube rele, și de dureri de șale, și de reumatizme, să ungă locu' cu v-o alifie...

— Proasto! Janka, dă-o afară pe vidma asta, că nu mai suport, latră ca o cățea bătrînă!

Smulse compresele de pe picioare și i le aruncă Janowei în față cu turbare.

— Pleacă odată, că pe Dumnezeul meu... vru să arunce cu sfeșnicul, dar se apucă brusc de genunchi și se prăbuși pe pat gemînd și blestemînd.

Janka îi auzi multă vreme prin ușă gemetele, protestele energice și loviturile de pumn în perete sau în pat. Înfricoșată de evoluția bolii, scrise doctorului, amintindu-i promisiunea de a se ocupa de trimiterea unui ajutor pentru tatăl ei.

Nu-l mai contrazicea cu nimic pe bolnav, îndurîndu-i tăcută și aparent nepăsătoare cuvintele grele, nu o dată, jignitoare, pentru că vedea cît suferă; în adîncul sufletului însă, afară de frica de ceea ce s-ar fi putut întîmpla cu el, simțea că-și pierde răbdarea, totul dura atît de mult și evolua atît de încet! Cînd rămînea singură, se gîndea la proiectul lui Głogowski, își cerceta propriul trecut și se înflăcăra treptat la gîndul întoarcerii pe scenă; o înspăimînta însă o umbră neînțeleasă, nu era teamă, ci convingerea de o clipă că teatrul îi este acum destul de indiferent; se străduia să reînvie vechile visuri, dar nu mai dorea atît de aprig să joace, ca odinioară.

— Domnișoară, te rog și eu ceva, îi spuse Janowa sărutîndu-i mîna.

— Vorbește!...

— Povestea aia cu Góra, sau cum îi zîce, pe care ai citit-o astăz', e adăvărată sau au închipuit-o numa' așa în joacă? Păi cum să poate ca un ditamai bogătan să dea totu' fetelor și să n-aibă cine-l îngroapa? Să nu-i cumpere îmbrăcăminte și să nu vie nici una să-l vadă înainte de moarte?... Mie mi să pare că nu e adevărat. Se miră încet și se uită în ochii Jankăi, de parcă voia ca aceasta să-i confirme propriile îndoieli.

— Totul este adevărat, așa se poartă copiii cu părinții lor! răspunse Janka, bucurîndu-se parcă de lacrimile care curgeau din ochii slujitoarei.

— Nu e bine, nu așa ne-nvață Dumnezău, asăminea copii ar trebui răjghinați' cu caii, spuse adînc îndurerată. Păi dacă copiii să poartă așa cu părinții' lor, atunci însamnă că a venit sfîrșitu' lumii.

— Bine, dar și la țară se poartă tot așa. Îl cunoști și tu pe Socha din Ługi, le-a dat copiilor toată averea, și ei l-au gonit din casă, lăsîndu-l să trăiască din cerșit.

— Îl știu, șopti încet, și știu că Dumnezău o să-i pedepsască greu în copiii și dobitoacele lor, da' și oamenii sînt proști. Păi un ditamai boieru', care avea atîta bănet, de fetele lui erau ca nește regine, și atît de învățate, cum să facă ele așa cu tata-l lor? ...parcă nu-mi vine să cred, domnișoară, și mă doare inima... clătină din cap, nevenindu-i să creadă, fiindcă își aduse aminte de propria fiică crescută de boieri și atît de deșteaptă. Anusia mea n-ar face așa, o, nu! adăugă ștergîndu-și lacrimile cu mîna.

Închise ușa, stinse lumina și zăbovi mult în genunchi înaintea icoanei atîrnate deasupra patului, cufundată în rugăciuni fierbinți pentru fata ei.

Janka ajunsese într-o stare cînd se supăra din orice: Janowa o înfuria pentru că mergea ca o vacă, legănîndu-și burdihanul și răschirîndu-și picioarele, și pentru că avea încredere în fiica ei; era supărată pe tatăl ei, Roch o enerva fiindcă era idiot, Zaleski pentru că părea prost, Zaleska fiindcă avea aspirații superioare și nu avea grijă de copii — toți și toate îi stîrneau mînia. Plîngea de ciudă din cauza ploii care cădea cu țîrîita de cîteva zile, scurgîndu-se în dîre murdare pe geamuri, pentru că nu putea să iasă afară din casă; era atît de chinuită, încît nu-l primi nici pe Grzesikiewicz de cîteva ori la rînd. Nu mai voia să vadă pe nimeni. Arunca într-un colț bilețelele parfumate de la Zaleska, fără măcar să le mai deschidă. Se plictisea și se zbuciuma, deoarece nu se putea hotărî să accepte proiectul lui Głogowski și nici n-avea curajul să renunțe la el.

Întîmpină cu bucurie ziua următoare; vremea era frumoasă, nu mai ploua, și soarele strălucea pe cer. Orłowski se dădu jos din pat cu mare greutate și plecă la birou; aproape imediat îi auzi glasul pe peron. Țipă la țăranii care cărau piatră pentru Świerkoski, se ceartă cu Karaś care ședea nepăsător pe tender, legănîndu-și picioarele și fluierînd. Alergă la macazuri, scoase nisipul cu degetele dintre terminale și șinele laterale și se repezi cu pumnii la acar, certîndu-l pentru neglijență în serviciu. Acarul, încordat ca un arc, cu

mîna la șapcă, încercă să se dezvinovățească, dar impiegatul îl pălmui și fugi în celălalt capăt al stației. Nu veni nici măcar la masa de prînz, dispuse să i se aducă mîncarea jos, la birou, unde se închise cu cheia și scrise o mulțime de rapoarte împotriva tuturor.

Spre seară, pămîntul se zvîntă puțin și Janka se duse la pădure.

Ziua era foarte călduroasă și liniștită.

Pădurea sta încremenită, înfășurată în aerul albastru, doar deasupra mlaștinilor se tîrau aburi sticloși. Pe măsură ce înainta spre mijlocul pădurii, tăcerea din jur i se strecura tot mai mult în suflet liniștind-o. Mergea tot mai departe fără să se uite încotro merge, fără să știe nimic. Intră printre puțurile de turbă, părăsite acum și prăbușite; pămîntul se scufunda sub picioarele ei și duruia surd, ochiurile de apă neagră, asemenea plăcilor de bazalt lustruit, pătate de mucegai ruginiu, luceau tainic în pămîntul frămîntat, roșcat, înconjurate de brazi putreziți, galbeni și smocuri uscate de ferigă, care se agățau disperate de trunchiurile mucezite, sugîndu-și viața searbădă din aceste cadavre.

Umbla fără țel. Se așeza pe mormanele de turbă fărîmițată de ploi, se pierdea în depărtarea nemărginită parcă într-o parte sau privea spre colinele joase, care întretăiau orizontul cu o linie vălurită, cenușie, deasupra căreia se înălța încet un soare roșu, uriaș, fără raze; la luncile secate peste care alunecau raze arămii ca niște șerpi uriași, la puțurile prăbușite strălucind de apă ca niște ochi însîngerați; la dîrele subțiri de fum care se destrămau printre tufișuri ca niște pînze de păianjen; sau la pădurea din partea cealaltă, unde înnegreau scheletele goale ale arinilor, deasupra căreia se rotea un cîrd uriaș de ciori croncănind.

Acum privea lumea cu oarecare detașare și resimțea amărăciunea singurătății. Se simțea singură. Vedea în jurul ei o lume vrăjmașă, rea și puternică, și aceste mii de firișoare care uneau totul, înfășurînd-o din ce în ce mai des și mai strîns, de nu mai putea să scape. În zadar încercase odată să le rupă, călcînd totul în picioare, pentru că acum simte din nou legătura apăsătoare cu tot ce există în jur și aproape știe că altfel nu se poate trăi. Se cutremură.

Prin locurile joase se tăiau trestia galbenă și păpurișurile uscate; hîrșcîitul gresiei pe ascuțișul coaselor se auzea pînă la ea. Hîrșcîitul acesta îi strecura răceală în suflet, învălmășea totul și o teamă nelămurită îi strîngea inima.

Se întoarse iarăși în pădurea mare. Izbea cu bățul în trunchiurile putrede, reteza cu piciorul muscariţele pălite, care se înclinau ca niște pălării pe sub copaci, și mergea fîșîind prin frunzele uscate ce acopereau potecile și drumurile înguste.

Pădurea începea să moară; mestecenii galbeni ca ceara lumînărilor de îngropăciune își iroseau ultimele frunze ce semănau cu niște lacrimi uriașe, care șiroiau prin pădure, se agățau prin verdele închis al brazilor, spînzurau prin fagii roșii și cădeau pe pămînt în toamna mohorîtă, searbădă și cenușie. Trunchiurile pinilor străluceau ca ambra aprinsă în soarele care răzbătea în șuvițe lungi dintr-o latură și învîlvora cu luciri sîngerii adîncul pădurii toropite de liniște.

Păsările nu mai cîntau, gîzele nu mai bîzîiau, florile nu mai împrăștiau arome și nici lăstarii fragezi, nu mai pulsa viața tînără, totul se cufunda treptat în amorțeala iernii, învelindu-se parcă în îngîndurarea grea a somnului și a tăcerii; cîrduri de ciori urcau în tării, filfîind încet din aripi sau, cîrîind ascuțit și dureros, se așezau pe copacii goi, băteau din aripi și croncăneau cîntecul trist al toamnei, apoi iarăși se înălțau și se roteau peste pădure atît de sus, încît pe fondul palid al cerului semănau cu un rotocol de funingine; cînd și cînd o pală de vînt rece se năpustea asupra pădurii nu se știe de unde, izbea coroanele, înfiora pădurea trezind-o parcă și se domolea prin desișuri, doar copacii uriași se mai legănau tot mai somnoros, mai încet, frunzele rupte și ramurile cădeau pe jos, iar melancolia, în tihna și amorțirea din jur, plină de ecourile care mureau, de suspine, fîșîit și trosnete, inunda pădurea întreagă.

Janka se așeză pe ridicătura de pămînt, care cîndva, cu veacuri în urmă, în timpul năvălirii nu se mai știe căror dușmani, slujise probabil drept adăpost, fiindcă era înconjurată din toate părțile de mlaștini de netrecut, acum pe jumătate secate și acoperite cu păduri sau transformate în zăcăminte de turbă. Era o înălțime nu prea mare, cam cît o șură de fîn răsturnată, înrămată parcă în lespezi mari de gresie decolorată, a căror albeață le făcea să lucească asemenea unor tidve de uriași, crăpate, printre tufele scunde de ienupăr care năpădiseră locul. Lumînăricile pestrițe, uscate, stăteau țepene și moarte, doar aproape de pămînt mai priveau ca niște ochi ultimele flori galbene. Ridicătura emana tristețea ruinelor vieții stinse demult, ca un cimitir părăsit, uitat. Prin satele din împrejurimi se șoptea că locul e necurat, că

în nopţile cu lună apăreau o groază de stafii, iar în partea dreaptă, unde se înălţau lespezi mari de granit, acoperite de muşchi, prăbuşite într-o grămadă dezordonată şi înconjurate de tufărişuri de netrecut de spini, mălini sălbatici şi mure, pămîntul se deschidea spre lăuntrul colinei pline de peşteri, bogăţii şi suflete care-şi ispăşeau pedeapsa.

Janka se întinse în vîrf, pe plăcile uriaşe, albe, care zăceau în iarba uscată ca nişte lespezi de mormînt, îşi aţinti privirile la cer şi uită de toate; nu mai simţea nimic.

Soarele scăpăta; jos, aproape de pămînt, se alungeau ceţurile şi întunericul, iar pădurea întreagă se învîlvora în strălucirile apusului, parcă poleită cu aramă care se răcea, plină de luciri ruginii, de purpură şi violet. Departe, de dincolo de coline, unde coborîse soarele, irumpeau stîlpi uriaşi de flăcări, ca şi cînd pămîntul luase foc de cealaltă parte şi însîngera jumătate de lume cu aura purpurie.

Lumina păli cu încetul şi se micşoră, jarişteа portocalie deveni galben-verzuie, se contopi cu albastrul cenuşiu al cerului spre apus şi începură să apară stelele, palide ca florile de crin, acum cînd ziua se lupta cu noaptea; din mlaştini, din ape şi adîncurile pădurii se ridica răceala înserării şi aşternea peste pămînt întunericul.

Cu mîinile sub cap, Janka zăcea nemişcată, uitîndu-se la stelele care-i luminau drept în ochi. Se odihnea, sorbind parcă fără să ştie din infinit puterea de a exista mai departe; se lăsase parcă în seama spaţiilor înfricoşătoare la care privea, a naturii agonizînde şi a nopţii care-şi întindea linţoliul din ce în ce mai negru peste pămînt. Se contopea cu universul şi erau clipe în care simţea că o adiere îngheţată îi pătrundea sufletul pulverizîndu-l, că viaţa ei vegetală moare şi se descompune; că toate aceste rădăcini pe jumătate moarte ale copacilor şi ale ierburilor, pădurea întreagă, liniştea, văzduhul şi întunericul îi pătrund toată fiinţa şi încep să-i sugă sevele vieţii...

Îşi reveni, pentru că un cîrd mare de ciori începură să se rotească în ocoluri uriaşe deasupra ei. Coborau din ce în ce mai mult şi parcă le auzea filfîitul aripilor; cîrîiau încet, dar atît de ameninţător, încît se cutremură de spaimă, deşi nici măcar nu se clinti. Se lăsară apoi atît de jos, încît acum simţea pe faţă mişcarea aripilor şi vedea ciocurile tari, ascuţite, care se întindeau hrăpăreţe, ochii rotunzi, gălbui, luceau ca putregaiul; se înfioră, avea impresia că mii de gheare şi de ciocuri se reped la ea din toate părţile

şi i se înfig în carne; dar nu se putea mişca, zăcea ca moartă, hipnotizată parcă de mii de ochi care o străpungeau cu lăcomie, de filfîitul aripilor şi de croncăniturile scurte, răguşite, care o acopereau ca un nor ameninţător; abia cînd cîteva ciori mai îndrăzneţe coborîră în apropiere şi se repeziră la faţa ei cu aripile desfăcute şi priviri crude, sări în picioare; tot stolul negru se împrăştie în toate părţile şi se aşeză în copacii din jur, croncănind jalnic a pagubă. Janka plecă îndată acasă, pentru că în pădure era întuneric deplin.

Dar cînd ajunse acasă şi se aşeză pe un scaun în camera ei, izbucni într-un plîns nervos, cu suspine. Nu ştia ce are, de ce plînge, dar nu se putea stăpîni.

— Domnişoară, Doamne sfinte, ce s-a întîmplat, domnişoară? Isuse milostiv, de ce plînge copila asta dragă? o căina Janowa cu ochii în lacrimi, sărutîndu-i mîinile şi picioarele; dar Janka nu era în stare să se liniştească, nu putea să-şi stăpînească lacrimile care-i curgeau şiroaie. Plînse aşa multă vreme şi cu suspine, încît Janowa nu mai ştia ce să facă; îi aduse ba vin şi prăjituri, ba ceai şi ultimele ziare, ba apă; o frecă şi pe faţă cu spirt, în loc de colonie, pentru că avea mai multă încredere în el. În cele din urmă, cedînd simpatiei şi compătimirii materne, uitînd că nu era decît o servitoare, se aşeză lîngă ea, o luă de brîu, o strînse la pieptul ei simplu şi cinstit şi începu s-o mîngîie cu vorbe şi nume dulci, s-o liniştească, s-o îmbărbăteze.

— Copiluţă dulce, fetiţa mea a mai scumpă, domnişoară dragă, păi nu măi plînge şi nu te măi zbuciuma, că rău' o să treacă şi Maica Precesta şi Isus drăguţu' o să-ţ' dea atîta bine şi noroc, că o să-ţ' fie prea destul. Nu măi plînge, regina mea, nu măi plînge... că lumea toată să trece, numai mila Domnului nu să trece.

O duse în pat, o dezbrăcă, o culcă şi o înveli; umblă în vîrful picioarelor pe lîngă ea, iar după ce sfîrşi în grabă treaba la bucătărie, se aşeză în prag pe un scăunel cu ciorapul în mînă şi-i veghe somnul adînc, uitîndu-se la ea cu credinţă şi dragoste de cîine. Avea lacrimi în ochi, pierdea întruna ocheţii, dar rămînea locului, îngînînd litanii lungi pentru Janka; inimii ei i se părea că e Anusia. Întîrzie pînă noaptea tîrziu, dar văzînd că Janka nu se trezeşte şi doarme adînc, liniştită, se duse la bucătărie. Scoase de pe perete icoana Maicii Domnului de la Częstochowa, o puse pe ladă

și se întinse cu fața în jos în formă de cruce, rugîndu-se fierbinte pentru Janka și pentru Anusia ei, în cele din urmă, pentru una singură, atît de mult se contopiseră în inima ei, încît nu mai știa să le deosebească.

XVI

A doua zi, dimineața, Janka se simți mai liniștită, plînsul de ieri îi smulsese din suflet amărăciunea și iritarea zilelor din urmă, umplîndu-i inima de resemnare și tristețe.

Zaleska o rugă printr-o scrisorică mirosind a heliotrop să-i împrumute tacîmurile, fiindcă astăzi aveau să vie sigur la ei verișorii aceia bogați, pe care-i așteptau de atîta vreme. Dealtfel, veni ea însăși la cinci minute după scrisoare.

— De cîteva zile mă tot țin să vin la dumneata. Am un proiect grozav! Dar, domnișoară Janina, nici o vorbă nimănui, bine? i se aruncă de gît și o sărută.

— Șase cuțite și șase furculițe, ce mai, tacîmul întreg și garnitura de masă. După ce ia salariul, soțul meu se duce la Varșovia și o să cumpere de acolo. Nu vorbești cu nimeni de proiect, nu-i așa?

— Nu știu încă nimic, răspunse aproape cu asprime, deoarece Zaleska începea s-o plictisească.

— I-am scris vărului meu să se străduiască să-l mute pe soțul meu la Varșovia, la direcție; e un om cu multă influență și se arată foarte binevoitor cu noi, își lăsă capul în piept pentru o clipă. Dacă gîndul meu se realizează, soțul ar putea să ia lecții de *canto* în orele libere.

— La ce bun? întrebă fără prea multă plăcere, aproape supărată.

— Domnișoară Janina, Henio are un glas splendid, ar putea ajunge cîntăreț, dacă ar învăța, iar eu aș putea să mă fac cunoscută în acest timp. Aș cînta mai întîi la Asociația muzicală, apoi mi-ar organiza un concert la primărie și aș face rost de bani, ca să studiez în străinătate.

— Doamnă, dumneata vorbești serios? întrebă Janka impulsiv, iritată de această certitudine naivă a succesului de acest optimism într-o lume din care ea ieșise strivită de dezamăgire.

— Foarte serios. De ce ți se pare imposibil? întrebă cu glasul tremurător.

— Dragă doamnă. Nici nu-mi trece prin minte să neg că dumneata ai talent, nu se putu abține să nu zîmbească batjocoritor. Dar la Varșovia, unde atîtea glorii autohtone și străine luptă pentru succes, mi-e greu să cred că dumneata te vei putea ridica deasupra nivelului comun. Cunoști și dumneata lumea de acolo; cunoști greutățile nebunești pe care trebuie să le învingi, lupta grea, cel mai adesea sterilă, pe care trebuie s-o duci, ca să izbutești cît de cît, și totuși vrei să pleci la Varșovia! La urma urmei, hai să presupunem că verișorul, sublinie acest cuvînt, îți organizează un concert reușit din toate punctele de vedere, fiindcă se pricepe probabil s-o facă, dar ce urmează după aceea?

— Voi munci mult, ca să mă afirm.

— Nu va fi așa, ci cu totul altfel, soțul dumitale va învăța mereu, iar dumneata te vei chinui mereu, te vei chinui și vei suferi pînă la moarte, spuse apăsat.

— Se prea poate, dar cel puțin mă voi chinui în lumea pe care o visez și fără de care n-aș putea trăi. Lacrimile începură să-i șiroiască pe față. Știi și dumneata cît de înfiorătoare este viața de aici, fără un țel, numai așa, să mai treacă încă o zi. În plus noi sîntem săraci, salariul soțului abia ajunge pentru el, și dacă n-ar fi ajutorul verișorului, n-am avea ce mînca; cu oarecare succes, el pe scenă, eu pe estradă, vom avea venituri mult mai mari. Pe de altă parte, verișorul nostru a și...

— O, așa-i, o să faceți avere! O să locuiți într-o singură cameră la etajul patru și o să mîncați de prînz o dată la două zile. Eu cunosc viața asta, m-am înfruptat din desfătarea asta pe care ți-o dă arta, m-am înfruptat cu atîta lăcomie, încît mi-a rămas în gît.

— Domnișoară Janina, de ce vorbești așa? Dumneata îmi distrugi puterea și încrederea în viitor, spuse printre suspine.

— Pentru că te cunosc prea bine, doamnă. Ești o biată pasăre care vrea să zboare peste ocean, de aceea îți spun: o să te înec, fiindcă după cîte mi se pare mie, soțul dumitale n-are o voce grozavă cu care să faci ceva pe scenă; vocea lui este foarte bună într-un salonaș de la Bukowiec, dar atîta, una dintr-un milion. Îmi pare rău de dumneata și pentru că am oarecare experiență, am vrut să te previn, să-ți arăt viitorul fără înflăcărare, fără iluzii, fără fard!

— Mulțumesc, mulțumesc, domnișoară, dar îmi voi urma destinul, voi pleca, rosti cu hotărîre, își șterse lacrimile și ieși fără să-și ia la revedere.

— Gîsculița, vrea să cucerească lumea și s-o stăpînească! îngînă Janka ironic. Se înfuria la gîndul că o femeiușcă proastă visează la aceleași lucruri la care visase și ea cîndva, ca și acum. Nu, nu voia să-i recunoască nici măcar talentul, cu toate că-l intuia în ea, pentru că ceva, ce semăna cu invidia, îi sfîșia inima cu gheare ascuțite. Începu să se preumble prin casă. Da, așa e pe lume, te miri cine triumfă, dobîndește totul, iar ea? gîndea, ea, care își investise întreaga viață în visuri a căror înfăptuire o costase atîtea lacrimi și dezamăgire, ea va rămîne în acest fund de provincie și se va căsători cu un țărănoi?

Împinse cu mînie scaunul care îi sta în drum. Îi va naște plozii, va avea grijă de gospodărie, va trăi în această lume care o pălmuise duminică la biserică, va zîmbi acestei țărănci zbîrcite, mama ei, care trudise cîndva pe moșie laolaltă cu servitoarea ei, îi va spune tată! unui bețivan care bătea toate cîrciumile din împrejurimi și va fi soția unui băiat de cîrciumar, a lui Grzesik!

Îmbrînci iarăși un fotoliu, de se opri în peretele de vizavi. Da, ea trebuie să trăiască așa? Și de ce, mă rog, de ce? Ca să umble cu cheile la brîu, în papuci călcați la spate, pe la cocinile porcilor, să supravegheze mulgerea vacilor și să hărțuiască argații, iar duminica să se adune la biserică, să primească din cînd în cînd acasă toată adunătura asta de prostănaci și de cretini, acest cîrd de gîște bîrfitoare și să se ascundă mereu, să-și pună strajă sufletului și propriului trecut, pentru ca nici un ecou să nu ajungă la acești inși cumsecade, fiindcă i-ar putea striga în față: comedianta, actrița! Să se închircească astfel, să-și înăbușe propriul suflet, toate aspirațiile spre orizonturi mai largi, toate visurile care voiau ceva mai mult decît blidul de mîncare, să decadă astfel, încît să poarte fără murmur jugul unei vieți de nimic?

— Eu să fac asta? Eu să trăiasc astfel? Eu? O, nu, nu, nu!... strigă cuprinsă de revolta sufletului care-și simțea propria forță. Nu! N-are decît să se scufunde lumea, să se prăbușească totul în jurul meu, mi-e totuna, eu mă voi duce acolo unde vreau, voi trăi din plin, acolo unde n-o să-mi spună nimeni: nu se poate, nu se cuvine, nu e voie!

Gîndurile ei, ca niște păsări speriate de erete, se împrăștiară deodată și se învălătuciră haotic în scene felurite,

amintiri, culori și glasuri; sufletul i se clătina parcă în puterea unui vifor năpraznic și zbura în lumea visată, jinduită, plină de soare și de realizări, de viață largă și slobodă.

Se așeză și rămase așa multă vreme, chibzuind totul la rece.

— Da, mă duc la teatru, talent am... trebuie să am. Îmi iau banii de la dotă, ca să nu mai rabd de foame. Mă duc la teatru! Rosti cu voce tare și prin minte începură să i se perinde siluetele oamenilor cunoscuți la Varșovia; ale artiștilor, păsămite, care alcătuiau teatrul, și ale spectatorilor care formau publicul, și toate necazurile și amănuntele prostești din viața lor de fiecare zi, pe care le vedea acum în adevărata lumină; certurile veșnice și intrigile, josniciile, mocirla încărcată de noroiul imoralității, o lume întreagă de isterici, nemernici, înrăiți pînă în măduva oaselor, așa cum îi vedea acum. Iar publicul, o mulțime constituită din inși ca Zaleski, Grzesikiewicz, Babiński, Świerkoski și atîția alții, o masă de prostănaci, sălbatici și barbari, care își căutau la teatru pradă pentru nervii tociți, senzații tari și distracție.

— Bufoni, manechini și vite... Nu, nu mai știu nimic! șopti apăsată de această revelație; nu se mai putea dezbăra de sentimentul de repulsie adîncă și dispreț pe care-l nutrea pentru teatru; cu toate acestea, se decise totuși să plece. Indiferent ce se va întîmpla, numai să se întîmple odată și cît mai repede, fiindcă voia să plece înainte ca Grzesikiewicz să îndrăznească să-i ceară iarăși mîna. Acum nu se mai gîndea la tatăl ei, dar de Andrzej îi părea puțin rău, deși nici ea nu știa de ce, se simțea parcă vinovată față de el.

Era atît de preocupată de aceste gînduri și proiecte, încît a doua zi se purtă destul de aspru, brutal chiar în relațiile cu oamenii; o antipatie evidentă manifestă îndeosebi față de Świerkoski care se străduia s-o întîlnească în plimbările ei, venea în fiecare zi pe la ei de cînd se înzdrăvenise Orłowski și sta seri întregi cu Andrzej, jucînd domino cu impiegatul, distrînd-o pe Jania cu isprăvile sălbatice ale cînelui, sau frînt în două pe scaun, nouros, tăcea toată seara, ciupindu-și barba și sfredelindu-l pe Grzesikiewicz cu ochii lui gălbejiți.

— Află, domnișoară, că am cîștigat cu piatra cinci sute de ruble în trei luni, îi spuse odată în loc de bună ziua, cu glasul tremurător, spart de bucurie.

— Și cît mai vrei să cîștigi? îl întrebă batjocoritor.

— Pe puțin o mie, sau poate chiar două! zîmbi gîndindu-se cu drag la această sumă.

— Ei, și pe urmă, cum ai de gînd să mai cîștigi?

— Cu orice s-o putea. O să cumpăr lemn de construcție de la Grzesikiewicz și o să-l transport la Varșovia întreprinderilor de dulgherie. Asta la început, iar mai tîrziu, vreau să mă apuc de comerțul cu grîu; evreii au cîștigat în acest an sume uriașe, de ce n-aș cîștiga și eu, nu?

— Într-adevăr, de ce, de ce n-ai face și dumneata avere?

— Voi face, domnișoară, ai să vezi! își băgă mîinile în mînecі și o privi cu o duioșie sălbatică, lupească.

— Atunci n-o să mai lucrezi la calea ferată.

— Nu.

— Probabil că va trebui să te căsătorești, ca să nu putrezească milioanele prin lăzi, îi spuse veselă, dîndu-i paharul cu ceai.

— Da, trebuie să mă căsătoresc mai repede, și chiar am s-o fac... răspunse rar și se uită în ochii ei foarte duios și semnificativ.

— Căsătorește-te, domnule; la drept vorbind, ce mă interesează pe mine toate astea? se miră sfidîndu-l, enervată de ochii lui galbeni pe care-i simțea mereu alunecînd pe fața ei ca niște sărutări libidinoase.

Orlowski, care asculta ce se vorbea, izbucni în hohote de rîs din spatele ziarului.

— Świerk, ai primit un bobîrnac, nu-i așa? Ține-te bine, frate! și rîse iar.

— Da, am primit și nu mă las! Vreo cinci minute se grăbi să-și bea ceaiul, sufiînd în pahar, își arse buzele, scrîșni, lovi pe furiș cîinele care-i stătea la picioare și șuieră parcă în neștire. Da, am primit și nu mă las! spuse în sfîrșit și plecă.

— Ehe, ce-o să te mai intereseze, îngerașule! șopti cuprins de turbare și dădu un picior cîinelui, de se duse de-a dura pe scări. O să-ți tocesc eu dințișorii ăștia frumoși, o să ți-i scoată Hipcio pe toți, ai să vezi!

Continuă totuși să vină zilnic în vizită. Trimitea iepuri, pește și potîrnichi pe care i le aduceau în dar muncitorii feroviari. Janka nu putea să refuze, pentru că așa se obișnuia și prin alte părți, dar îi mulțumea întotdeauna în așa fel pentru aceste cadouri, încît Świerkoski tremura de furie. Venea totuși de fiecare dată după ce-i trimetea ceva, dornic să-i asculte mulțumirile, fie și într-o formă jignitoare; își spunea că de vreme ce sînt primite, este și el bine văzut.

XVII

Cîteva zile mai tîrziu, veni Helena cu soțul ei de la Varșovia.

Woliński se apucă îndată să descarce din vagoane tot felul de lucruri cumpărate de la Varșovia, pe care le încărca în căruțele care așteptau dinainte.

Janka o întîmpină cu bucurie pe Helena, dar cu toate că se cunoșteau de atîta vreme, cei cinci ani cît fuseseră despărțite, le înstrăinaseră. Amîndouă erau destul de ascunse și trăiseră prea mult timp departe una de alta, ca acum să se poată înțelege prea repede, se simțeau străine și destul de indiferente.

Helena era cam tristă. Discutau cu întreruperi, negăsind un fir care să le intereseze și să le apropie. Vechea prietenie mai era numai în amintirea lor, nu și în inimile lor. Se cercetau pe furiș, încurcate, iar Janka își recunoștea cu oarecare durere propria indiferență și se străduia în fel și chip să reînvie simțămintele de altădată, dar sforțările ei se iroseau aproape fără rezultat. Stîrneau însă și din partea Helenei aceeași sinceritate artificială, care se pulveriza mereu secătuită, și atunci ședeau alături, neîndrăznind să se privească în ochi, tăcînd cu sufletele umilite.

În stație, vagoanele manevrate se loviră scrîșnind unul de altul. Helena zvîcni nervoasă de pe scaun, țipînd fără să vrea.

— Ești foarte surescitată!

— Ah, mi-e rușine s-o spun, dar drumul ăsta m-a obosit îngrozitor... dar să lăsăm asta, vorbește-mi despre tine...

— Ce să-ți spun?... Povestea mea se cuprinde în două cuvinte: am suferit și sufăr.

— E cam prea larg spus și prea tragic, dar ăsta-i cusurul fetelor, exagerează în toate. Nici n-au apucat să trăiască și blestemă viața.

— Eu nu blestem, spun doar atît: am suferit și sufăr. Te-ai căsătorit de mult?

— De patru ani. Timpul trece! Am stat nu departe de Lublin, dar din diferite pricini am fost nevoiți să ne mutăm prin locurile astea. E drept, schimbul nu-i prea favorabil, pentru că ne simțim destul de străini în lumea din jur, cam tristă, absorbită de griji, puțin trogloditică, așa că trăim destul de izolați; nu ne vedem decît cu familia Stabrowski, care e mai apropiată de noi.

— Stabrowska?... Scriitoarea?

— Da, da, romanciera, nuvelista, poeta, publicista şi încă o mie de asemenea titluri! Începu să rîdă:

— N-o cunosc; o cunoştinţă de-a mea s-a angajat meditator la copiii ei; după nume trebuie să-l ştii: Głogowski, dramaturg şi nuvelist.

— Głogowski!... Stai puţin, a fost la Paris cu cinci ani în urmă?

— Drept să-ţi spun, nu prea ştiu, e un om care, dacă vorbeşte, nu se referă la el.

— Blond, cu trăsături colţuroase, părul înfoiat şi temperament viforos!... Aşa-i, îmi aduc aminte că şi atunci scria piese, pentru că i-am jucat una într-un act la Mont Parnasse, în care trebuia să joace şi el un rol, dar în ultima clipă, în loc să intre în scenă, a fugit de la teatru de emoţie. Pe urmă ne-a explicat că piesa era atît de proastă, încît publicul putea să arunce cu galoşii în el şi să-l spînzure pentru idioţenie.

— El e, am fost şi eu cînd i s-a prezentat o piesă la Varşovia, şi atunci vorbea la fel.

— Deci acum e la familia Stabrowski? Trebuie să reluăm legăturile cu el. Îl cunoşti demult?

— L-am cunoscut cu cîteva luni în urmă la teatru, am jucat şi eu un rol mic în piesa lui.

— Unde la teatru? Pe o scenă de amatori?

— Nu, pe una adevărată, deşi la un teatru de grădină.

— Tu ai jucat pe o scenă adevărată? Tu? Bine, dar nu e cu putinţă.

— Da, da, am fost cîteva luni actriţă.

— Ce surpriză! Nu, nu pot să cred; tatăl tău ţi-a permis să joci?

— Din nefericire, mi-am permis numai eu.

— Ai avut atîta curaj, atîta putere?

— Am avut, a trebuit să am, pentru că nu mai puteam trăi aici. Gîndeşte-te şi tu, nu uita că orice fată, cînd împlineşte un număr de ani, este obligată să se căsătorească.

— Aşa-i, mi se pare că e destul de natural, o întrerupse Helena.

— Nu despre asta-i vorba, dar sînt şi fete care nu vor să-şi caute bărbaţii, nu vor să-şi vîneze stăpînul şi nu doresc să devină nişte roabe recunoscătoare.

— De acord, numai să facă altceva şi să nu se plîngă de soarta lor.

— Uite că eu n-am vrut să mă căsătoresc, am preferat să mă dedic artei, spuse Jania cu entuziasm, neluîndu-i în seamă observaţia destul de tăioasă. Dealtfel, eu mă înăbuş aici, urăsc sila, minciuna, prefecătoria şi convenienţele care domnesc în provincie.

— Dar unde nu există?

— Urăsc adunătura asta omenească, această turmă care se bate pentru o lingură de mîncare, dincolo de care nu mai vede nimic.

— Oho, de ce atîta înverşunare? E posibil ca adunătura asta să nu fie chiar atît de rea şi nici atît de nimicnică, trebuie doar s-o judeci fără părtinire; hai să nu mai vorbim despre asta, problema este prea vastă, mult prea vastă!... spuse Helena, zîmbind îngăduitoare. Ai stat mult la teatru?

— Peste trei luni! începu să-i povestească destul de înfrigurată cîte îndurase. Helena asculta cu atenţie, compătimind-o din tot sufletul.

— E, şi acum ce-ai de gînd să faci?

— Mă aflu la o răspîntie şi nici eu nu ştiu ce să fac, pentru că, deşi sînt hotărîtă să mă întorc la teatru...

Nu apucă să sfîrşească, deoarece intrară Orłowski şi Woliński şi discuţia intră pe alte făgaşe.

— Musai să ne faceţi o vizită, spuse Woliński la ceai. Fie şi numai pentru a avea faţă de cine să mă laud cu felul cum îmi gospodăresc avutul.

— Eu nu pot, pe Dumnezeul meu, fiindcă ar trebui să-mi iau concediu, dar Janka, dacă vrea, poate veni cît de curînd.

— Vii, Janka, nu-i aşa?

— O să vin, am nevoie să respir un aer mai proaspăt...

— Avem o casă destul de mare, parcul e frumos, pădurile nu sînt mai prejos decît cele de aici, iar prin împrejurimi mişună o mulţime de tineri chipeşi.

— Ultima condiţie nu contează pentru una ca mine.

— Janka, nu fi atît de categorică!

— Chiar aşa, pe Dumnezeul meu! încuviinţă Orłowski printre dinţi, se trase de barbă şi strînse buzele mimos.

Helena tăcu. Janka se uită îngîndurată la lampă, în timp ce Woliński vorbea pe larg despre moşie şi despre îmbunătăţirile pe care intenţiona să le introducă.

Veni şi Andrzej, dar se scuză din prag pentru costumul nepotrivit.

— Am fost călare în orășelul din apropiere și la întoarcere mi-a părut rău să nu trec pe aici, cu atît mai mult, cu cît nu te-am văzut de două zile, domnișoară, îi explică Jankăi.

Aceasta îl prezentă.

— Aha, dumneata ai cumpărat Rozłogi; oamenii mei mi-au vorbit de cineva de pe lîngă Lublin și clătinau neîncrezători din cap în legătură cu schimbările pe care vrei să le faci.

— Da, vreau să mă profilez pe industrie, pentru că n-am de gînd să plec cu tolba-n băț ca cel dinaintea mea. Vecinii mă cam iau în rîs, mă numesc reformator, rîd și eu împreună cu ei și transform totul.

— Asta-i inevitabil; o luptă și mai grea a trebuit să duc și eu cu tata care abia anul trecut a fost de acord cu sistemul meu, cînd am obținut medalia de aur pentru sămînța de sfeclă și cea de argint pentru grăsuni. Cunosc bine Rozłogi. Cîndva, tata a ținut crîșmă acolo și acolo am crescut, spuse cu sinceritate, fără pic de afectare.

Soții Woliński îl priviră uimiți, iar Orłowski își încruntă sprîncenele și se trase de barbă.

— Pozează, se gîndi Janka.

— La Rozłogi a cumpărat primele parcele de tăietură. Cu pădure cu tot, să tot fie în jur de trei mii de fălcii, nu?

— Poate și mai mult, răspunse Wołński destul de rece, uitîndu-se la Andrzej de sus; tatăl cîrciumar cu care se lăudase în gura mare, îi stricase buna dispoziție. Și pînă la plecare îl trată cu anume îngăduință.

— Rîd de el, dar rutina rîde întotdeauna de progres, spuse Andrzej după ce plecară.

— Dumneata te-ai vîndut cu trup și suflet gospodăriei.

— Trupul da, dar sufletul l-am dat altuia, răspunse privind la Janka. Aceasta îi împinse ceaiul prea repede și cu atîta stîngăcie, încît paharul căzu pe dușumea și se sparse.

— Paharul spart aduce fericire, se bucură Andrzej.

— Da, dar cui?

— Nu știu, dar cred că celui căruia i s-a oferit ceaiul.

— Dacă-i așa, adaug și eu urările mele de fericire.

— Adevărat, domnișoară?...

— Eu le urez întotdeauna tuturor să fie fericiți, răspunse imprecis.

Orłowski zîmbi pe sub mustăți și-l bătu cu palma pe genunchi pe Andrzej, care se lumină ca soarele. Janka se sperie de bucuria lui crezînd că o să-i ceară mîna chiar astăzi. Nu

mai zise nimic și rămase încruntată, rece și destul de țeapănă, fără măcar să se uite la el.

Andrzej scoase hîrtiile din buzunar și le întinse pe masă.

— Domnișoară, dacă nu te plictisești, aș vrea să-ți arăt niște planuri, se rugă.

— Poftim. Vrei să construiești ceva? îl întrebă nepăsătoare.

— Nu, vreau să transform palatul nostru, pentru că altfel va începe în curînd să se dărîme, spuse încet și privirea lui îi spuse că numai pentru ea o face. La început se uită destul de indiferentă, dar pe măsură ce-l asculta, creștea în ea un sentiment de recunoștință. Se aplecase atît de mult deasupra planurilor, încît părul ei bogat îi atinse fața. Andrzej roși odihnindu-și în treacăt buzele pe mîna ei, care odihnea peste hîrtii. Janka nu și-o retrase, se uită la el cu o ironie subtilă și continuă să-i pună întrebări.

— E o clădire uriașă; credeam că are mai puține încăperi.

— Adevărat, pentru mine e ca o junglă în care mă rătăcesc singur. Dumneata ce crezi, ideea mea de a readuce palatul la strălucirea de odinioară nu e caraghioasă?

— Caraghioasă nu, dar trebuie să coste o groază de bani.

— Aș, mai nimic, n-o să ne ruineze! spuse cu glasul unui om pentru care cîteva mii de ruble nu însemnau aproape nimic.

— Cred... spuse Janka prelung și gîndi: necioplitul! apoi se depărtă puțin de el.

— Nici măcar nu costă atît de mult, fiindcă majoritatea mobilelor și a celorlalte obiecte trebuie doar renovate; sînt, mai degrabă așteaptă să fie folosite.

— Da, dar mai trebuie să aibă și cine să stea acolo, interveni Orłowski, care în timp ce ei examinau planurile, se plimba în jurul mesei cu mîinile la ceafă și se uita la ei din toate părțile, zîmbind de mulțumire.

— Asta în primul rînd! exclamă Andrzej cu înflăcărare și iarăși se aplecă să-i sărute mîna; și-o retrase însă atît de repede, încît nu atinse decît masa cu buzele, iar ea se stăpîni, ca să nu-i rîdă în față, pentru că avea o înfățișare atît de caraghioasă.

— Bine, dar și așa sînteți destui pentru toată casa; dumneata, tata, mama... urmă cu răutate.

— Tata și mama n-ar sta în palat să-i pici cu ceară, mai degrabă ar prefera grajdul. Nu trebuie să te mire, domnișoară, au trăit aproape toată viața prin cîrciumi, prin colibe și pe

la stînele ciobanilor, așa că palatul îi apasă ca o biserică. Mărturisesc că nici eu nu mă simt prea bine în el.

— Și totuși îl renovezi, îl mobilezi, vrei să-l aduci în starea de odinioară?...

— Nu pentru mine... da... doar n-o să stau o veșnicie singur, pentru că... se bîlbîi strîngînd planurile și, dacă n-ar fi fost prezența bătrînului, i-ar fi spus deschis că-l renovează pentru ea, că numai la ea se gîndește, că o iubește și o roagă să-i fie soție; dar Orłowski continua să umble încoace și încolo. Janka intuia și ea prea bine ce gîndește și avea poftă să-i spună înainte ca el să-și mărturisească dragostea: Nu, nu mă căsătoresc cu dumneata, fiindcă mă întorc la teatru... cu toate acestea, cînd plecă, își luă la revedere cu oarecare duioșie, iar după accea se gîndi la el cu compătimire.

— Mă iubește cu adevărat. N-am ce-i face, trebuie să-l țin tot așa, ca să nu-mi ceară mîna înainte de plecare. Voia să fie scutită de neplăceri. După purtarea tatălui ei, care pomenea mereu de Grzesikiewicz, și după ochii dulci pe care-i făcea Swierkoski, înțelese că dacă avea să plece de acasă, trebuie s-o facă acum, cît mai repede. Se simțea complet restabilită și era hotărîtă să rupă cătușele a doua oară. Trecu îndată la fapte. Îi scrise lui Glogowski o scrisoare amănunțită, anunțîndu-l că ea poate pleca oricînd, fie și imediat. Îi înșiră motivele pentru care proceda astfel.

Lipi plicul și abia după aceea se ivi problema prin cine să-i fie trimisă? Nu voia să se folosească de Roch, deoarece trebuia să-i spună și lui Orłowski.

— Iar tata, adevărat! ce-o să spună el de plecarea mea? se gîndi. Va fi de acord! Musai să fie, a fost atît de bun cu mine. Își recăpătă calmul. Coborî cu scrisoarea, pentru că văzuse pe fereastră o mulțime de copii în stație. În coridor se întîlni cu Stasio.

— Dumneata vii de la Kielce? Păcat că n-am știut, aveam și eu o mică nevoie.

— Nu, nu vin de la Kielce, ci de la doamna Osiecka, îi răspunse moale.

— Doamnele sînt sănătoase?

— Domnișoara Zosia e sănătoasă, mulțumesc. Roși ca racul. Vă trimite complimente, dar doamna Osiecka a avut un necaz, mai degrabă un accident.

Janka tresări neliniștită.

— Stă la ea o nepoată de soră atinsă de melancolie, care vrea mereu să fugă. Acum cîteva zile a izbutit să se furișeze

din casă și nu s-a mai întors. Doamna Osiecka, speriată să nu se rătăcească pe cine știe unde, pentru că împrejur e numai pădure și era și noapte, sau seara, căzu pe gînduri, da, seara, a plecat s-o caute, a găsit-o și a urcat-o în brișcă, întorcîndu-se acasă pe drumul care merge pe lîngă calea ferată. Tocmai atunci a trecut un tren, calul s-a speriat de lumini, de zgomot și a luat-o la goană prin pădure. Brișca s-a sfărîmat, iar doamna Osiecka a căzut din fericire într-un tufiș de ienupăr, așa spune ea, dar mie mi se pare că într-o spinărie, și și-a julit toată fața. Sînt sigur că ienupărul n-avea cum s-o zgîrie în halul ăsta, e prea moale, dar mărăcinii... Norocul ei că a scăpat numai cu atîta.

— O, așa-i, putea să se sfîrșească mult mai rău. Să le transmiți din partea mea urări de sănătate și compătimire.

Stasio, impresionat de importanța misiunii sale, îi mulțumi foarte serios în numele Osieckăi. Janka se îndreptă spre un grup de oameni, dar auzi de departe un mormăit surd, înjurături și blesteme.

— Hoțu'! ne spune: haideți, oameni buni, că vă plătesc cît vreți. Am cărat și acu' el ne înșală.

— Adăvărat! Uite, mi-a zîs: dacă nu vrei patruzăci de groși de căruță, n-ai decît s-o iai acasă.

— S-o iai, păi cum! Spurcatu' dracului! S-o iai, și ce-o să pui în oală, piatră? Și munca mea, și căratu', și calu' care-a arînit o lună-ntreagă, iar acu' zice: ia-ț'-o!

— La-nceput ne-a plătit omenește.

— Ca să ne prindă, că e deștept ca un ovrei! La-nceput a plătit și acu' ne-nșală.

— Marcine, tu ai loat banii, ce mai trăncănești!

— Păi ce puteam să fac? Să-i car piatra degeaba sau s-o duc acasă?

— Hoțu'! Mama lui de cîine!

— Stîrpitura! și să gudura și chelălaia ca un cîine, numa' să-i cărăm piatra.

— De-aia și mușcă acu', Wawrzon. N-ai tu grijă, s-a gîndit el ce face!

— Ar trebui să-l atingem cu leuca peste botu' ăla de lup, să vadă ce-nsamnă să înșeli la socoteală.

— Păginu' dracului. Să mai zîce că numa 'ovreii înșală, da' ăsta e de-al nost'u și să poartă ca un cîine...

— Cum de-al nost'u, e un vîntură-lume!...

Zburau amenințările, protestele și înjurăturile; pumnii se încleștau, ochii aruncau fulgere, pe chipuri se întipărise

ura întunecată, amenințătoare, se îngrămădeau, strîngeau bicele în mîini, se mutau de pe un picior pe altul, se scărpinau în cap, scuipau și se văicăreau cu toții.

Janka ghici că este vorba despre Świerkoski.

Trimise printr-un țăran scrisoarea lui Głogowski, iar a doua zi, întîlnindu-l pe Świerkoski, îl întrebă:

— Domnule Świerkoski, ai terminat cu piatra?

— Da, ieri le-am dat țăranilor banii pentru ultimul transport.

— Am auzit. Oamenii te binecuvîntau și păreau foarte mulțumiți... foarte...

— Natural, am plătit pînă la centimă la toată lumea...

— O, frumos, foarte frumos... spuse ironic.

Świerkoski se uită repede la ea, fața i se întunecă, buzele îi tremurară nervos și răspunse încet:

— Dumneata crezi că i-am înșelat; nu, pe cuvîntul meu că nu.

— Eu nu spun nimic și nu mă gîndesc la ce faci dumneata, fiindcă nu mă interesează absolut deloc. Dădu din cap cu dispreț și plecă, iar acasă îi povesti totul tatălui.

Orłowski nu se miră.

— Îl cunosc prea bine, e un om rău și tare prost. Mi-e și rușine să mai spun cîte propuneri mi-a făcut.

— Tată, nu vrei să mergi cu mine la Kielce într-una din zilele astea?

— Nu pot, pe Dumnezeul meu, n-am cum. Roag-o pe Zaleska, să te însoțească ea. Vrei să cumperi ceva?

— Da, tată, cum bine știi și dumneata, nu mai am lenjerie aproape deloc și nici îmbrăcăminte. Trebuie să cumpăr de toate. Am vîndut tot ce-am avut.

— Nu sînt curios să aflu unde! țipă cu răutate, dar se liniști repede, o sărută pe frunte destul de stîngaci și spuse cu un glas moale, blînd: cîți bani îți trebuie?

— Nici eu nu știu, dar voi cheltui destui, fiindcă trebuie să iau din toate cîte ceva. Spuse cu timiditate și îmbunată de sărutarea lui, vru să-i sărute mîna. O cuprinse de mijloc și o duse în camera lui, așezînd-o în fotoliul său.

— De ce cîte puțin? Comandă un trusou complet, oricare-ți place, avem bani destui, ca să nu ne facem de rușine față de niște străini. Cred că la Kielce n-ai să găsești tot ce-ți trebuie, de ce nu te duci la Varșovia? Am citit și eu la rubrica de anunțuri, ți-arăt numaidecît. Scoase din birou mai multe liste de prețuri de la diferite magazine. Le-am văzut astă

vară,uite, sînt trecute aici tot felul de lucruri. Se așeză alături și începu să-i arate listele și sublinierile lui cu creionul roșu; însemnase cele mai mărunte obiecte. Janka fu năpădită de o duioșie atît de adîncă văzînd aceste dovezi ale dragostei lui, încît o podidiră lacrimile.

— Ce bun ești, tată, ce bun ești! șopti sărutîndu-i mîna.

— Fii cuminte, că plec, pe Dumnezeul meu! strigă smulgîndu-și mîna și începu să umble prin încăpere cu pași mari, să ridice din umeri și să-și muște barba, în timp ce ochii îi erau strălucitori de bucurie. Janka rămăsese cu listele în mînă și-l privea înlăcrimată, iar el se tot oprea locului, își mîngîia barba, îi lua capul în mîini, îl îndrepta spre lumină, o sărută pe frunte și șoptea:

— Toate astea-s fleacuri, Janka, nu-i așa? și iarăși pornea să se plimbe, era fericit și sigur că se hotărîse să accepte căsătoria cu Grzesikiewicz.

Îi dădu o mie de ruble și urcînd-o a doua zi în vagon, îi recomandă să nu facă economie și să cumpere tot ce era mai bun.

Janka știa de ce se arătase atît de darnic și de bucuros, dar nu lămurise lucrurile, cu toate că își făcea reproșuri că-l înșală întrucîtva. Avea să-i spună totul abia în clipa plecării, fără nici o pregătire, ca să urce numaidecît în tren și să nu-i lase timp să mai protesteze. Îi era frică, își ascundea teama în adîncul inimii, dar clipa aceea apropiată o aștepta, înfiorînd-o; era copleșită de presimțiri rele.

XVIII

Tot drumul se gîndi în voie la tatăl ei și la ea, fiindcă și Zaleska se afla într-o dispoziție ciudată; avea ochii roșii de lacrimi, fața trasă de oboseală și tăcea întruna, răspunzînd în silă la întrebări. Se învioră abia la Kielce, prin magazine, în fața miilor de fleacuri care alcătuiesc toaleta unei femei și a materialelor la modă; parcă uitase de propriile necazuri și se desfăta, alegînd la nesfîrșit modele, culori și lucruri; voia să prelungească o veșnicie această clipă unică, deoarece Janka se decidea repede, orientîndu-se dintr-o dată în orice situație.

—Să mai stăm, să mai chibzuim, domnișoară Janina! șoptea de fiecare dată.

— Da, vă rog împachetaţi! răspundea Janka, pierzîndu-şi răbdarea.

— Nu te grăbi aşa, trebuie să ne uităm bine! relua Zaleska jalnic şi-şi înfunda cu încîntare mîinile pînă la coate în dantele şi mătăsuri ori chiar în pînzeturile cu desen frumos; pur şi simplu îşi pierdea capul, privea ţesăturile la lumina soarelui, se înfăşura cu ele, se admira în oglinzi şi întreba pe toată lumea dacă îi vin bine. Sfîrşiră destul de afectate cumpărăturile şi tocmeala cu modistele. Janka era obosită şi plictisită, iar Zaleska tremura de enervare.

Deoarece mai aveau aproape două ore pînă la plecarea trenului, Janka propuse să mănînce la hotelul pe care-l ştia.

Zaleska se împotrivi energic.

— Cum aşa, nu se cuvine, două femei tinere nu se pot duce singure la restaurant, nu se cade. Ce-o să gîndească lumea despre noi?

— Că ne este foame şi am venit să mîncăm, răspunse cu destulă asprime.

— Eu n-aş intra pentru nimic în lume într-un restaurant fără soţul meu.

— Atunci hai la cofetărie, la o cafea şi prăjituri! decise apăsat.

Intrară într-o cofetărie din piaţa mare şi se aşezară într-un colţ, departe de fereastră.

Janka văzu pe uşă un afiş uriaş, roşu, care anunţa că grupul de actori conduşi de Cabiński prezintă astăzi *Cuibul familiei* de Sudermann[1] cu domnişoara Majkowska în rolul Magdei.

Parcurse afişul cu o impresie ciudată, imposibil de formulat, pradă unui simţămînt dintre cele mai contradictorii. Se şterse la ochi, pentru că nu i se părea cu putinţă, credea că avea halucinaţii, dar nu, afişul se decupa ca o pată sîngerie pe cadrul negru al uşii, aşa că îl citi încă o dată şi află aceleaşi amănunte. Se uită prin cofetărie uimită şi speriată în acelaşi timp.

La o masă de marmoră, la fereastra care da în piaţă, se aflau cîteva persoane. Janka le privi cu atenţie. O recunoscu pe Cabińska, soţia directorului de la teatrul la care fusese în timpul verii.

[1] H. Sudermann (1857—1928) — scriitor german, autor de piese şi romane naturaliste.

Cabińska şedea îngîndurată cu ochii pironiţi pe fereastră, doar din cînd în cînd îşi arunca privirea pe caietul pe care-l ţinea în mînă, sorbea din ceaşca de ciocolată de pe masă şi iarăşi se uita afară.

Inima Jankăi se umplu de căldură şi duioşie.

În faţa Cabińskăi se afla un actor slab, cu faţa frumoasă, gînditoare; se rezemase de spătarul scaunului şi îşi plimba privirile prin cofetărie.

— E Pieś! se gîndi Janka tot mai uimită. Îl recunoscuse, fiindcă era un actor care juca roluri de caracter, avea talent şi gîndea foarte mult, din acest punct de vedere era un unicat la teatru. Lîngă el şedea o actriţă nu prea tînără, fardată şi rimelată, îmbrăcată cu o eleganţă cam făcută. Janka nu ştia ce să facă; inima îi bătea cu putere şi era atît de emoţionată, încît nu răspunse în nici un fel la ciripitul Zaleskăi.

— Sînt toţi, tot colectivul meu! Majkowska pe afiş, iar aici Cabińska, Rosińska, Pieś! îşi spuse cuprinsă brusc de bucurie. Uită de toate necazurile pe care i le pricinuiseră aceşti oameni, uită că-i urîse; simţea nevoia să vorbească acum cu ei, să-i vadă de aproape, să respire aerul din lumea lor care, deşi îi produsese atîta suferinţă, îi apărea iarăşi ca o priveliştе fermecătoare, fascinantă. Vru să se ridice, dar picioarele n-o ascultară, n-avea putere; tremurul acela ciudat al debutului pe scenă o înfiora, desfătînd-o dureros; mai putu doar să cheme garsonul şi să-i ceară afişul.

Citi cu o lăcomie fără margini.

— Toţi colegii mei, toţi, cu excepţia cîtorva nume străine. Citi cu luare aminte şi lîngă fiecare nume îi apărea în minte un chip, o scenă, un glas sau o frază care-i amintea întreaga făptură.

— Domnul Niedzielski! Citi acest nume de cîteva ori, înainte de a înţelege cine este, şi abia acum reveni cu picioarele pe pămînt. Şi el este aici! el! Un fior de gheaţă îi străbătu inima.

Actorii observară şi ei femeile care citeau afişul, deoarece cofetăria era aproape goală. Cabińska se întoarse alene de la fereastră, dar cînd o văzu pe Janka, scăpă caietul din mînă, lăsă ceaşca pe masă şi cu mîinile întinse, cu gesturile şi atitudinea ladyei Macbeth, se îndreptă spre ea.

— Domnişoara Orłowska! Doamne Dumnezeule, cum, domnişoară Janina, nu vrei să ne spui bună ziua. Îi căzu în braţe şi o acoperi de sărutări cu o bucurie exagerată, trăgînd-o spre fereastră.

— Asta zic și eu surpriză! Ce mai faci, domnișoară, nu mă așteptam să te întîlnesc în ruptul capului! îngăimă Rosińska, strîngîndu-i mîna și privind-o curioasă.

— Nu trebuie să ne bucurăm și să ne mirăm de nimic, pentru că totul este posibil, rosti grav Pieś, salutînd-o și făcîndu-i loc.

— Ce faci aici, domnișoară? Ce faci în general? Și noi care te-am plîns atîta...

— De bună seamă! Glas a și strîns bani pentru o slujbă funebră.

— A avut cu ce să se îmbete, interveni Janka rece.

— Eu am plîns, pe copiii și pe soțul meu, am plîns cînd am aflat. Doamne, dac-am fi prevăzut! Da' știu că ești o determonistă.

— Deterministă! o corectă Pieś.

— Păcat de lacrimi, deși la teatru nu costă prea scump, ca și de banii care se fac mult mai greu; mă mîngîi însă cu gîndul că lacrimi nu s-au vărsat prea multe, iar pentru cotizații nu s-au găsit prea mulți amatori cu bunăvoință, răspunse Janina cu răceală și asprime, fiindcă acum, după ce se întîlnise cu ei, resimțea iarăși vechea obidă, părerile de rău de altădată; cunoștea prea bine aceste suflete de comedianți.

— Domnișoară Janina, ești supărată pe noi, dar n-ai dreptate; s-a întîmplat o nenorocire, dar oare numai din cauza noastră? Noi sîntem de vină că dumneata nu ești la fel ca toate femeile de la teatru? Cum puteam să prevedem că vei pune totul la inimă?

— Așa-i, istoria se repetă, sătulul nu crede niciodată flămîndului, pentru că nu-l înțelege.

— Băiete, două coniacuri pentru domnul secretar! comandă un actor scund și gras, scoțînd capul pe ușa de la camera învecinată. Văzînd însă că cei de la fereastră discutau cu aprindere, se apropie și el cu tacul de la biliard în mînă; tocmai îi dădea cu cretă.

— Glas, n-o mai cunoști pe domnișoara Janina?

— Domnișoara Orlowska, cea care mortus! Ba pardon! Trăiești, domnișoară, trăiești cu adevărat? exclamă cu un patos comic, pipăindu-i mîinile.

— Trăiesc, lacrimile colegilor și intenția de a cotiza pentru o slujbă funebră mi-au salvat viața!...

— Ia te uită, pe legea mea! e de necrezut. Acum, să tot fie vreo lună, a venit un chibiț la Płock pentru Majkowska și l-am întrebat de dumneata, dar nu știa nimic. Doamnă

directoare, sacrifică și dumneata o sticlă de coniac în cinstea acestui eveniment, termin partida și vin și eu; fie și un rînd de votcă sau vreo cincisprezece halbe de bere, adăugă rîzînd.

— Dumneata nu te-ai schimbat deloc; ai același umor ca de obicei, șopti Janka.

— Și același stomac sănătos.

— Bună ziua, domnișoară, cum stai cu stomacul, voiam să spun cu sănătatea, dar în fond e același lucru, întrebă cu glasul slab, bolnăvicios, un actor care se ridică de la altă masă, unde sta cufundat în lectură.

Janka îi dădu și lui bună ziua; răspundea la întrebări, dar nu se putea stăpîni și continua să-i examineze cu priviri critice. Simțea o plăcere stranie să-i vadă în starea în care se aflau. I se păreau nenorociți, roși de mizerie ca niște otrepe omenești; aveau fețele asemenea unor măști moarte, mișcările obosite, privirile neliniștite și apatice. Făcuseră cerc în jurul ei și o întrebau cu glasuri plictisite, uitîndu-se pe fereastră sau căscînd pe furiș.

Numai Cabińska îi punea întrebări și o privea într-adevăr curioasă.

— Razowiec! se adresă actorului care veni la urmă. Îi șopti ceva la ureche.

— Bine, îndată, Pieś, vino puțin, te rog, nu te țin mult.

Pieś se ridică greoi și se duse.

— Dragul meu, spune-mi un singur cuvînt: e albă, nu? îl întrebă Razowiec, arătîndu-i limba.

— E neagră! Nu mai plictisi lumea cu limba ta, te-ai prostit de tot.

— Dragul meu, păi dacă nimeni nu vrea să-mi spună adevărul și toate oglinzile sînt mincinoase, ce să fac? Pe tine însă te cred; nu-i așa că e albă și încărcată de pete, pentru că am temperatură, n-am dormit toată noaptea. Ilai, spune.

— Ai limba cu totul normală, dar tu ești nebun și o să sfîrșești la Tworki[1]. Îi întoarse spatele și se așeză lîngă Janka.

— Și nu te mai gîndești la teatru! Nu e cu putință, tocmai îi spunea Cabińska. Uite ce e, domnișoară, mi-a venit o idee grozavă: angajează-te la noi pentru roluri de amantă.

— Ce-nseamnă avansul ăsta dintr-o dată? La Varșovia n-ați vrut să-mi dați nici un biet rol de subretă. Într-adevăr, am parte de o onoare nemeritată.

---

[1] Cartier din orășelul Pruszków, în care se află un spital pentru boli nervoase și psihice.

— Oho, ai o memorie bună și ești răzbunătoare ca o femeie, se amestecă Pieś.

— Mai degrabă ca orice om care nu uită umilințele.

— Domnișoară Janina, totul se va îndrepta, ai să vezi. Nu vrei să treci pe la noi, să-ți vezi vechea elevă?

— Nu pot, peste o jumătate de oră trebuie să plec la gară, refuză hotărîtă, dar această propunere neașteptată o cam ameți se, ca un vin tare, predispunînd-o la visare. Era mulțumită și se purta lejer; deși știau totul, nu se simțea stînjenită și nici rușinată față de ei. Îi privea oarecum de sus, pînă și părerile de rău care i se treziseră în suflet, se stingeau încetul cu încetul, înecată de duioșia și bucuria că-i revedea și se afla printre ei.

Veni cu sufletul la gură și Cabiński, după care trimisese soția, și începu să strige de la ușă:

— Ce oaspete! ce oaspete! Fii binevenită și lasă-mă să te întîmpin cu brațele deschise! Îi sărută mîna, privind-o cu oarecare uimire. Într-adevăr, abia te mai recunosc, domnișoară, atît de mult te-ai schimbat! Fără complimente, dar arăți formidabil! Pe copiii mei, tocmai bună pentru o eroină lirică într-o scenă de prima mînă!

— Băiete, două coniacuri pentru domnul secretar! comandă Glas prin ușa de la bufet.

Janka începu să-și ia la revedere, deoarece Zaleska începuse să dea semne de nerăbdare.

— Cum, domnișoară, pleci cu adevărat? Credeam că stai măcar la reprezentație. Dormeai la noi și ne bucuram cu toții.

— Poate altădată, astăzi, chiar acum, trebuie să plec.

— Te conducem la gară.

— A, asta cu plăcere. Se duse la Zaleska.

Actorii se uitau acum la ea cu interes și cu admirație spontană parcă, pentru că era foarte frumoasă și fața ei mîndră, statura și mersul grav impuneau și atrăgeau privirile. În ușa cofetărici se întîlni cu Niedzielski, cu Władek. Îl văzu de departe, păli, strînse buzele cu mîndrie și trecu pe lîngă el, aruncîndu-i o privire rece, disprețuitoare, fiindcă se oprise la ușă cu cilindrul în mînă și văzîndu-o, era foarte încurcat. O urmări cu o privire tulbure, prostită și dispăru înăuntru.

Pînă la tren mai era aproape un sfert de oră. Zaleska se ocupă cu expedierea cumpărăturilor, deoarece soții Cabiński o imobilizaseră pe Janka, rugînd-o fierbinte să se întoarcă la teatru.

— Domnișoară, îți dau toate rolurile de mîna întîi, pe care le vrei dumneata, o asigură directorul solemn.

— Și Majkowska? întrebă cu glas tremurător, simțind că i se clatină hotărîrea și nu mai știe ce să facă.

— Majkowska va trebui să plece de la noi. Dumneata nu știi că s-a despărțit de Topolski? Topolski a înființat o trupă de actori care a durat o lună întreagă, după primul salariu s-au împrăștiat cu toții. Atunci Mela a venit la noi, dar ne-am săturat cu toții de ea. Îți ofer nu numai rolurile ei, ci și salariul ei, ai cuvîntul meu de onoare.

— Adică promiteți să-mi dați salariul ei, îl ironiză Janka.

— Doamne, Dumnezeule, ce răzbunătoare sînt femeile! Uite, sînt în stare să mă oblig prin contract că-ți plătesc salariul înainte. Pentru că sînt sigur că peste o jumătate de an vei fi cea mai bună actriță din provincie.

— Ai putea să stai la noi, am închiria o locuință mai mare, asta ți-ar aduce aminte de casă și de familie. Janka zîmbi, cînd auzi pomenindu-se de familia ei.

— Hai, domnișoară, hotărăște-te, o să ne binecuvîntezi, ai să vezi, iar cu o amantă ca dumneata, putem să-l jucăm pe Shakespeare și piesele mai noi din repertoriul marilor teatre ale lumii; aș putea completa colectivul de actori, luînd de la alții ce e mai bun... se ruga Cabiński, înflăcărîndu-se de propriile cuvinte, își mîngîia fața proaspăt bărbierită și înfățișa viitorul în cele mai frumoase culori. Îi săruta mîna întruna. La rîndul ei, Cabińska o îndemna din toată inima.

Janka nu putea să refuze, dar încă nu putea spune: da!

Lwów, după proiectul lui Głogowski, avea să fie abia peste două luni, dar acolo rolurile nu erau sigure, va fi nevoită să-și cucerească locul prin luptă, pe cînd aici avea de la început o poziție de invidiat, putea să se evidențieze rapid, repertoriul nelimitat și o ademenea parcă și posibilitatea de a se răzbuna pe oamenii aceștia care nu demult o disprețuiseră. Simțea că i se învîrte capul, mii de planuri și proiecte, mii de îndoieli și speranțe i se încrucișau în minte, ameți nd-o; sufletul, instinctul o împingeau spre această lume, spre viitorul pe care i-l arăta Cabiński. Treptat, pierdu totul din vedere, tot ce se împotrivea angajării la teatru, vechea febră puse stăpînire pe ea, pîrjolindu-i sufletul, cutremurînd-o. În creier i se învălmășiau un întreg univers ademenitor, roluri splendide, aplauze puternice, publicul, și trăi intens plăcerea de a juca pe scenă, stăpînind mulțimile.

— Așadar, de acord? Domnișoară, simt că ești a noastră, nu-i așa? întrebă Cabiński, neliniștit.

— Nu, nu știu încă, trebuie să mă mai gîndesc, dar dacă aș accepta, aș face-o numai cu o singură condiție!... ezită s-o formuleze limpede.

— Înțeleg și sînt de acord! exclamă Cabiński, ghicind că era vorba de Wladek. Majkowska va pleca, așa că-l voi chema pe Topolski în locul lui.

— Mulțumesc, spuse încet, veți avea în mod sigur răspunsul meu în scris.

— Așteaptăm cu nerăbdare! Domnișoară, dumneata vei salva teatrul din provincie, rosti Cabiński patetic.

Sosi trenul și se deschiseră ușile spre peron. Din sala de așteptare pentru clasa întîi ieși Majkowska, vechea rivală a Jankăi, și ca și cînd n-ar fi intervenit nimic între ele, recunoscînd-o pe Janka, se apropie zîmbind și-i întinse mîna.

— Ce întîlnire! Bună ziua, domnișoară, mă bucur din toată inima că...

Janka își ascunse mîna la spate, o privi strivitor, își luă la revedere de la soții Cabiński și ieși pe peron. Majkowska rămase stană de piatră în mijlocul sălii. Cabiński își ridică grăbit gulerul paltonului, își luă soția de braț și dispăru, temîndu-se să nu izbucnească vreun scandal.

— Știu că are dinții ascuțiți Orłowska asta, murmură soția directorului.

— He, he, e o femeie puternică și frumoasă! ciuguli-o-ar rațele, de-a dreptul fermecătoare.

— Nu te mai holba atîta, că pot să-ți iese ochii din orbite de plăcere.

— N-ai grijă, Pepa, nu te teme, soție cu acte-n regulă!

XIX

Janka se întoarse acasă triumfătoare, dar copleșită de neliniște. Posibilitatea împlinirii apropiate a visurilor aproape că o speria, ar fi preferat să mai amîne; dealtfel, întîlnirea și propunerea de angajare fuseseră atît de neașteptate, încît îi prelungeau și acum în suflet o teamă neînțeleasă. Acasă îi arătă tatălui tot ce cumpărase, dar obsedată de gîndul la teatru, vorbi destul de puțin.

— Rolurile principale și asta începînd fie și de mîine! Se îndreptă triumfătoare. Ali, în sfîrșit, voi fi răsplătită pentru

tot ce-am suferit! În sfîrșit, voi începe să trăiesc cu adevărat, desfăcîndu-mi aripile. Un vifor de energie îi purta închipuirea înflăcărată, depărtînd-o de realitatea imediată. Îi venea să strige și să cînte de bucurie.

Voia să sărute copacii în pădure, unde se duse a doua zi, pe Roch care freca podeaua, privind-o cu ochii prostiți, și pe Janowa care era calmă, ca de obicei, și se gîndea mereu la fata ei. Doar față de tatăl ei își ascundea bucuria, așternîndu-și pe față o mască de liniște și indiferență, numai el îi mai umbrea mulțumirea luminoasă, se refugia însă în gîndurile despre teatru.

Îi scrise lui Głogowski o scrisoare entuziastă în care îl anunța că renunță la proiectele dinainte și-i cerea sfatul dacă să se angajeze în trupa lui Cabiński, deși la drept vorbind, hotărîrea era luată.

Głogowski îi răspunse că face bine acceptînd propunerea lui Cabiński. Promitea să-i facă o vizită înainte de plecare și o ruga să-l anunțe cînd avea să se întîmple. Își descria binefăcătorii și amintea că mai mult de o lună nu va putea rezista la familia Stabrowski.

Scrisoarea părea forțată și tristă, exprima descurajarea și plictiseala. Janka însă nu văzu decît faptele, neintuind starea sufletească a emitentului; era copleșită de propriile gînduri.

Acum se purta cu multă blîndețe, era veselă.

Lui Grzesikiewicz, care îi aduse flori într-una din zile, îi mulțumi atît de fierbinte, atîta îi strînse mîna și cu atîta prietenie se uită la el, încît Andrzej era în al nouălea cer și voia să-i ceară mîna imediat, numai că nu găsea momentul potrivit, deoarece mereu îi deranja cîte cineva. Pînă și Świerkoski observă schimbarea din purtarea ei, pentru că era atît de bună, iubea atît de mult lumea și oamenii, încît pe cît putea, își revărsa înafară preaplinul inimii.

Doar Zaleska era de-a dreptul uluită de această transformare și urmărea curioasă pregătirile de plecare.

Singurul care nu observa nimic, era Orłowski, el însuși fiind cufundat într-o acalmie ciudată care se revărsa în el și-i înăbușea toate gîndurile și dorințele, împovărîndu-l nespus. Ajunsese de nu se mai recunoștea nici el! El, care simțea mereu nevoia să fie activ, să facă ceva, petrecea acum ceasuri întregi ațintind cu priviri goale lumea ce se zărea de la fereastra biroului; pînă și îndatoririle de serviciu și le îndeplinea ca un automat. Avea uneori clipe de luciditate, dar

acestea erau din ce în ce mai rare și durau din ce în ce mai puțin. Atunci zvîcnea în picioare, alerga acasă sau pe peron, dar la jumătatea drumului uita unde se duce, se oprea, își ștergea fruntea și se întorcea să stea încremenit la el în birou. Suferea de dureri de cap cumplite, în timpul cărora aproape că nu mai știa de el și zăcea pe sofa, urmărind vedenia cețoasă care-l prigonea fără încetare. Se ridica în capul oaselor pe sofa, de parcă voia s-o prindă, să se convingă că nu este o iluzie, apoi își reproșa cu glas pierdut propriile obsesii, se certa cu el însuși și se prăbușea tot mai mult în beznă. Încerca să citească, ca să-și controleze agerimea privirii, pentru că erau momente cînd credea că orbește, dar contururile scămoase, parcă ale unei ființe, îi stăruiau în fața ochilor; odată erau chiar în fața lui și atît de aproape, încît mai să le atingă cu mîna, altădată vedea de la mare depărtare în fundul oglinzii lucioase o față roșie cu barba mare, cărunță, și cu ochii scînteietori; apoi iarăși mogîldeața apărea lîngă el și-i șoptea la ureche, încît Orłowski se întorcea repede sau, ceea ce făcea mai des, asculta cu adîncă luare aminte, ca și cînd asculta mărturisirile fiicei ori alte vreunuia din colegi, dădea din cap afirmativ sau nega și adeseori se încingea o violentă discuție în contradictoriu, pe care nu o dată o auzeau din camera vecină Staś și Zaleski.

Orłowski se desfăcea treptat în două individualități. Această dedublare se săvîrșea însă cu unele întreruperi, întrucît erau zile în care simțea și gîndea cum nu se poate mai normal, și atunci se mira de schimbarea Jankăi și de pregătirile înfrigurate, dar nu întreba nimic, deoarece se temea de răspunsul ei, presimțea nelămurit că ea se gîndește și se pregătește de plecare; această presupunere i-o întăreau valizele cumpărate de la Kielce, care se aflau în camera ei. Dealtminteri, era atît de surescitat, încît intuia apropierea catastrofei. De multe ori se scula noaptea și se ducea să vadă dacă mai e acasă. Ajunseseră să se prefacă amîndoi, suspectîndu-se reciproc.

La sfîrșitul săptămînii, Janka îi scrise o scrisoare lui Cabiński, comunicîndu-i data sosirii ei și rugînd ca primul rol pe care-l va juca să fie cel al Mariei din *Doctorul Robin*, acela care-i fusese luat în ultima clipă din cauza Majkowskăi.

Cabiński îi răspunse cu entuziasm, anunțînd-o că împărțise rolurile, publicase o notiță în gazeta locală cum că „angajase un tînăr talent dramatic ieșit din comun", Władek plecase, iar Majkowska va pleca în ziua venirii ei.

Scrisoarea o întări în hotărîrea ei, fiindcă acum avea un scop bine definit spre care își mobiliza toate gîndurile, refăcîndu-și forțele.

Clipa plecării se apropia.

Lucrurile erau împachetate, totul era gata, însă acum ea era aceea care amîna de la o oră la alta, de la un tren la altul, deoarece trebuia să-i spună tatălui că pleacă; era sigură că va fi de acord, iar dacă nu!... și așa simțea că nu se mai poate stăpîni, pur și simplu nu mai putea, investise prea mult în aceste planuri și pregătiri, ca să poată renunța la toate fără să sufere.

Începu de cîteva ori să discute cu tatăl ei, dar aceste cuvinte nu voiau să-i iasă din gură! Plec! spuneau ochii, dar gura tăcea, încleștată de timiditate. Se lupta cu sine și nu era în stare să se decidă să i-o spună direct și sincer, tremura de enervare că își întîrzie atît de mult plecarea și tărăgăna zile întregi și seri la rînd, lipsindu-i curajul.

În cele din urmă, faptul se produse aproape de la sine.

În ultima seară, se așezaseră ca de obicei la ceai. Noaptea era întunecată și ploioasă, noapte de noiembrie, bîntuită de vifore care urlau prin sobe și hornuri, de ploi care răpăiau în geamuri, de gemetele pădurii și tristețea naturii întregi. Prin geamuri pătrundeau frigul și vîntul care clătina flacăra lămpii ce ardea parcă fără lumină. Janowa avea ochii roșii, ofta din adînc și umbla somnoroasă de colo-colo prin casă. Pînă și Roch nu era în apele lui, ședea întristat lîngă soba din bucătărie și ori de cîte ori vîntul izbea mai avan pădurea, făcînd-o să răsune de zgomote și șuierături ascuțite, își ridica ochii somnoroși spre fereastră, se închina și iarăși se uita la focul care se stingea.

Pe Orłowski îl supăra reumatismul, își freca picioarele cu spirt, le învelea în flanelă și se așeza în fotoliu, blestemînd întruna abia auzit. Ochii înșfingerați o sfredeleau pe Jania care nu putea sta locului și se plimba dintr-o cameră în alta, arzînd de nerăbdare și fierbințeală.

Hotărîse să plece mîine.

— Mîine! repetă pentru a mia oară și pentru a mia oară vru să-i spună tatălui că pleacă, dar întîlni privirea încărcată de durere, de spaimă, aproape de nebunie, și puterile o părăsiră, amînînd totul pentru mai tîrziu. Îi era frig, sufletul îi era plin de spaimă și întuneric. Iritarea atingea punctul maxim. Se uită cu frică la lumea de afară copleșită de ploaie, se temea de umbrele ciudate care tremurau sub

tavan și se tupilau printre mobile: într-un târziu se duse în camera ei, deschise valizele și le examină foarte atentă, de parcă le vedea prima dată.

— Janowa, Rochl răcni Orłowski. Se ridică din fotoliu și își pironi privirile înspăimîntate pe geamul pe care își întinsese aripile un liliac atras de lumină și se zbătea, neputîndu-se menține pe suprafața alunecoasă.

Janka se cutremură la auzul acestui glas, zvîcni și ea în picioare și rămase încremenită.

Orłowski se liniști, se prăbuși iarăși în fotoliu, se uită la ea, deoarece ușa era deschisă, și o întrebă calm:

— Te pregătești de plecare?

— Da, răspunse tremurînd, făcu un pas înainte, întrînd parcă în lupta care avea să se desfășoare. O trecu un fior rece.

Se uitau unul la altul.

— Unde pleci? o întrebă încet și atît de răgușit, încît se cutremură înfricoșată.

— La teatru... răspunse rar și cu mare greutate, pentru că o încercă un spasm cumplit de spaimă, o teamă nelămurită îi astupa gîtul. Privea tot mai îngrozită la fața-i pămîntie și la ochii care stăruiau asupra ei cu încăpățînarea unui idiot.

Un tren trecu prin stație cu atîta zgomot și scrîșnet, încît pereții începură să vibreze, paharele clincheniră în bufet, apoi se așternu o tăcere de moarte în toată casa.

— Unde pleci? La teatru? Unde?

— La teatru...

Iarăși se înstăpîni tăcerea. Răsunară semnalele de pe linie; vijelia se înverșuna și izbea tot mai puternic în geamuri, zgomotele pădurii pătrundeau cu gemete triste, prelungindu-se în tăcerea amenințătoare din casă.

Ochii lui începură să se învăpăieze, se înroșiră și mai mult, colțurile gurii i se lăsară în jos, ca la un bătrîn, și capul i se înclină; tremura tot, iar pe față avea întipărită o expresie de asemenea neputință, bătrînețe și suferință, încît Janka făcu un pas înainte, crezînd că avea să cadă de pe scaun.

Orłowski își șterse la ochi, se îndreptă și se uită la ea și la valize, de parcă abia acum se trezise din somn; luciditatea îi revenea, în timp ce inima Jankăi se umplea de o spaimă neînțeleasă. Mai înainte era sigură că tatăl ei avea să se împotrivească, izbucnind cu violența-i de totdeauna, alungînd-o, poate, iarăși de acasă, pentru asta era pregătită așa cum era hotărîtă să se despartă de el și să plece, indiferent de asemenea piedici; dar șoapta aceasta abia auzită, pătrunzătoare, privirea disperată i se înfipseră în inimă ca niște gheare ascuțite, îi clătinară și tulburară voința, descumpănind-o, la asta nu se aștepta.

— Du-te... du-te... du-te... începu să vorbească din nou, răsuflînd greu, de parcă fiecare cuvînt i se smulgea odată cu o bucată din inimă, odată cu viața; glasul îi răgușise și se împrăștia prin încăpere ca o dîră de durere nespusă.

Nu răspunse, fiindcă spaima îi răbufni din inimă, împurpurîndu-i fața și mîinile, paralizînd-o; vedea, dar nu putea rosti o vorbă. Orłowski se ridică și se duse în camera lui, de unde se întoarse imediat cu un plic mare, cenușiu, în mînă.

— Du-te, uite, ai aici tot ce am, și începu să scoată și să arunce pe masă scrisori de credit, împrumuturi cu participare la premii, cupoane și carnete de cec. E tot ce am!... scoase din portofel toți banii pe care-i avea, tot mărunțișul din buzunar și-l adună grămadă.

— Ia-i, să nu mai suferi de sărăcie, pentru că mie banii ăștia nu-mi mai sînt de nici un folos. Se opri o clipă, răsuflă adînc, privi în gol și continuă: mie nu-mi mai trebuie nimic. Direcția va da banii de înmormîntare, așa că nu mai am nevoie de nimic. O să rămîn singur, o să mă-ntind în pat și am să mor... am să mor... am să mor... repetă încet, din ce în ce mai încet, capul începu să i se clatine, își duse mîinile la ochi, roși și se prăbuși.

Izbuti să-l prindă înainte de a cădea pe dușumea.

— Tată! Tată! răcni disperată. Janowa, apă!

— Sst, taci din gură!... nu-mi trebuie nimic, mi s-a făcut rău, descheie-mă la guler. Așa, acum mi-e mai bine. Așa, bine! Bău apă și se uită la ea cu luciditate, dar nespus de trist.

— Du-te, copila mea, eu nu te opresc, fiindcă știu că asta înseamnă pentru tine fericirea. Noi bătrînii, mamă sau tată, sîntem egoiști, am vrea să avem întotdeauna copiii lîngă noi. Du-te, acum te rog eu. O să mă descurc eu într-un fel, chiar dacă voi rămîne singur și ...tu n-o să mai fii aici... Pe Dumnezeul meu, că vreau și eu! strigă, lovi cu pumnul în masă și tăcu, nu mai avea putere, își lasă capul în piept și nu-și mai putu stăpîni lacrimile care i se scurseră pe obraji. Și nu mai spuse nimic, plîngea doar ca un copil.

Impresionată de durerea lui, pătrunsă de aceste lacrimi care-i picurau în inimă ca o lavă încinsă, Janka îngenunche înaintea lui și cuprinzîndu-l într-o îmbrățișare de dragoste uriașă, începu să-i spună:

— Tată drag! Nu plec niciăieri. Rămîn cu tine. Iartă-mă, iartă-mă. Nu știam că vei suferi atîta. N-am să te las singur, nu ne vom despărți niciodată. Auzi, tată, numai iartă-mă, îl ruga, înălțîndu-și spre el fața palidă ca ceara, vrînd parcă să găsească resursele necesare acestui sacrificiu, care era peste puterile ei. Da, nu mai plec, tată, voi rămîne cu tine.

— Janka!... Janka!... îi răspunse, o strînse în brațe și o sărută cu dragoste, apoi începu să vorbească fără legătură, rîzînd nervos și mușcîndu-și barba; într-un tîrziu se liniști și își șterse lacrimile.

— Copila mea, te rog să te duci...

— Nu, tată, sînt hotărîtă, nu mai plec. Nu plec, repetă apăsat, ridicîndu-se și avu impresia că se scufundă lumea cu ea, că zboară și se prăbușește în beznă, că moare totul în ea, atît de cumplit era pustiul care-i cuprindea inima și creierul. Se uită liniștită la tatăl ei și repetă încă o dată cu o hotărîre neclintită:

— Nu mă mai duc la teatru.

Apoi căzu greu pe un scaun, nemaiștiind ce se petrece cu ea.

Orłowski se sculă de pe fotoliu, în ochi i se citeau energia și recunoștința dinainte, căzu în genunchi în fața ei și înainte de a-l putea opri, îi îmbrățișă picioarele și i le sărută.

— Copila mea, scumpa mea copilă! șoptea cu duioșie.

Îl ridică și-l conduse pînă la fotoliu, pentru că se clătina pe picioare. Se străduia din răsputeri să fie calmă, să reziste. Îi turnă ceaiul și-i punea la îndemînă tot ce-i trebuia.

— Tată, dacă Grzesikiewicz ar vrea, m-aș căsători cu el, spuse înadins, ca să-l liniștească pe deplin și să-l asigure că-și va ține cuvîntul. Atunci ai renunța și dumneata la serviciu și ai sta la noi.

— Da, bine, o să-mi dau demisia, mă chinuiesc prea mult, de la o vreme mă simt foarte slăbit, mă doare capul întruna... se întrerupse și se întoarse brusc, părîndu-i-se că umbra aceea care-l urmărea se oprise în spatele lui; îi auzea cum nu se poate mai limpede șoaptele, așa că se uită în jurul lui.

Nu era pentru prima dată cînd Janka vedea această mișcare, dar neînțelegîndu-i rostul, nu-i acorda nici cea mai mică atenție; așa se întîmplă și acum, cînd se mulțumi să se uite la tatăl ei și să repete încet, mecanic:

— Nu mai plec, rămîn aici. Nu mai plec, rămîn... și în piept îi creștea strigătul de revoltă, dar rămînea tăcută, adîncită în liniște, asurzită de cele întîmplate; încă nu înțelegea prea bine...

Cu mișcări automate își conduse tatăl la pat; îi primi pasivă și fără gînduri sărutările și mulțumirile, îi citi în virtutea obișnuinței ultima gazetă, se străduí chiar să se gîndească la un model de pălărie la modă, pe care o văzuse în „Iedera". Îi dădu Janowei dispozițiile pentru ziua de mîine, strînse singură masa, așeză paharele în bufet, își despleti părul care atîrna greu, verifică dacă erau închise obloanele, se uită pe fereastră la care zăbovi o clipă și privi fără să vadă nimic la luminile verzi de la macazuri, apoi se duse să se culce...

Abia după ce o învăluiră întunericul și liniștea, cînd putu să-și adune gîndurile, iar ochii nu mai văzură nimic în exterior, se dezmetici brusc. Se ridică în capul oaselor.

— Nu mă mai duc la teatru! Voi rămîne la Bukowiec. Mă voi căsători cu Grzesikiewicz! repetă cu voce tare și după fiecare propoziție creierul i se limpezea tot mai mult. Își luă capul în mîini cu o mișcare bruscă, disperată, ca și cînd munți întregi se prăvăleau asupra ei odată cu aceste cuvinte și o striveau. Își ațintí privirile rătăcite în golul dinaintea ei și încremeni o clipă, asemenea copacului retezat de fierăstrău, care tremură și își clatină numai coroana înainte de a se prăbuși la pămînt fără viață.

— Ce-i asta? Cine vorbește? Cine vrea asta și de ce? întrebă repede și se zvîrli prin cameră cu mișcarea violentă a unui animal rănit care își adună toate puterile pentru a scăpa de moarte sau pentru a se apăra pînă la ultima suflare. Un adevărat uragan de revoltă irumpse, învălmășindu-se în mintea și inima ei.

— Nu, nu, nu! De o mie de ori nu! Pe mine să mă oprească cineva, să-mi distrugă viitorul, să nu-mi îngăduie să trăiesc! O, nu, niciodată! nu există asemenea forță pe pămînt, nu există cătușe pe care să nu le pot rupe...

— Tata!... îi șopti un glas parcă din adîncul sufletului. Tata! repetă prelung, uitîndu-se împrejur, de parcă voia să afle de unde venea glasul acela. Se cutremură. Nicio-

dată, nimeni, nici măcar tata nu mă poate opri. Eu vreau să trăiesc, iar viața mea e acolo, acolo este fericirea mea. La teatru este totul pentru mine, iar aici nimicnicia, vegetarea, agonia, robia, foamea veșnică a sufletului, chinul neîntrerupt! Și tatăl bolnav! șopti iarăși glasul cu asprime. Pentru mine nu s-a sacrificat nimeni, așa că nici eu nu vreau s-o fac, e dreptul meu să trăiesc! Iar datoria?!... Datoria! rîse uscat și sfidător. Datoria! o vorbă mare de care nimeni nu ține seama. Pentru mine eu sînt cea mai importantă datorie, da, chiar așa! se înflăcăra tot mai mult. Da, cine mă va opri? Îmi bat joc de oameni și de părerea lor, le-am cunoscut destul josnicia. Îmi bat joc de opinia celorlalți, știu prea bine cine o formează. Îmi bat joc de prejudecăți, căci le cunosc valoarea. Ce mă va opri? se adresa cu semeție parcă lumii întregi. Conștiința!... îi răsună greoi în creier. Mila, datoria, conștiința! Se clătină, se așeză din nou în capul oaselor în pat și se uită cu privirea rătăcită, înfricoșată, în fundul întunecat al încăperii, unde bezna acoperea totul cu un lințoliu nepătruns; candela care ardea pe peretele de vizavi la icoana Maicii Domnului, abia mai licărea. I se părea că din străfundul întunecat se deslușește treptat o siluetă uriașă, înfricoșătoare, ce repeta cu glas pătrunzător: mila! datoria! conștiința!

— Deci eu însămi trebuie să mă condamn la pieire? întrebă pe jumătate conștientă cu glasul sfîrșit al disperării.

— Da!

— Deci trebuie să rămîn aici pentru totdeauna, să mă închid în această cușcă înăbușitoare a vieții, să renunț la orice gînd de independență?

— Da!

— Deci asta înseamnă: mila, conștiința și datoria, să mă sacrific, să pier, să renunț la mine și să mucezesc în mărunțișurile zilnice?

— Da!

Janka se prăpăstui cu fața în jos în pat și gemu de durere; mintea și inima îi erau bîntuite de furtună, se zbuciuma pradă celor mai contradictorii gînduri și simțăminte.

— Nu! spuse cu hotărîre după o clipă, ridicîndu-se și apăsîndu-și cu putere mîinile pe piept. Nu, mă duc. Orice s-ar întîmpla, mă duc!

— Du-te! du-te! du-te! păru că o îndeamnă glasul care semăna acum cu geamătul clopotelor de îngropăciune ce-i răsuna cumplit în creier; ascultă și avu impresia că toți pereții se deschid, iar de sub picioarele ei începe un drum spre o lume veselă, luminoasă, zîmbitoare, și ea merge pe drumul acesta și vede întins de-a curmezișul cadavrul învinețit al tatălui ei! țipă de spaimă. Începu să alerge prin cameră, gîndurile i se învălmășiră asemenea adîncului frămîntat de viforniță.

— Isuse! Isuse! Isuse! gemu și o durere atît de cumplită îi răsuci toată ființa, încît scînci neomenesc și căzu într-un fel de leșin, încetînd să mai simtă și să mai gîndească; se uita doar în neștire la dîrele de lumină care pătrundeau de pe peron, amețită parcă în golul din lăuntrul ei și în tăcerea dimprejur.

Orele treceau una după alta, scurgîndu-se ca niște picături în infinit; noaptea ținea lumea în îmbrățișarea-i neagră: noapte plină de pleșcături, de ploaie și de vînturi ce vuiau dincolo de ferestre, se luau la trîntă cu pădurea și îndoiau copacii care scîrțîiau jalnic. Vaierul sîrmelor de telegraf, asemenea chelălăitului obosit al cînelui în lanț, răsunau prin încăpere. Glasurile necunoscute ale nopții și beznele se văietau deasupra pădurilor, zburau ca niște scîntei sau ca razele stelelor și se cufundau în întuneric și neființă. Pămîntul și noaptea se contopeau într-un tot informe, care părea că tresare prin somn și respiră cu ajutorul vînturilor, spunîndu-și povestea neînțeleasă, sfidătoare.

Jania continua să zacă în pat, nu se mai zbuciuma; acum semăna cu un trunchi greoi de copac zvîrlit de ape pe nisipul de pe țărm, pe care doar valurile îl ling cu lăcomie, neputînd să-l mai poarte spre adînc și să-l înece.

Totul se domolea în ea, seca, se stingea, cum se stinge și se reașază lumea după furtuna de fulgere și trăznete, în vreme ce în văzduh mai tremură groaza, pe pămînt zace totul în ruină și din cînd în cînd un fulger mut străbate orizontul ca o dîră de foc.

— Rămîn! rămîn! răspunse cu un glas ce semăna cu geamătul muribunzilor. Rămîn! și pieptul i se liniști într-un suspin adînc. Rămîn! repetă cu încăpățînare, simțind că tot ce trăia, voia și gîndea în ea, moare, se destramă și parcă

se unește cu noaptea înfiorătoare. Avea impresia că se golește treptat de toate viscle și dorințele, coborînd spre o stare primară în care nu mai dorești, nu mai aștepți și nu te mai bucuri de nimic, trăiești cum trăiește mesteacănul toamna, fără frunze și pe jumătate mort; se îndoaie încotro vor viforele, se prăbușește unde vor oamenii și moare cînd vrea pămîntul care amorțește și îngheață.

Îngenunche la icoana Maicii Domnului.

PARTEA A DOUA

1

— O să-l mute pe soțul meu la Varșovia, strigă Zaleska din ușă.

— Ai fost la Varșovia, doamnă?

— De-acolo mă întorc, fiindcă imediat ce soțul meu a fost de acord cu proiectul de care am vorbit atunci, am plecat la verișorul meu și atîta l-am rugat, încît s-a ocupat el de toate și a obținut transferul. Mai mult ca sigur că de la Anul Nou o să ne mutăm de la Bukowiec. Sînt fericită că visurile mele încep să se împlinească: o să stăm la Varșovia și o să cînt! Într-adevăr, îmi vine să dansez de bucurie. E, la revedere, acasă încă n-am fost, abia am apucat să-i spun soțului meu pe peron și am venit într-un suflet la dumneata. Domnișoară, ești grozav de palidă, nu cumva ești bolnavă?

— Nu, n-am nimic, iar acum mă bucur de fericirea dumitale...

— O, da, sînt fericită! Doamne, ce mult mai e pînă la Anul Nou! Dumneata pleci undeva?

— De ce mă întrebi?

— Geamantanele astea mari...

— Le-am cumpărat împreună de la Kielce, nu-ți mai aduci aminte?

— Așa-i! Am uitat. Doamne, cît sînt de distrată! Nu țipă oare copiii mei? Se opri la mijlocul încăperii și ascultă o clipă țipetele ascuțite.

— Se joacă și ei! observă Janka încet, ridicîndu-și ochii la ea.

— Domnișoară Janina, deci nu mai pleci la teatru? întrebă punînd mîna pe clanță.

— Nu.

— Aha, înțeleg, ți-a cerut mîna Grzesikiewicz! Hai, nu nega, nu-mi vine să cred.

— De unde pînă unde asemenea presupunere, doamnă? o întrebă Janina cu glasul ridicat, aspru, dar se stăpîni și

adăugă cu blîndețe: — Ai dreptate, probabil că mă voi căsători cu domnul Andrzej.

— A, domnișoară, te felicit din toată inima, din toată inima.

Îi primi cu răceală urările și sărutările, atît de rece, încît Zaleska își dădu seama, se uită la ea cu teamă și plecă fără un cuvînt.

Janka se gîndea cu anume amărăciune la fericirea Zaleskăi, dar n-o mai invidia, acum nu mai era în stare nici măcar s-o invidieze, atît era de resemnată.

Îi scrise îndată o scrisoare lungă lui Głogowski și o alta familiei Cabiński, anunțîndu-i că nu mai vine.

Din noaptea în care se luptase cu sine însăși, se schimbase foarte mult. Încerca să se arate indiferentă la orice, să-și închidă inima și sufletul tuturor impresiilor din afară, dar sub această răceală mocnea jarul nestins, sub această mască de liniște și resemnare se ascundea deznădejdea. Nu regreta nimic, deoarece se hotărîse singură să rămînă la Bukowiec, dar încerca o repulsie tot mai adîncă față de tot ce o înconjura, o indicibilă părere de rău. Era prea tînără, prea puternică fizic și prea pătimașă ca această luptă să-i fi mistuit toate dorințele neîmplinite; trăiau și se dezvoltau în ungherele inconștientului; le înăbușea cu ajutorul voinței, dar această încleștare tăcută era chinuitoare și sterilă. Se ducea adesea la fereastră și privea mohorîtă la lumea de afară, strîngînd din dinți, ca să nu țipe, ca să nu strige că suferă; privirile îi rătăceau peste pădurile albite de zăpadă, reci, ude, pătrunse de vremuiala toamnei tîrzii, prin stația parcă somnoroasă, cu șinele aluneoase din cauza umezelii și acoperișurile lucioase — iar cînd ploua sau ninsoarea acoperea pămîntul cu un puf alb, cînd viscolul iernii șuiera prin pădure, cînd zilele erau atît de scurte, încît dimineața parcă se unea cu amurgul, și atît de murdare, ca niște zdrențe tăvălite prin noroi, și cînd pădurile strigau și se încleștau cu viforele, și cînd nu mai era nici cer, nici pămînt, nici culori și nici lumină, cînd înaintea ochilor nu mai vedea decît o pată uriașă ce-i cufunda sufletul într-o melancolie posomorîtă — petrecea zile întregi la bucătărie în fața sobei, cu ochii ațintiți la foc, și nu se gîndea la nimic, simțea doar plăcerea aproape animalică a căldurii și a tihnei. Dealtminteri, privea cu îndrăzneală la viața care o prinsese în jugul ei și n-avea să-i mai dea drumul niciodată, și vedea fără spaimă, cu anume plăcere chiar, cît de mult îi apasă pe oameni. Vedea pentru prima dată că

cei din jurul ei, deși lipsiți de gînduri mai cuprinzătoare și de dorințe superioare, cum credea ea, suferă și ei; începea să se uite și să deslușească în aceste chipuri cenușii, aspre, licăririle sufletului și începea să-i compătimească.

— Au gîndit oare vreodată, au dorit și ei ceva, au fost și ei zgîlțîiți de furtuni? se întreba examinînd oamenii. Nu putea citi nimic pe aceste fețe decolorate și șterse. Se cufunda din nou în sine și se gîndea cu anume îmcîntare că peste ani și ea va uita prezentul, va scăpa de povara nefericirii de acum, obișnuindu-se cu jugul, ca toți ceilalți, că va semăna cu toate femeile, mai tinere sau mai vîrstnice, a căror viață aproape vegetală se desfășura atît de încet și de liniștit, ai căror ochi nu mai vedeau nimic afară de casa, copiii și bărbații lor.

— Nu-i chiar atît de rea viața asta tihnită, nu-i rea deloc! își spunea și se vedea dintr-o dată soția lui Grzesikiewicz, o femeie bătrînă, copleșită de copii și de griji, la conacul de la Krosnowa; în suflet i se înstăpînea pacea și liniștea vieții vegetative.

— Prea bine! se resemna și dorea ca Andrzej să-i ceară mîna cît mai repede, să se întîmple odată ce tot trebuia să se întîmple.

Dorea liniștea cu orice preț.

Această indispoziție sîcîitoare era adîncită și de teama pentru tatăl ei, fiindcă ultima zguduire avusese urmări păgubitoare asupra minții lui, care se pierdea tot mai mult în beznele nebuniei. Se arăta recunoscător față de ea, dar Janka simțea că nu mai putea înțelege măreția sacrificiului ei. Amuțise parcă, ședea toată seara cu ziarul în mînă fără să-l citească și se uita mereu cu priviri bănuitoare prin colțurile întunecoase ale casei; odată porunci să se aprindă toate luminările și umblase prin încăperi ca un somnambul; se oprea din cînd în cînd și se uita repede înapoi, șopocăia de unul singur și, după ce se închidea în camera lui, Janka îl auzea vorbind cu jumătate de glas. Acum spunea din ce în ce mai des „noi", iar într-o bună zi dădu dispoziție să se pună încă un tacîm pe masă.

— Mai vine cineva la masă? întrebă Janka mirată.

— Da, vine și Miecio numaidecît.

— Cine mai e și ăsta?

— Cum, nu-l cunoști? Doar e expeditorul nostru... nu sfîrși vorba, își ascunse fața în palme și tăcu; rămase așa destul de mult, deoarece i se învălmășeau gîndurile, prin mintea împrăștiată îi licăreau slabe tresăriri de luciditate și atunci

îl năpădea o spaimă cumplită să nu înnebunească. Lupta celor două personalități care se dezvoltau în el îl umplea de temeri neînțelese. Atunci fugea de acasă, umbla prin stație, se ducea la rampa de la depozit, se amesteca printre oameni, discuta și rîdea cu ei, căci atunci nu mai observa nici o abatere, se ținea cît putea aproape de oameni, intuind că prezența lor îl întărește, iar nebunia nu mai poate răzbate pînă la el prin mulțimea atîtor organisme sănătoase.

Într-o zi, pe la începutul lui decembrie, o zi groaznică, întrucît lapovița începuse de dimineață, veni Grzesikiewicz, la ora obișnuită, în amurg, deoarece acum venea aproape zilnic, dar astăzi înainte de a urca la Janka, trecu pe la telegraf.

Orlowski se ridică de pe sofaua pe care sta întins și, văzînd fulguiala de afară, spuse:

— E foarte plăcut aici, e cald și liniște!

— Da, dar afară e cumplit. Am fost nevoit să vin cu trăsura, ca să nu mă ude.

— Ai fost la Jania?

— Abia acum mă duc, am venit să-mi dați dumneavoastră puțin curaj.

— O să fie totul bine, știu eu! exclamă vesel, mușcîndu-și barba.

— De-ar fi adevărat, pentru că de cîteva zile mi-am pierdut încrederea. Mă duc.

Se întoarse de la ușă și întrebă încet:

— Și dacă va fi nu?

— Îți garantez eu că va fi da! strigă Orlowski, îl îmbrățișă și-l sărută cu bucurie. Du-te, cere-i mîna, vă luați în timpul carnavalului și basta. Hai, du-te, nu mai pierde vremea... îl împinse ușor spre ușa pe care o închise în urma lui, apoi se întinse iarăși pe sofa.

— Vezi, strengarule, ziceai că n-o să iasă nimic din căsătoria asta, șopti batjocoritor.

— Așteaptă, să-i vedem plecînd din fața altarului, mai așteaptă... își răspunse singur, dar cu alt glas și clătină din cap neîncrezător.

— Ce tot trăncănești! Pe Dumnezeul meu, dacă-ți spun că totul se va întîmpla după voia mea, apoi așa o să fie.

— Nu totdeauna, dragă domnule șef, te-ai convins doar că nu poți conta pe ea.

— Taci din gură! Janka este cel mai bun copil, pe Dumnezeul meu, cel mai bun copil.

— Ha! ha! ha! rise încet. E cel mai bun copil, dar toată vara a zburdat, iar acum voia să plece iar.

— Taci! strigă și izbi furios cu piciorul în gol, zvîcnind în picioare, dar vedenia se destrămă și pieri; în zadar se uită sub sofa, pe sub scaune, o căută pînă și în sertarele de la birou și în casa de bani zidită în perete și asigurată contra focului; nu găsi pe nimeni, dar era atît de sigur că celălalt fusese acolo mai înainte, încît deschise ferestruica de la casă și-l chemă pe Roch, vrînd să-l întrebe dacă nu ieșise cineva pe coridor. Roch nu veni, așa că rămase o clipă pe gînduri, apoi se duse la Zaleski.

În acest timp, Grzesikiewicz, cu toate asigurările lui Orlowski, urcă la etaj cu inima cît un purice, deoarece îi veniră în minte cele întîmplate astă primăvară, cînd îi ceruse mîna. Se dezbrăcă foarte încet în anticameră.

— Domnișoara Janina este acasă? îl întrebă pe Roch care-l ajuta să-și scoată paltonul.

— Este, păi cum, unde poate să fie! Îi spui acu' că a venit boieru'!...

— Stai puțin, strigă după el. Roch se opri și așteptă. Andrzej își aranjă surtucul, se încheie și își puse mănușile, își răsuci mustața și se pieptănă, întîrziindu-și cît mai mult intrarea. Hai, acum du-te, ce mai aștepți? îl întrebă.

— Păi, boierule, dumnevostă aț' zîs să stau...

— Da, da, voiam să-ți dau ceva, pentru toate serviciile... așa-i, e drept... Îi dădu trei ruble, Roch îi sărută mîna și, după vechiul obicei, vru să-i îmbrățișeze genunchii.

— Prost mai ești, Roch. Hai, du-te odată...

În sfîrșit, intră în salonaș. Se opri la mijlocul încăperii, își scoase mănușile și se uită îngrijorat la ușa ce dădea în sufragerie. Nerăbdarea și teama i se citeau mereu în priviri. Înregistră cele mai mici zgomote, tresărind de fiecare dată, vru să plece, să fugă și să amîne totul pentru altădată. Apoi iarăși, nemaiputînd să se stăpînească, vru să intre în camera Jankăi, dar se așeză pe un scaun și rămase așa, ascultînd cu anume emoție sunetele înăbușite ale pianului Zaleskăi care începuse să cînte ca de obicei după amiază.

În cele din urmă, Janka veni și răspunzîndu-i la salut, înțelese după solemnitatea așternută pe fața lui că astăzi avea să-i ceară mîna. Îl invită să ia loc cu un gest țeapăn și păli din cauza emoției care nu dură prea mult, deoarece era hotărîtă să-i primească cererea în căsătorie.

— Domnișoară, azi arăți cam suferindă, întrerupse Andrzej tăcerea.

— Mă doare puțin capul, nimic important.

— Cu vremea asta, nu-i deloc de mirare...

— Într-adevăr, îi răspunse Janka.

— Zăpadă, ploaie, viforniță și frig... continuă, dar limba i se încurcă, era furios pe timiditatea lui, intuia că spune cele mai crase banalități, dar nu era în stare să născocească altceva.

— Da, zăpadă, ploaie, viforniță și frig! Așa-i, repetă Janka mai încet, întorcîndu-și ochii de la fereastră.

Andrzej era atît de încîntat, încît îi venea să se dea cu capul de colțul mesei. O privea rugător, o implora din ochi să-l ajute să iasă din această situație, dar Janka, cu un zîmbet abia vizibil, se prefăcea că nu înțelege nimic. Își chinuia mănușile, își tot încheia și descheia nasturii de la surtuc, își mușca mustața și nu putea să spună nimic, gîndindu-se întruna că-l va socoti prost și nătîng.

— Nu-i așa că sînt caraghios? o întrebă de-a dreptul.

— Nu, deloc, spuse Janka prelung, dar în ochi îi jucau licăriri de ironie, mi se pare numai că nu prea ești în apele dumitale, parcă ești îngrijorat de ceva, adăugă.

— Domnișoară, mai bine spune că m-am prostit ca un berbec răznit de turmă.

Janka izbucni în hohote de rîs.

— Rîzi de mine, nu-i așa?

— Doamne ferește, comparația dumitale m-a făcut să rîd, mai degrabă am rîs fără nici un motiv.

Grzesikiewicz se ridică, întîrzie o clipă în fața ei și se duse la fereastră.

— Ai fost azi afară?

— Nu, e prea multă umezeală și prea frig...

— Adevărat!

— Domnule Grzesikiewicz, îmi vine în minte discuția pe care am avut-o în acest salonaș astă primăvară, rosti liniștită și înadins, ca el să spună ce vrea, deoarece începea să-și piardă răbdarea.

Se întoarse repede de la fereastră, păli, ochii întunecați începură să-i scapere scîntei.

— Domnișoară Janina... domnișoară Janina... îți aduci aminte? Nici eu n-am uitat nimic... glasul i se frînse, își șterse fruntea cu mînecа și o luă de mînă.

— Mi-e frică, dar dacă și astăzi ai să-mi spui nu, nu mai rezist. Nu, nu, nu mai sînt în stare să-mi înăbuș iubirea!... te iubesc, domnișoară. Domnișoară Janina... te iubesc... atît... Nu sînt meșter în vorbe frumoase, nu știu să vorbesc, dar te iubesc!... se precipită. Te-am iubit întotdeauna. Îți aduci aminte cînd ne-am întîlnit prima dată? Dumneata veneai de la Kielce, în vacanță... De atunci te iubesc și n-am încetat o clipă să visez că vei fi soția mea. Nu-mi spui nimic, nu răspunzi, nu mă asculți?...

— Continuă, domnule Grzesikiewicz, te ascult bucuroasă, îi răspunse moale.

— Mă asculți bucuroasă, deci ești de acord? Așadar e adevărat? Răspunde domnișoară, că îmi pierd mințile, aproape că strigă, acoperindu-i mîinile cu sărutări. Vrei să fii soția mea?

— Vreau! rosti Janka apăsat.

Andrzej se îndreptă dintr-o dată, orbit parcă de cuvintele ei, și o privi înspăimîntat în albul ochilor.

— Domnișoară, ai spus că vrei? o întrebă, nevenindu-i să-și creadă urechilor.

— Așa am spus.

Andrzej se așeză liniștit pe scaun, acum era stăpîn pe sine, și începu să vorbească în șoaptă, pentru că bucuria îi umplea inima, mîinile și buzele îi tremurau, ochii îi sărutau chipul palid și frumos.

— Știu că sînt ceea ce se numește un țăran; da, sînt un om simplu, dar cred că merit dragostea dumitale, jur că o merit. Am visat să alcătuim o familie model, pe care eu să o reazim cu umărul, iar dumneata s-o luminezi și s-o încălzești cu sensibilitatea și inteligența dumitale. Sînt pur și simplu mirat că visurile mele încep să se îndeplinească. Un om sălbatic, cum sînt eu, trebuie să iubească o femeie ca dumneata! O, da, abia acum, cînd te privesc, înțeleg cît îmi ești de scumpă și de necesară, pentru că te iubesc, domnișoară, iubesc în dumneata frumosul și inteligența, cultura, bunătatea și rafinamentul, în dumneata iubesc toată această lume nouă pentru mine și superioară. Începu iarăși să-i sărute mîinile; avea o poftă nebună s-o cuprindă în brațe, s-o acopere de sărutări, s-o strîngă la piept și să fugă cu ea într-un bungalou de cedru, departe de oameni! Vorbi îndelung, îi povesti multe lucruri, îi mărturisi simțămintele, gîndurile și dorințele lui.

Janka îl asculta, deși avea mereu impresia că acest om, viitorul ei soț, îi este totuși un străin. Dar glasul lui gros,

manifestările de sinceritate ale dragostei uriașe, sărutările, această încredere nețărmurită pe care o avea în ea, îi umpleau făptura sensibilă cu căldura unui simțămînt necunoscut, începea să se înduioșeze; cu toate acestea, la sfîrșit îi spuse cu destulă luciditate:

— Totuși, dumneata nu-mi cunoști trecutul... și aștepță cu un sentiment ciudat de părere de rău, care începea să-i pătrundă în suflet, gîndind că după ce-i va auzi răspunsul, va pleca și nu se va mai întoarce. Se uita la el cu o rugăminte mută în priviri, hotărîtă să-i destăinuie totul.

— Trecutul dumitale! Doamne, păi asta te privește numai pe dumneata... spuse simplu.

— Ar trebui să te privească și pe dumneata.

— Nu, nu, nu! De vreme ce dumneata nu-mi ceri să mă spovedesc, nici eu n-am dreptul s-o fac. Viața noastră nu va avea „ieri". Începe de „astăzi" și va fi „mîine". Ah, sînt atît de fericit, atît de fericit, iar mama o să se bucure atît de mult! ea ține atît de mult la dumneata!

Și continuă cu înflăcărarea și dezlînarea proprii îndrăgostiților.

Janka nu insistă ca Andrzej să-i asculte mărturisirile, îi era chiar recunoscătoare că nu ținea neapărat, deoarece abia acum își dădea seama de grozăvia destăinuirilor ei. Nu, nu trebuie să știe nimeni! își spuse și începu să-l asculte cu toată luarea aminte, să încuviințeze și să-i zîmbească, lăsîndu-se purtată de dragostea lui; cu firea-i sensibilă de actriță, intră destul de repede într-un rol nou pentru ea, entuziasmîndu-se atît de mult, încît juca fără să se prefacă și cu mare plăcere partitura unei logodnice iubite și iubitoare. Simțea astfel o ușurare uriașă, aproape uita trecutul, rîdea în hohote și din toată inima, încît Orlowski, care veni în curînd, auzindu-i rîsul și văzînd fața strălucitată a lui Andrzej, înțelese că totul se sfîrșise cu bine.

— E, să fiți fericiți, copiii mei, să fiți fericiți, șopti sărutîndu-i cu dragoste. Jędrek, băiatule, îmi placi grozav, pe Dumnezeul meu; ce flăcău zdravăn, ce ginere! Ha! Ha! și-l bătu pe umeri, luîndu-l în brațe și sărutîndu-l din toată inima.

Erau cu toții foarte bine dispuși.

— E și frumos, și bun ca bărbat, domnișoară, o să te ție numa'-n palmă, n-o să lipsască nici laptele de pasăre! șopti Janowa la urechea Jankăi și adăugă: — dacă fata mea ar loa un bărbat ca ăsta, m-aș duce pe jos pînă la Częstochowa și aș ține post în toate vinerile.

Janka rîse de urările ei, dar nu voia să se gîndească acum la această viață viitoare; era atît de atîtată de veselia tuturor, încît alergă la Zaleska să-i spună totul, dar văzînd-o cîntînd cît se poate de liniștită la pian în camera aproape întunecoasă și rece, îi scăzu înflăcărarea. Schimbă cîteva cuvinte și se întoarse acasă.

Seara, cînd tocmai se așezaseră la masă, veni Świerkoski și uitîndu-se la chipurile lor și ascultîndu-le discuția, înțelese îndată totul. La început, aproape că amuți, ochii îi luciră amenințători, dar el rămase locului încovoiat ca de obicei, cu mîinile vîrîte în mînecă, doar ochii îi rătăceau pe fețele Jankăi și a lui Andrzej în timp ce cu piciorul călca furios coada lui Amis, pînă cînd acesta zvîcni chelălăind și fugi la bucătărie.

Nu-i acordă nimeni nici o atenție. Janka îi întindea ceaiul, uitîndu-se la Andrzej și vorbind numai cu el.

Świerkoski ședea ca pe ghimpi, le pîndea privirile și își mușca buzele pînă la sînge, ca să nu strige din cauza părerii de rău care-i răsucea măruntaiele. Avea impresia că, așa cum se uita Amis la el din bucătărie, tot așa îi țintuia și el cu priviri lacome dintr-un abis în care nu-l vedea nimeni: o gelozie cumplită și o durere atît de puternică îi striveau sufletul, încît aproape fără să vrea, mușcă paharul din care sorbea ceai, sticla se sparse în bucățele, iar din buzele rănite începu să-i curgă sînge.

— Ce s-a întîmplat, domnule Świerkoski? Ți s-a spart paharul în mînă?

— În dinți! Nu-i nimic, mormăi, ștergîndu-și buzele cu batista.

— Domnule, pînă acum ai spart pietre, acum ai trecut la sticlă, ai metoda dumitale și faci progrese.

— O să sparg și lucruri mai tari, domnule Grzesikiewicz, răspunse Świerkoski, rînjindu-și dinții de lup într-un zîmbet. Sîngele continua să-i curgă șiroaie din buzele zgîriate, așa că se ridică și șopti surd, cu batista la gură, fără să se uite la nimeni:

— Eu trebuie să plec, primiți, vă rog, din partea mea cele mai sincere urări de bine în noua viață.

— Mulțumesc. Însoară-te și dumneata, o să vezi cît e de plăcut să primești asemenea urări.

— Eu mai aștept... mai aștept, șopti încet, privind atît de ciudat la Janka, încît aceasta înălță capul, se înfioră parcă

de teamă și zîmbetul i se stinse; se uită o clipă în ochii lui galbeni, neînțelegînd nimic.

— Oricum, noi ne invităm singuri la nunta dumitale.

— Ce onoare!... pot oare măcar să visez, eu, un funcționar oarecare, să primesc sub acoperișul meu un mare proprietar ca dumneata; nu, nu îndrăznesc să te invit, nu sînt vrednic de asemenea cinste... șopti, se înclină din ușă și ieși.

II

Świerkoski se opri în fața gării, lîngă zid, deoarece totul se învălmășea înăuntrul lui; mintea i se tulbura din cauza durerii care-i sfîșia măruntaiele. Stătu așa multă vreme, lipit de perete, cu mîinile în mîneci, cocoșat, nebăgînd în seamă frigul, zăpada uscată și înghețată care-i intra în ochi; cîinele scîncea de frig și i se încolăcea la picioare, dar nu se uita la el, copleșit de jalea îngrozitoare ce-i împovăra sufletul. Își pierdea ochii gălbui, cu luciri fosforescente, în tăriile întunecate din care începeau să se ivească stelele palide, fiindcă pe pămînt se lăsase gerul, sau privea la pădurea acoperită de zăpadă, încovoiată, albă, ascultînd parcă liniștea care se înstăpînise, și gemea printre dinții încleștați. Acum simțea că o iubește pe Jania, că-i pare rău nu numai de zestrea ei, ci și de ea...

Zvîcni brusc, cuprins de o furie sălbatică, încît tremura tot, iar degetele i se închirceau și i se încovoiau ca niște gheare; dacă ar fi putut, l-ar fi înșfăcat pe Andrzej de gît și l-ar fi zgîriat cu unghiile. Nu se mai duse acasă, căci se răzgîndi și porni spre vila Osieckăi, dar trecînd pe lîngă caii lui Andrzej, care așteptau la intrare, nu se putu abține și lovi cu toată puterea în burta celui dinspre el; parcă l-ar fi lovit pe Grzesikiewicz. Calul icni înspăimîntat și sări brusc într-o parte; vizitiul care moțăia pe capră, surprins de această mișcare, se rostogoli pe jos, iar caii o luară la goană spre pădure.

Świerkoski dispăru și el pe urma lor.

— Mai aștept, neciopliturile, eu mai aștept! gîndi, scrîșnind din dinți de turbare și mai că stătu locului, deoarece îl înăbușea furia, făcîndu-l aproape să-și piardă cunoștința. Se cocoșă și mai mult și începu să urle prelung, ca să se mai ușureze. Amis îi ținea isonul cu atîta ardoare, încît stîrniră cîinii din ogrăzile de lîngă drum; pădurea întreagă răsuna de aulituri, de parcă urla o haită de lupi flămînzi.

— Mai aștept! Hipcio știe să aștepte!... și ca să-și exprime și mai energic furia, dragostea și ura, începu să tragă cu pistolul; trăgea, pentru că bubuiturile, mirosul de pulbere, dîrele de lumină întrerupte, lucind în întuneric, îi făceau plăcere și-l calmau.

Cînd ajunse la Zacisze, era pe deplin stăpîn pe sine.

O găsi pe Osiecka în sufragerie, la masă. Zosia turna ceaiul. Staś privea hipnotizat la ea. Tola, ca de obicei, țeapănă și apatică, ședea la locul ei cu ochii pironiți pe lampă. Mai era acolo încă o femeie necunoscută, tînără, cu fața bolnăvicioasă, care sta în fotoliu, înconjurată de perne.

Świerkoski le salută și-i șopti îndată Osieckăi că are o treabă urgentă cu ea.

— Ce e? Mă sperii cu înfățișarea dumitale sumbră! îl întrebă cînd intrară în camera vecină.

— Grzesik i-a cerut mîna astăzi și Janka nu l-a refuzat.

— Prostănacul. Natural că nu l-a refuzat, s-ar fi căsătorit și cu un hamal, numai să fi vrut s-o ia.

— Exagerați, doamnă! șopti; cele auzite nu-i făceau plăcere.

— Crede-mă, domnule.

— Cred, mă rog, cred, dar cu toate astea sau poate tocmai de aceea, se vor căsători...

— Îți garantez că nu. Logodna nu înseamnă căsătorie. Chiar acum mă duc la Głębińska, ea o să-i despartă, de-ar fi legați cu lanțuri de oțel. A, stai tu, mironosițo! O să-ți scoatem noi masca, n-ai grijă!... șopti amenințător, și pe fața ei frumoasă se așternu o expresie de ură atît de neîndupleçată, încît Świerkoski se uită neliniștit la ea.

— Să mergem, domnule, te duc pînă la gară, o să vorbim pe drum mai pe îndelete.

Osiecka porunci să înhame caii numaidecît.

— Domnule Stanisław, rămîi dumneata aici, să nu le fie frică fetelor; e, dacă-ți spun să rămîi aici, nu mai trebuie să te pregătești de plecare. Nu întîrzii mai mult de două ore.

Se îmbrăcă în grabă și plecară îndată.

În sufragerie se instăpîni tăcerea. Astăzi, Staś era și mai timid decît de obicei, fiindcă ultima scrisoare de la mama lui, în care îi interzicea s-o iubească pe Zosia, îl apăsa, lăsîndu-l pradă disperării. O săptămînă întreagă nu mai trecuse pe la Zacisze, mai mult însă nu putuse rezista și venise. Toată seara fusese morocănos și trist, scrisoarea din buzunarul de la piept îl ardea și îi amintea mereu că nu ascultă de sfaturile și do-

rința mamei; se simțea vinovat și nefericit din cauza acestei lupte între două iubiri și-i arunca Zosiei priviri atît de înflăcărate, încît aceasta, imediat după plecarea Osieckăi, se așeză lîngă el.

— De ce ești atît de necăjit, domnule Stanisław? îl întrebă, aplecîndu-se peste ziarul desfăcut pe masă.

— În viața unui om sînt momente mai dificile... și fără să vrea își duse mîna la piept, unde odihnea scrisoarea de la mama lui.

— Te doare inima?

— Nu, nu. Într-adevăr, ești prea bună, domnișoară, că te gîndești la mine...

— Și dacă mă interesează și pe mine de ce, din ce cauză suferi?... rosti mai încet, aplecîndu-și și mai mult capul deasupra ziarului.

— Domnișoară Zofia, domnișoară Zofia! i se smulse din piept.

— Hai, spune-mi de ce ești necăjit, te rog. S-a întîmplat ceva la serviciu?

— Nu, nu.

— S-a îmbolnăvit mama dumitale sau vreun unchi?

— Nu, nu... da' de unde...

— Aha, mai mult ca sigur că mama dumitale ți-a scris ceva nu prea plăcut. Cineva de la stație mi-a povestit că dumneata îi spui totul mamei și nu faci decît să-i urmezi sfaturile și recomandările.

— Da, într-adevăr, procedez astfel, fiindcă mama mă iubește și nu-mi dorește decît binele, așa că ar fi o lipsă de recunoștință din partea mea, dacă nu i-aș spune tot ce fac. Dealtfel, mama se ocupă de toate problemele mele.

— Așadar, ultima scrisoare pe care ai primit-o este de vină? întrebă puțin iritată.

— Da, așa e, n-a fost deloc plăcută, dimpotrivă, recunoscu cu glas plîngător.

— Tăceți din gură! strigă Tola, începu să asculte cu atenție și-i întinse ceașca Zosiei.

Zosia se ridică, iar bolnava care moțăia în fotoliu se uită la ei, zîmbi cu blîndețe, mișcă din buze, pleoapele i se închiseră și adormi iarăși.

După ce-i dădu ceaiul Tolei, Zosia se așeză din nou lîngă el.

— Domnule Stanisław, trebuie să-mi arăți și mie scrisoarea. Te rog foarte mult, foarte...

— Nu pot, pe cuvîntul meu. În viața omului sînt momente cînd nu trebuie să cedeze... se apără și vrînd parcă să se asigure, scoase scrisoarea din buzunar și o strînse în mînă.

— Să știi că mă supăr, în fond, ai dreptate să nu-ți pese de nimic, numai mama să fie mulțumită... restul ți-e indiferent! Se întoarse bosumflată.

— Domnișoară, dacă ai ști... dacă aș putea să-ți spun... dacă...

— Trebuie s-o întrebi pe mama dumitale dacă îți dă voie să-mi spui, șopti mușcător.

— Domnișoară Zofia, îi spuse cu reproș; îi era rușine, nu voia ca ea să creadă că se temea de propria mamă.

— N-ai decît să nu-mi spui nimic, știu prea bine că nu-mi vrei binele, deși eu...

— Poftim scrisoarea, domnișoară! strigă cu curajul disperării, contrariat dureros de accentele glasului ei, promite-mi însă că ori ce-o fi, nu te vei supăra pe mine.

— Domnule Stanisław, crezi că eu aș putea să mă supăr pe dumneata; spuse atît de dulce, luînd scrisoarea, încît Staș roși tot, năpădit de o bucurie nespusă.

Începu să citească încet. Staș se uita îngrijorat la ea și acum își regreta din toată inima curajul nesăbuit; îi era frică să se uite la fața ei, se tot răsucea pe scaun, își descheia surtucul, pentru că-i era cald, iar bretelele cele noi îi intrau în carne, mărindu-i suferința.

Zosia îi dădu scrisoarea înapoi, privindu-l cu o duioșie mînioasă parcă și plină de milă; Staș nu îndrăznea s-o întrebe nimic, îi evita privirile și valuri de sînge îi împurpurau obrajii.

Zosia se ridică fără un cuvînt și se duse în salonaș.

Se ridică și el de pe scaun, vrînd s-o urmeze, dar nu cuteză; se așeză la loc descumpănit și supărat, începu să se gîndească și să se revolte împotriva tiraniei mamei; se simțea bărbat, prin urmare... Se îndreptă bărbățește, își încheie surtucul la toți nasturii, își aranjă bretelele pe furiș, simțindu se din ce în ce mai bine. Privi de sus prin încăpere, rostogolindu-și ochii sfidători și își încleștă pumnii, neîndrăznind totuși să se ducă după Zosia.

Bolnava se trezi, se uită somnoroasă prin cameră și strigă:

— Zosia, Tola trebuie să meargă la culcare.

— Domnișoara Zofia a ieșit pentru o clipă, o chem imediat, se oferi intrînd în salonaș.

Zosia sta lîngă pian cu fața ascunsă în palme, își înălță spre el ochii înroșiți parcă de plîns.

— Domnișoară Zofia!... dumneata ești supărată pe mine, că am îndrăznit să-i scriu mamei, dar... dar... Tola trebuie să meargă la culcare, domnișoara aceea bolnavă te cheamă; vezi dumneata, nu puteam să nu-i scriu, nu puteam, așa că trebuie să mă ierți... fiindcă sînt momente în viața omului cînd...

— Domnule Stanisław, trebuie să fii bărbat, nu e cu putință să-i spui mamei chiar tot ce gîndești și ce simți, nu trebuie. S-ar cuveni într-adevăr să fiu supărată pe dumneata.

— Dar mă ierți, nu-i așa? Domnișoară, îți jur că de astăzi înainte voi fi alt om, ai dreptate, mă voi purta ca un bărbat!... da!... își îndreptă trupul și cu un curaj nemaiauzit, îi luă mîna și o duse la buze. Te vei convinge, domnișoară, că dacă e nevoie, pot să fiu și bărbat.

— Îți lasă, o să-i scrii iarăși mamei despre toate.

— Îți dau cuvîntul meu că n-o să-i scriu, se împotrivi energic și-i scuturâ mîna cu atîta putere, încît Zosia aproape că-i căzu în brațe; și ca din întîmplare, buzele li se întîlniră într-un sărut lung, arzător. Se umplură amîndoi de lumina orbitoare a fericirii; lumea întreagă, mama, teama și oamenii, se scufundă într-un abis fără fund, încăperea pieri, toate amintirile se destrămară, rămaseră doar ei doi, gură în gură, inimă lîngă inimă, uniți prin sărutul primei iubiri. Se desprinseră o clipă, se priviră în ochii în care se citea uluirea fericirii fără margini, aproape spaima, și iarăși își căzură în brațe muți, cu răsuflarea tăiată, fără să-și dea seama ce fac, sorbindu-și viața și dîndu-și-o unul altuia.

— Te iubesc! cîntau ochii ei albaștri, mari, plini de lucirile umede ale fericirii.

— Te iubesc! răspundeau ochii lui.

— Te iubesc! te iubesc! te iubesc! le răsuna în creier, în suflet, în sîngele tînăr și toată ființa lor, tot ce exista împrejur, cînta acest imn al fericirii, al dragostei, al uitării de sine.

Își aruncă brațele de gîtul lui într-o mișcare impulsivă, se încolăci în jurul lui și printre lacrimi, teamă și desfătare, șopti îmbătată, copleșită de vraja clipei:

— O, Stach, dragostea mea, te iubesc!

Stasio nu mai putea să vorbească de emoție, abia după o clipă îngenunche înaintea ei și o asigură cu glasul tremurător de iubirea lui neclintită, jurîndu-i credință pînă la moarte.

Într-un tîrziu, cînd își mai reveniră cît de cît, Staś își scuturâ pantalonii cu batista, își șterse fața transpirată, se încheie la toți nasturii de la surtuc și spuse grav, cu glasul înfiorat:

— Eu mă duc să vorbesc cu mătușa dumitale...

Da, acum se simțea într-adevăr bărbat.

— Nu, nu acum, n-aș îndrăzni să mă uit în ochii ei, dealtfel, nici nu s-a întors, dumneata însă pleacă, te rog.

Îi sărută mîna și se aplecă, vrînd parcă s-o sărute pe obraz.

— Nu, nu, Stach... domnule Stanisław! se feri, înclinîndu-și capul și întinzîndu-i buzele roșii, întredeschise.

Ieșiră în coridorul întunecos. Staś tocmai căuta clanța cu mîna-i tremurătoare:

— Stasio!...

Întinse brațele și cu tot întunericul, o cuprinse într-o îmbrățișare pătimașă.

— Du-te, hai!... du-te, dragul meu!... du-te, mi-e frică!...

Se despărțiră aproape cu forța.

Staś plecă; mergea împleticindu-se înspre gară, de parcă era amețit, nu știa ce se întîmplă cu el, nu putea să-și amintească în ruptul capului cum de li se întîlniseră buzele. Se înfiora și acum, o simțea la pieptul lui, simțea căldura corpului ei, răsuflarea ei îi mîngîia fața, o asculta și o simțea toată în brațele lui, la pieptul lui, își desfăcea brațele automat și le strîngea, îmbrățișînd-o parcă.

Mergea încet, adîncit în fericirea-i nespusă, și primul gînd, primul impuls al inimii era să-i scrie totul mamei, să i se spovedească, dar îi veni în minte cuvintele Zosiei. Da, sînt totuși bărbat, se gîndi slăbindu-și bretelele, ca să scape de strînsoarea dureroasă. O să mă descurc și fără mama, meditâ, dar în adîncul sufletului se simțea descumpănit și înspăimîntat în fața vieții noi, a independenței care îl aștepta. Bine, dar Zosia, care este atît de bună, de energică și de înțeleaptă, va fi soția mea! Se liniști, își recăpătă echilibrul, intuind că Zosia va lua întru totul locul mamei.

În fața gării se întîlni cu Osiecka. Aceasta tocmai pleca de la familia Zaleski, pe la care trecuse doar pentru o clipă. Staś se retrase mai în umbră, de parcă se temea s-o întîlnească. Luă serviciul în primire de la Zaleski, care se duse să se culce, și toată noaptea, între telegrame și trenuri, își făcu planuri pentru viața viitoare, își socoti veniturile, se gîndi la mobilă etc., dar totul mergea atît de greoi, încît scoase de cîteva ori hîrtia de scris, scrise chiar „Dragă mămică" și rupse hîrtia, amintindu-și promisiunea pe care i-o făcuse Zosiei și cuvintele ei: „Trebuie să fii bărbat!"

— Da, „trebuie să fiu bărbat!“ repetă apăsat. Își desfăcu bretelele, își frecă tîmplele cu camfor, înghiți cîteva pastile homeopatice, ca să se mai învioreze, și se simți un bărbat adevărat, cu voință de neclintit.

III

La cîteva zile după logodna lui Grzesikiewicz, sosi pe neașteptate Głogowski și Janka îl întîmpină cu bucurie.

— Voiam foarte mult să te văd, domnule Głogowski, dar nu mă așteptam să se întîmple atît de curînd, îți sînt recunoscătoare pentru vizită.

— E, lasă-mă în pace, domnișoară, auzi, vizită! o întrerupse. Mă aflu la Bukowiec, pentru că fug în lume. I-am trimis la toți dracii pe senegalezii pe care-i meditam.

— Ai plecat de la familia Stabrowski?

— În primul rînd ești curioasă să afli de ce? O întrebare naturală, deoarece femeile mai întîi vorbesc și abia după aceea gîndesc. Spuse cu asprime, își ciufuli părul și începu să dea ocol mesei cu pași mari.

— În sfîrșit, de ce? Pentru că n-am mai putut rezista. Familia e vrednică de toată lauda, dar se așează de șase ori pe zi la masă, realizezi, domnișoară, de șase ori! Să mă trăznească, nici un porc n-ar fi putut să reziste. Și ce cumsecade sînt cu toții! Pe Dumnezeul meu, sînt ca niște automate. Bărbatul produce bani, iar soția prostii. Imaginează-ți un pătrat perfect de șabloane, convenințe, formule și ordine! Trăzni-i-ar cu regularitatea și ordinea lor pe toți acești oameni cumsecade! Își băgă degetele lungi, nervoase, cu încheieturi noduroase, în ciuful zbîrlit și se așeză.

— Nu, n-am mai putut, n-am mai putut; toamna asta este atît de înfiorătoare, e atît de frig, umed și plictisitor, încît îți vine să te tîrăști în noroi și să urli de disperare. Plec la Paris! Etajul șase, masa la un birt de mîna a doua, o dată la două zile, toate astea nu înseamnă nimic dacă ești liber și poți să respiri aer curat, să rătăcești încotro vezi cu ochii, e o desfătare pe care mi-o doresc. Bagă de seamă, domnișoară, Stabrowska asta s-a țicnit de-a binelea, spune niște prostii colosale și începuse să mi le impună și mie, așa că m-am revoltat și i-am spus pe șleau, destul de politicos deallfel, că tot ce scrie nu face două parale și ar face mai bine să aibă grijă de mulsul vacilor și de găini. Mă rog, n-are decît să scrie, e

și asta o boală, ca și guturaiul cronic sau oricare alta, dar de ce vrea să molipsească oamenii cu prostiile ei, de ce le tot citește la toată lumea?... De fapt, de ce mă supăr eu, ce mă interesează pe mine toate astea? N-au decît să crape cu toții, ce-mi pasă mie? Vorbea repede, sărind de la una la alta, cu glasul ridicat și răgușit.

— Așa-i, ce rost are să te enervezi?

— Se enervează oamenii care au sînge în vine, nu apă, la urma urmei, ce rost are să mai vorbesc? dădu din mînă a lehamite.

— Domnule Głogowski, ai sfîrșit *Oamenii incoruptibili?*

— Nu, nu, nu! răspunse cu efort, nervos, și fața i se înroși, iar în ochi îi luciră văpăi mohorîte, disperate. Se întristă brusc, își sprijini fruntea în palme și începu să vorbească dezordonat, cu glas chinuit și abia auzit, de parcă vorbea cu sine însuși.

— Nu i-am sfîrșit și nici n-o să-i sfîrșesc vreodată, m-am săturat de literatură, de jongleriile astea prostești care mă omoară. Ce-mi dă mie arta prea iubită, fericirea? Cum de nu, îmi întărește tot mai mult convingerea că sînt un orb și un idiot, că nu știu și nu înțeleg nimic.

— Cum adică? Așadar, poți să nu mai scrii, să nu faci nimic?

— Nu voi mai scrie, cel puțin așa s-ar cuveni să fac, m-am convins că nu trebuie să mai pun mîna pe pană. La drept vorbind, am terminat de scris *Incoruptibilii*, am investit în ei o jumătate de an de muncă, i-am udat cu sîngele meu, ca să crească și să trăiască, le-am dat creierul meu, i-am legănat, i-am apărat, m-am rugat de ei, am suferit odată cu ei și pentru ei, am trăit numai prin ei și timp de cinci minute am fost sigur că am creat o capodoperă! În realitate însă știi ce sînt, domnișoară? Niște manechine fără picătură de sînge în ele, fără brumă de puls în piepturile de hîrtie!... Ăștia nu sînt oameni, asta nu-i viață adevărată, totul nu-i decît vorbărie curată! M-a cuprins disperarea, căci îi port în mine, vii, din sînge și oase, sufletele lor există în sufletul meu, totul se zbate înăuntrul meu, ca o pasăre care vrea să se smulgă din colivie și să zboare, sufletele lor plîng, strigă, cerșesc lumina zilei, trupul lor, vor să trăiască independent, mă chinuiesc îngrozitor! Iar eu sînt asemenea păstorului nevrednic care vede minunea, care intuiește minunea și nu poate s-o înțeleagă, s-o facă să dureze!... Ah, nu sînt în stare să smulg aceste suflete din mine, să le dau viață!... O, nu spune nimic, domni-

șoară, pentru că mă copleșește ana rațiunea, neputința mă prostește, mă toade disperarea; fă tu ceva, domnișoară, fiindcă nici măcar să vrei nu meriți, să nu dorești nimic, pentru că nu meriți să dorești nimic, pentru că nu se realizează, pentru că omul simte doar jugul cumplit al propriei neputințe, recunoscîndu-și propria micime și mizerie, iar mai tîrziu nu mai este în stare să mai simtă nici cea mai simplă plăcere omenească. Fericirea nu se află acolo, undeva, în visurile despre glorie, în gloria însăși, nu există în afara noastră, să n-o căutăm aiurea, caci ea se află în noi. Sîntem niște proști! proști! proști! striga cu glasul ridicat. Să imităm boii care trag plugul cu capul veșnic plecat și nu se uită niciodată la cer; să imităm copacii care se mulțumesc să crească, să înflorească, să simtă căldura, să soarbă lumina, să se legene în bătaia vîntului, să adoarmă în fiecare toamnă și să se trezească odată cu primul fior al primăverii, pentru că fericirea înseamnă durabilitate, existență fericită!

Tăcu obosit, pe față îi treceau fulgere de mînie; jalea îi sfîșia inima și se zbătea neputincios. Se trăgea de haină, de parcă voia să smulgă din piept aceste simțăminte și avînturi, gînduri și visuri, firea lui care îl împingea să nu-și afle locul în lume. Se zvîrcolea mereu, urca pe înălțimile idealurilor și se prăbușea în abisul propriei neputințe.

Acum ședea mut, iar în ochii cenușii, sticloși, îi stăruiau durerea aprigă și sfîrșeala. Janka ascultase această lungă și dezlînată izbucnire de sentimente cu o plăcere amară, dar și cu mirare, deoarece îl cunoștea ca pe un luptător dîrz care mergea din înfrîngere în înfrîngere, convins că în cele din urmă va învinge.

Îl compătimea din toată inima, dar în această compasiune era și puțină mulțumire că nu numai ei îi merge rău, că nu numai ea se chinuiește.

— Îmi pare atît de rău de dumneata, domnule Głogowski, încît...

— Nu mai sfîrși, domnișoară, n-am venit să-mi spui cuvinte de mîngîiere și nici să mă compătimești, astea nu-mi ajută la nimic. Am venit să te văd și să-ți spun tot ce ți-am spus, pentru că simțeam nevoia să mă descarc; dacă nu-mi asculți sau dacă îți pare rău de mine, prea puțin îmi pasă. Da, da, da! strigă, izbind cu pumnul în masă.

Janka zîmbi cu amărăciune, deoarece cuvintele lui o făceau să sufere.

— Ai primit scrisorile mele? îl întrebă.

— Le-am primit.

— Și nu-mi spui nimic?

— Ba-ți spun, trebuia să procedezi așa cum ai procedat.

— Trebuia? spuse apăsat, pentru că nu-i plăcea cuvîntul „trebuia".

— Asta are mai puțină importanță, ai făcut bine că ai rămas alături de tatăl dumitale. La teatru ce-ai fi avut?... emoțiile gloriei, nemurirea?... Nimic din toate astea, ci doar lupta, o luptă măruntă pentru o deșertăciune, o luptă pentru o umbră pe care nimeni n-a pus mîna.

— Da, dar aici ce am?

— Fie și o vegetare liniștită.

— Adică regularitate și ordine, familia, soțul, copiii și obligațiile. Știu asta! Îmi recomanzi mie tocmai ceea ce respingi dumneata cu scîrbă. Mi se pare că te contrazici puțin...

— Să nu ți se pară, pentru că nu-i așa. Eu le resping, fiindcă pot s-o fac, fiindcă acolo unde poate să crească și să trăiască ienupărul, stejarii se usucă și mor.

— Bine le mai clasifici! șopti Janka cu amărăciune.

— Iar ne supărăm pentru un cuvînt, nu-i vorba de asta, ci de faptul că un om poate să trăiască o sută de ani numai cu ridichi coapte și să se simtă fericit, iar altul nu poate.

— De unde știi dumneata că tocmai eu sînt ienupărul sau omul acela care poate trăi numai cu ridichi?

— Nu m-am referit la dumneata, am spus-o în general.

— Întrucît era vorba de mine, a trebuit s-o iau ca atare.

— Totdeauna femeile reduc totul la propriul eu.

— Așadar?... întrebă pierzîndu-și răbdarea.

— Așadar, eu nu te cunosc pe dumneata, știu, în schimb, ca orice om puternic își ia crucea pe umeri și pleacă în lume sau se așează undeva lîngă vreun gard și dă ortul popii, dacă așa-i place.

— Iar eu mă căsătoresc!... șopti, sfidîndu-l parcă, și ochii îi scînteiară de furie.

— Faci cel mai bun lucru care ți-a mai rămas de făcut.

— Și definitiv...

— E, dramatizezi. Femeile aleg totdeauna extremele.

— Domnule Głogowski, astăzi parcă respiri numai fiere și amărăciune.

— Viața nu mă îmbată cu miere. Cred că e timpul să ne întrerupem aici aceste jigniri reciproce și văicăreli comune împotriva sorții. Fiecare capătă ce i se cuvine.

— Ar trebui să i se cuvină fericirea, pe care însă n-o dobîndește.

— De ce i se cuvine fericirea, de unde știi dumneata, domnișoară, că omul trebuie să fie fericit?

— Pentru că vrea.

— Dacă-i așa, poți s-o ici de oriunde, pentru că se găsește pretutindeni.

— Unde?

— În noi înșine și numai în noi înșine.

— În mine nu există! răspunse Janka încet.

— Ei, atunci n-o s-o afli nicăieri...

Nu-i mai răspunse, avea ochii plini de lacrimi și inima de amărăciune și părere de rău.

— E, ajunge, e timpul să plec, trenul meu trebuie să sosească dintr-o clipă în alta. La revedere, domnișoară, îți doresc din tot sufletul să fii fericită, ți-o dorești doar atît de mult; totul cedează în fața unui suflet în extaz, zicea Avicenna[1], un bătrîn scolastic.

— N-o să ne vedem prea curînd, spuse Janka cu tristețe; îi părea rău de acest singur suflet pe care-l prețuia foarte mult și pentru care nutrea sentimente prietenești.

— Cred că niciodată. Glasul îi răsună aspru, se duse la fereastră și se uită în depărtare cu priviri sticloase.

— Acest cuvînt ar trebui să dispară din limba oamenilor, deoarece exprimă disperarea și nimicnicia noastră.

— Singurele două lucruri care nu dezamăgesc pe nimeni. E, la revedere. Acum plec la Varșovia, iar după sărbători în lumea largă. Dacă-mi va merge foarte rău sau foarte bine, o să-ți scriu, pentru că n-am să uit că în acest colțișor se află un suflet prieten și suferind.

— Mulțumesc, dar îmi pare atît de rău că te pierd...

— Nu trebuie să-ți pară rău, domnișoară, poate că fericirea noastră constă tocmai în puterea de a uita. Eu nu sînt în stare să uit, dar asta-i altceva. Dacă am fi trăit mai aproape, poate că ne-am fi urît și ne-am fi încăierat ca niște cîini legați unul lîngă altul, care se bat pentru strachina cu mîncare și pentru aer.

— Nu-i adevărat, pentru că ți-aș fi dat întîietate, se împotrivi Janka cu gravitate.

— La revedere!... Mi-e greu să mă despart de dumneata. Îi luă amîndouă mîinile, i le sărută și privi lung la fața ei, vrînd parcă să și-o întipărească în minte pentru totdeauna.

[1] Avicenna (980—1037) — medic și filosof iranian.

— Iartă-mă, domnișoară... simt că mi se sfîșie inima de durere... viața mă încearcă greu!.. greu de tot...

Se uită prin încăpere și ieși în grabă, ștergîndu-și pe scări ochii înlăcrimați.

Janka îl văzu pe fereastră, umblînd pe peron cu tatăl ei, care-i plătea vechea datorie, și sărutîndu-se la despărțire. Îl mai văzu și cînd apăru la fereastra vagonului. I se înclină, trenul porni și totul pieri în norii de zăpadă.

Simțea o greutate pe inimă. Se gîndea că poate nu-l va mai vedea niciodată, că odată cu plecarea lui se rupeau ultimile fire care o legau de lume; în suflet i se revărsa tristețea grea, apăsătoare, a însingurării. Se depărta acum cu o repeziciune fantastică de propriul trecut.

IV

Cîteva ore umblă de colo-colo ca ametită și atît de tristă, încît cînd veni Andrzej, șopti:

— Bine că ai venit, domnule Grzesikiewicz, te așteptam cu nerăbdare.

Nu-l iubea totuși, dar singurătatea o apăsa cumplit. Se obișnuia treptat cu obiceiurile și felul lui de a gîndi, dar o plictisea adesea cu dragostea lui; purtarea lui cam din topor o irita, deoarece cu toată larghețea principiilor, avea în sînge simțul nenumăratelor formule ale vieții de societate, pe cînd Jędruś, cum îi spunea familiar Orlowski, deși avea oarecare școală, de strictă specialitate, în relațiile mai apropiate era un barbar desăvîrșit.

— Domnișoară, o să mă îmblînzești ca pe un cal sălbatic, se dezvinovăția nu odată și-i săruta mîinile.

Citeodată Janka îl dojenea cu destulă asprime, deoarece o enerva ignoranța lui, și Andrzej promitea să se îndrepte, deși nu se prea sinchisea, pur și simplu nu înțelegea prea bine ce vrea de la el și în ce scop o făcea. Își cheltuia toate forțele în administrarea moșiei, dealtminteri era atît de îndrăgostit, încît toate celelalte lucruri le făcea aproape instinctiv, ca un automat. Janka îl atrăgea tot mai mult și pentru că se simțea neajutorat în fața ei, socotind-o o ființă superioară; era mîndru de ea.

Își spunea deseori că averea lor are nevoie tocmai de cineva ca ea, de o astfel de cucoană, cum zicea mama lui. Se ducea în fiecare zi la Bukowiec și se întorcea acasă tot mai îmbătat

și mai fericit. De multe ori, stătea pînă noaptea tîrziu la mama lui și-i povestea nenumărate amănunte despre Janka sau pleca la familia Witowski și se spovedea de toate înaintea domnișoarei Jadwiga. Trăia în zorul pregătirilor dinainte de nuntă, neluînd în seamă aluziile usturătoare, adesea foarte dureroase, ale Józiei care acum venea întruna pe la Krosnowa și privea cu ură și părere de rău la restaurarea interioarelor palatului.

— O locuință de-a dreptul regală!... și pentru cine?... șopti odată batjocoritoare.

— Pentru soția mea... nu știai?

— A, știam, știam, și știu chiar mai multe. Józia se întoarse și plecă.

— Sora mea ține foarte mult la mine... îi spuse tatălui său care auzise tot.

— Ce-i drept, așa e, de ce dracu' e nevoie de atîtea catifele, covoare, mobile aurite...ptiu!... mama ta a trăit într-o crișmă cînd s-a măritat cu mine și a fost bine, pe Dumnezeul meu!

— Pentru că dumneata n-ai avut palat, iar mama nu ți-a adus o zestre de treizeci de mii de ruble...

— Da!... treizeci de mii, e o sumă frumușică, dar pe legea mea! o să vă rătăciți prin atîtea camere... cinci, șase... mai înțeleg, că nici un episcop n-are nevoie de mai multe.

— Noi o s-avem nevoie de șaisprezece...

— De ce, ce-o să faceți cu ele?

— O să stăm în ele... răspunse apăsat, pentru că bătrînul începea să-i calce pe nervi.

— Lemnele de la Ługi n-ajung nici pentru o iarnă, ca să-ncălzești odăile astea atît de mari.

— Mai sînt însă și pădurile de la Krosnowa, cele de la Jakubów...

— Cum de nu... sînt, știu că sînt, nu trebuie să-mi spui tu unde sînt pădurile mele!... rosti îndîrjit. Pe Dumnezeul meu, sînt ale mele!...

— Tată, nici dumneata nu trebuie să-mi aduci aminte mereu că pădurea și pămîntul sînt ale dumitale, o știu foarte bine și nu vreau să ți le iau, strigă Andrzej cu glasul ridicat.

— Jędrek, ei, Jędrek!... închideți pliscul, că-ți dau cu tifla și o să-ți pară rău!

— Mă descurc eu!... șopti Andrzej disprețuitor, fiindcă bătrînul îi amintea în acest fel că poate să înscrie toată averea pe numele Józiei.

— Are sîngele iute, împielițatul!... se gîndi bătrînul, uitîndu-se cu duioșie la el, însă în urma lui Andrzej care se depărta. apoi, cu toate că nu mai putea să meargă decît cu ajutorul bățului și al pereților, se duse să supravegheze treaba și să mai stea la taifas în încăperile în care lucrau dulgherii și tapițerii.

Bătrîna venea și ea de cîteva ori pe zi pe la conac, umbla în vîrful degetelor prin camerele de la parter, care erau aproape gata, se uita cu mîndrie și admirație la splendorile din jurul ei, mîngîia mătăsurile și catifelele și ofta parcă de jale după banii cheltuiți, dar nu-i spunea nimic feciorului. Își petrecea serile lungi stînd la bucătărie cu roata de tors sau cu penele printre fetele din casă și argații de la curte. Îi plăcea nespus să-i asculte pe slujitori lăudîndu-l pe Jędruś al ei; uneori nu se mai putea stăpîni și le povestea și ea despre Janka, cît era de frumoasă și de învățată.

Andrzej o dojenea adesea pentru asemenea familiarisme cu slujitorii.

— Da' bine, Jędruś, unde să mă duc și eu să vorbesc... dacă nu la ai mei? Nu te teme, ei mă înțeleg și e sigur că-mi doresc mai mult bine decît doamna Kossowska, Witowska sau altele; sînt doar oamenii noștri... îi spuse odată încet. Însoară-te mai repede și o să mă duc la nora mea să stăm de vorbă, adăugă.

Îl dezarmă cu aceste cuvinte și Andrzej nu mai zise nimic.

— Jędruś, roag-o pe domnișoara Janina să vie și ea să vadă; poate că nu-i place ceva și acum mai putem să schimbăm.

— Ai dreptate, mă duc îndată la Bukowiec.

— Sigur, poate că va fi nevoie să mutăm palatul în alt loc, acolo pe insulă, ar fi mult mai frumos, sau te pomenești că zice să-l mutăm pe munte, în pădure, că acolo sînt priveliști minunate, șuieră Józia după plecarea lui Andrzej.

— Józia, tu ai limba tare ascuțită, he! he!... cînd spui o vorbuliță, parcă înfigi cuțitul sub coaste, pe legea mea! rîse bătrînul.

— Măcar eu să mai am ochi, dacă dumneata și mama nu-i mai aveți, pentru că despre Andrzej, ce să mai vorbesc. Cînd o să vie cucoana asta aici, în cîțiva ani nu se mai alege nimic din Krosnowa, o să vezi, tată...

— Cum de nu... păi eu unde sînt?... Vinde pielea ursului din pădure.

— Și ce-i cu asta, Andrzej nu face numai ce vrea el?... Cîte mii de ruble costă reparațiile de la palat și ce rost are cheltu-

iala asta?... Pentru fiica unui impiegat!... de-acum își ține nasul pe sus ca o contesă și... nu sfîrși vorba, ochiul galben începu să i se zbată nervos, iar cel albastru încremeni privind posomorît; își puse ochelarii.

— Taci, Józia!... Să se însoare Jędrek, să-și aducă soția aici și pe urmă o să vedem ce-o să mai fie. N-ai teamă, ca n-o să-l ducă pe Jędrek de nas, cum îl duci tu pe Głębik al tău.

— Tată, ți-am spus de atîtea ori că soțul meu se numește Głębiński, dumneata tot țăran o să rămîi.

— Bine, bine, conteso, bine, dar să-i spui boierului Głębiński de la Luți că aștept de o săptămînă rata arendei.

— Poți să mai aștepți încă o lună.

— Józka! strigă hătrînul lovind furios cu pumnul în masă; cu mine să nu vorbești așa, cu banii nu e de glumit; nu uita că acum nu vorbești cu tatăl tău, ci cu proprietarul moșiei, auzi?

— Aud, de ce te superi, tată, nu-ți plătim noi?...

— Ba da, mai bine nici că se poate... fiecare rublă trebuie s-o scot cu cleștele!...

— Da, tată, dar pînă la urmă scoți tot, nu ne ierți nici pentru un sfanț.

— Și de ce v-aș ierta, ai?... de ce?...

— Bine, tată, dar noi nu vrem nimic pe degeaba. Acum n-am plătit rata, pentru că a trebuit să trimit banii la Viena pentru copii, doar asta primează. Poimîine începem treieratul grîului și din primii bani o să plătim și rata — îi explică moale.

— Bine, fie, dar să vindeți repede, fiindcă grîul e scump acum.

Cît despre Andrzej, bucuros că are un motiv, plecă astăzi pentru a doua oară la Bukowiec și începu încă de la ușă:

— Domnișoară, am venit să te rog să ne faci o vizită la Krosnowa. Acolo se pun acum draperii și perdele, se agață tablourile, iar eu și ai mei nu ne prea pricepem, așa că te rog să fii bună să vii să vezi și dumneata, să ne spui ce nu-i bine și să facem totul cum vrei, o rugă sărutîndu-i mîinile.

— Foarte bine, tocmai voiam să mă plimb puțin cu sania.

— Atunci hai să ne plimbăm.

— Dar cu o condiție, mai degrabă, o rugăminte!...

— Fie și o sută una.

— Să mergem repede.

— Ca vîntul, șargii mei nu au obiceiul să bată pasul pe loc.

— Dar pîrtia e bună?

— Ca sticla, așa-i de lustruită.

— Și pe șosea.

— Peste tot.

— Splendid!... o să ne facem de cap!... exclamă veselă, simțind o poftă grozavă să se miște.

— Mergem acum?

— Nu, mîine!... Vii la prînz la noi, iar după masă pornim la drum.

— Încotro vom vedea cu ochii! strigă molipsit de înflăcărarea ei.

— Mai degrabă încotro ne vor duce șargii și drumurile.

Andrzej plecă.

V

Seara se așternea peste pămînt; o seară de iarnă, geroasă, liniștită, cu miliarde de stele scînteietoare, orbitor de albă, presărată cu umbrele albăstrui pe care le lăsau copacii pe zăpadă. Stația se cufunda în tăcere, iar de-a lungul liniei de cale ferată, lungă și șerpuită, care se răsucea printre întinderile albe și pădurile încovoiate sub zăpadă, înfloreau luminițele gălbui ale lămpașelor asemenea unui șirag de perle strălucitoare.

Zaleska exersa ca de obicei la această oră, muzica răzbătea prin pereți în sunete blînde, dar copleșite parcă de tristețe, încît Janka se înfioră, începu s-o doară inima, simțind că în suflet i se adună lacrimi neplînse, că această muzică o leagănă și-i stîrnește visurile stinse, înflăcărarea de altădată. Nu, nu voia asta. Voia să fie puternică, voia să-și poarte lucidă și perseverentă jugul în care își băgase singură grumazul. Voia să uite cu totul și aștepta ziua nunții cu anume nerăbdare, deoarece dorea să se afle cît mai repede la ea acasă, să înceapă odată noua viață. O dorea și pentru că atunci putea să-l convingă pe tatăl ei să renunțe la slujbă și să stea la ea, fiindcă manifestările lui de nebunie, din ce în ce mai dese, o umpleau de spaimă.

Închise ușa, ca să nu mai audă muzica, și se duse să stea în șufrageria transformată acum într-un fel de atelier de croitorie, în care două croitorese coseau diferite lucruri pentru trusou; una era o fată adusă din Kielce, iar cealaltă, o femeie bătrînă, căruntă, cu fața galbenă, ridată și ochii al-

baștri, șterși, care își petrecuse toată viața cusînd pe la curțile mai mici și mai mari și care era un adevarat oracol în nenumăratele amănunte ale unui trusou.

— Domnișoară!... începu, luînd cu acul o vișină din prăjitura care se afla pe platoul din fața ei. Monogramele pentru așternuturi sînt gata?

— Da, le-am primit abia ieri de la brodeză. Vrei să le vezi?

— Dacă ești amabilă. Se înclină cu umilință și luă iarăși o vișină cu acul.

Janka aduse o mulțime de articole de lenjerie și le puse înintea ei.

— Vai de mine! Fără coroniță, cine a mai pomenit una ca asta?... Monogramele alcătuite numai din litere sînt bune pentru fetele evreilor sau ale tîrgoveților! se miră șnuruindu-și buzele cu dispreț. Or, dumneavoastră aveți dreptul la o coroniță cu cinci bastonașe? întrebă prudentă.

— Da, dar am socotit că nu e nevoie, fiindcă... roși ca racul sub privirile cercetătoare și cam arogante ale croitoresei.

— Nu e nevoie?! Nu e nevoie de coroniță?... Ce tot spui, domnișoară!... Cunosc un cuplu care s-a desfăcut tocmai pentru că mireasa ținea neapărat să pară savantă și n-a acceptat să i se pună pe lenjerie însemnele nobiliare. E vorba de domnișoara Górnicka de la Sluck, familie de aristocrați, ce mai!... eu i-am cusut trusoul, la lenjerie am pus dantelă franțuzească... Au adus porțelanurile direct de la Sèvres... căsătoria s-a stricat, mireasa a plîns de disperare după aceea, dar n-a mai ajutat la nimic; cum e cu putință ca o fată să se rușineze de blazonul familiei?... E sfîrșitul lumii!... Ce grozăvie!... șopti revoltată cu adevărat și tăcu, adîncindu-se în lucru.

Mașinile de cusut uruiau surd, fără încetare.

— N-am putea adăuga coroniței acum? o întrebă Janka după o clipă.

— Eu aș fi de părere să trimiți totul înapoi.

— Domnișoară Martyna, de unde încep faldurile astea la bluziță? întrebă tînăra slabă, cu fața vineție și părul negru, lins și cu cărare deasupra frunții.

— Dumneata nu știi!... se miră, cu superioritate și falsă admirație. A venit sfîrșitul lumii, ce grăzăvie!... E și natural, dumneata lucrezi la un magazin de mîna întîi!... zîmbi mușcător, înfigîndu-și acul într-o vișină. Mi-aduc aminte că odată am cusut trusoul domnișoarei Wojna, nu prea departe de Lublin, familie de aristocrați, da!... și mi-au adus ca ajutoare o fată de la un magazin de lux din Varșovia. Ho! ho!... o fru-

muțe, cu pălărie la modă, îmbrăcată după jurnal, avea o valiză plină cu scrisori de dragoste și cosmetice!... Toți erau încîntați de ea, pentru că vorbea și franțuzește, cînta la pian și chiar din gură, într-un cuvînt, era atît de dotată, încît nu era în stare să însăileze o rochie!... După o săptămînă am trimis-o înapoi la Varșovia!... sfîrși abia auzit și-și duse cu gravitate altă vișină la gură.

Se înstăpîni tăcerea.

— Rochia asta ar trebui garnisită cu catifea, cretonul e prea banal. Mi-aduc aminte că la familia Mielżyński, în ținutul Poznań, neam de conți!...

— Domnișoară! strigă Janowa de la bucătărie.

Janka nu mai ascultă sfîrșitul și plecă.

— De cîteva zile tot vreau să-ț' spui și dumnetale că de la Anu' Nou să caț' pe alcineva... începu cu timiditate, sărutîndu-i mîna.

— De ce?... și eu care mă gîndeam să te iau cu mine la Krosnowa...

— Nu mai pot, domnișoară!... că m-am învoit cu doamna Zaleska să mă ia și pe mine la Varșovia

— Dacă socotești că salariul e prea mic, pot să ți-l măresc.

— Domnișoară, nu e vorba de plată, ăsta e lucru de nimic, și eu țîn la dumneta, ca și la fata mea, da' mi-e dor și mie de Anusia mea, mi-e tare dor s-o văd.

— Asta se poate aranja; o să-ți dea tata un bilet gratuit pînă la Varșovia și înapoi. Te duci, o vezi, te bucuri de ea și te întorci.

— Păi da... s-ar putea și așa... șopti descumpănită. Da' nu pot să mă duc așa drept la ea... că nu să poate!... Trebuie să nemeresc cînd să duce la școală, ca să pot să mă uit la ea, poate să și vorbesc cu ea.

— De ce nu te duci la familia Zieliński să le spui că vrei să-ți vezi fiica?

— Adăvărat, așa ar fi bine, da' s-ar mînia că-i încurc și nici pentru Anusia n-ar fi mare ciste, față de sîrvitori și ăilalți boieri, să vie la ea o țărancă, așa ca mine, mama ei... vez' bine...

Jankăi i se făcu milă de această mamă cu care propria fiică se rușina și care pregeta să-și ceară singură drepturile, orbită de dragoste și dorința de fericire pentru copilul ei. Nu-i spuse totuși nimic din ce gîndea despre fata ei, la ce bun să-i răpească singurele iluzii care o mai țineau în viață.

— Bine, Janowa, du-te cu doamna Zaleska, dacă așa crezi că e mai bine, dar să știi că dacă vrei să te întorci, oricînd ești binevenită.

— Dumnezău să te răsplătească, domnișoară, să-ț' dea domnul Isus noroc și sănătate, copii și avere, că eu așa m-am socotit ca de la Sfîntu' Ion, cînd Anka mea o să vie cu boierii la Zielonki pe timpu' verii, să mă-ntorc la dumneata, la Krosnowa, ca să fiu și eu mai aproape de ea, peste cîmp...

— Bine. Să fie cum vrei și cînd vrei. Acum adu samovarul, iar Roch să se ducă să-l cheme pe tata la ceai.

Orłowski veni numaidecît, se îmbrăcă într-un veston vechi, fără nasturi, pe care-l folosea în loc de halat, și se așeză la masă.

— Domnișoară Martyna, domnișoară Maria, poftiți la ceai.

Maria se așeză la masă, dar Martyna își luă paharul și-l puse pe blatul mașinii de cusut.

— Vino să stai la masă, domnișoară, e mai comod, o invită Orłowski.

— Mulțumesc frumos... aruncă Mariei o privire strivitoare și se așeză lîngă mașina de cusut.

— Tată, vrei să mergi mîine la Krosnowa? Domnul Andrzej vine la prînz la noi, iar după masă i-am promis să mă duc în vizită la ei.

— Du-te, copila mea, noi n-avem timp, e sfîrșit de lună, zăpadă, trenurile întîrzie mereu, așteptăm de la o zi la alta să viscolească și să se întrerupă circulația, așa că nu pot să lipsesc nici măcar o oră de la birou, răspunse liniștit, dar cu glasul înecat; cîteodată se întrerupea la jumătatea cuvîntului, se uita înapoi, se ștergea la ochi și își continua vorba.

Stătu toată seara cu ele, arătîndu-se foarte preocupat de lucrul lor și întrebîndu-le tot felul de amănunte. Martyna răspunse cu respect și seriozitate, iar după ce Orłowski plecă în camera lui, îi șopti Jankăi:

— Tatăl dumitale are o față foarte aristocratică, foarte rasată... eu mă pricep la asta, iar dumneata nu voiai coroniță!... Mi-aduc aminte că în Podolia, la familia Kruszelnicki, casă de magnați... am cusut trusoul nepoatei bătrînului domn Kruszelnicki...

— Ajunge cu lucrul pentru astăzi!... o întrerupse Janka puțin plictisită de aceste amintiri și se duse în camera ei, dar prin ușă auzi glasul coborît al Martynei:

— Cum ai îndrăznit, domnișoară, să te așezi la masă cu boierii?... a venit sfîrșitul lumii, ce grozăvie!... ei te invită,

fiindcă așa se cuvine să facă, numai niște oameni de jos nu te invită, dar dumneata trebuie să înțelegi că la politețe trebuie să răspunzi cu politețe. Frumos te mai porți, n-am ce zice!

— Bine, domnișoară Martyna, dar ce rău vezi dumneata în asta?

— E mai mult decît rău, e lipsă de tact; eu, dac-aș fi domnișoara Janina, n-aș îngădui așa ceva. Dealtfel, cîteodată trebuie să te prefaci timidă, respectuoasă, uimită și încîntată, trebuie... mai departe vorbi atît de încet, încît Janka n-o mai auzi și adormi destul de repede.

Se trezi însă curînd; lumina din sufragerie pătrundea în camera ei prin crăpătura draperiei. Se sculă să vadă care dintre cele două croitorese întîrzie atît de mult și ce face.

Dădu draperia la o parte și se uită: patul Mariei era ascuns de un paravan mic, iar Martyna sta în fața oglinzii, cu vălul de nuntă pe cap și învăluită în atlasul alb din care avea să-i facă rochia Jankăi. Oglinda, deși era așezată oblic față de Janka, răsfrîngea întreaga statură a Martynei care își coborî vălul pe față, îngenunche și cu mîna întinsă parcă pentru a fi unită cu stola, îngînă ceva în șoaptă. Apoi își ridică vălul de pe față și se privi îndelung în oglindă; lacrimile șiroiau încet pe chipul îmbătrînit, fanat, brăzdat de încrețituri, iar buzele umflate îi tremurau de o durere neprefăcută. Făcu încet cîțiva pași prin încăpere, ca și cînd mergea la brațul cuiva, apoi își scoase vălul, desfăcu atlasul prins cu ace de gămălie peste rochia ei, chiti stofa și o puse la loc, după care, cu o expresie ciudată pe fața strălucitoare, purpurie, plină de teamă și fericire totodată, cu ochii lărgiți de o încîntare neînțeleasă, stinse lumina și se duse să se culce.

Janka se întoarse în pat, uimită de această purtare ciudată și de scena la care asistase. Nu înțelegea nimic și a doua zi se uită cu luare aminte la Martyna, dar pe fața ei nu se mai vedea nimic; povesti la fel de neobosită despre diferite trusouri și case de magnați, își certă ajutoarea și mîncă toată ziua prăjituri, alegînd vișinile cu acul.

Janka era contrariată, dar nu îndrăznea să-i spună că fusese martoră la scena nocturnă.

Grzesikiewicz veni la prînz și imediat după masă plecară la Krosnowa.

— Walek, dă biec cailor! strigă la vizitiu cînd intrară în pădure.

— Nu acum, cînd ne întoarcem, ieşim la şosea, acolo e mai multă lărgime... îl rugă Janka.

— Pe cuvîntul meu, nu trebuie să te temi nici aici, deşi drumul e mai îngust.

— Nu mă tem, dar voiam să mă uit la pădure, n-am mai fost pe aici de cînd a nins.

Porniră la pas.

— Splendid, domnule Andrzej, ia te uită acolo! exclamă cu emoţie, făcînd un cerc larg cu mîna.

Era într-adevăr minunat. Pădurea încremenea tăcută, somnoroasă parcă, sub masa de zăpadă depusă pe crengi, şi scînteia toată în lumina soarelui, acoperindu-se cu linţoliul albăstrui al tăriilor. Drumul parcă era aşternut cu puf care, lovit de copitele cailor şi talpeţii saniei, se împrăştia în rotocoale albe. Caii sforăiau de bucurie, iar clinchetul vesel al clopoţeilor răsuna fără ecou prin pădure: vălătuci de aburi vineţii se înălţau deasupra saniei. Asemenea linişte domnea sub cupola alb-albăstruie a pădurii, printre coloanele nenumărate cenuşii-verzui, în adînciturile sidefii din care emana răcoarea, încît fiecare con de brad care cădea, fiecare ramură uscată care se frîngea sub povara zăpezii ce se spulbera atunci pe jos, răsuna ca o disonanţă supărătoare în această simfonie a tăcerii. Prin văioage, prin mlaştinile acoperite de caprifoi galben, uscat, se răsuceau pîraiele albastre-oţelii cu luciri reci, deasupra cărora se ridicau în zbor piezişi, greoi, ciorile!

Mergeau în tăcere, fiindcă Andrzej nu îndrăznea să vorbească, se uita mereu la obrajii ruseni ai Jankăi, şi-i urmărea privirea care rătăcea cu încîntare peste cîmpurile albe, goale, pustii, în care intrară după ce ieşiră din pădure. Îl străbătea o bucurie ciudată, uriaşă, încît îi venea să se ridice în picioare şi să strige din toate puterile, dar nu se ridică, mulţumindu-se să-i scoată uşor mîna din manşon şi să i-o sărute. Janka nu se împotrivi, zîmbi cu blîndeţe şi şopti în neştire, strîngîndu-se lîngă umărul lui:

— Ce bine e să aluneci aşa... ce bine...

— Nu ţi e frig, domnişoară?... o întrebă grijuliu, învelindu-i genunchii cu blana.

— Nu.

— Poate să meargă mai repede?

Încuviinţă din cap.

Andrzej făcu un semn vizitiului şi caii porniră în galop, de se auzea numai şuieratul talpeţilor alunecînd în goană nebună.

În curînd apărură acareturile de la Krosnowa: parcul, satul, deasupra căruia se înălţau stîlpi de fum albăstrui, şi rîul neîngheţat pe alocuri, strălucind auriu în soare.

Cînd ajunseră la intrarea străjuită de coloane a palatului, ieşi să-i întîmpine bătrînul Grzesikiewicz, îmbrăcat de sărbătoare, în cizme proaspăt unse, deoarece în îndoiturile carîmbilor albeau resturi de grăsime sleită, într-un cojocel negru, căptuşit cu piele de oaie, care mirosea de departe a blană netăbăcită; avea părul cărunt, lins, şi faţa vînăt-roşie; sfîrcurile mustăţilor retezate deasupra gurii şi le răsucise în sus, tinereşte.

— Fii binevenită, măritată cucoană! spuse, ajutîndu-i Jankăi să coboare din sanie, apoi tăcu încurcat, fiindcă fiul îl certase din ochi pentru „măritată cucoană". Îşi reveni însă repede şi-i sărută mîna apăsat şi cu zgomot, după care o conduse înăuntru.

Grzesikiewiczowa o întîmpină şi ea cu bucurie, iar cînd Janka îi sărută mîna, bătrîna o îmbrăţişă şi plînse înduioşată.

— Cine-n lacrimi te sărută, e din dragoste şi-ajutăl rîse bătrînul. Domnişoară, se vede că le-ai făcut farmece la ai mei să te iubească, fiindcă nici bătrînica mea şi nici Jędruś nu mai pot să trăiască fără dumneata, spuse cu veselie şi o luă de braţ. Jędruś, băiatule, tu ia-o pe mejdină, pe unde stau ciorile, pe domnişoara o conduc eu.

— A, nu se poate, ce rost are să te oboseşti atîta, se împotrivi Janka, văzînd că abia îşi tîrăşte picioarele.

— Ia te uită, sînt în stare să joc oberecul[1] cu dumneata, pe legea mea!

— Şi tatăl meu suferă de reumatism, aşa că ştiu cît e de rău.

— Pune mîna, domnişoară, e catifea, catifea veritabilă!... pe legea mea!... Împieliţatul de Jędrek a cumpărat-o de la Varşovia!... spuse arătîndu-i îmbrăcămintea unei canapele vechi, demodate. Şi arcurile sînt noi, uite!... lovi cu pumnul de se auzi în toată încăperea. Nu s-ar rupe nici sub un taur, ce să mai vorbim de dumneata, pe Dumnezeul meu!

— Cred, şopti Janka înăbuşindu-şi rîsul.

---

[1] Dans popular polonez care se joacă într-un ritm avîntat.

— Aici, domnișoară, sînt tablouri de demult, îi arătă niște scene mitologice. Preotul s-a cam supărat din cauza lor, zicea că duduile astea sînt cam prea goale, dar mi-a părut rău să le arunc, deoarece ramele sînt din bronz masiv... ciocăni încîntat cu bățul în metal. Ca să nu mai supere pe nimeni, am poruncit dulgherului să dea cu puțin lac, și acum e fertig!... Nu-i așa că sînt frumoase?

— Foarte frumoase!... se uită cu interes la ramele splendide în stil Empire, deoarece tabloul nu se mai vedea; se înnegrise sub lacul dulgherului și numai două capete de zeițe se mai iteau ca niște pete mai deschise din negureala pînzei.

— Aici e sala de mese. Uite, domnișoară, sînt de toate!... începu să deschidă bufetul, trase sertarele și încercă cheile, lovind mulțumit cu pumnul în scîndurile și blaturile meselor.

— Stejar curat, pe legea mea, la noi totul trebuie să fie fain!...

— Într-adevăr, încăperea e foarte frumoasă... răspunse Janka, admirînd privelișlea care se vedea de la fereastră spre iaz și parc.

— Cum?... E frumoasă?... am spus eu că o să-ți placă, numai că vara erau prea multe păsărici și cîntau toată noaptea, de nu puteai să închizi ochii, dar acum, după ce Jędruś a mai împușcat din ele, sînt mai puține.

— Sînt și privighetori?

— Apăi blestematele astea sînt cele mai multe. Să mergem în salon, pentru că toate astea nu înseamnă încă nimic, să vezi cît de bine le-a chibzuit Jędruś; împielițatul, e bun la orice, pe legea mea! Dădu portiera la o parte cu bățul și o lăsă să treacă înainte.

Salonul era uriaș, cu patru ferestre, foarte înalt, cu un fel de estradă pentru orchestră și înțesat cu tot felul de obiecte și mobile foarte scumpe.

— He, he!... pe legea mea, parcă e o biserică sau un palat regal!... nu-i așa?... ia pipăie! se entuziasmă bătrînul, ridicînd un colț al storului de mătase brodată. Material clasa întîi! și ce groasă e, nu?... nici judecătorul Łomiszewski n-are așa ceva. Ia uite cît sînt de frumușele, parcă sînt de zahăr!... exclamă, arătînd cu bățul o garnitură de mobilă rococo, împodobită cu aurării și desene de mînă pe tapițeria de mătase. Începuse să se destrame și să se rupă ici și colo, dar meșterul a reparat-o și a vopsit-o, bătrînica mea a cîrpit-o, și acum e fertig!... E fainâ, pe legea mea!

Janka privi foarte curioasă, puțin uimită chiar, la vazele splendide de porțelan de Saxa, așezate pe căminul uriaș de marmoră.

— A, porțelanurile! S-au spart, blestematele, dar bătrîna le-a lipit cu lac de coajă și acum arată fain, pe legea mea.. dar de tablouri, ce zici, nici în biserică nu găsești altele mai bune, cît despre rame, ale noastre sînt de o sută de ori mai scumpe; un evreu voia să le cumpere la greutate, netrebnicul!...

— Dragă tată, vino puțin!... îl chemă Andrzej, intrînd în salonaș și auzind ce vorbeau, îl trase mai la o parte pe bătrîn și-i șopti ceva care-l făcu să se depărteze furios, să izbească în podea cu bățul, să-și înfoaie mustățile și să-i zică:

— Ascultă la mine, ești un prostănac, știu eu ce să-i spun! și se întoarse la Janka.

— Domnule Andrzej, mobilele astea vechi sînt pur și simplu minunate.

— Mă bucur că-ți plac, domnișoară! răspunse acesta mulțumit.

— Nu e de mirare... numai pentru renovare șnapanii ăștia cer... interveni bătrînul.

— Tată, n-o mai plictisi cu asemenea fleacuri. Domnișoară Janina, poate să rămînă, așa cum e aranjat acum, cu mobilele astea?... îți place?... o întrebă repede, apropiindu-se de ea, ca s-o despartă de bătrîn.

— Îmi place foarte mult, cu toate că aș propune cîteva schimbări mărunte.

— Fii atît de bună și spune numai ce trebuie să schimbăm, să mutăm sau să scoatem afară și se va proceda îndată în consecință.

Bătrînul îl înghionti cu bățul pe la spate, speriat că-i promitea să renunțe la niște lucruri atît de scumpe.

— Domnule Andrzej, hai să lăsăm totul așa cum este acum, iar mai tîrziu o să ne gîndim împreună ce mai e de făcut.

— Așa-i, așa-i, ai dreptate, domnișoară, pe legea mea! Cine cumpără lemne vara și le taie iarna, doarme la căldură. Ha, ha!... nu-i așa?... Ce se amînă, nu fuge. Cine mănîncă toată ziua, umblă cu desaga goală! Dai dovadă de înțelepciune, domnișoară.

Se duseră în celelalte încăperi, deoarece tot parterul era gata. Janka examină totul îndelung, întrucît palatul cu as-

pectul lui artistocratic îi impunea; nu mai vedea bătrîneţea mobilelor hîrbuite şi lucrul de mîntuială, grosolan, al reparatorilor, fiindcă era de-a dreptul uluită de covoarele splendide, draperiile de catifea şi mătase, de îmbrăcămintea mobilelor aurite şi măsuţele încrustate cu metal şi fildeş, de birourile gingaşe şi dulăpioarele de mahon, cu ornamente de bronz şi picioarele proaspăt încleiate, acoperite cu baiţ roşu; căminele de marmoră cu gratii de bronz aurit o fascinau, cîndva putea doar să viseze la asemenea cămine, despre care citise numai în romane. Oglinzile mari, îngălbenite, pe jumătate oarbe, prinse în rame minunate în stil baroc şi proaspăt aurite, priveau din toate părţile, ca nişte ochi trişti care mureau; nu observa însă oboseala lucrurilor din jur, bucuroasă să-şi admire imaginea răsfrîntă peste tot; era pur şi simplu entuziasmată de tot ce vedea. Se uita de cîteva ori la cîte un obiect, se bucura ca un copil care primeşte o jucărie nouă, strălucitoare, dar nu arăta nimic în afară din mulţumirea lăuntrică; păşea dreaptă, mîndră şi frumoasă, deoarece camerele astea înalte, mobilele vechi, luxul acesta mucegăit acţionau ciudat asupra ei; se simţea parcă pe scenă, în rolul unei contese, aşa că fără să vrea îşi supraveghea mişcările, gesturile, privirile, modulîndu-şi corespunzător pînă şi sunetul glasului.

Cînd nu mai era nimic de văzut, veni bătrîna Grzesikiewiczowa şi-i invită la o gustare.

Ajunseră în sufragerie prin coridorul care unea palatul cu clădirea din spate şi bucătăria pustie acum, deoarece toate fetele fugiseră în tindă şi li se vedeau numai ochii prin crăpătura uşii întredeschise. Mîncară în tăcere, fiindcă bătrînul habar nu avea despre ce să vorbească, bătrîna trebăluia mereu, aducînd mormane de delicatese, iar Andrzej era intimidat de privirile Janiei, care rătăceau prin încăpere sau se opreau cercetătoare asupra părinţilor lui.

Abia spre seară, cînd ultimele străluciri arămii împurpurară apusul, sosi Józia şi discuţia se mai învioră.

Głębińska era într-o dispoziţie excelentă. O sărută pe Janka din toată inima, rise din orice, glumi pe socoteala lui Andrzej şi bău votcă alături de tatăl ei, copleşindu-şi viitoarea cumnată cu o grindină de complimente spuse pe jumătate în limba franceză, pe jumătate în cea polonă.

— Auzi, mamă?... Józia vorbeşte într-o limbă străină! exclamă Grzesikiewicz uluit, fiindcă Józia nu spusese la nimeni că învaţă franţuzeşte.

— Vorbă să fie, păi ce a fost la şcoală sau a avut guvernantă?... se îndoi bătrîna.

Ochii coloraţi ai Joziei se învăpăiară de furie, îşi puse repede ochelarii şi şopti cu ironie la urechea Jankăi în limba franceză:

— Domnişoară, trebuie să te înarmezi cu multă răbdare şi să fii foarte îngăduitoare cu părinţii noştri.

— Józia, pe legea mea, vorbeşte şi tu ca oamenii, că stăm ca la predica nemţească, n-auzim decît şerc... şerc... o imită bătrînul.

— Ah, domnişoară, cred că nici pe mine n-o să mă uiţi. Te rog foarte mult, numai să vii şi pe la mine, da, domnişoară Janina?...

— Cu plăcere, numai să vie domnul Andrzej să mă ia.

— Cînd vrei, domnişoară, sînt doar la dispoziţia dumitale.

— Să veniţi, să veniţi neapărat, pentru noi o să fie o adevărată sărbătoare, dragă domnişoară Janina!... şi atîta se alinta şi se gudura, glasul îi tremura atît de mîngîietor, încît bătrînul îi spuse încet soţiei:

— Împieliţata, cred că a înşelat pe cineva astăzi, de-aia e atît de veselă.

— Ai văzut palatul, domnişoară?... Nu-i aşa că e frumos? întrebă Józia.

— Minunat, întrece orice aşteptări.

— O, reşedinţă demnă de un rege, dar pentru dumneata nu e nimic prea frumos, nimic, pe cuvînt de onoare, sînt mîndră de dumneata.

Janka rămase descumpănită; în aceste fraze netezite cu grijă intuia lipsa de sinceritate. Foarte sensibilă, înregistra imediat orice exagerare, iar duioşia şi complimentele Joziei întreceau măsura; pînă şi Andrzej privea puţin neliniştit şi uimit la sora lui, n-o mai recunoştea.

Cînd se lăsă întunericul şi luna se înălţă deasupra pădurilor, Janka se ridică să plece. Îşi luă la revedere de la toţi într-o dispoziţie luminoasă. Bătrînul o urcă în sanie, îi acoperi picioarele şi după ce caii porniră în goană, şopti:

— Împieliţat mai e şi Jędrek ăsta, şi-a ales o fată ca o căprioară, pe legea mea, o să aibă de ce se bucura.

Józia urmări sania cu o privire ironică, batjocoritoare.

VI

— Domnișoară Janina, vrei să ne plimbăm, puțin cu sania?

— Cu plăcere, mergem unde vrei dumneata.

— Walek, ieși la șosea. Dacă ceva n-a fost cum trebuie, te rog să ne ierți!... începu timid.

— Domnule Andrzej, ai cuvîntul meu că cele cîteva ore petrecute la Krosnowa mi-au făcut o adevărată plăcere, pentru care îți mulțumesc din toată inima.

— Dacă ai ști cît de mult te iubesc, cît de mult aș vrea să fii fericită! rosti cu înflăcărare, acoperindu-i mîinile cu sărutări. Tăcu, fiindcă ieșiră la șosea și caii porniră în galop; o cuprinse cu brațul pe după umeri și rămaseră așa, tăcînd încordați, el pentru că ședea lîngă ea și aproape că o ținea în brațe, simțindu-i răsuflarea pe față, iar ea, înfiorată și acum de simțămîntul de mulțumire pe care-l încercase la Krosnowa.

Caii alergau atît de repede, încît parcurseră trei mile într-o oră și jumătate. Intrară în Miechów și vizitiul opri în fața cofetăriei.

— Boierule, trebuie să lăsăm caii să răsufle și să le dăm ceva de mîncare, lămuri.

— Bine, freacă-i puțin și pune ceva pe ei, să se odihnească, noi ne întoarcem peste o oră. Domnișoară Janina, hai să luăm un ceai la cofetărie.

— Ca să fiu sinceră, aș prefera să aștept în sanie.

— Nu, nu admit una ca asta, vrei să răcești?

— Mă rog, fie, dar... ezită o clipă, apoi coborî și intrară în cofetărie. Alese o măsuță mai izolată.

Aproape că își băuseră ceaiul, cînd în fața casei opri o sanie cu clopoței și un tînăr îmbrăcat în negru intră înăuntru.

Andrzej se apropie de el, îl aduse la masa lor și-l prezentă Jankăi.

Era Witowski.

— Am plecat de la Krosnowa cu gîndul să ne plimbăm puțin, dar cum drumul era bun și caii au mers bine, am ajuns pînă aici, îi explică Andrzej făcîndu-i loc lîngă el.

— Și cu mine s-a întîmplat cam la fel. Jadzia s-a dus la familia Jasinowski, eu am plecat după ea și în drum am trecut pe aici să beau o cafea neagră.

— E, chiar în drum nu prea e, te-ai abătut din drum vreo zece verste, rîse Andrzej.

— Da, dar cu caii mei asta înseamnă douăzeci de minute.

— Cînd pleci în străinătate?... Băiete, o cafea fierbinte și un coniac!

— Abia după cununia voastră! își înclină capul spre Janka. Sînt și eu nerăbdător să plec, deși Ada vrea să mă întîrzie cît mai mult.

— Trebuie să fie destul de plictisitor să călătorești cu trenul atît de departe.

— Depinde cînd, unde și cu cine!... răspunse și sorbi încet din fiertura neagră, ținînd paharul în amîndouă mîinile și uitîndu-se mereu cu priviri furtive la Janina care tăcea puțin intimidată de prezența lui și de faptul că se afla singură cu ei; pe de altă parte, o enervau privirile lui cercetătoare și parcă disprețuitoare, tonul lui familiar și purtarea nesilită.

— Îți place să te plimbi cu sania, domnișoară? o întrebă, punînd paharul pe masă.

— Domnule Witowski, de ce nu mă întrebi dacă-mi place brînza?... o discuție poate începe și în acest fel, răspunse Janina cam impulsiv, stîrnită de tonul neglijent, impertinent aproape, al întrebării.

Witowski se răsuci cu fața spre ea. Fața-i slabă, cu ochii negri, adînci, i se aspri o clipă și se înclină cu gravitate.

— Întrucît n-am făcut nimic rău, pedeapsa dumitale nu este îndreptățită, domnișoară. Dar pentru că te văd prima dată și ești logodnica lui Andrzej, pentru că vreau să trăim în pace, uită și dumneata dacă te-am supărat cu ceva fără să vreau. Se îndreptă în scaun și o privi în față.

Janka se simți puțin descumpănită, deoarece privirea lui era atît de intensă, încît capul îi tremură într-o mișcare contrară și se mișcă neliniștită.

— Acum îmi răspunzi, domnișoară? adăugă Witowski.

— Da, îmi place foarte mult să merg cu sania.

— Presupun că nu știi prea bine ce înseamnă o adevărată plimbare cu sania, deoarece caii lui Andrzej, deși destul de buni, își cam tîrîie picioarele, aleargă ceva mai repede decît boii.

— Exagerezi, și încă foarte mult, am făcut trei mile într-o oră și jumătate, se împotrivi Janka.

— Cred că asta-i o exagerare și mai mare, pe cuvîntul meu, dar ce să mai lungim vorba, haideți să vă duc eu pînă

la Bukowiec, se oferi Witowski. O să vezi, domnișoară, ce înseamnă să te plimbi cu sania.

— Adică să ne răsturnăm, zîmbi Janka.

— O, nu, la urma urmei, cum ne-o fi norocul.

— Bine, dar trebuia să te duci s-o iei pe domnișoara Jadwiga, interveni Andrzej, nu prea bucuros de propunerea lui Witowski.

— O s-o aducă Jasinowski acasă. Vă previn însă că o să gonim nebunește.

— De acord, dar să nu ne răsturnăm...

— Nu vă pot garanta nimic. Mie mi-e total indiferent, pentru că știu că dacă se va întîmpla ceva, eu nu voi păți nimic, în ceea ce vă privește însă, nu pot să spun nimic.

— Mi se pare foarte curioasă siguranța cu care spui dumneata că nu ți se va întîmpla nimic. Dacă aș fi în locul domnului Andrzej, te-aș pune la încercare, se miră Janka veselă, socotindu-l un pozeor infatuat.

— O, dumitale îți plac experiențele, domnișoară...

— E singurul mod de a verifica.

Witowski tăcu o vreme, Janka începea să-l intereseze, fiindcă mai înainte era aproape convins că, de vreme ce era logodnica lui Andrzej, nu putea fi decît o gîsculiță obișnuită. Iată însă că se înșelase, era cu totul altceva.

— Bine, hai să încercăm! se încruntă Witowski și pe frunte îi apărură dungi adînci care formau un cinci roman. Porunci vizitiului să tragă la scară.

— Așadar, mergem? întrebă.

— Nu, s-o lăsăm baltă, domnișoară Janina, se poate întîmpla o nenorocire.

— E foarte posibil, dar mai e vreme să dați înapoi, îngîna Witowski ironic.

— Hai să încercăm. Doar caii domnului Witowski nu pot să alerge mai repede decît ai dumitale.

— Aștia sînt diavoli, nu cai. Așadar, dumneata vrei, domnișoară? o întrebă Andrzej, sperînd că Janka se va răzgîndi.

— Da, răspunse cu hotărîre, simțind disprețul usturător din ochii mijiți ai lui Witowski.

Andrzej porunci vizitiului să meargă în urma lor. Urcară în sania lui Witowski; era mai lungă decît a lor și așternută cu o blană de urs.

Vizitiul strînse în hățuri caii samogițieni, mărunți, cu pete albe, acoperiți cu plase, și așteptă semnalul.

Janka ședea la mijloc.

— Dă-i drumul!... și cînd ieșim din tîrg, din toate puterile! strigă Witowski.

Într-adevăr, după ce trecură de ultima casă, vizitiul începu să plesnească din bici și caii porniră ca o săgeată pe drumul drept, alunecos.

Noaptea acoperea pămîntul, în tăriile albastre, scînteind din miliarde de stele, plutea luna, presărînd o pulbere luminoasă peste zăpada întărită și argintînd copacii goi de pe marginea drumului, acoperiți de chiciura care tremura la fiecare adiere; copacii stăteau asemenea unui șir lung, nesfîrșit, de schelete sidefii, privind spre cer, cu coroanele zburlite și răsucite jalnic, sau în noaptea geroasă de iarnă, care învăluia cîmpurile pustii, înconjurați în zarea depărtată de peretele vînăt al pădurilor, ca de valurile unei mări, înghețate și împietrite. Pe drumul șlefuit de sănii, peste zăpezile care acopereau întinderile cu un lințoliu rece, uniform, prin copaci, peste troițele de lîngă drum, albite de promoroacă, ce-și întindeau brațele negre pe la răspîntii, se tîrau alene, pierdeau luciri aurii, scînteind tainic, abia vizibil, ca spectrele luminilor și ale culorilor din lumea de dincolo. Iar acolo, hăt! la poalele munților albi, se răsfirau satele lungi, aidoma unor monștri înghețați, cu sute de ochi pătrați, roșii, care fugeau parcă în mare grabă spre înapoi.

Cerul era tot mai pătrunzător, caii se acoperiseră de spumă albă și zburau aproape atingînd drumul cu burta, doar din cînd în cînd nechezau sălbatic și își mișcau picioarele din ce în ce mai repede.

— Te simți bine, domnișoară? o întrebă Witowski încet.

— Mai repede! mai repede!... șopti îmbătată de goana nebună.

Witowski sări pe capră, puse mîna pe hățuri și începu să îndemne caii; nechezară de bucurie și-i șfichiui cu biciul; sania porni cu asemenea iuțeală, încît dacă n-ar fi ținut-o Andrzej de mijloc, Janka ar fi zburat de pe banchetă.

Abia acum începu o goană nebunească, nu mai puteau să-și tragă răsuflarea. Sate, copaci, cruci, circiumi și întinderi, totul se contopea într-un vălătuc învălmășit și nedeslușit, care se rotea cu o viteză grozavă, rostogolindu-se parcă într-o prăpastie, în vreme ce ei, amuțiți, extaziați, cu inimile năpădite de o bucurie sălbatică, zburau... zburau... zburau...

Zăpada, împroșcată de copitele cailor, le acopereau fețele, arzîndu-i ca flacăra.

— Acum e bine? întrebă Witowski batjocoritor.

Janka nu-i răspunse, pentru că nu mai avea putere și o spaimă instinctivă îi acoperea ochii cu o ceață sîngerie; se strînse în Andrzej care o ținea cu putere, dar și el era din ce în ce mai neliniștit, deoarece caii înnebuniseră de-a binelea; nechezau sălbatic și se aruncau într-o parte, dar Witowski îi ținea în frîu cu o mînă de fier și îi pleznea cu biciul, îndemnîndu-le zborul; din vreme în vreme, Janka îi vedea profilul întors spre ea și ochii negri, reci, zîmbetul acela straniu care o înfiora, dar pentru nimic în lume n-ar fi recunoscut că se teme; începea să-și piardă cunoștința, se simțea slăbită și i se învîrtea capul, avea grețuri ca în cazul răului de mare, leșina de emoție, dar tăcea.

Străbătură pădurea ca o furtună, lăsînd în urma lor doar clinchetele ascuțite ale clopoțeilor, și goniră spre gară. Witowski opri caii atît de brusc, încît boturile arară zăpada.

— Nenorocirea n-a vrut să se lege de noi! rosti Witowski liniștit, dînd hățurile vizitiului.

Janka coborî grăbită din sanie, dar se clătină pe picioare și se prăbuși leșinată în zăpadă.

— O isterică! murmură Witowski, se înveli în blană, porunci să se întoarcă sania și plecă fără să-și mai ia rămas bun de la nimeni.

Speriat, Andrzej o luă în brațe pe Janka. Domnișoara Martyna, Maria și Janowa o luară în grija lor și încercară s-o readucă în simțiri, în timp ce el, neîndrăznind să intre înăuntru, stătea la bucătărie și își mușca mîinile și mustățile de ciudă.

Auzi prin ușa deschisă văicărelile femeilor și plînsul jalnic al Janowei și îl cuprinse o disperare atît de adîncă, încît izbi cu calciul într-o ladă de-i pleznră scîndurile, apoi se repezi la ușă, vrînd să intre cu forța în camera în care zăcea Janka, dar Martyna își încrucișă brațele în ușă și-i spuse cu glasul ridicat:

— Nu se poate!... dumneata trebuie să știi, dragă domnule, că nu se cuvine să intri aici.

Dar după zece-cincisprezece minute, îngrozitoare pentru el, deoarece avea impresia că Janka murise, îi auzi glasul. Se năpusti ca vijelia și fără să ia în seamă pe nimeni, pătrunse în dormitor și se prăpăstui în genunchi la picioarele patului, acoperindu-i mîinile de sărutări și rugînd-o din tot sufletul să-l ierte.

— E vina mea, iartă-mă, domnișoară, doar îl cunosc bine pe diavolul ăsta, e în stare să sacrifice toată lumea

pentru un capriciu și nu trebuia să accept. Am crezut că nu mai trăiești.

— N-am nimic, e un leșin obișnuit din cauza emoțiilor excesive, spuse zîmbind și închise ochii, dîndu-și puțin capul pe spate, fiindcă i se părea că se află încă în sanie.

— Nu, pe Dumnezeul meu, asta nu i-o iert! izbucni Andrzej.

— Dimpotrivă, hai să uităm, te rog foarte mult... a fost vina mea, eu am vrut. Domnul Witowski a plecat?

— Mai mult ca sigur că acum e acasă.

— E pentru prima dată cînd leșin, mi s-a făcut deodată rău, pămîntul a început să se învîrtă cu mine și mai țin minte doar că am căzut, apoi nu mai știu nimic. Poate că tot așa se și moare.

— Nu vorbi de moarte, domnișoară.

— Dumneata te temi de moarte?

— Îți mărturisesc cu toată sinceritatea că de obicei mă străduiesc să nu mă gîndesc la ea, pentru că mă cuprinde o spaimă teribilă. Da, mi-e frică de moarte.

Mai discutară o vreme și Andrzej plecă, iar Janka, neputînd să adoarmă, se gîndi la Witowski. Îi vedea cînd ochii ițindu-se din văzduhul înzăpezit, scînteietor, clătinîndu-se în bătaia vîntului și lucind mohorît, cînd profilul uscat, aspru, și-i auzea atît de limpede glasul răsunător, încît o cutremura și simțea valuri de căldură pulsîndu-i prin vine.

Witowski începea să-i stăpînească închipuirea; se gîndi multă vreme la el și se miră singură, dîndu-și seama cît de mult o preocupă, dar, cu toate că-l împinse în ungherele memoriei, voia să afle cît mai multe amănunte despre el. Îi stîrnise curiozitatea și o atîțase.

Se gîndi să-l întrebe pe Andrzej care veni a doua zi mai devreme să se intereseze de sănătatea ei, dar văzîndu-i ochii sinceri, plini de dragoste, amînă pe altă dată, deoarece își aduse aminte de fața celuilalt și fără să vrea începu să-i compare.

— Domnișoară, mai vrei să te plimbi puțin cu sania? îi propuse Andrzej.

— Mulțumesc, dar emoțiile de ieri îmi ajung pentru multă vreme.

Astăzi discuția nu prea se lega, Janka era descumpănită de privirile sincere și înflăcărate pe care i le arunca, glasul lui răgușit din cauza răcelii o enerva; o stingherea

prezența lui, așa că încercă un sentiment de ușurare cînd se despărți de el și se întoarse la lenjeresele care erau aproape gata cu trusoul. Martyna era foarte grăbită, pentru că pe peron o aștepta o trăsură și trebuia să plece cît se poate de repede.

— Mă duc la familia Borzęcki, neam de magnați; fiica mai mare, domnișoara Cecylia, se căsătorește cu un Wiśniewski oarecare, un doctoraș de la Varșovia; e o mezalianță, dar pesemne că se iubesc! se strîmbă cu ironie. Ți-a plăcut viitoarea casă, domnișoară? întrebă, aplecîndu-și capul deasupra platoului cu prăjituri și alegînd vișinile cu acul, ca să-și ascundă zîmbetul batjocoritor pe care nu și-l putea stăpîni.

— Mi-a plăcut foarte mult, e aranjată foarte frumos, peste tot m-a întîmpinat un lux neașteptat.

— Țărănesc! se gîndi Martyna și ochii șterși îi luciră cu dispreț.

— Domnișoară, spuse, cu vreo doi ani în urmă, am avut prilejul să cos un trusou pentru familia K. din Lituania, o casă de aristocrați; singura lor fiică s-a căsătorit cu domnul Władek, un bărbat foarte frumos. Cînd mai aveau numai o săptămînă pînă la cununie, au plecat să se plimbe cu sania, domnișoara a răcit și s-a îmbolnăvit, n-a murit, ce-i drept, dar căsătoria s-a stricat, părinții socotind că e un semn de rău augur.

— Așadar?... întrebă Janka, întorcîndu-se repede spre ea.

— Nu vreau să cobesc, dar m-am gîndit la leșinul dumitale și mi-am adus aminte de această istorie. Cîteodată se întîmplă niște lucruri atît de ciudate, de nu mai știi ce să crezi... adăugă cu glasul atît de sumbru, încît Janka se supără și plecă în camera ei, dar Orłowski o chemă în salonaș și începu să-i pună tot felul de întrebări în legătură cu Krosnowa și sănătatea ei.

Îi povesti totul amănunțit, dar parcă n-o auzea, se uita cu o privire tîmpă și tulbure la fereastră și își mîngîia barba ca un automat; cînd sfîrși, o întrebă iar cît se poate de liniștit:

— E, cum e la Krosnowa, palatul e frumos, te-au primit bine?

— Bine, tată, dar ți-am spus totul chiar adineaori, n-ai auzit nimic, ce ai?

— A, nimic, n-am nimic, da, am auzit, covoare, rame de bronz, porțelanuri de Sèvres, sufragerie pardosită cu

stejar, adevărat, am auzit. Așadar, te căsătorești cu Andrzej? își ridică cu greutate ochii la ea și cu atîta duioșie, încît Janka se înfioră.

— De ce mă mai întrebi, tată? strigă speriată și vru să-l ia de mînă.

— Nu, lasă-mă!... țipă, ferindu-se brusc. Vezi tu, credeam că te-ai răzgîndit și că... îngăimă tot mai încet, se ridică deodată și plecă în camera lui.

— E bolnav! se gîndi Janka și se duse repede după el să vadă ce face.

Orłowski sta nemișcat și tăcut înaintea unui birou mic, cu fața întoarsă spre perete.

Janka se retrase îngrijorată, străduindu-se în zadar să-și explice starea lui, dar se liniști curînd, fiindcă la ceaiul de la cină, cînd rămaseră singuri — lenjeresele plecaseră — Orłowski se purtă ca de obicei; numai că în ochi i se citea o umbră de uimire sau de spaimă, iar cînd plecă să se culce, mai devreme ca altădată, n-o mai sărută.

Crezînd că are vreun necaz mai deosebit, că i se întîmplase ceva la serviciu, se duse la familia Zaleski să afle. Erau amîndoi acasă, ea exersa la pian, iar el încerca să cînte o arie mai lungă, fiindcă acum putea fi auzit vocalizînd toată ziua prin stație.

Se așeză în tăcere, așteptînd să se termine aria. Henio își umfla pieptul eroic și cu mîna pe inimă, asemenea unui tenor de mîna întîi, își smulgea pur și simplu glasul din gîtlej, aruncînd priviri ucigătoare soției care, radioasă parcă și cu părul zbîrlit, transpirată din cauza efortului, surescitată, îi dădea tonul mereu, bătînd din cînd în cînd tactul cu piciorul.

— Domnișoară, cum ți se pare glasul meu, e ceva, nu-i așa? întrebă modest, după ce sfîrși de cîntat.

— Extraordinar, domnule Zaleski, te rog să mă scuzi că te deranjez, dar am venit cu o rugăminte.

Henio își umflă pieptul, își scoase manșetele, își răsuci mustăcioara, apoi se înclină adînc, trase scaunul mai aproape și se așeză cu o înfățișare foarte gravă și îndatoritoare, ascultînd-o cu atenție.

Janka îi vorbi de presupunerile ei în legătură cu Orłowski.

— Nu știu nimic, pe cuvîntul meu! rosti patetic, dar deveni parcă mai rigid și se uită cu înțeles la soția lui, care asculta discuția cu capul aplecat peste caietele de note de

pe pupitru. Janka fu uimită de purtarea lui, simți că-i ascunde ceva și se convinse astfel că avea dreptate. Plecă repede de la ei și coborî la telegraf, să-l întrebe pe Stasio, deoarece inima îi era plină de temeri nelămurite și dureroase. Aici însă îl găsi pe Karás care-i arăta poze cu desene pornografice și rîdea scîrbos, ca un porc. Staș, roșu ca sfecla, cu ochii bulbucați, asemenea unei broaște ce privește la soare, sta și se uita. Închise ușa repede și se întoarse acasă.

— Ce rost are să mă necăjesc? se gîndi. Doar nu s-a întîmplat nimic! și căută pricinile acestei stări sufletești; nu găsi nimic, dar cu toate acestea, nu se liniști, îngrijorarea îi cuprindea tot mai mult inima.

În ziua următoare, Andrzej nu veni deloc; îl aștepta zadarnic pînă tîrziu.

— Trebuie să fie plecat undeva... deși nu mi-a spus că pleacă... se gîndi și se duse de cîteva ori la bucătărie să privească pe fereastră la pădurea argintată, la intrarea de jos, pustie, și la panglica albă și lungă a drumului care se pierdea printre copaci. Pretutindeni domnea pustiul și tăcerea.

Orlowski tăcu toată seara și se plimbă adus de spate în jurul mesei; se trase de barbă, înălță din umeri și plecă iarăși în camera lui fără s-o sărute.

— Ce înseamnă asta? de ce? se întrebă.

Andrzej nu se arătă nici a doua zi.

Janka se înfioră de presimțiri rele, chinuitoare. Se abăteau asupra ei ca norii aceia greoi, de plumb, care începeau să acopere orizontul și să întunece lumea, ca vînturile care se iscau pe cîmpuri, înălțau rotocoale de zăpadă, se tăvăleau prin norii de fulgi și piereau în acalmia înfricoșătoare.

Absența lui Andrzej o neliniștea, iar tatăl ei o înspăimînta, fiindcă umbla toată noaptea prin camera lui și vorbea de unul singur. Surescitată cum era, se supăra din orice.

Nu putu să doarmă toată noaptea, deoarece Zaleska exersă toată seara mai mult și mai trist ca de obicei; ascultînd suspinele sunetelor îndepărtate, avea impresia că pădurea plînge și se jeluiește. Privi pe fereastră în noaptea întunecată, sfîșiată de vifornița care-și făcea de cap, și simți că o înecă o spaimă cumplită; se uită cu ochii larg deschiși la viscolul care se învălătucea ca un uragan, se răsucea ca niște pîlnii uriașe și izbea neobosit în pădurea care se apleca, gemea și se încovoia, dar se ridica iarăși și încrîncenată, spăimoasă, cînta imnul mohorît de luptă prin zăpada învîrtejită.

— E groaznic! șopti, așezîndu-se pe pat, dar neputînd să stea locului, zvîcni în picioare, vrînd parcă să fugă, și se prăbuși pe canapea, unde rămase multă vreme închircită, acoperindu-și capul cu brațele și liniștindu-se cu încetul.

Andrzej nu veni nici a treia zi. Cu toate că își spunea că nu-l iubește, că n-o interesează cîtuși de puțin, dacă vine sau nu, Janka îl rugă pe tatăl ei să trimită pe cineva la Krosnowa să afle ce s-a întîmplat.

— L-am văzut pe domnul Grzesikiewicz la bufet, spuse Świerkoski care era de față.

— Cînd?

— Astăzi.

— Ți s-a părut, domnule. Garantez că dacă era la bufet, trecea și pe aici! îi răspunse mînioasă. Ce vrea idiotul ăsta, de ce a venit? se gîndi încîndată.

— Iar eu îți garantez, domnișoară, că a fost la bufet. Părea cam necăjit, a dat buzna înăuntru tocmai cînd eu și Karaś priveam la niște poze aduse de la Sosnowiec, s-a așezat lîngă noi, s-a uitat puțin și a plecat imediat; am crezut că a urcat la dumneata, ca de obicei.

— Nu, n-a fost la noi, pesemne că a avut vreo treabă urgentă și n-a mai putut veni... rosti Janka parcă dezvinovățindu-l.

— A, mă rog, dacă un logodnic poate să aibă treburi mai importante decît să-și viziteze... mă rog...

— De ce rîzi, domnule? îl repezi văzînd că Świerkoski zîmbea sarcastic.

— Ți se pare, domnișoară, nu rîd, răspunse serios, băgîndu-și mîinile în mînecă.

Janka îl privi bănuitoare, mirată de tonul lui sec, batjocoritor.

Astăzi, Świerkoski nu mai era cel de totdeauna; aproape că nu se clintea pe scaun, ședea drept și țeapăn, doar ochii îi alergau cu o iuțeală amețitoare prin cameră. Pe fața imobilă, mai gălbejită acum, semănînd mai mult ca oricînd cu un bot de lup, stăruia o expresie de bucurie adîncă, abia stăpînită, și de triumf; vorbea foarte puțin și juca dame cu Orlowski, pierzînd cu atîta indiferență, încît impiegatul, uitînd de necazurile lui, își bătea joc de el.

— De ce n-a venit, ce se întîmplă? se întrebă Janka, întorcîndu-şi ochii cu scîrbă de la Świerkoski, şi căzu pe gînduri.

O apatie îngrozitoare puse stăpînire pe ea, după starea de surescitare nervoasă, pătrunzîndu-i toată fiinţa, chinuind-o sîcîitor.

VII

Stătea întinsă pe canapea cu ochii în bagdadie, cînd Janowa veni să-i spună că a venit boierul de la Krosnowa şi o aşteaptă în salonaş.

— Bine, vin imediat! exclamă cu atîta vioiciune, încît roşi şi se privi îndelung în oglindă, aranjîndu-şi părul înainte de a ieşi.

Andrzej se ridică în picioare, îi sărută mîna şi se aşeză din nou, răsucindu-şi mustaţa cu gîndul în altă parte.

— Ce se întîmplă cu dumneata, eşti bolnav? Astăzi voiam să-l trimit pe Roch la Krosnowa.

— N-am nimic, sînt sănătos tun, da... da... răspunse poticnindu-se, se ridică de pe scaun şi se uită la ea ezitînd.

— Eşti foarte schimbat!... îi observă paloarea vineţie, ciudată, ochii încercănaţi, arzînd de fierbinţeală, şi buzele albe şi crăpate.

Andrzej nu-i răspunse, făcu cîţiva paşi fără rost, scutură praful de pe faţa de masă, răsuci puţin abajurul şi se opri. Se uită în ochii ei cu o privire nespus de jalnică şi atît de obosită, încît se cutremură de teamă. Îşi descheie haina cu mîini tremurătoare şi căută multă vreme portofelul din care scoase o scrisoare nu prea mare, într-un plic lunguieţ, şi i-o înmînă. Apoi căzu pe scaun, vlăguit parcă, îşi sprijini fruntea de masă şi spuse surd:

— Citeşte, domnişoară, citeşte şi dumneata... se întrerupse; i se tăia răsuflarea şi nu mai avea putere să vorbească.

Janka luă scrisoarea cît se poate de liniştită şi începu să citească:

„Domnule! O persoană foarte binevoitoare socoteşte că este de datoria ei, sfîntă, creştinească datorie, să te avertizeze. Aceea căreia vrei să-i dai numele dumitale, care va fi mama copiilor dumitale, este o stricată. Că a fost la teatru, ştii şi dumneata, dar că a fost mai întîi amanta unui oarecare Kotlicki, apoi a lui Głogowski, iar în cele

din urmă a lui Niedzielski, o haimana de la teatru, mai mult ca sigur că n-a avut cînd să-ţi spună aceea care se uită cu atîta dispreţ la oamenii cumsecade. Nu ţi-a spus, probabil, nimic despre motivele care au silit-o să-şi caute scăparea în sinucidere. Întreab-o, domnule.

Îţi trimit alăturat adresa persoanei la care a locuit la Varşovia, aceasta îţi poate spune mai multe amănunte şi mai interesante. Mai tîrziu, cînd vei fi renunţat la ea, cînd îţi vei reveni respirînd un aer mai curat, persoana care te avertizează se va deconspira, ca să afli şi dumneata cine se îngrijeşte cu adevărat de numele dumitale, în primul rînd, de fericirea dumitale.“

Nu era nici o semnătură, scrisoarea fusese expediată cu trei zile în urmă.

Janka citea din ce în ce mai încet, îşi ridica ochii de pe scrisoare, privea o clipă în gol, ofta adînc şi continua să citească; erau momente cînd nu mai înţelegea nimic, deoarece literele se contopeau într-o pată neagră, iar sîngele i se urca la cap, tîmplele îi zvîcneau şi totul începea să se clatine în jurul ei.

Se prăbuşi pe scaun, atît de cumplită era durerea care-i sfîşia inima. Îşi lăsă capul în piept, vlăguită, doar ochii înlăcrimaţi aţinteau hăul dinainte şi i se părea că aude glasul calomniator, neînduplecat, strigînd răzbunător:

— A fost amanta lui Kotlicki! a lui Głogowski! a lui Niedzielski! şi glasul acesta o şfichiuia cumplit, irumpînd tumultuos în creier şi încordîndu-i toate arterele de durere.

Andrzej se uita la ea, sorbindu-i din ochi simţămintele pe care le încerca.

— E... adevărat?... o întrebă rar, atît de rar şi de greu, cum se întreabă un muribund. Sudoarea i se scurgea în ochii care-i luceau sîngeriu şi, disperat, se rezemă de masă, părîndu-i-se că se prăbuşeşte şi moare.

Janka nu-i răspunse, se uita la el cu o privire atît de ciudată şi încărcată de disperare, încît se înfioră; o rază de speranţă îi străluminâ mintea: buzele, ochii, faţa întreagă începură să-i tremure, bătu aerul cu braţele, înecîndu-se şi o bucurie bruscă, orbitoare, de moarte, se iscă în el ca o furtună; nu putea să vorbească, tremura de emoţie, aşa că se aruncă la picioarele ei cu un strigăt sălbatic şi-i acoperi poala rochiei de sărutări.

Îl îndepărtă cu blîndețe, ridică scrisoarea de jos și i-o dădu înapoi; iar cînd Andrzej întinse mîna s-o ia, neînțelegînd nimic, se aplecă repede, îi sărută mîna și ieși din încăpere.

Rămase stană de piatră, privind cu mintea rătăcită la ușa prin care ieșise.

— A! a! a!... i se smulse din gîtlej. Se îmbrăcă în tăcere și plecă.

Urcă în sanie fără să-și dea seama ce face și pe drum se uită apatic la cîrdurile de ciori care se băteau pe balegele de cal; fugeau dinaintea săniei și se așezau la loc după ce primejdia trecea.

— Walek, încotro mergem? Ți-am spus doar că ne ducem la Bukowiec! îl certă cu asprime, văzînd că merg prin pădure.

— Păi, boierule, acum venim de la Bukowiec.

— Nerodule, întoarce și ia-o spre Bukowiec! Ce idiot!... sfîrși mai încet, iar cînd vizitiul îndeplini porunca și întoarse, Andrzej își puse mănușile. După cîteva minute ajunseră la gară, coborî din sanie, urcă și sună cît se poate de liniștit. Abia cînd o văzu pe Janowa care-i descluse ușa, își reveni, își aduse aminte de tot ce se întîmplase, începu să tremure și fugi înapoi, se aruncă în sanie și răcni:

— Dă-i drumul!... hai, mai repede!... Caii porniră în trap întins.

— Mai repede!... strigă, smulse biciul din mîna lui Walek și se apucă să bată caii cu turbare pînă cînd începură să necheze și să se ridice în două picioare.

— Mai repede!... mai repede, ce dracu', mai repede!... îi îndemnă cu glasul răgușit, lovindu-i întruna. În cele din urmă, căzu în sanie și își acoperi gura cu blana, ca să nu țipe din cauza durerii înfricoșătoare care-i împovăra sufletul.

— Janka, sfînta asta, logodnica și idealul lui este o... Isuse!... ai milă, îmi pierd mințile... geamu printre suspine.

Erau clipe cînd ședea țeapăn și privea în neștire la drum, la pădurea neagră pe care vîntul o scutura de zăpadă, la coțofenele ce se opreau cîrîind prin copacii lăsați de sămînță prin răritură, și atunci liniștea i se revărsa în suflet, înăbușind furtuna.

Se închise în camera lui, repezindu-se încoace și-ncolo, ca un animal înnebunit, ce se izbește cu capul de zăbrelele cuștii care nu vrea să se deschidă. Dar învălmășeala din minte și durerea nu slăbeau; o turbare sălbatică îl scutura tot mai aprig, iar durerea adîncă a dezamăgirilor sentimentale îi pătrundea întreaga ființă și-l rodea fără încetare. Luă de cîteva

ori revolverul de pe măsuță și-l puse la loc, uitînd de fiecare dată de ce-l luase, haosul din creier îi amesteca și-i destrăma toate gîndurile și simțămintele.

Ieși în curte să facă inspecția de seară, dar nu văzu și nu înțelese mai nimic. Mergea cu durerea înfiptă ca un cuțit în inimă și de fiecare dată cînd își dădea seama de starea în care se afla, se clătina și se poticnea, apoi pleca mai departe cu mintea împrăștiată. Abia la cină îl văzu pe tatăl său care, amețit de-a binelea, cerea votcă.

— Nu-i da, mamă! strigă înverșunat.

— Taci din gură, Jędrek!... pe legea mea, taci din gură!... mamă, adu rachiu! bîlbîi bătrînul și bătu cu pumnul în masă. Eu sînt stăpîn aici, pe mine trebuie să mă asculți, că pe legea mea.. afară cu toți!... Hai, mamă, îți spun cu vorbă bună, adu rachiu!... și se legănă somnoros, scuipînd întruna pe propria burtă și prin farfuriile de pe masă.

Speriată, bătrîna îi aduse sticla.

Andrzej o luă și o aruncă lîngă sobă.

Bătrînul se trezi dintr-o dată, se îndreptă în scaun și întrebă:

— Ce faci, Jędruś?

— Vezi și dumneata ce fac; ajunge cu beția asta!... te îmbeți ca un animal.

— Dacă așa-mi place mie, Jędruś, așa-mi place mie, băiatule, pe legea mea!

— Da, dar mie nu-mi place, eu nu vreau să te îmbeți mereu.

— Nu vrei tu, Jędruś, feciorașule! aha, adică tu vrei ca eu să nu mai beau... se mainuțări bătrînul și ochii începură să-i scapere de furie și dinții să-i clănțănească, de parcă îl scuturau frigurile.

— Tată, nu mă scoate din sărite, că... strigă Andrzej, stăpînindu-și cu greu mînia.

— Că ce?... nu cumva vrei să mă bați, să mă arunci la gunoi, să nu-mi mai dai să mănînc?...

— Pietruś, pe rănile lui Cristos, oameni buni, veniți-vă în fire!... se rugă bătrîna, agățîndu-se de amîndoi și străduindu-se să-i potolească.

— Adică eu te încurc, ai vrea să pui tu mîna pe tot, pe legea mea... trebuie să mai aștepți, flăcăiașule, să mai aștepți... nu mă grăbesc deloc să beau bere cu Avram... oho, mai trebuie să te mulțumești multă vreme doar cu mirosul averii mele. Cînd e vorba de mine, îți pare rău de rachiu' pe care-l beau,

dar cheltuiești mii de ruble pentru contesa ta!... pentru tine cumperi catifele și atlasuri, iar mie nu vrei să-mi dai nici măcar rachiu; bine, dar totu-i al meu... eu sînt stăpîn aici, pe legea mea... tu n-ai dreptul la nimic!... dacă-ți poruncesc eu să lingi, ca la un cîine, apoi să lingi! dar n-ai voie să muști, că te pomenești cu un picior în gură și te dau pe ușă afară!... așa să știi, împielițatule, afară...

Andrzej sări în picioare, dar spuse destul de liniștit:

— Foarte bine, n-ai decît să rămîi stăpîn, eu plec mîine.

— Pleacă, Jędruś, pleacă, băiatule, cu cucoana de norămea în Italia să culegeți portocale, dar mai întîi să dai socoteală de ce-ai făcut cu averea!... Ia te uită ce deștept e el, pe legea mea... s-a îmbogățit de nu mai poate și acum îmi dă cu tifla și-mi zice: pupă cîinele-n bot, că eu îmi iau tălpășița!...

— Ce ți-am furat, tată, ce-am luat, unde m-am îmbogățit? se proțăpi Andrzej furios. Îmi dai dumneata măcar o para pentru tot ce fac? Iar cînd nu ți-am prezentat socotelile la timp, nu m-ai silit să-mă împrumut? Palatul știi foarte bine că-l renovez din economii, din banii luați din vînzarea cailor pe care am voie să-i cresc, fiindcă așa stă scris în contract. Faci asta, ca să mă răsplătești pentru că muncesc ca stăpîn și ca argat, că alerg toată ziua ca un cîine cu limba scoasă. Pentru că ți-am pus în ordine treburile pădurii, am introdus culturile alternative și am dublat veniturile, pentru că trudesc ca un bou, dumneata mă faci hoț!... Pe mine, pentru că dumneata te îmbeți ca un porc și nu mai știi ce faci, cu mine îndrăznești să vorbești așa?

— Uite că îndrăznesc, eu sînt stăpîn și boier aici, de mine trebuie să asculte toată lumea, dacă nu... afară!...

— Eu sînt hoț, eu!... țipă, zvîcni de pe scaun, îl înșfăcă pe bătrîn de guler și începu să-l zgîlțîie cu toată puterea ca pe un snop de grîu. Dacă mi-o spunea un străin, îl ucideam ca pe un cîine...

— Dă-mi drumul, Jędruś, Jędruś, dă-mi drumul...! gemu bătrînul și iarăși se simți ametit; închise ochii și așteptă ca Andrzej să-l îmbrîncească spre sobă.

Bătrîna se repezi plîngînd între ei.

— Suflet de cîrciumar, fir-ar al dracului!... șuieră Andrzej, îl aruncă pe bătrîn ca pe o fleandură pe pat și plecă

— Pietruś, Doamne Sfinte, Pietruś!... strigă bătrîna, scuturîndu-l speriată, deoarece soțul ei rămase o clipă nemișcat,

ca un buștean, dar curînd deschise ochii și se ridică în capul oaselor cu ajutorul ei, își pipăi capul și coastele și spuse treaz:

— Tot e bine, coastele n-au pățit nimic! Ilm, ține la onoare, stîrpitura, pe legea mea, parcă e un șleahtic sadea... sfîrși cu o mulțumire adîncă și admirație.

— Ascultă, bețivanule, ai făcut-o de oaie, dacă pleacă Jędruś, o să te saturi...

— Proastă mai ești, păi unde poate să plece, ai?...

— Păi tu crezi că un om învățat, ca el, nu poate s-o scoată la capăt? Ce, domnișoara Janka n-are destui bani?... Te-ai găsit tu să-mi gonești de-acasă singurul meu băiat, mîngîierea mea?...

— Nu te mai prosti atîta, Jędruś n-o să plece nicăieri, că mă duc chiar mîine la notar și scriu totul pe numele lui. Meritã cu vîrf și îndesat, da' știu că ține la onoare, împielițatul, ține la onoare... se scărpină în cap. Și e puternic ca un taur, m-a aruncat ca pe un snop de grîu. Ha, ha!... ce mai flăcău am, pe cinstea mea! Mă duc să-i cer iertare, nu?... Ce zici mamă? Să mă duc sau nu?

— Du-te!... că doar tu trebuie să-i ceri iertare; m-aș duce eu, dar nu cutez.

Bătrînul se duse, dar cam cu teamă. îi era rușine că-și pierduse cumpătul.

Andrzej nu era în camera lui, ieșise de la părinți întărîtat la culme; cearta, pe care n-o punea la inimă, pentru că nu era nici prima și n-avea să fie nici ultima, venise ca un colac peste pupăză.

Plecase de-a dreptul peste cîmp la Witowski.

VIII

Era o noapte noroasă și bătea vîntul; dinspre miazănoapte veneau rotocoale nesfîrșite de nori cenușii, asemenea unor mormane de bumbac; un vînt molatec șuiera în răstimpuri și purta zgomotele pădurii care vuia în depărtare ca o furtună; ningea cu fulgi mari, umezi, care căzeau greoi pe pămînt.

Andrzej mergea repede, pînă la Witów nu erau decît cinci verste, dar ninsoarea și drumul acoperit de năneți îl oboseau. Îi trecuse furia, dar gîndul nenorocirii îl umplu de jale și disperare. În sinea lui se plîngea acestor întinderi ale nopții. Se simțea atît de nefericit, încît se oprea și îmbrățișa depărtarea cu priviri care implorau ajutor și milă apoi pornea mai departe

cu nesiguranța omului care a rătăcit drumul și bîjbîie prin întuneric.

Spre Witów îl împingeau puterea obișnuinței și faptul că Witowski îl domina. Andrzej nu numai că-l asculta, dar avea încredere deplină în el, pentru că în singurătatea lui avea un suflet prietenos, în fața căruia se putea destăinui. Witowski nu-l cruța niciodată, sarcasmul lui tăia întotdeauna ca briciul, dar ținea la el. Erau ca două vîrfuri: cel dintîi, un om din popor, puternic și simplu, cizelat numai pe jumătate de civilizație, al doilea, urmașul rafinat al unor voievozi, aproape un isteric și un neurastenic sigur.

Se completau unul pe altul.

Andrzej trecu podul, deoarece clădirea uriașă, o fostă cetățuie de apărare, se afla pe o insuliță, și intră în anticameră.

Lacheul în livrea îl scutură de zăpadă.

— Unde sînt stăpînii?

— În bibliotecă.

Trecu printr-un salon mare, întunecat, apoi printr-o încăpere mai mică și se opri înaintea draperiei lăsate, dincolo de care se auzea glasul monoton al cuiva care citea:

„Doamne, mă aflu în necaz, trupul meu e bolnav și inima împovărată de tristețe. Ce să-ți spun, Doamne? Facă-se voia ta!“

Nu mai ascultă, dădu draperia la o parte și intră.

— Tocmai voiam să trimit pe cineva după tine, se bucură Witowski, strîngîndu-i mîna.

— Astăzi ne-am gîndit la dumneata! adăugă domnișoara Jadwiga care ședea într-un fotoliu adînc.

— Vii de acasă ori de la logodnică?

— De acasă vin... dar dacă deranjez, îl iau pe fratele dumitale și plec.

— Nu, astăzi nu-l mai las să plece. Domnișoară Aurelia, amînăm cititul pe altădată! îi spuse fetei care ieși îndată. Pentru astăzi ajunge!... e pentru prima dată cînd îl conving să asculte... i se adresă lui Andrzej.

— Am ascultat, într-adevăr. Ce lucru ciudat, cuvintele astea sînt pline de lacrimi, de umilință, de încredere fără margini; e multă poezie în ele!

— Poate că tot așa ai să și crezi pînă la urmă! șopti Jadwiga cu un glas parcă de argint, îndreptîndu-și ochii frumoși, dar fără strălucire, morți, spre fratele ei.

— De la încîntare la credință e un drum mult mai lung decît ni se pare nouă.

— Eu cred că nu-i așa.

Începură una din acele discuții subtile în care nu numai cuvintele și noțiunile, ci și cele mai fine nuanțe sînt disecate pînă la ultimele consecințe. De obicei, Andrzej tăcea, fiindcă nu înțelegea ce vorbeau sau se plictisea, astăzi însă se lăsă să cadă pe un scaun și nu mai auzi nimic; era atît de istovit, de îndurerat, de strivit, încît încremeni în liniștea solemnă a sufletului care se pierde în preaplinul suferinței.

— Noi vorbim, iar domnul Andrzej tace cu înverșunare.

— Eu aș mînca ceva, spuse cu sinceritate, amintindu-și că nu mîncase nimic de azi dimineață și foamea începea să-i dea ghes.

— De trei zile n-am mîncat mai nimic, explică.

— O, asta nu se prea obișnuiește, ce ți s-a întîmplat? Ți s-au prăpădit caii, îți mor oile?

— A, nu, nu!... se împotrivi cu tristețe, nesimțind ironia.

— E bolnav vreunul dintre părinți? întrebă Jadwiga cu compătimire, după glas, am impresia că suferi.

— Formidabil! Andrzej suferă și nu suferă din cauza unei pierderi materiale... ia stai, nu cumva ești bolnav?

— N-am nimic, dar tu mă socotești un simplu animal, fără suflet și fără inimă.

— Nu, dar credeam că la tine organele astea nu funcționează.

— Așadar, ce sînt eu pentru tine? se supără Andrzej.

— În orice caz, un om, și bagă de seamă că despre Jasinowski nu mai pot spune același lucru.

— Mulțumesc, e o mare onnare pentru mine, că mă introduci în genul uman.

— În specia umană!... îl corijă Witowski, înălțîndu-și capul din balansoarul în care se legăna.

— Da, în specia turmei nimicnice care nu știe să iubească, nu poate să sufere... te înțeleg de minune, vă înțeleg!... începu să se înflăcăreze, în glas îi răsunară amărăciunea și jalea, iar în ochi i se aprinse un foc mohorît. Cine sînt eu?... un țăran prost, un necioplit... aproape un animal pentru tine... O, da, noi nu suferim, noi nu iubim, noi nu simțim nimic. Da, ce sînt eu? Un animal de tracțiune; un om care a văzut doar haina civilizației și nu are decît cîteva nevoi, acolo; tu îmi vorbești în fiecare zi despre asta, pentru că nu te obosești să pătrunzi înlăuntrul meu, fiindcă tu nu crezi că pot și eu să gîndesc la altceva decît la cai și la moșie, la pădure și la pămînt... dar la urma urmei, ce-mi pasă mie!... sfîrși mai încet și tăcu.

— Dumneata suferi foarte mult, domnule Andrzej... ia vino să te văd!... Jadwiga îl luă de mînă, îl conduse lîngă lampa acoperită cu un abajur de mătase verde și îl privi în ochi de aproape. Da, dumneata suferi foarte mult... îngînă mîhnită și buzele îi tremurară de milă. Se întoarse la fotoliul ei, pipăind cu mîinile în jur, deoarece vedea ca prin ceață contururile mobilelor.

— Poate că te putem ajuta cu ceva... dacă poți, spune-ne și nouă ce ți s-a întîmplat?... Inima omului e un univers populat cu miliarde de dureri. E înfiorător, înfiorător!... rosti încet și capul frumos îi căzu pe piept, iar în ochii ei stinși străluciră boabele lacrimilor.

Andrzej se mișcă în scaun, o privi cu recunoștință și admirație, dar văzu în treacăt expresia de pe fața lui Witowski, dispreţuitoare parcă, și mărturisirea care-i stătea pe limbă rămase închisă în el. Deveni rigid dintr-o dată, își încheie surtucul, înfiorat parcă de o adiere rece, și răsucindu-și mustața, spuse străduindu-se să pară liniștit și indiferent:

— Un fleac, domnișoară... pe cuvîntul meu... o mică neînțelegere acasă.

— Acasă... se miră prelung Witowski din fotoliu, privind la tritonii pictați pe tavan, care suflau în cochilii.

— Ah, neînțelegerile astea familiale sînt de obicei și cele mai dureroase, pentru că-ți picură în suflet supărarea și amărăciunea, ca dintr-o cupă crăpată, picătură cu picătură, și nici nu-ți dai seama cînd începi să urăști casa în care te-ai născut, singurul liman... să-i blestemi pe ai tăi; și toate astea se întîmplă numai din cauza mîndriei deșarte, a lipsei de îngăduință...

— Da!... șopti iarăși Witowski căscînd fără sfială.

— Din fericire eu nu mă cert niciodată cu Stef; nici măcar la Londra, unde sărăcia ne strîngea cu ușa, nici o umbră n-a tulburat armonia dintre noi.

— Tocmai de aceea sînteți considerați un model de înțelegere și dragoste familială.

— Și de nebunie! adăugă Witowski batjocoritor.

Se aduse o măsuță cu mîncare pentru Andrzej care începu să înfulece cu lăcomie.

În încăpere se așternu tăcerea.

Witowski continua să se uite în tavan cu o expresie ironică, mușcătoare, pe buze, dar Jadwiga se ridică și începu să se plimbe prin cameră, atingînd mobilele cu mîinile întinse și evitînd obstacolele cu intuiția proprie orbilor.

— Domnule Andrzej, cînd îmi faci cunoștință cu logodnica dumitale? vreau să pun și eu mîna pe ea și s-o cunosc. Cred, visez chiar, că vom alcătui în patru o comuniune puternică a sufletelor înfrățite, devotate unul altuia.

— Un buchet de suflete lila, legate cu ață de tort, interveni Ștefan, uitîndu-se la Andrzej.

Acesta se prefăcu că nu înțelege aluzia.

— Visul meu este să am în jurul meu mulți oameni buni și atunci, cînd lumea va pieri cu totul pentru ochii mei, cînd trupul mi se va cufunda în noaptea cea mare, să simt alături de mine inimi iubitoare și să sorb din viața lor puterea de a îndura povara propriei existențe. O, știu că asemenea sentimente sînt egoiste, dar mi-e atît de greu să renunț la ele, atît de greu... spuse Jadwiga oprindu-se la mijlocul încăperii cu ochii în sus și mîinile întinse. Nu pot să-mi găsesc altă bucurie și, deși nu mai am dreptul la niciuna...

— Ada! rosti Witowski cu duioșie, apropiindu-se de ea. Nu mai vorbi așa, nu te mai gîndi la asta, fiindcă mi se rupe inima, n-are rost să te stîrnești și să-ți apropii suferința. Hai, nu mai vorbi, zîmbește, sora mea! o rugă cu glasul adînc, pătruns de lacrimi, deoarece chipul ei luminos exprima asprimea durerii care-i sfîșia inima.

Ada îi atinse fața cu un gest matern, plin de duioșie, și zîmbetul, asemănător cu zîmbetul florilor care mor, acoperite cu pămînt, îi înflori pe buzele palide.

— Gîndurile sînt ca niște păsări; zboară de pe o ramură, ca să se așeze pe alta, dar ajung departe, hăt! departe... deoarece în zborul lor văd vîrfuri din ce în ce mai înalte și se rotesc în jurul lor pînă cînd își dau seama că nici acolo nu se pot odihni... Cînd îmi faci cunoștință cu logodnica dumitale? Aș vrea s-o cunosc cît se poate de repede. Stef mi-a spus că e atît de frumoasă!...

— Nu mai am logodnică!... răspunse Andrzej, cu glasul tremurător.

— O, o, o!... se miră iarăși Witowski din fotoliu, își desprinse privirile de pe tavan și se uită intens la fața lui Andrzej.

— Și visurile sînt ca niște păsări, fiindcă plutesc îmbătate de propria forță, de nuntire, frumos și bucuria pură a existenței, și atunci par să ajungă pînă la soare, colorînd lumea; și deodată se repede eretele și sparge armonia, și piere bucuria, înflăcărarea... și piere fericirea, și pier visurile; veștile rele sînt ereții care își înfig ghearele în inimi și țipă: moarte

și pierzanic! Ai adus o veste foarte dureroasă, domnule Andrzej, foarte... spuse cu tristețe.

— Veștile rele sînt lupii și șerpii care înfășoară inimile și mințile în zig-zag-uri monstruoase și le mușcă... le mușcă... le mușcă... repeta Witowski rar, cu fața schimonosită și cu un glas atît de dureros și de greoi, de parcă toate viperele durerilor se treziseră în el și-i sfîșiau sufletul.

— Noapte bună! spuse Andrzej, ridicîndu-se brusc de la masă, deoarece tonul lor, expresia întipărită pe fețele lor, liniștea tragică din încăpere și amintirile îi umplură pieptul de suspine adînci, împovărîndu-i inima atît de cumplit, încît nu mai putu să vorbească și plecă.

Și se întoarse iarăși peste aceleași cîmpuri cu moartea în suflet; copleșit de lacrimile care-i umpleau ochii, de durere și de zbuciumul lăuntric, șoptea la răstimpuri:

— Janka!... Janka!... și întindea brațele spre tăriile cerului, nemărginite și pustii, în care ici și colo, în beznele spăimoase, licăreau stelele, acoperite de norii ce alergau cu o iuțeală nebună.

— Bietul om, dragostea îl înalță și-l făcea atît de fericit!... îngînă Jadwiga cu compătimire.

— Da, dar durerea îl umanizează.

— Bietul om, cum o să mai trăiască acum, se abandonase cu toată forța lui în această dragoste. Tu mai rămîi?... eu mă duc să mă rog...

— Ada, iar ești emoționată!... Noi nu suferim oare? El suferă mai puțin, pentru că suferă ca un om sălbatic care simte numai, pe cînd durerea noastră e mai profundă, fiindcă ne dăm seama de ea și nu vedem nici o scăpare. Mîine dimineață mă duc la el să-l întreb ce s-a întîmplat și să încerc să-i împac.

— Noapte bună! Îi atinse fruntea cu buzele, îi mîngîie părul și fața cu mîna și plecă.

Merse printr-un coridor lung și boltit, luminat dintr-o parte de ferestre aidoma celor de la mînăstire, deoarece în nișele adînci atîrnau cruci mari, străjuite de candele cu ulei. Le atinse cu mîna, oprindu-se o clipă concentrată lîngă fiecare, apoi intră în capela uriașă. Era vechea capelă a castelului, care ocupa turnul de două etaje dintr-un colț al cetății, lipsită de orice podoabe și înfricoșetoare prin asprimea și liniștea ei împietrită. Pereții erau negri de bătrînețe, acoperiți cu pete verzui de umezeala care se scurgea pe podeaua de piatră alcătuită din pavele albe și roșii. Prin cele cîteva ferestruici de tragere tăiate la mijlocul zidurilor lumina pătrundea cu greu, atît erau

de înțesate de pînze de păianjeni. Legată de grinzile acoperișului, atîrna o frînghie simplă care ținea lampa ca un trandafir de aur, ce tremura întruna, răspîndind luciri slabe peste covorașul de rugăciune de sub ea și altarul simplu, pe care se aflau șase sfeșnice de fier cu lumînări de ceară galbenă. Pe fundalul acestei mohoreli de criptă, deasupra altarului, era agățat un Cristos uriaș de fildeș, o copie splendidă după Donatello[1] din palatul Pitti; cele două candele purpurii, care se aflau între sfeșnice, aruncau răsfrîngeri sîngerii peste Răstignitul al cărui cap căzut pe piept, tragic prin tristețea chipului, se deslușea în penumbră, împrăștiind în jur paloarea-i neomenească.

Jadwiga îngenunche pe covoraș și se adînci în rugăciune.

IX

— Acum totul s-a sfîrșit! spuse Janka, închizîndu-se în camera ei, după plecarea lui Andrzej.

— Totul s-a sfîrșit! repetă surd, se așeză pe canapea, își ascunse fața în palme și rămase așa cîteva ceasuri pradă unor chinuri cumplite, umilinței și rușinii. Acest simțămînt îngrozitor îi umplea toată ființa, paralizîndu-i judecata, îi întuneca luciditatea și o ardea ca focul.

Orlowski intră și începu să se plimbe prin încăpere, oprindu-se mereu înaintea ei; nici măcar nu-l observă.

— Andrzej a venit?...

Janka se cutremură auzindu-i glasul, își ridică privirile la el și răspunse:

— A venit...

— Și a plecat pentru totdeauna... sfîrși rar, începu să clipească din ochi, răsucindu-și nasturii de la uniformă, dar își stăpîni furia care-i clocotea în piept.

— Pentru totdeauna... repetă Janka ca un ecou.

— Știu, nu trebuie să mi-o spui tu! strigă, repezindu-se la ea cu pumnii încleștați, dar mîinile îi căzură în jos, se uită într-o parte și iarăși începu să se preumble.

— Iar l-ai gonit, îi reproșă.

---

[1] Donatello (1386—1466) — sculptor toscan renascentist care împletește în operele sale realismul anticilor și spiritul religios; capodopera lui este statuia ecvestră a lui Gattamelata de la Padova

— Nu... a plecat el singur, răspunse sfîrșită, pentru că nu mai avea nici o putere; stătea pasivă și vlăguită, lăsîndu-se în seama oricărei forțe care s-ar fi abătut asupra ei. Se uită în ochii tatălui, deoarece intuia că știe totul, și suferința lui îi umplu sufletul de milă.

— Uite, asta l-a gonit, tîrîtură... izbucni, Orłowski, aruncîndu-i în față o scrisoare mototolită, pentru că și el primise o anonimă.

Janka își înclină capul și lacrimile începură să-i curgă încet din ochi; nu încercă să se stăpînească, privind la el cu o tristețe nemărginită.

— Orłowska a avut un amant! Fiica mea! sînge din sîngele meu! țipa tot mai tare. Foarte bine, trebuie să se sfîrșească odată, musai, pentru că eu nu mai suport...

— Fie și așa, omoară-mă, tată, omoară-mă. Mi-e atît de greu să mai trăiesc, încît mi-ai face un mare bine. Te rog din tot sufletul omoară-mă!... îl imploră, alunecîndu-i la picioare. Ți-am făcut numele de ocară, v-am nenorocit, pe tine și pe Andrzej, am făcut numai rău, iar eu sînt atît de nefericită, încît te implor, omoară-mă. Să se sfîrșească odată! Se prăbuși înaintea lui, îi îmbrățișă genunchii și începu să-i sărute plîngînd.

— Nu mă atinge, pentru că mă murdărești! strigă încrîncenat și o împinse cu atîta brutalitate, încît Jania căzu pe spate. Zvîcni în picioare, fața i se acoperi de purpură, ochii i se învăpăiară și toată ființa ei se revoltă într-un strigăt de mîndrie rănită.

— A, destul, asta nu-i pedeapsă, ci răzbunare. Tată, dumneata n-ai voie să te porți așa cu mine! Îți interzic, tată, nu-ți permit... țipă ascuțit, ca o ieșită din minți. De ce mă umilești, tată, pentru că am avut un amant? Bine, dar nici măcar nu m-ai întrebat dacă este adevărat sau nu! Din cauza unei calomnii josnice, dumneata mă jignești și mă îmbrînceștî ca pe o otreapă?

— Adevărat! E adevărat!... șopti înfricoșat.

— Și, mă rog, de ce trebuie să dau socoteală pentru viața mea? Dumneata nu m-ai întrebat niciodată cît am îndurat, cît de scump mi-am răscumpărat greșeala. Trei luni de zile ți-a fost indiferent ce fac, dacă am ce mînca, dacă nu trebuie să mă vînd din cauza sărăciei, tată, toată viața m-ai tiranizat și m-ai umilit, m-ai urît și m-ai chinuit... Dumneata ai ucis-o pe mama, iar pe mine m-ai asuprit mereu, obligîndu-mă să-ți fac pe voie, fără să-ți pese dacă pot sau nu, numai să-ți satisfaci capriciile dumitale. Iar acum vii și mă răsplătești, călcîndu-mă în picioare! De ce trebuie să mă spovedesc, cine are dreptul să mă pedepsească, pentru că am trăit așa cum am trăit, cine? izbucni indignată, vînătă de efort și de mînie, cu privirea înflăcărată de ură și revoltă.

— Eu, tatăl tău, am acest drept, am oare acest drept? întrebă Orłowski încet, adresîndu-se parcă sieși, și își plimbă privirea rătăcită prin încăpere.

— Nu, numai Dumnezeu are dreptul, fiindcă el știe cît am pătimit. Numai el cunoaște toate suferințele și lacrimile mele. O, Doamne, Doamne!... îngînă tot mai încet și inima i se strînse de jale amară; își pierdu cunoștința și se prăbuși pe podea.

Orłowski se repezi s-o ajute, o ridică și o culcă în pat, apoi începu să strige la Janowa care veni îndată. Dar toate zăgazurile se rupseră dintr-o dată în el și mintea i se tulburâ, se opri lîngă pat, își frecă mîinile și rîse încet și îndelung.

— Bine, bine, Miecio! Bătu aerul cu mîna la înălțimea umărului și ieși pe peron. Se uită la pădure, la intrare, trecu pe la telegraf și întîrzie destul de mult pe coridor, pentru că de undeva din adîncul conștiinței se ivirâ crîmpeie de luciditate care începură să se lege. Se întoarse repede la Jania care-și revenise în simțiri și sta întinsă în pat.

— Jania! șopti încurcat, se aplecă s-o sărute, dar se retrase brusc, zmucit parcă înapoi de o mînă nevăzută; își șterse fruntea și se așeză pe un scaun lîngă pat.

— Iartă-mă... Mi-am ieșit din fire, dar te-am iubit atît de mult, te iubesc și acum... repetă încet, întoarse capul repede și privind în gol, se încruntă, ochii i se aspriră și spuse apăsat: — Dacă vrei să pleci undeva să te odihnești, du-te! Poate la prietena ta. N-ai uitat că te-a invitat?

— O să plec. Să-mi recapăt puterile și plec numaidecît, îi răspunse Janka, ghicind ce se întîmplă cu el, cum se silește să fie politicos și să se stăpînească, cum își înăbușă groaza și obida.

— Nu te mai gîndi la Grzesikiewicz, e un țăran. Un țăran simplu. Bine că s-a întîmplat așa, pentru că acum îmi dau seama că n-ai fi fost fericită cu el. Adevărat, o familie de cîrciumar. Cum ai fi putut să trăiești între un bătrîn bețiv, o țărancă necioplită și un soț argat! Du-te, nu-ți face probleme că rămîn singur aici, stai la prietena ta pînă la primăvară. În aprilie îmi dau și eu demisia. Mi-ajunge. O să plecăm la Varșovia sau unde vrei tu.

— Mie mi-e totuna, merg oriunde vrei dumneata.

— O să fim liniștiți, da, da, avem și noi nevoie de odihnă, repetă cu tristețe. Serviciul, toate astea, nu-s decît niște fleacuri, la ce bun?... Taci, nu spune nimic. Ascultă puțin, dădu din cap și reluă:

— O să se termine cu toate necazurile, o să treacă și o să uităm, nu-i așa?

— O să uităm, tată, încuviință cu glasul adînc, vrînd parcă în această clipă să-și cufunde sufletul în uitare, să nu-și mai aducă aminte de nimic.

Orlowski plecă și nu-l mai văzu cîteva zile la rînd, fiindcă dăduse dispoziție să i se aducă masa la birou, iar dimineața și seara își bea ceaiul în camera lui.

Aproape nu mai știa ce se petrece cu el, se lăsa apatică în voia întîmplării, era atît de obosită și de vlăguită, încît n-o mai interesa nimic. Nu se gîndea și nu-și dorea cu adevărat decît să se piardă undeva și să se adîncească în pace și uitare.

Voia să se ducă la Helena, pentru că nu mai avea alți cunoscuți și credea că acolo, departe de oraș și de calea ferată, va afla liniștea visată.

Își amînă plecarea cîteva zile, deoarece în adîncul inimii nutrea speranța, pe care nu voia s-o recunoască în ruptul capului, că Andrzej se va întoarce; îi părea tare rău că se despărțiseră supărați. Nu-l iubea, acum nu s-ar mai fi căsătorit cu el pentru nimic în lume, dar durerea pe care i-o intuia, îi impunea respect.

Andrzej însă nu dădea nici un semn de viață, în aceste cîteva zile nici unul dintre oamenii lui nu apăru pe la gară.

În ziua plecării, cînd totul era gata împachetat și valizele încărcate în sania care aștepta la intrare, Orlowski veni la ea și-i înmînă același plic mare cu bani.

— I-ai cu tine, sînt banii tăi, o să rămîie casa goală și hoții ar putea... nu sfîrși vorba, se retrase în salonaș și începu să umble încoace și-ncolo.

Janka își luă rămas bun de la Zaleska, care o ajutase să-și facă geamantanele, și tocmai se îmbrăca în blană, cînd apăru Świerkoski, îmbrăcat de sărbătoare, proaspăt și parcă solemn.

— Cît pe ce să întîrzii... spuse solemn.

— De ce? întrebă Janka ursuză.

Świerkoski se opri lîngă masă, se aplecă puțin spre ea și fără să-și ridice privirile care-i alergau pe fața de masă, răspunse:

— Îți spun numaidecît, domnișoară, ce-i drept, puteam s-o fac mai demult, dar am așteptat, pentru că... Grzesikiewicz era încă logodnicul dumitale, așa că am așteptat să nu mai fie.

— Domnule, spune mai repede ce ai de spus, fiindcă mă grăbesc.

— Cînd vei afla de ce am venit, sînt sigur că vei găsi timp destul și pentru mine.

Se așeză contrariată, avea poftă să-l cheme pe Roch, să-l dea afară.

— Ascult...

— Nu știu să vorbesc frumos, dar fiecare cuvînt al meu are greutatea...

— Pietrei, îl întrerupse cu ironie.

— Măcar a rublei, oricum ceva temeinic. Am venit să-ți spun, ca s-o scurtez, că pot să mă căsătoresc cu dumneata! rosti cu greutate, privind-o în albul ochilor, și mîngîie cîinele care își pusese labele dinainte pe masă lîngă el.

— Domnule, ți-ai pierdut mințile! exclamă, ridicîndu-se de pe scaun.

— Nu, pe cuvîntul meu că eu, aci de față, sînt pe deplin conștient și după ce-am chibzuit îndelung, am hotărît să vin să-ți cer mîna, cu toate cele întîmplate... sfîrși, subliniind cuvintele din urmă.

— Cum așa?... Ce vrei să spui, domnule?... Nu înțeleg nimic...

— E... am aflat și eu cîte ceva din cele petrecute la Varșovia... știu că Grzesikiewicz a rupt logodna din această cauză, dar el e un necioplit, nu poate înțelege că și fetele... dar mie îmi este indiferent. Ce-mi pasă mie, doar și așa putem să trăim bine. Eu sînt un om bun și sper să nu regreți că te căsătorești cu mine.

Janka se uită la el uimită și înspăimîntată totodată.

— Cred că ești de acord, domnișoară, n-ai nici un motiv să refuzi un om cumsecade care are și ceva capital pus de-o parte. O să ne mutăm într-un oraș mare, unde să nu ne cunoască nimeni, și o s-o ducem foarte bine, o să ne drăgostim ca două turturele hi!... hi!... începu să rîdă gemut.

— Afară! izbucni Janka, deoarece se apropia de ea cu mersul lui cotit de felină și ochii strălucitori, în timp ce dinții lungi și ascuțiți îi clănțăneau de emoție.

— O, de-astea-mi ești! strigă Świerkoski și se încheie gata să se repeadă la ea.

— Ieși afară imediat, altfel îl chem pe Roch.

— Domol, domol, frumoasă domnișoară, cu Hipcio s-o iei mai domol, păpușică dragă... vezi că-ți scot toți dinții, ca să nu mai muști, șuieră cuprins de turbare și degetele i se încovoiau și se desfăceau, de parcă voia s-o înșface de gît și s-o sugrume; întinse mîinile spre ea.

— Tată! țipă și cu o putere neașteptată, trase scaunul pe care ședea și-l zvîrli în el. Icni surd, se frînse în două și s-ar fi aruncat asupra ei, dar intră în fugă Orłowski, îl înhață de grumaz și-l îmbrînci lîngă sobă.

Sări numaidecît în picioare. Țipa cu glas înfricoșător, se căuta prin buzunare, tremura tot, și nebun de furie, își smulgea părul din cap.

— Pe el, Amis!... strigă în sfîrșit cu mintea rătăcită.

Dogul se piti și sări drept în pieptul lui Orłowski, dar acesta îl lovi instinctiv cu atîta putere în burtă, încît Amis schelălăi prelung și căzu ca mort. Świerkoski își veni în fire, se repezi la ciine și începu să-i sufle în nări și să-l scuture, dar Amis nu se mișca, așa că îl luă în brațe și uitînd de șapcă și palton, fugi cu el ca un nebun.

— Du-te, hai, du-te. Pe Dumnezeul meu, se poate și fără duioșie! spuse, văzînd că Janka vrea să-și ia la revedere de la el.

— Bine! șopti.

Orłowski se întoarse, ca să nu-i vadă privirea, iar ea se despărți de Janowa, recomandîndu-i încă o dată să aibă grijă de tatăl ei și plecă.

Nu mai întoarse capul din sanie, ca să se uite pentru ultima dată prin gară, la fereastra de la care Orłowski o urmări cu ochii injectați pînă dispăru în pădure.

— Acum am rămas singuri, nu-i așa, Miecio? Singuri, singurei... își răspundea, frecîndu-și mîinile. O să mîncăm un prînz copios și pe urmă mergem la treabă, vrei și vin, nu? Se întreba și își răspundea singur, dar în unele momente își venea în fire, alerga la fereastră, de unde privea îndelung la drumul alb, pustiu, și la pădurea tăcută.

Se întorcea la masă și spaima nebuniei îi tulbura mintea, zvîcnea în picioare, ca și cînd voia să fugă, își ștergea fruntea și iarăși se liniștea.

— Ia loc, Miecio! Janowa, pune două tacîmuri, că luam masa împreună.

În acest timp, Świerkoski alerga înnebunit de frică, nu-și mai amintea că fusese refuzat și lovit mai întîi cu scaunul, apoi de sobă, vedea doar că Amis nu mai trăiește...

Dădu buzna în casă și neluînd seama la zăpada de pe ghete, se năpusti în salon, îl așeză pe Amis pe sofa și încercă să-l readucă în simțiri.

— Amis! Amis! cățelul meu, îl chemă duios cu glasul disperării, întorcîndu-l pe toate părțile. Franek, adu repede zăpadă, să-i punem comprese! strigă la slujitor, dar nici compresele nu mai ajutară la nimic, ciinele zăcea nemișcat, întins și fără suflare.

— Amis! îi strigă la ureche; ciinele nici nu tresări. Atunci Świerkoski, nebun de durere că-și pierduse ciinele, începu să alerge prin încăpere și pentru că o măsuță incrustată îi stătea în drum, o ridică și o izbi de podea cu atîta putere, încît se desfăcu în bucăți.

— Poftim, acum satură-te de nevastă, de bani și de vizitorul tău fericit... satură-te... satură-te... Prostănacule!... nătăfleață... așa-ți trebuie... striga din ce în ce mai tare.

— Satură-te de boierie și de milioane, mizerabile... Luate-ar toți dracii să te ia, trăzni-te-ar să te trăznească! începu să urle cît îl ținea gura și se repezi la canapea cu o înverșunare sălbatică; îi rupse îmbrăcămintea cu picioarele, cu mîinile și cu dinții; scoase lîna, dezgrădină rezemătorile și le frînse, țipînd, mușcînd și răgușind ca un smintit.

— Lua-te-ar dracu să te ia!...

În cele din urmă, obosit, înnebunit de furie, zăcu multă vreme într-o tăcere mută, disperată. Se domoli treptat înafară, dar în suflet începură să scoată capul părerile de rău, vechile pierderi, decepțiile, lozurile irosite, sforțările continui și zadarnice de a ieși la suprafață și de a se îmbogăți, veșnicul vis al unei vieți tihnite și îmbelșugate — și amintirile acestea îi sfîrtecau măruntaiele, încît gemea de durere, își strîngea capul în mîini deznădăjduit și din cînd în cînd izbea instinctiv cu piciorul în gol sau dădea cu pumnul în arcurile canapelei. Se calma astfel și voia să chibzuiască liniștit la ziua de mîine, dar nu putea, pentru că amintirea ultimei scene cu Janka îi apărea în fața ochilor atît de limpede, încît încrîncenat de o furie năprasnică, orbitoare, sărea în picioare și voia să fugă, să bată, să frîngă, să strige și să se răzbune... dar încremenea la mijlocul încăperii cu pumnii încleștați, arunca priviri scînteietoare prin camera plină de sfărîmăturile măsuței și ale canapelei și se așeza la loc.

— Amis! Ciinele nu veni, pentru că Franek încerca și acum să-l readucă la viață. Amis! șopti mai încet și abia acum privirea-i înfricoșată observă stricăciunile; se uită la catifeaua sfîșiată, la rezemătorile rupte, la resturile împrăștiate pe jos și îl năpădi o jale adîncă, încît se trezi de-a binelea.

Se stropi cu apă rece, stătu puțin afară în ger, apoi începu să adune bucățile de mobilă risipite pe podea.

— Franek, încălzește cleiul, necioplitule, dar repede! strigă la slujitor și încercă să le aşeze la loc, ca să le repare.

— Tare prost mai sînt! Atîta pagubă! atîta pagubă! îngînă jalnic, potrivind și lipind totul cu grijă și patimă. Cînd slujitorul îi aduse cleiul, nu mai întrebă nimic despre Amis. Uitase de toată lumea, aduna în patru labe rămășițele încrustației, le sufla și le ștergea, sărutînd porțiunile reparate; uda aproape fiecare bucățică, fiecare aşchie, fiecare centimetru din catifeaua ruptă cu lacrimi de jale și bucurie, cînd izbutea să repare ceva și să ascundă stricăciunile.

Nu mai vedea că se lasă întunericul și vîntul începe să viscolească zăpada uscată, izbind avan în geamuri, nu mai auzea urletul pădurii, tot mai puternic, nici zgomotul și fluierăturile trenurilor care treceau.

— Amis trăiește, domnule, strigă Franek băgîndu-și capul pe ușă, dar stăpînul său nu-l auzi.

— Domnule, Amis trăiește, repetă slujitorul mai tare.

Świerkoski înălță capul, stătu o clipă pe gînduri și abia după aceea se duse la ciine.

Amis dădu din coadă, îi linse fața și mîinile și începu să sară și să latre de bucurie. Świerkoski îl mîngîie, îl sărută și se încruntă amenințător. Ciinele începu să tremure, se lungi pe podea și se uită la el cu priviri rugătoare, supuse, dînd din coadă neliniștit.

— La picior! îl chemă zîmbindu-i mohorît, scoase cureaua din sîn și începu să-l bată cu toată puterea.

— Bine mă, cățelule, bine mă, băiatule, să mă sperii tu în aşa hal, încît să fac atîta stricăciune din cauza ta? Păi, se poate? Și-l lovea tot mai tare, înverșunat. Ciinele se ascundea sub pat, printre mobile, se repezea la ușă și sărea la ferestre, dar Świerkoski îl găsea peste tot, îl scotea și-l bătea, descărcîndu-și în acest fel toată durerea, toată disperarea sălbatică. În cele din urmă, nemaivăzînd nici o scăpare, ciinele i se tîrî la picioare și începu să urle jalnic, rugător, disperat.

Świerkoski aruncă biciul, ochii i se umplură de lacrimi, se prăpăstui lîngă ciine, îi puse brațul pe grumaz și începu să urle și el, tăvălindu-se pe jos ca într-o criză de epilepsie, pînă cînd obosit, tăcu fără putere și adormi pe dușumea; într-un tîrziu, Franek îi puse ușor o pernă sub cap. Amis se lungise alături și moțăia, doar din vreme în vreme deschidea ochii, se tîra mai aproape și cu o duioșie nespusă își lipea capul de pieptul lui, îi lingea fața și mîinile și trăgea cu coada ochiului la fereastra prin care se uita înăuntru noaptea albă de decembrie, stîrnită de viforniță.

X

— Jania, hai să-ți citesc o noutate, cred că...

— Tăticule, pe mine ia-mă în circă, pe mine, Fela n-a fost cuminte.

— Tăticule, Fela vlea în cilcă, Fela vlea, tăticule!

Strigau copiii cît îi țineau puterile, rîdeau înveseliți și se cățărau pe Woliński care stătea pe jumătate culcat pe canapeaua mare și rîdea el însuși și țipa mai tare decît toți.

— Tăceți din gură, că nu mai aud nici ce vorbesc, îi potoli Helena, astupîndu-și urechile, și bătu din picior, dar fața și gura îi rîdeau, uitîndu-se la gălăgioșii bălăiori și îmbujorați care se rostogoleau pe canapea. Dragul meu, văd că tu te distrezi cel mai bine, pentru că țipi mai tare ca toți.

— E, ce vrei să le fac? Tăceți din gură, copii, mama vrea să citească, dacă sînteți cuminți, tata face pe calu', le explică copiilor, dîndu-i jos de pe el.

— Uite ce scrie: „Domnul Glogowski, un tînăr dramaturg și nuvelist talentat, a predat direcției teatrelor ultima sa piesă intitulată *Incoruptibilii*. După cîte ne-am putut da seama dintr-o citire rapidă, întrucît manuscrisul a stat foarte puțin la noi, este o creație minunată, în spiritul lui Ibsen[1] și Maeterlinck[2], cu scene de-a dreptul cutremurătoare".

— Și mie mi se plîngea că piesa nu face două parale, spuse Janka.

---

[1] Henrik Ibsen (1828—1906) — scriitor norvegian, autor de drame cu tendințe filosofice și sociale.

[2] Maurice Maeterlinck (1862—1949) — scriitor belgian de limbă franceză. A scris drame în care simbolismul se împletește cu misticismul.

— E un om ciudat, a venit de cîteva ori pe la noi,' cînd era la familia Stabrowski.

— Ciudat, se prea poate, dar e foarte talentat, un om cum nu se poate mai bun.

— Așa l-am apreciat și noi. Toată lumea din împrejurimi și-l disputa, o căsătorie în perspectivă apropiată s-a stricat din cauza lui, nu mai încape îndoială, am aflat-o chiar de la fată. A organizat cîteva serate literare la care s-au adunat o mulțime de domnișoare.

— Gîștele aleargă întotdeauna după orz.

— De ce crezi că-i chiar atît de rău?

— Nu e rău, dar mă amuză lăcomia cu care fetele se reped la orice noutate, indiferent ce conține.

— Păi de astea sînt tinere, ca să se înflăcăreze. Ei, copii, ne jucăm de-a caii?

— Domnule Woliński, mîine pleacă vreo sanie la Bukowiec?

— Nu, dar dacă dumneata ai nevoie, pot să trimit una.

— Nu, și așa o să se ducă cineva după ziare.

— N-ai primit încă nici o scrisoare de la tatăl dumitale?

— Nu și de aceea sînt uimită și neliniștită. În aceste trei săptămîni i-am scris de patru ori, iar el mi-a răspuns numai o dată, mă tem să nu fie cumva bolnav.

— Dimpotrivă, eu cred că nu scrie tocmai pentru că e sănătos.

— Tăceți odată... strigă Helena, ridicînd mîna.

— Nu-i nimic, se încaieră cîinii prin curte, trebuie să le dau să mănînce.

— Mi s-a părut că aud pe cineva plîngînd... lămuri Helena.

— E, ți s-a părut, murmură soțul și iarăși începură țipetele și risetele copiilor.

Helena citea ziarele și copia monograme din „Iedera", iar Janka nu făcea nimic, privind tăcută la Woliński care în patru labe, cu un copil pe gît și altul pe spate, sărea pe covor și necheza ca un cal. Nu-i mai acorda nici o atenție, deși la început îl admira că își petrece tot timpul liber cu copiii acasă.

Familia Woliński n-o preocupa prea mult, pentru că și așa avea destule griji pe cap. Aștepta scrisoare de la tatăl ei; numai de la el, deși în adîncul sufletului nutrea speranța că va primi cîteva cuvinte și de la Andrzej. Nu recunoștea acest lucru nici măcar față de ea însăși, ba se gîndea la el chiar puțin înciudată, dar erau clipe cînd se uita la intrare, pe

drumul larg, mărginit de plopi, care ducea de la Rozlogi spre Bukowiec. Știa că dintr-acolo nu va veni nimeni la ea, dar uneori i se părea că vede în depărtarea înzăpezită șargii cunoscuți și dezamăgirea îi așternea pe frunte tristețea și amărăciunea.

Dealtfel, se plictisea aici. Helena era ocupată toată ziua cu copiii și treburile gospodăriei, soțul ei la fel, iar ea rămînea singură cu gîndurile și amintirile ei. Pur și simplu nu era în stare să citească, doar atunci cînd zilele erau mai frumoase și mai uscate, se îmbrăca bine și ieșea să se plimbe pe alee, dar se plictisi curînd și de asta, întrucît zăpada era prea mare, iar pe drum se circula destul de intens, așa că se întîlnea cu tot felul de oameni, lucru care o irita.

Îi plăcuse singurătatea dintotdeauna, iar acum îndrăgise iarăși această prietenă dulce, alinătoare, a sufletelor bolnave sau obosite de viață. Se izolase de viață și problemele ei parcă într-un abis fără fund, din care lumea întreagă, oamenii și patimile lor începeau să i se pară destul de nimicnice și prostești; din acest adînc se vedea și pe sine la fel; privea de aici la toți și toate îndelung și cu luciditate pînă cînd o copleșea descurajarea și sufletul îi suspina de grija că își irosise viața pentru niște deșertăciuni, că alerga după himere, că vrînd și dorind fericirea, făcea totul ca s-o alunge.

— Cum am putut să fiu atît de oarbă? se întreba în aceste clipe de limpezime. Acum, uitîndu-se la Woliński, care se juca atît de vesel cu copiii, și la Helena, care citea liniștită, cu înfățișarea omului care trăiește bine, pentru că își îndeplinește obligațiile, lăsînd restul în seama destinului, se gîndea că această viață este bunul suprem, cu toate că simțea că ea n-ar putea trăi așa, deoarece își amintea prea multe din altă viață.

— Mîine mergem la familia Stabrowski? întrebă Woliński, așezîndu-se la masă.

— Cum vrei, eu aș prefera să stau acasă.

— Am promis și în numele tău că ne ducem.

— Doamna Stabrowska ne va trata cu nu știu ce delicatesă literară, șopti Janka.

— Dumneata n-o poți suporta, nu-i așa?

— O, din contră, numai că nu-i accept toate caraghioslîcurile. E adevărat că, afară de Glogowski, nu cunosc nici un scriitor și nici o scriitoare mai de aproape, dar cred că nu există altcineva mai îngîmfat ca ea sub soare. Cu toate astea, are talent.

— Ai dreptate, domnișoară, și dacă, pe lîngă talent, ar mai fi și frumoasă și nu și-ar tortura cunoscuții cu citirea operelor ei, ar fi o femeie ideală.

— La drept vorbind, nu socotesc că ascultarea operelor ei este o pedeapsă chiar atît de grea, dimpotrivă, ultimele două dăți am ascultat cu interes și i-am fost recunoscătoare, pentru că m-a emoționat.

— Eu însă, recunoscu Woliński, am moțăit tot timpul și n-am înțeles nimic.

— În acest caz, somnul e de vină, nu opera citită, zîmbi Jania îngăduitoare.

— Domnișoară Janina, îți dau cuvîntul meu că te respect foarte mult, te prețuiesc și te admir, alături de Hela, dumneata ești singura femeie pe care o socotesc superioară, mărturisesc însă că uneori ai un zîmbet atît de cumplit, atît de strivitor, încît îmi pierd cumpătul, parcă înfigi un cuțit în mine, spuse repede, cu anume iritare și reproș.

— Așa... rosti prelung și zîmbi din nou fără să vrea. Helena izbucni în hohote de rîs. Woliński se ridică de pe scaun, străbătu de cîteva ori încăperea și se așeză la loc, înfrînîndu-și supărarea pricinuită de acel „așa“ prelung.

— A, am uitat să-ți spun că astăzi la vînătoare am vorbit despre dumneata.

— De, să văd dacă pot fi recunoscătoare pentru această onoare...

— Ei, e cineva pe care-l cunoști. El m-a apucat de vorbă, m-a chemat mai la o parte și m-a întrebat *par force* dacă ești sănătoasă.

— Grzesikiewicz? șopti abia auzit, simțind că un val de sînge îi împurpurează fața și mîinile.

— Ai ghicit. S-a schimbat grozav de cînd l-am cunoscut la Bukowiec. Era cu Witowski, un omuleț bizar.

— De ce bizar?

— N-a tras deloc. Avea locul lîngă mine. La început, i-a țopăit în bătaia puștii un iepure: el nimic, s-a rezemat de copac și s-a uitat liniștit la el; iepurele a cotit-o spre mine și l-am împușcat. Pe urmă a apărut o vulpe, era la vreo zece pași de el, dar Witowski a luat un con de brad și l-a aruncat în ea. În sfîrșit, hăitașii au gonit spre noi căprioarele; un cerb tînăr, un exemplar grozav, a străbătut pădurea atît de aproape de noi, că puteai să-l nimerești și cu revolverul, Witowski însă a început să fluiere și n-a tras. Brogowski din Doleżany turba de furie și a început să vorbească în bătaie de joc despre

vînătorii de la Paris și despre șleahticii din ziua de azi. Witowski l-a ascultat, iar la sfîrșit i-a spus:

— Eu trag numai în oameni și nu greșesc niciodată.

Și cum Brogowski e un șleahtic îndîrjit și un scandalagiu cunoscut, și-a răsucit mustața și i-a răspuns:

— Păi, dragă domnule, am putea să tragem unul în altul, ca să vezi și dumneata dacă greșesc vreodată.

— Prea bine, pot să te străpung cu un glonț, dar te previn că dumneata n-ai să mă nimerești.

Ceilalți s-au repezit la ei, pentru că n-aveau nici un motiv să se dueleze, și i-au împăcat.

Witowski a plecat imediat cu Grzesikiewicz. Nu-i oare un om ciudat?

— Da, pe fondul ăsta cenușiu, individualitatea lui iese cam strident în evidență, răspunse Janka, amintindu-și plimbarea nebună cu sania și cele auzite mai înainte despre el.

A doua zi, cînd plecă la familia Stabrowski într-o sanie cu patru cai, își aduse iarăși aminte de el.

XI

La familia Stabrowski mai erau cîteva persoane: preotul decan, care venea deseori la o partidă de cărți, un bătrîn cărunt cu fața frumoasă de episcop roman; un șleahtic cu părul înspicat, abdomenul rotofei, mustățile răsucite în sus și tenul atît de palid, încît semăna cu șofranul. Era, firește, și Stabrowski, un brunet bine făcut, cu atitudine, morgă și favoriți de lord și cu monoclul la ochi. De asemenea, mama Stabrowskăi, un tip de matroană liniștită, devotată copiilor, întîlnit din ce în ce mai rar, și, desigur, stăpîna casei.

Stăteau cu toții în bibliotecă. Un perete întreg era întesat pînă la tavan cu cărți îngrămădite pe polițe simple, date cu baiț de culoarea bronzului, iar prin colțuri, pe măsuțe, pe pervazul celor trei ferestre care dădeau spre grădină, se lăfăiau teancuri de ziare și reviste. Masa lungă de stejar, așezată la mijlocul încăperii, era plină de hîrtii și grămezi de cărți cu foile netăiate încă, iar pe locul de onoare, la loc vizibil, se aflau diferite gazete cu scrierile Stabrowskăi.

Lămpile înalte de alamă, acoperite cu abajururi verzi, luminau numai masa. Pe peretele liber, lîngă care se aflau mobile îmbrăcate în piele și un balansoar, era agățat un carton

cu cîteva zeci de portrete dintr-o revistă ce nu mai apărea, printre care se vedea și fotografia Stabrowskăi, încercuită cu creionul roșu, ca să se vadă mai bine.

— Pe dumneata te așteptam, îi spuse preotul decan lui Woliński după ce se salutară.

— Putem începe imediat.

— Cine joacă? Aha, eu, domnul Woliński, preotul decan și domnul Rutowski.

— Și noi, noi ce-o să facem singure aici? În loc să discute cu noi, să ne distreze, dumnealor dau fuga la cărțile de joc.

— Doamnă dragă, dumneata o să citești ceva, nu-i așa? glumi preotul.

— Da, și vă asigur că numai dumneavoastră veți pierde, că nu veți fi de față.

— O să ne revanșăm mai tîrziu... hai să mergem, domnilor, cărțile de joc ne așteaptă.

— Iată un subiect excelent pentru un articol. Cîțiva bărbați se adună laolaltă și în loc să discute tot felul de probleme, ei se apucă să joace cărți. Ce rezultă de aici? Dispar cu totul bunele maniere, obiceiurile se înăspresc, iar mai tîrziu, cînd un asemenea bărbat se află într-un salon, printre femei, nu e în stare să lege două cuvinte, deoarece pentru el nu mai există nimic, nici o carte nouă, nici vreo idee, a înghițit microbul cărților de joc și-i ajunge. Într-adevăr, problema ar putea fi analizată din punct de vedere sociologic. Scrise cîteva cuvinte pe o fișe și o puse sub tamponul cu sugativă.

— Dumneavoastră vă notați tot? o întrebă Jania curioasă.

— Tot. Numai în acest fel pot reține din viață și din propriul creier cele mai importante momente, cele mai bune idei. Uite, domnișoară, astea sînt documentele mele omenești. Am teancuri întregi, îi arătă mormanele de fișe de culori diferite.

— Cele albe sînt de psihologie generală; cele roșii conțin probleme sociale; cele verzi: descrieri, priveliști din natură, momente ale zilei, apusuri și răsărituri de soare; cele albastre: sentimente familiale, dragoste, căsătorii fericite, prietenie; cele alb-negre: morți, accidente, tragedii ale destinului, crime din anunțuri judiciare; cele verzi: invidie, ură, repulsie, diverse situații profund omenești; cele purpurii: catastrofe, trădări, seduceri, lupta cu obligațiile sociale, probleme ale inimii, nebunie; cele de culoarea heliotropului: dorințe, visuri, idealuri, arome de flori, muzică, clipe de duioșie; cele portocalii: situațiile explozive, al căror cîmp larg este sufletul. Într-un cuvînt, schițe, însemnări, note, etc., iar aici, arătă niște fișii albe, aici sînt numai idei, subiecte gata făcute, nuvele abia schițate, romane și piese de teatru.

— Toate fazele procesului de creație, tot ce trebuie, ca să meargă totul strună, remarcă Janka.

— Domnișoară, știi că e o comparație bună, stai s-o notez. Literatura, continuă Stabrowska, însemnîndu-și ideea pe o fișă obișnuită, e o muncă dificilă care presupune o pregătire temeinică.

— Scrieți mult?

— Chiar foarte mult, dar tipăresc puțin, fiindcă... ezită o clipă; pe fața ei slabă, plată, acoperită cu un strat de pudră, se așternu o expresie aspră de răutate și ironie; ochii albicioși, muiați, ca ai unui crap fiert, bulbucați, înrămați în inelul roșu al pleoapelor, exprimau sarcasmul.

— Eu sînt pe picior de război aproape cu toată presa noastră, care cultivă numai gusturile și opiniile gloatei vulgare, înapoiate, instinctele și tradițiile osificate, subdezvoltarea. Ce le place lor, ce promovează, ce principii au, încotro se îndreaptă și ce vor?

Numai ceea ce le place cititorilor și abonaților lor; slujesc mascarada socială. Dac-aș putea să rezum toată literatura noastră, aș spune cu vorbele lui Głogowski că miroase a scutece și a apă sfințită!

În loc să conducă și să îndrume mulțimile, ei adulmecă încotro vor să meargă și pornesc și ei în urma lor. Nu-mi place minciuna nici măcar atunci cînd e folosită în numele celor mai scumpe idealuri naționale, pentru a se acoperi rănile care pot fi și trebuie vindecate numai cu fierul încins sau bisturiul.

M-am cam depărtat de la subiect. Mă aflu pe picior de război cu presa și somitățile recunoscute, deoarece pentru ei sînt prea sinceră, pentru că iubesc și urăsc prea mult.

Eu vreau să arăt viața fără draperiile romantismului și ale rușinii copilărești, vreau să analizez totul bărbătește, pentru ca în ungherele evitate cu grijă pînă acum de rutină, să descopăr rănile cele mai adînci și să inventez remediul care să le vindece. Mă interesează îndeosebi dragostea sub aspectul ei fiziologic, pentru că e o problemă de mare importanță socială, tratată cum nu se poate mai înșelător pînă acum de scriitorii noștri; vreau s-o scot la lumina zilei și să

silesc oamenii să-i recunoască pe față dreptul în cetate și forța ei neistovită...

— Bine, dar ce rost are, presupun că toată lumea îi cunoaște forța și durabilitatea? se miră Janka.

— Ah, ce rost? Îți răspund imediat cu cuvintele lui Zola[1]; am o scrisoare de la el în această problemă, ți-o citesc îndată, spuse Stabrowska și se aplecă să caute printre hîrtii, prin mape și sertare, printre filele cărților, dar n-o mai găsi. Nu știu pe unde am pus-o. Nici măcar domnul Głogowski nu este de acord cu ideea mea, cu toate că e un realist autentic.

— Dar nu un naturalist și un pornograf, spuse Stabrowski, apărînd în ușă, apoi își potrivi monoclul la ochi și își trecu degetele încet prin perciunii minunați.

— Dragă Wlodek, repeți un epitet destul de folosit, nu ești decît un ecou. Dealtminteri, în acest epitet nu este nimic caraghios și înjositor. Orice idee nouă are adversarii ei. Homer[2], Dante[3], Ariosto[4], Shakespeare[5], Byron[6], Mickiewicz[7], enumeră la întîmplare cîteva nume, au avut dușmani care le-au negat nu numai talentul, ci și dreptul de exprimare! Dar revoluția și-a făcut efectul, a scos aurul la iveală, iar gunoaiele au pierit în uitarea timpului. Marile talente sînt recunoscute odată și odată.

— E mult pînă atunci! Poate că Todzio o să apuce ziua asta! șopti soțul ei, privind la băiețelul de cîțiva ani din brațele Helenei.

— Dragă Wlodek... nu apucă să sfîrșească, își mușcă buzele palide și notă cîteva cuvinte pe o fișă galbenă.

— Ți-ai însemnat remarca mea, făcînd-o nemuritoare, zîmbi Stabrowski, și se întoarse la jocul de cărți.

---

[1] Emile Zola (1840—1902) — scriitor francez, promotor al naturalismului.

[2] Homer (cca sec. VI, î.e.n.) — poet epic grec; autor al *Iliadei* și *Odiseei*.

[3] Dante Alighieri (1265—1321) — poet italian; ca autor al *Divinei comedii*, este socotit părintele poeziei italiene.

[4] Ludovico Ariosto (1474—1533) — poet renascentist italian.

[5] William Shakespeare (1564—1616) — celebru dramaturg englez, autor de piese istorice, comedii sociale și de moravuri și tragedii; nu mai puțin celebre prin personajele provenind din toate straturile sociale și construcția dramatică viguroasă.

[6] George Gordon Byron (1788—1824) — exponent de frunte al romantismului englez.

[7] Adam Mickiewicz (1798—1855) — reprezentant de seamă al romantismului polonez.

— Doamnă, nu vrei să ne citești ceva, te rugăm foarte mult, începu Helena repede, ca să șteargă impresia lăsată de cuvintele lui Stabrowski.

— Bine, hai să vă citesc un fragment dintr-o schiță intitulată *În grajd*. Lăsînd modestia la o parte, este pentru prima dată cînd se scrie ceva atît de realist în limba polonă, e viața însăși, adevărul gol-goluț.

Scoase vreo cincisprezece fișe mai mari și mai mici, bucăți de hîrtie, plicuri, chiar și margini de ziar scrise cu litere mărunte, aproape ilizibile. Le puse cît de cît în ordine și începu să citească încet, venind mai aproape.

— „Waluś! Waluś! Waluś! gemea! Józia, desfăcîndu-și genunchii; se împingea în el și își lipea buzele roșii de fața lui murdară, brăzdată de pîraiele de sudoare încălzită.

— Waluś! ochii i se încețoșau tot mai mult, o străbăteau fiori dulci, răscolitori și o sfîrșeală alițătoare îi pătrundea toată ființa."

— Un ceai, acolo, căpătăm și noi? întrebă preotul intrînd.

— Numaidecît. Domnilor, vă rog să poftiți la masă, îi invită mama, deoarece Stabrowska își aduna fișele cu mîini tremurătoare, enervată că fusese întreruptă tocmai unde era mai interesant.

— N-am apucat să vă citesc cea mai frumoasă scenă, cînd îi vede Jagna, soția lui Walek.

Helena și Janka, rușinate de cele auzite, roșiră fără să vrea, neîndrăznind să se uite la Stabrowski care le privea destul de curios.

La masă, Stabrowska era radioasă, ochii îi străluceau, buzele palide se împurpuraseră și se întindea pe furiș, mușcîndu-și mereu vîrful limbii. Trăia intens scena descrisă.

— Așadar, dragă domnule, la primăvară te duci în Italia... reluă preotul convorbirea începută mai înainte, în timp ce jucau cărți.

— Mă duc, așa cum mă cheamă Rutowski, un, doi, trei și mă duc.

— Vecine, cred că sînt vreo cinci ani de cînd tot te duci, interveni Stabrowski cu ironie.

— Așa-i, așa-i, dragă domnule, dar mereu s-a întîmplat cîte ceva și n-am putut, dar în acest an să știu de bine că vînd tot-grîul și tot mă duc.

— Într-adevăr, merită să vezi Italia.

— Dumneata ai fost în Italia, doamnă? exclamă cu vioiciune, întorcîndu-se spre Wolińska.

— Am stat acolo un an încheiat.

— A, doamna mea, trebuie să-mi povestești, se mută lîngă ea, fiindcă eu am fost mai demult în Italia. Am stat și eu șase ani și nu izbutesc să uit, mereu îmi aduc aminte și mă tot bate gîndul s-o revăd înainte de a muri. La Roma ai fost?

— Da, am fost și la Roma cîteva săptămîni.

— Nu-i așa că arată ca o dărăpănătură, ca o moșie splendidă, dar căzută în ruină? Cred că ai fost și în cupola bisericii Sf. Petru? Eu mă duceam în fiecare săptămînă, fiindcă în turlă, chiar sub cruce, sînt niște crăpături prin care se vede Marea Mediterană, dar e atît de departe, încît pare un lan de grîu verde abia înspicat... îmi amintea de cîmpurile noastre și parcă mă vedeam mergînd pe un drumeag de la noi, la stînga și la dreapta numai grîu cît cuprinzi cu privirea.. Vînticelul îndoia spicele și tot cîmpul fiș... fiș... ți se culca la picioare, se legăna și mirosea! Da' Monte Pincio! Ce frumos se vede orașul de acolo Am zidit intrarea dinspre vila Borghese.

— Cum așa, și dumneata ai muncit?

— Întocmai, așa cum mă cheamă Rutowski, am cărat pietre cu roaba, de mai mare dragul. Ce era să fac? Ho! ho! am trecut prin altele și mai și. Își răsuci mustața, fața i se lumină, iar în ochii șterși, decolorați parcă, luci azurul adînc.

— Dar Neapole? Duhnește si acum tot atît de îngrozitor, nu-i așa? Străduțe înguste, domnule dragă, ca niște șanțuri! Căldură, înăbușeală, gălăgie, murdăria se scurge pe ziduri, untdelemnul duhnește, oamenii duhnesc, peștele duhnește, măgarii duhnesc de-ți vine să-ți iei lumea în cap și să fugi la iarbă verde, dar nu faci zece pași și e liniște ca-n pădure, pe o bucată de zid îngălbenesc portocalele și atîrnă icoana Maicii Domnului, trandafirii înfloresc pe dărîmături, răspîndindu-și aromele în văzduh, păsările cîntă și oamenii se roagă înaintea Maicii Preacurate!...

Trei ani am stat la Neapole, lîngă port, via... nu, era vinicolo Siesta, o fundătură, mă rog, ca vai de lume, fără ieșire, cu case de cîte șase etaje. Străduța era atît de îngustă, încît puteai să strîngi mîna vecinului de vizavi. Nu vă aduceți aminte de vinicolo Siesta, imediat lîngă port?

— Din nefericire, acolo sînt atîtea fundături din acestea, îngrozitoare, încît ne-a fost teamă să ne aventurăm...

— Și golful, e la fel, nu? Cînd te uiți cu soarele în față, hăt! departe, lîngă Capri, apa e aproape neagră, atît e de albastră, seamănă cu un cîmp smălțuit cu viorele. Frumos, domnule dragă, să-l pictezi, nu alta.

— Iar Veneția, doamna mea, e ca o rață murdară, așa cum mă cheamă Rutowski. Numai piatră, cer și apă, cine-a mai pomenit? N-are nici o noimă!

— Padova, Florența și Genua, toate la un loc nu sînt decît piatră și murdărie! Am rătăcit peste tot, am făcut multe prietenii, cunosc Italia ca pe propriul buzunar. O, *bella Italia! bella*! Ha! ha! ce țară ciudată, nu tu o dîlmă de pădure, nu tu cîmpuri arate, iar economia, mai mare mila! Numai salată, vin și untdelemn!

— Din cele ce spui dumneata, se poate trage concluzia că n-ai amintiri prea plăcute din Italia, se amestecă Stabrowska.

— Așa s-ar părea, doamna mea... dar cînd mă gîndesc, îmi tresaltă inima și mă simt foarte bine. Mi-a fost și rău acolo, am încercat și foamea, și tristețea, dar parcă mă atrage ceva în limpezimea Italiei; eu, domnule dragă, mai ales în timpul secerișului, mă uit mereu la cer și văd că peste tot este întunecat, deși dogorește soarele. Păi în Italia, cînd ieșeam adesea din Neapole și mă urcam pe munți, cînd priveam de acolo de sus marea, orașul sau copacii, îmi venea parcă să plîng din senin, ca un nătîng, domnule dragă. Așa că, fie ce-o fi, la primăvară tot mă duc!

Sau cînd se întîmpla să fiu obosit, trudit ca un bou, mă duceam pe digul dinspre Torre Greco, unde sînt numai livezi de portocali, stam jos și mă hrăneam cu aer pur și simplu, mîncam lumea din ochi și uitam de toate. Marea mi se spărgea la picioare, portocalii miroseau, era cald și parcă murea totul în mine de bucurie; oricine intra în apă, țăran sau slujitor, cînta, domnule dragă, de te ungea pe inimă.

Nu o dată cheltuiam și ultima liră, urcam într-o barcă și hai pe mare, iar barcagiul se acompania la mandolină... zdrîng... zdrîng... și

O mia Napoli, o santa citá
Tu sei sempre il paradiso

îngînă cu glasul răgușit, tremurător și plin de entuziasm. Se ridică în picioare, ochii i se adumbriră de rușine și începu să-și răsucească mustățile, ca să-și ascundă emoția și supărarea, deoarece bărbații se uitau batjocoritor la el.

Preotul decan își miji un ochi, priză tutun și șopti:

— Păcătos bătrîn! Garibaldist, mason...

Stabrowska asculta cu atenţia scriitoarei care îşi notează în minte fiecare cuvînt şi fiecare gest... Helena era numai urechi, stătea cu ochii închişi şi se închipuia în Italia, la Neapole, se plimba cu barca şi i se părea că aude:

Tu sei sempre il paradiso.

În timp ce în Jania creştea dorinţa uriaşă de a vedea aceste minuni. Completa cele auzite cu informaţiile citite prin cărţi şi cu imaginaţia şi mii de privelişti i se perindau prin minte.

Se înstăpîni tăcerea. Camerista turnă ceaiul şi servi pe toată lumea.

Rutowski se aplecă peste pahar, copleşit de o nostalgie dureroasă care-l împingea spre pietrele acelea murdare, într-un cuvînt, spre frumosul pe care-l îndrăgise fără să-şi dea seama. Îi era ruşine de sine însuşi; cum, el, tată a şase copii, un om în vîrstă, să se mai gîndească la asemenea prostii, ca un mucos oarecare! Ptiu!... dragă domnule, scuipă pe furiş şi începu să vorbească despre treburi gospodăreşti.

Stabrowska se duse în bibliotecă şi scrise pe o filă albă:

„Episod: un şleahtic care a fost în Italia şi compară Roma cu o moşie căzută în ruină. Despre Neapole spune: duhneşte, oamenii duhnesc, străzile duhnesc, aerul duhneşte, marea duhneşte. Despre Veneţia: e o raţă murdară."

Se auzi clinchenitul clopoţeilor; o sanie opri la intrare.

Stabrowski ieşi şi se întoarse imediat, descumpănit parcă şi palid.

— Domnişoară, au venit după dumneata de la Bukowiec, îi spuse încet Jankăi.

— Tata e bolnav! zvîcni de pe scaun, de parcă voia să alerge la el, dar se stăpîni, îşi înăbuşi spaima şi îşi luă la revedere liniştită.

Helena şi soţul ei făcură la fel şi în curînd porniră spre Rozłogi. Janka voia să treacă pe la ei, ca să se îmbrace pentru drum.

După plecarea lor, Stabrowska se duse iarăşi în bibliotecă şi notă pe o hîrtie purpurie:

„Tata a murit! se smulse de pe scaun şi cu braţele întinse, cu un strigăt înfiorător pe buzele mute şi în ochii larg deschişi, se îndreptă spre solul mohorît al morţii, care tulburase armonia dulce a serii."

XII

Tot drumul pînă la Rozłogi nu vorbiră nimic. Janka era buimăcită de vestea primită, nu întrebase nici măcar cine o adusese. Abia cînd urcă în sania trimisă de la Bukowiec, observă că pe banchetă, afară de vizitiu, mai era cineva. Se trase înapoi fără să vrea, gîndindu-se că e Andrzej, dar de sub glugă, fiindcă ningea, se ivi faţa ascuţită a lui Witowski.

— Dumneata ai venit după mine?

— Hai, domnişoară, stai jos, pentru că ne grăbim, spuse acesta cu asprime, învelind-o fără s-o mai întrebe cu mantaua îmblănită pe care o adusese cu el.

— Tata e bolnav? întrebă cu timiditate după ce plecară.

— Foarte grav.

— Poate că a... nu sfîrşi, cuprinsă de o spaimă nebună.

— Nu, dar a înnebunit, răspunse Witowski cu o sinceritate brutală, ascunzîndu-şi enervarea.

— Mînă cît poţi de repede, de-ar fi să crape caii! strigă la vizitiu.

Sania se aplecă atît de mult într-o parte, încît Janka îl luă de mînă, ca să nu cadă. Se uita la el cu o rugăminte mută în priviri, dar el tăcea încruntat; o străbătu un fior de teamă şi părere de rău, gîndindu-se că e numai vina ei, că cearta din urmă îl doborîse pe tatăl ei. Suferea atît de mult, încît lacrimile îi şiroiau pe faţă. Plîngea în neştire, aţintind depărtarea înzăpezită, cu gîndul la Bukowiec.

— Lacrimile nu sînt de nici un ajutor, domnişoară, dumneata ai nevoie de putere, îi spuse Witowski, întorcîndu-se spre ea.

— Tata... tata... repeta încet, abia auzit, şi inima i se strîngea de durere; plîngea mereu, disperată, fără speranţă.

Îi învăluia o noapte tulbure, fulgii deşi acopereau fără zgomot cîmpurile, copacii şi sania, se cerneau întruna din văzduh, de parcă aveau să înzăpezească toată lumea, şi aşterneau împrejur o linişte cumplită, în care gîndurile lor se învîrteau în cerc asemenea unor păsări obosite, care îşi căutau zadarnic un loc unde să se odihnească.

— Nu mai plînge, domnişoară, numai timpul îţi va alina durerea, îi spuse cu glasul blînd, omenesc, şi se aplecă atît de mult spre ea, încît Janka îi simţi răsuflarea şi se cutremură, privind în adîncul în care luceau pupilele lui.

— O să pierim cu toţii acolo, în întinderile acelea vineţii, n-o să scape nici un atom din eul nostru. Aşa vrea Dumnezeu.

Asta-i legea. Sufletul întărit prin conștiință este un scut împotriva durerii. Hai, nu mai plînge. De moarte nu trebuie să rîzi, firește, dar nici să plîngi din cauza ei n-are nici un rost, pentru că asta nu schimbă nimic, dealtfel, tatăl dumitale n-a murit încă.

Janka nu-i răspunse, doar sufletul îi zbură spre depărtările pe care i le arătase cu mîna, și se înfioră de frig și de teamă. Avea impresia că glasul lui răzbătea de pe altă lume, de parcă din tăriile nemărginite vorbea însuși destinul neînduplecat, pe care-l asculta înfricoșată.

— Nu mai plînge, domnișoară, o rugă moale, intuindu-i tremurul nervos. Janka își lăsă capul în piept și lacrimi de durere arzătoare se scurseră pe mîna lui Witowski care-i aranja mantaua îmblănită. Și-o retrase ca ars.

— Mai repede! strigă și tăcu.

După vreo oră de mers, ninsoarea începu să se rărească și să stea. În văzduhul cenușiu răsăriră stelele și un vînt aspru se iscă de pe cîmpuri, vuind prin pădure și răscolind zăpada.

— Curaj, domnișoară, noi și casa noastră îți stăm întotdeauna la dispoziție, îi spuse Witowski, cînd Jania coborî din sanie la gară, îi sărută mîinile și plecă.

Noua servitoare o primi cu indiferență, numai Roch îi sărută mîinile și îi îmbrățișă picioarele, șoptind cu lacrimi în ochi:

— Păi, da, s-a-mbolnăvit domnu' șef... sigur... și o să moară, păi cum...

Se duse repede în camera tatălui și țipă înspăimîntată, văzîndu-i capul ras, plin de plăgi; fața-i era tot o rană, iar pe ochi avea un bandaj.

— Isuse, Marie!

— Tăcere! șopti doctorul care venise în urma ei. Hai să ieșim de aici.

— A adormit adineaori, îi spuse, conducînd-o în salonaș.

Grzesikiewicz, care era acolo, se apropie și-i sărută mîinile în tăcere.

— O, cît ești de bun, șopti Janka recunoscătoare, privind la fața lui slăbită, suptă, pe care tremurau acum licăriri de bucurie parcă.

— Sst, să mergem în sufragerie, aici sîntem prea aproape de bolnav.

— Domnișoară, dumneata ar trebui să te culci, s-a făcut tîrziu, e ora trei. Trebuie să fii foarte obosită...

— Nu, nu, stau lîngă tata pînă mîine dimineață, poate are nevoie de ceva.

— Domnișoară, du-te imediat să te culci, am eu grijă de tatăl dumitale, scrise doctorul pe hîrtie, fiindcă apucase să-și pună masca pentru protecția respirației.

— Bine atunci, mă simt îngrozitor de sfîrșită și capul mă doare atît de tare... își frecă tîmplele și se uită la Andrzej cu o privire tristă, încărcată de durere...

— Noapte bună, domnișoară! șopti acesta, luîndu-i mîna.

— Mîine... mîine... începu Jania cu greutate.

— Și mîine, și totdeauna, doar viața mea îți aparține, îi spuse Andrzej cu simplitate.

Se așeză și începu să plîngă epuizată; el îi sărută mîinile și capul plecat cu un respect adînc și cu dragoste, apoi plecă.

Nu, nu mai avea puterea să se ridice de pe scaun, nu mai avea putere nici măcar să-i mulțumească pentru bunătatea lui fără margini; îl însoți cu privirea înlăcrimată pînă la ușă și gîndurile îi fugiră în urma lui, apoi se uită iarăși la doctorul care controlase, cum avea obiceiul, ferestrele, ușile și oberlihturile, iar acum se plimba tăcut prin încăpere. Nu-i lua în seamă privirile amenințătoare și gesturile iritate cu care o trimitea să se culce.

Ce-i păsa ei de toate acestea, se simțea doborîtă de oboseală, la care se adăugau și părerile de rău amestecate cu recunoștința față de Andrzej, provocîndu-i o stare de duioșie adîncă; plîngea în neștire.

Ecourile îndepărtate ale clopoțeilor de la sanie care rătăceau prin pădure și, purtate de vînt, pătrundeau prin fereastre în liniștea tragică din casă, înfiorată de urmele gemetelor și de mirosul de fenol, o readuseră întrucîtva la realitate.

— De ce a plecat? se gîndea cu o teamă nelămurită, privind pe fereastră la lumea albită de zăpadă, la cerul albastru decolorat, rece, presărat cu stele. Se înfioră de frigul pătrunzător care răzbătea din toate părțile, de spaima care punea tot mai mult stăpînire pe ea.

Se ridică de pe scaun, își puse o broboadă pe umeri și vru să se ducă în camera tatălui, dar doctorul îi aținu calea cu brațele încrucișate și n-o lăsă să treacă.

— Doarme, șopti scoțîndu-și masca. Du-te și dumneata să te culci.

Se ridică iarăși și se îndreptă ca un automat spre ușa de la camera ei.

— Mi-e frică, rosti încet, întorcîndu-se la el.

— De ce?

— Nu știu, se întîmplă ceva cu mine, nici eu nu-mi dau prea bine seama. Temeri întunecate îmi năpădesc mintea și inima. Spuneți ceva, domnule doctor, liniștea asta cumplită mă sperie. Hai, spuneți ceva, mi-e frică de întuneric și de singurătate, deoarece mi se pare că e suficient să rămîn numai eu în încăpere, ca să se întîmple iarăși ceva înspăimîntător. Spuneți-mi ceva, domnule doctor, îl imploră din ce în ce mai încet.

— Ești obosită, atîta tot, trebuie să te duci la culcare și totul o să treacă de la sine.

— Nu, domnule doctor, mai bine povestiți-mi ce s-a întîmplat cu tata. Vă rog să dați focul mai mare la lampă și să închideți ușa, pentru că îmi este groaznic de frig.

Tremura de parcă era cuprinsă de friguri.

— Nu prea e timpul de povestit acum, dar dacă ții neapărat, o să-ți spun ce știu sau ce bănuiesc și eu că s-a petrecut, cred chiar că asta o să te mai liniștească.

După plecarea dumitale, cîteva zile a fost foarte liniștit, doar că-i spunea Janowei să pună două tacîmuri la masă, iar seara se închidea la el și umbla prin încăpere cu lumînarea aprinsă, uitîndu-se peste tot.

Înainte de a pleca, familia Zaleski a dat o petrecere de adio, la care a fost și el și, după cum spune Babiński, s-a purtat cu totul normal.

Abia după ce s-a întors acasă i-a poruncit Janowei să te cheme pe dumneata.

N-a vrut să creadă că ai plecat.

A certat-o pe Janowa și s-a dus să te caute prin casă și prin toată stația; te-a căutat și pe drum, ba chiar și prin pădure.

Dimineața a plecat la serviciu ca de obicei, s-a închis cu cheia la telegraf și a stat acolo cîteva ore. L-au auzit vorbind și certîndu-se tot timpul cu sine însuși, mai degrabă cu vedenia aia a lui, dar serviciul și l-a făcut cum trebuie. Așa s-au scurs cincisprezece zile.

Doar că vorbea din ce în ce mai puțin cu cei din jur și nu dormea toată noaptea, plimbîndu-se prin încăpere și căutînd întruna.

Ce căuta, nu se știe.

Alaltăieri noapte, servitoarea a fost trezită de țipete surde, de zgomote și zuruituri de lucruri sparte. L-a deșteptat pe Roch și au alergat amîndoi în camera lui. L-au găsit rîzînd în mijlocul încăperii, apoi a început să caute și să sfîșie tot ce întîlnea în cale; se băga pe sub mobile, bătea din picioare și țipa înfuriat la dublura închipuită.

— Unde e, Miecio, spune că te omor!

Mai mult n-au putut să asculte, pentru că i-a văzut și a aruncat cu scaunul în Roch, așa că s-au speriat și au fugit. Dimineața, servitoarea s-a dus din nou în camera lui. Geamurile erau sparte, lumînarea abia mai pîlpîia în mijlocul încăperii, iar el, învelit în perdelele rupte și în îmbrăcămintea sfîșiată de pe mobile, cu mintea rătăcită, însîngerat, înfricoșător, ședea într-un colț.

— Ce oroare!... Ce oroare!... șopti Janka și inima i se umplu de o durere atît de adîncă, sălbatică, încît gemete răgușite i se smulgeau din piept ca niște scîncete; capul îi căzu pe piept sub povara reproșurilor conștiinței, a propriei vini, care îi devenea tot mai evidentă.

— E vina mea! Numai din cauza mea s-a întîmplat, gîndea greoi, copleșită de durerea ascuțită care-i străpungea creierul și inima ca un cuțit.

— Ajunge, domnișoară, șopti doctorul ghicind ce se petrece cu ea.

— Domnule doctor, vă rog să terminați, spuneți-mi totul, vreau să știu totul, rosti precipitat, sorbind aerul cu buzele vinete, și își înălță spre el ochii atît de plini de zbucium, de jale și disperare, încît doctorul îi luă mîna și îi spuse cu glasul înduioșat:

— Domnișoară, dumneata n-ai nici o vină, aproape nici una. Oricum te-ai fi purtat, el tot ar fi înnebunit. Ți-o spun cu toată sinceritatea, pentru că n-am fost numai prietenul lui, ci și medicul lui.

— Aproape nici una, aproape nici una... repeta încet Janka, dar intuia acum, în clipa asta, că avea și ea o vină mare, da, foarte mare. Îi treceră prin minte mii de scene, certuri, discuții și suferințe pe care numai ea le provocase.

— La urma urmei, cine cunoaște limitele și capacitatea de influențare a unui suflet de către altul; cine știe, cine-i vinovat, cine trebuie să răspundă pentru nenorocirile care se întîmplă? Toți sînt vinovați și toți sînt nedreptățiți, asta e. Hai, domnișoară, liniștește-te, s-a întîmplat și gata, nu mai poți schimba nimic; faptele sînt ca niște cadavre pe care nimeni nu le mai poate învia, tot așa cum nimeni nu mai poate întoarce ziua de ieri. Dacă vrei, poți să te gîndești în continuare la această nenorocire oricît de profund, pentru că

impresiile se șterg astfel treptat... Începu să tușească îngrozitor, apoi stătu nemișcat multă vreme, uitîndu-se la fereastră.

Janka tăcea și ea.

Era o liniște apăsătoare, doar vîntul izbea cu zăpadă uscată în geamuri și șuiera, iar undeva, hăt! departe, se auzeau ecouri slabe, parcă urlete de lupi și troznetul ramurilor frînte prin pădure; din camera lui Orlowski răzbăteau gemete dureroase. Stăruiau o clipă în aer și se destrămau în liniștea din jur.

— Atunci să sfîrșesc, reîncepu doctorul. Ieri dimineață tatăl dumitale a coborît la birou, i-a salutat pe toți și s-a dus în biroul lui. Cu toate că înlocuitorul lui, trimis de direcția care fusese înștiințată, se afla acolo, nu i-a acordat nici o atenție, s-a așezat pe sofa și a ațipit. Ca să nu-l deranjeze, înlocuitorul a ieșit afară.

După vreo oră, domnul Babiński, care era de serviciu la telegraf, a auzit cheia învîrtindu-se în broască, apoi au răsunat lovituri și strigăte:

— Te omor, te omor! Mi-ajunge cît am îndurat!

Au bătut la ușă și l-au rugat să deschidă, dar în zadar.

Ascultau cu toții, cînd deodată, ușa s-a deschis cu violență și s-a trîntit la loc imediat. Au apucat să vadă doar gestul cu care arunca pe cineva afară cu forța.

Scăpase de cel de-al doilea eu și în mintea rătăcită i-a venit ideea cu totul firească de a se dezbăra de el pentru totdeauna. Or, cum zgomotele de afară putea să le interpreteze ca fiind ale celui alungat, a îngrămădit lîngă ușă hîrtii, scaune rupte, mobile stricate, aparatele de ștanțat bilete, smulgînd pînă și ușița de la sobă, a turnat peste ele petrol din lampă și le-a dat foc.

El credea că o să-l ardă astfel pe vrăjmașul lui.

Au încercat zadarnic să deschidă ușa și abia cînd fumul a început să iasă prin crăpături, s-au apucat s-o forțeze. Świerkoski a spart un geam la fereastra dinspre peron și a sărit înăuntru. A auzit numai un strigăt înfiorător. Trăiește! Trăiește! și bufnetul unui corp care cădea, apoi a trebuit să fugă, fiindcă îl înneca fumul, iar focul cuprinsese jumătate din cameră.

În cele din urmă, au dărîmat ușa și l-au scos aproape fără viață. Căzuse peste mormanul aprins și era pîrjolit tot.

Asta-i tot ce s-a întîmplat, din nenorocire.

Își puse masca, se uită la Janka, apoi se duse la bolnav.

Nu mai reveni la ea.

Lampa sta să se stingă și întunericul murdar al zorilor de iarnă începu să inunde încăperea și să scoată în relief contururile lucrurilor.

Janka plecă în camera ei, își lipi fruntea de geam și rămase așa multă vreme fără gînduri; urmărea cu privirea aburii murdari care se înălțau din mlaștină și se împrăștiau peste păduri asemenea unui nor cenușiu; sau privea la stelele care luminau tot mai slab și la jaristea sîngerie a zorilor care se împlîntau ca niște ascuțișuri încinse în mohoreala norilor, aruncînd reflexe purpurii peste întinderile înzăpezite și păduri.

Nu se gîndea la nimic, dar imaginația îi reconstituia automat scenele de nebunie abia auzite cu o limpezime atît de brutală și amănunte atît de spăimoase, încît începu să tremure de frică și se retrase de la fereastră, deoarece era sigură că toate acestea se întîmplau aievea; avea impresia că de afară o privește un spectru cu gîvanele arse.

— Tata! tata! hohoti cuprinsă de o spaimă nebună, gata să-și piardă mințile.

Voia să strige după ajutor, să fugă, dar nu era în stare! Întinse mîinile fără putere și se prăbuși leșinată pe dușumea.

XIII

Dimineața, Orlowski zăcea ca un trunchi ars pe dinafară, doctorul îi punea cataplasme pe față și pe cap.

— Ochii nu mai pot fi salvați, spuse acesta.

— Nu se mai poate face nimic?

— Nimic. De trăit, o să trăiască, dar s-a sfîrșit cu el. Cînd o să se poată, o să-l duc la spital.

— Asta nu, pentru nimic în lume, poate fi tratat și acasă.

— Da, dar imediat ce se va simți mai bine, s-ar putea să aibă o nouă criză. O să-l internez la Bunii frați. Nici măcar duioșia nu-i mai poate fi de nici un ajutor, adăugă cu asprime punîndu-și masca.

Janka nu se mai împotrivi, se împăcase cu gîndul, umbla amorțită cu ochii adînciți în orbite, apatică și indiferentă la toate. Din vreme în vreme se ducea în camera tatălui, se uita la el și ieșea.

Se rupsese ceva în ea, parcă își pierduse capacitatea de a mai simți durerea. Abia după venirea lui Andrzej se mai înviora

puțin. Grzesikiewiczowa își însoțise feciorul și încerca s-o liniștească și s-o mîngîie cum putea, dar în glasul ei și pe față se vedea o sforțare și o uscăciune pe care nu știa s-o ascundă. Se uita la Jania cu privirea îndurerată, plină de milă, își sufla nasul cu zgomot, ca să-și mascheze încurcătura, apoi la Andrzej și văzîndu-i fața slăbită, ochii învăpăiați și urmele suferinței adînci întipărite pe chipul lui, își înclina capul, își aranja rochia, ca să nu se șifoneze, și o antipatie profundă, aproape ură, punea stăpînire pe ea.

Aflase totul de la Osiecka și de la Józia.

Văzînd însă cum își îngrijea tatăl, cu cît respect îi vorbea doctorul și cu cîtă dragoste îi săruta mîinile Andrzej, se simțea mulțumită, începea să se îndoiască de cele auzite de la Józia, fiindcă în mintea ei de țărancă, ceea ce vedea aici, nu se împăca deloc cu ceea ce i se spusese.

Andrzej părea că nu-și mai aduce aminte de nimic. O iubea, indiferent de ce se întîmplase, și aceste cîteva săptămîni de despărțire, chinuitoare, îi călîseră sentimentele; de o mie de ori voise să plece la ea, să-i ceară iertare, dar de fiecare dată îi lipsise curajul. Abia această întîmplare nenorocită, căreia îi era aproape recunoscător, îl ajutase să iasă din cercul vicios al neputinței, obligîndu-l să-i ofere mîna cu toată sinceritatea, să se împace și să uite trecutul.

Nu mai vorbiseră nimic despre neînțelegerea lor, dar reveniseră la relațiile dinainte, ca și cînd anonimele și despărțirea nici n-ar fi existat. Andrzej îi arăta acum o grijă îndoită, ca s-o facă să uite, iar Janka îl răsplătea cu recunoștință, cerîndu-i părerea în toate privințele, fiindcă simțea că acum nu mai avea alt sprijin pe lume afară de el.

Zilele se tîrau îngrozitor de triste și monotone.

Rănile lui Orlowski se vindecau foarte încet; zăcea la pat, nemișcat, cu ochii bandajați, și nu scotea o vorbă, citeodată își mișca buzele, șoptind parcă ceva imperceptibil, și nu acorda nici cea mai mică atenție celor din jur.

Doctorul venea în fiecare zi să-l bandajeze și pleca, de multe ori fără să schimbe o vorbă cu Janka sau cu Andrzej, care stătea toată ziua, se ducea după medicamente la farmacie, îl mai ajuta și pe doctor citeodată, îi aducea aminte Jankăi să mănînce și să doarmă, veghea cu o bunătate inepuizabilă ca totul să meargă bine.

Era pe la jumătatea lui martie, sosiseră zile murdare, ploile începuseră să se reverse peste lume și zăpezile se topeau; mohorcala aceea insuportabilă dinaintea primăverii

picura din cer și îneca pămîntul. Numai uneori, la amiază, soarele răzbătea prin norii aburoși, împrăștiind lumină și căldură, și atunci pădurile înverzeau, apele luceau ca atlasul moale și ca smaragdul, vrăbiile ciripeau pe cornișe și pe sub ferestre, iar Janka se trezea parcă din apatia în care se cufundase, se uita prin casă ca după un vis urît, îi revenea întreaga luciditate, dar odată cu dispariția soarelui recădea în vechea stare de existență aproape vegetală.

Umbla tristă de colo-colo prin casa năpădită de mirosul de fenol și de iod, de doliu și nenorocire, plină mai ales noaptea de ecouri înfiorătoare, tresăriri, tonuri, suspine și hohote de plîns, care răsunau adesea în ritmuri lente în întuneric, pătrunzîndu-i toată ființa cu o durere fără margini.

După una din aceste nopți nedormite, pline de zbucium, în care i se părea că aude mereu sunetele estompate ale pianului Zaleskăi și că pădurea stîrnită de viforniță se smulge din rădăcină și zboară, iar odată cu ea toate gemetele, glasurile și vaierul pămîntului se înalță și răsună prin văzduh, umplînd liniștea de groază și îmvălmășeală — într-una din acele zile de martie, în care viața devine o povară, orice gînd o imposibilitate și orice mișcare un chin, în care un om nervos înnebunește de temeri neînțelese și închircit în el însuși, înspăimîntat și totodată apatic, se refugiază în unghiul cel mai liniștit al camerei, și amețit, obosit de moarte, asurzit, ascultă plescăiala necontenită a ploii și șuierele vîntoasei, agonizînd de plictiseala deznădăjduită — sosiră la Bukowiec Witowski, sora lui și Andrzej.

Le ieși în întîmpinare indiferentă, nemulțumită întrucîtva, deoarece o sileau să vorbească și să se miște, cînd cel mai comod pentru ea ar fi fost să stea singură și să nu se gîndească la nimic.

— Domnișoară, am auzit atîtea despre nenorocirea care te-a lovit, încît l-am obligat pe fratele meu să mă aducă pînă aici, deși nu ne cunoaștem, deoarece compasiunea este adesea un adevărat balsam, spuse Jadwiga.

— De cele mai multe ori nu este decît un plasture care împiedică rana să se usuce și să se vindece.

Își regretă asprimea, pentru că Jadwiga păli și buzele i se înfiorară de durere.

— Iartă-mă, domnișoară, pentru vorbele mele, dar sînt atît de prostită de tot felul de lucruri, încît rănesc involuntar și cu totul fără rost, o rugă Janka, revenindu-și din toropeală.

— Durerea nu caută niciodată forma cea mai blîndă, ca să se manifeste, ci dimpotrivă, pe cea mai aspră. Intuiesc ce simți și te înțeleg.

Își strînseră mîinile și se priviră în față.

— Nu văd, îngăduie-mi, domnișoată, să-ți ating fața cu mîna.

Janka se aplecă spre ea, și Jadwiga îi pipăi ușor cu vîrful degetelor fruntea, ochii, nasul și bărbia. Apoi își lăsă mîinile în jos și se concentră o clipă.

— Acum știu cum arăți, domnișoară. Da, știu. Te simt. Un zîmbet de bunătate nețărmurită și de prietenie îi lumină fața frumoasă, revărsînd parcă prin încăpere lucirile primăverii.

Se așezară una lîngă alta și vorbiră îndelung.

În sufragerie, Andrzej și Witowski discutau ceva cu însuflețire, fiindcă ochii celui dintîi străluceau de îndoiosare cînd se uitau spre cele două tinere care se aflau în salonaș.

Se simțeau bine cu toții, apropiați de o simpatie reciprocă; Janka vorbea puțin, dar asculta cu lăcomie; glasul blînd al Jadwigăi, cuvintele ei pline de bunătate și de o dulceață de-a dreptul neobișnuită o linișteau, întărind-o. Energia îi revenea cu încetul, sufletul i se trezea din somnolență și privea cu admirație, aproape în extaz, la această oarbă, ale cărei cuvinte exprimau dragostea de oameni, iertarea și credința.

Nimeni nu-i mai spusese asemenea lucruri, nici nu bănuia că pot să existe astfel de suflete.

— Domnișoară, dumneata simți și vorbești ca o sfîntă! exclamă în cele din urmă.

— O, nu, doar ca o credincioasă, ca o creștină. Credința m-a însănătoșit și m-a întărit.

— Credința? Îi stă oare în putere să despartă sufletul de ființa noastră pentru totdeauna?

— Nu, nu-l desparte, ci îl înflăcărează cu iubirea și iertarea tuturor, luminează ochii. Cine crede în Dumnezeu, acela știe totul, pentru el nu mai există taine, îndoieli și zbucium; cine crede, este puternic în viață și în moarte; cine crede, trăiește și muncește asemenea argaților unui stăpîn generos, pentru că știe că va sosi ceasul cînd truda îi va fi răsplătită și se va odihni.

— Tocmai dumneata vorbești așa! Dumneata care, deși ai toate condițiile ca să fii fericită, ești ființa cea mai nenorocită, fiindcă îți pierzi vederea, fiindcă mîine poți să nu mai vezi deloc? Dumneata binecuvîntezi...

— Da, pesemne că așa a vrut Dumnezeu, răspunse simplu Jadwiga, plecîndu-și capul.

— Domnișoară Jadwiga! Nu mai înțeleg nimic.

— Nu huli! Dacă Dumnezeu vrea așa, apoi așa se cuvine să fie.

— Bine, dar de unde știm că Dumnezeu vrea să fim nefericiți? E o iluzie sau...

Le întrerupse doctorul, deoarece intră, cercetă oberlihturile de la ferestre și ușa de la anticameră, se desfăcu din pleduri, dădu din cap spre ele și se duse la bolnav.

Nu-și mai spuseră nimic, fiindcă se auzi glasul lui Orłowski, pentru prima dată de cînd căzuse la pat.

Janka o luă de mînă pe Jadwiga și se duseră în camera lui.

Orłowski ședea pe pat în capul oaselor, avea ochii bandajați, iar pielea roșie, transparentă, i se încrețise pe fața slăbită și atît de schimbată, încît nu se mai cunoștea nimic din ce fusese mai înainte.

— De acord, domnule Miecio, spuse și scuturî mîna întinsă, de parcă strîngea palma cuiva. Acum n-o să ne mai despărțim. Hm!... ți-e foame? Îndată. Dați-i lui Miecio să mănînce.

Janka îi luă mîna și i-o duse la buze.

Se aplecă într-o parte și șopti ceva neînțeles, apoi spuse cu voce tare:

— A, tu ești, Janka! Știu, știu. Bine că ai venit, pentru că Miecio vrea să mănînce.

Doctorul începu să-i vorbească. Orłowski îl ascultă, dar aplecat într-o parte, acolo unde se găsea dublura lui, întoarse de cîteva ori capul spre el și-i zise:

— Ce mai faci? Spune să-i dea lui Miecio să mănînce, că ne e foame. Apoi îngînă ceva fără să mai ia seama la nimeni și se culcă.

— Un exemplu clasic de dedublare a personalității, rosti doctorul și începu să-i explice lui Witowski, dar acesta nu era în stare să-l asculte, era atît de impresionat, încît o luă pe Jadwiga și plecară, rugînd-o stăruitor pe Janka să vie la ei după internarea lui Orłowski în spital.

— Mîine îl ducem, o anunță doctorul pe Janka.

— Domnule doctor, îngăduiți-mi să merg și eu, la nevoie aș putea să vă ajut, se oferi Grzesikiewicz.

— Merg și eu. Vreau să văd în ce condiții o să stea acolo.

— Ce rost are? Acolo-i loc pentru isterice! Crezi că e vorba de un flirt de adolescentă? o repezi doctorul, punîndu-și repede masca la gură.

— O să rezist, am trecut doar prin atîtea...

A doua zi, într-un compartiment separat, îl duseră la Varșovia.

Pentru Janka, drumul fu un adevărat chin. Se uita mereu pe fereastră sau pe coridor, ca să nu vadă chipul desfigurat al tatălui.

Orlowski știa că merge cu trenul, că doctorul, Janka și Grzesikiewicz sînt cu el, dar nu le acorda nici o atenție, discutînd tot timpul în șoaptă cu Miecio, căruia îi ceda locul, el mulțumindu-se cu un colțișor de bancă.

Prin stații, colegii și cunoscuții veneau să-l vadă, pentru că nenorocirea se aflase pe toată linia. Intrau în compartiment și își spuneau numele. Nu le răspundea imediat, îl întreba de fiecare dată pe Miecio cine sînt și abia după aceea schimba cîteva vorbe cu ei. Janka era atît de enervată de aceste scene, de fețele curioase, de mîngîierile lor banale și de privirile de milă, încît în cele din urmă, se așeză în dreptul ușii și nu mai lăsă pe nimeni să intre.

La Varșovia îi aștepta o targă cu care îl duseră la spital.

O răceală de mormînt o învălui pe Jania cînd intră în coridorul lung și întunecos al spitalului; mergea după targă ca după un coșciug. Un om în zdrențe se plimba pe coridor cu cască de hîrtie pe cap și cu epoleți de carton roșu la bluza jerpelită; o centură de hîrtie aurie îi strîngea statura firavă și saluta grav cu o sabie de tinichea pe cei care treceau, apoi se întorcea milităreşte și mergea mai departe cu pasul măsurat, țeapăn și cu ochii albăstrui ațintiți în gol.

Orlowski fu repartizat într-o cameră de la etajul întîi.

— Acum întoarce-te acasă, domnișoară, o să am eu grijă de tatăl dumitale; după lege, poți să mai stai la Bukowiec încă o lună și jumătate, o sfătui doctorul cînd plecară de la spital.

— Nu mai stau nici o zi acolo, mă duc la Rozłogi.

— Te vei căsători cu Grzesikiewicz? o întrebă fără ocol.

— Probabil că da. Începu să-i mulțumească pentru tot ce făcuse pentru ei.

— Era de datoria mea să fac ce am făcut; am fost prietenul vostru nu numai cu numele, dealtminteri e o boală fenomenală. Am s-o studiez, fiindcă merită.

Rîse uscat, își puse masca la gură și-i făcu semn să plece.

— O să mai trec pe aici din cînd în cînd, dar la nevoie vă rog să mă anunțați și pe mine.

Doctorul încuviință din cap, o urcă într-o birjă și plecă.

Cînd se văzu din nou în locuința pustie de la Bukowiec, plină încă de mirosul de fenol, simți că o lasă puterile, că forța indiferenței cu care o înarmaseră apatia și excesul de impresii se clatină și se sparge în bucăți, că e gata să facă vreo nebunie, numai să scape de chinuri și de singurătate.

Se așeză pe un scaun în salonaș și se uită cu privirea sticloasă la pianul care își rînjea în întuneric dinții galbeni ai claviaturii, la mobilele parcă moarte, mucegăite și atît de neputincioase, încît se temea să pună mîna pe ceva, fiindcă i se părea că toate s-ar prăbuși, prefăcîndu-se în pulbere...

După cîteva ore de somn chinuit, o trezi un tren care trecea cu zgomot prin stație.

Farurile roșii aruncară prin încăpere o dîră de lumină sîngerie, care se revărsă în întuneric ca un șuvoi de scîntei; zvîcni în sus și ascultă, trenul dudui pe pod și după o clipă zgomotul surd se pierdu în depărtare, contopindu-se tot mai mult cu vuietul pădurii.

Nu mai putu să adoarmă. I se perindară toate prin minte, o cuprinse o spaimă neînțeleasă și se înfioră de frig și neliniște; încerca zadarnic să se stăpînească.

Totul amuțise, doar sîrmele de telegraf, zgîlțîite de rafalele vîntului, țiuiau slab și o bucată de tablă, desprinsă de pe acoperișul magaziei, se răsucea scîrțîind și lovea cu putere în perete, iar la răstimpuri pădurea își adăuga și ea vaierul adînc sau vîntoasa răbufnea surd, aduna toate zgomotele și le purta mai departe.

Cocoșii cîntau cu regularitate din oră în oră prin cotețe. Nu mai putea suporta monotonia înfiorătoare a nopții, liniștea și sentimentul apăsător de teamă, pur și simplu îi era frică să se miște în pat. Gînduri și impresii începeau să i se învălmășească prin minte, din adîncurile inconștientului apăreau cuvinte necunoscute, sunete imperceptibile, culori niciodată uitate, scene moarte demult în amintire, chipuri șterse, întinderi. Spectrele vieții trecute, care se iveau la marginea realității de o clipă, se clătinau și creșteau pe dîlma îngustă a conștiinței, ca să recadă iarăși în haos, lăsînd locul altora, noi, nesfîrșite. Creierul ei semăna cu un teren de luptă, cu o scenă pe care se perindau impresii vizualizate, înviind și murind în același timp; iar ei i se părea că toate acestea se

petrec aievea și acum în fața ei, că stă de-o parte, admiră, se emoționează, recunoaște unele lucruri, își aduce aminte de altele, la multe privind cu indiferență, pentru că sînt străine — și totul se întîmplă atît de repede, toate se rostogolesc într-un astfel de vîrtej, încît pînă să-și amintească și să le vadă, pier și se schimbă de-a valma.

În cele din urmă, nu mai recunoaște nimic. Se uită prin încăpere și o vede foarte bine; candela arde pîlpîind la icoana Maicii Domnului cu o flăcăruie galbenă, și lucirile firave de lumină tremură și alunecă pe geamul care acoperă portretul mamei ei, iar pe fereastră privește înăuntru fața cenușiu-verzuie a nopții cu ochii albaștri, adînciți în orbite, ai stelelor.

— Ce am, am adormit oare? Se întreabă în gînd, se uită la perete și — nimic, vede salonașul, sufrageria, camera tatălui! Se cutremură, deoarece după faldurile unei draperii se ițește chipul lui Orłowski!

— El e, el e! îi strigă ceva sfîșietor în suflet; vrea să sară în sus și să fugă, dar stă nemișcată și privește la vedenia tatălui care, cu bandajul negru peste ochi, ras în cap, cu fața roșie, rănită, și cu mîinile întinse, vine mereu spre ea... vine... vine...

Ce noapte cumplită! Era atît de vlăguită din cauza nălucirilor și a spaimei, încît în revărsatul zorilor, simțindu-se mai în putere, se sculă din pat.

— Înnebunesc! Înnebunesc!

Dis-de-dimineață trimise pe cineva după Andrzej.

Îl rugă să ducă tot ce se afla în casă la Krosnowa, să se ocupe el de toate, pentru că ea nu mai putea rămîne la Bukowiec.

Iar după ce o conduse la Rozłogi, la familia Woliński, și la despărțire, cînd Andrzej o privi în față, rugîndu-o din ochi să-i răspundă, pentru că nu cuteza să vorbească, îi spuse:

— La primăvară! Să mă liniștesc și eu puțin. Vino des pe aici, foarte des, știi doar că, afară de dumneata, nu mai am pe nimeni pe lume.

XIV

Primăvara se trezea la viață.

În diminețile de aprilie, cînd luncile, mlaștinile și ochiurile de apă fumegau aidoma unor cădelnițe, înălțînd stîlpi de aburi spre zorii purpurii ai răsăritului; cînd în boabele de rouă și prin ape se aprindeau culorile; cînd ultimele umbre, rămășițele nopții, fugeau furișat prin desișuri sau agonizau pe cîmpuri în lumină; cînd soarele fără gene, uriaș și purpuriu, se ridica din spatele pădurilor, revărsînd peste pămînt miliarde de raze, luciri, lumină și căldură — primăvara își înălța capul somnoros-auriu, încununat cu diadema rîndunelelor moarte, și încă greoaie, pe jumătate conștientă de frumusețea și puterea ei, plutea peste cîmpurile reci și moarte, atingea pămîntul cu tivul rochiei însorite și ogoarele cenușii înverzeau; calcea calului își deschidea ochii galbeni pe marginea pîraielor și sorbea boabele de rouă; pe lîngă drum și pe mejdine părăluțele își desfăceau gene roșii, mlădițele de alior se ițeau prin șanțuri, prin locurile adăpostite și printre pietre; mugurii de mesteacăn plezneau răspîndindu-și aromele; plopii care străjuiau drumurile, pe jumătate amorțiți, fremătau cu bucurie, sorbind lumina și căldura soarelui cu frunzulițele roșietice, în vreme ce un vînticel călduț, mîngîietor ca răsuflarea mamei, îmbrățișa pămîntul, topea resturile de zăpadă care umplea gropile și trecătorile cu pete murdare, ridica grîele, încrețea fața apelor, trezea păsăretul care zbura din adîncurile pădurilor spre cîmpuri, ciripind:

— Primăvara! Primăvara! Primăvara!... Într-adevăr, primăvara era din ce în ce mai puternica: trezea pădurile înțepenite; anemonele, ghiocelii și dediței rîdeau la umbra uriașilor încă somnoroși; se întindea peste ape — și apele își lepădau ultimele cătușe de gheață, pîraiele curgeau mai repede și străluceau ca safirul și aurul; trezea totul și din palmele-i binefăcătoare, din ochii aurii și zîmbetele radioase se revărsa peste lume căldura, viața și desfătarea!

Berzele pășeau cu gravitate pe lunci, iar dimineața clămpăneau îndelung pe cuiburi, vrăbiile se zbenguiau nebune pe sub streșini și zburau în cîrduri pe arăturile abia semănate cu orz și ovăz.

Pe cîmpuri, prin păduri, în văzduh răsuna un cîntec profund, creator, nemuritor.

Primăvara! Primăvara! Primăvara!

Vitele mugeau prin ocoale, adulmecînd verdeața și aerul plin de arome; cîinii se fugăreau înnebuniți de bucurie și se tăvăleau laolaltă cu copiii dinaintea caselor.

Plugurile luceau în pămîntul negru și greoi ca niște fulgere argintii, iar în urma lor se înșirau ciorile pe brazde, în vreme ce în văzduh ciocîrliile își cîntau imnurile exaltate.

Impulsul atotputernic al renașterii, al nuntirii și dragostei, înfiora și străbătea tot ce era viață și simțire.

Oamenii cîntau pe cîmpuri cu ochii la soare. Bătrînii ieșeau pe prispă și sorbeau viața nouă cu ochii șterși.

Inimile se umpleau de bunătate, rugăciune și mulțumire!

— Iată viața! viața! exclamă Janka, deschizîndu-și brațele spre întinderile inundate de potopul de soare și de pulsația primăverii. Îi rîdea sufletul, simțindu-și inima înfloratã de marea bucurie a existenței.

Nu mai spuse nimic, mergea pe o alee din parc și atingea cu mîna lujerele groase de crin care ieșeau din pămînt, mîngîia perlele albe ale ghioceilor, rupea primele violete; sau pășea ațintind depărtarea, respirînd adînc mirosul de mesteacăn, de pămînt proaspăt arat, de soare; asculta păsările care ciripeau, susurul pîrîului, glasurile care veneau dinspre acareturi — și nu se gîndea la nimic, îmbrățișînd totul cu inima și revărsîndu-se în toate cu bucuria primăverii și a învierii.

— Dumneata ești o entuziastă, domnișoară, îi spuse Stabrowska, venind în urma ei cu Helena. Era pentru prima dată că se plimbau toate trei prin parc.

— Nu știu ce sînt, simt doar că exist și sufletul mi se înflăcărează, simt că aș pleca undeva și aș cînta împreună cu păsările, că am o poftă nebună să mă tăvălesc prin iarbă, că ceva mă înalță spre soare și aș vrea să cuprind totul în brațe și să pier! Ah, primăvară! primăvară! adăugă mai încet cu o încîntare nespusă în inimă. Nu-și mai aducea aminte de tatăl ei, de Andrzej, de suferințele și plictiseala de la Rozłogi, fiindcă simțea că se trezește la viață asemenea pămîntului sărutat de soare și căldură.

Helena zîmbi cu o îngăduință binevoitoare, iar Stabrowska, învelită într-un pled și cu galoși în picioare, se uita plictisită la copacii goi și își mușca vîrful creionului, pentru că nu izbutise să noteze nimic.

— Cred că ar trebui să ne întoarcem, e atîta umezeală în aer....

— Cum, doamnă, nu v-ați însemnat nimic și vreți să vă întoarceți?

— N-am găsit nimic vrednic de atenție, doar n-am să notez că primăvara se simte în aer. Așa ceva merge pentru firile foarte simple. Ce Dumnezeu! Primăvara e un bagaj mucegăit al retorilor poeziei, care se prefac că înnebunesc de plăcere cînd ascultă cîntecul ciocîrliei sau văd primul ghiocel! Fleacuri, copilării!... sfîrși disprețuitoare și porni mai departe, retezînd ghioceii cu umbrela și tîrîndu-și pe pietrișul umed al aleii galoșii prea largi.

— Domnișoară, cînd te duci la Varșovia?

— Sîmbătă noaptea, sau mai degrabă duminică foarte dimineață, adică mîine.

— N-ai vrea să-mi cumperi și mie ceva...

— Cu plăcere, de obicei stau o zi întreagă la Varșovia.

— Te duci des?

— Ultima dată am fost acum două săptămîni la tata.

— E mai bine?

— Fizic e complet refăcut, dar mintal e tot ca înainte.

— Pot să te întreb cînd faceți nunta?

— La începutul lui mai, răspunse Helena în locul ei, deoarece Janka se apucase să culeagă violete.

— Și cununia o să aibă loc la biserica noastră?

— Da. Dimineața, fără prea multă tevatură, iar după micul dejun, pe care-l vom lua la noi, vor pleca la Krosnowa.

— Dă-mi voie să te îndrept, Hela. După micul dejun vom pleca imediat în Italia, e vina mea, mi-ai povestit atîtea minunății, încît l-am convins pe domnul Andrzej să plecăm acolo îndată după ce ne cununăm.

— În Italia! Ce călătorie romantică! O, da, asta-i foarte poetic; să plutești mînă în mînă prin lagunele Veneției, să te plimbi prin galeriile Florenței, să vezi Coliseul de la Roma, o, da, e pur și simplu înălțător să trăiești primele clipe de iubire în țara în care crește lămîia, unde crîngurile de portocali, laurii și toate celelalte duhnesc, cum zice Rutowski.

Șopti Stabrowska patetic, cu o ironie mușcătoare, apoi schimbă repede tonul și spuse cu glasul aspru, grav:

— Credeam că epidemia călătoriilor de nuntă s-a stins odată cu moda crinolinelor, cînd colo! da, e curios, acum cînd lumea bună nu se mai duce, plebea, mînată de dorința de a imita... da, e o temă socială foarte bună, șopti, notînd-o repede în carnețel.

— Ce vremuri îngrozitoare, pînă și cei de jos încep să se simtă oameni, să simtă nevoia civilizată de a vedea lumea, frumosul, capodoperele! exclamă Janka răutăcioasă.

— Călătoriile sînt o foarte bună școala vizuală, interveni Helena.

— Da, de uitare a îndatoririlor pentru niște plăceri mărunte...

— Credeți-mă, doamnă, că eu nu-mi uit niciodată îndatoririle mele, răspunse Janka apăsat, deoarece Stabrowska

începuse s-o calce pe nervi de la o vreme cu observațiile-i moralizatoare și cu o ignoranță de-a dreptul penibilă.

— N-am spus-o pentru dumneata, domnișoară. Doamne ferește, doar știi ce principii am, eu proclam libertatea individuală totală. Fiecare să facă ce vrea și ce-i place, ădăugă în grabă, dezbrăcîndu-se în tinda spațioasă de la conac și, intrînd în salon, scoase carnețelul și notă: „Îndatoriri! Lăsați-mă în pace! Îndatoririle mele sînt plăcerea, îmbătarea, desfătarea, tot ce vreau eu, ce-mi doresc și ce-mi trebuie mie.“ Nu sfîrși, deoarece soțul ei intră în salon și o rugă stăruitor pe Janka să cînte la pian.

— Cu toate că soția mea mă socotește un biet filistin, cum știi și dumneata, ador muzica și cînd sînt trudit, mă ajută să-mi refac forțele, mă odihnește.

— Tocmai de aceea ești un filistin. Eu nu suport zdrăngăneala, muzica poate să încînte numai niște oameni care nu știu să gîndească. E arta sufletelor plate și plictisite, care le gîdilă plăcut și le cufundă într-un dulce *far-niente* de lene și prostire. Iată de ce, în acest secol, muzica are o influență atît de mare asupra maselor, pentru că acestea nu gîndesc...

— Te înșeli, copila mea, o întrerupse Stabrowski destul de blînd, învîrtindu-și monoclul într-o mînă.

— Ai un mod penibil de a contrazice, și asta mă tiranizează.

— De vreme ce sînt un tiran, repet: te înșeli! rosti apăsat, ochii îi străluciră, își puse monoclul la ochi și începu să-și mîngîie favoriții cu degetele tremurătoare. Apoi reluă:

— Nu și încă o dată nu! Muzica vorbește mulțimii tocmai pentru că se adresează celor mai nobile și mai bune sentimente ale ei, pentru că îi satisface o serie de dorințe și înclinații ideale, înlesnindu-i evadarea dintr-o muncă trudnică, nu o dată într-adevăr cu efecte de îndobitocire, pentru că este înainte de toate o necesitate de ordin sentimental...

— Sentimental! îl întrerupse triumfătoare. Asta-i barbarie, fiindcă numai sălbaticii simt și reduc totul la sentimente; un om cu educație înțelege, chibzuiește, gîndește...

— E, unde dai și unde crapă...

— Nu mă întrerupe. Unui astfel de om, cu adevărat civilizat, nu-i ajunge muzica, pentru că nu-l exprimă în întregime, pentru că nu se poate mulțumi cu un tipar, pe care fiecare poate să-l umple cu ce-i place. Muzica e un fel de șaradă chinezească pe care fiecare o dezleagă în felul lui și totdeauna bine, deoarece nu există vreo dezlegare anume. Muzica

seamănă cu glasurile naturii, în care poeții, criticii și halucinații simt dulceața, aud imnuri, cînturi de îngeri, văd cerul, armonia, cînd în realitate nu sînt decît mugetul vacilor pe izlaz, țipetele păsărilor în luptă pentru hrană și femele, vuietul pădurii zgîlțîite de vifor, rîgetul măgarilor și grohăitul porcilor: într-un cuvînt, o cacofonie primară, fără nici o noimă. Să nu-mi spuneți că muzica este o artă superioară, universală, nu-i decît scîncetul copiilor și al nebunilor... se opri, ca să-și tragă sufletul.

— Continuă, draga mea, noi te ascultăm, dar gîndim ca Hamlet: Vorbe! Vorbe! Vorbe!...

Stabrowska se întoarse furioasă spre fereastră, privi pe geam în tăcere, dar în curînd scoase carnețelul și scrise:

„Bărbații sînt josnici și cînd iubesc, și cînd nu iubesc. Bărbații sînt nimicnici și proști și atunci cînd lumea îi consideră înțelepți, și cînd sînt niște cretini“.

Rezemat de pian, Stabrowski vorbea cu Janka care desfăcea notele pe pupitru:

— Nu știu prea bine ce se ascunde sub numele de filistin, dar presupun că soția mea are dreptate cînd spune că uneori sînt filistin, adică un om care trebuie să muncească mereu, care nu poate să aibă simțăminte prea subtile, căruia nu-i este îngăduit să-și scadă randamentul înflăcărîndu-se prea mult sau gîndind prea adînc; fiindcă trebuie să se scoale în zori și să trebăluiască prin gospodărie; trebuie să țină de pămînt cu ghearele și cu dinții, nu pentru că această moșioară îi aparține de cinci sute de ani, nu din cauza unei tradiții de castă, ci pentru că acesta este atelierul meu de lucru, în care m-am legat să-mi cîștig pîinea zilnică, pentru mine și familia mea, pentru cei care muncesc alături de mine, în sfîrșit, pentru ca dintr-o parte a muncii mele fizice, alții să poată gîndi, să creeze capodopere, să împingă înainte opera măreață a progresului.

Sînt doar îngrășămîntul pe care cresc florile și grîul, dar îmi înțeleg rostul și-l accept, deoarece așa se cuvine să fie; iar pentru că nu vreau să fac pe privighetoarea, cînd nu sînt decît un cal de muncă, îmi spun cu dispreț că sînt filistin, eu însă nu distrug privighetorile, nu le neg dreptul de a cînta și a trăi, fiindcă știu că și calul, și privighetoarea sînt necesari în natură.

— Ați acceptat de bunăvoie jugul greu al resemnării.

— E mai greu decît presupui dumneata, domnișoară, dar l-am acceptat în mod conștient! privi fără să vrea la soția lui.

— Există oameni care știu să-și micșoreze povara chiar atunci cînd o poartă din propria voință.

— Există, dar cei ca mine, filistinii, au oroare de compromisuri. Cumsecade ești sau nu ești. Cînd începi ceva, trebuie să duci pînă la capăt. Dealtminteri, nu văd nicăieri nici o scăpare, fiindcă dacă nu aici, apoi acolo sau în altă parte, totdeauna, fie și în alt chip, trebuie să existe un jug pe grumazul omului și să-l apese pînă la moarte.

— Totdeauna? Așa-i! încuviință Janka și începu să cînte un preludiu de Chopin.

În salon se înstăpîni liniștea.

Cobora înserarea. Dincolo de parc se aprinse o jariște portocalie, scăldînd acoperișurile roșii într-o aureolă subtilă de violet, care se strecura odată cu amurgul în încăperi, ștergînd treptat contururile lucrurilor.

De la preludiu, Janka trecu la o improvizație care răsuna ca o lamentație înhorbotată cu visuri și umplea salonul de melancolie. Din cînd în cînd, strălucea de lacrimi asemenea bălțoacelor dintre brazde, care se aprindeau în lumina apusului; uneori era învăluitoare ca valurile de aer încărcate de aromele mestecenilor, ale violetelor și de primăvară; alteori își înălța glasul și cînta într-un ritm profund și grav în care se amestecau și sunetele de orgă, și dangătul clopotelor, și imnurile care umpleau sufletele tuturor, și visurile care pluteau deasupra colibelor, tupilîndu-se prin ungherele inimilor și creierelor tuturor.

Apoi tonurile slăbiră, alcătuind un cîntec trist, larg, asemenea cîmpurilor necuprinse care începeau dincolo de parc, și se revărsară asupra ascultătorilor într-un vaier dureros; răsunau fluierele păstorilor, îngînînd parcă plînsul copiilor care-și pierduseră părinții și mergeau în amurg suspinînd și chemînd în zadar; și-i învăluia noaptea liniștită de aprilie, cețurile, corul broaștelor, frigul pătrunzător; iar ei merg înainte, strigă încet, impresionant, rătăcesc prin noaptea care începea să privească la ei cu miliardele de ochi reci și strălucitori; se așează pe buza vreunui șanț și plînși, obosiți, se strîng unul în altul și ațipesc sub tufa de porumbrel înflorit, șoptind și strigînd prin somn în zadar; pe deasupra lor zboară nagîții, din ce în ce mai jos, li se uită în ochi și țipă încet și ascuțit. Iar acolo departe, prin sate, scîrțîie porțile care se închid, și se aud tot mai rar mugetele vitelor, luminile se sting, oamenii adorm, și noaptea plină de taine acoperă pămîntul, și se așterne tăcerea...

Janka își lună mîinile de pe claviatură și în încăpere se înstăpîni o liniște atît de adîncă, încît își auzea bătaia inimii.

— Helenko, ai milă de mine și spune să mi se dea să mănînc! strigă Woliński intrînd în salon și, salutîndu-se cu toți, îl trase de-o parte pe Stabrowski și începu să-i povestească ceva cu jumătate de glas.

„Capul i se prăvălea în umbra draperiei, doar pieptul bogat se desena prin bluza strînsă pe corp, iar buzele senzuale și bărbia ieșită înainte se conturau limpede în semiîntuneric. Cu o privire voluptoasă, încețoșată, îi cuprindea sînii, mijlocul, șoldurile, apropiindu-se tot mai mult de ea".

Scrise repede Stabrowska și se întoarse la Janka.

— Ai improvizat, domnișoară?

— Și da, și nu, deoarece atunci cînd cînt, nu știu niciodată ce cînt, atît de mult se amestecă gîndurile și sentimentele mele cu ale altora atît de mult se întrepătrund, se contopesc, încît îmi vine greu să le mai deosebesc.

— Domnișoară, te admir că poți să stai la pian și să cînți cîteva ore în șir. Pe mine, după o jumătate de oră mă apucă somnul, mărturisi Woliński.

— E firesc, dumneata nu cînți și nici muzica nu-ți place.

— Poate că-mi place, numai că n-am niciodată timp. Cînd vin seara, mort de oboseală, trebuie să mă joc mai întîi cu copiii, apoi urmează cina, puțină conversație, iar cînd iau ziarul în mînă, s-a zis cu mine.

Începu să rîdă cu blîndețe.

Familia Stabrowski plecă după ceai, iar Janka se duse imediat să se culce, fiindcă trebuia să se scoale devreme, ca să ajungă la primul tren.

XV

La Bukowiec o aștepta Andrzej, pentru că de obicei îl vizitau împreună pe Orlowski. Janka nu revedea gara cu bucurie, deoarece îi aducea aminte de viața ei dinainte; simțea o ciudată strîngere de inimă, privind la noul impiegat de mișcare, care, ca și tatăl ei, se plimba pe peron în șapcă roșie și mănuși albe. O irita faptul că de cîte ori venea aici, vedea întotdeauna la fereastra camerei care mai demult fusese a ei, o față pudrată, uscată, cu țigara în gură și cu părul frizat în bucle mărunte, ca niște creițari.

Cîteodată, aşteptînd trenul, asculta cu luare aminte, aşteptîndu-se să audă pianul Zaleskăi sau hîrşcîitul bicicletei pe pietrişul de pe peron. De cîteva ori, după ce coborîse din sanie, urcase la etaj şi abia în faţa uşii îşi amintise brusc că acum ea era o străină aici. Tot aşa şi astăzi, deoarece mai avea aproape o oră pînă la venirea trenului, nu mai avu răbdare să stea în sala de aşteptare, pustie, unde-l lăsă pe Andrzej care adormise toropit de linişte, şi ieşi pe peron.

Zorii cenuşii împurpurau cerul deasupra pădurilor şi albeau văzduhul, iar în roua dimineţii şinele lungi, acoperişurile, macazurile şi gheretele păreau foarte negre. Luminile se prefăceau parcă într-o pulbere aurie, care alcătuiau un fel de aureolă. Parcurse peronul şi privi cu inima strînsă de jale împrejur; la pădurea care sta întunecată, ca o masă tăcută, somnoroasă încă, la staţia amuţită parcă, la drumurile şi cărările ce se întretăiau prin pădure, la dîlmele de pămînt zvîntat, vişiniu... Pretutindeni regăsea ecourile vieţii de altădată, pretutindeni apărea cîte o umbră sau o părere, se trezea şi mergea în urma ei, şoptîndu-i în suflet cu glasul pătrunzător al amintirilor...

Abia astăzi îşi simţea dependenţa adîncă de aceste locuri.

— Prea mult am trăit aici, se gîndi oprindu-se la marginea pădurii şi privind în adîncurile întunecate şi reci. Îmbrăţişa cu privirea dragostoasă uriaşii goi încă, negri, care stăteau într-o înţepenire mohorîtă, asculta cu bucurie strigătele care se auzeau prin pădure şi peste tot regăsea o părticică din sine, moartă şi uitată, care reînvia acum.

Se rezemă de gardul grădiniţei şi se uită la rondurile presărate cu frunzele de anul trecut, printre care se ridicau tulpinile uscate, moarte, ale florilor.

— E... domnişoară, păi cum... Lăudat fie numele Domnului!

Se întoarse repede şi-l văzu pe Roch cu şapca în mînă, aplecîndu-se să-i îmbrăţişeze genunchii.

— Ce mai faci, Roch?

— Nu prea rău, slavă Domnului, nu prea rău, păi cum.

— Ce se mai aude pe acasă, cum te descurci singur?

— Singur? E... domnişoară, nu sînt singur, că am o nevastă grozavă.

— Te-ai însurat!... E, şi care nevastă e mai bună?

Roch îşi băgă un deget sub şapcă şi se scărpină în cap, se încruntă şi după ce se gîndi o vreme, spuse:

— E... păi a noauă e mai tare.

— Şi, a fost văduvă sau n-a mai fost măritată?

— Cum să zic, n-a mai fost măritată, vorba vine, da' nu prea şi-a păzît fetia şi treaba s-a-ntîmplat tomna' cînd a murit nevastă-mea; da' e fomie bună şi vrenică, şi are şi ţoale bune, şi vacă cu viţel, că n-am loat-o nici eu goală, mi-au dat şi bani, două mii. Fomie roşie şi frumoasă, tare-n pumn, largă-n şolduri, nu aşchie, ca răposata! Fomie frumoasă, da!

Janka îşi luă la revedere printr-un semn din cap şi plecă, venea trenul şi Andrzej o aştepta cu bagajele pe peron. De la fereastra vagonului îl văzu pe Świerkoski; venea de acasă, adus de spate, cu mîinile în mîneci şi ochii în pămînt; se retrase repede, dar el îşi ridică privirile, o văzu şi se opri îndată; îi dădu un picior lui Amis, care se oprise şi el, şi îşi continuă drumul.

La Varşovia, coborîră din tren şi se duseră la spital.

Nu era în stare să treacă pragul acestui aşezămînt îngrozitor fără să-i fie teamă. Mergea privind înfricoşată pe coridoarele lungi, pustii, albe şi reci, luminate de ferestre cu gratii groase; undeva departe se auzeau răcnete omeneşti, înăbuşite, răsunînd pe coridoare cu ecouri greoaie de tunet.

— După o săptămînă, aş înnebuni aici, spuse Janka.

— Nici eu nu sînt deloc în apele mele, răspunse Andrzej. Aici mă gîndesc întotdeauna la moarte, în toată grozăvia ei, iar pe urmă mă obsedează multă vreme.

Intrară în cămăruţa tatălui. Îmbrăcat într-un halat lung, peste care îşi pusese vechea uniformă, Orłowski şedea la o masă acoperită de hîrtii şi scria. Cînd intrară, îşi ridică spre ei faţa înspăimîntătoare şi găvanele roşii.

— Aşteptaţi, deschid imediat ghişeul!

Scria mereu rapoarte şi rezolva probleme de serviciu, iar uneori îi dicta lui Miecio în timp ce se plimba prin încăpere. I se aduceau teancuri întregi de hîrtie, pe care le umplea cu scrisul lui, cu toate că nu mai vedea.

— Domnule Miecio, e timpul să deschidem casa de bilete! rosti ridicîndu-se. Se întoarse, îşi luă de pe cap şapca roşie, şi-o puse pe cea obişnuită cu dungi roşii, se duse lîngă măsuţa lungă, aşezată perpendicular pe uşă, se aplecă peste ea cu o mişcare de parcă se uita prin vechea fereastră de la casa de bilete, îşi frecă mîinile şi aşteptă.

Janka îi sărută mîna în tăcere, o înăbuşeau lacrimile.

Orłowski se înclină într-o parte, murmură ceva în șoapă și abia după aceea spuse:

— Janka, ce mai faci? Dar tu, Jędruś? îi întinse mîna.

— Cum te mai simți, tată?

— Splendid, i-am turnat lui Miecio un raportel, de-o să plătească cinci ruble ca popa. Pe Dumnezeul meu, am fost nevoit s-o fac; ești funcționar și tu, așa că trebuie să înțelegi că superiorul este cel care veghează și execută prescripțiile și ordinele de serviciu, se adresă parcă lui Miecio.

— N-ai nevoie de nimic? îl întrebă Janka.

— Eu nu, coborî glasul, dar Miecio e un netrebnic, lucrează prost, e neglijent, iar cîteodată se și îmbată, pe Dumnezeul meu, ieri mi-am dat seama că bea votcă; dar, vezi tu, mi s-a plîns că uneori rabdă de foame, și am înaintat un raport. Pe urmă, s-a văietat că patul e prea tare și-am scris alt raport, fiindcă asta-i treaba direcției! Dealtfel, voi mai scrie încă unul. Da, mă simt bine aici, doar că dincolo, în camera vecină, țipă cineva întruna; l-am trimis pe Miecio să afle cine strigă așa, și cînd s-a întors, mi-a spus că acolo sînt nebuni. Ce fel de nebuni? Nebuni, ha! ha!

— Tată, după cununie o să te aducem la Krosnowa, îl întrerupse Andrzej.

— Krosnowa, ce mai înseamnă și asta? Miecio, Krosnowa, auzi!

— Nu-ți mai aduci aminte, tată, la cîteva verste de Bukowiec.

— Bukowiec? Nu știu și nici Miecio nu știe. N-a fost nici un Bukowiec niciodată, spuse cu hotărîre. Nu, nu!

— Tată, am venit să ne dai binecuvîntarea ta, peste două săptămîni ne căsătorim...

— Vă căsătoriți... Miecio! Se duse la fereastră, se aplecă și șopoti mult timp. Pricep, Janka se căsătorește cu tine, spuse întorcîndu-se spre ei. E și firesc, ieri am primit o scrisoare de la direcție, o am la mine, în care îmi scriu că ai fost amantul ei. Mi-aduc aminte, dar cînd... copiii mei... copiii mei... copiii mei... Tăcu, privi cu găvanele însîngerate și își încordă vinele de la tîmple, părea că se luptă cu un gînd care i se năzărea abia deslușit în haosul nebuniei, apoi dădu nerăbdător din mînă, își șterse fruntea, în sfîrșit, rosti cu un accent care-i făcu pe amîndoi să se înfioare.

— Copiii mei... copiii mei... dar cu!... continuă să se bîlbîie, se aplecă peste masă și lacrimi mari i se scurseră pe fața acoperită de răni vindecate.

Janka se repezi spre el, crezînd că i-a revenit judecata, dar cînd îl atinse cu mîna, Orłowski se proțăpi dintr-o dată, licărirea de luciditate se stinse, o îmbrînci cu putere și începu să țipe:

— Plecați de-aici! Trenul a plecat. Domnule Miecio, spune acestor oameni că nu mai are rost să aștepte. Se întoarse și se duse în celălalt colț al camerei, de unde spuse cu glasul schimbat: — Așa-i, plecați, oameni buni, dacă domnul șef v-a spus că trenul a plecat, apoi nu mai aveți ce aștepta.

Apoi se așeză la masă și începu să se uite peste hîrtii.

Janka și Andrzej priviră unul la altul și plecară.

— Dumneata unde vrei să te duci acum, domnișoară! o întrebă Andrzej cînd ajunseră pe stradă.

— Mă duc să-i fac o vizită Zaleskăi; mi-a scris și m-a rugat să trec neapărat pe la ea, iar după aceea trebuie să cumpăr cîteva lucruri pentru Stabrowska.

Îi fixă locul unde aveau să se întîlnească, deoarece voia să facă împreună cumpărăturile.

Andrzej o conduse în tăcere la o birjă; era furios că Orłowski îi aduse aminte de anonimă:

„Ai fost amantul ei" îi răsunau în creier cuvintele lui, chinuindu-l.

Cînd îl văzu că pleacă, îi veni un gînd neașteptat. Urcă în altă birjă și porni în urma ei la oarecare distanță.

— La Zaleska, da, la Zaleska! repeta întruna, în timp ce pe buze i se îmbulzea unul dintre numele pomenite în scrisoarea anonimă. Așa-i, nu mai încape îndoială. Se liniști și începu să-și reproșeze bănuiala și gelozia care-l copleșeau, iar pe Marszałkowska opri birja, ca să coboare, dar tocmai trecea un tramvai, așa că își continuă drumul. Tremura de teamă să nu se uite înapoi și să-l vadă. Privea neliniștit la trotuarele înțesate de oameni îmbrăcați cu eleganță, la vînzoleala din jur, la capul Jankăi împodobit cu o pălărie mare de culoare închisă.

— La Zaleska! da... da... repeta și un junghi tot mai dureros îi strîngea inima. Birja Jankăi coti pe strada Piękna și se opri curînd în fața unui gard; coborî și dispăru înăuntru. Andrzej dădu drumul la birjă și așteptă vreo jumătate de oră la intrarea unei clădiri. În cele din urmă, își luă inima în dinți și clătinîndu-se pe picioare, palid și emoționat, deschise portița și intră în curtea în care dispăruse Janka; într-o parte se afla o clădire cu un etaj, ale cărei ferestre dă-

deau în stradă; lîngă ușa de la tindă era afișată lista locatarilor. O parcurse de cîteva ori din ochi, citi ușurat: „Zaleski Henryk, funcționar la Direcția căilor ferate" și fugi cît putu de repede.

XVI

Fără să bănuiască nimic, Janka intră în locuința familiei Zaleski de la primul etaj.

Janowa o întîmpină cu un strigăt de bucurie.

— Doamne sfinte, păi e chiar domnișoara mea!... Doamnă! doamnă... strigă în grabă. A venit domnișoara de la Bukowiec!... bine că te văd, domnișoară... m-am gîndit zi și noapte la dumneata, că nu știam ce faci...

Își suflă nasul cu zgomot și izbucni în plîns, sărutîndu-i mîinile cu bucurie.

Zaleska intră în fugă, cu capodul descheiat, nespălată, doar cu fața pudrată, și se aruncă de gîtul Jankăi:

— Doamne, ce surpriză!... Am crezut că ne-ai uitat. Janowa, ceaiul! Dă-mi voie, domnișoară, începu s-o ajute să se dezbrace. Ia o țigară, te rog!... a, dumneata nu fumezi. Doamne, cît de bine arăți!... Ce dezordine!... Janowa! Janowa!... adu ceaiul repede!...

Alerga prin încăperea atît de plină de tot felul de lucruri, îmbrăcăminte, note și ziare, care se lăfăiau peste tot, încît nu mai aveai unde să stai. Fugi la bucătărie, potoli copiii, se contrazise cu Janowa, în sfîrșit, veni grăbită, scrise cîteva rînduri pe o hîrtie de culoarea heliotropului și le expedie prin Janowa.

Curios, de la cine mai împrumută acum? se întrebă Janka, văzînd scrisoarea.

— Ah, domnișoară, n-ai idee ce fericită sînt că te văd. Urmă iarăși o serie de sărutări și cuvinte fără legătură, de zîmbete și gesturi dezordonate, apoi mutarea tuturor scaunelor și alergătură fără rost.

— Ce mai faceți? întrebă Janka destul de rece, iritată de neorînduiala din casă și de superficialitatea ei.

— O, bine, foarte bine!... Acum am destule meditații, cîștig binișor.

— Pe cînd concertul? adăugă mai încet și întoarse capul, ca să nu i se vadă zîmbetul mușcător din priviri.

— Destul de curînd, trebuie să mai aștept. Vezi dumneata, mutatul, instalarea și reînnoirea legăturilor ne-au luat o groază de timp. Acum însă încep să mă gîndesc la concert, mă pregătesc... o, eu am răbdare. cum știi!... se apropie în vîrful degetelor de ușa întredeschisă de la camera vecină, privi înăuntru și se retrase în mare grabă.

— Ești mai fericită aici decît la Bukowiec?

— O, mult mai fericită! Cel puțin știu că trăiesc într-o lume civilizată. Frecventez cercle în care se adună literatura, arta și teatrul!... o, sînt infinit mai fericită... am cîntat de cîteva ori pe la serate și am avut mare succes!... se duse iarăși și se uită în încăperea vecină. Și dacă n-ar fi tot felul de griji... e, o să ne descurcăm noi! Soțul meu ia lecții de canto și învață arii eroice: Raul, Lohengrin, Wilhelm Tell! Merge cam încet, pentru că trebuie să se ducă și la birou. Da, da, o scoatem la capăt, dar dumneata?... ce mai e pe la Bukowiec?... Nu de mult a fost pe la mine mama domnului Stasio. O femeie foarte drăguță, dar atît de ciudată... a venit să mă întrebe de fiul ei, pe mine... gîndește-te, domnișoară, ce penibil... se plîngea că nu-i mai povestește totul în scrisori, mai ales după plecarea mea de la Bukowiec. Roși. M-a rugat să nu-l lipsesc de prietenia mea, fiindcă el ar merita chiar dragostea... într-adevăr, nu pricep ce voia de la mine.

— Stefa! se auzi glasul lui Henio din camera ocalaltă. Apă, vreau să mă spăl!... La dracu', două cotoroanțe în casă și nu e gata nimic!... strigă furios.

Descumpănită, Zaleska dădu fuga la el.

— Ce, nu mai auzi?... ghetrele, adu-mi ghetrele, ce dracu'!

Tăcu brusc, îi spusese probabil că Janka e la ei, și acum se mai auzea doar scîrțîitul patului. Henryk se sculă și începu să se îmbrace. Stefa îi aduse apă, ghetrele și cămașa cu ochii plecați, neîndrăznind să se uite la Janka care se întorsese cu fața la fereastră din delicatețe; abia se putea stăpîni, atît era de revoltată de purtarea despotică a lui Zaleski.

Janowa reveni de afară și pregăti masa pentru ceai în salonașul alăturat, care ținea loc și de sufragerie, și de cameră a copiilor, deoarece pătuțurile lor erau aici. Bătrîna era atît de bucuroasă de prezența Jankăi, încît venea mereu să se uite la ea și să-i sărute mîinile.

— Doamne, sînt atît de mulțămită! șoptea.

— Bună ziua, scumpă domnișoară, bună ziua! spuse Zaleski intrînd. Era îmbrăcat într-un costum de culoare deschisă, la care purta cravată albastră înnodată cu gust. Bine dispus, zîmbitor, mirosind a parfum, într-o cămașă în dungi trandafirii cu guler alb și în ghetre de lac. Frumos ca un tenor de provincie și cu un zîmbet prostesc, cu adevărat de tenor, pe buze, se apropie de ea și-i strînse mîna, scuturînd-o de sus. Apoi se lăsă să cadă neglijent pe un scaun, își trecu un picior peste celălalt, își puse monoclul la ochi, își trase mînușetele și rămase așa, cu ochii mijiți, îngăduind cu bunăvoință să fie admirat.

— Domnule Zaleski, dacă te vedeam pe stradă, nu te mai recunoșteam! începu Janka, stăpînindu-se cu greutate să nu rîdă, atît i se părea de ridicol.

— Si... si... signora, e și natural!... îi răspunse Henryk cu o superioritate caraghioasă. O fundătură nenorocită, ca Bukoviec, nu era un loc potrivit pentru un om ca mine, acolo nu mă puteam simți eu însumi. Într-adevăr, mă și mir cum de-am putut rezista atîta vreme! sfîrși dispreţuitor punîndu-și monoclul care-i căzuse.

— Dragă Henio, invit-o pe domnișoara la micul dejun.

— Domnișoară, se înclină, poftind-o cu un gest regal. Dacă începeam să-mi cultiv glasul mai devreme, acum puteam să cînt la operă, dar așa trebuie să mai aștept și să plec la Milano pentru vreo jumătate de an.

— Da, așa-l sfătuiesc toți, dar încă nu se știe, fiindcă...

— Nu mă întrerupe, draga mea... va fi așa cum vreau eu. Dealtfel, am un protector foarte bogat care e încîntat de glasul meu. Crede-mă, domnișoară, că-l iau pe *do* de sus ca Mierzwiński[1], uite... începu să cînte cu glasul plin și cu multă ușurință un pasaj oarecare. Maestrul meu zice că în registrul de sus am cel mai nobil metal. Prima dată voi alege rolul lui Jontek[2] din *Halka*. Draga mea, rosti amenințător, tăind oul care se afla pe șervețel înaintea lui. Ouăle astea sînt prea tari și nu pot să le mănînc, ţi-am spus de atîtea ori că mi s-a interzis!... spuse revoltat.

— Îţi aduc altele numaidecît. Janowa, îţi spun de fiecare dată să fie doar cleioase.

[1] Wł. Mierzwiński (1850—1909) — tenor polonez de renume.
[2] Jontek — personaj din opera *Halka* (1848) de Stanisław Moniuszko (1814—1872) — compozitor polonez de inspiraţie romantică.

— E curată scorneală; n-am apucat să spui de trei ori rugăciunea și le-am scos din apă. Domnu' să supără mereu, ba că sînt prea tari, ba că sînt prea sărate, iar acum...

— Dragă Baucis[1], nu mai cînta fals și adu alte ouă.

— Păi nu măi sînt.

— Cumpără, fierbe-le și adu-le!... hai, mai repede!... o certă, îndesîndu-și monoclul care-i cădea întruna de la ochi.

Zaleska scrise din nou un bilețel de culoarea heliotropului și, după vreun sfert de oră, Henio înghiți cu toată gravitatea două ouă. Bău un pahar de ceai ușor și mușcînd dintr-un pesmet, spuse cu seriozitate:

— Asta înseamnă mucenicie!... Uite, domnișoară, mănînc pesmeți, ca un copil.

— Sacrificiul îţi va fi răsplătit, domnule Zaleski, îi răspunse Janina cu un zîmbet dispreţuitor, dar Henryk nu-i sesiză ironia.

— Ce face tatăl dumitale?... Am auzit ce s-a întîmplat și mi-a părut foarte rău, dar, dragă domnișoară, noi am prevăzut totul, din nenorocire. Se purta foarte urît, deseori era chiar nedrept, mă rog, ce să-i faci, un om de modă veche, un rutinat...

— Pe cînd nunta? îl întrerupse repede Zaleska.

— La începutul lui mai.

— A, te căsătorești cu... cum îl cheamă?... aha, cu Grzesikiewicz, e un flăcău de treabă!... ce-i drept, nu e un vultur, e puțin cam din... cum să zic... pocni din degete, își trase mînușetele și își puse monoclul. Mă rog, n-are importanță, oricum, domnișoară, îţi urez să fii fericită în această căsnicie...

— Mulţumesc, domnule, la rîndul meu, îţi doresc succese pe scenă, se revanșă destul de acru, enervată de tonul lui protector.

— Succese, cununi, aplauze, o, domnișoară, îţi dau cuvîntul meu că vor veni și acestea. Își duse mîna la piept cu un gest teatral, se șterse la gură cu fularul, își scutură gulerul, se uită fără jenă în oglinda agăţată pe peretele din faţa mesei și se ridică:

— Îmi pare foarte rău că sînt silit să mă lipsesc de o companie atît de plăcută, dar trebuie să plec.

— Henryk, vorbisem să mergem împreună, știi tu unde...

[1] Baucis și Philemon — cuplu legendar din mitologia greacă, simbolizînd dragostea conjugală.

— Eu nu vreau să vă încurc, am trecut doar să vă văd, acum trebuie să cumpăr o groază de lucruri, începu Janka, ridicîndu-se și ea de pe scaun și punîndu-și pălăria.

— Draga mea, tu rămîi acasă, mi-aduc aminte că i-am promis unui compozitor să trec pe la Semadeni la ora asta. *Addio, ma bella, addio, signora!* trimise un sărut din buze, dadu neglijent din cap în semn de rămas bun și plecă.

Glasul i se auzi pe scări, răsunînd ca cel mai nobil dintre metale.

— Ce voce minunată! se entuziasmă Zaleska, ascultînd cu încîntare. Nu-i așa că e frumoasă? Mai stai o clipă, domnișoară. Are un succes nebun la femei, aduce acasă teancuri întregi de bilețele. Rîdem împreună deschizîndu-le, iar cîteodată răspund înadins. Ce e mai caraghios, e că le fixez întîlniri la orele la care soțul meu este la birou sau la lecțiile de canto. Da, îmi aduc aminte că ieri l-a invitat Noskowski[1]. Hai, domnișoară, nu pleca, nu mai vrei o bomboană, astea sînt grozave!... o rugă cu amabilitate, întinzîndu-i cutia.

Janka însă nu mai ținu seama de sărutările și rugămințile ei fierbinți, se îmbrăcă și plecă. Pe stradă o ajunse din urmă Janowa.

— Of, abia te-ajunsăi, domnișoară, îmi iese sufletul! Da' voiam să-ț' aduc aminte că mi-ai făgăduit să mă iei la Krosnowa...

— Bine. De la Sfîntu' Ion, pentru că plecăm imediat după nuntă și ne întoarcem abia în iulie, o să-i spun domnului Grzesikiewicz...

— Că, vezi, domnișoară, nu mai pot să stau aici. Sînt oameni buni. Și doamna, de-o pildă, da' ce să-i faci dacă îi lipsește ceva aici, își duse degetul la frunte, și n-are judecata bună. Iar domnu' e o lăpădătură, că mi-e și rușine să-ț' spui, țipă întruna, de parcă-l opărește cineva, și trimit vorbă ăi de sub noi că nu pot să doarmă. Și sînt atît de săraci, atît de săraci, că iau totul pe datorie, cu chitanță. Doamna să spetește cu munca, să duce în toate zilele să învețe copiii să cînte, da' el, tot ce cîștigă și mai scoate de la doamna... auz' domnișoară?... irosește cu tîrîturile!... sublinie cu dispreț. Oho, știu eu bine, da' nu-i spui doamnei, că și așa are destule pe cap, că el e un cîine turbat...

— Îți vezi fata des? o întrerupse Janka.

[1] Z. Noskowski (1846–1909) — compozitor și pedagog polonez.

— Păi cum, domnișoară, și ieri am văzut-o. Am zărit-o de departe, cum să ducea la școală, sîrvitoarea îi ducea cărțile, m-am ascuns după o poartă, că mă apăsa ceva în chept, de nu măi puteam să-mi trag răsuflarea, da' am scos puțin capu', ea m-a văzut și a rîs la mine. E atît de albă, ca o domnișoară, și are mijlocu' subțirel ca o albină; și-așa să mișcă toată, că parcă e pe arcuri, și e îmbrăcată ca o cucoană.

— Vorbești cu ea?

— Păi cum o să-ndrăznesc eu să stau de vorbă pe stradă cu ditamai cocoană, că eu sînt o fomie proastă, neînvățată, s-ar supăra pe mine, că todeauna să grăbește la școală și, deși mă vede, să uită numa' la mine, de mă trece fierbințala, și să duce, răspunse, ridicîndu-și spre Janka ochii decolorați, plini de lacrimi. Am fost într-o duminecă la tutorii ei. Am așteptat la bucătărie pînă a venit sîrvitorul și mi-a zîs că domnișoara a porîncit să vie doica, eu, vezi bine. M-am dus și m-a lăsat în camera ei, ce mîndreață! m-am și închinat. Nici la o cocoană mare nu poate să fie mai frumos. Mi-a arătat toate darurile pe care le-a căpătat. Doamne Sfinte, ce frumusețuri și ce stămburi, și aurării și brelante! Am vorbit mult cu ea și pe urmă mi-a adus să mănînc, iar fata mea mi-a dat marama asta și mi-a zîs să o port neapărat, și la plecare m-a rugat să viu mai des, numa' că ea trebuie să învețe mult acuma și a fost atît de bună cu mine, așa m-a mîngîiat pe față, că i-am sărutat și eu mînuța, uite, atît de mică, arătă trei degete de-ale ei. Domnu' Isus mi-a dat o fată bună, bună!... De, aș vrea și eu s-o mîngîi, ca pe o porumbiță, sînt și eu mamă, și să plîng, da' dacă nu să poate, nu să poate... își șterse ochii cu șorțul.

— Janowa, o mamă mai bună ca tine nu există în toată lumea.

— Domnișoară, păi nu e copilu' meu! se miră cu simplitate. Că era să și uit, am fost și eu acolo la spital să-l văd pe domnu' șef, și-atîta am plîns, că mi s-a întunecat înaintea ochilor.

— Ai fost la tata?... ia te uită, îți mulțumesc din toată inima! exclamă înduioșată.

— După ce mi-ai spus tot ce s-a-ntîmplat, m-am îmbrăcat frumos într-o duminecă și m-am dus. Nu m-a mai cunoscut, săracu'l I-am spus: păi eu sînt Janowa, domnu' șef, Janowa, sîrvitoarea de la Bukowiec! A-nceput să zbiere că nu să ezistă nici un Bukowiec, auz' domnișoară? și vorbea așa singur și să uita cu ochii ăia roșii ca o cioară cu globii scoși de copii, că mi se rupea inima de durere. Doamne sfinte, un om în-

vățat, ca domnu' șef, un boier atît de bun și uite ce soartă a avut, săracu'. Se lamenta cu o compătimire adîncă, plină de groază.

Janka se despărți de Janowa și porni încet pe strada Marszałkowska.

Soarele lumina puternic, revărsînd șuvoaie de căldură și veselie pe fețele trecătorilor. Străzile erau pline de lume; femei înpopoțonate, zîmbind banal, țepene în rochiile lor de sărbătoare; fețele palide se înălțau spre soare, iar pleoapele obosite cădeau peste ochi la atingerea razelor de lumină. În soarele puternic de la miezul zilei, în aerul acesta primăvăratec ce adia dinspre grădinile care înverzeau, dinspre cîmpurile îndepărtate, dinspre violetele și zambilele vîndute pe stradă, ieșeau în evidență chipurile bolnăvicioase ale oamenilor. Hohote de rîs răsunau adesea prin aer, nesincere parcă, silite, și se destrămau, pierind repede în murmurul surd, în huruitul birjelor, în clinchetul clopoțeilor de la tramvaie, lăsînd în urmă doar ritmul greoi al grijilor, al oboselii și apatiei.

Janka era buimăcită; tot ce văzuse la familia Zaleski, sărăcia lor interioară, înșelăciunea și minciuna, aparența iluziilor și fanfaronada, începea să observe acum și pe stradă, pe fețele trecătorilor, în această agitație nebunească și fără sens, pricinuită nu de nevoi reale, ci de dorința de a uita.

Vrăbiile ciripeau vesele și se tăvăleau îmbătate de primăvară pe gazonul acoperit cu firișoare delicate de verdeață, copacii se învăluiseră în aureola transparentă a primelor frunzulițe, prin văzduh stăruiau fiorii vrăjiți ai primăverii; dar Janka se uita aproape cu tristețe prin Grădina saxonă[1], oamenii îi acopereau totul—miile de chipuri care rătăceau prin parc, rîdeau și vorbeau, veșmintele strălucitoare, de o eleganță ieftină, îi acopereau, dar nu reușeau să-i ascundă necazurile și mizeria pe care le drapau.

— Poză! poză! poză! se gîndea, uitîndu-se în sufletul lor cu priviri scormonitoare care pătrundeau în toată ființa lor. Vedea că aceste varșovience sînt artificiale, retușate cu pudră și ruj, cu voaluri și rochii; că trupurile lor sînt nedezvoltate, răsucite, că dincolo de masca fețelor zîmbitoare nu se află nimic; că ochii aceștia albaștri, negri, viorii exprimau

[1] Mic parc din Varșovia.

golul și prostia; că bărbații slabi, pipernicîți, nervoși, sînt pur și simplu mărunți, răspîndind în jur răceala vlăguirii și a saturației. Privea tot mai atentă și de la o vreme începu să observe din ce în ce mai limpede amprentele zbuciumului tragic de fiecare zi, prostesc, care-i ucidea treptat, stigmatul luptei pentru existență.

— Nu mai există decît încăierarea pentru pradă, altceva nimic! se gîndea cu milă și acum știa că jugul acela blestemat încovoaie oamenii și îi abrutizează, zădărnicindu-le toate gîndurile și aspirațiile superioare. Își întrerupse meditațiile amare, deoarece îl zări pe Andrzej care o aștepta lîngă fîntîna arteziană; se înfioră la vederea lui fără să știe de ce.

— Ți-e frig, domnișoară? o întrebă, observîndu-i tremurul.

— Hai să ieșim din parc, e într-adevăr frig.

Făcură cumpărăturile, mîncară de prînz la un restaurant și spre seară plecară.

În vagon, Janka începu să povestească despre Zaleska și Janowa. Vorbea cu amărăciune și milă adîncă.

— Știam mai demult că Zaleski nu e decît un bufon și un fanfaron, dar nu credeam că ea este atît de naivă, încît să creadă în vocea și cariera lui pe scenă. Păcat de ea, sînt sigur că o va părăsi, la prostia lui s-au adăugat acum și aspirațiile, s-a molipsit de la ea. Ah, aspirațiile astea superioare! rosti cu dispreț. Dacă nu-i caraghios, e cel puțin o prostie! Gîndește-te și dumneata, Zaleski și aspirațiile înalte, vor să cucerească lumea, ea cu pianul și el cu vocea. Ha, ha! izbucni în rîs.

Janka se uită la el puțin intrigată și începu să vorbească:

— Da, ea este naivă, slabă și ridicolă, dar are tocmai asemenea aspirații superioare. Ea nu se mulțumește cu viața de fiecare zi, se ofilește purtînd această povară care nu folosește nimănui. Dumneata ești fericit, fiindcă te-ai adaptat atît de bine la condițiile dumitale de viață, încît nu mai ai nevoie de nimic. Dar ea, dar ceilalți! Nu trebuie să rîdem de ei, nu trebuie să condamnăm oamenii pentru dorințele lor, adesea nesăbuite, pentru visurile lor aproape întotdeauna irealizabile, pentru că ei suferă din cauza lor și pentru ele. Doamne, nimeni n-o să știe vreodată ce tragedii se consumă în sufletele lor, cît zbucium și cîtă suferință, cîte lacrimi se scurg în tăcere, departe de ochii lumii! Îmi pare rău de Zaleska, pentru că sub masca unor fleacuri, numai aparente, fiindcă nu știm să pătrundem în adînc, inima îi sîngerează

necontenit, se zbate, dar nu va fi fericită niciodată și toată viața ei se va irosi.

— Așa e, domnișoară, ai dreptate! șopti Andrzej încurcat.

Janka îl privi îndelung, apoi își rezemă capul de perna spătarului și adormi îndată.

Andrzej ieși pe cordior și începu să se plimbe încoace și încolo, fumînd țigară după țigară; din vreme în vreme, se uita la Janka prin ușa întredeschisă. Era revoltat și nu-și putea înăbuși părerea de rău, supărarea care creștea în el, chinuindu-l. Aproape că-i era ciudă pentru inteligența și superioritatea ei intelectuală. Abia acum se trezi în el dorința ca și ea să-l iubească, fiindcă pînă atunci se mulțumise s-o iubească doar el, să se gîndească la ea, să-i ghicească și să-i îndeplinească toate vrerile, să trăiască din zîmbetele ei și cu speranța că va fi soția lui; acum însă, în această clipă de revelație parcă, îi dorea iubirea, voia s-o domine, să fie a lui întreagă.

Se opri locului și se uită mult timp la fața ei cufundată în întunericul din vagon; dormea un somn liniștit; buzele întredeschise ieșeau în evidență pe fața palidă, pleoapele coborîte aruncau o umbră prelungă pe obraji, era foarte frumoasă.

Trenul alerga fără încetare, se oprea prin stații o clipă, lăsa o parte din călători, lua alții, fluiera, pufăia și iarăși zbura ca un monstru înconjurat de flăcări, nori de fum și o ploaie de scîntei care se întindea în urma lui ca o coadă de cometă. Era o noapte întunecoasă, prin vagoane dormeau cu toții; Andrzej trase perdeluța peste felinar și se așeză în fața celei care dormea, privind-o din ce în ce mai aproape. Lupta cu el însuși. Era atît de frumoasă, încît îl străbăteau fiori de foc și întinse brațele ca s-o cuprindă și s-o sărute, dar se stăpîni aproape în ultima clipă și, ca să nu cedeze tentației, ieși din nou pe coridor. Continuă să se plimbe, dar acum nu se mai uita la Janka, se liniștise și o plictiseală apatică punea stăpînire pe el; îi deveni brusc atît de indiferentă, încît văzînd că în compartimentul vecin nu era nimeni, se culcă pe o bancă și adormi.

Conductorul îl trezi la Bukowiec. Nici măcar nu-și mai ceru scuze de la Janka că ațipise, o ajută să coboare din vagon, o urcă în trăsura care o aștepta și o însoți pînă la Rozłogi, motăind tot drumul. Își luară rămas bun ca de obicei, spunîndu-și doar „la revedere".

XVII

— Mai sînt patru ore și vei fi soția domnului Andrzej, ce repede!

— Așa-i! răspunse Janka căscînd. Peste patru ore totul se va sfîrși.

— Sau, la drept vorbind, va începe... te temi?... o întrebă Helena grijulie.

— Nu mă tem, dar mă apasă tristețea. Sînt foarte tristă! repetă în gînd.

— Eu mă bucur, fiindcă sînt convinsă că vei fi fericită.

— Tu ești fericită? întrebă Janka repede, ridicîndu-și ochii la ea.

— Da, sînt pe deplin fericită, atît de fericită, încît uneori mă tem pentru fericirea mea, fiindcă de multe ori mă simt pur și simplu prea fericită. Gîndește-te și tu, am tot ce mi-am dorit: un soț, iubire, copiii, carecare avere, liniște și mulțumire. O, da, sînt foarte mulțumită și-ți doresc și ție să ai parte de asemenea fericire.

— Îți mulțumesc! șopti cu o ironie abia deslușită în glas.

După plecarea Helenei, stătu multă vreme la fereastră, scrutîndu-și propriul lăuntru; se trezi din îngîndurare abia cînd trebui să se îmbrace pentru cununie. Era calmă și aproape rece. Invitații, nu prea numeroși, erau toți cunoscuți foarte apropiați: părinții lui Andrzej, Józia cu soțul ei și Witowski o așteptau în salon și, după ce veni la ei, făcură cerc în jurul ei și o felicitară. Le primi urările cu indiferență și după aceea, în timp ce mergea la biserică într-o caretă închisă, se mira că nu este deloc impresionată de cununia ei; o preocupau mai mult cîmpurile, pe care le vedea pe ferestruică, pline de verdeață și de primăvară, decît Andrzej care stătea tăcut lîngă ea, cam mahmur, fiindcă seara trecută își luase rămas bun de la burlăcie cu atîta sîrg, încît Woliński, care participase și el, nu era nici astăzi cu totul treaz.

Biserica veche, de lemn, cu pereții coșcoviți, negri, acoperiți de icoane înnegrite de vreme, împodobită cu ghirlande de brad și de molid, luminată de șirul de lumînări uriașe, care alcătuiau un fel de alee de flăcări de la intrarea principală pînă la altar, despărțite de tufe subtropicale din oranjeria familiei Stabrowski, arăta ca vrăjită și-i atrăgea atenția. Privea cu o încîntare pur estetică la aura împrăștiată de verdeața palmierilor, la prapurii vechi, roșii, care alcătuiau sub balconul corului pete aprinse, parcă de sînge închegat, iar marele

altar, cu aurioarele înnegrite pe care tremurau lucirile lumînărilor, acoperit aproape de flori albe și azalee purpurii, înconjurat mai jos de o cunună de narcise, liliac și violete, o fermeca. Se uită cu recunoștință la Andrzej, dar nu mai avu cînd să-i mulțumească, fiindcă începu ceremonia.

Rosti jurămîntul atît de liniștită și de indiferentă, încît își ridică de cîteva ori privirile la ferestrele dincolo de care, în teiul înalt, ciripeau vrăbiile gălăgioase, sau se uită la fața vînătă a Józiei, la ochiul ei galben, tremurător, și la Witowski care stătea în partea dreaptă cu ochii plecați și își mușca buzele.

Orga intonă „Veni Creator" și totul se sfîrși destul de repede, dar Janka, după ce plecă din fața altarului, se simți extenuată. Privirile goale, obosite, îi alunecară peste chipurile celor de față și se gîndi că dacă toți ar fi pierit în clipa aceea, dacă i-ar fi înghițit pămîntul, ar fi ieșit din biserică tot atît de nepăsătoare. Simțea că oamenii aceștia n-o interesează absolut deloc, chiar Helena, de care o lega o veche prietenie, îi era acum complet străină; toate lujerele de simpatie, care o apropiau de oameni, se uscaseră dintr-o dată și se depuseseră pe fundul sufletului ei pustiu ca o pulbere de cenușă; așteptarea vieții noi înăbușea în ea toate celelalte gînduri și sentimente, se încovoia parcă înaintea ei și o accepta indiferentă și apatică, uimită în același timp de schimbarea din ea, ale cărei cauze și importanță nu era în stare să le înțeleagă. Avea impresia că o luase un curent larg și o purta atît de încet, încît nu știa nici măcar dacă plutește sau nu în vreo direcție anume.

După cununie, nu se mai dusceră nicăieri, nici măcar la Krosnowa, plecară direct la Bukowiec, ca să prindă trenul și să se îndrepte spre Italia.

Witowski și bătrînul Grzesikiewicz îi conduseră la gară.

Andrzej se ocupă de expedierea bagajelor, în timp ce Janka se plimba prin sala de așteptare, nerăbdătoare să se afle cît mai departe de aceste locuri, sau privea pe peron, unde Stasio umbla încoace și încolo purtînd șapca roșie de impiegat de mișcare.

Pretutindeni domnea o liniște adormitoare; pînă și Karaś care de obicei făcea manevre cu vagoanele și le ducea la rampa magaziei, nu mai fluiera, locomotiva aluneca pe șine fără zgomot și pufăia, slobozind rotocoale mari de fum murdar, care speria vrăbiile ce zburdau pe acoperișuri; cîțiva muncitori întăreau traversele, mînuind tîrnăcoapele cu mișcări

domoale, automate, iar pădurile se înălțau tăcute de jur-împrejur, pline de păsăretul care cînta cu înfocare și de mirosul de rășină, ce invada întreaga stație; soarele strălucea deasupra gării, vălurind aerul tremurător la curbele șinelor și sorbind șuvițele de apă de prin adînciturі. Viața își urma ritmurile de fiecare zi. Janka realiză fără prea multă plăcere, că aici nu se schimbase nimic, nu se simțea lipsa lui Orlowski, a lui Zaleski și nici a ei, totul era ca mai demult și tot așa avea să rămînă, chiar dacă toți oamenii aveau să se schimbe. Era supărată întrucîtva pe păduri, deoarece continuau să trăiască și să crească, pe soare, pe ziduri chiar și pe trenurile care veneau și plecau fără încetare.

— Domnișoară, nu ți-am urat nimic pînă acum, o întrerupse Witowski apropiindu-se. În definitiv, ce ți-aș putea dori, fericirea?

Glasul lui coborît și trist și privirea plină de luciri umede o umplură de uimire, se uită în ochii lui și răspunse cu anume ezitare:

— Da, numai fericirea!

Tăcură amîndoi, fiindcă pe buze li se îmbulziră cuvinte pline de mîhnire și amărăciune, inima li se strînse de durere, presimțind că puteau să-și spună lucruri care nu le mai erau îngăduite; o jale adîncă le împovăra sufletele și lumina orbitoare a revelației îi umplu de spaimă, cufundîndu-i într-o durere surdă. Temîndu-se să se privească în ochi, se uitau prin stație, la văzduhul luminos, străpuns ca de gloanțe de zborul săgetat al rîndunelelor; inimile băteau încet și rar.

Nu-și dădeau seama ce se petrece cu ei, de ce se întîmplă așa. Știau doar că pătrunseseră într-un abis, și spaima le tăiase picioarele și-i amețise.

Își făcu apariția Andrzej, pentru că trenul intra cu zgomot în stație.

Plecară numaidecît.

Witowski se îndreptă spre casă, fără să-și mai ia rămas bun de la bătrîni.

Părinții lui Andrzej întîrziară îndelung pe peron, fluturîndu-și batistele în urma trenului care pierea în depărtare, apoi urcară în brișcă și plecară și ei.

— Pietruś, șopti bătrîna după o tăcere mai lungă, ștergîndu-și lacrimile.

— Ce e?

— Slavă Domnului, acum avem și noi o noră.

— Avem, şi încă o cucoană pe cinste, pe legea mea! îşi bagă degetele sub şapcă şi se scărpină cu o mulţumire adîncă, iar ochii îi lucrau de bucurie.

— Aşa-i, cucoană sadea, împielităta asta de noră a noastră! Cînd mergea prin biserică, parcă era o regină, toate celelalte păreau nişte slujitoare pe lîngă ea! Da' şi Jędruś, ce nu e boier, nu e şi el învăţat? se mîngîie bătrîna.

— Pe legea mea, ce-o să mai slugăreşti la ea, o să te saturi de boieria ei...

— N-ai frică... O să şi slugăresc, dacă s-o purta bine cu mine.

— Ho, ho! o să-i sucească capul lui Jędrek!

— E o fată bună, Doamne sfinte, atît e de frumoasă, că n-am cutezat s-o sărut.

— E un împieliţat Jędrek ăsta!... o să guste din miere cu lingura mare, pe legea mea!

— Mai bine ţi-ai vedea de treabă, abia-ţi mai tîrîi picioarele şi te gîndeşti numai la prostii.

— Ce mai, seamănă cu mine... îngînă satisfăcut pe deplin, îşi mîji ochii, şfichiui caii cu biciul, pentru că el îi mîna, şi tot ţîţîia din buze, gîndindu-se la frumuseţea Jonkăi.

XVIII

După ce plecă trenul, Staś se întoarse în camera ocupată mai înainte de Orłowski, fiindcă acum ţinea locul impiegatului, şi-i scrise mamei o scrisoare:

„Mămică scumpă! Nu ţi-am scris cam demult, sînt atît de copleşit de treburi şi atît de obosit, încît am consultat un doctor care mi-a recomandat un repaos mai lung. Am şi cerut un concediu de douăzeci şi opt de zile. Te rog, mămică, să-i spui unchiului să mă sprijine acolo unde trebuie, bine? Tot timpul o să mi-l petrec cu dumneata. Cînd voi veni la Varşovia, va trebui să cumpăr o sumedenie de lucruri, fiindcă acum, fiind ajutor de impiegat, trebuie să-mi organizez viaţa în chip corespunzător. Mămică, mai am un plan, cred că e momentul potrivit să-mi faci cunoştinţă cu domnişoara Cesia, despre care mi-ai scris nu demult. Acum am şi eu o funcţie care mă obligă să mă gîndesc la căsătorie, nu-i aşa? Îţi trimit gulerele înapoi, pentru că sînt mai mici cu o jumătate de număr decît cele pe care le port de obicei. Mămică, Orłowska, fiica fostului impiegat, cel care a înnebunit, s-a căsătorit, astăzi au plecat

în călătorie de nuntă în Italia! auzi, mamă: în Italia! Uite cine se duce în Italia, în vreme ce noi trebuie să trudim pentru cîteva sute de ruble! Nici n-am salutat-o, numai pe jumătate să fie adevărat din tot ce se vorbeşte pe seama ei şi tot ar trebui să uit că am cunoscut-o vreodată! Se potrivesc de minune: un băiat de cîrciumar şi o comediantă!

Mămică dragă, poate că te duci dumneata la familia Zaleski să-ţi dea maşina de răsucit ţigări, o pereche de manşete, doi butoni şi o rublă. I le-am împrumutat de mult, i-am şi scris de vreo trei ori să mi le înapoieze, dar nici nu mi-a răspuns. Îţi trimit coşuleţul, plăcinta cu mărmeladă a fost grozavă, pe cea cu brînză n-am mîncat-o, pentru că mi-a fost frică să nu-mi facă rău în starea de surescitare în care mă aflu, am dat-o familiei Kubicz. Mămică, te sărut [illegible].

Expedie scrisoarea şi coşuleţul, iar după ce ieşi de la serviciu, se schimbă şi se duse la Osiecka.

Aproape de magazuri se întîlni cu Świerkoski, care-l certa pe acar:

— Fir-ai al dracului! Eşti un hoţ, un netrebnic şi un neciopliţ!... Te dau afară, te bag în puşcărie! striga, bătea din picior şi dădea cu şapca de pămînt cu atîta înverşunare, că Amis începuse să clănţăne din dinţi şi să scîncească încet.

— Domnu' inginer, ştiu că sînt vinovat, da' fii bun şi ascultă-mă să-ţi spui cum a fost şi pe urmă n-au decît să mă judece! îi explica acarul. Roch, ăla de la gară, a venit şi mi-a spus că domnişoara noastră pleacă astăzi în Italia. Nevastămea voia să-i mulţumească frumos pentru nişte vase pe care i le-a dat cînd ne-am mutat, aşa că mi-a zîs: Rafał, eu mă duc la tren să sărut mîna domnişoarei, că poate-mi mai dă cîte ceva pentru copii, acum e şi ea mare cocoană, şi mă-ntorc numaidecît. I-am spus să să ducă, dacă vrea, că-i ţîn eu locul cîteva minute; m-am gîndit că dumneata n-o să te superi, chiar dacă ai să afli.

— N-ai voie să pleci nici un minut de la serviciu fără aprobarea mea, n-ai voie, că-ţi fac raport, te dau afară, te trimit la munca de jos şi te gonesc în cele patru vînturi! N-ai voie! striga furios şi se repezea cu pumnii la acarul care înţepenise speriat cu mîna la şapcă.

— Domnule Świerkoski, hai, domnule, odată! îl chemă Staś, îl luă de braţ şi-l trase mai la o parte. De ce trebuie să te enervezi, e păcat de sănătatea dumitale, în definitiv e un tleac...

— Ăștia sînt otrava mea! A, țărănoii, nemernicii, se joacă de-a duioșia... vine o tîrîtură... și asta se duce să-i sărute mîinile, să-și ia rămas bun... lovi-te-ar damblaua!

— Las-o baltă, domnule! Te mai aude careva, te pîrăște lui Grzesikiewicz și dandanaua-i gata.

— Ce-mi pasă mie de acest nespălat, hoț, și înșelător care o să putrezească în lanțuri...

— E, n-ai decît să vorbești singur, eu nu vreau să te ascult. Staś îl lăsă în plata Domnului, coborî de pe linie și dispăru în pădure.

Świerkoski fluieră la cîine și începu să-l bată cu curcaua. Staś auzi multă vreme urletele cîinelui și țipetele lui Świerkoski, fuga lor prin pădure; își înfundă urechile cu vată și grăbi pasul; nu-i plăceau asemenea violențe, îl scoteau din sărite și de obicei îi produceau tulburări digestive și insomnie.

O văzu de departe pe Zosia care stătea pe verandă, și începu să-i facă semne cu șapca și să strige. Aceasta alergă în întîmpinarea lui și, ascunși după o tufă mare de liliac înflorit, se sărutară cu lăcomie.

— I-am scris mamei de concediu, nu bănuiește nimic, i-am scris chiar că mă voi duce acasă să mă odihnesc... începu să rîdă.

— Domnule Stach, nu e bine să-ți păcălești mama, asta...

— Domnișoară Zosia, doar sînt bărbat! se îndreptă cu mîndrie, dacă altfel nu se poate...

— Dar dacă află de la cineva și vine?

— Ei, atunci... n-o să mă las cu una cu două, m-am săturat de jugul ăsta dulce, mi s-a urît! exclamă cu voce tare, chiar prea tare.

— Domnule Stach! începu răsucindu-și pe deget o șuviță de păr și uitîndu-se la el pe sub sprîncene.

— Te ascult, domnișoară Zosia! răspunse cu glasul drăgăstos, înăbușit.

— Totdeauna trebuie să te porți ca un bărbat, totdeauna... totdeauna... nu trebuie să-ți fie frică de mama dumitale, pe mine trebuie să mă iubești și să mă asculți, nu-i așa, domnule Stach?

— Domnișoară Zosia, parcă dumneata nu vezi că mă port ca un bărbat? Te iubesc, m-am înscris în registrele primăriei de aici, am plătit să se facă strigările la biserică, am înaintat cerere pentru concediu, o să ne cununăm, o să plecăm undeva, ei, și te iubesc atît de mult, atît de mult, cum

n-am mai iubit niciodată! ochii albaștri i se umplură de lacrimi.

Zosia se strînse la pieptul lui și-i răsfiră părul ciufulit cu degetele, pentru că își ținea șapca în mînă, iar el începu să-i sărute fața, ochii, gura, părul, mîinile, tot ce ajungea, șoptindu-i lăcrimos:

— Draga mea, Zośka, iubita mea, scumpa mea, sfîntă, măicuța...

— Copii, veniți în casă! tună de pe verandă glasul Osieckăi și ecoul se împrăștie prin pădure.

Se luară de mînă și se duseră.

Osiecka se îngrășase îngrozitor în ultimul timp, părul îi mai albise și fața-i era mai roșie. Privi amenințătoare la Stasio, iar cînd acesta se apropie și-i sărută mîna, îl ciupi de obraz.

— Ai răbdare, flăcăule. Abia după cununie puteți să vă duceți în pădure, dragii mei. Un zburdalnic ca dumneata trebuie să stea departe de logodnică... dacă spun că departe, apoi să fie departe! strigă, roșind brusc.

— Nu vă contrazicem, începu Staś să se dezvinovățească.

— Ești un prostuț, dragul meu. Franka, condu-o la masă pe Tola! țipă.

— Totul e pregătit, doamnă. Concediul meu începe de vineri, cel mai tîrziu, sîmbătă putem să ne cununăm și plecăm imediat pentru cîteva săptămîni.

— Bine... de mama dumitale mă ocup eu, o s-o asigur că totul se va sfîrși cu bine, ei, dacă spun că se va sfîrși cu bine, apoi...

— Vă mulțumesc, doamnă.

Intrară în casă.

XIX

Familia Grzesikiewicz se întoarse din Italia la sfîrșitul lunii iulie.

Nu-i aștepta nimeni la gară, deoarece nu anunțaseră pe nimeni cînd vin. Coborîră pe peronul pustiu și tăcut, pe care se plimba cu gravitate Staś în mănuși albe și cu șapca roșie pe cap; ținea și acum locul impiegatului. Soarele dogorea cu putere, revărsîndu-și potopul de raze strălucitoare peste pe-

ronul îngălbenit și zidurile roșii; peretele pădurilor, șinele lungi pluteau parcă în aerul unduitor din cauza căldurii.

Liniștea zilei arzătoare de vară îi învălui cu totul.

Janka se uita împrejur uimită întrucîtva.

— Ce liniște!... parcă e altfel!...

— Firește, aici sîntem la Bukowiec, nu în Italia! La Bukowiec!... repetă Andrzej cu glasul înăbușit, privind spre pădure și trăgînd în piept cu lăcomie aerul înțesat de căldură și aromele rășinoase. Sufletul i se înfiora de mulțumire și scapa mereu pachetele și cutiile de tot felul care-i căzeau din mîinile tremurătoare; le aduna de cîteva ori, pînă cînd Staș, care dispăruse după plecarea trenului, prefăcîndu-se că nu-i recunoaște, se ivi din nou, apropiindu-se în grabă, dar se întoarse la jumătatea drumului, aducîndu-și aminte că mătușa purta roșie și mănușile. Reveni după o clipă roșu la față, mai roșu ca înainte, și marțial.

— Cum vedeți, mie îmi revine onoarea de a vă ieși în întîmpinare după o călătorie atît de lungă, spuse salutîndu-i cu gravitate, dar îl întrerupse Roch care-i îmbrățișă genunchii Jankăi și rosti mișcat pînă la lacrimi:

— Domnișoara, e... păi domnișoara e, cocoana noastră dragă!... că boierii ăi bătrîni de la Krosnowa, de, au trecut chiar ieri pe la Bukowiec... da, păi, bine zic, ieri... sau să...

— Roch, ia lucrurile și pleacă! îl goni Staș mîndru. Ei, cum a fost călătoria, sînteți sănătoși?

— Mulțumim! mulțumim!... dumneata ce mai faci, domnule Stanislaw, mama e sănătoasă?

— Mulțumesc, și mama e sănătoasă, și soția...

— Dumneata te-ai căsătorit?

— Da, stimată doamnă!... La o lună după plecarea dumneavoastră, m-am cununat cu domnișoara Zosia Osiecka!... O, iat-o, doamnă, vă salută de la fereastră! îi spuse destul de serios.

— Bună ziua! strigă Zosia de la ferestrele la care mai demult apărea Zaleska și după o clipă, coborî și se aruncă de gîtul Jankăi, sărutînd-o cu sentimentul unei prietene vechi.

— E, acum cred că mi s-ar cuveni și mie așa ceva! glumi Andrzej.

— Ce bine arătați amîndoi!... Și eu aș fi vrut să plec cu Stasio, cu soțul meu, în străinătate după nuntă, dar... dar... Italia e frumoasă!

— Foarte frumoasă.

— La Roma ați fost, am văzut scrisorile...

— Am fost, într-adevăr. A venit vreo trăsură? îl întrebă Janka pe Andrzej, pentru că începea să-și piardă răbdarea.

— A venit un țăran cu căruța, pregătește locurile pe care să stăm, plecăm numaidecît.

— Dar pe Sfîntul Părinte l-ați văzut?

— L-am văzut, dar iartă-mă, doamnă, că nu pot să-ți povestesc acum, sîntem obosiți de drum și ne grăbim să ajungem acasă.

— Înțelegem... dac-am ști că vă găsim acasă, am veni înadins să...

— Vom fi întotdeauna, vă rugăm să veniți!

— Roch, să vii mîine pe la Krosnowa, am să-ți dau un mic dar pe care ți l-am adus de la Roma, spuse Janka, urcînd într-o căruță, la care erau înhămați doi căluți prăpădiți.

— Di la Roma!... e... di la Roma, pentru mine!... murmură Roch, făcînd temenele în urma căruței care se depărta.

— Mînă mai repede! îi spuse Andrzej țăranului, deoarece caii mergeau alene cu capetele în pămînt.

— Păi pe căldura asta!... știu că pripește soarele, nu să joacă!... dii! căluților, dii! plesni din bici și zmuci hățurile; caii porniră în goană, hîlticăind căruța peste pietrele și rădăcinile din pădure, dar după o clipă își încetiniră iarăși mersul, tîrîndu-se somnoroși pe drumeagul îngust printre copacii care aproape că îl acopereau, lăsînd să răzbată printre ramuri doar pete orbitoare de lumină, ce se așezau pe drum, pe mușchi, pe trunchiuri, făcînd ape-ape în arabescuri fantastice.

— Iată o pădure adevărată! șopti Andrzej cu mîndrie.

— Chiar așa! încuviință Janka încet și privirile puțin încețoșate îi rătăciră peste stejarii uriași, peste pinii care se înălțau ca niște coloane de aramă în șiruri nesfîrșite și păreau că reazimă bolta cerului, peste luminișurile verzi și liniștite, peste mlaștinile acoperite de verdeață, pline de larma păsărilor, de piuit, plescăituri și bîzîit; peste vîrfurile stîncoase care se ițeau printre copaci, acoperite de plasa verde a rugilor de mure. Pădurea încremenise în dogoarea de iulie, mirosind a rășină, iarbă și tanin. Păsările ciripeau arar și cu glasuri somnoroase prin desișuri, doar cotofenele se cercoveau ici și colo prin copaci, prigoarea zbura tăcută pe sub ramuri, ca un fulger colorat, iar frunzișul fremăta o clipă și iarăși se lăsa o liniște adîncă, adormitoare.

— Da, asta-i adevărata pădure! se gîndi, dar în locul ei vedea palmierii zvelți, în priviri i se răsfrîngeau azurul golfului napolitan, verdeața, soarele și aerul de acolo și i se părea

că pădurea asta, atît de dragă cîndva, este sălbatică și neagră, împrăștie frig și mohorgală, că începe s-o cuprindă tristețea vieții, pe care n-o simțise în Italia.

Se înfioră toată, deoarece din văzduh începeau să se apropie toate amintirile vieții trăite aici, începeau să crească în ea spectrele trecutului și să-i acopere sufletul de umbre.

Se trezea, de parcă viața dinainte o readucea pe vechiul făgaș.

— E cam întuneric! șopti, cutremurîndu-se.

— Ce vorbești, nu vezi că te orbește soarele?

— Da, dar nu-i ca la Neapole sau ca la Palermo!

— Eu nu văd nici o deosebire, dealtfel, îți mărturisesc că abia acum sînt fericit și mă simt la mine acasă; în cele din urmă, Italia m-a plictisit. E o stafie, nu o țară vie...

— Hai să nu mai vorbim, da?

— Bine, știu doar că ție ți-a plăcut foarte mult Italia; te entuziasmai lîngă fiecare piatră mucegăită, gata, nu mai zic nimic. Descrețește-ți fruntea și uită-te la mine.

Janka îi îndeplini rugămintea; nu-și putu ascunde părerea de rău și amărăciunea.

— Ar trebui să-mi ierți observațiile mele necioplite, fie și pentru sinceritatea lor.

— Vezi și tu că nu mă supăr.

— Mulțumesc, gîndește-te că mergem la noi acasă; nu te bucuri?

— Ba mă bucur chiar foarte mult, fiindcă sînt obosită.

— Am visat să ajung și clipa asta, pentru că acum o să fim numai noi doi, n-o să ne mai stingherească oamenii, nici locurile străine, nici viața de hotel, pe care nu pot s-o sufăr, n-o să ne mai despartă capodoperele și certurile din cauza lor; da, nu pot să sufăr țara asta de hoteluri, viața asta în văzul tuturor, defalcată pe etape, marcate de *Cooks limited*, unde totul are preț stabilit dinainte, unde totul este catalogat și descris, indicat cu cifre de Baedeker, unde omul nu se poate simți niciodată el însuși pe deplin. E o lume străină, mie astea mi-au lipsit, pădurea și pămîntul ăsta!... eu sînt de aici și din ce vezi împrejur!... însemnă un cerc larg cu mîna și cuprinse cu privirea înduioșată întinderea cîmpurilor în care intrară după ce ieșiră din pădure.

— Am ajuns la Krosnowa? îngînă Jania cu glasul plin de teamă.

— Da, uite casa noastră, se bucura Andrzej.

— Casa noastră!... repetă ca un ecou. Krosnowa! și privi cu o teamă nelămurită spre parc și aleea lungă de tei. Nu mai simțea dogoarea care se revărsa asupra lor acum cînd nu-i mai adăpostea frunzișul pădurii; i se părea că e frig și întuneric. Un sentiment de înstrăinare îi pătrundea ființa de răceală.

— Casa noastră! repetă și neliniștea îi crescu, avea impresia că pădurile care împrejurau cîmpurile cu o rană uriașă, verde, o despărțeau de lume, înghesuind-o în această vale strîmtă, unde avea să trăiască de acum încolo; de parcă aceste întinderi, acoperite de aurul grîielor brodate cu maci roșii și măzăriche alburie, care unduiau ca marea și răsunau de muzica prepelițelor și a cosașilor, o cuprindeau atît de puternic în îmbrățișarea lor, încît se simțea străbătută de temeri nelămurite și durere.

Andrzej privea la ea, dar nu știa să citească în această față palidă și frumoasă. El se bucura că se întoarce, pentru că era sigur că abia cum, cînd nimic n-avea să-l mai gonească din sufletul ei, avea să cunoască fericirea; acum putea să prețuiască și ea iubirea lui. Din vreme în vreme, îl rodea părerea de rău pentru indiferența ei marmoreană, pentru răceala pe care n-o putea străpunge, pentru această superioritate care-l intimida și-i închidea gura de atîtea ori cînd era gata să izbucnească, și atunci o privea mai aspru, cu reproș, dar totul nu dura decît o clipă, deoarece îl înconjurau pămîntul și grîiele lui.

— Cară grîul la stoguri! spuse, ridicîndu-se în picioare în căruță. Vremea e grozavă, uscată! și urmări din ochi secerătoarele care uruiau nu departe de drum — roțile scrîșneau și dinții ascuțiți aruncau întruna fulgere oțelii peste lanurile aurii. Cîrstele de snopi se înălțau în diferite direcții ca niște piramide, iar fustele roșii ale femeilor, care mișunau pe cîmp, păreau niște maci uriași. Aerul tremura ușor și perii scunzi de lîngă drum fosneau somnoros din frunzele prăfuite.

— Walek, vino încoace! îl chemă Andrzej pe țăranul care mergea călare pe lîngă secerătoarea cea mai apropiată.

— Mă duc să dau o raită, vin repede!

Janka încuviință din cap și se uită la Walek care sărea cu calul peste brazde și se legăna în șa ca într-un balansor, înălțîndu-se și recăzînd în tarlaua de grîu.

Plecă singură la conac. Nu ieși nimeni în întîmpinarea ei, ușile erau închise, ferestrele astupate, iar în curte, afară de

găini și de un cîine orb care dormea la umbra coloanelor de la intrare, nici țipenie.

Abia la vreun sfert de oră după ce țăranul strigă să vină careva, apăru Bartek gîfîind, numai în cămașă și izmene de tort; se scurgea apa de pe el și se ștergea de zor cu lăibărașul.

— Am fost să mă scald, că nu mai puteam de căldură, se dezvinovăți, da' n-am stat decît cît să spui o rugăciune... n-aș fi stat nici atîta, da'...

— Bine, bine, deschide ușa!

— Păi cum, dacă cheile sînt la Janowa, mă duc acu' să le iau; n-aș fi stat nici atîta, da' Jędrek al lu' Rafał, rîndașul, de, mi-a loat îmbrăcămintea și mi-a dus-o în pădurice; l-am prins și i-am tăbăcit pielea bine de tot, apoi am auzît că strigă cineva...

— Ilai, du-te și caut-o pe Janowa.

— Sînt aici, domnișoară, aici! strigă aceasta de departe, alergînd cu brațele desfăcute ca o cloșcă la puii aflați în primejdie; îi căzu la picioare și-i spuse bucuroasă: — O, Doamne sfinte, domnișoară scumpă și bună, păi te-am așteptat ziua și noaptea, eu și cu cocoana bătîrnă neam dus pînă la pod, am zîs și noi că poate vii. Doamne sfinte, ce frumoasă ești, domnișoară, parcă ești o icoană, și te-ai rumenit la față, să mă ierți, ca o piinică. Sporovăia deschizînd ușa, ajutînd-o să care geamantanele și-i cădea meru la picioare și-i săruta mîinile: nu mai știa ce să facă de bucurie.

— E înăbușeală aici, Bartek, deschide ferestrele!

— O, domnișoara mea scumpă și dragă!

— Coana mare e acasă?

— Stăpîna e în sat la Jadamka, naște de az'-dimineață e și doctoru' acolo...

— Ia te uită la el, prostovanu', trăncănește vrute și nevrute, du-te la bucătărie și aprinde focu'! îl certă Janowa și-l dădu afară. Toț' sînt pe cîmp, la secerat, iar cocoana bătîrnă s-a dus în sat la o fomie bolnavă. Eu am fost în grădină dupe castraveți, și de-aia nu m-ai găsît acasă, domnișoară.

— Fata ce-ți face, a venit la Zielonka?

— A venit... a venit... se întrerupse, colțurile gurii i se lăsară în jos și fața ei bătrînă, umflată, cu buzele vinete, semăna cu botul unei vaci care mugește după vițel. Janka nu mai așteptă să vadă ce spune și se duse să vadă casa. O învălui liniștea tristă a încăperilor pe jumătate moarte, nelocuite. Penumbra pe care o împrăștiau storurile trase, tapițeria întunecată și portierele, mobilele cu forme greoaie, ca-

merele mari, totul emana o impresie de mucegai și mohoreală.

Umblă multă vreme, uitîndu-se peste tot, dar nu apăru nimeni, doar dinspre clădirea din spate se auzea ciripitul găinilor prinse și tăiate, iar dinspre curți și acareturi — lătrăturile și urletul cîinilor în lanțuri; la răstimpuri, dinspre cîmpuri ajungea pînă la ea trăncănitul carelor, iar ecoul cîntecelor răsuna trist în locuința pustie.

— Ce-o să fac eu aici? se întrebă cu glas tare, plimbîndu-se prin încăperile fastuoase. Nu știa să-și răspundă și nici nu voia; trecu prin sufrageria cu parchet de stejar și bufete minunate și prin verandă coborî în grădină pe malul iazului lunguieț și arcuit, înconjurat de alei de carpeni tunși, atît de rămuroși, de împletiți unii cu alții și acoperiți de hameiul sălbatic, încît alcătuiau un tunel rece pe care, neîngrijit poate de veacuri, îl năpădiseră buruienile. În nișele de verdeață, mărginite de copaci seculari, se aflau postamentele goale, fiindcă statuile zeităților mitologice se prăbușiseră și abia se mai vedeau prin iarbă, înnegrite, acoperite de mușchi, mîncate de ploi și de vînt. Sturzii țîrluiau prin desișuri, botroșii, sticleții, grangurii și pițigoii alcătuiau un cor gălăgios, răspîndit prin tot parcul, iar pe iaz, agățate pe frunzele mari de nufar, broaștele orăcăiau prelung și somnoros, privind cu ochii bulbucați la soare și la miliardele de musculițe ce zburau la suprafața apei ca un nor prin care, asemenea unor puncte verzi-aurii, luceau libelulele zvelte. Rîndunelele zburau ciripind pe deasupra apei, trasînd prin aer linii fantastice. La răstimpuri, se așternea o liniște atît de adîncă, încît se auzea bîzîitul țînțarilor; trestiile, obligeana și papura, care creșteau pe mal, fîșîiau lovindu-se una de alta ori de cîte ori adia vîntul dinspre copaci sau oglinda apei se încrețea stîrnită de pieptul rîndunelelor. Tăriile gri-albăstrui acopereau totul ca o boltă uriașă pe care soarele aluneca spre apus, întinzînd peste apă o patină aurie, transparentă.

Janka se uita prin parc fără emoție, aproape rece; mergea încet, dar plictiseala și apatia puneau treptat stăpînire pe ea; încercă de cîteva ori să se așeze pe băncile de piatră, verzi de mușchi, sau pe iarba de pe malul apei, dar nu stătu prea mult, se ridică și porni iarăși, privind în jur cu indiferență. Ocoli astfel aproape jumătate din parc și pe podul ruinat, împodobit odinioară cu statui care priveau acum de pe fundul iazului, trecu în cealaltă jumătate.

— Sînt acasă! se gîndi mergînd pe malul apei cu ochii ațintiți la fațada conacului care se înalța ca într-o ramă verde printre tei și fagii groși.

— Sînt acasă! întoarse puțin capul, deoarece soarele bătea în ferestre, aprinzînd în ele cîteva zeci de focuri orbitoare.

Repetă de cîteva ori aceste cuvinte care nu stîrneau nici un ecou în sufletul ei. Nu știa ce are, dar simțea că nu se bucură și nu este mulțumită că se află acasă.

Iar cînd reveni și începu să despacheteze valizele cu ajutorul Janowei, fu nevoită să-și spună de cîteva ori că e la ea acasă, fiindcă avea mereu impresia că trebuie să plece imediat de aici, că venise doar în vizită.

Cînd se lăsă înserarea, veniră mai întîi Grzesikiewiczowa, apoi bătrînul Grzesikiewicz, Andrzej și Józia cu copiii.

Îi urară cu toții bun venit din toată inima.

Józia era radioasă, tremura de bucurie, încît era nevoită să-și pună mereu ochelarii.

— Ralf! Tola! spuneți-i bună ziua mătușicăi! strigă la copii în franceză și se uită la ei cum o salutau, țepeni, ca niște manechine sau ca niște cățeluși dresați.

— Józia, vorbește omenește! o dojeni bătrînul care, întinidat întrucîtva de purtarea mîndră și rece a Jankăi, stătea încremenit, neștiind ce să facă. Mărită cucoană! începu, dar Józia îl certă din ochi și tăcu. E, dragă Józia, sînt și cu părinte, așa că trebuie să-i spun și eu ceva norei mele, nu-i așa doamnă? o întreba pe Janka, luîndu-și inima în dinți.

— Bine, tată, dar ești la dumneata acasă, așa că poți să faci tot ce-ți place.

— Vezi, Józka! Mamă, n-o mai lăsa pe nora noastră să-și murdărească mînuțele! spuse, văzînd că Janka se pregătea să toarne ceaiul.

— Păi cum, n-o s-o las să facă nimic. Stai la masă, fata mea, te servesc eu sau Józia.

Józia se cam strîmbă, dar Andrzej se uita cu bucurie la soția și la mama lui.

Se aduse cina și începură istorisirile dezlînate din prima zi după întoarcerea dintr-o călătorie. Bătrîna nu prea saculta, pentru că îl urmărea neliniștită pe Bartek care aducea platourile; îmbrăcat într-o livrea prea strîntă, umbla țeapăn, și prostit, toate îi alunecau din mînă.

— Vezi să n-o scapi, cum o ții?... Nepricopsitule, vezi să nu verși pe... îl ținea din scurt bătrîna.

— Spune, Jędruś, spune!... mă bucur atît de mult că ați venit, sînt atît de vesel, încît am să beau. Mamă, adu rachiu! ceru bătrînul radios și se mută lîngă fecior: bea și, mulțumit în adîncul sufletului, asculta mîndru și înfuleca de zor, ca un lup, clefăind: bucuros nevoie mare, arunca oasele sub masă, lui Lapa, un cîine bătrîn, care le ducea la fereastră și le rodea acolo.

— Papa, e păcat de dușumea, ce rost are să arunci oasele pe jos, aici nu ești la circiumă.

— Papa! papa! Józia! Józia! o zgîndări bătrînul. N-ai decît să trăncănești singură, că eu tot nu te ascult, astăzi sînt vesel, pe legea mea! Mamă, adu rachiu.

Józia își puse ochelarii și-i șopti Jankăi franțuzește:

— O să ai de furcă pînă o să-l dezveți pe tata de năravurile lui necioplite.

Janka își înclină capul: tot timpul cît dură masa nu spuse aproape nimic, răspunzînd doar atunci cînd era întrebată, deoarece toți oamenii aceștia făceau o impresie ciudată asupra ei. Józia era cu ochii pe ea, bătrîna îl supraveghea și-l boscorodea pe Bartek, bătrînul Grzesikiewicz bea, se întorcea și scuipa la spate, vorbea tare, rîdea și glumea cam din topor; copiii ședeau unul lîngă altul, țepeni și serioși, iar Bartek, cînd nu era ocupat, încremenea întins ca o strună lîngă ușă, ștergîndu-și speriat fața transpirată cu mîneca și oftînd. Andrzej povestea, dar parcă fără chef, și își pierdea răbdarea, fiindcă bătrînul îl îmbrățișa mereu sau îl bătea cu palma pe spate și exclama cu mîndrie:

— Ce fecior reușit am, nu-i așa, doamnă?...

Drept răspuns, Janka zîmbea palid și aștepta să se termine masa mai repede, pentru că se simțea obosită și înstrăinată printre ei: se întorcea spre copii, dar aceștia îi zîmbeau șters, ca niște automate, încît bătrîna le arunca priviri supărate și șoptea:

— Doamne, apără-mă, parcă ar fi de lemn!

— Sînt acasă la mine, cu familia mea! repeta și privirile îi alunecau peste lambriurile sculptate de stejar, în carouri mărginite de dungi arămii, care acopereau pereții, peste bufetele uriașe, așezate de-a lungul unui perete întreg, peste capetele de elani cu coarne rămuroase, fixate în carourile de lemn, apoi peste fețele mesenilor, fețe simple și aspre de țărani, care păreau atît de ciudate pe fundalul luxului aristocratic, încît se întreba uneori, uitînd rostul lucrurilor, de

unde apăruseră aici? de ce? și-i venea să se ridice și să plece, simțindu-se jignită că stau alături cu ea.

— Vezi să nu ne uiți, doamnă! îi spuse Józia și-i povesti despre toată lumea din împrejurimi.

Janka reveni la realitate, ascultînd-o și în curînd își recăpătă calmul, deoarece aduse tot felul de mărunțișuri cumpărate în Italia, și începu să le împartă. Deodată, pe ușa de la verandă, își făcu apariția Witowski.

— Doamne sfinte! exclamă bătrîna.

Noul sosit nu-i răspunse, o salută mai întîi pe Janka, apoi pe ceilalți. Andrzej se sculă de la masă și vru să-l sărute, dar Stefan se mulțumi să-i strîngă mîna și se așeză alături de copii.

— Bartek, adu-mi un ceai tare. Am aflat că ați venit și n-am grăbit să vă văd. Jędruś arată grozav, dar dumneata, doamnă, ești altfel, o, te-ai schimbat mult!... o privi intens în albul ochilor, încît Janka se înfioră.

— Ei, Italia, ce să-i faci! Minunății, numai minunății! ironia îi tremura în glas.

— Într-adevăr, e o țară minunată, am găsit acolo mai mult decît credeam că am să găsesc, răspunse Janka.

— Sau poate că ai dorit atît de mult să vezi minuni, încît le-ai și văzut! Începu să-și bea ceaiul, dar după o clipă adăugă: Jadzia vă trimite salutări și așteaptă s-o vizitați.

— Să sfîrșim cu seceratul și venim imediat.

— E bună și o promisiune.

— Sora dumitale e sănătoasă?

— Da, e aproape bine, astăzi a ieșit pentru prima dată la plimbare.

— A fost bolnavă?

— Mda, puțin. S-au speriat caii, trăsura s-a răsturnat și Jadzia s-a lovit.

— Au fost probabil, tot diavolii cu care ne-ai plimbat atunci.

— Tot ei. Îți mai aduci aminte, doamnă, de plimbarea aceea cu sania?

— Da, și cred că n-o s-o uit niciodată! îi răspunse destul de repede.

— Armăsarii ăia sînt ca niște balauri, pe legea mea! se amestecă bătrînul.

— Nu sînt balauri, numai că Jasinowski n-a știut să-i stăpînească și i-a lăsat să-și facă de cap. Jędruś, îți mai aduci aminte cum goneau atunci? readuse inadins vorba despre plimbarea cu sania, uitîndu-se la Janka.

— Ba bine că nu, și astăzi mă trec fiorii și mă mir că n-am murit, soția mea a leșinat.

— A leșinat doamna?... cînd?... întrebă ca și cînd nu știa nimic.

— După ce am coborît la gară.

— Ia te uită, n-am știut!...

— Ce n-ai știut? se interesă Janka.

— Că dumneata trăiești atît de puternic asemenea emoții.

— Întotdeauna femeia e mai slabă ca bărbatul, interveni bătrîna sentențios.

— Mărturisesc că n-am mai mers niciodată cu sania atît de repede.

— O să mai organizăm asemenea escapade, ca să te obișnuiești și să nu mai leșini.

— Nu, cel puțin nu cu caii dumitale! spuse apăsat, contrariată de ironia din glasul lui Witowski.

— O să pregătim sania noastră, înhămăm șargii și-o să ne plimbăm de mai mare dragul, pe legea mea!... Hai, mamă, mai adu rachiu să beau cu domnul Witowski.

Văzînd însă că bătrînul era amețit de-a binelea, Grzesikiewiczowa se ridică de la masă, îl luă de braț și vru să-l ducă la culcare.

— Dă-mi pace, cînd îți spun să aduci rachiu, apoi adu. Domnul Witowski și eu sîntem boieri amîndoi. Adu rachiu, să bea doi boieri, pe legea mea, sînt atît de vesel astăzi, că... nu mai apucă să sfîrșească, fiindcă Andrzej îl luă cu brațul pe după umeri și-l duse afară. Józia începu și ea să se pregătească de plecare.

— Duceți-vă să vă culcați, mie o să-mi aducă Bartek încă un ceai, după ce-l beau, plec și eu. Să nu te miri, doamnă, nu e prima dată... îi explică Jankăi.

Andrzej și Janka rămaseră însă și mai stătură vreo oră pe verandă, ascultînd și privind la noaptea minunată de iulie, atît de caldă, toropitoare și plină de aromele teilor și ale heliotropului înflorit prin ronduri, încît Janka adormi curînd în balansoarul ei, iar Andrzej era din ce în ce mai somnoros.

Witowski ședea pe balustradă, sorbindu-și ceaiul, aprindea țigară de la țigară și privea la cerul adînc, albastru închis, spuzit de stele și cufundat în liniștea necuprinsă; din cînd în cînd, se uita la Jania a cărei față aplecată într-o parte se deslușea cu greu în beznă, la iazul acoperit de cețuri alburiu, la

parcul întunecat ce fremăta surd, ca prin vis, la noaptea calmă care adîncea totul în somn și tăcere; în cele din urmă, coborî de pe verandă și plecă fără o vorbă.

XX

La Krosnowa, viața se scurgea domol, în trudă și sudoare, mai ales acum în timpul secerișului.

Andrzej umbla călare din zori și pînă în noapte pe cîmp, iar bătrînul își petrecea tot timpul la pădure. Casa era pustie, fiindcă pînă și bătrîna Grzesikiewiczowa, cînd începea să pripească soarele, pleca pe cîmp, cum avea obiceiul, și sta cît e ziulica de mare la umbra cîrstelor sau a grîului nesecerat și supraveghea lucrul sau rătăcea prin gospodărie și bodogănea întruna, încît glasul ei mînios se auzea cînd ici, cînd colo.

Numai Janka nu lua parte la vînzoleala tuturor.

Primele zile le petrecu aproape singură. Pe soțul ei nu-l vedea decît o dată pe zi, cîteodată nici măcar atît, cînd spunea să-i aducă mîncarea pe cîmp, iar seara sta mai tot timpul cu vechilii sau, dacă venea la cină, în sufragerie, era atît de trudit, încît nu mai apuca să-și bea ceaiul și adormea pe scaun.

Îi cerea iertare, într-adevăr, o întreba dacă nu se plictisește, uneori o lua pe cîmp și, liniștit de privirea și fața ei totdeauna închisă, intimidat de răceala indiferentă pe care o răspîndea în jurul ei, și de superioritatea aristocratică, mîndră, cu care privea la toate, o lăsa singură, cu toate că suferea foarte mult din această cauză. Trudea din greu, ca să nu mai simtă durerea și să stingă clocotul de mînie, care-i umfla pieptul în prezența ei.

— Încă nu s-a obișnuit cu noi, se simte încă străină, ai și dumneata grijă de ea, îi explica mamei sale.

— N-ai frică, Jędruś, mă îngrijesc eu de toate, să nu-i lipsească nimic.

— Stai și dumneata și vorbește mai mult cu ea, e mereu singură și poate că se plictisește.

— Păi sigur, aș vorbi eu, dar vezi că nu îndrăznesc. Cîteodată vin de la cîmp expre, ca să vorbesc cu ea, că și mie mi se face dor de ea, dar mi-e frică să deschid gura. Ea e o cucoană adevărată, cu atîta carte, ce pot să-i spun eu? De plictisit, sigur că se plictisește, fiindcă citește mereu în cărțile cele mari sau cîntă la pian. Am noră cucoană și învățată,

adăugă bătrîna cu mîndrie, deși suferea și ea, că nu se putea apropia de Janka, pentru că tocmai învățătura și boieria acesteia o îndepărtau, închizînd-o într-un cerc blestemat. Le era străină tuturor, cu totul străină. Venea din altă lume, o admirau, o iubeau în felul lor, dar n-o înțelegeau. În sufletul bătrînilor se furișau treptat neîncrederea și antipatia, stîrnite și de schimbările pe care le introdusese Andrzej la Krosnowa odată cu venirea ei.

Pînă atunci, cu toată averea uriașă, trăiseră ca niște țărani înstăriți, poate chiar ceva mai bine; locuiau în clădirea din spatele palatului, mîncau ce le gătea Magda, umblau cu trăsura, se îmbrăcau cum o fi și se zgîrceau la toate, pentru că n-aveau nevoie de nimic. Andrzej însă se încăpățîna să înceapă altă viață: nu pentru el, fiindcă lui îi era destul de indiferent, dar pentru Janka, angajase un bucătar, umplu se pivnițele cu tot ce trebuie, pe Bartek îl îmbrăcase în livrea, cumpărase trăsuri și cîteva perechi de cai se aflau totdeauna în grajd, lucru care-l scotea din pepeni pe bătrîn.

— Trîntorii ăștia o să mănînce atîta ovăz, cît jumătate din caii de muncă, și nici nu fac nimic, pe legea mea! se plînse pe furiș soției, fiindcă lui Andrzej nu îndrăznea să-i spună nimic.

— Păi cum, nu sînt de nici un folos, numai bani cheltuiți degeaba, și mai e și afurisitul ăsta de bucătar care cere atîta unt, ouă și smîntînă într-o săptămînă, cît nu mîncam noi înainte nici într-o lună... ce să mai zic, pierdem o groază de bani.

— O să pape Krosnowa cît ai zice pește! adăugă Józia de la ea, și ăsta e numai începutul, să vezi, tată, ce-o să fie mai tîrziu...

— Ești o proastă, nu-ți băga nasul, unde nu-ți fierbe oala! o întrerupse bătrînul cu brutalitate.

— Nora noastră, însă, este frumoasă ca o păpușă!

— Józia, tu să n-o vorbești de rău, auzi, că pe legea mea! izbi cu pumnul în masă, își luă șapca și ieși în curte.

— Păpușa, cucoană mare, nici vorbă! Ptiu! ducă-se dracului asemenea hamuri boierești pe o gloabă! murmură bătrînul supărat, părîndu-i rău de banii cheltuiți și de faptul că nora îl ținea la distanță, încît nu îndrăznea să înjure și să bea de față cu ea, iar la prînz și la cină trebuia să vină la palat spălat și îmbrăcat cuviincios, pentru că așa voia Andrzej.

— O să fiu atît de elegant, încît o să-mi cumpăr haine în fiecare lună, o să angajez un frizer și, pe legea mea! o să-mi iau și frac, și cilindru!... îi spunea adesea lui Andrzej.

— Da, tată, și nu-ți dă mîna?

— Cum de nu, îmi dă mîna și pentru mai multe, ce-i pe lîngă noi un boier ca Łomiszewski care umblă cu patru cai la trăsură? Aș putea să-l bag vechil la o moșie de-a mea; sau Zieliński! ce mare scofală, pe legea mea! aș putea să-l cumpăr cu măruntaie cu tot și tot mi-ar mai rămîne ceva, nu-i așa, fiule?

— Ar rămîne mult de tot, pentru că afară de datorii, pretenții și sînge albastru nu mai are nimic. Tocmai de aceea trebuie să trăim și noi ca oamenii.

— Păi pînă acum cum am trăit, ai?

— Ca niște țărani. Tată, dumneata nu înțelegi că tocmai pentru că sîntem bogați, trebuie să cheltuim mai mult. Pînă acum am făcut bani acum trebuie să trăim.

— N-ai decît să trăiești cum vrei, Jędruś, dac-ai dat în boala boieriei, dar eu nu vreau să fiu doctorul tău și să-ți plătesc medicamentele. Foamea te-ndeamnă la treabă, iar mîncarea la lenevie, fiul meu, pe legea mea! boier Jędruś, ho! ho! Andrzej trînti ușa și-l lăsă singur.

— Boieri afurisiți! Coana noră nu poate să se uite la cojocul meu, cizmele mele îi miros urît și dă cu parfum după ce plec eu, lua-te!... șuieră furios și dădu un picior ghetrelor în care trebuia să se încalțe, de zburară în cealaltă parte a încăperii. Bău votcă să se liniștească, se îmbrăcă și se duse la palat.

Aproape aceleași scene aveau loc și cu bătrîna Grzesikiewicz care nu voia să renunțe în ruptul capului la rochiile ei boj, la maramе și la vechile deprinderi țărănești.

Andrzej însă nu ceda nici el, deoarece vedea adesea privirile pe care soția lui le arunca părinților și intuia că aceștia o dezgustau cu simplitatea și îmbrăcămintea lor, prin urmare, i se părea că dacă își vor schimba hainele, se vor apropia mai mult de ea.

Dar nu ajuta la nimic, nu se apropiau unii de alții. Janka trăia pe lîngă ei, nu cu ei. De aceea rămînea zile întregi aproape singură.

Cîteodată pleca pe cîmp cu bătrînul, se ducea cu bătrîna pe la cotețe și grajduri, o vizita pe Józia, încerca să se intereseze de viața celor din jur, să se preocupe de treburile casei și ale gospodăriei; dar totul se sfîrșea repede și iarăși simțea

că nu-i pasă de nimic. În zadar își tot spunea că e la ea acasă, că n-o să mai plece niciodată de aici, așa că trebuie să accepte și să trăiască și ea viața celor din jur; nu, nu era în stare și trăia într-o așteptare continuă. Nu știa nici ea ce anume aștepta. Simțea doar că nu putea rămîne aici, că nu va rezista printre acești oameni simpli, care o izolau de restul lumii, păzind-o parcă să nu fugă de la Krosnowa nici măcar cu gîndul; așadar se închidea tot mai mult în ea și petrecea ore întregi cîntînd la pian ori plimbîndu-se singură prin parc; scria scrisori lungi Helenei și doctorului care-i trimitea adesea vești despre tatăl ei, încremenea cu cartea în mînă, privind în depărtare fără gînduri, lăsîndu-se pradă apatiei și plictisului care o copleșeau; străină de cele ce vedea, străină pînă și de ea însăși, de sufletul ei dinainte, plin de frămîntări nelămurite, de visuri și dorințe, pe care acum, cînd se gîndea la el, nu-l mai putea recunoaște.

— Ce s-a întîmplat cu mine? se întreba, dar nu afla răspunsul și se adîncea din nou în apatie, privind alene la Bartek care stătea la intrare, se întindea greoi și se uita cu dor nespus spre cîmpuri, oftînd amarnic.

— Bartek!

Flăcăul se îmbrăcă repede cu vesta de la livrea, pe care-o scotea ori de cîte ori avea prilejul, pentru că-l stringea, și roșu la față și țeapăn, aștepta:

— Ce ai, de ce oftezi?

— Ia... de urît, cocoană! șopti încurcat.

— Ar trebui să te simți bine, nu faci mai nimic și stai la răcoare.

— Păi cam așa e, nu fac nimic și mă-ntind la umbră, da' ... încep să se scarpine în cap și să-și șteargă fața veșnic transpirată cu mîneca, da'... eu am fost învățat să mă duc pe cîmp și să mă mișc, pe cînd aici, stau ca un cotei legat în cotineață și mă uit la ăilalți cum umblă cu carăle, cum cîntă și să mai și rîd de mine... sfîrși aproape plîngînd.

— Rîd de tine?

— Păi da, că sînt lachiu și umblu în levreaua asta ca o maimuță străină, că trag cîinii de coadă toată ziua... lovi-i-ar damblaua!... mormăi, încleștîndu-și pumnii, dar își luă seama repede și tăcu descumpănit.

Janka nu-i mai zise nimic și începu să se plimbe prin saloanele uriașe, invadate de întuneric, răcoare și liniște. Vechile portrete se uitau de pe pereți în urma ei cu priviri șterse în care stăruia tristețea lucrurilor moarte; bronzurile, aurîturile,

gratiile căminelor, marmura, stucatura tavanelor, draperiile și tapițeria de mătase iradiau o mohoreala apăsătoare; oglinzile pe jumatate oarbe își etalau gălbejeala ofticoasă asemenea ochilor acestor saloane pustii în care se stingea viața; buchetele de trandafiri, micsandre și ochiu-boului își revărsau aroma înăbușitoare, grea, adîncind sentimentul de părăsire, care pătrundea toată ființa Jankăi.

Trecea dintr-o cameră în alta, covoarele groase îi înăbușeau pașii, cînd și cînd se oprea în mijlocul cîte unei încăperi, își împletea mîinile la ceafă și rămînea așa îndelung, fără gînduri, rătăcind cu privirea peste scumpeturile din jur și pe la ferestrele prin perdelele cărora se deslușeau contururile copacilor dincolo de care se întindeau cîmpurile, pădurile, oamenii, lumea întreagă, lumea aceea de care se simțea tot mai departe.

— Draga mea, spune-mi adevărul, e oare chiar atît de trist aici? o întrebă pe Janowa care freca podeaua într-una din camere.

— Vai de mine! e ca la nește boieri mari. Eu sînt o fomie de jos, n-aș putea să stau aici, da' de frumos, e ca la biserică. Doamne sfinte, cînd intru într-o odaie ca asta, îmi vine să mă-nchin, și e atîta aer și toate lucesc atît de tare, de-ți iau ochii.

— Tu nu ești niciodată tristă?

— Ba sînt, domnișoară, cînd nu-mi văd fetița mai multă vreme, m-apucă un dor, de nu mai sînt în stare de nimic.

N-o mai întrebă nimic și se duse în camera ei.

— Pustiu! pustiu! pustiu! înginä, lăsîndu-se să cadă într-un fotoliu adînc.

Luă o carte și o răsfoi fără gînduri pînă cînd literele îi stîrniră atenția și începu să citească:

Nu ne putem iubi ca două turturele.
Sufletele noastre sînt ca două abisuri
Ce se privesc în dorn în hăul din adîncuri;
Niciînd vedea-va totul vreunul din ele.

— Da, e un om tare ciudat! se gîndi la Witowski, dezlipindu-și ochii de pe carte, și-i văzu fața uscată, aspră, și ochii negri, prăpăstioși, de hipnotizator. Începu să citească din nou aceeași strofă, neștiind nici ea de ce citește; citi pentru a treia oară, pentru că versul: „Sufletele noastre sînt ca două abisuri" i se întipări în memorie și-i reveni pe buze, concentrînd în jurul lui gîndurile împrăștiate.

Citi încă o dată, puse cartea la loc și porni iarăși să se plimbe prin încăperi; repeta întruna cele patru versuri, iar ritmul cuvintelor, sensul lor adînc, o trezi din apatie. Aceste versuri îi umpleau sufletul, se gîndea numai la ele și se prăbușea într-o stare ciudată.

Casa i se părea că seamănă cu o criptă, iar golul din jur i se strecura în suflet, răsunînd în ritmul versurilor repetate de atîtea ori.

Un dor nemărginit irumpse în inima ei, cuprinzîndu-i toată ființa, dorul de lume, de viață și iubire.

— Jania.

Tresări și se opri locului, deoarece tocmai pornise spre intrare.

— Uite, fetița mea, ți-am adus niște miere proaspătă, poate ai poftă să mănînci...

— Mulțumesc foarte mult, mamă. Îi sărută mîna cu bucurie, căci simțea într-adevăr nevoia să se apropie de oameni.

În ochii bătrînei se ivîră lacrimi de duioșie.

— Mănîncă fata mea, e curată ca ambra. A adus-o Banach adineaori și ce mi-am zis: ia să-i duc eu niște miere, că e singură și ea. Hai, fetița mea, mănîncă, e tare dulce, că vara a fost uscată și florile au înflorit de minune; am luat într-o farfurioară și ți-am adus.

— Știi ce, mamă? Iau mierea și i-o duc lui Andrzej pe cîmp! spuse și antrenată de acest gînd, acoperi farfuria cu un șervețel și plecă.

Andrzej era într-adevăr pe cîmpul care începea dincolo de parc, stătea călare pe cal lîngă treierătoarea cu aburi, din care țîșneau nori de fum murdar. Își văzu soția care venea prin miriște și își îmboldi spre ea calul care porni în galop.

— Ce bună ești că ai venit! strigă de bucurie, acoperindu-i mîinile și fața cu sărutări.

— Mă apucase urîtul, eram singură, iar pe urmă mi-a adus mama niște miere, poate vrei să mănînci și tu, îl întrebă șoptind și luă șervețelul de pe farfurioară.

— Scumpa mea, iubita mea, niciodată n-am fost mai fericit ca acum. Mi-ai adus-o mie? nu-i venea să creadă.

— Da, mănînci?

— Dacă vrei tu, mănînc și farfurioara cu șervețel cu tot! exclamă cu înflăcărare.

Se rezemă de cal și mîncă în grabă, sărutînd-o din ochi; îi rîdea toată fața de bucuria neașteptată.

— Hei, nepricopsitule, ți s-a făcut de bătaie, bagă de seamă! strigă la căruțașul care ducea snopii la treierătoare și era cît pe ce să răstoarne încărcătura într-o adîncitură.

— Dacă ai timp astăzi, hai să mergem pe la familia Witowski.

— Du-te singură, vin și eu diseară să te iau, da?

— Nu poți să mergi și tu acum?

— Vezi și tu că se treieră grîul, e o treabă foarte importantă, dar dacă ții neapărat să mergem împreună, stai puțin.

Era gata să accepte, dar se abținu în ultima clipă și spuse în șoaptă:

— Lasă, că pot să mă duc și singură, dar vii și tu, nu-i așa?

— Vin! Walek, trage paiele mai repede! strigă iarăși.

— Cînd vii la masă?

— Peste vreo jumătate de oră.

— Atunci, mă duc și eu.

Îi zîmbi palid și plecă supărată pe sine însăși pentru această plimbare.

— Ce scenă ridicolă! se gîndi. „Nu ne putem iubi ca două turturele", repetă cu jumătate de glas, apoi izbucni în hohote de rîs și se uită înapoi să vadă dacă o auzise; îl văzu iarăși călare. Părea tot atît de puternic, de bronzat și de impunător ca statuia de bronz a lui Gattamelata[1] de la Padova.

La masă, Janka se arătă destul de bine dispusă, însuflețită de vizita pe care avea să i-o facă Jadwigăi; pe de altă parte, era foarte mulțumită pentru că-i dusese mierea lui Andrzej care radia și acum de bucurie. Bătrîna era și ea în al nouălea cer și povesti pentru a zecea oară cum îi adusese Jankăi mierea, cum aceasta o sărutase și plecase cu farfurioara la Andrzej; numai bătrînul era morocănos și supărat de ceva, aștepta prilejul să se descarce.

— Ia ascultă, potaie! se repezi la Bartek. Ce tot umbli toată ziua în livrea? Ia te uită la el, s-a-mbrăcat în țoală nouă și face pe boierul, pe legea mea, un fotoliu îți mai trebuie.

— Așa am primit poruncă, boierule.

— Lasă-l în pace, tată!

— Da-n lăibăraș nu poate să umble?... O să rupă bunătate de haine care costă douăzeci și cinci de ruble.

— Bartek, du-te și spune-i lui Walek să înhame caii la trăsurică, trebuie să plece cu doamna la Witów!

[1] Statuie ecvestră celebră de Donatello.

— Gîndește-te bine, băiete, sînt atîtea de făcut, încît nu știi pe ce să pui mîna mai întîi, oamenii nici de leac nu se mai găsesc, și tu trimiți argații la plimbare!

— Știu prea bine că e multă treabă, dar Jania trebuie să se ducă la Witów.

— Da, trebuie să mă duc! interveni Janka apăsat, ca să-i facă bătrînului în ciudă.

— Contesă afurisită! mormăi acesta cu răutate și plecă înainte de terminarea mesei, iar Janka era atît de încîncenată, încît, ca să-i facă și mai mult în necaz, lăsă caii să aștepte două ore la intrare și se bucură văzînd că bătrînul ieși de cîteva ori din casă și se uită spre intrarea palatului, înjură în gura mare că se pierdea timpul și, în cele din urmă, nemaiputîndu-se stăpîni, îl întrebă pe vizitiu:

— De ce nu pleci odată?

— Cocoana mi-a spus să aștept.

— Asemenea poruncă o să ne ducă de rîpă, pe legea... se retrase, fiindcă Janka ieși din casă și plecară.

XXI

Pînă la Witów era o bucată bună de drum; o luară pe aleea mare, străjuită de tei, care unea cele două moșii ce alcătuiau odinioară una singură.

Era cald și liniște.

Teii uriași, rămuroși, se înșirau nemișcați, asemenea unui val de pămînt verde. Cîmpurile văduvite de grîie făceau apeape printre trunchiuri, întrerupte de dîlmele de cartofi ale țăranilor, încă verzi, și de tarlalele de porumb înalt, dintele calului, iar pe miriștele galben-ruginii tremurau în soare, ca o pulbere argintie, pînzele de păianjeni.

Albinele zumzăiau printre crengile teilor și pe florile roșii de scaiete, care creșteau pe buza șanțului de lîngă drum, pretutindeni mirosea a miere și a hrișcă înflorită, de pe tarlalele care se întindeau de cealaltă parte a aleii pînă hăt! spre lunci și spre apa ce lucea auriu în depărtarea albăstruie.

Satul părea pustiu. Casele se înălțau prin grădini despărțite de drum cu garduri de scînduri și porți arătoase, acoperite cu streșini de șindrilă; la mijlocul porților, în cununile de grîu sau de ierburi mirositoare, erau agățate iconițe cu Maica Domnului de la Częstochowa. Pereții caselor tăcute, goale,

albeau prin livezile de pruni, încărcați de fructe albastru-ruginii, strălucind în soare cu ochiurile ferestrelor învîlvorate. Doar unde și unde se înălțau în văzduh stîlpii de fum albăstrui și se destrămau alene, iar cîinii bătrîni, orbi, rătăceau pe prispe și lătrau scurt sau la vreo fereastră deschisă apărea cîte un chip, întîrzia o clipă punîndu-și mîna streașină la ochi, apoi dispărea în lăuntrul întunecat al odăilor și iarăși se așternea pustiul și tăcerea, fiindcă toți cei care puteau munci, se aflau pe cîmp și la pășune.

— Uite, cocoană, vine-ncoace și cocoana de la Witów! întrerupse Walek tăcerea, arătînd cu biciul înainte, spre capătul satului.

Witowska mergea pe mijlocul drumului, înconjurată de o grămadă de copii care o țineau de mînă, se agățau de rochie, de brațe, se înghesuiau spre ea din toate părțile, ca un roi tînăr în jurul reginei, și cîntau cu glăscioare subțiri. Iar ea, luminoasă, cu capul ei minunat, cu zîmbetul care-i înflorea pe buzele purpurii, plin de fericire și o bunătate nespusă, cu ochii adînci ca safirul, pășea și cînta laolaltă cu copiii sau se oprea locului și le vorbea cu voce tare, iar ei își înălțau capetele și toate privirile acestea nevinovate se pironeau asupra ei cu dragoste și încîntare, și atunci făptura ei zveltă, îmbrăcată într-o rochie de muselină de culoare deschisă, care-i cădea în falduri lungi pînă la pămînt, încinsă la mijloc cu o eșarfă albastră, scăldată în lumina soarelui care împrăștia prin livezi flăcărui piezișe, roșietice — părea o arătare minunată, de pe alt tărîm, zămislită de cîmpurile uriașe, de zenitul albastru al cerului și de pădurile verzi.

Walek trase într-o parte, opri, își scoase șapca fără să-și dea seama ce face și se uita la ea, cum se uită țăranii la icoanele sfinților.

Janka părea și ea nedumerită.

Jadwiga și copiii se strînseră înaintea troiței de pe marginea drumului, lîngă un pîrîiaș, unde sf. Jan Nepomucen, cioplit din lemn și lăcuit, sta cu crucea într-o mînă, înconjurat de cununițe și buchete de flori, sub un acoperiș de scînduri albite cu var. Și corul glasurilor de copii, semănînd cu foșnetul frunzelor primăvăratice, cu aromele cîmpului sau cu susurul izvoarelor și fîșîitul grîielor, cîntă:

La ale noastre griji, Părinte,
Să iei cu milă aminte!

Căpșoarele bălaie și ochii albaștri ca șipotul în zi de vară, strălucind pe fețele bronzate, se ridicau și mai sus, iar glasurile răsunau tot mai tare, slobozind ritmurile dulci ce se revărsau în armonia serii care se lăsa.

Jadwiga îngenunchease în mijlocul grupului de copii și concentrată privind undeva departe înaintea ei, cînta cu glasul curat, sonor.

Oamenii începeau să se întoarcă de pe cîmp și mereu îngenunchea cîte cineva la marginea drumului, își punea coasa sau grebla la o parte, își împreuna mîinile și se ruga sau își unea glasul cu al celorlalți.

Carele cu grîu se opreau și ele, iar țăranii îngenuncheau în țărînă.

Vitele veneau de la pășune, ocupînd tot drumul, într-un nor de praf auriu, însoțite de fluierele îngrijitorilor și tălăngile atîrnate la gîtul vacilor, de behăitul oilor, mugetele și melodiile care se auzeau la răstimpuri, de chemări și scîrțîit de care — totul se împletea cu cîntecul copiilor și se revărsa în acalmia văzduhului, peste miriști și arături, peste ogoare, și plutea peste păduri hăt! spre soarele ce se ascundea în spatele lor. Glasurile adînci se rugau cu încredere:

De răul nopții ne ferește,
De pagubă ne păzește!

Janka stătea de-o parte și asculta, și abia cînd cîntecul încetă, cînd copiii sărutară pe rînd mîna Jadwigăi, în timp ce ea îi mîngîia pe fiecare pe cap cu un gest matern, sărutîndu-i la despărțire, se apropie și-i dădu binețe.

— Doamna Janina! Da' știu că mi-ai făcut o surpriză grozavă.

— Am nimerit bine, pesemne e vreo sărbătoare.

— Au cîntat copiii de la azilul nostru, i-am condus, pentru că vremea e foarte frumoasă.

— Eu nu-mi pot reveni din uimire.

— De ce te miri, doamnă? Dă-mi voie să te iau de braț, nu văd prea bine.

— Sînt cu trăsura, hai să urcăm. Tocmai veneam la dumneata.

— Mai bine să mergem pe jos, e foarte aproape.

— De ce sînt nedumerită? De ce-am văzut, se prea poate ca pentru dumneata să fie un lucru normal, dar pentru mine e ceva cu totul nou, de-a dreptul uluitor.

— E meritul fratelui meu, azilul a fost inițiat de el. V-ați întors de mult? întrebă repede, pentru că nu-i plăcea să vorbească despre acțiunile ei filantropice.

— De o lună și mai bine. Voiam să vin pe la dumneata, dar soțul meu are atîta treabă și pe urmă, pînă m-am mai obișnuit și eu cît de cît cu noua viață...

— Te-așteptă de-atîta vreme, doamnă!

— Acum că am venit, te rog să mă ierți.

— N-ai să scapi cu una cu două, trebuie să-mi împrospătezi impresiile din Italia, deoarece au trecut trei ani de cînd am fost ultima dată, trei ani, pe atunci vedeam încă foarte bine, sfîrși în șoaptă și cu tristețe, lăsîndu-și capul pe piept.

Merseră o vreme în tăcere prin lărmuiala satului care se umplea tot mai mult de oameni, de care și de vite.

Sătenii se descopereau cînd treceau pe lîngă ele, iar femeile veneau și le sărutau mîna, le îmbrățișau genunchii și le întîmpinau cu veșnicul: „Lăudat fie numele Domnului!"

Jadwiga îi recunoștea pe toți, îi întreba de copii, de muncă, se interesa de treburile și necazurile lor, cîteodată îi mai și sfătuia și mergea mai departe ca o rază de soare prin bezna omenească ce năpădise ulițele. Janka tăcea, mirarea ei se transformase în admirație. Se uita la ea și nu pricepea nimic. Îi plăceau și ei poporenii, dar de departe, din anticameră, deoarece socotea țăranul aproape un animal și nu se apropia de el fără o repulsie rău ascunsă, pur estetică; acum nu putea să realizeze, să înțeleagă preocuparea nedisimulată a Jadwigăi pentru ei, i se părea puțin excentrică. Trăise mereu în celula strîmtă a unui suflet veșnic revoltat și, de aceea, nu era în stare să înțeleagă o femeie cu înclinații sociale, cum era Jadwiga.

— Doamnă, o să-ți arăt ceva care o să-ți aducă aminte de Italia, îi spuse Jadwiga după ce intrară în grădină și o apucară pe o alee largă, acoperită de coroanele ulmilor, care semănau cu niște umbrele uriașe, zdrențuite.

Înaintea lor se ivi îndată Witów, cetățuia de altădată, construită după modelul vechilor castele italiene, cu un turn pătrat cu două etaje, împodobit cu metereze, terase, balcoane de piatră și de fier, cu gratii la ferestre, deschizături lunguiețe pentru apărători, cu rînduri de ferestre înguste și ziduri înnegrite pe care se cățărau vrejurile de viță sălbatică pînă la înălțimea crenelurilor. Micul castel era ridicat pe o insuliță înconjurată de o centură largă de apă, ce răsfrîngea jaristea roșietică a apusului. Brazi înalți îl ocoleau de jur-

împrejur, trimițîndu-și umbrele prelungi peste apă pînă pe malul de vizavi.

— Parcă e un castel dintr-o legendă! E minunat! exclamă Janka fermecată și stătu locului multă vreme, privind cu încîntare.

Prin tinda uriașă, în care puteau să încapă o sută de persoane, împodobită cu capete de cerbi, elani și mistreți, cu pereții plini de arme și de blănuri de animale sălbatice, intrară înăuntru.

Pretutindeni domnea o severitate rece, de mînăstire. Toate încăperile erau boltite, cu ferestrele depărtate una de alta, pline de mobile vechi, greoaie, cu pereții întunecați, semănînd cu capelele din catedralele gotice.

Janka mergea temătoare parcă în urma Jadwigăi, care pipăia obiectele și pereții cu mîinile întinse, recunoscînd drumul și conducînd-o în camera în care Andrzej spusese cîndva că nu mai are logodnică.

Abia aici Janka răsuflă ușurată, fiindcă deși era destul de întuneric și aici, mobilele și tapițeria de culoare deschisă făceau ca încăperea să pară mai veselă.

În curînd veni Witowski și se cufundară toți trei în întunericul care inunda treptat camera, acoperind totul și sorbind lumina de pe auriturile tavanului, de pe pereți și de pe mobile.

Discutau cu jumătate de glas.

Jadwiga se plimba de colo-colo cu mîinile întinse și, în rochia ei albă, făcea impresia unei stafii care umbla abia auzit.

Witowski aproape că se culcase în balansoar, iar Janka ședea într-un fotoliu scund lîngă fereastră, astfel că părul ei arămiu lucea în ultimile raze ale zilei, și asculta, încercînd o mulțumire ciudată, neînțeleasă. Simțea că Witowski se uita la ea și glasul lui obosit, cu mlădieri molatice, o înfiora plăcut, se prelungea ca un ecou în inimă, răspîndindu-i în toată ființa o căldură stranie, nelămurită.

— Nu-mi place Italia, spuse, pentru mine e prea luminoasă, prea frumoasă, acolo totul apare cu o limpezime geometrică, pe care n-o pot suporta; acolo frumosul stăruie la suprafață, în linii și forme, eu însă caut în frumos și altceva, un conținut, un suflet.

— Bine, dar sufletul acesta poate și trebuie să se exprime într-o formă oarecare, nu poate exista decît într-o formă oarecare, se împotrivi Jadwiga.

— Nu, Ada! Dar dumneata ce crezi, doamnă?

— Eu nu sînt nici pentru, nici contra, fiindcă dacă-mi place ceva, de cele mai multe ori nu-mi dau seama de ce se întîmplă așa și nu altfel.

— De aceea dumitale îți place și Neapole și Krosnowa, șopti.

— Pentru că și Neapole și Krosnowa sînt frumoase, fiecare în felul lui.

— Da! rosti prelung și păru că se leagănă mai repede.

— Mie mi-a plăcut Italia tocmai pentru limpezimea aerului, acolo spațiul e străveziu, frumosul respiră o liniște ciudată, arta îngemănîndu-se cu natura. Dealtfel, acolo am trăit pentru prima dată plăcerea profundă a existenței.

— Da... rosti iarăși Witowski.

— În schimb, aici n-am simțit niciodată așa ceva; aici, în timp ce mă plimb prin pădure sau pe cîmp, chiar atunci cînd sînt foarte liniștită, nu pot uita niciodată că exist și totul îmi provoacă dacă nu suferință, oricum nu-mi face plăcere, iar oamenii și natura sînt secătuiți de groaza fără istov a morții, înfiorătoare, sălbatică; aici parcă totul se hrănește cu disperare, luptă, spaimă, pe cînd acolo viața mi se părea o liniște netulburată nici măcar de frica morții; acolo pînă și moartea trebuie să fie blîndă, ca melancolia zilei care se stinge și a florilor care se scutură.

— Da! rosti Witowski pentru a treia oară și își înălță capul din balansoar.

Janka se uită repede la el, nemulțumită de răspunsurile lui monosilabice, dar nu mai apucă să spună nimic, fiindcă intră Andrzej.

— Acum sîntem toți, așa cum mi-am dorit, rosti Jadwiga.

— Prieteni apropiați.

— Eu n-am dreptul să mă socotesc printre cei apropiați.

— Te socotim noi, doamnă, deoarece Andrzej e mai demult de-al nostru.

Andrzej se așeză mai aproape de Witowski. Janka se ridică de pe fotoliu, o luă pe Jadwiga de braț și porniră să se plimbe amîndouă, vorbind în șoaptă.

Se aduse o lampă care umplu o parte din încăpere cu luciri verzui, în cealaltă jumătate împrăștiind abia o pulbere de lumină.

— Domnișoară, te-am iubit înainte de a te cunoaște, din cele ce-mi spunea soțul meu, și aștept de mult clipa asta, se destăinui Janka.

— Astăzi pari foarte fericit, începu vorba Stefan.

— Sînt fericit într-adevar, pentru că, spune și tu...

— Vrei să-mi înșiri ghioceii fericirii tale, las-o baltă, îmi ajunge să mă uit acolo, arătă cu capul spre Janka, ca să știu mai mult decît vrei tu să-mi povestești... Buzele îi tremurară, iar prin ochi îi trecu o lucire rece, parcă de supărare și gelozie. Privi îndelung la fața lui Andrzej, care ședea lîngă el pe un scaun mai scund, și-i spuse aproape cu mînie:

— Ai fața unui om foarte mulțumit și fericit.

— Ce-i drept, sînt liniștit, atît de liniștit, încît mă mir și eu că după atîtea vifore năprasnice, s-a potolit totul dintr-o dată.

— Fericirea este ca uleiul care domolește furtunile inimii și ale minții.

— Cîteodată mă scol noaptea și mă duc să mă uit la ea, pentru că uneori mi se pare cu neputință ca ea să se afle în casa mea.

— E, și o găsești adormită!... Atunci, se înțelege, îngenunchezi lîngă pat și privești la fața iubită.

— De ce-ți bați joc? îi reproșă Andrzej în șoaptă.

Nu-i mai răspunse, fiindcă furia îl țintui în scaun, începu să se legene repede, mușcîndu-și buzele aproape pînă la sînge; se stăpînea cu greutate. Ce mă interesează pe mine ce fac ei, cum se iubesc, dacă sînt fericiți! Ce-mi pasă mie! se întreba în gînd, dar pe semne că totuși îi păsa.

— Soția ta nu se plictisește la Krosnowa? reluă, neputînd să se gîndească la altceva.

— Cum să se plictisească? Au trecut doar trei luni de la nuntă.

— Da, da, ai dreptate, trei luni pentru niște suflete împăcate cu sine...

Andrzej se uită cu luare aminte la Stefan, dar acesta o urmărea pe Janka; îi întîlni privirile și își aduse aminte de ultimile clipe de la gară, dinaintea plecării în Italia. Își încruntă sprîncenele și începu să se balanseze mai repede, în timp ce prin minte i se buluceau gînduri tot mai năstrușnice. Furia îi creștea în suflet cînd se uita la Andrzej care ședea aplecat și atît de jos, încît erau momente cînd Witowski avea o poftă nebună să izbească puternic cu piciorul în capul acesta și să-l strivească.

— Presimt că ne vom înțelege foarte bine, îi spuse Jadwiga Jankăi, fiindcă de ce e nevoie, ca să fii fericit? De liniște interioară și de cîteva suflete bune în jur, pe care să te poți

bizui la vreme de restriște. Vorbi mult timp, dezvăluindu-și sufletul ei curat cu sinceritatea deplină a oamenilor buni. Îi destăinui nu numai gîndurile, ci și visurile ei, superioare prin generozitatea lor, prin credința în bine, virtute și dreptate.

La început, Janka o ascultă cam distrată, din cauza privirilor lui Witowski, cu anume scepticism, dar mai apoi se antrenă și ea și ascultă cu lăcomie, uitîndu-se la capul acesta frumos și orb, înconjurat ca de o aureolă sfîntă de bunătate și înflăcărare.

— Oare știe și ea de anonimă? se gîndi Janka deodată. Știe cine sînt? și pentru prima dată simți o durere ascuțită, pricinuită de sentimentul de inferioritate față de această inimă plină de noblețe. Nu mai putu să asculte, deoarece acum se gîndea la ea, la trecutul ei, comparîndu-l fără să vrea cu viața Jadwigăi. Cine sînt eu? îi trecu prin minte. Îi lăsă brațul și se așeză descumpănită de aceste amintiri orbitoare.

— Ce ai, doamnă? o întrebă Jadwiga cu blîndețe, îngrijorată.

— N-am nimic, sînt puțin obosită! Își lăsă capul în piept, temîndu-se să nu-i citească gîndurile din priviri, deoarece o rușine arzătoare îi cuprinse inima, rumenindu-i obrajii.

În curînd, se mutară în sufrageria care semăna cu trapezăria unei mînăstiri medievale, atît era de întunecoasă și de înțesată de bufete uriașe.

Și aici domnea o liniște netulburată. Slujitorii serveau într-o tăcere de mormînt; pînă și zecile de lumînări care ardeau în candelabre mari de bronz, luminau parcă mohorît doar o parte din încăpere, fiindcă dulapurile și tavanul boltit, cu grinzi groase, semănînd cu picioarele unui păianjen uriaș, erau cufundate în semiobscuritate. Cu timpul, discuția se învioră, numai Janka nu era în stare să scoată o vorbă, o înăbușea o suferință fără nume și sufletul îi era copleșit de mîhnire. Privirea îi aluneca pe chipurile tuturor, care-i zîmbeau cu bunăvoință, pe fața de masă albă, plină de argintărie și cristale ce străluceau în lumină, pe fețele slujitorilor care priveau mereu în întunericul încăperii uriașe, prin nișele adînci ale ferestrelor colorate, prin care se uita luna, așezînd pe dalele de piatră pete lunguiețe de lumină colorată, și iarăși se adîncea în propriul lăuntru cu aceeași întrebare chinuitoare în minte:

— Oare ea știe cine sînt eu?

Cînd își luară rămas bun, observă privirea ironică, rea, cu care Witowski îi măsură pe ea și pe Andrzej. Se simți atît

de înjosită, încît vru să i-o plătească numaidecît, dar nu mai avu cînd, fiindcă îi oferi brațul și o conduse la trăsură.

— Ce seară frumoasă, nu-i așa? șopti, numai să spună ceva, arătîndu-i luna care-și tîra fîșiile argintii de lumină peste apele tremurătoare ale canalului, alungind umbrele brazilor.

— Frumoasă! Dumneata încerci fericirea supremă, așa că totul ți se pare frumos, chiar și o seară banală ca asta, cu lună, apă și zidurile unui castel vechi. Păcat că nu pictezi, ai putea să fixezi tabloul ăsta într-o acuarelă. Domnișoara Jasinowska l-a cîntat într-o duzină de sonete.

Janka se depărtă de el fără un cuvînt, iar Witowski își regretă îndată ironia și la plecare îi căută stăruitor privirea, dar ea nu se mai uită la el.

Se întorceau în tăcere. Andrzej, bine dispus, o sărută cu patimă și o rugă ceva în șoaptă, dar ea, cuprinsă de teamă, aproape cu aversiune, îi răspundea printre dinții încleștați:

— Nu, nu...

Nu putu să adoarmă pînă noaptea tîrziu, atîtea gînduri i se învălmășeau dintr-o dată în minte, despre sine și despre oameni, printre care se iteau fulgerător privirile lui Witowski și capul minunat al Jadwigăi.

Un sentiment de invidie pentru viața lor curată, rodnică și calmă, îi mușca inima pînă la sînge, chinuind-o dureros.

XXII

La sfîrșitul lui septembrie, Janka plecă să-l aducă pe tatăl ei la Krosnowa.

Trecu pe la doctor și se duse cu el la spital, cerîndu-i amănunte în legătură cu starea sănătății lui Orlowski.

— Nu s-a schimbat nimic, mintea îi este complet rătăcită, dezaxată; dar cu dumneata ce se mai aude?

— Trăiesc și, slavă Domnului, sînt sănătoasă, asta-i totul.

— Un astfel de răspuns înseamnă în același timp și mult și nimic.

— Pentru că și viața mea de acum e la fel, mai degrabă doar un mare nimic.

— Cum poți să vorbești așa, cînd ai un soț, casă și obligații?

— Și nimic altceva.

— Ceea ce ai, e prea destul ca să-ți umple viața.

Nu mai zise nimic, ca să nu izbucnească, atît era de plictisită, dar nu-i răspunse, fiindcă începea să simtă că doctorul are dreptate, că de vreme ce acceptase acest jug, trebuia să-l poarte în tăcere.

— La drept vorbind, ce vrei dumneata de la viață, doamnă Janina? Eu pot să te întreb, pentru că sînt prietenul vostru și dumitale nu-ți doresc decît binele, așa că spune-mi măcar o dată cu sinceritate ce vrei? Ce-ți dorești și ce dai în schimb? Fiindcă în lume lucrurile stau așa, uite, de pildă, birjarul care merge în fața noastră, el știe ce vrea: să cîștige, să-și hrănească familia, să-și crească copiii, iar pentru asta muncește; celălat, băcanul de colo, face la fel și tot așa procedează cei mai mulți. Un mare artist vrea gloria și recunoașterea unanimă și oferă în schimb talentul sau geniul său, își oferă ideile, tablourile, frumosul, impresiile — totul nu-i decît un schimb de servicii. Dumneata ce vrei și ce oferi?

O întrebă cu asprime și începu să tușească atît de rău, încît se opri o clipă pe trotuar și se sprijini de zidul unei case.

— Ce vreau eu?... ce vreau? șopti... nu, deocamdată nu putea să-și formuleze clar dorințele, n-avea să fie în stare nici mai tîrziu. Pretențiile ei erau atît de nedefinite, încît semănau mai degrabă cu niște visuri. Ce vreau eu? Această întrebare simplă o descumpăni, izbind-o ca un ciocan în moalele capului, așa că mergea asurzită parcă, străduindu-se în zadar să rostească vreun cuvînt care să-i exprime vrerile.

Intrară în spital și dinspre zidurile mohorîte, din liniștea de criptă, întreruptă de ecourile risetelor și răcnetelor îndepărtate, din această hecatombă a sufletelor omenești se tîrau spre ea o spaimă de moarte și recunoștința propriei nimicnicii.

— Uite, și ei au vrut ceva! Și ei au alergat după ceva! șopti doctorul, conducînd-o în cămăruța lui Orłowski care se ridică în picioare cînd intrară.

Janka se duse la el, dar acesta se retrase repede la fereastră și se adresă doctorului:

— Bine că ai venit, o să-ți citesc raportul pe care l-am scris.

Începu să caute în vraful de hîrtii. Vorbea dezordonat și își tot încheia uniforma care se descheia întruna, mîngîindu-și barba ca mai înainte. Arăta îngrozitor, deoarece părul nu-i mai crescuse pe locul arsurilor, și capul îi semăna cu o

bilă sîngeriu-verzuie, acoperită cu cicatrice, însemnată de buzele vinete și de găvanele roșii.

— Să mergem, dacă nu te-a recunoscut de la început, apoi n-o să te mai recunoască deloc. Mă ocup eu de aducerea lui la Krosnowa. Dumneata să mă aștepți diseară la gară. E, la revedere.

Plecă fără un cuvînt și abia pe stradă își dădu seama că merge. Era uimită că vederea tatălui nu-i stîrnise în suflet nici durere, nici milă. Nu voia să recunoască față de sine însăși că acest biet nebun îi era aproape indiferent.

— Bine, dar de ce?

Nu mai căută nici un răspuns și se duse s-o viziteze pe Zaleska.

Nu mai locuiau pe strada Piękna; află cu greutate noua adresă și pentru că pînă diseară avea destul timp, îi găsi undeva pe Chłodna, într-o curte la etajul trei și într-o casă murdară, plină de țipetele copiilor și mai murdari. Urcă scîrbită scara năpădită de gunoaie și de mirosuri de mîncare, fără măcar să atingă balustrada lipicioasă și murdară, și merse pe coridoare înguste, înțesate cu tot felul de obiecte de uz casnic; ușile deschise lăsau să se vadă odăile mici, sărăcăcioase, pline de murdărie și femei asemenea stafiilor, de aburul de la bucătării, de mirosul de cărbune și de damful de grăsime vărsată pe plită; duhnea îngrozitor.

Pe Zaleska o găsi cîntînd la pian.

— Doamna Janina! Doamna Janina! exclamă, aruncîndu-i-se în brațe, și începu să plîngă de bucurie; apoi aruncă jos de pe scaun tot felul de lucruri, le împinse cu piciorul sub pat și se învîrti fără rost, ca de obicei, prin cămăruța strîmtă cu o singură fereastră, tixită de vechituri.

— Ce bună ești, doamnă, n-am să uit niciodată, niciodată ... Suspină iarăși, ștergîndu-și ochii cu șorțul murdar. Wacio, Hela! strigă pe fereastră. Weronika! chemă, deschizînd ușa de la bucătărioara întunecoasă. Doamne, ca de obicei, nu dai de nici unul cînd ai nevoie de ei. Ce surpriză! Ce surpriză! exclamă și văzînd că Janka, în loc să-i răspundă, se uită cu milă parcă prin încăpere la mobilele hîrbuite care exprimau întreaga ei mizerie, se așeză apatică pe un scaun cu mîinile împreunate pe genunchi, încercînd să-și înăbușe durerea ce i se aduna în suflet. Pe fața ei urîtă, îmbătrînită, cu obrajii căzuți, alunecau luciri lăcrimoase de disperare resemnată; părul întins i se lipea de frunte ca niște șuvițe de mușchi, ară-

mii, iar stratul de pudră, spălat de lacrimi, îi picura pe gulerașul bluzei, care stătea pe umerii slabi ca pe un manechin.

— Doamnă Janina! Doamnă Janina, cît sînt de nefericită!... plînse multă vreme, încet, povestind că soțul învață să cînte la Milano, că ea se întreține din lecții și i-ar ajunge pentru ea și copii, dacă n-ar trebui să-i mai trimită și lui Henio care primește atît de puțin de la protectorul lui, încît îi scrie mereu scrisori disperate; că Hela a căzut pe scară, că a amanetat tot ce mai putea amaneta și nici măcar nu mai poate să dea alte lecții de pian, mai bine plătite, pentru că pur și simplu nu mai avea nici o rochie și un pantof ca lumea.

Din cînd în cînd, se întrerupea din povestit, zvîcnea în picioare, își lua capul în mîini și rostea în neștire:

— Totuși voi rezista! Voi rezista! La primăvară soțul meu va sfîrși învățătura, iar eu poate voi da un concert la iarnă. Se plimba prin cameră și încerca să se liniștească, printre lacrimile de disperare care-i curgeau fără încetare, în ochii ei negri înfloreau speranța și visurile dulci despre succes, bani și glorie. Se strîngea ca un copil la pieptul Jankăi, cerșindu-i confirmarea.

— E cu putință, nu-i așa?

— Așa este, doamnă. Ți-o dorești atît de mult, încît trebuie să se realizeze, îi răspunse Janka încet; adînc mișcată, o mîngîia pe cap ca pe un copil, cu durere, milă și compătimire, și o săruta pe frunte și pe ochi, o încuraja redîndu-i încrederea și speranța în viitor cu buzele tremurătoare și cu inima plină de lacrimi, pentru că își aducea aminte trecutul îndepărtat și avea impresia că ea, Janka, stă în genunchi și plînge, zvîrcolindu-se în ghearele vieții. Se simțea pe ea însăși în Zaleska, pe Janka de odinioară, care murise pentru totdeauna fiindcă acum, în clipa asta, observa că, deși era impresionată de ce auzea, n-o întrerupea, compătimind-o mai mult pentru viața ei trudită decît pentru dezamăgirile sufletului. Cînd primele impresii se stinseră, rămase tăcută, privind-o pe Zaleska rece, liniștită; în inima ei nu mai avea nimic pentru ea, afară de milă.

Zaleska începu să se îmbrace cu înfrigurare.

— Mă grăbesc, pentru că am o lecție tocmai în Aleile Jerozolimskie.

— Ia și dumneata o birjă!

— Nu pot, cîteodată n-avem nici măcar cei patruzeci de groși pentru masa de prînz, spuse în șoaptă

Janka sări în picioare, îi veniră fulgerător în minte zilele cînd răbdase de foame la teatru și o năpădi o părere de rău atît de adîncă, încît își luă îndată la revedere și plecă.

Fugea cît putea de repede din această casă a groazei.

Intră într-o cofetărie, scrise cîteva cuvinte pe o bucată de hîrtie, o puse într-un plic, adăugînd toți banii pe care-i avea la ea, și i-o trimise Zaleskăi, rugînd-o fierbinte să n-o refuze.

Pînă și cea mai mică binefacere este o adevărată încîntare pentru sufletele mărinimoase, înțelese Janka și se hotărî pe loc să se ocupe de soarta Zaleskăi.

— Jadwiga ar fi făcut la fel! se gîndi tot drumul pînă la gară, mulțumită de această hotărîre, lăsîndu-se înrîurită de acest suflet caritabil. Era atît de satisfăcută de hotărîrea ei, încît fața i se lumină de bucurie și nu se arătă prea uimită nici cînd îl văzu pe Andrzej care o aștepta la intrarea în gară.

— Tu aici? Cînd ai venit?

— Am primit o telegramă că mașinile pe care le-am comandat, au sosit la Varșovia și, cum tot voiam să-ți fac o surpriză... iată-mă! minți calm, cu toate că în ochi i se citea teama și parcă durerea că trebuie să-i ascundă adevărul.

— Eu vin direct de la Zaleska. Și-i povesti tot ce văzuse și auzise, trecînd sub tăcere doar expedierea banilor și hotărîrea de a o ajuta.

Andrzej îi răspundea monosilabic, rareori cu cîte o frază scurtă, fără nici o legătură cu cele povestite de ea; palid, cu pleoapele coborîte, se așeză în vagon pe banca din fața ei. După ce plecă trenul, îi cercetă atent fața și ochii, căutînd urmele unor fapte pe care nu cuteza nici el să le recunoască; se ducea adeseori în compartimentul vecin, unde se afla Orłowski cu un îngrijitor, și de fiecare dată se întorcea mai stăpîn pe sine, întrebînd-o grijuliu ce făcuse toată ziua la Varșovia.

Îl rodea gelozia.

Îi ierta totul și voia să uite totul, dar scrisoarea anonimă nu putea să și-o scoată din minte.

Era strigoiul care i se lipea de suflet și-l sugea îngrozitor.

Era gelos pentru trecutul ei, fiindcă i se părea că în inima Jankăi stăruia încă flăcăruia iubirii de altădată și nu o dată, în timp ce o săruta sau o ținea în brațe, observa că se uită la el cu o privire ciudată, de parcă voia să vadă pe altcineva,

a cărui amintire o păstrase în suflet. Atunci se depărta de ea și petrecea zile întregi furios pe toată lumea, pentru ca pînă la urmă să ajungă la concluzia că nu există un prost mai mare ca el, că bănuielile lui sînt nebunie curată și acolo unde ieri vedea unele semne care-i confirmau suspiciunea, nu mai afla nimic.

Plecase după ea la Varșovia chinuit de gîndul sălbatic și nebun că ea se dusese să-l întîlnească pe celălalt...

Acum, văzîndu-i fața liniștită, ochii care priveau cu îndrăzneală și superiortatea aceea mîndră, se rușina de propriile bănuieli și încă înainte de a ajunge la Bukowiec, era atît de departe de orice presupunere jignitoare, încît îi venea să îngenuncheze în fața ei, să-i sărute picioarele și să-i ceară iertare.

Janka își dădea seama că Andrzej se află într-o stare ciudată, dar nu se gîndea la el, ochii îi alunecau peste fața arsă de soare, pe care străluceau privirile luminoase, ca peste un obiect lipsit de viață și simțea cu anume uimire că orașul acesta, pe care abia acum îl vedea, larma asurzitoare, agitația frenetică, această vînzoleală continuă de tot felul de probleme și stări nervoase, această viață atît de diferită de aceea la care visa ea cu toată ființa ei, nu-i producea nici o plăcere, o obosea, umplîndu-i inima de amărăciune. Plecase de la Varșovia ușurată parcă și număra nerăbdătoare stațiile care o mai despărțeau de Bukowiec.

— De ce mergem atît de încet?

— Mergem ca de obicei.

— Ești de acord ca tata să stea în camera aceea de la colțul palatului?

— Să stea unde vrei tu, numai să se simtă bine.

— Oricum, o să se simtă mai bine la Krosnowa decît la spital.

Tăcu și rămase iarăși uimită că se gîndește la Krosnowa, că o atrăgea ceva acolo, parcă propria emanație în palatul mare și pustiu.

Se bucură foarte mult cînd ajunseră acasă, întrucît se simțea departe de tot ce putea să-i amintească trecutul ei și să-i tulbure liniștea care se așternea peste frămîntările sufletului ei.

Orlowski fu instalat așa cum propusese Janka, dîndu-i-se un slujitor care să aibă grijă de el. Primea totul cu indiferență; dacă voia să mănînce, scria rapoarte, dealtfel continua să-și îndeplinească îndatoririle de serviciu imaginare și

se plimba prin parc. Împrejmuiseră cu bariere cărăruia lungă de pe malul iazului, pe porțiunea neacoperită de copaci, și în acest spațiu, înaintînd cu mîna pe scîndurile de sus, se plimba ore întregi, discuta cu el însuși, cîteodată se mai și certa sau îl bătea pe copilandrul care îl îngrijea și, ... își ducea viața...

Toți ai casei se obișnuiră repede cu el și tot atît de repede încetă să-i mai intereseze. Numai bătrînul Grzesikiewicz, căruia nu-i dădeau pace cheltuielile din ce în ce mai mari ale casei, nu putea să uite de el. La început, îl respecta, îl văzuse doar de atîtea ori la Bukowiec, unde-i impunea ca funcționar al statului; dar de la o vreme începu să se uite la el și la infirmitatea lui ca un țăran, aproape cu ură.

— De-ar muri odată, pe legea mea, cu cît mănîncă, aș ține o pereche de cai, care mi-ar aduce folos, și era atît de supărat din această pricină, încît odată, la cină, îi reproșă lui Andrzej de departe că întreține niște paraziți care mai au nevoie și de slujitori.

— Dragă tată, îl întrerupse Janka revoltată, cu plătesc întreținerea tatălui meu, așa că n-ai dreptul să zici nimic.

— Păi cum... dar din banii cui plătești, dragă noră, ai?

— Las-o baltă, tată! În curînd o să ne spui că mîncăm prea mult, interveni Andrzej, pe care observațiile bătrînului nu-l supărau chiar atît de mult, deoarece în adîncul sufletului recunoștea că are dreptate.

— Bine, dar e prea mult totuși, și mama a zis că...

— Ce tot vorbești, Pietruś! Ți-am spus, e drept, dar numai pentru tine...

— Și de ce să nu vorbesc, doar eu le plătesc pe toate, nu? De ce e nevoie să ținem un bucătar? Ce, Magda sau Janowa, vaca aia bătrînă, nu pot să gătească? Pe legea mea, mai trebuie să și plătesc asemenea taur care pufăie toată ziua din țigară, ca un boier sadea!

— Și aprinde focul cu unt! se amestecă jalnic bătrîna.

— De ce să nu vorbesc! Tu să taci din gură, mamă, strigă încurajat de votcă și de liniștea care se instăpînise la masă. Noră-mea știe numai să se plimbe și să citească întruna cărți străine, se îngrijește de casă ca și cîinele de vara care a trecut. Taci din gură, mamă. Eu trebuie să vorbesc, pentru că eu sînt stăpîn aici. Lovi cu pumnul în masă.

— Asta ce mai e? exclamă Janka furioasă, bătrînul rămase puțin descumpănit. Unde mă aflu, oare? La mine acasă sau la oamenii aceștia? întrebă cu mînie.

— Fii bună și nu uita că oamenii aceștia sînt părinții mei! spuse Andrzej apăsat. Ești la tine acasă, așa că nu le îngădui să te jignească.

Iar dumneata, tată, ai putea să nu mai vii beat la masă și să faci scandal, pentru că aici nu e cîrciumă! strigă mînios.

— A, din ăștia-mi ești, feciorașule!... ia uite cum i-au crescut coarnele! Bine zicea Józia, pe legea mea, că după ce voi scrie totul pe numele tău, ai să-mi pui mîna-n gît. Așa care va să zică, băiatule!

— Hai, tată, liniștește-te, mai bine du-te să te culci.

— Mie-mi cînți așa, copilule!... mie, care sînt boier și stăpîn aici!

Janka plecă și se închise în camera ei, dar auzi multă vreme ecourile certei și glasul plîngător, împăciuitor, al bătrînei.

Era sătulă de toate: aceste împunsături mărunte de fiecare zi, economiile meschine, farfuriile și castroanele ciobite, ca să le cruțe pe cele noi; controlul permanent, grosolăniile, zgîrcenia asta respingătoare, prostească și măruntă, al cărei cerc se strîngea tot mai mult în jurul ei, o umpleau de o scîrbă cumplită. Era tentată să plece imediat, să lase totul și să fugă în lumea largă, fiindcă se simțea slabă în fața acestor oameni brutali, în fața acestei vieți fără reliefuri. Umbla prin încăpere, neștiind ce să facă, mii de gînduri și de hotărîri i se iveau în minte, pulverizîndu-se într-o clipă, în cele din urmă, sună.

Veni Bartek, numai în cămașă, nu mai avea nici măcar vesta pe el.

— Cheamă-l pe domnul! De ce umbli așa?

— Păi dacă boierul ăl bătîrn m-a bătut cu bastonul și mi-a zîs să lepăd levreaua.

— Cheamă-l pe domnul! Bine, își spuse, o să ne răfuim îndată. Ah, deci asta e căsnicia! Nervoasă, începu să-și chinuiască dantela de la capod. Bine, de ce trebuie să îndur eu una ca asta de la niște necioplițî? se întrebă și furia înverșunată începu să clocotească în ea ca o furtună.

Andrzej veni și se așeză în tăcere.

— Te-am rugat să vii pentru că am o treabă foarte importantă...

— Am bănuit, de ce altceva ai fi vrut să mă vezi!

Vorbea aspru, ochii îi scînteiau de furie și încrîncenare.

Janka își reveni, jignită de tonul lui.

— Te ascult, e destul de tîrziu... se uită la ceas.

— Dacă te grăbești să te duci la culcare, nu te mai reții! exclamă impulsivă.

— Da, dar înainte de a pleca, poți să-mi spui de ce m-ai chemat.

— Voiam să te întreb cum o să trăim mai departe? răspunse Janka după o pauză mai lungă.

— Asta depinde numai de tine, doar ești stăpînă aici, o să fie cum o să vrei tu.

— Da, dar ai tăi îmi numără fiecare îmbucătură și se poartă cu mine de parcă aș fi străină.

— Pentru că ești într-adevăr o străină și vrei să fii așa, noi nu te interesăm nici măcar cît mobilele astea. Împinse scaunul cu piciorul, toate părerile de rău, înăbușite atîta vreme, ieșeau acum la iveală, umplîndu-i sufletul de amărăciune.

— Te-ai zăvorît în tine și habar n-ai de ceilalți care trăiesc în jurul tău, e foarte probabil că regreți acum că te-ai căsătorit cu mine... e cu putință... repetă mai încet.

— Nu, asta nu! se împotrivi impresionată de glasul lui.

— Îi tratezi pe toți de sus și nu pricep de ce, poate pentru că te iubesc atît de mult.

— Nu, n-am tratat pe nimeni niciodată de sus, uită-te mai degrabă cum mă tratează părinții tăi.

— Prostii! Nu lua în seamă ce spun mama și tata.

— Bine, dar mă insultă! se repezi enervată de această ceartă calmă.

— Pentru asta există un leac. De vreme ce pe părinții mei nu-i va putea sili nimeni să nu mai trăncănească, știi doar că sînt niște oameni simpli și la ei ce e-n gușă, e și-n căpușă, trebuie să iei totul în mînă, să conduci casa așa cum vrei; dealtfel, dacă vrei, putem să ne separăm de ei; se vor întoarce la clădirea din spate și n-o să mai fii obligată să-i vezi, dacă te supără așa de mult... În glasul lui răsuna reprosul.

Janka privi la el, o dureau cuvintele lui, le simțea greutatea, intuia durerea soțului și-i înțelegea privirea neliniștită, plină de așteptare, dar aproape că nu mai era în stare să vorbească din cauza poverii care o apăsa.

— Noapte bună! îi spuse, văzînd-o că nu-i răspunde.

— Te duci? îl întrebă moale.

— E tîrziu, e trecut de douăsprezece.

— Pleci ca și cînd ai fu supărat... rosti, simțind nevoia să-i ceară iertare, să-i spună măcar o vorbă de împăcare, dar nu-i veni nimic în minte.

— A, nici vorbă... cum aș putea să mă supăr pe tine! Nu prea mi-e bine, își strînse capul în palme și își șterse fruntea îmbrobonată de sudoare.

— Poate că ești bolnav?,.. sau poate...

— Poate... repetă în șoaptă și o privi atît de ciudat, încît Janka se înfioră, făcu cîțiva pași în neștire și se așeză lîngă lampă. Andrzej se muie dintr-o dată, înverșunarea îi trecu și simți o dorință uriașă să-i audă glasul, să ia capul acesta frumos în palmele lui să-i sărute buzele umede și îndîrjite.

— Jania!... spuse foarte încet cu glasul rugător. Iartă-mă și tu pentru necazurile astea, vezi că... Se întrerupse, ca își ridică ochii la el și așteptă să vadă ce spune; vru să-l ajute, să spună și ea ceva, dar nu mai fu în stare. Era o liniște atît de adîncă, încît se auzea cîntatul cocoșilor în curțile argaților și freamătul ușor al parcului. Andrzej mai așteptă o clipă și ieși.

După ce se închise ușa, Janka își reveni, dar el plecase.

— Ce vreau? Ce vreau? se întrebă cu durere.

XXIII

Dimineața, înainte ca Janka să se ducă la cai, veni Bartek, roșu la față, cu o hotărîre disperată în priviri. Îi căzu la picioare și-i spuse:

— Fiți bună, cocoană, și scăpați-mă de livrea și de slujba asta, că m-am prostit de tot, și pe urmă, cu ceaiul ăsta m-am amețit, nu alta. Fi-ți bună cocoană, și lăsați-mă să plec.

— De ce nu vrei să mai slujești?

— De slujit, vreau să slujesc, că ce altceva aș putea să fac, da' la cai sau or'unde în altă parte, numai în blestematele astea de odăi nu.

— De ce?

— Păi pentru că ieri boieru' ăl tînăr m-a bătut, că n-am fost în livrea, iar astăzi boieru ăl bătîrn mi-a dat cîteva cu bastonu', că umblu în livrea. Nu măi știu ce să fac. Rîd toț' de mine. Așa că n-o să mai slujesc, c-am ajuns în stare să-mi fac ceva rău, eu sînt...

— Ești un prost, auzi?

— Păi aud eu, răspunse cu umilință, îndreptîndu-se la glasul ei ridicat.

— Atunci ascultă ce-ți spun eu: îmbracă-te în livrea și dacă-ți zice cineva ceva, spune-i că eu ți-am poruncit să faci așa.

— Da, și dacă boieru' ăl bătîrn îmi tăbăcește cojoaca și mă dă afară? întrebă plîngător.

— La mine slujești, eu sînt stăpîna ta și boierul cel tînăr, numai noi doi, înțelegi?

— Înțăleg! Să mă-mbrac în livrea și să umblu așa, iar dacă mă-ntreabă cineva și mă bate, să spui că slujesc la boierii ăi tineri, că dumnevostă aț' zis, își îndreptă spinarea și ieși.

— Începe războiul, bine! șopti cu hotărîre. Dacă vreți să vă strunesc, o s-o fac și pe-asta! O s-o simțiți pe pielea voastră, sau plec de aici, sau va fi cum vreau eu.

Se gîndi furioasă, uitîndu-se pe fereastră la Orlowski care se plimba printre gărdulețe, cu șapca roșie pe cap și în uniforma veche, ridica piciorul sus și mărșăluia solemn.

— Un... doi! ...um... doi... Miecio! comanda mereu, ajungea la capătul potecii și o lua de la început.

Își desprinse privirile de la tatăl ei și se duse în sufragerie.

Andrzej nu mai era acolo, dar bătrînul ședea la masă cu paharul în amîndouă mîinile, asistat de Grzesikiewiczowa. Îi salută din cap și se așeză să mănînce. Janowa, cu fața umflată și ochii roșii de plîns, îi servea ciudat de tăcută.

— Janowa, deschide fereastra, tutunul pe care-l fumează tata e pur și simplu respingător.

— Ia te uită! mormăi bătrînul, puse paharul pe masă și se uită la ea contrariat.

— Janowa, adu-mi alt tacîm, din cele noi, nu pot să mănînc din cojile astea ciobite. Să le iei și să le duci la bucătărie, să nu le mai pui niciodată pe masă.

— Jania, farfuriile sînt încă bune, se opuse bătrîna.

— Taci din gură, mamă! Cînd îți poruncește cucoana, tu trebuie să asculți, pe legea mea, că mîine o auzi că-ți spune: afară și basta! izbucni Grzesikiewicz cu glasul întretăiat de obidă.

Sfîrși repede micul dejun și ieși, fiindcă se înăbușea de furie.

— Dacă nu se poate altfel, voi lupta pentru unt, pentru farfurii și livrea! se gîndi cu o amărăciune sfidătoare.

Bătrîna plecă și ea în tăcere, fără să se uite la ea, lăsînd-o adîncită în gînduri.

— Ce vreau? Da, ce vreau? îl sună pe Bartek.

— Cheamă-l imediat pe bucătar. Ce nevoie aveam eu de toate astea? De ce nu puteam trăi liberă și fără nimeni pe cap? Și-acum? mergea cu pași repeziți prin încăpere; aproape că ura casa asta, camerele astea pe care le vedea înșirîndu-se în fața ei, pămîntul care înconjura conacul ca o mare necuprinsă de jur-împrejur. Se simțea înjosită de rolul pe care trebuia să-l joace, de această luptă meschină.

— De azi încolo vei primi dispoziții numai de la mine.

— Foarte bine, fiindcă bătrîna îmi stă ca un os în gît, înghină rezemîndu-se de ușă cu țigara în gură.

— Despre cine vorbești, Jane?

— Despre doamna bătrînă! Zîmbi disprețuitor.

— E pentru ultima oară cînd îți permit să vorbești așa și să stai cu țigara în gură în fața mea.

— Da, stimată doamnă, dacă... începu înfricoșat.

— Dacă ce?

— Dacă bătrîna asta...

— Gura! îl repezi. Ești liber și nu uita ce ți-am spus.

— O să vedeți voi! O să-mi simțiți mîna! șopti iritată, apoi se așeză, să se concentreze și să-și adune și forțele pentru luptă, surescitată, dar și cu anume toamă de ziua de mîine. Gîndurile și simțămintele i se încrucișau ca ereții la vînătoare, rotindu-se greoi în tăriile pustii. Se retrase în ea însăși, în trecutul nu prea depărtat, înconjurîndu-se de amintiri, dar acestea erau ca niște cețuri care-i alunecau printre degete, imposibil de ținut în frîu. Își simțea sufletul pustiit. Unde pieriseră toate acestea? se gîndea cu jale și aproape înspăimîntată, simțea că nu mai este în staro să se desprindă do pămînt, să-și trezească vechile visuri, aspirații; inima și sufletul se prefăcuseră în scrum, licărind arareori în timp ce se stingeau de tot.

Creștea în ea dorința tăcută de ceva care să-i umple golul dinlăuntru, ceva foarte apropiat și bun, dorința de a se sprijini pe un suflet iubit.

— Dumneata ce vrei, domnișoară? tresări amintindu-și întrebarea simplă a doctorului. Privi în neștire prin cameră. Da, ce vreau eu?... Nu știa nimic, încotro merge, ce vrea și pentru ce trăiește?... Bine, dar... repeta cuvinte goale, am casa mea, un bărbat... obligații... cum de altora le ajunge asemenea viață?... Pentru că iubesc! răspunse un glas dinlăuntrul ei. Pe cînd eu? și pentru a se dezvinovăți, începu să caute în amintire și în inimă acele firave lujere de simpatie față de

soțul ei, se agăța de ele cu disperare, ridicîndu-le pentru o clipă la rangul de dragoste, își repeta întruna că-l iubește, se înduioșa de bunătatea lui și erau momente cînd inima îi ardea ca jarul, răsfrîngînd iubirea lui; sufla în aceste scîntei pînă cînd se stinseră și sufletul i se cufundă în întuneric.

— Nu-l iubesc! șopti umilită, incapabilă să se mai înșele pe sine însăși. Îi era cu totul indiferent, iar cîteodată i se părea de-a dreptul respingător.

Își șterse buzele, fiindcă o ardea amintirea sărutărilor și mîngîierilor lui.

— Mint pe toată lumea! Acest adevăr o chinuia cumplit și o umilea, încît uneori îi venea să-și ia lumea în cap și să plece, să fugă; și atunci se ridica în sinea ei pentru o clipă și se prăbușea din nou, pentru că nu știa încotro s-o apuce, nu mai avea putere să lupte cu toți, mii de scrupule, necunoscute mai înainte, începeau să-i blocheze mișcările voinței. Toate i se învălmășeau în minte, istovind-o și antrenînd-o cu schimbul, încît era aidoma unui stup în care roiul murea și doar viermii negri ai grijilor și chinurile spaimei se săturau cu micrea vieții ei, vuind asurzitor în căsuțele goale.

În cele din urmă, neputînd să scape de acest haos și nici să-l stăpînească, aproape că fugi din casă și se duse la mama soacră.

Bătrîna ședea în ușa clădirii din spate, cum îi era obiceiul, curăța penele și certa fetele din casă.

— Mamă, nu vrei să mergem în sat, ce zici? îi propuse Janka.

— Bine, tot trebuia să mergem pe la Jadamka. Magda, să nu uiți de porci! Hai să trecem și pe la cocini, că sînt în drumul nostru.

Își luă bățul, își puse o maramă pe cap și plecă înainte fără un cuvînt, neuroasă și îndîrjită, doar la răstimpuri se uita pe furiș la Janka, apoi își cobora pleoapele, ascunzîndu-și părerea de rău și supărarea.

Janka se uita la ea aproape cu umilință, aștepta un cuvînt cald, și-l dorea, deoarece acum avea nevoie de simpatia cuiva, nevoia de a-și lipi capul la pieptul cuiva, îi era foame de dragostea celor din jur.

— Bartek, vino încoace! Bartek se ridică nu prea binevoitor de pe banca de la intrare. Scoate-ți livreaua, pulurozule, și du-te s-o ajuți pe Magda! îi porunci bătrîna.

— Nu mă duc și nu lapăd levreaua; cocoana mi-a spus să n-o scot, să stau în anticameră și să nu mai ascult de alt-

cineva, așa că nu măi ascult, că nu sînt nici eu porcar, răspunse cu mîndrie, uitîndu-se la Janka.

— Ce tot latri, nepricopsitule! se miră bătrîna, tremurînd de mînie.

— Nu latru, că nu sînt cîine, vorbesc...

— Nu latri, care va să zică, nu dai jos livreaua și nu mai vrei să asculți! A, stai tu, neisprăvitule! Cu mine vorbești tu așa? Îl lovi cu bățul în cap și înainte de a-și veni în fire, îi înfipse mîna în păr și începu să-l altoiască zdravăn.

— Stăpînă, o, Doamne, stăpînă! bîlbîi asurzit.

— Destul, mamă! Lasă-l în pace! strigă Janka, o dădu la o parte pe bătrînă și se așeză între ei.

— Mamă, te porți ca o femeie beată la crișmă, nu ca o cucoană, mai mare rușinea!

— Sînt femeie și țărancă, dar asta nu-i treaba ta. Sînt țărancă, dar nu o sărăntoacă sau o vîntură-lume. Ia uitați-vă la ea, cucoana mare, poate că vrei să mă iei și de păr, nu? Doamne, Isuse și Maică Precestă! Să ajung eu să pat una ca asta la bătrînețe!

Se văicărea atît de tare, încît pe la ferestre apărură capetele slujitorilor.

— Ce rău ți-am făcut, mamă? Nu te-am lăsat să-l bați pe Bartek, fiindcă el s-a purtat cum i-am spus eu.

— Deci eu nu mai înseamn nimic aici, am ajuns un fel de momîie care vă stă în cale.

— Ce tot vorbești, mamă? se împotrivi Janka enervată și, ca să nu izbucnească, nu-i mai ascultă văicărelile și plecă. Porunci să înhame caii și se duse la Witów.

Stătu acolo cîteva ore într-o dispoziție apăsătoare, apatică, pînă cînd Jadwiga observă starea în care se afla.

— Ce ai, doamnă? o întrebă grijulie.

— Nu știu. Știu doar că mă aflu la o răspîntie și nu văd nici un drum înaintea mea, spuse și tăcu, cu toate că mărturisirea îi stătea pe limbă, fiindcă îi fu rușine să tulbure pacea acestui suflet neinitiat. Petrecu apoi cîteva ore cîntînd la pian, dar nici muzica nu-i aduse alinarea. Spre seară, deoarece vremea era frumoasă, trimise trăsura înainte și porni încet pe jos spre casă. Mergea pe drumeagul îngust, care șerpuia de-a dreptul peste cîmpurile necuprinse, și privea în zarea depărtată, din care parcă se țeseau contururile unor hotărîri... Se liniștea încetul cu încetul, fiindcă întinderile pe care le îmbrățișa cu privirea, îi domoleau furtuna lăuntrică, umplînd-o de pace, dîndu-i puterea de a rezista.

— Nimeni n-are nevoie de mine! se gîndi și pentru prima dată simți că vrea să fie ceva, să ocupe și ea un loc în viața din jur; se prăbuși din nou în abisul însingurării în care trăia, mai adînc și mai intens ca altădată.

Se așeză lîngă crucea care se înălța în mijlocul cîmpului, lîngă drum, pe o colină acoperită cu dracilă și tufe de mălin sălbatic, și își întindea parcă brațele spre lanurile nemărginite, văduvite de vegetație, somnolente; privirile i se pierdură în toamna care se apropia pe toate mejdinele.

Nu vedea nici o scăpare de nicăieri, așa că începu să privească mai atentă împrejurimile, să considere viața cu mai multă larghețe și să vadă că își avea și ea farmecul ei, că se putea împăca și cu ea, găsindu-și dacă nu fericirea, cel puțin liniștea.

Erau momente cînd își uita propriile gînduri și simțăminte și se lăsa covîrșită de frumusețea care iradia din cîmpuri și din văzduh; se abandona cu tot sufletul în voia acestei toamne dumnezeiești, poloneze, care stăruia pe întinderile pustii, în voia acestei stăpîne luminoase, cu chipul gălbui și cu o cunună de ochiu-boului în părul bălai, în veșmîntu-i lung, țesut din pînzele de păianjeni și presărat cu boabe roșii de scoruș, care plutește în după-amiezile însorite peste mirișt ile ruginii și tarlalele roșietice, semănate cu grîul de toamnă, peste apele încețoșate și, îngîndurată, împrăștie în văzduh o liniște plină de nostalgie și de aromele ultimelor flori de carpen, care se scuturau după trecerea ei; atinge cu poala rochiei panseluțele albastre care-și închid ochii și cad moarte; scutură lujerele uscate de lumînărică, smulge frunzele sîngerii de prin perii încovoiați și piere în păduri, prin desișurile de arin și de molid, printre mesteceni galbeni, și numai firele tremurătoare de păianjeni spun că a trecut pe aici și a luat-o într-acolo, iar acum e departe... acolo unde apele întunecate răsfrîng frunzele argintii ale plopilor tremurători și ciorchinii sîngerii de afine; acolo în bungetul amuțit, prin rîpele și luminișurile pădurii, în acest templu rezemat pe nii de coloane, unde se mai aude doar tac-tac-ul ciocănitorilor, bufnetul conurilor de brad și țipetele îndepărtate ale păsăretului.

Janka privea la această toamnă și începea să se contopească treptat cu cîmpurile, cu pădurile și satele care-și trimiteau drept în sus stîlpii de fum albăstrui; începea să le înțeleagă și să le simtă ca odinoară, și tot ca mai demult începu să rătăcească cu gîndul pe toate drumurile, prin desișuri și

peste ape, în zilele pline de soare și liniște, și să împărtășească dragostea adîncă, înviorătoare, pentru tot ce o înconjura; începea să se înfrățească iarăși cu pămîntul care pulsa viață împrejur. Nu se mai simțea atît de străină și de singură.

Privea și vedea toamna care se poate vedea înaintea amurgului, cum plutește în nimbul jariștei arămii a apusului peste mejdinele prin care hălăduiau copaci scorburoși, porumbrelul și vrejurile de mure. Plutește, iar frunzele copacilor zboară moarte în urma ei, trestiile fișiie somnoroase prin bălți, păsările fug cu țipete de spaimă spre locuințele oamenilor, stolurile de cocori se scurg pe urmele ei croncănind cîntecul de îngropăciune, glossa tristă a toamnei, iar oamenii stau pe drumuri, pe lîngă pluguri, în fața caselor și tac, privind în lume cu mîhnire adîncă și teamă. Pe islazuri, larma cîntecelor încetează, sufletele se reculeg, vitele mugesc surd, uitîndu-se în văzduhul încețoșat cu priviri prostite de frică. Fumul se destramă prin livezile desfrunzite și vîntul se iscă pe cîmpuri, prin pădure și prin tării și începe să vuiască surd și mohorît, norii cenușii gonesc ca niște păsări, aruncînd umbre întunecate, acoperă și înăbușe lumina, sorb căldura și atunci se revarsă tristețea în care se pulverizează ca niște umbre vedeniile muribunde ale verii.

Janka rămase multă vreme așa, neobservînd că Witowski se oprise în spatele ei ținînd calul de dîrlogi. Sta cufundată în uitare, pătrunsă de dulceața acestei toamne, a acestei *vis medicatrix naturae*[1], care iradia din cîmpuri și din propria reculegere.

XXIV

— Te conduc, doamnă, șopti, deoarece de la înfrățirea și desfătarea în sînul naturii umede pînă la guturai și răceală, nu e decît un pas.

— La ce bun tonul acesta? îl întrebă ea, ridicîndu-se fără să se mire de prezența lui, dar jignită de ironia care-i răsuna în glas.

— La ce bun există toate, ca să existe.

Se priviră în ochi aproape ca atunci, înainte de plecarea în Italia.

[1] Forța tămăduitoare a naturii (lb. lat.)

Janka roși, întoarse capul, iar Witowski își strînse buzele, își cravașă cizmele și o furie bruscă îi cuprinse sufletul. Dorea, simțea nevoia să-și bată joc.

— Mergi la noi, domnule? întrebă, după ce porniră.

— Nu merg nicăieri, merg cu dumneata. Se depărtă și se uită lung la ea.

Astăzi era foarte frumoasă pe fundalul cîmpurilor albăstrui și al orizontului purpuriu.

În ochi îi stăruia îngîndurarea și un dor tainic, semăna cu cîmpurile care se înnegriseră în apropierea pădurii.

— Doamnă, arăți ca „Gioconda"[1] lui Leonardo.

— Adică?

— Ciudat de frumoasă, prea frumoasă, adăugă mai încet.

— Doar atît... șopti Jania cu ironie. Repertoriul e vechi.

— Te-ai plictisit de el, nu-i așa, prea bine, iată unul nou!...

— Sînt foarte curioasă.

— Curiozitatea este una dintre trăsăturile dumitale foarte importante.

— Asta face parte din repertoriul nou? Întreb, fiindcă mi se pare cunoscută.

Nu-i răspunse, îndurerat de ironia ei, fiindcă mișcările ei, puțin greoaie, ușor legănate, umerii frumoși modelați, buzele purpurii, senzuale, și ochii adînci, liniștiți, fățptura ei mîndră și atîțătoare acționa ciudat asupra lui; îl atrăgea și-l înfuria, că se lăsa influențat. O învălui într-o privire înflăcărată; Janka observă și își puse pălărioara pe care pînă acum o ținuse în mînă.

— Nu te urîți, doamnă, cu cutia asta pe cap, protestă Witowski.

— Nu-mi place să fiu taxată din ochi, îi răspunse Jania cu asprime.

— Cine ești dumneata, doamnă? Cuvintele ei îi biciuiră fața.

— Un om.

— Trăsătura dumitale esențială este ambiția, o ambiție uriașă.

— Vorbim despre ceva mort de mult, fiindcă dacă această ambiție ar mai trăi în mine, mai mult ca sigur că n-aș merge acum pe acest drum.

[1] Tablou celebru de Leonardo de Vinci (1452—1519) — pictor, sculptor, inginer și savant italian; titan al Renașterii, cunoscut mai mult ca pictor.

— Nu înțeleg.

— Aș fi undeva în lumea largă. Poate că aș fi o actriță sau poate că n-aș fi nimic, dar e sigur că n-aș mai sta la Krosnowa.

— E adevărat că o soție bună înseamnă mai puțin decît o mare actriță, dar... ai putea fi o femeie importantă la Krosnowa.

— Pentru cine? Regretă întrebarea, i se părea copilărească.

— Pentru dumneata însăți, pentru oameni, pentru soțul dumitale, pentru boierul Pietr.

— De ce sfîrșești totdeauna prin a ironiza?

— Adesea ironiile nu sînt decît un scut în fața propriei inimi, îi răspunse mai încet și mai trist.

— Sau poate doar un flirt din noul repertoriu...

— Doamnă, ești foarte fericită la Krosnowa?

— Domnule...

— De ce te superi, doamnă? N-am făcut decît să continui pe tonul dumitale.

— Bine, dumneata cum stai cu fericirea la Witów?

— Sînt fericit la pătrat. Da, mănînc foarte bine, iubesc cît am nevoie, dorm cînd vreau, îmi bat joc de oameni cînd am poftă, nu-mi pasă de nimic și de nimeni și pot să-mi crăp capul în orice clipă, dacă mi se năzare. Zîmbești batjocoritor, doamnă, nu mă crezi, mă socotești unul din acei flecari care fac pe plictisiții pesimiști. Pot să te conving pe loc, imediat, că sînt gata să și îndeplinesc ce spun, ca englezul acela! Rosti repede, în ochi îi luci o hotărîre nezdruncinată, flacăra unei voințe puternice, cînd scoase revolverul din buzunar, încît Janka păli și cu un gest instinctiv îi opri mîna care se îndrepta spre tîmplă. O cuprinse o spaimă cumplită, era adînc convinsă că s-ar fi împușcat.

Witowski rămase o clipă nemișcat, privind-o intens în albul ochilor; fața asemănătoare întrucîtva cu a sălbaticului Antinous[1] îi tremura din toți mușchii, în sfîrșit, desprinse mîna Jankăi de pe mîna lui și spuse cu ironie:

— Doamnă, ești prea nervoasă pentru a fi soția lui Andrzej, iar pe de altă parte, îți va fi foarte greu să te ocupi de gospodărie, foarte greu...

— Nu mai continua, domnule! șuieră, revenindu-și și o cuprinse brusc o furie oarbă, încît în primul moment vru să dea cu umbrela în el.

[1] Personaj din *Odiseea* lui Homer; unul dintre pretendenții la mîna Penelopei.

Îl ura în clipa asta atît de mult, încît porni repede înainte fără o vorbă.

— Doamnă Janina! exclamă uimit în urma ei. Janka nici măcar nu se uită înapoi și grăbi pasul, iar inima îi bătea să-i spargă pieptul și ochii i se umplură de lacrimi.

— Iartă-mă, te rog! N-am vrut să te jignesc. Nu pleca așa!

— Nu, e mai bine să ne despărțim aici; nu sînt obișnuită să se facă experiențe cu nervii și sensibilitatea mea.

Se uita în ochii ei cu atîta tristețe, încît mînia i se topi numaidecît, lăsînd locul milei și compătimirii.

— Ce impresie și-ar face cineva care ne-ar vedea acum și ar asculta ce vorbim? spuse Janka, străduindu-se să se stăpînească.

— Ar înțelege că are în față două suflete care se caută și care se tem de propriile adîncuri.

— Dar dumneata ce-ai zice? Inima începu să-i bată cu putere.

— Că fără să știm, căutăm drumul spre sufletele noastre.

— Noapte bună, domnule, ajung și singură.

— Și că am pătruns cu privirea în abisul întunecat, continuă Witowski neauzindu-i cuvintele de rămas bun.

— Avînd asemenea minuni în fața noastră! Arătă spre soarele agățat pe cer deasupra pădurilor, care învăpăia ochiurile bălților și pierea în cețurile vineții.

— H_2O, colorată metalic, dacă vrei să introduc totul în formule.

Janka se uită la el și un sentiment ciudat de teamă îi strînse inima, ca și cînd ar fi privit într-adevăr într-o prăpastie fără fund.

Mergeau în tăcere și din cînd în cînd se cercetau cu răceală; în sufletele lor își făcea loc spre lumină un sentiment indicibil de dragoste și părere de rău, de dorință și de spaima de această dorință, în vreme ce între ei rătăceau lucirile pupilelor înflăcărate și fluidele nenumărate care leagă un suflet de altul.

Dinspre capela de la Witów se auzi bătaia toacei, care se împleti cu țîrîitul cosașilor și uruitul morii de la Krosnowa, alergînd și revărsîndu-se peste întinderi.

Tăceau mereu, temîndu-se să întrerupă liniștea, sau să vorbească, întrucît primul cuvînt care li s-ar fi smuls de pe buze ar fi putut exprima tocmai ceea ce voiau atît de mult să-și spună și, în același timp, să păstreze în adîncul sufletului. Janka simțea că i se învîrte capul, uneori simțea irumpînd

spre inimă și creier un șuvoi nestăvilit de sînge și atunci se clătina, gata să se prăbușească. Se oprea puțin, ca să-și vină în fire, și pornea din nou. Nu-și mai amintea de nimic, nu se mai gîndea decît la el, la expresia ciudată a ochilor lui cînd spunea: Căutăm drumul spre sufletele noastre. Tremura tot mai tare înăuntrul ei și se învelea tot mai strîns în pelerină, vrînd parcă să se ascundă de ochii lui care o hipnotizau; îi simțea privirile pe gură, ca pe niște sărutări, și buzele i se învăpăiară de plăcere; le simțea în ochi și se lăsa cuprinsă de o moleșeală ciudată, apăsătoare. Mergea din ce în ce mai încet și mai nesigură pe picioare, uneori se trezea din această vrajă neînțeleasă care o stăpînea și se uita cu privirea încețoșată împrejur; întîlnindu-i însă ochii umezi, ce luceau ciudat, recădea în sine și se înfiora, încît își desfăcea brațele, respira adînc și avea o poftă nebună să se tupileze toată la pieptul lui fie și cu riscul de a se pierde...

Witowski încerca și el aceeași stare sufletească; o forță uriașă îl purta spre ea, înlănțuindu-l, o simțea atît de aproape de el și-i pătrundea atît de adînc în suflet, încît parcă îl paraliza o durere fizică, surdă. Îl stăpînea cu totul, de aceea tăcea înciudat pe el însuși, pe ea, pe toată lumea.

— Te iubesc! Te iubesc! îi bătea inima cu o monotonie înfricoșătoare, în timp ce cu expresia buzelor ironiza, ura și se apăra din toate puterile, ca să nu-i cadă în genunchi și să nu-i îmbrățișeze picioarele, să nu-i sărute măcar tivul rochiei al cărei fîșîit uscat îl chinuia, și să nu-i destăinuie tot ce avea pe suflet, revelația pe care o trăia abia acum.

— Noapte bună, domnule! șopti Janka abia auzit, cînd intrară în sat, și își ascunse repede mîna sub pelerină, apoi plecă înainte singură, fără măcar să se uite la el, deoarece Witowski nu se mai străduí s-o rețină și nici nu o mai urmă; privea doar la rochia ei de culoare deschisă, care se deslușea în semiobscuritate confundîndu-se treptat cu umbrele.

— Te iubesc! se gîndi multă vreme cu privirile ațintite spre locul unde dispăruse și unde el o vedea și acum cu ochii sufletului.

Janka mergea repede și își reveni abia atunci cînd auzi galopul calului care se depărta; se uită înapoi și i se strînse inima de jale.

— De ce n-a venit cu mine! își spuse, dar cînd mersul o readuse la realitate, își șnurui buzele de mînie; era foarte nemulțumită de ea însăși, mai simțea și acum urmele fiorilor de

plăcere, dar se apăra indignată cu ajutorul gîndurilor, al luciditații.

La cină nu observă decît că mama avea ochii roșii de plîns, bătrînul era beat și o privea amenințător, iar soțul, mai vesel ca de obicei, o îndemna să mănînce neapărat ceva.

— Nu pot. Sînt puțin obosită și mă doare capul...

Nu, nu era în stare să vorbească, nici măcar nu auzea cînd îi vorbeau, era foarte departe de ei toți, gîndurile îi rătăceau printr-o lume a visurilor, plină de strălucirea privirilor, de contururile fețelor, sunetele glasurilor și expresiile ochilor, o lume învălmășită, dulce.

— Domnișoara Jadwiga e sănătoasă? L-ai văzut și pe Ștefan?

— E sănătoasă, sănătoasă, repetă Janka. Domnul Ștefan era plecat de dimineață de acasă.

Nu-și dădea prea bine seama de ce nu spusese adevărul și, de aceea, era cam descumpănită.

Se duse imediat în camera ei.

Iar a doua zi se trezi ciudat de bine dispusă, se simțea atît de bine, atît de liniștită, de plină de putere, de poftă de viață și de acțiune, încît se duse la clădirea din spate.

Mama era ocupată cu înfățatul pernelor.

— Le îmbrac eu mai repede! spuse Janka, luîndu-i perna din mînă.

— Vai de mine!... păi ditamai cucoană poate... șopti bătrîna mușcător.

— O să vezi și dumneata. Îmbrăcă perna, așternu patul, așeză pe comodă nenumăratele figurine și icoane de sfinți și aprinse candela, dar bătrîna nu-și descreți fruntea, urmărindu-i mișcările cu îndîrjire țărănească, cu anume ironie în ochii cenușii și oftînd. Abia cînd Janka sfîrși toată treaba și vru să plece, o chemă:

— Janiusia!

Janka nu mai plecă și se așeză lîngă ea.

— Fetița mea, să nu fii supărată pe mine. Vezi și tu, sînt o femeie bătrînă, simplă, repede la mînie și fără știință de carte, vorba rea îmi scapă cînd nu gîndești.

— Las-o-ncolo, mamă, ce să mai vorbim, eu nu-ți port pică. Îi sărută mîna și bătrîna fu atît de înduioșată, încît o luă în brațe și o sărută din toată inima.

— Mi-e și mie dor, fetiță, să vorbesc cu cineva, Jędruś nu mă lasă să stau cu fetele de la curte, cu tata n-am ce, că imediat începe cearta și înjură, cu Jędruś n-am cînd, cu tine nu

cutez, fiindcă ce poate să-ţi spună o femeie simplă ca mine?... aşa că parcă-mi vine lehamite de viaţă şi atunci sînt atît de morocănoasă, că umblu de colo-colo şi caut mereu ceva de care să mă agăţ.

— Ho! ho! ce armonie! exclamă Andrzej intrînd.

— Da, băiatule, tocmai îi spuneam că mi-e dor de nepoţei, răspunse bătrîna şireată.

Andrzej se uită la Janka într-un anume fel, încît aceasta roşi şi ieşi, fără un cuvînt, contrariată de privirea lui.

— Cloşca încă n-a căzut, aşa că nu poţi s-o pui pe ouă! rîse bătrîna.

— Mamă, te rog să nu mai vorbeşti aşa de faţă cu ea.

— De ce, vrei să-mi fie ruşine să spun că mi-e dor de nepoţei?

— Mamă, ai copiii Józiei.

— Şi dacă eu îi vreau pe ai tăi, pe ai tăi, Jędruś, dragă.

Îl luă de braţ şi-l mîngîie pe faţă şi pe păr, bucuroasă că avusese îndrăzneala şi prilejul să-şi exprime cea mai arzătoare dorinţă, a cărei înfăptuire o aştepta cu nerăbdare.

— Poate că e nevoie de vreun doctor? şopti mai departe.

— Să nu mai vorbim de asta. Îşi sărută mama şi plecă la conac.

Îşi dorea şi el acest lucru, intuind că un copil ar fi legat-o mai strîns de ei, şi tocmai se gîndea la asta, cînd îi auzi glasul.

— Te rog să-mi faci şi mie un mare hatîr, îi spuse Janka.

— Ştii doar că fac orice pentru tine.

— Dă-mi şase sute de ruble în rate lunare.

— Bine. Vrei să cumperi ceva?

— Nu, nu... ezită să-i spună că voia s-o ajute pe Zaloska, gîndindu-se că poate el nu va fi încîntat de mărinimia ei, aşa că nu-i spuse nimic.

— Da, aş vrea să-mi cumpăr ceva, urmăresc însă un scop, de aceea vreau să plătesc în rate.

— Uite un cec pentru banca de comerţ. Scrie suma pe care o doreşti la purtător, şi poţi să iei banii cînd vrei. Sînt tare curios ce vrei să cumperi?

— O să-ţi spun mai tîrziu.

Rămase mirat de reţinerea Jankăi şi, cînd să plece la cîmp, în minte îi încolţiră bănuieli întunecate.

— Cui vrea să-i trimită şi pentru ce? Nu cumva!... nu, nu... se împotrivi cu energie şi se întoarse din drum, intră în

casă fără zgomot, deoarece covoarele îi înăbuşeau paşii, aşa că intră fără veste în camera ei.

— Mi-a venit o idee... începu de la uşă, ce-ar fi ca duminică să facem cîteva vizite prin împrejurimi, se înţelege, dacă n-ai nimic împotrivă.

— Da, nu trebuie să neglijăm oamenii. Domnişoara Jadwiga mi-a spus că vecinii sînt miraţi că încă nu ne-am dus în vizită la ei, răspunse Janka liniştită, punînd sugativa peste scrisoare şi ascunzînd-o în acest fel.

Îi înţelese intenţia şi toată ziua îşi bătu capul cu întrebarea:

— Cui i-a scris?

Janka se duse la poştă, ca să expedieze personal scrisoarea cu primul cec. Apoi o vizită pe Józia, care zăcea de cîteva zile la pat, îmbolnăvită de grija păsărilor care mureau de dizenterie. Ascultă o groază de văicăreli în legătură cu nătîngia soţului şi josnicia slujitorilor, destule complimente înşelătoare în ce o privea şi, plictisită de moarte, plecă acasă.

Începu să plouă torenţial şi drumurile argiloase se desfundară, încît caii mergeau la pas, alunecînd întruna. Seara se lăsă repede, o seară întunecoasă, rece, plină de umezeală, respingătoare.

Prin pădure porniră mai repede, fiindcă drumul era mai bun, cînd deodată Janka auzi tropotul unui cal. Se uită înapoi şi-l văzu pe Witowski. Acesta o salută din cap, se apropie atît de mult, încît şoldul calului se ştergea de aripa trăsurii. Nu mai rosti formula de politeţe obişnuită, se aplecă îndată spre ea şi-i şopti surd:

— Trebuie să vorbesc astăzi cu dumneata! Îi luă mîna şi, în loc să i-o sărute, i-o muşcă atît de tare, încît Janka ţipă, iar el întoarse calul fulgerător şi pieri în întunericul pădurii.

Înainte de a înţelege ceva, înainte de a se uita înapoi, dispăru ca o umbră.

Stătea încremenită de spaimă şi uimire.

— Mînă mai repede! A înnebunit! se gîndi privind aproape cu teamă prin pădure, aşteptîndu-se să-i vadă chipul ieşindu-se din spatele vreunui copac; era înfricoşată de violenţa lui, care îi producea în acelaşi timp o plăcere neînţeleasă, aţîţătoare.

Îşi lipi buzele pe locul unde o muşcase, pentru că o ustura, dar şi le apăsă atît de tare, de parcă sărută pe cineva nespus de iubit. Apoi, revenindu-şi, îl îndemnă pe Walek să se grăbească.

Acasă găsi cîțiva musafiri, veniseră soții Woliński și Rutowski.

La început, se bucură foarte mult, dar mai tîrziu prezența lor deveni apăsătoare. Acum o preocupa altceva, acel „Trebuie să vorbesc astăzi cu dumneata" îi stăruia în minte, înfiorînd-o de teamă. Asculta, vorbea și deseori se surprindea pîndindu-i pe toți, fiindcă i se părea că știu totul și o privesc cu luare aminte; cel mai mult o neliniștea soțul ei, care o privea atît de ciudat astăzi!

Ședea posomorît, își mușca mustața și se silea zadarnic să lege o discuție care se rupea mereu, pentru că nu era în stare s-o susțină din cauza întrebării chinuitoare:

— Cui i-a trimis banii?... poate că... nici măcar nu-și sfîrși gîndul și se întoarse spre Rutowski, se uită cu coada ochiului la Janka fără să audă nimic, pînă cînd acesta, emoționat și bucuros, neputînd să scoată nimic de la el, se mută lîngă Janka, însă aceasta scăpă de el cu cîteva generalități despre Italia, fiindcă era ocupată cu soții Woliński și copiii lor; în același timp, se întreba tot mai curioasă:

— Ce vrea? Ce vrea să-mi spună? se gîndea și la fiecare rafală de vînt care izbea geamurile, tresărea și asculta ecoul pașilor; privea pe furiș spre fereastră, crezînd că vede silueta lui Witowski, ba găsi chiar prilejul să coboare pînă la intrare și să scruteze noaptea neagră, rece, ploioasă.

— Arăți foarte impunătoare și foarte frumoasă... îi spuse Helena.

— Krosnowa m-a schimbat așa.

— Italia, dragă doamnă, una, alta, Italia, interveni Rutowski, aura de acolo...

— Dar și tu arăți splendid, ca totdeauna, doar că te-ai mai îngrășat puțin.

— Da, da!... se bucură Woliński care ședea lîngă Andrzej. Helena își lăsă capul în piept.

— Vecinii ce fac, nici o noutate? începu Jania ca să o scoată din încurcătură.

— Sînt, cum de nu: doamna Stabrowska a scris un nou roman, intitulat *Lături*. Îl publică într-o revistă săptămînală pe care n-o citește nimeni și, ca să-și oblige toți vecinii să-l citească, a dispus să se trimită revista la toată lumea pe o rază de trei mile.

— Își plătește publicitatea.

— Dar în același timp te obligă să citești, iar prin aceasta să gîndești, șopti Janka și se ridică puțin, pentru că i se păru

că în încăpere răsună un glas cunoscut. Tu l-ai citit, Helena, e ceva de el? continuă să întrebe.

— Dumneavoastră ați fost și la Loreto? se amestecă Rutowski din nou.

— Nu l-am citit, soțul meu mi-a spus că e de-a dreptul imposibil.

— În orice caz, titlul exprimă foarte bine conținutul.

— N-are importanță, poate că soțului tău nu i-a plăcut, pentru că nu e genul lui, dar trebuia să te convingi singură. Bartek! strigă ridicîndu-se, se duse în anticameră, privi pe fereastră și se întoarse.

— E într-adevăr cam peste mînă de la Ancona, dar e minunat. Marea, domnule dragă, ți se întinde la picioare.

— Unde? întrebă brusc Andrzej, ghicind neliniștea Jankăi.

— Lîngă Ancona, dumneavoastră ați fost la Loreto?

— Am urmat itinerarul obișnuit al celor care se duc în Italia.

— Al pelerinilor cucernici, adică am ocolit localitățile frumoase și le-am văzut pe cele minunate, șopti Janka mai mult pentru sine.

— Aveți o casă grozavă, principară... schimbă vorba Helena, observînd că Andrzej privise repede la soția lui și tresărise.

— Da!... luxul unei magazii de mobilă de la Săpata.

— A, Jania, era să uit! Głogowski a scris de la Paris familiei Stabrowski, zicînd că vine la primăvară la ei.

— Cine?... a, Głogowski! Głogowski!... Ce frig e aici! se înfioră, se înveli mai bine cu șalul și ascultă aplecată puțin spre Helena, în timp ce ochii îi rătăceau pe la ferestre și sufletul i se afla undeva pe drumul de la Witów spre Krosnowa.

— Aș cumpăra murgii ăștia de la dumneata... spuse Woliński, aprinzîndu-și trabucul.

— Sînt de vînzare, poți să vorbești cu tatăl meu, ăsta-i resortul lui.

— Nu vă sînt de trebuință, nu-i așa?

— Nu, dealtfel, noi vindem orice, dacă găsim cumpărători.

— Văd că aveți și o moară mare.

— Da, cu valț, după sistemul american. Tot grîul îl măcinăm și vindem făina.

— A, acum nu mă mai mir că aveți un inventar agricol atît de grozav...

— În principiu, nu vindem nimic sub formă de produse naturale. Începînd de la primăvară n-o să mai vindem lemnele din pădure, pentru că avem de gînd să cumpărăm un joagăr.

— Aveți unde să desfaceți scîndurile?

— Da, totul e aproape aranjat.

— Văd că transformați moșia într-o fabrică.

— Vreau să ajung la asta. Am vrut să fac mult mai multe, am vrut să pun bazele unei fabrici de cărămidă, căile ferate înalță construcții mari și au nevoie de milioane de cărămizi; am vrut să ridic o fabrică de bere, știi că piața e asigurată prin căile ferate, astfel s-ar fi putut cultiva mai mult orz și crește mai multe vite; am vrut să construiesc o distilerie de votcă, fiindcă secara ar fi adus mai mulți bani decît măcinată...

— Dar... te temi de aceste inițiative de milioane?...

— Nu, dar nu mai am chef, energie și capital am, așa că ce rost mai are? Se lăsă să cadă în scaun, scutură scrumul de la țigară și tăcu, pironindu-și privirile umede pe Janka; era descurajat, îi părea rău și-l durea sufletul că ea îi secătuia forțele. Woliński medita la cele auzite și se uita la el cu respect și admirație.

În salon se așternu liniștea.

Puțin aplecată, Helena îi spunea ceva în șoaptă Janici care ședea sub lampadarul mare de bronz, a cărei lumină verzuie răzbătea prin abajurul de mătase și-i acoperea fața cu reflexe vineții. Asculta cu atenție, dar ochii îi rătăceau neliniștiți prin salon și pe fețele celor așezați; un fior apăsător, necunoscut, o chinuia tot mai dureros.

Rutowski sta singur la o măsuță, admirînd albumele aduse din Italia, iar din camerele mai depărtate se auzea gălăgia copiilor pe care bătrîna îi luase în grija ei.

Ploaia răpăia monoton în geamuri, vîntul sufla cu asemenea putere, încît draperiile se mișcau, iar luminile se legănau întruna; parcul fremăta surd, adăugîndu-și glasurile lui. Citeodată liniștea era atît de adîncă, încît se uitau unii la alții cu teamă parcă. Atmosfera era greoaie și apăsătoare.

În jurul orei nouă își făcu apariția Witowski. Janka îl observă abia cînd se opri înaintea ei și-i întinse mîna. Căldura unei bucurii uriașe se revărsă în toată ființa ei, dar chipu-i de marmoră nu trăda nimic, se uita liniștită la fața lui nouroasă, rece, ciudat de slăbită,

— De ce n-ai adus-o și pe sora dumitale?... îl întrebă rar, foarte rar, deoarece îi tremura inima și glasul i se fringea în gît.

— Acum e la capelă și cerșește probabil îndurarea Domnului pentru noi toți.

Se salută cu toți și lejer, elegant, ironic, ca de obicei, luă un scaun și se așeză lîngă Janka.

— Doamnelor, m-am înghesuit între dumneavoastră ca un intrus.

— Nu e chiar așa, dar o să te suportăm, fie și de milă, ca să nu fii silit să discuți cu ceilalți domni despre treburile gospodărești.

— Mulțumesc, dar mărturisesc că prefer ciripitul doamnelor.

— Asta înseamnă că dumitale îți place melodia cuvintelor.

— Doamnă, flatezi cuvintele rostite de doamne.

— Sînt nevoită, de vreme ce dumneata le tratezi cu impertinență.

— Bărbații vă păcălesc atît de des, iar dumneavoastră v-ați obișnuit atît de mult cu clopoțeii flirturilor, încît o voce naturală vi se pare scrîșnetul unui barbar.

— Dar dacă nouă ne plac acești clopoței! Dacă ascultîndu-vă, nu credem o iotă din ce spuneți, ce se întîmplă?

— Mai nimic, fiindcă fariseismul mincinos este vrednic de cei ce mint.

— Voi chiar că flirtați acum de adevărat! observă Janka care ascultase în tăcere, încercînd zadarnic să participe la discuție; nu era în stare să scoată o vorbă.

— Și n-o facem cu destulă îndemînare? întrebă Witowski fără să se uite la ea.

Janka începu să rîdă silit.

— În ceea ce te privește, domnule Witowski, cred că te pricepi și dacă s-ar împărți medalii pentru măiestrie în această specialitate, cred că ai merita și dumneata una, îi răspunse destul de acru, ridicîndu-se. Astăzi o înfuria tonul lui ușor cinic și-i era frică de ceea ce avea să se întîmple.

— Ce-o să-mi spună? se întrebă și mii de gînduri i se buluciră în creier. Aproape că știa ce-i va spune și această siguranță o înfiora de plăcere.

— Din nefericire, în flirt, ca și în celelalte, nu sînt decît un diletant, recunoscu Witowski.

Nu-i mai răspunse și se duse în sufragerie, unde Janowa și Bartek pregăteau masa. Trecînd pe lîngă fereastră, îl văzu pe tatăl ei care ședea pe verandă.

— Janowa! Bartek! Tata stă în ploaie și frig pe verandă!

Și îi ajută să-l conducă pe Orłowski care, uitat între gărduleţele lui, venise pe verandă, unde sta ghemuit și ud pînă la piele.

— Păi cine să-și mai aducă aminte de el, dacă fiica lui, cucoană, de, n-are timp, pentru că se ține de plimbări și petreceri, șopti bătrînul Grzesikiewicz și se rostogoli pe masă, doborînd cîteva farfurii care se sparseră cu zgomot.

— Asta mă privește, dar dumneata ești atît de ameţit, încît mă mir cum de îndrăznești să vii aici și să te faci de rușine în fața unor oameni străini.

— Ce-mi pasă mie de străini, eu sînt stăpîn aici, cui nu-i place, afară! pe legea mea! Mamă! răcni, izbind cu pumnul în masă, dar bătrîna nu era acolo, era numai Jania care tremura de furie.

— O chem îndată pe mama, să te ducă la fîntînă și să-ţi toarne o găleată de apă în cap, ca să te trezești.

— La fîntînă! pe mine... ca pe un porc! Pe legea mea, a venit sfîrșitul lumii! Pe mine, un boier, să mă ducă la fîntînă, a, cățea... afară... Mamă!

Nu-l mai ascultă și se duse să-i spună lui Andrzej care porunci numaidecît să fie luat și dus în clădirea din spate.

Janka îi invită pe toți la cină și întîmplarea făcu să rămînă în urmă cu Witowski. Nu-și vorbeau, dar cînd ajunseră în mijlocul unei încăperi lungi și aproape întunecate prin care treceau, Witowski îi luă mîna și-i șopti:

— Voi veni la fereastra camerei dumitale, aceea dinspre grădină, trebuie să mă asculți, musai... șopti apăsat și poruncitor, apoi îi lăsă mîna și se alătură celorlalți, iar ea rămase o clipă ca ameţită.

— Jania! o strigă Andrzej, intrînd pe ușa cealaltă; o văzu că vorbea cu Witowski, auzi că el îi șoptea ceva, dar nu înțelese nimic. Bănuiala i se cuibări iarăși în inimă, orbitoare.

— Hai la masă! rosti Janka încet și tot timpul cît dură cina, se mișcă greoaie, ca în vis; privea fără să vadă, asculta fără să audă, vorbea fără să-și înțeleagă propriile cuvinte. Rîdea din te miri ce, uneori cădea într-o îngîndurare mohorîtă din care o trezeau ochii lui Witowski atintiți asupra ei;

ochi ciudat de lărgiți și atît de strălucitori, atît de mari, încît uneori privea în ei ca într-o prăpastie care o ademenea; privirile lui scînteietoare îi învîlvorau inima și o mistuiau, secătuindu-i puterile, încît încremenea fascinată, gata să le urmeze la cel mai mic semn cu umilință și supunere deplină.

După cină, cînd toți se pregăteau să se ducă la culcare, Witowski, înainte de a pleca, o privi atît de intens și-i strînse mîna atît de tare, încît Janka își reveni dintr-o dată. Vru să-i spună, să-l implore să nu vină, fiindcă tremura toată de spaimă, dar nu găsi prilejul potrivit. Andrzej se uita la ei cu răceală, soții Woliński se ridicaseră și ei, orice mișcare ar fi fost observată imediat. Janka privi înfricoșată la el, cu disperare, dar Witowski nu înțelese nimic și plecă. Iar ea întîrzie mult timp la Helena, dezbrăcă singură copiii și-i culcă în așternut, îi înveli cu o grijă aproape ciudată, lungind vorba la infinit, numai să stea cît mai mult cu oamenii, să plece cît mai tîrziu în camera ei. Parcă își pierduse mințile, se agăța de cele mai banale pretexte, ca să mai rămînă o clipă, pînă cînd, în cele din urmă, văzînd că Helena e gata să adoarmă de oboseală, se duse și ea în camera ei.

— Au lăsat oare transperantul?... se întrebă greoi și acum, în această clipă, acest gînd i se părea mai important decît propria-i viață. Se opri la ușă, fiindu-i teamă să intre, fiindcă avea impresia că zărește dincolo de geam fața lui Witowski, că-i aude glasul. O copleșea un sentiment bizar, îl dorea cu toată ființa ei și în același timp se împotrivea din răsputeri să-l vadă.

În sfîrșit, își luă inima în dinți și intră.

Transperantul nu era tras. Țipă de spaimă și se uită îndelung în noaptea neagră, ploioasă care se vedea pe fereastră. Lampa ardea pe masă, în cameră era o tăcere deplină, covorul de blană albă înăbușea orice zgomot al pașilor. Privi în jur cu înfrigurare, uitîndu-se pentru a mia oară la mobilele similii, la patul mare cu draperii de catifea albastră, la zecile de mărunțișuri așezate pe secreterul mic și pe măsuța de toaletă, pentru ca în sfîrșit privirile să i se cufunde de fiecare dată cu o ușurare dureroasă în bezna de afară, ca într-o rană cumplită din perete.

Era o liniște atît de înfiorătoare, încît Janka auzea sfîrîitul mucurilor de la lumînările aprinse în fața oglinzii, freamătul copacilor și plescăitul apei care se spărgea de malul iazului, și clipocitul monoton al ploii ce cădea fără încetare,

și toate glasurile triste ale zilei, pulverizate în atomi, care mai rătăceau ca niște ultime acorduri prin parc. De o mie de ori vru să se ducă și să tragă storurile, dar nu era în stare, se temea să se miște și nu-și dădea seama de nimic, nici de ceea ce se întîmpla cu ea, nici de ceea ce avea să se întîmple. Simțea doar că se afla în stăpînirea unui vîrtej îngrozitor, din care nu mai avea putere să se smulgă.

Tresări, auzind hîrșcîitul slab, în stare normală de neauzit, al pietrișului și zgomot de pași. Auzea bine, atît de bine, încît fiecare pas își răsfrîngea ecoul în creierul ei; zvîcni în picioare și, aproape inconștientă, sună cu putere. Sunetul clopoțelului o readuse la realitate; și-ar fi dat jumătate din viață să înăbușe aceste sunete ce răsunau asurzitor în liniștea adîncă.

— Nu dormi încă? o întrebă Andrzej intrînd.

— A... a!.... nu, nu pot să dorm, îngăimă cu greutate, deoarece zgomotul pașilor se apropia din ce în ce mai mult; se uita cînd la fereastră, cînd la soțul ei cu o spaimă de nedescris și durere.

— Ce ai, draga mea, arăți atît de ciudat? o întrebă moale și inima-i bună învinse, uită de bănuieli, de chinurile prin care trecuse pînă atunci; impresionat de starea ei ciudată, se așeză lîngă ea, îi luă mîinile reci și începu să i le sărute.

— Ce-i cu tine, draga mea, ce ai, Jania? Și-i vorbi multă vreme, o strînse la piept și-i sărută ochii și gura, acoperind-o cu brațele și apărînd-o ca pe un copil bolnav. Janka îi primea mîngîierile cu gîndul în altă parte, uitîndu-se mereu la fereastră și ascultînd pașii care se apropiau din ce în ce mai mult.

— A!... țipă smulgîndu-se din îmbrățișarea lui; umbra lui Witowski alunecă pe geamuri și se pierdu în noapte.

— Ai văzut pe cineva la fereastră? întrebă Andrzej, uitîndu-se în direcția privirilor ei înfricoșate.

— Nu, mi s-a părut numai... nu, sînt atît de surescitată!

— Stai să trag storul! Degeaba le spun mereu să închidă obloanele. Și se ridică.

— Lasă că-l trag eu! se oferi Janka, gîndindu-se că în timp ce trăgea storul, l-ar fi putut vedea pe celălalt. Se repezi și coborî transperantul care se împiedică de vazele cu flori de pe pervaz, lăsînd în partea de jos o crăpătură destul de largă pe toată lățimea ferestrei, prin care se putea vedea perfect de afară ce se petrece înăuntru.

Se așeză din nou lîngă el și continuă să-l asculte.

— Voiam atît de mult să vin la tine, aveam atîta nevoie să te văd singură, vezi și tu cît mă chinuiesc... și voiam să te întreb deschis...

— Despre ce? se interesă Janka atît de încet, ca și cînd nu voia să i se audă glasul pe fereastră,

— Iartă-mă, iartă-mi bănuiala... dar nu mai pot să mă stăpînesc. Am nevoie de toată puterea mea, iar chinul ăsta mă istovește, nu mă lasă să dorm, să gîndesc... așa că iartă-mă, scumpa mea!

— Bine, dar pentru ce?

— Spune-mi cui ai trimis banii! se descărcă repede, îmbrățișînd-o și ascunzîndu-și fața la pieptul ei.

— Zaleskăi, răspunse Janka fără ezitare. N-am vrut să-ți spun, crezînd că ai să te superi, dar tot ți-aș fi spus mai tîrziu.

— Ah, ce idiot sînt! Iartă-mă, iartă-mă, te rog!

Nu-i mai răspunse, întrucît toată ființa ei se concentrase în ascultare. Nu mai auzea nimic, dar intuia că Witowski este la fereastră; avea impresia că se uita la ei prin crăpătura lăsată de transperant. Se desprinse din brațele lui Andrzej și vru să se ridice, dar rămase locului, pentru că nu avea putere să se miște și nu mai știa ce face, se uita ba la soțul ei, ba la fereastră și aștepta cu moartea în suflet cele ce aveau să se întîmple. Andrzej, nepresimțind nimic și fericit de răspunsul care-i luase o piatră de pe inimă, începu s-o sărute cu înfocare.

— Cît ești de bună, Janio, cît ești de cumsecade și cît te iubesc!

— Nu, nu... i se smulse din brațe; era atît de amețită, încît i se păru că celălalt se afla lîngă ea, că aude și simte glasul, sărutările și privirile arzătoare ale celuilalt și atunci se strînse lîngă soțul ei, îi încolăci gîtul cu brațele, își apăsă buzele însetate pe gura lui Andrzej, îl sărută...

— Mă iubești? o întrebă încet, din ce în ce mai încet.

— Te iubesc! te iubesc!... îi răspunse cu glasul întretăiat de patimă; îi venea să se arunce în genunchi și să se tăvălească în pulbere la picioarele lui; inima îi bătea să-i spargă pieptul și bucuria uriașă a iubirii îi inundă sufletul; fața îi radia de fericirea nespusă, îmbătarea, aproape nebunia...

Ceva se mișcă dincolo de fereastră, geamurile zăngăneau destul de tare, vîntul zgîlțîia copacii cu furie și vuia surd, se învîrtejea, izbea în pereți, urla prin hornuri, șuiera prin coroanele desfrunzite.

Janka se smulse din brațele lui, se opri în mijlocul încăperii și, înspăimîntată, șocată, privi la voțul ei, neînțelegînd de unde apăruse. Se uită în jurul ei, dar nu mai văzu pe nimeni.

Abia atunci înțelese totul. Îl privi atît de ciudat, cu atîta jale și milă, încît se mișcă neliniștit. Se așeză pe un scaun; o cuprinse o slăbiciune atît de mare, încît izbucni într-un plîns cu sughițuri, deznădăjduit, plînsul dezamăgirii și al părerilor de rău.

Andrzej o duse în pat, o dezbrăcă, îi vorbi cu duioșie și-i sărută picioarele, dar plînsul nu încetă; o liniști cum se pricepu mai bine, iar cînd în cele din urmă se mai potoli, și suspinele se rărire, începu să-i ceară iertare cu umilință.

— Bine, lasă! șopti apatică și ultimele lacrimi, lacrimile de înmormîntare a tuturor visurilor, îi șiroiră pe obraji.

XXV

Două luni de zile Witowski nu se mai arătă pe la Krosnowa, abia în a treia îi trimise Jankăi o scrisoare.

Aceasta o deschise cu o curiozitate tristă, de parcă scrisoarea era scrisă de cineva care murise demult, atît de demult, încît trăsăturile lui se șterseseră în amintire.

Scrisoarea conținea nu prea multe rînduri și era fără antet și fără dată.

„De ce n-ai vrut să mă asculți, doamnă? De ce nu m-ai scutit de spectacolul mîngîierilor casnice? Te-am iubit, doamnă, atît de mult, cît te urăsc acum, și te urăsc tot atît de mult, cît te iubesc, fără margini. Nu-ți cerșesc mila, o, nu; vreau numai să-mi iau rămas bun, pentru că mîine plec și vreau să-ți adresez ultimul: de ce? Vezi că nici măcar nu mai ironizez, nu mai am putere. Sufletul mi se destramă ca o otreapă. Te-am iubit, doamnă, din ziua cînd te-am cunoscut și te iubesc cu toată ura de care sînt în stare. Te-aș ucide numai ca să pot muri și eu. N-am fi fost fericiți niciodată, dar merita să încercăm; de ce n-ai vrut, doamnă? Ți-a fost frică, așa cum îi este frică unui porumbel de erete? Ai dreptate, eu ți-aș fi ucis sufletul, ți l-aș fi supt și l-aș fi prăbușit în mine sau eu însumi aș fi pierit în tine. Ne-am fi sfîșiat unul pe celălalt, dar am fi trăit cu adevărat, pe cînd așa, putrezim: dumneata într-o căsnicie blagoslovită din belșug, iar eu în lada de gunoi a sufletelor însingurate. Nu sînt atît de mărinimos, încît să-ți urez fericirea, nu, nu pot... Nu-mi iau rămas bun și nu-ți

spun la revedere, te întreb doar: de ce? Nici măcar nu aștept vreun răspuns. Nu mai aștept nimic. Drumurile noastre s-au despărțit și nu se vor mai întîlni niciodată!... niciodată!!..."

Janka citi de cîteva ori scrisoarea, apoi se adînci într-o îngîndurare dureroasă, și cînd se trezi la realitate, era complet liniștită și resemnată; simțea nevoia să-i răspundă, să-i scrie cîteva cuvinte, dar încercă zadarnic, scrise și rupse cîteva file, neizbutind să închege ceva care s-o mulțumească; în cele din urmă, își aduse aminte de poezia lui Lange[1], care i se întipărise cîndva în minte. Găsi cartea, rupse fila și înainte de a o împături și a o băga în plic, o citi încă o dată:

Nu ne putem iubi ca două turturele.
Sufletele noastre sînt ca două abisuri
Ce se privesc în darn din hăul din adîncuri;
Niciînd vedea-va totul vreunul din ele.

Așa-i, noi nu ne putem iubi! repetă, nu putem!

Nu mai simțea nimic din furtuna care trecuse prin sufletul ei, afară de părere de rău și mîhnirea care-i acoperea ochii cu vălul gîndurilor. Acceptase viața așa cum era, întrucît n-avea puterea să-și făurească alta, cum și-ar fi dorit-o, dealtfel, nici nu știa prea bine ce vrea. Arsese totul în ea, se stinsese și se încenușase, asemenea tarlalelor pe care le vedea acum pe fereastră, acoperite cu un strat subțire de zăpadă prin care înnegreau spinările brazdelor spălate de ploaie; asemenea copacilor din parc, triști și goi, ca niște schelete zgîlțîite de vîntoasă, care se loveau unul de altul și bîlbîiau cîntecul tremurător, înghețat, al iernii; asemenea bolții cenușii, joase, care atîrna greoaie peste pămînt ca o cîrpă murdară.

Se trezi din îngîndurare și sună.

— Bartek! Cheamă-l imediat pe Walek, trebuie să se ducă într-un suflet pînă la Witów.

Walek se înfățișă după cîteva minute, dar se opri în ușă scărpinîndu-se în cap.

— Du scrisoarea asta la Witów și dă-i-o domnului Stefan, dar repede.

— Păi eu trebuie să plec cu boieru' ăl bătîrn, am și înhămat caii.

---

[1] Antoni Lange (1861—1929) — poet, critic literar și traducător polonez din literatura universală; ca scriitor, nu s-a bucurat de o recunoaștere unanimă.

— Te duci imediat la Witów, auzi?

— Pai, dacă așa-i porunca, ascult, da' boieru' o să-mi tragă o chelfăneală! Luă scrisoarea și plecă.

În curînd bătrînul dădu buzna înăuntru și începu să strige, era amețit de-a binelea, fiindcă de la o vreme se îmbăta mereu.

— Ce mai e și asta? Walek merge cu mine.

— Unde, tată? la cîrciumă? Lasă că nu întîrzii dacă te duci mai spre seară, pînă atunci vine și Walek de la Witów.

— La cîrciumă sau în altă parte, nu e treaba ta, eu poruncesc, pentru că eu sînt stăpîn aici, pe legea mea!

— Nu mai țipa, tată, că nu mi-e frică, mai bine du-te în anticameră și șterge-ți cizmele de zăpadă, păcat de covor.

— Dacă vreau, pot să merg așa și pe covor, că eu sînt boier și stăpîn aici, și totu-i al meu!... striga tot mai tare.

— Nu, tată, nu ești nici un boier, ci un țăran de rînd și un argat, pînă și ăștia s-ar purta mai ca oamenii.

Spuse disprețuitoare și plecă.

— Afară!... pe legea mea, afară!... țipă după o clipă. Auzi, eu țăran și argat! Sînt boier, spurcăciune, am opt moșii și sînt boier, strigă înverșunat. Stai că-ți arăt eu ție covoare!

Fugi în curte, întră pînă la genunchi în bălegar, apoi se băgă prin zăpadă și se întoarse în casă; aici se repezi la canapeaua elegantă, îmbrăcată în mătase sidefie, își șterse cizmele de ea, apoi își tîrî picioarele pe covorul de culoare deschisă, lăsînd peste tot urme de murdărie.

— Așa, contesă, na țăran, na argat, acum n-ai decît să-ți pofteşti musafirii. Dădu cu piciorul într-un scaun, scuipă pe oglinda pe lîngă care trecea, văzîndu-și fața roșie, umflată, și se duse iarăși în curte.

— Contesa! Eu sînt țăran, eu? Da, boier Pietr, ești un țăran și un argat necioplit! A, spurcăciune, o să-ți dau una-n bot! Ești un țăran, da! repeta cu încăpățînare de beţiv. Eu țăran necioplit, eu! Nu mai lătra, că te omor ca pe un cîine! Își luă tîmplele în mîini și se lovi cu capul de peretele șurii. Să mă facă pe mine țăran! O gonesc, afară... pe legea mea, afară cu toții... Era atît de beat, încît se prăbuși lîngă șură; îl duseră în casă și căldura plăpumii îl moleși dintr-o dată și începu să vorbească pe jumătate adormit:

— Jania, noră dragă, sînt tatăl lui Jędruś al tău, așa că trebuie să mă respecți. Taci din gură, mamă, cînd o să mă pot ține pe picioare, mă duc îndată și-i cer iertare, îi răspunse bătrînei, care-l boscorodi cîteva ore în șir. Gura, mamă, hai,

lasă... să facă ca un băiat și-atunci poate să mă și bată, că n-am să-i zic nici dă-te mai încolo, pe legea mea!

După vreun an și jumătate, într-un amurg minunat de mai, ședeau cu toții pe veranda conacului de la Krosnowa.

Dinspre cîmpurile verzi se lăsa înserarea și își întindea peste pămîntul acoperit de verdeața crudă, peste copacii care înfloreau prin livezi, vălu-i transparent, violet-cenușiu. Soarele scăpătase și jarișlea purpurie arunca dîre lungi peste oglinda iazului. Prin tufele de liliac înflorit, aidoma unor flăcărui violete, triluiau puzderie de sturzi și privighetori. Aerul era înțesat de miresemele primăverii.

— Ce vreme frumoasă! exclamă Janka și se aplecă peste balustradă spre doica arătoasă care se apropia strîngînd la piept un băiețel de un an, ce-i adormise în brațe cu pumnișorii la ochi și gurița deschisă. Hai mai repede, Łusia, pentru copil e prea rece, o zori și se uită cu grijă maternă în ochii copilului, iar cînd slujitoarea trecu pe lîngă ea, sărută piciorușul alb care ieșea afară din rochița roșie.

— Văd că-l iubești grozav, nu-i așa? șopti Glogowski care se afla de cîteva zile la Krosnowa și astăzi se pregătea de plecare.

— Ba da, într-adevăr, îl iubesc grozav, cum zici dumneata, dar nu-i așa că-i frumos?

— E un viermișor încîntător! spuse Staś Babiński, acum impiegat de mișcare la stația Bukowiec, și trimise un lung sărut în direcția copilului.

— Și foarte deștept! adăugă soția lui, uitîndu-se cu invidie.

— Nemaipomenit! E un copil-minune care se scobește singur în nas și își bagă piciorul în gură! Să crăp, dacă nu exagerați! strigă Glogowski, își răvăși părul foarte rar, aruncă trabucul în rondul de lalele înflorite, se ridică și începu să străbată veranda cu pași mărunți, repeziți.

— Bartek, trăsura a venit?

— Unde te grăbești așa, domnule Glogowski, de ce nu poți să rămîi cu noi?

— Unde și de ce?

— Unde vrei, alege-ți un loc în care să lucrezi și apucă-te de treabă, aici n-o să te deranjeze nimeni cu nimic. Așteaptă pînă cînd va crește băiatul meu și va avea nevoie de un îndrumător.

— Și pînă atunci mă prostesc cu totul, mulțumesc! Trebuie să plec.

— Acum eu sînt cea care te întreabă: unde și de ce?

Îi răspunse abia după ce plecară soții Babiński. Se opri în fața ei, o cercetă o vreme, își zburli părul și rosti încet:

— Nici eu nu știu unde și de ce! În lumea largă, încotro mă va purta viața mea nomadă. Totuși, de cîteva zile, de cînd sînt aici, mă tot uit la dumneata, te ascult și mă întreb mereu unde este domnișoara Janina de odinioară? Așa cum ești acum, eu nu te cunosc, mai mult, nu te accept. Ce-ai făcut cu sufletul dumitale? o întrebă aproape cu asprime și durerea îi luci în ochii cenușii cînd se uită la silueta înaltă, bine făcută, a Jankăi; se uită în ochii ei care priveau calm, îi examina fața pe care se întipărise parcă frumusețea primăverii care se sfîrșea, îi pipăia sufletul, o asculta cum vorbește, dar în zadar, n-o găsea nicăieri pe Janka de altădată, fiindcă aceea murise de mult, acum se afla înaintea lui altă femeie. Ce-ai făcut, doamnă, cu sufletul dumitale? o întrebă și mai încet.

— Întreabă viața, domnule Głogowski.

— Ai devenit o filistină sadea.

— Vorbe! răspunse Janka puțin jignită.

— Vorbe, vorbe! Toate sînt și nu sînt vorbe. Cel puțin ești fericită?

— Sînt liniștită.

— Da, dar aici... arătă spre inimă și cap, nu mai există nici o dorință, nici un vis, totul s-a stins sub cenușa filistinismului, ai uitat tot?

— Nu, domnule Głogowski, tot ce-mi trebuie în viața de acum, este și va rămîne, deoarece...

— Nu-ți sfîrși vorba, doamnă, pentru Dumnezeu, nu e nevoie să-mi arăți această cocină obișnuită a sufletului casnic.

— Mă insulți, domnule!

— Iar dumneata mă ucizi! Află, doamnă, că am stat la Paris, am rătăcit prin lume și am făcut ceva, am creat, am meditat, iar în zilele de restriște m-am mîngîiat, gîndindu-mă la dumneata. Ți-am iubit sufletul, deseori m-am agățat de el, recăpătîndu-mi puterea, fiindcă simțeam atunci că nu sînt chiar atît de singur pe lume, chiar atît de izolat de viața care își urmează cursul în jurul meu. Am venit, și de ce, mă rog? ca să te găsesc în culmea gloriei familiale, a fericirii îndestulate! Complet străină pentru mine, ca și Bartek, ca și soțul dumitale, ca și restul lumii! Eu pe dumneata nu te cunosc!

— Trăsura așteaptă! repetă Bartek din ușă.

— Bine, vin imediat. Adio.

— Așadar, nu vrei să rămîi?

— Nu, ce-aș putea face aici? Nu sînt în stare să admir cadavrele pe care le-am cunoscut și le-am iubit. Adio, doamnă!

— La revedere, domnule Głogowski, nu uita că aici sînt oameni care țin la dumneata, și nu ne condamna prea mult, mai ales pe mine. N-am încotro, trebuie să trăiesc așa, pentru că n-am știut altfel. Te vei convinge și dumneata că viața mea nu este o crimă, ci obligația mea socială.

— Adio, doamnă! Îi strînse mîna, pentru ultima oară privi la fața ei liniștită, rece, stinsă, împăcată cu soarta, față pe care nu se mai vedeau nici măcar urmele vechilor visuri și smulgeri ale spiritului, fața obișnuită a unei mame bune, a unei femei și soții conștiente de viață și de rosturile ei, își înclină capul și plecă.

Janka se uită o vreme în urma lui, îi părea rău că pleacă, dar avea impresia că este un isteric ciudat cu sufletul prea rafinat și hipersensibil, nici măcar prea agreabil, deoarece o enervase, amintindu-i de timpuri pe care voia să le uite definitiv; apoi își întoarse privirea la parcul care se cufunda în amurg, la tatăl ei care continua să se plimbe între gărduțele lui, la bolta cerului, albăstruie și adîncă, pe care stelele răsăreau ca niște flori, și se duse în sufragerie, fiindcă venise Andrzej.

— Draga mea, dă-mi să mănînc, îmi este o foame de lup! spuse sărutînd-o cu zgomot. Unde-i „Fliegender literat“[1]? întrebă, nevăzîndu-l pe Głogowski nicăieri.

— „Fliegender literat“ a plecat.

— N-a vrut să rămînă la noi?

— Nu. L-am rugat, dar degeaba, s-a încăpățînat și a plecat.

— Nu face nimic, o să ne descurcăm și fără el, un bățos plictisitor. Łusia, vino cu băiatul aici, strigă la doica din camera vecină.

Slujitoarea aduse copilul și în curînd cei doi părinți, bătrînii Grzesikiewicz, doica și pînă și Janowa care pregătea ceaiul începură să privească foarte curioși și emoționați la feciorașul care, bine dispus, vesel, se tăvălea pe canapeaua mare, trăgea de mustața tatălui, se urca în capul Jankăi, se rostogolea și izbucnea într-un rîs subțire de copil.

În acest timp, „Fliegender literat“ se apropia de gară.

Noaptea își desfăcea aripile negre peste pămînt, noapte de primăvară, plină de vrajă, de aromele cîmpurilor și glasurile

[1] Aici cu sensul: literatul rătăcitor (lb. germ.).

naturii atotputernice care renăștea, de ciripitul păsăretului, orăcăitul broaștelor și scîrțîitul copacilor, de florile albe ale perilor de pe mejdine. Satele se înșirau tăcute, năpădite de livezile de vișini, care semănau cu niște valuri de flori trandafirii ce tremurau răspîndind în jur miresme și bucurie. Glogowski ședea pe banchetă, încovoindu-se tot mai mult, privind tot mai înverșunat împrejur; un șarpe îi înfășura sufletul și-l sugea dureros, șarpele părerilor de rău, al însingurării.

Se simțea atît de singur și de nedreptățit, jalea și dezamăgirea îl rodeau atît de amarnic, încît aproape că se frînse în două, un tremur îi cuprinse toată ființa și strigă cu glas șuierător, plin de ură și suferință:

— Ducă-se dracului!... Turmă de filistini! Porcii!... și scuipă cu atîta obidă și dispreț, de parcă scuipa în obrazul lumii întregi, al naturii.

Wolbórka, 1896.

Sfîrșit

CUPRINS

Prefață 5
Notă asupra ediției 14
Comedianta 15
Frămîntări 297
Partea întîi 298
Partea a doua 489

imaginea care se desprinde din prozele reymontiene, traduse pînă acum în românește, este aproape exclusiv aceea a unui excelent pictor al lumii rurale. Oricît de prestigioasă prin prezența capodoperei, ȚĂRANII, ea acoperă însă numai una din fațetele unei fizionomii artistice dintre cele mai complexe. În realitate, opera celui de-al doilea deținător polonez al Premiului Nobel este mult mai întinsă, realizînd cuprinzătoare ambiții balzaciene. Mediile sociale înfățișate asamblează o adevărată frescă, policromă în tipologie și problematică, a societății polone de la cumpăna veacurilor.

Stan Velea

Lei 38

cw

Editura Univers